STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00656

DER OYFSHTAND IN VARSHEVER GETO

Bernard Mark

Permanent preservation of this book was made possible by
Irving S. Inkeles
in memory of
Elix Inkeles

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ב. מאַרק

דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

ב. מארק

דער אויפשטאנד אין ווארשעווער געטאָ

נייע דערגענצטע אויפלאגע
און דאָקומענטן־זאמלונג

פאַרלאַג: יידיש בוך ווארשע

1963

B. MARK

POWSTANIE W GETCIE WARSZAWSKIM

Nowe uzupełnione wydanie i zbiór dokumentów

הילע פּראָיעקטירט — ר. כוואָלעס
Okładkę projektował: RAFAŁ CHWOLES

טעכנישער רעדאַקטאָר — ש. ליכטענשטיין
Redaktor techniczny: SZ. LICHTENSZTEJN

©
Printed in Poland

Wydawnictwo „IDISZ BUCH" Warszawa, Nowogrodzka 5

Ark. druk. 25, ark. wyd. 18. Papier druk. sat. III kl., 61×86, 80 g
Nr zam. 4175. Nakład 4000 egz. Druk ukończono w marcu 1963 r.
Druk RSW „PRASA", Warszawa, ul. Tarczyńska 8. L-46

הקדמה

דער גרעסטער און העלדישסטער אַקט פונעם יידישן באַוואָפנטן ווידערשטאַנד קעגן דעם היטלעריסטישן אָקופּאַנט און פעלקער־מערדער — דער אויפשטאַנד אין ווארשעווער געטאָ — הערט נישט אויף צוצוציען די אויפמערקזאמקייט נישט בלויז פון די יידן, נאָר אויך פון אַלע פעלקער פון דער וועלט. זעלטן ווען עס איז געווען אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט אַזאַ אויסערגעוויינטלעכער קאמף — אויסערגעוויינטלעך אין זיינע אומשטענדן און באַדינגונגען, אין זיין איבערמענטשלעכער גבורה און טראַגישן סוף. דער ביישפּיללאָזער קאמף פון די ווארשעווער געטאָ־העלדן איז געבליבן אַ פייער־זייל פאַר אַלע פרייהייט־ליבנדיקע מענטשן, און מערקווירדיק: וואָס מער מיר דערווייטערן זיך פון דעם 19־טן אַפּריל 1943, אַלץ סוגעסטיווער ווערן די געשטאַלטן פון די יידישע אויפשטענדלער און אַלץ טיפער קריצט זיך איין אין די הערצער פון די לעבן־געבליבענע דער יראת הכבוד און דער ביישפּיל פון די העלדן, וואָס האָבן געקעמפט צווישן פאַלנדיקע ווענט; אַלץ שטארקער וואַקסט די גאַרונג צו וויסן, ווער עס זענען געווען די דאָזיקע העלדן, ווי האָט אויסגעזען און וואָס פאַר אַ כאַראַקטער עס האָט געטראָגן זייער קאמף.

דערפון נעמט זיך די נויטווענדיקייט צו פאָרשן אָן איבעררייס און אַלץ ברייטער די געשיכטע פון דעם דאָזיקן אויפשטאַנד. און היות מיט דער צייט עפענען זיך פאַרן פאָרשער אַלץ מער קוועלן פון דאָקומענטן און מאַטעריאַלן, און עס ווערט אַלץ מער באַרייכערט דער אוצר פון ידיעות וועגן דעם יידישן אויפשטאַנד,

ווערן די פאָרשער געשטעלט פאַר פרישע אויפגאַ־
בעס צו באַנייען, דערגענצן און אויסברייטערן זייערע
פריערדיקע ווערק, אָדער אויסצובעסערן געוויסע פר־
טים, וואָס באַקומען א דאַנק די נייע קוועלן א ניי גע־
שטאַלט.

דאָס לעצטע ווערק אויף דער דאָזיקער טעמע איז
ארויס אין יאָר 1959, אין פּויליש *). אין משך פון די
לעצטע דריי־פיר יאָר האָט זיך די פאָרשונג פון דעם
געטאָ אויפשטאַנד געריקט פאָרויס. עס זענען געפונען
געוואָרן נייע דאָקומענטן — יידישע, פּוילישע און דײַ־
טשישע. א גאַנצע ריי עדי־ראיה וועלכע האָבן פריער
געשוויגן, האָבן איבערגעגעבן אָדער פאַרעפנטלעכט
זייערע זכרונות פון יענע גרויליקע און העראָישע טעג.
עס האָט זיך פאַרגרעסערט די היסטאָרישע פּערספּעק־
טיוו און אדאַנק דעם איז מען ביכולת, צוואַנציק יאָר
נאָך דעם גרויסן געשעעניש, ברייטער ווי פריער אויפ־
צופאַסן די דאָזיקע וויכטיקע טעמע.

אדאַנק די אַלע נייקייטן איז אַנטשטאַנען די דאָזי־
קע אַרבעט. דער מחבר באַמיט זיך אין איר נישט אי־
בערצוחזרן א ריי פּראָבלעמען, וועלכע זענען שוין גע־
קומען צום אויסדרוק אין זיין דערמאָנטן ווערק פון
1959. אין דער איצטיקער אַרבעט ווערט געלייגט דער
עיקר־אַקצענט אויפן אויפשטאַנד גופא. די קייט פון די
געשעענישן, וואָס האָבן דערפירט צום אויפשטאַנד,
ווערט גענומען אין אכט נאָר אויף אזוי פיל, אויף וויפל
דאָס איז נייטיק פאַרן פאַרשטיין די רעאַליזירונג פון
דעם ווידערשטאַנד־טרוים. בפרט גייט דעם מחבר אין
דערוויזן און אקצענטירן די לאַנגדויערדיקייט פון די
קאַמפן אויפן שטח פונעם אויסגעברענטן געטאָ. וואָ־
רעם דער געטאָ־אויפשטאַנד האָט זיך נישט פאַרענ־
דיקט מיט א קאַפּיטולאַציע־אַקט אָדער מיט אן איינ־

*) B. Mark: Walka i zagłada warszawskiego getta, Warszawa MON 1959.

מאָליקער באַשטימטער מפּלה־שלאַכט, נאָר האָט זיך איינגעלאָשן בהדרגה ,און די ספּאָראַדישע צוזאַמענ־שטויסן מיט דער דייטשישער פּאָליציי און ס.ס. האָבן געדויערט א סך לענגער, ווי דאָס שטעלן פעסט יידישע דאָקומענטן פון איין זייט און דער ראַפּאָרט פונעם פּאָליציי־ און ס.ס.־פירער פון ווארשעווער דיסטריקט יורגען סטראָאָפּ — פון דער צווייטער (מאי 1943). אַנ־דערע דייטשישע דאָקומענטן שטעלן פעסט, אז די קאמפן צווישן די געטאָ־חורבות זענען פאָרגעקומען נאָך אין יולי 1943, און א פּוילישער מקור אינפאָר־מירט וועגן דעם, אז די לעצטע רעשטלעך פון די יידי־שע באוואָפנטע גרופּן האָבן זיך געפונען אין די געטאָ־ראַיאָנען אינעם יאָר 1944!

באוואָפנט מיט נייע דאָקומענטן און מאטעריאלן, וואָס זייער רשימה גיבן מיר אָן ביים סוף פון דער דאָ־זיקער ארבעט, טרעטן מיר צו צו פאנאנדערוויקלען די נייע מגילה פון דעם העלדישן און טראגישן קאמף, וואָס איז אריין אין דער געשיכטע אונטערן נאָמען: דער אויפשטאנד אין ווארשעווער געטאָ.

לייענענדיק די ווייטערדיקע קאַפּיטלעך וועט דער לעזער זיך איבערציינגן, אז דער אויפשטאנד איז נישט אויסגעבראָכן פלוצלינג, נאָר ער איז געווען א רעזול־טאַט פון א לאנגער פסיכישער און ממשותדיקער צו־גרייטונג. און נישט בלויז דער אויפשטאַנד גופא, אָט דער דאָזיקער העכסטער און שטארקסטער אַקט פון דעם פאַרווירקלעכטן ווידערשטאַנד־טרוים, נאָר אויך דער טרוים אליין האָט אויפגעשפּראָצט נישט אויף א קרקע בתולה, נאָר אויף א באָדן, וואָס איז במשך לאנ־גע דורות געווען באפרוכפּערט דורך עקשנותדיקן ווילן פון די יידישע מאסן זיך קעגנצושטעלן די אָנ־גריפן אויף זייער ביאָלאָגישער, נאציאָנאַלער און עקאָ־נאָמישער עקזיסטענץ. דער דאָזיקער באָדן דאָס איז — די יידישע געזעלשאפט, די יידישע באפעלקערונג אין פּוילן און אין מזרח־אייראָפּע בכלל, אין וועלכער עס

האָבן זיך תמיד דורכגעשניטן צוויי ליניעס: איינע — פון זעלבשוץ, ווידערשטאַנד און קאַמף, און אַ צווייטע — פון צופּאַסונג און דעזערציע; איינע — פון איינשליסן זיך אין די באַפרייערישע באַוועגונגען פון דער מענטשהייט, אַ צווייטע — פון מורא פאַרן פרייַץ און איזאָלירן זיך אין אַ גייסטיקן געטאָ; איינע — פון ווירדיקן קאַמף פאַר נאַציאָנאַלן רענעסאַנס, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, פון אַ פרייַ יידיש פאָלק צווישן פרייַע פעלקער, אַ צווייטע — פון אונגאָדע מיט דער הערשנדיקער רעאַקציע, הכנעה פאַרן אונטערדריקער און אַנטלויפן פון אייגענעם פאָלק. אין די באַדינגונגען פון געטאָ האָט דאָס באַטייט: די ליניע פון ווידערשטאַנד קעגן דער ליניע פון יודענראַט.

די געזעלשאַפטלעכע כחות, וואָס האָבן שפּעטער געשאַפן די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, האָבן דערצויגן זייערע אָנהענגער אין גייסט פון די פּראָלעטאַרישע זעלבשוצן קעגן די פּאָגראָמען אין די צייטן פון צאַריזם, אין גייסט פון די גרויסע פּאָליטישע שלאַכטן קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם פון דעם צווישנמלחמות־פּעריאָד, אין גייסט פון הירש לעקערט, פּנחס דאַשעווסקי, ברוך שולמאַן, שלום שוואַרצבאַרד, נפתלי באָטווין, אין גייסט פון די מכבייער און פון אַלע נאַציאָנאַל־פּראָגרעסיווע און רעוואָלוציאָנערע שטרעמונגען, פון די גרויסע קעמפער און טרוימער סיי אין דער יידישער געשיכטע, סיי פון דער מענטשהייט. עס איז געגנוג זיך צו באַקענען מיט דער אונטערערדישער געטאָ־פּרעסע, כדי זיך אין דעם איבערצוצייגן.

די פּיאָנערן פון דעם אַקטיוון יידישן ווידערשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ — און אויך אין אַנדערע — האָבן געהאַלטן זייער אָנשטרענג און קאַמף פאַר אַ טייל פון אַלגעמיינעם געראַנגל קעגן היטלעריזם און פאַשיזם פאַר אַ בעסערער צוקונפט פון דער וועלט. די אונטערערדישע געטאָ־פּרעסע איז פול מיט אינפאָרמאַציעס און אַרטיקלען וועגן דער באַפרייונגס־מלחמה

קעגן היטלער־דייטשלאנד, וואָס עס פירט די אנטיהיטלעריסטישע קאָאַליציע. די דאָזיקע פּרעסע ברענגט אויך כסדר ברייטע ידיעות וועגן דער ווידערשטאנד־באוועגונג קעגן די דייטשישע אָקופּאַנטן סיי אין פּוילן, סיי אין אלע אנדערע לענדער פון דער ליידנדיקער, צעבלוטיקטער אייראָפּע.

אָבער קודם כל האָבן די פּיאָניערן און פירער פון דער יידישער ווידערשטאַנד־באוועגונג דערציילט אָפן און דרייסט די געטאָ־אסירים וועגן די יסורים פון יידישן פאָלק אונטערן נאצישן חלף, באטאָנענדיק דערביי, אז נישט יאוש דארף זיין דער אויספיר, נאָר אליארם־גרייטקייט און קרבנות־פולער קאמף קעגן שונא. די אלע טראדיציעס און פאקטאָרן האָבן געארבעט אין דער ריכטונג, אז אין סאמע שאָטן פון טויט איז דער ווידערשטאַנד־טרוים געוואָרן א יש און האָט זיך פארוואנדלט אין מעשים — אין דעם העלדישן אויפשטאַנד, וואָס האָט אויפגעטרייסלט אלע יידן און אלע מענטשן פון גוטן ווילן.

ב. מ.

ע ר ש ט ע ר ט י ל

דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

קאַפּיטל איינס

ערב דעם אויפשטאַנד

די לאַגע אין געטאָ תחילת 1943

איינער פון די סאמע טראגישע מאָמענטן אין דעם אויפ־שטאנד פונעם ווארשעווער געטאָ איז באשטאַנען אין דעם, וואָס ווען עס איז אין אַפּריל 1943 געקומען צום אומגלייכן קאמף, האָט די יידישע באפעלקערונג אין אָקופּירטן פּוילן בכלל און אין ווארשע בפרט שוין נישט עקזיסטירט ווי א מאסן־דערשיינונג. אין משך פון 21 חדשים, פון אָקטאָבער 1940 ביז יולי 1942, זענען פון הונגער, מגיפות, איבער־מענטשלעכער צוואנגס־ארבעט אין לאגערן און פון מאסן־עקזעקוציעס אומגעקומען קרוב 100 טויזנט יידן פון ווער־שעווער געטאָ. און אין משך פון קנאַפּע צוויי חדשים, פונעם 22־טן יולי ביזן מיטן סעפּטעמבער 1942, זענען דורך די דייטשן און זייערע באהעלפער ארויסגעפירט געוואָרן קיין טרעבלינקע אָדער אומגעבראכט אויפן אָרט איבער 300 טויזנט ווארשעווער יידן. בעת דער דאָזיקער גירוש־אקציע איז קיין מאסן־ווידערשטאנד נישט געווען, א חוץ איינצלנע פּרוון פון אַנטידייטשישן סאַבאָטאַזש און אינדיווידועלן ווי־דערשטאנד און א חוץ דעם שאָס אויפן קאָמענדאַנט פון דער פאַרעטערישער געטאָ־פּאָליציי יוזעף שערינסקי (שענק־מאַן), וועלכן עס האָט אָפּגעגעבן דער קעמפער ישראל קאַ־נאל, מיטן וויסן און לויט דער איניציאַטיוו פון דער יידי־שער אונטערערד.

דעם צוויי־יעריקן טרוים וועגן באוואָפנטן ווידערשטאנד איז די געטאָ־קעמפער באשערט געווען צו פארווירקלעכן ערשט דעמאָלט, ווען עס איז פון דער אַמאָליקער יידישער ווארשע געבליבן לערך א צענט־חלק, ווען מען איז געבליבן

שטיין פּנים אל פּנים מיטן אַנאָנימען מאסן־קבר פון איי־
גענעם פאָלק.

תחילת 1943 האָט שוין דאָס וואַרשעווער געטאָ ווי
א גאנצקייט נישט עקזיסטירט. דער שטח פון געטאָ איז
דורכן אָקופּאַנט צעשניטן געוואָרן אין דריי טיילן: צוויי
טיילן זענען דורכן אָקופּאַנט קוואַליפיצירט געוואָרן ווי פּראָ־
דוקטיווע. דאָס זענען געווען: דער געביט פון די „שאָפּן"
אויף דער גראַד־זייט פון לעשנאָ און אין די גאסן נאָוואָלי־
פּיע, נאָוואָליפּקי, קאַרמעליצקע, סמאָטשע, וווּ עס האָבן זיך
געפונען די וואַרשטאַטן פון דייטשישע אונטערנעמער מיט
זייערע יידישע שקלאַפן־אַרבעטער; און די בלאָקן פון דער
גרויסער בערשטער־פאַבריק מיט אַלע אירע ביי־וואַרשטאַטן,
וואָס האָבן צוזאַמען פאַרנומען דעם שטח שווענטאָיערסקע,
וואַלאָווע און טייל פראַנצישקאַנער. דעם דריטן טייל האָט
מען גערופן: צענטראַלע געטאָ. אין אָט דעם שטח זענען
אַריינגעגאַנגען די גאסן נאַלעווקעס, גענשע, דזשיקע (זאַ־
מענהאָף), מילע, וואָלינסקע, שטשענשליווע, אָסטראָווסקע,
ניסקע, סטאַווקע, טייל מוראַנאָווסקע און אַנדערע, וווּ עס
זענען געווען עטלעכע פאַבריקן און די אַמטן פונעם יודענ־
ראַט און אַנדערע. און צווישן די אַלע דריי אָפּגעטיילטע
חלקים האָבן זיך געצויגן א.ג. ווילדע שטחים, וווּ מען האָט
נישט געטאָרט וווינען, אָבער דאָך האָבן זיך גרויסע צאָלן
יידן אויפגעהאַלטן אומלעגאַל. די דאָזיקע שטחים, און אויך
א טייל אַנדערע, „לעגאַלע" גאסן, האָבן אויסגעזען שוידער־
לעך, אַזוי ווי נאָך א פּערמאַנענטן פּאָגראָם: אויפן ברוק
האָבן זיך געוואַלגערט צעבראָכענע מעבל, צעטראַסקעטע
שויבן, צעפליקטע בעטגעוואַנד, צעריסענע מלבושים און
שמאַטעס, די לופט איז געווען פול מיט פעדערן. שטיבער
זענען געשטאַנען אויסגעליידיקט און פאַריתומט. וואָרעם די
דייטשן האָבן אין יאַנואַר 1943 געפּרוווּט דורכפירן א נייעם
גירוש. עטלעכע טויזנט יידן האָבן זיי טאַקע אַרויסגעפירט
און זייערע דירות חרוב געמאַכט.

אין דעם צעשניטענעם געטאָ, און אויך אין דעם א.ג.
קליינעם געטאָ אויף פּראָסטע־גאַס, האָבן זיך ערב דעם

אויפשטאַנד געפונען עפּעס מער ווי 35 טויזנט לעגאַלע ייִדן *). אָבער אין די „ווילדע" שטחים און אין די שאָפּן האָט זיך געפונען כמעט נאָכאַמאָל אַזוי פיל „אומלעגאַלע" ייִדן. דאָס זענען געווען ייִדן אָן ארבעטס־צייגענישן, „נישט־פּראָדוקטיווע", פּליטים, אָדער אַנטלאָפענע פון די צוגן, וואָס זענען געגאַנגען קיין טרעבלינקע, און פון דעם טויט־לאַגער גופא. זיי זענען געווען פאַרמשפּט אויף גירוש, אָבער זיי האָבן זיך אויסבאַהאַלטן, פירנדיק א לעבן פון א געפּלאָגטער חיה.

די געטאָ־אסירים, סיי די „לעגאַלע", סיי די אומלע־גאַלע האָבן ערב דעם אויפשטאַנד פאָרגעשטעלט מיט זיך אַן אומגליקלעכע, פאַריתומטע און עלנטע מענטשן־מאַסע. דאָס זענען געווען נישט בלויז שרידים פון א פאַרשניטן פאָלק, נאָר אויך אָפּגעריסענע, פאַריתומטע אברים פון טראַגיש צעשניטענע משפּחות, דאָס זענען געווען סרוב עלטערן אָן קינדער און קינדער אָן עלטערן, — מענער אָן פרויען, וועל־כע מען האָט פאַרשיקט צום אומשלאַג־פּלאַץ, און עלנטע פרויען אָן מענער, וואָס זענען אומגעקומען. דאָס זענען גע־ווען מענטשן, ארויסגעוואָרפענע אויפן הפקר פון דעם גרוי־זאַמען גורל, אייביקע אבלים, וועלכע האָבן זיך בדרך כלל אָפּגעגעבן א דין וחשבון, אז עס וועט זיי סוף כל סוף נישט אויסמיידן דער גירוש און דער גאַז־קאַמער־טויט.

די מערהייט פון דער דאָזיקער שארית הפּליטה איז שוין אַצינד געווען דעצידירט נישט צו גיין ווידערשטאַנדלאָז צום טראַנספּאָרט. מען האָט פיבערדיק געגרייט בונקערס, מען האָט גענומען גרייטן געווער, מען האָט זיך גענומען צו־הערן מיט אַן אַלץ גרעסערער אויפמערקזאַמקייט און צו־טרוי צו דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט גערופן צו ווידערשטאַנד און קאַמף.

---

*) אין מערץ 1943 האָבן זיך אין גאַנץ וואַרשע געפונען 974 טויזנט נפשות, בתוכם 915 טויזנט פּאָלאַקן, 17 טויזנט דייטשן און 35 טויזנט (לעגאַלע) ייִדן.

דער אַנטיפאַשיסטישער בלאָק

נישט געקוקט אויף די טראַגישע אומשטענדן איז דער אויפשטאַנד פון ווארשעווער געטאָ נישט געווען קיין אקט פון פארצווייפלונג. דער באוואָפנטער קאמף פון די לעצטע טיילן פון די געטאָ־אסירים איז געווען א פועל יוצא פון א לאנגן פּראָצעס, א רעאליזירונג פון א טרוים נישט בלויז ווענן זעלבשוץ, נאָר ווענן איינשליסן זיך אין די קעמפנדיקע רייען פון דער גאַנצער ווידערשטאַנד־באוועגונג אין לאנד און אין דער וועלט. עס זאָגט וועגן דעם עדות דער אינהאלט פון דער אונטערערדישער פרעסע פון ווארשעווער געטאָ פון די יאָרן 1940—1942. עס זאָגט וועגן דעם עדות די טעטי־קייט פון די אונטערערדישע אָרגאניזאציעס און בפרט דער אויפקום פון אנטיפאשיסטישן בלאָק אין מערץ 1942, וואָס איז געווען א ספּעציפישע פאָרם פון א פאָלקס־פראָנט אין דער אונטערערד פונעם געטאָ. דער גרעסטער טייל פון דער אומלעגאלער פרעסע און דער אָרגאַן פונעם אנטיפאשיס־טישן בלאָק „דער רוף" האָבן געוועקט די יידישע באפעלקע־רונג צום ווידערשטאַנד.

שוין דער נאָמען פון דער ערשטער געמיינזאמער אָר־גאניזאציע: אַנטיפאַשיסטישער בלאָק — דער־ווייזט, אז די פּיאָניערן פונעם אַקטיוון ווידערשטאַנד אין ווארשעווער געטאָ האָבן באטראכט זייער קעגנווארטיקן און קינפטיקן קאמף נישט בלויז ווי א זעלבשוץ, נאָר אויך ווי א ווידערשטאַנד קעגן פאשיזם. דער אנטיפאשיסטישער בלאָק האָט פארמאָגט א בפירושן פּראָגראם פון קאמף פאר נאַציאָנאַלער און סאָציאלער באפרייונג. דער בלאָק האָט באטראכט דעם קאמף, צו וועלכן ער האָט גערופן, ווי דעם בייטראָג פון יידישן פאָלק אין דעם אלגעמיינעם אַנטיהיט־לעריסטישן געראנגל פון דער פרייהייט־ליבנדיקער מענטש־הייט.

צום אַנטיפאַשיסטישן בלאָק האָבן געהערט די אָרגאַני־זאציעס פון פּ.פּ.ר. (פוילישע ארבעטער־פארטיי), השומר הצעיר, לינקע און רעכטע פועלי ציון און החלוץ.

מיטן אנטיפאשיסטישן בלאָק זענען פארבונדן די נעמען פון זיינע הויפּט⸗טוער יוסף לעוואַרטאָווסקי, פיניע קארטין („אנדזשעי שמידט"), שמואל מערעמיק, יוסף קאפּלאַן, שכנא סאַגאַן, מרדכי טענענבוים („טאַמאַראָף"), וועלכע זענען אומגעבראכט געוואָרן דורך די היטלעריסטישע רוצחים אין פארשידענע אומשטענדן אין די חדשים מאי און אויגוסט — סעפּטעמבער 1942.

פון צווישן די מיליטערישע אינסטרוקטאָרן, וואָס האָבן אינעם פעריאָד פון אנטיפאשיסטישן בלאָק און שפּעטער געפירט די קאמפס⸗שולונג, איז כדאי אויסצורעכענען קודם כל דעם געוו. קאפּיטאַן פון די אינטערנאציאָנאַלע בריגאדעס אין שפּאניע פיניע קארטין (אַנדזשיי שמידט), וועלכער איז אָנגעקומען ווי א פּאַראַשוטיסט פון מאָסקווע אין יאנואר 1942, מרדכי אניעלעוויטש, וואָס איז נאָך אין דער גימנאזיע „לאָור", ווי ער האָט זיך געלערנט פאר דער מלחמה, געווען א אינסטרוקטאָר פון מיליטערישער צוגרייטונג און איז געשטאַנען בראש פון א זעלבשוץ קעגן פוילישע פאשיסטיש⸗אנטיסעמיטישע פּאַגראָמשטשיקעס, גרשון אלעף („באַלעק"), הערש לענט, וויקטאָר מארגאַליס, יצחק צוקערמאַן און אַנדערע.

עס איז אויך נייטיק צו דערמאָנען די גרופּע העלדישע מיידלעך פון פארשיידענע אָרגאניזאציעס — היהקע גראָסמאַן, זאָשע זאַטאָרסקא, גוטע טייטעלבוים, די שוועסטער כאַנע און פרומע פּלאָטניצקאַ, פייגל פעלטעל⸗מענדזשיזשעצקא, די פּוילישע סקויטינג⸗טוערין אירענא אדאמאָוויטש און אנדערע, וואָס האָבן ווי פארבינדלערינס אויסגעפירט פארשיידענע געפערלעכע שליחותן אויף דער „ארישער" זייט און אין פארשיידענע געטאָס אויף דער פּראָווינץ. אירענאַ אַדאַמאָוויטש האָט לויטן אויפטראָג פון דער יידישער אונטערערד באזוכט די געטאָס אין ביאַליסטאָק, ווילנע, קאָוונע און שאוול, געבראכט אהין דאָס וואָרט פון דערמוטיקונג און ווידערשטאנד און נאָכן צוריקקומען אָפּגעגעבן א באריכט פאר דער יידישער אונטערערד אין ווארשעווער געטאָ.

די יידישע קאַמפּ־אָרגאַניזאַציע

צווישן דער צייט פון דער בלי־טעטיקייט פונעם אנטי־פאשיסטישן בלאָק און דעם אויפקום פון דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע ליגט דער ים פונעם בלוט פון די ווארשעווער געטאָ־אסירים, די גרויליקע ליקווידאציע פון יולי — סעפטעמבער 1942.

דער געדאנק פון שאפן א קאמפס־אָרגאניזאציע איז אויפגעקומען שוין אין יולי 1942, אין סאמע פלאַקער פון דער ליקווידיר־אקציע. ערשט אין חודש אָקטאָבער איז די זאך געוואָרן א יש, און אין דער נאכט פונעם ערשטן אויפן צווייטן דעצעמבער 1942 איז דורך די פאָרשטייער פון די פארשיידענע אָרגאניזאציעס און גרופּן אָנגענומען געוואָרן דער סטאַטוט פון דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע, וועלכע האָט זיך געשטעלט פאר א ציל: א. „אָרגאניזירן די פארטיידיקונג פון דער יידישער באפעלקערונג אין ווארשע קעגן דער פארטיליקונג־אקציע מצד דעם אָקופּאנט — ב. שוץ פון די יידישע געטאָ־מאסן קעגן די משרתים פונעם אָקופּאנט (אריינפיר צום סטאַטוט).

בראש פון דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע איז געשטאַנען דער 24־יעריקער טוער פון „השומר הצעיר“ מרדכי אניעלעוויטש אלס הויפּט־קאָמאנדיר און די שטאב־מיטגלידער: הערש בערלינסקי (לינקע פועלי ציון), מארעק עדעלמאן (בונד) יצחק צוקערמאן (החלוץ) און מיכאל (מעכל) רויזנפעלד (פוילישע ארבעטער־פארטיי).

די טעטיקייט פון דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע — פון דעם מאָמענט פון איר אנטשטיין ביזן אויסברוך פונעם אויפשטאנד — איז געווען זייער א פארצווייגטע און אָנגעשפּיצט אין דער ריכטונג פון אומפארמיידלעכן באַוואָפנטן צוזאמענשטויס מיטן אָקופּאנט.

די דאָזיקע טעטיקייט קאָן מען אויפפאַסן אין זעקס פונקטן:

1. די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע האָט צווישן די געטאָ־אסירים געשפּרייט דעם געדאַנק פון אַקטיוון ווידער־

שטאנד. דער הויפט־לאָזונג, וואָס האָט ארומגעכאפּט דאָס געטאָ האָט געקלונגען: „מיר וועלן נישט ארויסגעבן קיין איין ייד“.

2. די יידישע קאמפּס־אָרגאניזאציע האָט מאָביליזירט אָנטשיידענע קעמפער אין אירע רייען און זיי געשולט מי־ליטעריש. דער אָפּקלייב האָט געמוזט זיין א פאָרזיכטיקער און שטרענגער, ווייל איבערן געטאָ האָבן זיך געדרייט פאַר־שיידענע שפּיצלען, געסטאַפּאָ־אגענטן און פּשוטע מוסרים. עס איז אפילו דערגאנגען דערצו, אז א יידישער אגענט האָט ארויסגעגעבן אין די הענט פון געסטאַפּאָ די צוויי יידישע קעמפער יצחק קאָנסקי און שמעון לעווענטאַל, וועלכע זענען ארוים מיטן ציל איינצוקויפן געווער. טראָץ די שרעקלעכע ענויים האָבן די ארעסטירטע קיינעם נישט אויסגעגעבן און געשטרעקט זייער יונג לעבן. צוליב די אלע סיבות האָט די יידישע קאמפּס־אָרגאניזאציע געמוזט זיין זייער פאָרזיכטיק. די אָרגאניזאציע איז געווען א שול פאר כאראקטערן. פּאַ־ראַלעל מיט אָרגאניזירטע קעמפער, מיטגלידער פון שטרענג־פאַרקאָנספּירירטע גרופּן, האָט מען געשאפן אויך אויספּראָ־ביר־גרופּן, וועלכע האָבן דערווייל געקאָנט בלויז קאַנדידירן צו דער קאמפּס־אָרגאניזאציע.

3) די אָנפירונג פון דער יידישער קאמפּס־אָרגאניזא־ציע האָט א סך ענערגיע מקריב געווען אויף איינצושאפן געווער. די ערשטע באשיידענע געווער־מתנות האָבן אריינ־געשיקט אין געטאָ אריין די פּוילישע ארבעטער־פּארטיי און איר פאָלקס־גוואַרדיע. דערנאָך האָבן געהאָלפן די טוער פון דער פּוילישער סאָציאליסטישער באוועגונג. אקעגן־זשע דער באַלעבאָס פון די רייכסטע אונטערערדישע אַרסענאַלן, די לאנדס־ארמיי (א.ק.), וואָס איר דיספּאָזיציע־צענטער האָט זיך געפונען אין לאָנדאָן (אין דער דאָרטיקער פּוי־ליש־עמיגראנטישער רעגירונג) האָט לכתחילה געמאכט גרויסע שוועריקייטן. נאָך אין יאנואר 1943 האָט דער הויפּט־קאָמענדאנט פון א.ק. „גראָט“ (גענעראַל סטעפאן ראָוועצקי) געשריבן אין א געהיימער דעפּעשע קיין לאָנדאָן,

אז די „יידיש־קאָמוניסטישע“ קרייזן פון געטאָ (געמיינט די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע) פארלאנגט געווער, אָבער ער, „גראָט“, איז נישט זיכער, צי זיי וועלן קענען פון דעם מאַכן א נוצן, און דעריבער צווייפלט ער, צי מען זאָל געבן. שפּעטער האָט די א.ק. יאָ געגעבן א געוויסע צאָל געווער און אויפרייס־מאטעריאלן. די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע האָט דעריבער געמוזט אליין פּראָדוצירן כלי־זין אין געטאָ און געקויפט ביי דייטשישע און איטאליענישע מאראָדערן פאר הויכע פּרייזן.

4. דאָס געלט האָט מען געזאמלט צווישן יידן, וועלכע האָבן גערן געגעבן זייערביישטייער. אָבער דער רוב אויפגעקומענע געטאָ־שפּעקולאנטן און א סך עושרם האָבן זיך געוואָלט ארויסדרייען. די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע איז דעריבער געווען געצוווּנגען צו נעמען מיט כוח, מאַכן „עקסן“, ארעסטירן די מנובלים און צווינגען צו סי־לוקן. א מוסטער פון די רייכע, וועלכע האָבן גערן געגעבן גרויסע סומעס און מיט אלע כוחות געשטיצט די קעמפער, איז געווען דער באַקאַנטער סוחר און כלל־טוער אברהם געפּנער.

5. אַ ביטערע אויסראָט־מלחמה האָט די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע געפירט קעגן די פאַרעטער, געסטאַ־פּאָ־אגענטן און מוסרים, אויספירנדיק איבער זיי טויט־אור־טיילן. דעם שטארקסטן רושם צווישן די געטאָ־אסירים האָבן געמאכט די אויסגעפירטע טויט־אורטיילן איבערן אַלטן דייטשישן שפּיאָן ד״ר אלפרעד נאָסיג, דעם לייטער פון דער פאַרעטערישער אָרדענונגס־דינסט (געטאָ־פּאָליציי) יאַקוב לייקין, דעם פאַרטרויונגס־מאַן פון געסטאַפּאָ ישראל פירסט און א גרופּע אגענטן. שאָסן פון יידישע הענט זענען אויך געפאַלן אין דייטשן: ס.ס.־לייט, ווערקשוצן, זשאַנדאַרן. עס איז דערגאַנגען דערצו, אז די דייטשן האָבן מורא געהאַט ביחידות אריינצוגיין אין געטאָ.

6. און דער לעצטער טעטיקייט־אָפּצווייג: די קאָנ־טאקטן מיט דער פּוילישער אונטערערד און מיט די לעצטע

אונדזלעך פון דער יידישער שארית הפליטה אין לאַנד. די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע איז דורך אירע פאָרשטייער אויף דער „ארישער“ זייט (אריה ווילנער, אין זינט מערץ 1943, יצחק צוקערמאן) געווען אין שטענדיקן און ברידער־לעכן קאָנטאקט מיט דער פאָלקס־גווארדיע (ג.ל.). די קאָנ־טאקטן מיט דער א.ק. זענען אָנגעגאנגען א סך האמעטנער, און נאָר אדאנק אזעלכע פוילישע דעמאָקראטן, ווי הענריק וואָלינסקי, הענריק קאמינסקי און די גרופּע פון דעם ראט צו העלפן יידן (אין וועלכן עס זענען אויך טעטיק געווען די צוויי יידישע טוער ד״ר לעאָן פיינער אין נאָמען פון „בונד“ און ד״ר אברהם בערמאַן פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט) איז געלונגען איינצוהאלטן א געוויסע פארבינדונג און קודם כל אויסנוצן דעם וועג צו שיקן געהיימע ראדיאָ־דעפּעשן און ס.אָ.ס.־אלארמען צו יידישע אָרגאניזאציעס אין אויסלאנד, וועלכע האָבן אריבערגעוואָרפן גרויסע סומעס געלט אויף איינקויפן געווער און אויף ראטעווען יידן, וואָס האָבן זיך אויסבאהאלטן אויף דער „ארישער זייט“.

א גענוג קורצע צייט נאָך איר אנטשטיין האָט די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע אויסגעהאלטן דעם ערשטן שלאַכט־עקזאמען און דערוויזן, אז זי קאָן העלדיש קעמפן מיט גאָר ווייניק וואָפן אין האנט און זיך קעגנשטעלן די דייטשן אפילו מיט קאלט געווער, מיט העק, שטאַנגען און שטיינער פון ברוק. דאָס איז געווען אין די טעג פון 18־טן ביזן 22־טן יאנואר 1943, ווען די דייטשן האָבן געוואָלט דורך א נייער פּלוצימדיקער אַקציע ארויספירן די לעצטע יידן. די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע האָט געשטעלט א ווידער־שטאנד כמעט מיט הוילע הענט. נאָכן ארויסשלעפּן א געוויסע צאָל יידן האָט דער שונא געמוזט מיט חרפּה פארלאָזן דאָס געטאָ. זיי האָבן מיטגענומען צוריק מיט זיך 20 טויטע און 40 פארוונדעטע. צום ערשטן מאָל האָבן זיי דערזען נישט דעם רוקן, נאָר דאָס פּנים פון קעמפנדיקע יידן. וועגן דעם דאָזיקן ערשטן נצחון פון די געטאָ־אסירים האָט דער יידיש־פּוילישער דיכטער פון געטאָ וולאדיסלאוו שלענגעל אָנגע־שריבן זיין באקאנט ליד „קאָנטראַטאַק“, און יצחק קאצענעל־

סאָן ווידמעט דעם דאָזיקן ערשטן ווידערשטאַנד א פּראָג־
מענט אין זיין „ליד וועגן אויסגעהרגעטן יידישן פאָלק“.

אין קנאפּע צוויי חדשים שפּעטער, דעם 13־טן מערץ, האָבן די יידישע קעמפער דערשאָסן אין גאס א דייטשישן לופט־וואפע־אָפיציר א רויבער. דער געסטאַפּאָ־ממונה איבער די יידן קארל בראנדט האָט אריינגעפירט ס.ס.־לייט, וועלכע האָבן דורכגעפירט א שחיטה אויף מילע־גאס. דאָס איז געווען א שבת, און די יידן האָבן דעם דאָזיקן טאָג אָנגערופן: „דער בלוטיקער שבת“. די יידישע קעמפער האָבן צום צווייטן מאָל געשטעלט אן אקטיוון ווידערשטאַנד.

דאָס האָט נאָך מער דערהייבן די חשיבות פון דער יידישער קאמפּס־אָרגאניזאציע ביי די געטאָ־אַסירים און אויך אין די אויגן פון דער פּוילישער אונטערערד. ביים אָקופּאנט האָט דאָס ארויסגערופן אן אומרו.

דער יידישער מיליטערישער פּאַרבאַנד און אַנדערע גרופּן

אחוץ דער יידישער קאמפּס־אָרגאניזאציע זענען אין געטאָ געווען נאָך אנדערע קאמפּס־גרופּן. די גרעסטע פון זיי איז געווען דער יידישער מיליטערישער פארבאנד.

דער אונטערשייד צווישן דער קאמפּס־אָרגאניזאציע און דעם יידישן מיליטערישן פארבאנד איז קודם כל באשטאנען אין דעם, וואָס די יידישע קאמפּס־אָרגאניזאציע איז געווען א אנטיפאשיסטישע און איר קערן האָט געשאפן דער לינקער ארבעטער־עלעמענט, בעת דער מיליטערישער פארבאנד האָט זיך באגרענעצט בלויז צום געדאנק פון זעלבשוץ, און זיין הויפּט־עלעמענט איז באשטאנען פון בירגערלעכער יוגנט, געוו. קאָמבאטאנטן און מיטגלידער פון ביתר. עס זענען שפּעטער צוגעשטאנען צום פארבאנד עטלעכע גרופּעס טרעגער און שמוגלער בראש מיט יאָסל (יאנעק) פּיקא, „קריוואָנאָס“ און פּאוועל רודי (פּיניע בעשטימט).

און זאָל געזאָגט ווערן וועגן נאָך איין וויכטיקן אונטערשייד: די יידישע קאמפּס־אָרגאניזאציע האָט רעפּרעזענ־

פירט כמעט דעם ברייטסטן פעלער פון די געזעלשאַפטלעכע כוחות אין דער יידישער סביבה און האָט אזוי ארום געהאַט א גרונט צו זיין דער רעפּרעזענטאַנט פון דער יידישער גע־זעלשאַפט הן כלפי פנים הן כלפי חוץ. און דאָס האָט פאַר־שטאַנען אויך די פוילישע אונטערערד, ביידע אירע סעקרע־טאַרן. די געזעלשאַפטלעכע קאָאָרדינער־קאָמיסיע פון די גרו־פּירונגען, וואָס זענען אריין אין דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַ־ניזאַציע, איז געווען אָפיציעל אָנערקענט דורך די מאָסגיבי־קע פאַקטאָרן פון דער פוילישער אונטערערד. און אין די ראַ־פּאָרטן און באַריכטן פון דער לעצטער רעדט זיך בפירוש וועגן דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע ווי וועגן דעם כח, וואָס האָט אָרגאַניזירט און אָנגעפירט מיטן אויפשטאַנד און רעפּרעזענטירט די יידישע — טראַגיש פאַרקלענערטע — גע־זעלשאַפט אין פוילן.

אקעגן־זשע דער יידישער מיליטערישער פאַרבאַנד ווערט אין די אָפיציעלע דאָקומענטן פון דער פוילישער אונ־טערערד נישט דערמאָנט. קיין פּאָליטישע ראָל האָט דער פאַרבאַנד נישט געשפּילט.

דער יידישער מיליטערישער פאַרבאַנד האָט אדורכגע־מאַכט עטלעכע גילגולים. סוף 1939 האָט זיך א גרופּע יידי־שע געוו. מיליטער־לייט פון דער סעפּטעמבער־קאַמפּאַניע אָרגאַניזירט אין אן אונטערערדישער גרופּע א.א. „שוויט" (קאַיאָר) און אָנגעקניפּט א קאָנטאַקט מיט א פוילישער אונ־טערערדישער מיליטערישער אָרגאַניזאַציע, וואָס אין איר שפּיץ איז געשטאַנען פּולקאָווניק אנדזשעי פּעטריקאָווסקי *) („טאַרנאַווא"), וועלכער האָט באַשטימט א ספּעציעלע פּוי־לישע גרופּע בראש מיטן קאַפּיטאַן הענריק איוואַנסקי צו שטיין אין פאַרבינדונג און שטיצן די יידישע גרופּע. דערנאָך האָט זיך דער „שוויט" אויסגעברייטערט און א נאָמען גע־געבן: יידישער קאַמפּס־פאַרבאַנד. אין אָקטאָבער 1942 האָט דער יידישער קאַמפּס־פאַרבאַנד פאַרמאָגט 150 אויסגעשול־

---

*) געוו. פּעטריקאָווסקי איז פון יידישן אָפּשטאַם, פון דער משפּחה פון נחום סאָקאָלאָוו.

טע מיטגלידער, איינגעטיילטע אין גרופן. די פּוילישע גרופּע פון קאַפּיטאַן איוואַנסקי האָט צוגעשטעלט אַ סך געווער און אַמוניציע, בעיקר גראַנאַטן און אויך מאַשין־געווער. חוץ דעם האָט מען זיך פאַרבונדן מיט אַ אָנפירער פון אַ פּוילישער דע־מאָקראַטישער אונטערערדישער אָרגאַניזאַציע „אַרפּאַנד“ (צעזאַרי קעטלינג) און באַקומען געווער. תחילת 1943 האָט שוין דער קאַמפּס־פאַרבאַנד געציילט לערך 400 מיטגלידער, האָט דורכגעפירט אַ ריי אַטענטאַטן אויף ס.ס.־לייט און יידי־שע געסטאַפּאָ־שפּיאָנען און איז אַרויסגעטראָטן אין דער עפנטלעכקייט אונטערן נאָמען „די אָפּטיילונג פון נקמה“ ערב דעם אויפשטאַנד האָט די אָרגאַניזאַציע אָנגענומען אַ נייעם נאָמען: „יידישער מיליטערישער פאַרבאַנד *)“.

אין שפּיץ זענען געשטאַנען צוויי הויפּט־קאָמאַנדירן: דוד אַפּעלבוים (יאַבלאָנסקי“, „קאָוואַל“, „מיעטעק“), אַ געוו. פּאָרוטשניק פון דער פּוילישער אַרמיי, רעליגיעז גע־שטימט, פון אַ רייכער משפחה פּוטער־סוחרים, און אַ סטו־דענט פּאַוועל פרענקעל. מיטן געזעלשאַפטלעכן אַקטיוו פון דעם יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד האָבן אָנגעפירט: ד״ר דוד וודאָווינסקי, ד״ר מיכאל סטריקאָווסקי און אַדוו. דוד שולמאַן.

אין דער צייט ערב דעם אויפשטאַנד האָט דער יידי־שער מיליטערישער פאַרבאַנד זיך קונה שם געווען מיט צוויי באַדייטנדיקע אַקציעס, וועלכע האָבן געוואונען די סימפּאַטיע פון דער באַפעלקערונג.

דעם 16־טן אַפּריל איז פאָרגעקומען אין אַ בלאָק, ווו עס האָבן געוווינט יידן אַרבעטער פון אַ שאָפּ, אַ ליטעראַרי־שער אָוונט פון דעם דיכטער וולאַדיסלאַוו שלענגעל, וועל־כער איז באַקאַנט געווען פון זיינע לידער אויף געטאָ־ און ווידערשטאַנד־טעמאַטיק. די הכנסה פונעם אָוונט איז געווען באַשטימט לטובת די אָרעמסטע יידן אין שייכות מיטן נאָ־ענטן יום־טוב פּסח.

---

*) Żydowski Związek Wojskowy.

אינמיטן דעם אָוונט איז אין שטוב אריין א גרופּע אויס־געצייכנט באוואָפנטע יידן אין מאסקעס און איבערגעגעבן אין שלענגעלס הענט 10 טויזנט זל. לטובת די פארוואָרלאָזטע געטאָ־קינדער. נאָכן מעלדן, אז זיי רעפּרעזענטירן דעם יידישן מיליטערישן פארבאנד, איז די גרופּע שנעל אוועק. דאָס האָט געמאכט זייער א שטארקן רושם, נישט בלויז מחמת דער גרויסער געלט־סומע, נאָר אויך צוליב דעם עצם־פאקט, אז אין געטאָ איז פאראן א באוואָפנטע יידישע אָרגאניזאציע, וועלכע וועט שיצן די יידן קעגן די דייטשן.

די צווייטע באדייטנדיקע אקציע פונעם יידישן מיליטערישן פארבאנד איז געווען דאָס אויסראָטן די אָרגאניזאציע פון שפּיאָנאזש און דיווערסיע א.ג. „זשאגעוו" (ראשי תיבות פון: „זשידאָווסקא גווארדיא וואָלנאָשטשי" — „יידישע פרייהייט־גווארדיע"), וועלכע די געסטאפּאָ האָט אינסטאלירט אין געטאָ א געוויסע צייט ערב דעם אויפשטאנד מיטן ציל נאָכצושפּיאָנירן די יידישע אונטערערדישע קעמפער, צוזאמענשטעלן רשימות פון יידישע קאָמוניסטן, אריינפירן א צעמישונג ביי די יידן און ארויסרופן א פּריצייטיקן ארויסטריט, כדי די דייטשן זאָלן קענען בלוטיק דערשטיקן די באוועגונג און אויסהרגענען די געטאָ־אסירים. מיט אָט דער דיווערסאנטישער גרופּע איז געווען פארבונדן דער אלטער יידישער געסטאפּאָ־אגענט אברהם גאנצוויך, וועלכער האָט זיך אצינד ווידער באוויזן אין געטאָ און בשותּפות מיט א געוויסן טונקעלן פארשוין „קאפּיטאן לעוויצקי" אָדער „קאפּיטאן לענצקי" אָרגאניזירט א כלומרשטע „פּוילישע קאמפּס־אָרגאניזאציע" מיט ענלעכע דיווערסאנטישע צילן.

דער יידישער מיליטערישער פארבאנד האָט ליקווידירט אין משך פון עטלעכע וואָכן אלע דריי גרופּן פונעם „זשאַגעוו", וואָס האָט געציילט לערך 60 יידישע פארעטער: געסטאפּאָ־אגענטן און סתם יידן, וועלכע זענען געכאפּט געוואָרן אויף דער „ארישער" זייט און געצוואונגען דורך דער געהיימער־פּאָליציי צו אָט דער שענדלעכער טעטיקייט פארן פּרייז פון ראטעווען די אייגענע הויט. 59 פארשוינען פונעם „זשא־

געוו״ זענען אויפן סמך פון א משפט פאר א געהיימען יידישן געריכט ליקווידירט געוואָרן.

זוכנדיק געווער צום קויפן האָבן די שליחים פון דעם מיליטערישן פארבאנד דערגרייכט ביזן מזרח־וואָקזאל און פון דאנען ביז דעם ווייטן ווארשעווער פאָרשטעטל טארגו־ וועק, וו זיי האָבן געשאפן א קאָנספיראטיוון לאָקאל מיט א געווער־ארסענאל.

א צווייטער וועג פון אריינפירן געווער האָט געפירט דורך א קאנאל צווישן דער „ארישער״ גראָד־זייט פון קאר־ מעליצקע צום בונקער פון פארבאנד אויף קארמעליצקע 5. פון דאנען האָט מען דאָס געווער אריבערגעוואָרפן צום שטאב אויף מוראנאָווסקע 7. דאָ איז אויך געווען א טונעל, וואָס האָט פארבונדן דעם שטאב מיט דער „ארישער״ זייט. דורך דאנען פלעגן ארויסגיין די שליחים איינצוקויפן געווער און אריינגיין די פוילישע אונטערערדישע קעמפער, וואָס פלעגן ברענגען גראנאטן, פיסטאָלעטן, קוילן, דער דאָזיקער טונעל איז געווען 50 מעטער לאנג.

געלט־מיטלען האָט דעראָבערט דער יידישער מיליטע־ רישער פארבאנד אויפן זעלביקן וועג, וואָס די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע — אדאנק פרייוויליקע סומעס (צוו.א. אויך פון אברהם געפּנער) אָדער דורך „עקסן״. שפּייז, דער עיקר סוכארעס, האָבן צוגעשטעלט די בעקער־פירמעס פון די ברידער בליימאן און פון דער משפחה לאָפּאטאָ.

א באזונדערער אָפּשניט פון דער טעטיקייט פון מילי־ טערישן פארבאנד איז געווען דאָס באקעמפן די רויבער־ באנדעס פון פוילישע אונטערוועלטניקעס, וועלכע פלעגן קו־ מען „אויף גאסטראָלן״ אין געטאָ, רויבן, שלאָגן און פאר־ גוואלטיקן.

צווישן דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע און דעם יידישן מיליטערישן פארבאנד זענען אָנגעגאנגען אונטער־ האנדלונגען וועגן פאראייניקונג אָדער לכל הפחות — קאָאָרדי־ נירן די קאמפס־טעטיקייט. ערב דעם אויפשטאנד איז דער־ פירט געוואָרן צו אזא קאָאָרדינירונג, דהיינו: אין דעם אל־ געמיינעם פלאן פון דער יידישער קאמפס־אָרגאניזאציע בנו־

גע דער געטאָ=פּארטיידיקונג איז אריינגענומען געוואָרן אויך די פּאָזיציע פון יידישן מיליטערישן פּארבאנד אין די הייזער=בלאָקן אויפן עק מוראנאָווסקע און נאלעווקע. א חוץ דעם האָט דער פארבאנד פּארמאָגט באוואָפנטע גרופּן אויך אויף אנדערע אָפּשניטן. אין נאָמען פון דעם דאָזיקן הסכם האָט די גרופּע פון דעם מיליטערישן פּארבאנד אויפן שאָפּן=געביט געגעבן דער יידישער קאמפּס=אָרגאניזאציע פון דעם דאָזיקן געביט א קאסטן מיט גראנאטן.

אין לעצטן מאָמענט פארן אויפשטאנד=אויסברוך האָט די פונקציע פון א פארבינדלער צווישן דעם שטאב פון דער יידישער קאמפּס=אָרגאניזאציע אויף מילע=גאַס און דער אָנפירונג פונעם יידישן מיליטערישן פּארבאנד אויסגעפירט דער פּעדאגאָג אליהו רוטקאָווסקי (פון דער יידישער קאמפּס=אָרגאניזאציע). מצד דעם מיליטערישן פּארבאנד האָט די קאָאָרדינירונג רעאליזירט פּאַוועל פרענקעל.

אין געטאָ זענען געווען טעטיק אויך אנדערע אָרגאניזירטע גרופּן, למשל, די טרעגער=גרופּע אויף מילע און די שכנותדיקע גאַסן אונטער דער אָנפירונג פון דעם יידישן אָפיציר פון פּ.א.ל. (פּוילישע פאָלקס=ארמיי, א געהיימע מיליטערישע פאָרמאציע, נאָענט צו די פּ.פּ.ס.) גאָטליב, וועלכער האָט איינצייטיק אייגנגעהאלטן קאָנטאַקטן מיטן בונד און געשמוגלט געווער אין געטאָ אריין.

די באַוואָפנטע כוחות פונעם דייטשישן גלית

די דייטשישע זיכערקייט=מאכט האָט געוווּסט וועגן דעם, וואָס עס טוט זיך אין געטאָ. אין יאנואר, פעברואר און מערץ 1943 האָט זי דערפילט אויף דער אייגענער הויט דעם כוח פון די יידישע קעמפער.

הימלער האָט דעריבער באשלאָסן וואָס שנעלער א סוף צו מאכן צום ווארשעווער געטאָ. דעם 16=טן פעברואר 1943 האָט ער ארויסגעשיקט צום העכערן ס.ס.= און פּאָליציי=פירער פון דער גענעראל=גובערניע קריגער (אין קראָקע) א באפעל צו ליקווידירן דאָס ווארשעווער געטאָ. די דייטשישע אונ=

טערנעמער טעבענס, שולץ און אנדערע האָבן גענומען אגי־טירן די יידישע ארבעטער, זיי זאָלן פריייוויליק ארויספאָרן צוזאמען מיט די מאשינען אין די ס.ס.־לאגערן אין טראווניק און פּאָניאטאָווא (לובלינער געגנט), ווו „זיי וועלן בשלום איבערלעבן די מלחמה". דאָס האָט אָנגעטראָפן אויף א קעגנאקציע מצד דער יידישער קאמפּס־אָרגאניזאציע און אויך א סאבאָטאַזש מצד דעם מערהייט שאָפּן־ארבעטער. צוליב דעם האָט די דייטשישע מאכט באשלאָסן צו דעפּאָרטירן די יידן מיט כוח. דער טערמין פון דער אקציע איז באשטימט געוואָרן אויפן 19־טן אַפּריל. די היטלער־לייט האָבן זיך גערעכנט, אז אין משך פון דריי טעג וועלן זיי זיך אָן עצה געבן מיטן גאנצן ענין און קענען אונטערטראָגן דעם „פירער" צו זיין געבוירן־טאָג דעם 20־טן אפּריל א מתנה — א „יודענריינע" ווארשע.

וויסנדיק אָבער, אז די יידן קענען שטעלן א ווידערשטאַנד, האָט הימלער באפוילן, אז דעם ווארשעווער פּאָליציי־ און ס.ס.־פירער פאָן זאמערן זאָל קומען צו הילף א מער אויסגעשולטער פּאָליציי־פירער; און נעמלעך: גענעראל פון וואפן־ס.ס. יורגען סטראָאָפּ, וועלכער האָט פארמאָגט אויך די נייסטע דערפארונגען פון באקעמפן די סאָוויעטישע פּארטיזאנישע באוועגונג אין מזרח־אוקראינע.

אגב, האָט הימלער פּערזענלעך באזוכט ווארשע דעם 16־טן אַפּריל און אָפּגעהאלטן א ריי פּארטרוילעכע קאָנפערענצן; צוזאמען מיט הימלערן איז דאָ געווען גענעראל שנעבעל, איינער פון די שפּיצן פון דער געסטאַפּאָ.

די דייטשישע מאַכט האָט ארויסגעשטעלט קעגן דעם געטאָ די פּאָלגנדיקע באוואָפנטע כוחות:

איבער 2000 סאָלדאטן און אָפיצירן פון וואפן־ס.ס.

3 אָפּטיילונגען פון ווערמאכט (ארטילעריע און סאַפּערן). די ארטילעריע האָט באָמבארדירט די הייזער, און די ווערמאכט־סאפּערן האָבן אויפגעריסן דאָס גאנצע געטאָ.

2 באטאליאָנען פון דייטשישער פּאָליציי אין דער צאָל פון 234 סאָלדאטן און אָפיצירן.

פוילישע פּאָליציי (א.ג. גראַנאַטאָווע) אין דער צאָל פון 367 סאָלדאַטן און אָפיצירן.

א גרופּע פון 35 מיטגלידער פון זיכערקייט־פּאָליציי.

א באַטאַליאָן פון די א.ג. אָסקארן (אוקראַינישע און לעטישע פאַשיסטן, סאָלדאַטן פון די געהילף־פאָרמאַציעס פון ס.ס.) אין דער צאָל פון 337 סאָלדאַטן און אָפיצירן.

צוזאמען האָבן די כוחות פונעם שונא געציילט 2842 מאַן. חוץ לזה זענען אויף דער צייט מאָביליזירט געוואָרן קיין ווארשע בכלל לכל הפחות נאָך א 7 טויזנט ס.ס., פּאָלי־ציי און זשאַנדאַרן, און אין ווארשעווער געגנט — צוויי מאָל אזוי פיל, צוליב דער מורא, טאָמער ווארפט זיך אריבער דאָס פייער פונעם אויפשטאנד אויף דער „ארישער" זייט.

די כוחות פונעם שונא זענען געווען אויסגעצייכנט באַ־וואָפנט מיט די סאמע מאָדערנע כלי־זין. זיי האָבן פארמאָגט אויטאָמאטיש געווער און אמוניציע אָן באגרענעצונג, זיי זענען געווען באשיצט דורך טאנקען און פאנצער־אויטאָס, און אונטערשטיצט דורכן פייער פון הארמאטן און ערָאָפּלאַ־נען. זיי האָבן זיך געקאָנט פריי באוועגן און גענאָסן פון סאַ־ניטארער הילף און זענען געווען אויסגעצייכנט באשפייזט.

אין שפּיץ פון די היטלעריסטישע חיילות זענען גע־שטאנען אויסגעשולטע און קריגס־דערפארענע אָפיצירן.

מיט די פאנצער־אָפּטיילונגען פון די ס.ס.־גראנאדירן האָט אָנגעפירט דער אָבערשטורמבאַנפירער בעללוויד, מיט די קאוואלעריע־אָפּטיילונגען*) פון וואָפן־ס.ס. — דער הויפּטשטורמפירער פּלענק, מיט די דייטשישע פּאָליציי־אישע כוחות — מאיאָר שטערנהאגעל, מאיאָר אָטטאָ בונ־דקע, וועלכער איז אין יאָר 1936 געווען פּאָליציי־קאַפּיטאַן אין בערלין, מאיאָר שעפע, קאפּיטאַן אָסקאר ציזעניס, קאַ־פּיטאַן עדערער, לייטענאנט דילע, לייטענאנט שטראָבל, ס.ס.־אונטערשטורמפירער קארל שנערצער און אנדערע.

---

*) דאָס האָט נאָר אזוי געהייסן. קיין פערד־רייטער האָבן די דייטשן אין געטאָ נישט געהאַט, אָבער זיי זענען געווען מאָטאָ־ריזירט.

מיטן שטאב האָט אָנגעפירט דער ס.ס.־שטורמבאנפירער יע־זואיטער. זיי אלע האָבן הינטער זיך געהאט א „רייכע“ דער־פארונג פון פראָנטן און פארטיזאנער־באקעמפונג אין פראנקרייך און ראטנפארבאנד. למשל דער מיטגליד פון דער זיכערקייט־פּאָליציי־אישער גרופּע, ס.ס.־ראָטענפירער יאָזעף בעלעשע איז פריער געווען אויף א ענלעכער פונקציע אין די אָקופּירטע סאָוויעטישע געביטן.

מיט די אוקראיניש־לעטישע פאשיסטישע פאָרמאציעס האָבן אָנגעפירט סיי דייטשישע אָפיצירן — ראָלקמאן, אור־ליך, הוזעלמאן, קלאָסען — סיי לעטישע ס.ס. אָפיצירן: באַ־יערלסאָן, לאָוטהעלער, גייבלער, פירלעצקיס.

מיט דער גאנצער אקציע קעגן דעם געטאָ האָט אָנגע־פירט לכתחילה דער ס.ס.־ און פּאָליציי־פירער פונעם וואר־שעווער דיסטריקט, ס.ס.־בריגאדע־פירער און אָבערשט (פולקאָווניק) פערדינאנד פאָן זאמערן־פראנקענעג, און נאָך אים — דער ספּעציעלער שליח פון הימלערן, דער ס.ס. ברי־גאדע־פירער און גענעראל־מאיאָר פון פּאָליציי יורגען סטראָאָפּ. עס האָט אים געהאָלפן דער ס.ס. אָבערשטורמ־באנפירער ד"ר לודוויג האַן, דער שעף פון דער זיכערקייט־פּאָליציי און זיכערקייט־דינסט אין ווארשע, וועלכן עס איז אונטערגעלעגן די געסטאַפּאָ. אין דער גרופּע פון לודוויג האַן האָט א באזונדערע ראָל געשפּילט דער לייטער פונעם יידן־רעפעראט אין ווארשעווער געסטאַפּאָ, דער ס.ס.־אונ־טערשטורמפירער קארל־געאָרג בראנדט. א ספּעציפישע ראָל אין דער אקציע האָט אויך געשפּילט דער לייטער פון דער רויבערישער ס.ס.־ישער אינסטיטוציע „ווערטערפאסונג“, דער ס.ס.־אָבערשטורמפירער פראַנץ קאָנראד, וועלכער איז אונטערגעלעגן דעם ס.ס.־גענעראל־לייטענאנט אָדילאָ גלאָ־באָצניק, דעם שעף פון דעם „איינזאַץ ריינהארדט“, ד.ה. פון דער אינסטיטוציע, וואָס האָט אָנגעפירט לכתחילה מיט דער דעפּאָרטאציע פון די יידן און מיט די ס.ס.־לאגערן אין לובלינער געגנט און ביזן סוף מיט דער ליקווידאציע פון יידיש האָב און גוטס. גלאָבאָצניק, וואָס זיין רעזידענץ איז געווען אין לובלין, איז אליין אויך געווען א קורצע צייט

אויפן געטאָ־שלאַכט־פעלד, דערנאָך האָט אים „רעפּרעזענ־טירט“ זיין מיטארבעטער געאָרג מיכאַלסען, איינער פון די גרעסטע נאַציישע בעסטיעס.

דער שטאב פון דער אקציע האָט געגאָסן פון דער הילף און עצות מצד דעם גובערנאטאָר פונעם ווארשעווער דיסט־ריקט ד"ר לודוויג פישער, דעם קאָמענדאנט פונעם ווער־מאַכט־גארניזאָן אין ווארשע גענעראל ראָסום, דעם העכערן ס.ס.־און פּאָליציי־פירער גענעראל פרידריך־ווילהעלם קריי־גער (אין קראָקע) און דער נ.ס.ד.א.פ. עס האָבן אויך גע־האָלפן אַלע דייטשן, מיליטערישע און ציווילע, אין ווארשע.

הקיצור: קעגן די לעצטע ווארשעווער יידן איז ארויס־געטראָטן די גאנצע פאראייניקטע מיליטערישע, פּאָליציי־אישע, פּאָליטישע אוןווירטשאפטלעכע קראפט פון די דיי־טשישע אָקופּאנטן מיט זייערע יוצר משרתים: די אוקראַ־אינישע און לעטישע פאשיסטן, די פּוילישע פּאָליציי, די שמאלצאָווניקעס און אנדערע פּוילישע זאָאָלאָגיש־אנטיסע־מיטישע כוחות און בתוכם די אונטערערדישע פאשיסטישע נ.ס.ז. („נאציאָנאַלע באוואָפנטע כוחות“), „מיעטש אי פּלוג“ (שווערד און סאָכע), „קאָנפעדעראציע נאַראָדו“ און ענלעכע.

די כוחות פונעם יידישן אויפשטאַנד

קעגן אָט דער פון קאָפּ ביז פיס באוואָפנטער ארמיי איז ארויסגעטראָטן די קליינצאָליקע, מיליטעריש נישטדערפאַ־רענע, שלעכט באוואָפנטע, פּאַרטיזאַנישע און אויסגעהונגערטע מחנה פון די געטאָ־קעמפער.

ביים אויסברוך פונעם אויפשטאנד האָט די יידישע קאמפס־אָרגאניזאציע געציילט לערך 600 אָרגאניזירטע קעמפער. דער יידישער מיליטערישער פארבאנד אין די טרעגער־גרופן לערך 400.

די צאָל אָנטיילנעמער אינעם אויפשטאנד איז אָבער געווען א סך גרעסער. טויזנטער יידן האָבן זיך סטיכיש פאראייניקט אין בונקער־גרופן, פראָפעסיאָנעלע גרופן, צו־

פעליקע גרופּן, איינגעקויפט געווער און געשטעלט אַן אק־
טיוון ווידערשטאנד. אנדערע טויזנטער האָבן ארויסגעוויזן
א פּאַסיוון ווידערשטאנד, סאַבאָטירנדיק די באַפעלן פון די
דייטשן און פון זייערע באַדינער ארויסצוגיין פון די בונ־
קערס און זיך שטעלן צום טראנספּאָרט. געווען אזעלכע ער־
טער, ווו די דאָזיקע א.ג. ווילדע גרופּן האָבן פארמאָגט מער
געווער ווי די אָרגאניזירטע קאמפּס־גרופּן.

די איניציאטיוו און די אָנפירונג פונעם אויפשטאנד
איז אָבער געלעגן אין די הענט פון די לעצטע.

די יידישע קאמפּס־אָרגאניזאציע האָט קאָנצענטרירט
אירע אָפּטיילונגען אין דריי געביטן: אינעם צענטראלן גע־
טאָ, דער עיקר אין די גאסן נאַלעווקעס, גענשע, זאמענהאָף,
מילע און די שכנותדיקע. דאָ האָבן זיך געפונען די קאמפּס־
גרופּן פון די פאָלגנדיקע קאָמאַנדירן: ארטשטיין זכריה,
ברוידע בערל, בריסקין אהרן („פּאוועל"), גראָוואס מרדכי
(„מערדעק"), גרוזאלץ לוי, האָכבערג דוד, זילבערבערג
הענריק, פּארבער יוסף, ראָטבלאט לייב (לוטעק).

די צווייטע קאָנצענטראציע איז געווען אויפן געביט
פון דער בערשטער־פאבריק (שווענטאָיערסקע — וואָלאָווע
און א טייל פון דער אום־זייט פון פראנצישקאנער גאס). דאָ
האָבן זיך געפונען די קאמפּס־גרופּן פון בערלינסקי הערש,
בלאָנעס יורעק, גוטמאַן הענאָך, גרינשפּאַן יורעק, פּראשקער
יעקב — אונטער דער אלגעמיינער אָנפירונג פון מארעק
עדעלמאַן.

און די דריטע קאָנצענטרירונג — אויפן שטח פון די
שאָפּן (לעשנאָ, נאָוואָליפּיע, נאָוואָליפּקי, סמאָטשע). דאָ
האָבן זיך געפונען די קאמפּס־גרופּן פון: בלוישטיין יצחק,
וואלד בנימין, ווינאָגראָן יהושע, מאיעראָוויטש מאיר, נאָ־
וואָדוואָרסקי דוד, פייגענבלאט יעקב („יאצעק"), קאווע
הערש, ראָזאָווסקי וואָלף, שווארצפוס אדם („ביאלי יא־
נעק"). די טעטיקייט פון דעם שטח האָט קאָאָרדינירט מיטן
שטאַב פון צענטראַלן געטאָ דער קעמפער אליעזר געללער.

ווי עס איז צו זען, האָבן זיך צוויי מיטגלידער פונעם
הויפּט־שטאב פון דער יידישער קאמפּס־אָרגאניזאציע (בער־

לינסקי און ערדעלמאַן) געפונען אויפן בערשטער־געביט. א דריטער, יצחק צוקערמאַן, איז דעלעגירט געוואָרן אויף דער „אַרישער" זייט ווי א פאָרשטייער פון דער אָנפירונג פון דער קאמפס־אָרגאַניזאַציע צו פאַרבינדן זיך מיט ביידע סעקטאָרן פון דער פּוילישער אונטערערד, כדי אַרויסצובאַ־קומען פון זיי די מאַקסימאַלע הילף. צוקערמאַנס פאַרבינד־לערין מיט אַניעלעוויטשעס שטאַב איז געווען די יונגינקע קעמפערין פראַניע בעאַטוס, וועלכע איז אין מאַי 1943 באַ־גאַנגען זעלבסטמאָרד, ניט קענענדיק צוזען די טראַגישע לאַגע פון די געטאָ־קעמפער און די געוואַלדיקע שוועריקייטן ביים אָרגאַניזירן א ממשותדיקע הילף.

אַזוי אַרום איז אינעם שטאַב פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע געבליבן דער הויפּט־קאָמאַנדיר מרדכי אַניע־לעוויטש מיטן שטאַב־מיטגליד מיכאל רויזענפעלד און זיי־ערע נאָענטסטע מיטאַרבעטער, בתוכם דער געוו. פאָרשטייער פון דער אָרגאַניזאַציע אויף דער „אַרישער" זייט אריה וויל־נער און דער ערשטער אַטענטאַט־אויספירער ישראל קאַנאַל.

די באַוואָפענונג פון די גרופּן פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע איז באַשטאַנען קודם כל פון פּלעשער מיט אויפריים־פליסיקייט (א.נ. „מאָלאָטאָוו־קאָקטייל"), גראַנאַטן, באָמבעס, און אויך ביקסן און פיסטאָלעטן. אין לויף פון די קאַמפן האָט מען דעראָבערט געווער ביי די דייטשן. אַמוני־ציע איז געווען ווייניק. אין עטלעכע ערטער האָט מען זיך באַנוצט מיט מינעס.

דער יידישער מיליטערישער פאַרבאַנד האָט פאַרמאָגט מער געווער, א סך מער גראַנאַטן און אויך מאַשין־געווער. בלויז איין אָפּטיילונג פונעם מיליטערישן פאַרבאַנד — די גרעסטע (אויף מוראַנאָווסקע) — האָט פאַרמאָגט לערך 300 גראַנאַטן, 8 אויטאָמאַטן, 1 לייכטע און 2 שווערע מאַשין־געווער און עטלעכע טויזנט קוילן. א גרויסער טייל פון די קעמפער איז געווען אָנגעטאָן אין דייטשישע מיליטערישע מונדירן, וועלכע מען האָט צוגעגרייט פריער.

די הויפּט־פּאָזיציע פון דעם יידישן מיליטערישן פאַר־באַנד איז געווען אויף מוראַנאָווסקע, ווו עס האָבן זיך גע־

גונען די קאמפס־גרופן פון ראָמאן וויינשטאָק, זלאָטאָגורא, שיע טענענבוים, ליפשיץ און לייב ראָדאָל. די אלגעמיינע אָנפירונג פון דעם דאָזיקן אָפּשניט איז געלעגן אין די הענט פון דוד אפעלבוים, צוזאמען מיט פאוועל פרענקעל.

אינעם צענטראלן געטאָ האָבן אָפּעריִרט נאָך עטלעכע גרופן פון דעם יידישן מיליטערישן פארבאנד, וועלכע האָבן געציילט פון 15 ביז 40 מאן און זענען געווען אָנגעפירט דורך די קאָמאנדירן: חיים פעדערבוש(אויף גענשע, פאוויע און זאמענהאָף), יאָסל פיקא (אויף מילע), לייזער סטאניע־וויטש, שיע וואלף, בינשטאָק (אויף נאלעווקעס און פראנצי־שקאנער). אויפן בערשטער געביט האָבן זיך געפונען די גרופן פון חיים לאָפּאטאָ, אברהם ראָהאַל (לייבס ברודער) און פיניע בעשטימט (פאוועל רודי).

אויפן געביט פון די „שאָפּן“ האָט זיך די הויפּט־פּאָזיציע פון דעם מיליטערישן פארבאנד געפונען אינעם בונקער אויף קארמעליצקע 5. בראש פון דער דאָרטיקער גרופע זענען געשטאנען: נתן שולץ, פנחס טאוב („ווילק“ — אן אייניקל פון מאָדזשיצער רבי) און אדוו. דוד שולמאן.

וואָס שייך די „ווילדע“ קעמפער, וועלכע זענען אויפ־געשטאנען סטיכיש, אָדער אונטערן איינפלוס פון די אָרגאַניזירטע קאמפס־פאָרמאציעס, זענען פאראן ידיעות וועגן די גרופן פון משה „באָלשעוויק“, שמעון מעלאָן, שמעון קויפ־מאן און א סך אנדערע, וואָס טרעטן אויף בפרט אין דער לעצטער פאזע פון די שלאכטן.

סטראַטעגיע פונעם אויפשטאַנד

די אָנפירונג פון דעם אויפשטאנד האָט זיך אָפּגעגעבן א גענויעם דין וחשבון, אז אין א שלאכט, פנים אל פנים מיטן שונא איז דער קאמף פארשפּילט באלד ביים אָנהייב. דעריבער האָט מען באשלאָסן צו אטאקירן די דייטשן פון די הייזער, וואָס געפינען זיך אויפן שיידוועג פון די געטאָ־גאסן. אזא לאגע, ווו די אָנגרייפנדיקע יידן געפינען זיך אין פארשטעלטע ערטער הינטער פענצטער, אויף בוידעמס, הינ־

טער הויז־וועגט, און די אריינמארשירנדיקע כוחות פונעם שונא זענען אויף דער גאס, אָפּן פאר די יידישע קוילן, איז געווען באקוועם פאר די אויפשטענדלער.

איינצייטיק האָט די אָנפירונג צוגעגרייט אונטערערדי־שע בונקערס, ווו מען זאָל זיך באהאלטן און באפעסטיקן אין פאל פון א באָמבארדירונג. עס זענען — ווי שוין געזאָגט — אויך צוגעגרייט געוואָרן טונעלן, כדי צו קאָנען זיך באוועגן פון איין אָרט צום צווייטן און אפשר אויך ארויסבאקומען זיך אויף דער צווייטער זייט געטאָ־מויער.

חוץ דעם האָבן כמעט אלע געטאָ אסירים, די ציווילע באפעלקערונג, געבויט בונקערס, פארגרייט שפּייז, אנט־שלאָסן צו דערגענצן דעם באוואָפנטן ווידערשטאנד מיט א פאסיוון. טאָג און נאכט האָט זיך דאָס געטאָ געגרייט אויפ־צונעמען דעם שונא מיט אקטיוון און פאסיוון ווידערשטאנד. „מען האָט זיך אָפּגעגעבן א רעכענונג — שרייבט דער בעל פנקס פון געטאָ עמנואל רינגעלבלום — אז דאָס איז א קאמף פון א פליג מיט א העלפאנט, אָבער די נאציאָנאלע ווירדע האָט דיקטירט די יידן צו שטעלן א ווידערשטאנד און זיך נישט לאָזן הפקרדיק פירן צו דער שחיטה“.

דעם טראגישן סוף פון דעם אומגלייכן קאמף האָט אויך פאָרויסגעפילט אניעלעוויטש. ער, און באנאנד מיט אים נאָך אנדערע, האָבן געהאָפט, אז אויף די שאָסן אין געטאָ וועט זיך אָפּרופן גאנץ ווארשע, אז דער קאמף וועט זיך אריבער־גיסן אויף דער צווייטער זייט פון די מויערן.

פאר דעם האָט טאקע מורא געהאט דער שונא, און דע־ריבער האָט ער אריינגעשפאנט אין געטאָ מיט דער גאנצער קראפט.

אניעלעוויטשעס האָפענונג איז, לײדער, נישט מקוים גע־וואָרן.

אלץ איז אין געטאָ געווען פארטאיעט. איבער די גאסן, געסלעך און פלעצער האָט זיך געטראָגן א טויטע שטילקייט, אן אומהיימלעכע שטילקייט פאר א שטורעם.

קאַפּיטל צוויי

דער אויסברוך פונעם אויפשטאַנד דעם 19 אַפּריל 1943

ליל שימורים פון 18־טן אויפן 19־טן

זונטיק, דעם 18 אַפּריל, איז פאָרגעקומען אין דעם שטאַב פון דער פּאָליציי־און ס.ס.־אָנפירונג א קאָנפערענץ, אויף וועלכער מען האָט ארומגערעדט די פּרטים פון דעם אָנגריף אויפן געטאָ, וואָס האָט זיך געדאַרפט אָנהייבן אויפן צומאָרגנס פאַרטאָג. דעם זעלביקן זונטיק 2 א.ז. בייטאָג האָבן די ס.ס. און די דייטשישע פּאָליציי באַקומען דעם באַפעל פון אַליאַרם־גרייטקייט. אן ענלעכן באַפעל האָט געקראָגן די פּוילישע (גראַנאַטאָווע) פּאָליציי, וועלכע האָט טאַקע 6 א.ז. נאָכמיטאָג ארומגערינגלט דעם גאַנצן געטאָ־שטח מיט געדיכטע פּאַטראָלן. אין א שעה ארום האָט מען שוין אין געטאָ, און אויך אין דעם שטאַב פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד געוווסט וועגן די צוגרייטונגען פונעם שונא.

אין אָוונט איז אינעם שטאַב־בונקער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע אויף מילע 29 פאָרגעקומען אן אינסטרוקטיווע פאַרזאַמלונג פון די גרופּן־פירער פון צענטראַלן געטאָ, אונטערן פאָרזיץ פון מרדכי אַניעלעוויטש. עס איז פאַרענדיקט געוואָרן דאָס פאַנאַנדערטיילן געווער. די פלעשער מיט דער אויפרייס־פליסיקייט זענען איינגעלייגט געוואָרן אין קוישן. יעדע גרופּע האָט חוץ דעם באַקומען גראַנאַטן און אַמוניציע. מען האָט אויך פאַנאַנדערגעטיילט שפּייז און ציאַנקאַלי. פון מויל צו מויל איז איבערגעגעבן געוואָרן דער אָפּגעשטימטער לאָזונג: „יאַן — וואַרשאַווא" — דאָס איז

געווען הן דער פּאַראָל, הן דער סיגנאַל פון קאָמפּס־גרייט־קייט. די גרופּן־קאָמאנדירן האָבן פאַרבאַטן די קעמפער צו פאַרלאָזן די פּאָזיציעס. מען האָט מיט מעבל פאַרשטעלט די טירן פון די הייזער און פאַרבאַריקאדירט דעם וועג אין גאס. ביי די פענצטער האָט מען אָנגעלייגט זעק מיט זאמד און קישנס, וועלכע האָבן געדאַרפט דינען ווי אַן אָנשפּאַר און א שוץ בעת די שיסערייען.

אין די קאמפּס־גרופּן האָט געהערשט א מוסטערדיקע אָרדענונג, רו און זעלבסטבאהערשונג.

די נאכט פון 18־טן אויפן 19־טן אפּריל איז אין געטאָ געווען א וואך־נאכט.

לויט דער אַלטער, יידישער טראַדיציע איז דאָס געווען א ליל שימורים אויך אין אן אנדער זין. דאָס איז געווען די נאַכט פון ערשטן סדר, פּסח תש"ג און אין געטאָ איז געווען מער מענטשן ווי תמיד, ווייל א סך יידן פון דער „אַרישער" זייט האָבן זיך אריינגעשליכט אין געטאָ אריין, כדי אָפּצו־ריכטן דעם סדר אין א יידישער סביבה.

2 א.ז. ביינאכט איז די וואך־קייט ארום געטאָ פאַר־שטאַרק געוואָרן דורך דייטשישע פּאָליציי און לעטיש־או־קראַינישע ס.ס.־אישע הילפס־פאָרמאציעס. יעדע 25 מעטער איז געשטאַנען א וואך, באוואָפנט מיט שווערע מאשין־גע־ווער. גרופּעס לעטישע פאַשיסטן און פּוילישע פּאָליציאנטן זענען שורותווייז אריין אין געטאָ, דורכגעגאַנגען די גאסן און זיך געלאָזט אין דער ריכטונג פון אומשלאַג־פּלאַץ. ביי־נאכט האָט א קאָנטראָל פון די געטאָ־גאסן דורכגעפירט דער געסטאַפּאָ־גדול בראַנדט אין זיין שווארצן אויטאָ, וועלכן די יידן האָבן גוט געקאָנט.

אחוץ די אויסשפּיר־גרופּן פון די יידישע קעמפער איז אויף די גאסן פון צווישן די יידן נישט געווען קיין לעבעדיק נפש.

און די אויפשטענדלער האָבן אַלץ געגרייט, כדי ווי גע־העריק אויפצונעמען דעם שונא. אויף אָנזעעוודיקע ערטער האָבן זיי אויסגעהאָנגען פענער: רויטע, ווייס־בלויע און

ווייס⸗רויטע. אין איין אָרט האָט א געוויסע גרופּע אויסגע⸗
האַנגען א ווייס⸗בלויע פאָן מיט א רויט פינפעקיקן שטערן
אין דער מיט. אויף די מויערן, וואָס האָבן געגרענעצט מיט
דער „אַרישער" זייט, למשל אויף שווייענטאָיערסקע, איז
ארויסגעהויבן געוואָרן א טראנספּאַרענט מיט א רוף צו
דער פּוילישער באפעלקערונג — צו א סאָלידאַריטעט⸗ארויס⸗
טרעטונג לטובת די יידישע קעמפער.

לויטן פּלאַן פון דעם ס.ס.⸗ און פּאָליציי⸗שעף פאָן זא⸗
מערן האָט אויפן ערשטן פייער געדאַרפט גיין דאָס צענטרא⸗
לע געטאָ, וועלכע איז אין דעם לעקסיקאָן פון די נאַצישע
רוצחים אָנגערופן געוואָרן: רעשט⸗געטאָ. די געביטן פון די
שאָפּן און פון די בערשטער האָבן די דייטשן לעת עתה גע⸗
לאָזט אין זייט; זיי האָבן זיך גערעכנט אז זעענדיק, ווי מען
דערשטיקט אין פייער און בלוט דעם ווידערשטאַנד פונעם
רעשט⸗געטאָ, וועלן די יידן פון די שאָפּן און פון דער בער⸗
שטער⸗פאבריק גיין פרייוויליק צום טראנספּאָרט, אָן שווע⸗
ריקייטן.

די שטאבן פון דער יידישער קאַמפּס⸗אָרגאַניזאַציע און
פונעם יידישן מיליטערישן⸗פאַרבאַנד האָבן קאָנצענטרירט
זייערע אָנגריף⸗כוחות אין דריי פּונקטן: 1) אויפן עק פון נא⸗
לעווקעס און גענשע, ביים אריינגאַנג צו דער הויפּט⸗אַרטע⸗
ריע פון געטאָ, 2) אויף דער קרייצונג פון די גאַסן זאַמענ⸗
האָף און מילע, און — 3) אויפן ראָג פון מוראַנאָווסקע און
נאַלעווקעס, אקעגן דעם מוראַנאָווער פּלאַץ. אזוי ארום איז
די ערשטע קאַמפּס⸗ליניע פּלאַנירט געוואָרן ווי א דריי⸗עק,
וואָס האָט געדאַרפט באשיצן די גאַסן פון צענטראַלן געטאָ.
די פאַרטיידיקונג פון די ערשטע צוויי פּונקטן איז געלעגן
אין די הענט פון די גרופּן פון דער יידישער קאַמפּס⸗אָרגאַני⸗
זאַציע, פונעם דריטן פּונקט — אין די הענט פון יידישן מי⸗
ליטערישן פאַרבאַנד.

מאָנטיק, דעם 19טן אפּריל, האָט פאָן זאַמערן אריינגע⸗
פירט זיינע באוואָפנטע כוחות אין צענטראַלן געטאָ אריין
דורך דעם טויער ביי די נאַלעווקעס. דער דייטשישער קאָ⸗

מענדאנט האָט פּלאַנירט די פאָלגנדיקע פאַנאַנדערטיילונג פון זיינע קרעפטן: איין טייל האָט זיך געדאַרפט פאַרהאַלטן אין מיטן די נאַלעווקעס, כדי דאָ אָנהייבן די כאַפּעריי= און גירוש=אַקציע, אַ צווייטער טייל האָט געדאַרפט דורך גענשע ארײַנשפּאַנען אויף זאַמענהאָף=גאַס, ד.ה. אויף דער צווייטער פּאַראַלעלער אָרטעריע פונעם געטאָ, און דערנאָך זיך לאָזן ווייטער. די דײַטשן האָבן מורא געהאַט פאַר זייער לעבן, מורא געהאַט פאַר די קוילן פון די יידישע קעמפער, און דעריבער האָבן זיי אין די ערשטע קאָלאָניעס געשיקט די אָפּטיילונגען פון די לעטישע פאַשיסטן און די רעשטלעך פון דער אָרדענונגס=דינסט (געטאָ=פּאָליציי). די יעניקע יידישע פּאָליציי לייט, וואָס האָבן אָפּגעזאָגט אָנטיילצונעמען אין דער אַקציע אָדער געפּרוּווט אַנטלויפן, זענען דערשאָסן געוואָרן אין דעם זאַמל=פּונקט פון געסטאַפּאָ אויף זשעלאַזנע 103.

ערשט נאָך דעם אַוואַנגאַרד פון די לעטן און יידישער פּאָליציי האָבן זיך גערוקט פאָרויס די קאָלאָנעס פון די דײַטשן און אוקראַינער. זייער מאַרש האָט דערמאָנט אַ מיליטערישן מלחמה=צוג מיט אַלע פּיטשעווקעס. פאָרויס זענען געפאָרן מאָטאָציקליסטן, דערנאָך — לאַסט=אויטאָס מיט פוסגייער און שווערע מאַשין=געווער, און לסוף — אַמבולאַנסן, אַ פעלד=קיך, מאַשינען מיט פעלדטעלעפאָנען. די דײַטשישע אָנפירונג האָט חוץ דעם ארײַנגעפירט אין געטאָ 12 פּאַנצער=אויטאָס.

אויף די הויפּט=גאַסן האָבן די דײַטשן אַוועקגעשטעלט טישלעך און בענק, אויף די טישן — טעלעפאָנען. אַלץ האָט אויסגעזען ווי אַן ערנסטע מיליטערישע אַקציע.

זאַמערנס אָפּטיילונגען האָבן אָבער נישט באַוויזן זיך שטאַרק אַ רוק טאָן פאָרויס, וואָרעם זיי זענען אָפּגעשטעלט געוואָרן אין צוויי ערטער: אויף נאַלעווקעס עק גענשע און אויף זאַמענהאָף עק מילע. זאַמערן האָט דאָ געליטן אַ פולשטענדיקע מפּלה. ווי עס זענען דערנאָך מודה געווען די נאַצישע גדולים איז „דער יידישער ווידערשטאַנד געווען אומ=

געריכט אין אויסערגעוויינלעך שטאַרקער און אַ גרויסע אײַ־בעראַשונג". די דײַטשישע כוחות זענען פּשוט אַרויסגע־וואָרפן געוואָרן פון געטאָ — אַזוי האָט זיך אויסגעדריקט דער ס.ס.־גענעראַל סטראָאָפּ, וועלכער האָט אין זײַן ראַ־פּאָרט פאַר קריגערן און הימלערן אָנגעשריבן די פאָלגנדיקע ווערטער: „ביי אונדזער ערשטן אַרײַנדרינגען אין געטאָ איז די ייִדן און די פּוילישע באַנדיטן *) געלונגען דורך אַ צוגע־גרייטן אָנפאַל מיט געווער אין האַנט אָפּצושטויסן אונדזערע אָנגרײַפנדיקע כוחות צוזאַמען מיט די טאַנקן און פּאַנצער־וואָגנס".

וועגן דעם ערשטן נצחון פון די ייִדן לייענען מיר אין דעם געהיימען באַריכט, וואָס די פּוילישע אונטערערד האָט אַרויסגעשיקט קיין לאָנדאָן, אָט וואָס:

„די דײַטשישע אָפּטיילונגען, וואָס זענען אַרײַנגעדרונ־גען דעם 19־טן אַפּריל פאַרטאָג אויפן שטח פון געטאָ, זענען „באַגריסט" געוואָרן מיט אַ געוואַלטיקן און ווירקזאַמען פײַער מצד די געטאָ־קעמפער. דער ווידערשטאַנד איז גע־ווען אַזאַ שטאַרקער, אַז די דײַטשן האָבן געמוזט אַרײַנפירן אין שלאַכט אַלץ נײַע אָפּטיילונגען, בתוכם פעלד־אַרטילע־ריע, פײַערוואַרפערס און טאַנקען".

און אַצינד אַ ייִדישער מקור, וואָס שילדערט אַזוי אַרום די מפּלה פון די דײַטשן:

„די ייִדישע קעמפער „באַגריסן" די דײַטשן מיט אַ האָגל פון גראַנאַטן, פלעשער, באָמבעס און ביקסן־שאָסן. דאָס איינציקע מאַשין־געווער האָט נישט פאַרפירט. די היט־לעריסטישע באַנדיטן האָבן געמאַכט ויברח" (די זכרונות פונעם גרופּע־קאָמאַנדיר הערש בערלינסקי, געשריבן אין קאָנספּיראַציע אויף דער „אַרישער" זייט).

ווי אַזוי האָבן אויסגעזען די ערשטע שלאַכטן דעם 19־טן אַפּריל 1943?

---

*) דער ענין מיט די „פּוילישע באַנדיטן" וועט ווערן אויפֿ־געקלערט שפּעטער.

דער פארלויף פון דער ערשטער שלאַכט
אויף עק נאַלעווקעס און גענשע

צוויי קאמפס־גרופן אונטער דער אָנפירונג פון זכריה ארטשטיין און לייב ראָטבלאט האָבן באזעצט די פּאָזיציעס אין די עק־הייזער אויף נאלעווקעס 31 און גענשע 2, אויף נאַלעווקעס 25, 27, 33 און 35. אין דעם הויז אקעגנאיבער, אויף ראָג נאַלעווקעס און פראַנצישקאנער. אויף דעם בוידעם, וואָס איבער דער פאבריק פונעם דייטש ברויער, האָט זיך באפעסטיקט די קאמפס־גרופּע פון הענריק זילבערבערג. אזוי ארום האָבן די קעמפער געוואָלט אריינעמען די ארייג־מארשירנדיקע דייטשן אין א קלעם. די באוואָפענונג פון די יידן איז באשטאנען דער עיקר אין פלעשער מיט אויפרייס־פליסיקייט און גראנאטן, זיי האָבן אויך פארמאָגט עטלעכע פיסטאָלעטן און ביקסן און איין לייכט מאשין־געווער. די קעמפער זענען געווען פארטאַיערט ביי די פענצטער, באלקאָנען און אויף די בוידעמער.

ווען דער דייטשישער צוג איז, מיט א לוסטיק געזאנג אריין אין דעם אָפּשניט, וו עס קרייצן זיך די גאסן נאַלעווקעס, גענשע און פראנצישקאנער, איז ער פּלוצים באוואָרפן געוואָרן מיט אויפרייס־פלעשער, גראנאטן, באָמבעס און קוילן. דאָס ערשטע פייער איז געקומען פונעם הויז נאַלעווקעס 33, גלייך האָבן זיך אָפּגערופן אלע אנדערע פּאָזיציעס. דאָס איז געווען פאר די דייטשן אזוי אומגעריכט און האסטיק, אז זיי זענען זיך צעלאָפן אין בהלה, לאָזנדיק ליגן אויפן ברוק זייערע טויטע און פארוואונדעטע. ווען זיי האָבן אין א קורצער צייט שפּעטער געוואָלט זיך דערנענטערן צו די הרוגים און צעמזיקטע, האָבן זיי עס נישט געקאָנט דורכפירן — אזוי שטארק איז געווען דער וויטערדיקער פייער פון די יידישע פּאָזיציעס. אין גיכן זענען די אויפשטענדלער ארויסגע־שפּרונגען פון זייערע באהעלטענישן און גענומען באשיסן די היטלעריסטן מיט פיסטאָלעטן־פייער.

דעם פאקט, וואָס דער שונא איז אנטלאָפן ביים ערשטן צוזאמענשטויס, האָט פארשטייט זיך ארויסגערופן א גע־

וואלטיקן ענטוזיאזם ביי די יידן. דאָס לוסטיקע געזאַנג פון די ס.ס.־לייט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וויי־געשריי פון זייערע פאַרוואונדעטע. די קעמפּערין תמר האָט אויסגערופן: „דאָס מאָל האָבן זיי באַצאָלט!"

אינגיכן האָבן די דייטשישע אָפּיצירן באהערשט די לאַגע אין זייערע רייען. עס איז אַליאַרמירט געוואָרן זאַמערנס שטאַב און שנעל איז אָנגעקומען הילף. די ניי־אָנגעקומענע סאָלדאַטן האָבן זיך נישט דערוועגט צו גיין אָפן פאָרויס, נאָר געעפנט אַ כאַאָטיש פייער אין דער ריכטונג פון די הייזער, פון וואַנען עס זענען פריער געפאַלן די שאָסן. די שלאַכט האָט זיך פאַרקניפּט פונדאָסניי. די יידן האָבן נישט בלויז אויך דאָס מאָל אויסגעהאַלטן, נאָר פאַרקערט — געצוווּנגען דעם שונא אָפּצוטרעטן, שוין צום צווייטן מאָל.

די ערשטע שלאַכט אויף נאַלעווקעס עק גענשע האָט געדויערט צוויי שעה, פון 6 ביז 8 אינדערפרי. געליטן האָט בלויז דער דייטשישער צד. אַ דאַנק זייערע באַקוועמע פּאָזיציעס האָבן די אויפשטענדלער דאָ נישט פאַרלאָרן קיין איין מענטש.

ווען דער היטלעריסטישער צוג האָט זיך לגמרי צוריקגעצויגן, זענען די אויפשטענדלער ווידער אַראָפּ אין גאַס, זיך געוואָרפן אין די אָרעמס, זיך געווונטשן מזל טוב. זיי האָבן אַראָפּגעצויגן פון די היטלעריסטישע פגרים די מונדירן, די העלמען און דאָס געווער.

דאָס „קעסל" אויף זאַמענהאָף עק מילע

נישט קיין ספק שפּעטער איז אויסגעבראָכן די צווייטע שלאַכט, אויף דער פּאַראַלעלער אַרטעריע פון געטאָ, אַביסל טיפער אויף צפון — ביי דער קרייצונג פון די גאַסן זאַמענהאָף און מילע.

פון אַלע פיר זייטן האָבן דאָ געלויערט אויפן שונא פיר קאַמפּס־גרופן: פון בערל ברוידע, אהרן בריסקין, מרדכי

גראָוואס און לוי גרוזאליץ. לויטן פּלאַן האָט מען אויף דעם אָרט געדאַרפט אַריינכאַפּן דעם שונא אין אַ „קעסל“.

די אויפשטענדלער האָבן דורכגעלאָזט דעם „אַוואַנגאַרד“ פונעם שונא — די יידישע פּאָליציי, און ערשט ווען עס האָבן זיך באַוויזן די שורות פון די דייטשן און אוקראַיִנישע פאַשיסטן, זענען זיי צוגעטראָטן צום שטורעם. לויט אַן אָפּגערעדטן סיגנאַל האָט זיך אַ לאָז געטאָן אויפן מבולבלדיקן שונא אַ האָגל פון גראַנאַטן און ביקסן-קוילן. די שאָסן און פלעשער- און גראַנאַטן-שליידעריי זענען געווען אויסערגעוויינלעך טרעפלעך. די דייטשן און אוקראַיִנער האָבן נישט געשטעלט קיין שום ווידערשטאַנד און גענומען לויפן אין אַלע זייטן, זוכנדיק אַ מקום מקלט אין די טויערן אָדער אָפענע און אויפגעריסענע קראָמען. דעמאָלט האָבן די יידן גענומען באַשיסן אָט די באַהאַלט-ערטער. די געטאָ-גאַס האָט מיטאַמאָל באַקומען אַן אויסטערלישן אויסזען: די היטלעריסטן אַנטלויפן מיט פּחדפולע געשרייען פאַר די קעמפנדיקע יידן און זוכן אַ באַהעלטעניש. דאָס אַנטלויפן איז פאַרוואַנדלט געוואָרן ממש אין אַ בהלה, דייטשן, אוקראַיִנער און לעטן זענען געלאָפן אין גרויס בהלה און זיך איבערגעיאָגט, ווער עס וועט פריער אַריינשפּרינגען אין אַ טויער. די דייטשן האָבן גענומען אַרויסשטופּן די אוקראַיִנער פון די טויערן, זוכנדיק אַן אָרט פאַר זיך. אַ פערטל שעה איז אַריבער איידער די אָפיצירן האָבן באַהערשט די סיטואַציע. די ס.ס.-לייט זענען די ערשטע אַרויסגעלאָפן פון די באַהעלטענישן צוריק אין גאַס און גענומען מיט בייטשן טרייבן די אוקראַיִנער, זיי זאָלן אַרויס פון די לעכער און זיך נעמען צום געווער. צעקאָכטע און שטאַרק דענערווירטע האָבן די אָפיצירן גענומען ווידער פאָרמירן די צעפלויגענע אָפּטיילונגען.

דאָס גלייכגעוויכט איז שוין אָבער געווען צעבראָכן. דער שונא קאָן זיך נישט געבן קיין עצה, ווייל די יידן עפענען אַ ניי קאָנצענטרירט פייער.

דעמאָלט האָט דער דייטשישער שטאַב אַריינגעפירט אין געטאָ אַריין טאַנקען. די דערשראָקענע היטלעריסטן רוקן זיך איצט פאָרויס הינטער די דאָזיקע בעלי משחית. אָבער ווי

נאָך דער ערשטער טאַנק געפינט זיך אויפן קרייץ־וועג מילע־זאַמענהאָף, ווערט ער באַשאָטן מיט אויפרייס־פלעשער, וועלכע טרעפן אין אים און צינדן אים אָן. אָט וואָס עס שרייבט וועגן דער אומגעוויינלעכער סצענע דער ראַפּאָרט פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע: „די רויק און טרעפלעך געשליידערטע פלעשער טרעפן אינעם טאַנק. דער פלאַם שפּרייט זיך אויסערגעוויינלעך שנעל. עס דערהערט זיך דער קנאַל פונעם אויפרייס. די מאַשין בלייבט שטיין אומבאַוועגלעך. די מאַנשאַפט איז פאַרברענט געוואָרן לעבעדיקערהייט. די ווייטערדיקע צוויי טאַנקן קערן זיך אום צוריק און נאָך זיי ציען זיך צוריק אין בהלה אַלע דייטשן, וואָס האָבן זיך הינטער זיי געדעקט. מיר געזעגענען זיי מיט טרעפלעכע שאָסן און גראַנאַטן".

נאָך אַ קורצן איבעררייס באַווייזט זיך אַ פרישער טאַנק. די אויפשטענדלער שליידערן אין אים אַ באָמבע. און ווידער ברענט אַ דייטשישער טאַנק אינמיטן דער יידישער גאַס. איצט דערגייט די התלהבות פון די יידישע קעמפער און אויך פון די ציווילע יידן, וועלכע קריכן אַרויס פון די באַהעלטענישן, צו אַ הויכער מדרגה. עס איז ממש שווער געווען צו דערקענען די זעלביקע מענטשן. אַן עד ראיה שרייבט: „פון די נאָך נעכטן נידערגעשלאָגענע און טעראָריזירטע פנימער האָט איצט געשלאָגן עפעס אַ מאָדנע פרייד, וועלכע עס איז שווער אויסצודריקן אין ווערטער. דאָס איז געווען אַ פרייד אַ באַפרייטע פון כל־ערליי פערזענלעכע שטריכן, אַן אויסגעפילטע מיט אַ געפיל פון שטאָלץ, אַז דאָס געטאָ קעמפט". אַ צווייטער עד ראיה שילדערט, פאַרקערט, די מהומה ביי די דייטשן: אָט לויפט אַ דייטשישער סאָלדאַט ווי אַ משוגענער מיט אַ ברענענדיקן קאַסק אויפן קאָפּ און מאַכט געוואַלטיקע קולות; און אַ צווייטער שרייט ווי אַ נישט־באַנומענער: „יודען... וואַפען... יודען.... וואַפען!"

צווישן די פאַרוווּנדעטע האָבן זיך אויך געפונען צוויי אָפיצירן פון דער געטאָ־פּאָליציי: קאַפּיטאַן פליישמאַן און דער ראַטגעבער פעלס. דער ערשטער איז געווען זייער פאַרהאַסט אפילו ביי די געטאָ־פּאָליציאַנטן (ער האָט בשעתו

פאַרשיקט 4 יידישע פּאָליציי־לייט קיין אוישוויץ). דער צוויי־טער איז געשטאָרבן פון די וווּנדן.

די ווייסטע מפּלה פון זאַמערנס חיילות אויף זאַמענהאָף־עק מילע שטרייכט אונטער סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט צו זיין שעף: „דער טאַנק און די צוויי פּאַנצער־אויטאָס, וואָס זיינען באַנוצט געוואָרן אין דער אַקציע, זיינען באַוואָרפן געוואָרן מיט „מאָלאָטאָוו־קאָקטיילס“. דער טאַנק איז אָנגעצונדן גע־וואָרן צוויי מאָל. דער האַוויקער אָנפאַל האָט גורם געווען דאָס צוריקציען זיך פון די שלאַכט־איינהייטן. די פאַרלוסטן בעת דער ערשטער אַטאַקע: 12 מאַן (6 ס.ס.־מענער און 6 טראַווניק־מענער)“ *.

די פאַרלוסטן פון די יידישע קעמפער אין אָט דער שלאַכט זיינען געווען אַן אַן ערך קלענער. עס איז געפאַלן איין קעמפער, יחיאל, וועגן וואָס עס האָט געמאָלדן אַניעלע־וויטש אין זיין בריוו פון 23־טן אַפּריל.

די שלאַכט ביי זאַמענהאָף עק גענשע האָט געדויערט בסך הכל אַ האַלבע שעה.

„אין געטאָ איזט אַלעס פערלאָרען“

דער פירער פון דער נאַציישער אַקציע אָבערסט פאָן זאַמערן, איז געווען אינגאַנצן צעמישט. אויף אַזאַ שטאַר־קער רעאַקציע מצד די יידישע „אונטער־מענטשן“ האָט זיך אים אפילו נישט געחלומט. נישט ווינדעריק, וואָס ער האָט ווייטער צו טאָן, איז ער אַרום האַלב אַכט אינדערפרי אַ פאַרצווייפלטער אַוועק אין האָטעל „בריסטאָל“, וווּ עס איז אייגגעשטאַנען היִמלערס שליח גענעראַל סטראָאָפּ, וועל־כער איז אַ טאָג פריער געקומען צופאָרן, כדי צו קאָנטראָלירן דעם פאַרלויף פון דער געטאָ־ליקווידאַציע. סטראָאָפּ האָט נאָך געמאַכט זיין טואַלעט, ווי זאַמערן איז אַריינגעלאָפן מיט

* טראַווניק־מענער — די אוקראַיִנישע און לעטישע פאַשיסטן, פאָלקס־דייטשן און אנדערע קאָלאַבאָראַנטן, וואָס האָבן „שטודירט“ אין דער ס.ס.־שול אין דעם לאַגער טראַווניק.

די ווערטער: „אין געטאָ איז אַלץ פאַרלאָרן! מיר זענען נישטאָ אין געטאָ! מיר קענען זיך נישט אַרײַנבאַקומען אין געטאָ! מיר האָבן פאַרוואונדעטע און טויטע!“

זאַמערן האָט געהאַלטן, אַז דאָס אײנציקע מיטל איז ברענגען באָמבאַרדיר־עראָפּלאַנען פון קראָקע. סטראָאָפּ האָט נישט געהאַלטן פון אַזאַ קאָמפּראָמיטירנדיקן מיטל, וואָס וועט דער גאַנצער וועלט אַנטפּלעקן דײַטשלאַנדס חרפּה און בושה. ער האָט תיכף באַזײַטיקט דעם שלימזלדיקן ס.ס.־ און פּאָליצײ־שעף פון דעם אָנפירנדיקן אַמט פון דער געטאָ־אַקציע און איבערגענומען אַלײן די לײטונג. ער האָט באַשלאָסן אַרײַנצודרינגען אין געטאָ פאַרן פּרײַז פון די גרעסטע קרבנות, וואָרעם די אויפגאַבע איז געווען זײער אַ שווערע, ווײַל — ווי ער האָט עס אַלײן דערקלערט שפּעטער: „אין די גאַסן מילע, זאַמענהאָף, מוראַנאָווסקע, נאַלעווקעס איז נישט געווען מעגלעך זיך אַרײַנצובאַקומען, ווײַל די האָזיקע גאַסן האָבן זיך געפונען אונטער אַ כּסדרדיקער שיסערײַ“ (מצד די ייִדן — ב. מ.).

די צווייטע שלאַכט אויף עק נאַלעווקעס און גענשע

נאָכן איבערנעמען די אָנפירונג האָט סטראָאָפּ אַרײַנגעפירט מיט אַן איבערנער האַנט אָרדענונג אין זײַנע מחנות און באַשלאָסן צו ענדערן זאַמערנס פּלאַן. זאַמערן האָט טראַקטירט דעם אָנגריף אויפן געטאָ ווי אַ געוויינלעכע אַקציע און געוואָלט מיט איין מאָל אַרומכאַפּן דעם גאַנצן שטח. אַקעגן־זשע סטראָאָפּ זעענדיק דעם שטאַרקן ייִדישן ווידער־שטאַנד אין פאַרשידענע פּונקטן, האָט באַשלאָסן צו קאָנ־צענטרירן די אַטאַקע אויף איין באַשטימטן פּונקט, אים גובר זײַן און דערנאָך אָנגרײַפן איין ייִדישע פּאָזיציע נאָך דער צווייטער און אַרײַנטרײַבן די ייִדישע קעמפער אין אַן ענגן שטח, אין אַ קלעם.

ער האָט אָבער איבעריקן געמוזט ענדערן אויך זײַן אײ־גענעם פּלאַן, ווײַל ער האָט נישט גענומען אין אַכט די פּלע־נער און די פאַרביסנקייט פון דעם קעגנער.

12 אזייגער בייטאָג האָט סטראָאָפּ צונויפגענומען זיינע כוחות אין אַ פויסט און צוגעלאָזט אַ צווייטן שטורעם אויף די פּאָזיציעס פון די אויפשטענדלער אויף דער קרייצונג פון נאַלעווקעס און גענשע. אָנגעלערנט דורך דער ביטערער דערפאַרונג פון דער פרימאָרגן־שלאַכט האָבן אַצינד די דייטשישע אָפּטיילונגען נישט געשפּאַנט מיט אַ פּאַראַד־מאַרש, נאָר זיך צעשפּרייט אין אַ טיראַליערע און זיך געשאַרט פאָרויס האַלטנדיק זיך ביי די מויערן. דער איצטיקער אָנגריף איז פאָרגעקומען — אַזוי ווי אַ רעגולערע פעלד־שלאַכט — אונטער דער דעקונג פון אַן אַרטילעריש פייער, וואָרעם גענעראַל סטראָאָפּ, וועלכער האָט געהאַט הינטער זיך די דערפאַרונג פון צוויי מלחמות — פון דער ערשטער וועלט־מלחמה אויפן פראַנצויזישן פראָנט און פון דער צווייטער אויפן סאָוויעטישן — האָט אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ אַוועקגעשטעלט לייכטע פעלד־האַרמאַטן, וואָס האָבן אָן אויפהער באָמבאַרדירט די יידישע פּאָזיציעס אויף די נאַלעווקעס.

די יידישע קעמפער פאַרטיידיקן זיך העלדיש מיט זייערע גראַנאַטן און אויפרייס־פלעשער. אָבער אויך אָט דאָס לייכטע כלי־זין, וואָס קאָן נישט ביישטיין קעגן דער אַרטילערישער באָמבאַרדירונג, הייבט אָן אויסצוגיין. אין אַזעלכע באַדינגונגען איז זייער שווער איינצוהאַלטן די פּאָזיציעס. די אויפשטענדלער האַלטן זיך אָבער מיט ציין און נעגל, זיי ענדערן די ערטער, גייען אַריבער דורך די בוידעמער פון איין הויז אין אַ צווייטן, באַוואַרפנדיק מיט גראַנאַטן די נאָכיאָגנדיקע שונאים.

צום סוף פירט סטראָאָפּ אַריין אין דער אַקציע אַעראָפּלאַנען. דאָס האָט ענדגילטיק געצווּונגען די יידן צו פאַרלאָזן די צעבאָמבירטע הייזער. אויסנוצנדיק אָן אַ רעשט די אויפרייס־פלעשער און גראַנאַטן ציען זיי זיך צוריק אין דער ריכטונג פון קליינעם געסל פון הרב מייזילש, מיטנעמענדיק מיט זיך די טויטע גופים פון די געפאַלענע אין שלאַכט חברים ובתוכם דעם גרופּע־קאָמאַנדיר זילבערבערג און די קעמפערין תמר — די זעלביקע, וועלכע האָט נאָך דער

ערשטער שלאַכט אַזוי פריידיק אויסגעדריקט איר התלהבות צוליב דער מפּלה פון די דייטשן.

דער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד אויף די פּאָזיציעס נאַלעווקעס־גענשע האָט צוזאַמען, פון 6 אינדערפרי און נעמענדיק אין אַכט דעם איבעררייס, געדויערט 6 שעה.

פאַרן צוריקציען זיך האָבן די קעמפער אונטערגעצונדן דעם גרויסן דייטשישן מאַגאַזין אויף נאַלעווקעס 31. די אָנפירונג פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט געגעבן אַ באַפעל צו פאַרברענען אַלע ווערטפולע זאַכן און מאַגאַזינען, כדי ניט איבערצולאָזן קיין שום נוצלעכע זאַך דעם שונא. דער האָזיקער ערשטער גרעסערער סאַבאָטאַזש־אַקט האָט געדינט ווי אַ סיגנאַל צו ווייטערדיקע אונטערצונדונגען. אַן אָבסערוואַטאָר פון דער פוילישער אונטערערדישער פרעסע האָט באַמערקט די האָזיקע דערשיינונג: „די לעצטע יידן קומען אום מיט געווער אין האַנט, פאַרניכטנדיק פריער די ווערטפולע סחורות־לאַגערן, פאַרברענענדיק די פאַבריקן“.

די בלוטיקע נקמה פון די היטלערישע רוצחים

צעקאָכט און צעיושעט צוליב דעם יידישן ווידערשטאַנד האָבן סטראָפּס חיילות גענומען גלייך דעם ערשטן טאָג אַ בלוטיקע נקמה אין די סאַמע אומשולדיקסטע יידן, אין די קראַנקע פון דעם געטאָ־שפּיטאָל אויף גענשע 6 — ד. ה. אין דעם טייל גאַס, וואָס איז געלעגן מחוץ דעם שלאַכט־שטח. אַ טייל פון די קראַנקן־שוועסטער האָט געטראָגן הילף די אויפשטענדלער, געבראַכט זיי וואַסער, באַנדאַזשירט די פאַרוווּנדעטע. מיט גרויס מסירת נפש האָבן זיך אויסגעצייכנט די פלעגערינס פרוי בלימבערג און פרוי ראָכמאַן. די דייטשן האָבן אָבער אויסגעלאָזט זייער רוצחישן כעס צו די קראַנקע, באָמבאַרדירט און אונטערגעצונדן דעם שפּיטאָל מיט זיינע לעבעדיקע חולים. די סאָלדאַטן האָבן זיך אייגצייטיק אַריינגעריסן אין די נאָך ניט ברענענדיקע זאַלן און דורכגעפירט אַ שרעקלעכע שחיטה. זיי האָבן געכאַפּט קראַנקע און געשליידערט אין די פלאַמען. זיי האָבן געכאַפּט עופהלעך און

צעקלאַפּט די קעפּלעך אין די ווענט. אין דעם געבורט־אָפּטייל האָבן זיי אויפגעשניטן מיט באַגנעטן די בייכער ביי די געלעגענע פרויען. דער רוב פון דעם שפּיטאָל־פּערסאָנאַל איז אומגעקומען אין די פלאַמען.

אין די רציחות האָבן זיך מיט זייער סאַדיזם אויסגעצייכנט די אוקראַינישע פאַשיסטן, צו דער גרויסער הנאה פון זייערע דייטשישע באַלעבאַטים.

דאָס איז געווען דער אָנהייב פון די שרעקלעכע רציחות, וואָס האָבן באַגלייט ביזן סוף די ליקווידיר־אַקציע פונעם געטאָ־אויפשטאַנד.

אָבער די רוצחים האָט נאָך דעם זעלביקן טאָג געוואַרט אַ שווערע אַרבעט און אַ פרישער קלאַפּ.

די שלאַכט אויף מוראַנאָווער גאַס

אַרום 4 א. ז. נאָכמיטאָג איז אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ אַריינגעדרונגען אַ גרעסערע אָפּטיילונג פון די היטלעריסטן, אין באַשטאַנד פון גרופּן פון ס.ס. און דייטשישער פּאָליציי און אָנגעהויבן באַשיסן די יידישע הייזער.

אין דעם הייזער־בלאָק, וואָס האָט זיך געצויגן פון נומער 7 ביז נומער 21, האָבן זיך באַפעסטיקט די שטאַרק באַוואָפנטע גרופּן פון דעם יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד. פון אָט די הייזער איז געעפנט געוואָרן אַ געדיכטער פייער אויפן שונא. מיט דער פאַרטיידיקונג פון דעם אָפּשניט האָבן אָנגעפירט דוד אַפּעלבוים, פּאַוועל פרענקעל און לייב ראָדאַל. די יידישע קעמפער האָבן אָנגעווענדט די טאַקטיק פון אַטאַקירן דעם שונא פון פאַרשידענע פונקטן, זיי האָבן זיך בליצשנעל אַריבערגעטראָגן פון איין אָרט אויפן צווייטן און אַריינגעפירט די דייטשן אין אַ דעזאָריענטאַציע.

וואָס ווייטער איז דאָ דער ווידערשטאַנד פון די יידן געוואָרן אַלץ העפטיקער.

וועגן דער דאָזיקער שלאַכט שרייבט סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט אָט וואָס: „אַרום האַלב זעקס האָט מען אָנגעטראָפן אויף אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד אין אַ געוויסן הייזער־קאָמפּ-

לעקס, ווו (די יידן) האָבן זיך פאַרטיידיקט אויך מיטן פייער פון מאַשין=געווער. אַ ספּעציעלע שלאַכט=גרופּע (פון די דייטשן) האָט אַרויסגעשטויסן דעם קעגנער און איז אַריינגע=דרונגען אין די הייזער, זי האָט אָבער אים נישט געקאָנט אָנ=כאַפּן. די יידן און די פאַרברעכער (די אויפשטענדלער — ב.מ.) האָבן זיך פאַרטיידיקט, איבערטראָגנדיק זיך פון איין פּונקט אויף אַ צווייטן און צום סוף זענען זיי נעלם געוואָרן דורך די בוידעמער אָדער אונטערערדישע דורכגענג".

צום שטאַרקסטן האָט זיך פאַרטיידיקט די יידישע פּאָ=זיציע אויף מוראַנאָווסקע 7. אויפן דאַך פון דעם דאָזיקן הויז האָט זיך געפונען אַ שווערע מאַשין=געווער, וואָס האָט באַוואָרפן מיט פייער די דייטשן און געהאַלטן אין שפּאַנונג די געגנט ביז 8 אַ. ז. אין אָוונט. די דאָזיקע פּאָזיציע — איז שפּעטער מודה געווען סטראָאָפּ — האָט דאָמינירט איבער גאַנצן מוראַנאָווער פּלאַץ. די יידישע קעמפער — מענער און פרויען — האָבן זיך מיט אַן אויסערגעוויינלעכער פלינ=קייט באַוועגט איבער די דעכער און געשליידערט גראַנאַטן אין די דייטשן.

איבערן דאַך פון דעם הויז מוראַנאָווסקע 7 האָבן געפלאַ=טערט צוויי פענער פונעם אויפשטאַנד.

סטראָאָפּ האָט איבערגעריסן די שלאַכט אין אָוונט. ער איז די יידישע פעסטונג אויף מוראַנאָווסקע נישט בייגעקומען.

דער אַליאַרם־בריוו
פונעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פראַנק קיין בערלין

דעם 19=טן אַפּריל זענען פאָרגעקומען נאָך עטלעכע, קלענערע צוזאַמענשטויסן אויף באַניפּראַטן, סאַפּיעזשינסקע, לובעצקי=גאַס, סטאַווקי.

דער ערשטער טאָג פונעם יידישן אויפשטאַנד האָט זיך אין דער געשיכטע פון דער ווידערשטאַנד=באַוועגונג אַריינ=געשריבן מיט גאָלדענע אותיות. די יידישע „אונטערמענטשן" האָבן אויפגענומען אַן אומגלייכן קאַמף פאַר זייער כבוד אין

פרייהייט, צווינגענדיק די פּאַרריסענע „אויבערמענטשן“ צו פאַרלאָזן מיט חרפּה דאָס שלאַכט־פעלד.

אויפצומאָרגנס, דעם 20־טן אַפּריל, האָט דער גענעראַל־גובערנאַטאָר פראַנק אַרויסגעשיקט קיין בערלין, צום רייכס־מיניסטער ד״ר לאַמערס, דעם שעף פון היטלערס קאנצע־לאריע, אן אליארם־בריוו מיטן פאָלגנדיקן אינהאלט: „פון נעכטן האָבן מיר אין וואַרשע אַ גוט אָרגאַניזירטן אויפשטאַנד אין געטאָ, וועלכן מען דאַרף שוין באַקעמפן דורך באַנוצן האַרמאַטן“. *

מאַרישעס טאָגבוך

אין דער זעלביקער צייט איז אין אַ בונקער אין געטאָ געזעסן אַ יונג מיידל, וועלכע איז אונדז באַקאַנט נאָר דורך איר נאָמען (מאַרישאַ) און האָט נאָטירט אין איר טאָגבוך דעם רושם פון די אויסערגעוויינלעכע געשעענישן:

„נעכטן (דעם 19 אַפּריל) האָט אויפגעפלאַקערט אין געטאָ אַן אמתע בלוטיקע שלאַכט. אין געטאָ זענען אַריינגע־פאָרן טאַנקען, האַרמאַטן, שווערע מאַשין־געווער און דער־קלערט אַן אומברחמנותדיקע מלחמה די יידן, וועלכע האָבן געהאַט די העזה אויפצוהייבן סוף כל סוף אַביסל די קעפּ פאַר טרעבלינקע, פאַר בעלזשעץ, פאַר טראַווניק און פאַר אונדזער גאַנצן דורכגעלעבטן און נאָך כסדרדיקן גיהנום“ *.

די געטאָ־אסירים האָבן אויפגעפאַסט דעם געטאָ־קאַמף אַזוי, ווי דאָס האָט אויסגעדריקט דאָס מיידל מאַרישא, די אויטאָרין פון דעם טאָגבוך. זיי האָבן געזען אין דעם קאַמף ניט בלויז אַ באַשיצונג פון זייער כבוד און לעבן, נאָר אויך אַן ענטפער אויף די אַלע צרות, וואָס עס האָט געבראַכט דער היטלעריזם, אויף דער פאַרטיליקונג פון אַ גאַנץ פאָלק.

Seit gestern haben wir in Warschau einen bereits mit Einsatz von Geschützen bekämpfen wohl organisierten Aufstand in Getto.

* דער דאָזיקער טאָגבוך איז געפונען געוואָרן אין מאַידאַנעק, וו די אויטאָרין איז דעפּאָרטירט געוואָרן און וואַרשיינלעך אומגעקומען.

דער סדר אין בונקער

עס איז צוגעפאַלן די נאַכט, סטראָאָפּ האָט צוריקגעצויגן זיינע אָפּטיילונגען פונעם געטאָ, אינעם שטאַב פון אויפשטאַנד האָט מען באַטראַכט די לאַגע און פּלאַנירט די ווייטערדיקע קאַמפּס־אַרויסטריטן, אויסשפּיר־גרופּן זענען אַרויס צו אָבסערווירן די געגנט און די פּאַטראָלן, ווו נישט ווו האָבן די קעמפּער פאַרצויגן א ליד וועגן געטאָגראַד, אומעטום האָט מען געפּילט אַ שטאָלץ געמישט מיט אומרו. אין דער האָזיקער אויסטערלישער פּסח־נאַכט האָבן זיך טראַדיציאָנעלע יידן, נאָכדעם ווי עס האָט זיך איינגעשטילט די שיסעריי, געזעצט אין זייערע בונקערס צום סדר. אַן עד ראיה, אַ געטאָקעמפּער שמחה קאָרנגאָלד, שילדערט דעם פאַרלויף פון דעם סדר פון 19־טן אַפּריל 1943 אין דעם בונקער אויף קאַרמעליצקע 5:

„פינף מאַן שטייען אויף דער וואַך אינדרויסן מיט געווער אין האַנט. מיין פאָטער זיצט אין בונקער און ריכט אָפּ דעם סדר. צוויי ליכטלעך באַלייכטן די כוסות מיטן וויין. עס דוכט זיך אונדז, אַז די כוסות זענען פול מיט בלוט. מיר אַלע, וואָס זיצן דאָ אַרום, זענען דער קרבן. ווען מען זאָגט דעם שפוך חמתך, ווערן אלע אויפגעציטערט. מיר האָבן געוואַרט אויף אַ נס, עס איז אָבער נישט געקומען".

און אינדרויסן האָט זיך געטוישט די וואַך.

אַ ליל שימורים אין געטאָ, אַ נאַכט פון וואַרטן אויף די ווייטערדיקע קאַמפן.

קאַפּיטל דריי

דער צווייטער טאָג פונעם אויפשטאַנד
דער 2־טער אַפּריל 1943

די יידן וואַרפן אָפּ דעם דייטשישן אולטימאַטום

די געשעענישן, וואָס האָבן זיך דעם 19-טן אַפּריל אָפּגעשפּילט אינעם געטאָ, זענען פאַרן רוב דייטשן אין וואַרשע — און נישט בלויז דאָ — געווען אַן אַנטפּלעקונג. ביי די אָקופּאַנטישע מאַכט-אָרגאַנען האָבן זיי אַרויסגערופן אַן אומרו. ביי געוויסע דייטשן, בפרט ביי טייל אָפיצירן און סאָלדאַטן, וואָס זענען אָקאָרשט געקומען פונעם מזרח-פראָנט און אויפן וועג קיין דייטשלאַנד זיך פאַרהאַלטן אין וואַרשע, האָט זיך אַפילו געלאָזט שפּירן אַ געפיל פון בושה — הן צוליב דער בפרהסיאדיקער מפּלה פון די „פאָלקסגענאָסן" אויפן יידישן פראָנט, הן מחמת דער זינלאָזיקייט פון עפּענען אַ פראָנט אין סאַמע הינטערלאַנד, אין מיטן פון אַ גרויסער שטאָט, דורך וואַנען עס האָבן זיך געצויגן די שליאַכן פון די אַרמיי- און געווער-טראַנספּאָרטן צו די מזרחדיקע טראַנשייען.

אַלע האָבן גוט פאַרשטאַנען, אַז דער „בליצקריג" איז דורכגעפאַלן אויך אויפן געטאָ-פראָנט.

די היטלערישע אָנפירונג פון דער אַקציע האָט זיך אָבער געטרייסט מיט דער אילוזיע, אַז מחמת זייער טראַגישער סיטואַציע וועלן די יידן זיך איינברעכן נאָכן איבערמענטשלעכן קאַמפּס-אָנשטרענג פונעם ערשטן טאָג. דעריבער האָט זי די אַקציע אינעם צווייטן טאָג אָנגעהויבן מיט אַן אולטימאַטום צו די אויפשטענדלער, אַפּנים דורך דער פאַרמיטלונג פונעם אַרעסטירטן יודענראַט-פּרעזידיום. דאָס איז געווען אַ קאַטע-

גאָרישע פאָדערונג תיכף ומיד צו לייגן דאָס געווער און זיך איבערצוגעבן אויפן חסד פון די „אויבערמענטשן"; אין קעגנפאַל וועט דאָס געטאָ ווערן אויסגעגליכן מיט דער ערד.

די אָנפירונג פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט דעם אולטימאַטום אָפּגעוואָרפן.

עס אינפאָרמירט וועגן דעם מרדכי אַניעלעוויטש אין זיין בריוו פון 26־טן אַפּריל, וועלכן ער האָט דורך אַ קאָנספּיראַטיוון וועג איבערגעשיקט צו יצחק צוקערמאַן אויף דער „אַרישער" זייט: „דעם דייטשישן אולטימאַטום, וואָס האָט אויפגעפאָדערט צו קאַפּיטולירן, האָבן מיר אָפּגעוואָרפן".

דער קאַמף איז אָנגעגאַנגען ווייטער.

דינסטיק, דעם 20־טן אַפּריל, האָט זיך אויסגעברייטערט דער טעריטאָריעלער פראָנט פון אויפשטאַנד. אַ חוץ אינעם צענטראַלן געטאָ — זענען די דייטשן צום ערשטן מאָל געוואָרן אָנגעגריפן אויך אויפן שטח פון דער בערשטער־פאַבריק (שוויענטאָיערסקע, וואָלאָווע) און אויפן געביט פון די שאָפּן (אויף די גאַסן לעשנאָ, סמאָטשע און נאָוואָליפּיע).

דעם צווייטן טאָג פונעם אויפשטאַנד האָט דער שונא אַרויסגעשטעלט נייע אַרטילעריע־באַטעריעס אויפן קראַשינסקי־פּלאַץ ביי נאָוואָליפּיע אין קרוג באָנער, ...

די צווייטע שלאַכט אויף מוראַנאָווער גאַס

קודם־כל האָט סטראָאָפּ געוואָלט אַ סוף מאַכן מיטן האַרטנעקיקן ווידערשטאַנד אויף מוראַנאָווער גאַס, ווו די נעכטיקע שלאַכט איז געבליבן נישט פאַרענדיקט. צוויי פּאָזיציעס פון אָט דעם אָפּשניט, אין די הייזער 7 און 9, זענען ווייטער געבליבן נישט געבויגן, און אויפן דאַך פונעם הויז נומער 7 האָבן דעם 20־טן אינדערפרי נאָך אַלץ געפלאַטערט די צוויי פענער — די רויט־ווייסע און ווייס־בלויע — טאַקע דורכגעלעכערט מיט קוילן, אָבער נאָך אַלץ נישט דעראָבערטע דורכן שונא.

די צווייטע שלאַכט אויף דעם אָפּשניט האָט געהאַט אַ זייער שאַרפן און פאַרביסענעם פאַרלויף.

באַלד אינדערפרי זענען אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ אריינגעפאָרן עטלעכע צענדליק אויטאָס מיט דייטשישער פּאָליציי, וואָס האָט אַרומגערינגלט דעם בלאָק, אין וועלכן עס זענען אריינגעגאַנגען די צוויי דערמאָנטע הייזער, און געעפנט אַ געדיכטע שיסעריי, וואַרפנדיק אייגנצייטיק אין די פענצטער גראַנאַטן. דאָס האָט, ווייזט אויס, געדאַרפט אָפּשרעקן און פאַרניכטן די ווידערשטענדלער, אָבער אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן זיך פונעם הויז נ׳ 7 אָפּגערופן צוויי מאַשין־געווערן, וואָס האָבן גענומען זייען צווישן די דייטשן טויט. עטלעכע דייטשישע פּאָליציאַנטן זענען תיכף געפאַלן טויט אָדער פאַרוווּנדעט, אַלע אַנדערע זענען זיך צעלאָפן אין גרויס פּאַניק. אַ דאַנק דעם איז די שלאַכט געוואָרן איבערגעריסן, אָבער נאָך אַ הפסקה פון אַ האַלבער שעה האָט די דייטשישע אָנפירונג אַריינגעפירט אויפן פּלאַץ אַ זייער דראָענדיק געווער: פינף קליינע טאַנקן באַוואָפנטע מיט קוגלפּט־האַרמאַטן.

די יידישע קעמפער, פאַרטאַיעט אויך דאָ הינטער די פענצטער און אויף די בוידעמער, באַוואַרפן די טאַנקן מיט אַ האָגל פון מאַשין־געווער־קוילן, שלײַדערן אין אַ טאַנק אַ גראַנאַט — דער טאַנק בלייבט שטיין אָן אָפּגעטויטער. די אַנדערע טאַנקן פאַרנעמען אָבער גענוג ווייטע פּאָזיציעס, לכל הפּחות אויף 50 מעטער ווייט, און די אויפשטענדלער זענען נישט ביכולת זיי צו דערגרייכן. די טאַנק־האַרמאַטן הייבן אָן אַ שרעקלעכע באָמבאַרדירונג אויף די יידישע הייזער, פון וועלכע עס פליען אַרויס ווייטערדיקע גראַנאַטן, אָבער טרעפן צו נאָענט און קאָנען די דייטשישע טאַנקן נישט ברענגען קיין שאָדן.

אַ פערטל שעה דויערט דער אומגלייכער קאַמף. די הייזער זענען שוין אין אַ גרויסער מאָס חרוב. דער ווידערשטאַנד ווערט שוואַכער. ערשט איצט נעמען זיך די דייטשן אָן מיט כוח און שפּאַנען אַריין אין די שווער פאַרוווּנדעטע הייזער מיט אויסגעשטרעקטע מאַשין־געווער און גראַנאַטן אין די הענט.

עס פאַרקניפּט זיך אַ קורצע שלאַכט פּנים אל פּנים. איין אויפשטענדלער=גרופּע פאלט אריין נאָכן אויסשעפּן די אמוניציע אין געפאַנגענשאַפט. און אָט וואָס עס האָט דערזען די יידישע ציווילע באַפעלקערונג, וועלכע האָט מיט האַרץ=קלאַפּונג אָבסערווירט פון כלערליי פאַרשטעק=ערטער די אויסערגעוויינלעכע שלאַכט:

די דייטשן נעמען צונויף אויף דער גאַס אַ גרופּע געפאַנגענע יידישע קעמפער. די גרופּע ציילט לסוף לערך 80 מאַן, סרוב יוגנט. עס רינגלט זיי אַרום אַ מחנה פון אַ 300 דייטשן, וועלכע האַלטן גראַנאַטן און ביקסן גרייט אויסצושיסן. אַ סך פון די געפאַנגענע גייען אָפּ מיט בלוט, אַ סך פון זיי האָבן וואונדן אין קאָפּ, פאַרוואונדעטע פיס, האַלב=אָפּגעשניטענע, הענגענדיקע הענט, זייערע מלבושים זענען צעפליקט און צעריסן, אָבער אין די געזיכטער פון די מענטשן איז נישטאָ קיין ברעקל מורא, קיין סימן פון נידערגעשלאָגנקייט. מען זעט באשיינפערלעך, אז זיי זענען ממש גליקלעך, וואָס זיי האָבן באַוויזן צו באַצאָלן די דייטשן לכל הפּחות אַזוי פיל, וויפל זיי האָבן געקאָנט. זיי זענען שטאָלץ, וואָס זיי האָבן אויסגעפילט זייער חוב, הגם זיי גיבן זיך אָפּ אַ דין וחשבון פון דעם, אַז איצט וואַרט אויף זיי נאָר דער טויט. — מיט אָט די ווערטער פאַרענדיקט זיין באַשרייבונג אַן עד ראיה פון יענער שלאַכט, מ. בערלאַנד.

און אָט איז אַ לויב=געזאַנג פון אַן אַנדערן עד ראיה, אַ רעליגיעזן ייד, וואָס איז אונדז באַקאַנט נאָר מיטן נאָמען שלמה, לכבוד די יונגע יידישע קעמפער פון מוראנאָווער גאַס (מיר גיבן עס איבער מיט זיין לשון און סטיל):

„בשעת אין פּסח האָט מען אונדז געהייסן ענדגילטיק פאַרלאָזן די געטאָ, האָבן אונדזערע יינגלעך און מיידלעך, אומבאַקאַנטע סאָלדאַטן אונדזערע, געשטעלט אַ געהעריקן ווידערשטאַנד. די לאָזונג איז געווען: לעבן אָדער שטאַרבן! תמות נפשי עם פּלשתים. טויזנט יונגטלעכע און פריילינם באוואָפנטע מיט רעוואָלווערן, האנט=גראנאטן, מאשין=געווער, באָמבעס א.א.וו., האָבן געשטעלט א ווידערשטאנד די

רוצחים, און ס'זענען געפֿאַלן הונדערטער עסעסאָווצעס, און אונדזערע יונגעלייט זענען געווען גליקלעך אוועקגייענדיק פֿון דער וועלט, אַז זיי האָבן אומגעבראַכט די רוצחים. אַני הגבר ראיתי הכל!"

די דינסטיקדיקע שלאַכט אויף מוראַנאָווער גאַס איז גוט געבליבן שטעקן אין סטראָאָפּס זכּרון און ער שטרייכט עס אונטער אין זיינע ראַפּאָרטן און רעלאַציעס. בפֿרט שטרייכט סטראָאָפּ אונטער דעם קאַמף, וואָס האָט זיך צעפֿלאַקערט אַרום די פֿענער. אין אָט דעם קאַמף איז געפֿאַלן דער דייטשישער אָפֿיציר, אונטערשטורמפֿירער אָטאָ דעמקע, פֿון דער קאַוואַלעריע־אָפּטיילונג פֿון ס.ס.

פֿאַרן פֿאַרלוסט פֿון דעם אָפֿיציר, דעם ערשטן דייטשישן אָפֿיציר, וואָס איז בעתן אויפֿשטאַנד געפֿאַלן פֿון ייִדישע הענט, האָט סטראָאָפּ גלייך גענומען אַ בלוטיקע נקמה: עטלעכע הונדערט ייִדן זענען דערשאָסן געוואָרן אויפֿן אָרט. די עקזע־קוציע האָט אויסגעפֿירט ד"ר האַנס זיכערקייט־פּאָליציי, אונ־טער דער אָנפֿירונג פֿון דעם אין וואַרשע גוט באַקאַנטן רוצח וויטאָסעק.

די דערבאָבערטע פֿענער האָט סטראָאָפּ געהייסן אוועקנע־מען אינעם פּאָליציי־שטאַב און זיך געגרויסט פֿאַר אַלעמען מיט די דאָזיקע טראָפּעען.

אין קאַטאַפּאַלקן קיין אָטוואָצק

ניט אַלע קעמפֿער פֿון דעם מוראַנאָווער אָפּשניט זענען אַריינגעפֿאַלן אין דייטשישער געפֿאַנגענשאַפֿט. די דייטשן האָבן ניט באַוויזן צו דערשנאַפּן דעם גרעסטן טייל פֿון די ייִדישע קעמפֿער, וועלכע האָבן זיך דורכגעריסן צום שוין דערמאָנטן טונעל און זענען מיט דער הילף פֿון דער פּויליש־ייִדישער גרופּע פֿון קאַפּיטאַן איוואַנסקי אַריבער אויף דער אָטוואָצקער ליניע. דער מיטגליד פֿון דער גרופּע, מאַריאַן קאָוואַלסקי („סעמפּ") האָט אַריבערגעפֿירט די ייִדן אין קאַ־טאַפּאַלקן (קריסטלעכע אָרונס), וועלכע מען האָט גענומען ביי

אַ קריסטלעכער לויה־פירמע פון דעם וואָליער אַרבעטער־ראַיאָן. דער ציל איז געווען אַריבערצופירן די יידישע קעמפער אין וואַלד, כדי זיי זאָלן זיך קענען אָרגאַניזירן אין אַ פּאַרטיזאַנישער מחנה. אין די קאַטאַפאַלקן זענען אויך געלעגן ביקסן, מאַשין־געווערן און גראַנאַטן. די גרופּע האָט געציילט 20 מאַן. עס האָט מיט איר אָנגעפירט לייב ראָדאַל. די גרופּע האָט זיך באַזעצט אין אַ פּוסטער ווילע אין וואַלד אויפן וועג צווישן מיכאַלין און יוזעפאָוו.

אין צוויי טעג אַרום, דעם 22־טן אַפּריל, איז די ווילע אומגעריכט אַרומגערינגלט געוואָרן דורך דייטשישער זשאַנדאַרמעריע און פּוילישער פּאָליציי. דאָס האָט אַן אָרטיקער פּוילישער פּאָליציאַנט אויסגעגעבן דעם מקום מקלט פון די יידישע קעמפער. די יידישע קעמפער האָבן זיך גישט געוואָלט אונטערגעבן און געשטעלט אַ ווידערשטאַנד. אין סאַמע מיטן סאָסנע־וואַלד האָט זיך פאַרקניפּט אַ טראַגישע שלאַכט. די יידישע קעמפער האָבן אין זייער רוב געהאַט פאַרשידענע ווונדן, נאָך פון געטאָ, זיי זענען געווען אָפּגעשוואַכט, און דאָך האָבן זיי געקעמפט מיט גרויס פאַרביסנקייט.

לסוף האָבן זיי געפּרוּווט מזל דורך אַנטלויפן טיפער אין וואַלד, ווייל ווען זיי בלייבן אין דער באַלאַגערטער ווילע, וואָלטן זיי געוואָרן אונטערגעצונדן לעבעדיקערהייט. מען האָט זיי געכאַפּט. אַלע זענען זיי געפאַלן אין אַן אומגלייכער שלאַכט, און בתוכם זייער קאָמאַנדיר לייב ראָדאַל, וועלכער איז שוין געווען פאַרוווּנדעט בעת די קאַמפן אין געטאָ. דעם 23־טן אַפּריל האָט וועגן דעם געשעעניש געמאָלדן קיין וואַרשע דער אָטוואָצקער זשאַנדאַרמעריע־פּאָסטן.

אין דעם בלאָק אויף מוראַנאָווסקע איז נאָך געווען פאַרבליבן פאַרשטעקט אַ דריטע קעמפער־גרופּע אין באַשטאַנד פון 7 פּערזאָן. אויפצומאָרגנס, מיטוואָך דעם 21־טן אַפּריל, איז די גרופּע אַדורך דורכן טונעל אין דעם הויז אַריין אויף מוראַנאָווסקע 6, צוזאַמען מיטן געווער און דער אַמוניציע. דאָ האָט זיך די גרופּע באַהאַלטן אויפן בוידעם, וואַרטנדיק אויפן אָנקום פון אַ פאַרבינדלער פון איוואַנסקיס מענטשן, וועלכער האָט זיי אויך געדאַרפט אָפּפירן אין וואַלד.

דער קריסטלעכער וועכטער פון דעם דאָזיקן הויז איז געווען אַ פאַרטרויונגס־מאַן פון די ייִדן, אָבער זיין זון איז געווען אַ מנובל, אַ מיטגליד פון דער פויליש־פאַשיסטישער אָרגאַניזאַציע „מיעטש אי פלוג“ און אַ קאָנפידענט פון געסטאַפּאָ. זיין נאָמען: אַנדזשעי מיכנאָ, און גערופן האָט מען אים רישעק. דער דאָזיקער פאַרשוין האָט פאַראַטן זיין אייגענעם פאָטער און שנעל געבראַכט געסטאַפּאָ מיט פוילישע פאָליציי. דאָס הויז איז געוואָרן אַרומגערינגלט, און אַלע ייִדישע קעמפער — אומגעבראַכט.

די פערטע גרופּע פון ייִדישן מיליטערישן פאַרבאַנד, וועלכע איז אונטער דוד אַפּעלבוימס אָנפירונג געבליבן שטעקן נאָך אויף מוראַנאָווסקע 7, האָט איצט באַשלאָסן נישט אַרויסגיין. זי האָט זיך גוט אויסבאַהאַלטן פאַר די דייטשן און גענומען זאַמלען כוחות צום ווייטערדיקן קאַמף.

עס איז נאָך כדאַי צוצוגעבן, אַז אַ קליינע גרופּע פונעם ייִדישן מיליטערישן פאַרבאַנד איז נאָך די קאַמפן אויף מוראַנאָווסקע גאַס אַרויס אויף דער „אַרישער“ זייט. אין דער דאָזיקער גרופּע האָט זיך געפונען דער קאָמענדאַנט פאַוועל פרענקעל. איין טייל פון דער גרופּע איז געבליבן אין וואַרשע, אַ צווייטער איז אַוועק קיין אָטוואָצק און דאָ דורכגעפירט אַן אָנפאַל אויפן אַרעסט פון דער פוילישער פאָליציי, באַפרייט אַ גרופּע אַרעסטירטע מיידלעך און אַוועק טיפער אין וואַלד. עס איז נאָך זיי פאַרווישט געוואָרן יעדער שפור.

דער מינע־אויפרייס אויפן בערשטער־געביט

אויך אויפן שטח פון דער בערשטער־פאַבריק האָבן די ייִדישע קאַמפס־גרופּן אָנגעווענדט אַן ענלעכע טאַקטיק ווי אין צענטראַלן געטאָ. דער פאַרטיידיקונגס־געביט האָט אַרומגענומען די צען הייזער פון נומער 28 ביז נומער 38 פון שווינטאָיערסקע גאַס, וועלכע איז געלעגן פונקט קעגנאיבער דער „אַרישער“ זייט, און די שכנותדיקע עטלעכע הייזער פון וואָלאָווע־געסל. די ספּעציפיק פון דער פאַרטיידיקונג פונעם בערשטער־געביט איז באַשטאַנען דערין, וואָס די ייִדן האָבן

אויפן פלעצל פאַרן טויער וואַלאָווע 6 אונטערגעלייגט אַ מינע. אויפן דריטן שטאָק פון וואָלאָווע 3 האָט זיך געפונען אַן אָבסערוויר-פונקט, פון וואַנען עס איז געווען לייכט צו אָבסערווירן דאָס, וואָס קומט פאָר אויפן פלעצל פאַר וואָלאָווע 6.

אין דעם בונקער פון שמעון קאַץ, וואָס האָט געהערט צום יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד, האָט זיך געפונען אַ געווער- און אַמוניציע-מאַגאַזין.

דינסטיק, דעם 20-טן אַפריל, דריי א. ז. נאָכמיטאָג זענען סטראָפּס אָפּטיילונגען צוגעטראָטן צום שטורעם אויפן בערשטער-געביט. מיט דער אַטאַקע האָט אָנגעפירט סטראָפּ אַליין. דער נאַצישער גענעראַל איז געווען אַרומגערינגלט מיט אַ פעסטער שוץ-גרופע. צוויי ס.ס.-סאָלדאַטן האָבן איבער זיין קאָפּ געהאַלטן לאַנגע אויטאָמאַטן גרייט צום שיסן, עלעהיי אַ פאַראַסאָל איבערן קאָפּ פון אַן אמאָליקן מושל פון אַן אַפריקאַנישן שבט. די האָזיקע פאָרזיכט-מיטלען זענען געווען נייטיק, ווייל צום דייטשישן גענעראַל זענען אָנגעקומען פאַרטרוילעכע ידיעות, אַז די יידישע קעמפער גרייטן אויף אים אַן אַטענטאַט. אלנפאלס האָט סטראָפּ אזוי אויפגעקלערט דעם ענין בעת דער אויספאָרשונג פאַר זיין פראָצעס, וואָס איז פאָרגעקומען נאָך דער מלחמה אין וואַרשע. אונטער סטראָפּס אַלגעמיינער ליטונג האָט אין דער אַקציע קעגן דעם בערשטער-געביט זיך באַטייליקט ווי אַן אָנפירער אויך דער פאָליציי-מאַיאָר אָסקאַר-ציזענים.

די ערשטע שלאַכט אויפן בערשטער-געביט האָט זיך שטאַרק איינגעקריצט אין סטראָפּס זכרון. פינף יאָר נאָך די געשעענישן האָט ער זי דערמאָנט ווי אַ באַזונדערס שווערן קאַמף.

300 היטלעריסטישע סאָלדאַטן און אָפיצירן האָבן זיך אַ לאָז געטאָן אויף דער בערשטער-פעסטונג. די יידישע קעמפער האָבן זיי צוגעלאָזט ביזן טויער און — איינגעשלאָסן דעם קאָנטאַקט: די מינע האָט אויפגעריסן כהרף עין. „שטיינער, שטיקער ערד און אברים פון די צעריסענע קעמפער פון די ס.ס.-מענער שאַפן איין מיש מאַש“, שרייבט וועגן דעם

דער באַריכט פון דער יידישער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע. 22 היטלעריסטן זענען געפאַלן טויט אויפן אָרט.

ביי די דייטשן ברעכט אויס אַ גרויסע בהלה. די פריער גלענצנדיק אויסגעשטעלטע דייטשישע 300=קעפיקע מחנה צעלויפט זיך אין אלע זייטן, שטופנדיק איינער דעם צווייטן, כדי וואָס שנעלער אַרויס פון דעם פּלוצימדיק אויפגעפראַלטן גיהנום, וואָרעם אויף די קעפ פון די „איבערמענטשן“ שיטן זיך אייגצייטיק קוילן און גראַנאַטן. עס הערן זיך געשרייען אין דייטש: „יא, דאַס האַבען די יודען געמאַכט“. די שפּיציקע געשרייען מישן זיך צונויף מיט די געוואַלדן פון די פאַרוואונדעטע, וועלכע זענען צוזאַמען מיט די טויטע געבליבן ליגן שוצלאָז אויפן ברוק. נאָך אַ קורצער באַראַטונג פונעם שטאַב קערט זיך אַ גוט באַשיצטע גרופּע דייטשן אום צוריק און נעמט צו אויף טראָג=ברעטער די אייגענע קרבנות. אין משך פון אָנדערטהאַלבן שעה איז רואיק, און דאָס גיט דער אָנפירונג פון די אויפשטענדלער מיטן קאָמאַנדיר מאַרעק עדעלמאַן בראש אַ מעגלעכקייט צו פאַרפעסטיקן נאָכאַמאָל די לויער=פונקטן. דערנאָך לאָזן די דייטשן צו אַ נייעם אָנגריף.

איצט שפּאַנען זיי שוין נישט פאָרויס אין אַ קאָנצענטרירטער גרופּע. זיי גייען צווייענווייז, שאַרן זיך ביי די ווענט אין שיטערע רייען. די יידישע קעמפער זענען זיי מכבד מיט גראַנאַטן און אויפרייס=פלעשער און שליידערן אַראָפּ אויף זייערע קעפּ צוויי שווערע באָמבעס. די דייטשן מוזן זיך ווידער צוריקציען, ווידער הערן זיך די וויי=געשרייען פון שווער פאַרוואונדעטע היטלעריסטן. סטראָפּ הייסט עפענען אַ געדיכטע שיסעריי אָן אויפהער. די יידן ענטפערן איצט אַלץ זעלטענער און שוואַכער, ווייל די אַמוניציע גייט שוין אויס. לויטן באַפעל פונעם קאָמאַנדיר שיסן די יידן נאָר אין געדיכטע גרופּן דייטשן. עס איז שוין אַ שאָד יעדע קויל.

מיטאַמאָל געשעט ממש אַן אומגלויבלעכע זאַך. די דייטשן רייסן איבער די שיסעריי, און פון זייער זייט רייסט זיך אָפּ אַ גרופּע מיט ווייסע קאָקאַרדעס און דערנענטערט זיך אין דער ריכטונג פון דער יידישער פעסטונג. די אָבסער=

וואַטאָרן פון באַלאַגערטן בערשטער־געביט דערקענען אין דעם מאַן, וואָס גייט אין שפּיץ פון דער גרופּע, דעם דייטשישן פאַבריק־דירעקטאָר לאַוץ. די דייטשישע אָנפירונג האָט, הייסט עס, באַשלאָסן צו טראַקטירן די יידישע „באַנדיטן“, „קרעאַטורן“ און „אונטערמענטשן“ (אַזוי באַטיטלט סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט די יידישע אויפשטענדלער) ווי אַ גלייכן מיליטערישן קעמפנדיקן צד און אַרויסגעשיקט פּאַרלאַמענטאַרן צו פירן אונטערהאַנדלונגען. לאַוץ לייגט פאָר וואָפן־שטילשטאַנד אויף אַ פערטל שעה, כדי די דייטשן זאָלן קענען אַוועקנעמען די טויטע און די יידן זאָלן... פאַרלאָזן זייערע באַהאַלט־ערטער.

די אָרטיקע אָנפירונג פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע וואַרפט אָבער אָפּ מיט עקל דעם שונאס פאָרשלאַג. מיט פעלקערמערדער פירט מען נישט קיין אונטערהאַנדלונגען! בפרט אַז אין דער זעלביקער צייט לייגן אונטער אַנדערע ס.ס.־אָפּטיילונגען אַ פייער אין טייל בנינים פון דעם הייזער־קאָמפּלעקס. אַ חוץ עטלעכע צענדליק פסיכיש איינגעבראָכענע יידן גייט קיינער נישט אַרויס פון די באַהעלטענישן. סטראָאָפּ ענטפערט אויף דער „חוצפּה“ פון די אויפשטענדלער מיט אַ העפטיקער אַרטילערישער באָמבאַרדירונג. קעגן אַזאַ קראַפט קענען שוין די יידישע קעמפער נישט אויסהאַלטן. „די געוואָרפענע אין קאַמף 10־צענטימעטערדיקע האַוביצע — שרייבט סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט פון 20־טן אַפּריל — האָט אַרויסגעשטויסן די באַנדעס פון די שטאַרקע באַפעסטיקונגען“.

ווען עס איז צוגעפאַלן דער אָוונט, האָט סטראָאָפּ איבערגעריסן די אַקציע. די אויפשטענדלער האַלטן אָפּ אַ קורצע באַראַטונג און באַשליסן זיך איבערטראָגן אויף אַ נייער פּאָזיציע — אין דער שכנותדיקער פראַנציסקאַנער גאַס. דעם צוריקגאַנג דעקט די קאַמפּס־גרופּע פון יורעק בלאָנעס. די נאַכט־עקספּעדיציע איז נישט קיין לייכטע, ווייל די דייטשן באַלויכטן מיט ריזיקע רעפלעקטאָרן די געגנט. דער קעמפער ראָמאַנאָוויטש גיט אָפּ אַ שאָס אין אַ רעפלעקטאָר, וועלכער פּלאַצט און ווערט איינגעלאָשן.

בעת די שלאַכטן אויפן בערשטער-געביט האָבן זיך אַ סך ייִדישע קעמפער אויסגעצייכנט מיט גרויס מסירת נפש און פאַראַכטונג צום טויט. צווישן די העלדיש אומגעקומענע איז געווען דאָס מיידל רעגינע ניעמיעצקאַ פון יורעק גרינשפאַנס גרופע. אויפן פּאָסטן, ביים ביקס איז געפאַלן איינער פון די מוטיקסטע קעמפער, אינזשעניער מיכל קלעפּפיש. 4 א. ז. פאַרטאָג האָבן אים די קאַמפס-חברים מקבר געווען אין גערטנדל אויפן דריטן הויף פון שווענטאָיערסקע 34, אָפּגעבנדיק אַן ערן-סאַלווע. בעת דער נאַכט-עקספּעדיציע אויף פראַנציסקאַנער איז אומגעקומען דער קעמפער און געזעלשאַפטלעכער טוער (סעקרעטאַר פון דער בונדישער אָרגאַניזאַציע) בערעק שניידמיל. שוין זייענדיק אויף פראַנציסקאַנער האָט זיך צוריקגעקערט אויף שווענטאָיערסקע, כדי אַרויסצוראַטעווען נאָך מענטשן, איינער פון די קאָמאַנדירן יעקב פּראַשקער, צוזאַמען מיט זיין חברטע שושנה (רוזשע מאַסטבוים). זיי זענען זיך מקריב געווען פאַר אַנדערע, אָבער שוין נישט געקומען צוריק, געפאַלן פון דייטשישע קוילן. דער 40-יעריקער אַרבעטער, אברהם דיאַמאַנט, אַ געוו. סערזשאַנט פון פּוילישן מיליטער, האָט אַוועקגעלייגט זעקס דייטשן טויט. דאָס איז געווען איינער פון די עלטסטע אויפשטענדלער. איינצייטיק האָבן זיך אויסגעצייכנט אין די קאַמפן די ייִנגסטע אויפשטענדלער, וועלכע זענען געווען פון די בעסטע שיסער: שאָגן לענט, לושעק בלאָנעס, שלאַמעק שוסטער. די קעמפער פונעם בערשטער-געביט, די ייִנגלעך און מיידלעך, האָבן געקעמפט נישט בלויז מיט מסירת נפש, נאָר איינצייטיק אַרויסגעוויזן אַ געוואַלדיקע פלינקקייט, באַשאָסן דעם שונא פון דעכער, פון הינטער די קוימענס. אין אַ פּוילישער מעלדונג פון יענער שלאַכט לייענען מיר אָט וואָס: „אַ ייִד איז געלעגן הינטער אַ קוימען אויפן דאַך און האָט אין משך פון צוויי שעה געשאָסן אין די דייטשן. צום סוף האָט זיך זיין קערפּער אַראָפּגעקאָלערט פונעם דאַך“. אַזוי אַרום האָט געהאַט אַ פולשטענדיקן יסוד דער פּוילישער לינקער אונטערערדישער אָרגאַן „גוואַרדזשיסטאַ“ צו שרייבן: „אויפן בערשטער-געביט, אויף שווענטאָיערסקע און פראַנציסקאַנער, זענען די קאַמפן

געווען באַזונדערס פאַרביסענע. איין קאַמפּס־גרופּע האָט איינ־געהאַלטן אַ געוויסע שליסל־פּאָזיציע אין משך פון גאַנצן טאָג, נישט לאָזנדיק דורכגיין דעם שונאס אָפּטיילונגען. „די בער־שמער־אַרבעטער האָבן דורכגעפירט אַ קאָנצענטרירטע קאָנטראַטאַקע", האָט געשריבן וועגן דער זעלביקער שלאַכט אַ צווייטע פּוילישע אונטערערדישע צייטשריפט „האָבאָטניק".

די לויערונג פון די יידישע קעמפער אויף בעריש מייזילש־גאַס

לפי ערך אין דער זעלביקער צייט איז פאָרגעקומען אַ קורצע שלאַכט אינעם געסל פון בעריש מייזילש, וואָס די דייטשן האָבן משנה שם געווען אויף קוזשע (הינער־געסל), פּונקט ווי זיי האָבן די זאַמענהאָף־גאַס צוריק אָנגערופן דזשיקע.

דער שטאַב פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט נישט אַריינגענומען דאָס דאָזיקע געסל, וואָס איז געווען אַ מין הינטערהויף־עטס־בריק צווישן די נאַלעווקעס און זאַ־מענהאָף־גאַס, און זיינע אָנגריף־פּלענער. דאָס דאָזיקע געסל איז דעם 20־טן אַפּריל געוואָרן אַ צופעליקע אַרענע פון אַ קורצדויערנדיקן אָבער זיגרישן קאַמף פון די אויפ־שטענדלער.

דער קאַמף אויפן צופעליקן אָפּשניט פון מייזילש־געסל זאָגט עדות, אַז די יידישע קעמפער האָבן שוין ביים אָנהייב אַרויסגעוויזן אַן אויסגעצייכנטע אָריענטאַציע און אַ פעיקייט אויסצונוצן יעדע געלעגנהייט פאַר אָנגרייפן דעם שונא און גרוים איינפאַלערישקייט.

די אָנטיילנעמער פון דעם קאַמף, דער פאַרשטאַרבענער טביה באָזשיקאָווסקי און דער לעבן־געבליבענער חיים פרימער, גיבן איבער די פאָלגנדיקע שילדערונג:

געפינענדיק זיך על פי צופאַל אויף דער הינער־גאַס און פּילנדיק, ווי די דייטשן יאָגן זיך נאָך אונדז, האָבן מיר דאָ איינגעאָרדנט אַ לויערונג. מיר האָבן זיך פאַרטאַיעט און

אַריינגעכאַפּט די דייטשן אין אַ קרייץ־פייער. די דייטשן האָבן באַצאָלט מיט עטלעכע מתים. מיר זענען אַרויס גאַנץ און זיך געלאָזט אין דער ריכטונג פון מילע־גאַס, וווּ עס זענען שוין זינט עטלעכע טעג פאָרגעקומען קאַמפן.

די רויטע פאָן איבער מילע.
דער טויטן־שפרונג דורך פייער

מילע, די גאַס פון יידישן פּראָלעטאַריאַט און אָרעמקייט, איז געווען דער הויפּט־צענטער פון די יידישע קעמפער. די גאַס האָט זיך געפונען אין די הענט פון די אויפשטענדלער. דאָ איז געווען טעטיק דער שטאַב פונעם אויפשטאַנד. דאָ האָט זיך געפונען א גרויסע צאָל אונטערערדישע בונקערס און אויך די געווער־מאַגאַזינען פון דער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע. אויף איינעם פון די העכסטע הייזער פון דער גאַס האָבן די אויפשטענדלער אַרויסגעהאָנגען אַ רויטע פאָן. איינער פון די צילן פון סטראָאָפּס אָנגריף אויף מילע, דעם 20־טן אַפּריל, איז געווען צו דעראָבערן די פאָן. דאָס האָט געקאָסט די דייטשן אַ סך מי, און אויפצומאָרגנס האָט זיך דער ס.ס.־גענעראַל סטראָאָפּ גערימט אין דער אָנוועזנקייט פון אַ צווייטן ס.ס.־גדול, אָדילאָ גלאָבאָצניק פון לובלין, מיט אָט דער טראָפּיי.

די אַקציע קעגן די אויפשטענדלערישע פּאָזיציעס אויף מילע האָבן די דייטשן אָנגעהויבן אין דער זעלביקער צייט, וואָס אויפן בערשטער־געביט, ד. ה. — נאָכמיטאָג. די דייטשן האָבן דאָ נישט געהאַט פאַר זיך איין קאָנצענטרירטע יידישע פּאָזיציע, נאָר אַ גאַנצע ריי ווידערשטאַנד־פּונקטן. די שלאַכט איז געווען אַ צעשטויבטע. לײַדער פאַרמאָגן מיר נישט קיין גענויע באַשרייבונג פון די קאַמפן אויף מילע. עס איז נאָר געבליבן פאַרצייכנט איין כאַראַקטעריסטיש בילד:

אויף אַ דאַך איז ביי אַ מאַשין־געווער געלעגן אַ יונגער בחור און אויסגעשאָסן אין די דייטשן אַלע קוילן. צום סוף איז ער געטראָפן געוואָרן פון דעם שונאס אַ קויל און איז געבליבן ליגן טויט ביים מאַשין־געווער.

אין דער זעלביקער צייט האָבן די דייטשן געטריבן אַ גרופּע שוצלאָזע ייִדן צום אומשלאַג־פּלאַץ. אויף מילע עק זאַמענהאָף האָט אַ ייִדישע קאַמפּס־גרופּע געעפנט אַ פייער. די דייטשן זענען זיך צעלאָפן, שיסנדיק אין די געפירטע ייִדן, וועלכע האָבן אָבער תיכּף אויסגענוצט די געלעגנהייט און זיך פאַנאַנדערגעלאָפן.

איינע פון די סאַמע טראַגישע שלאַכטן האָט זיך אָפּגעשפּילט אויף מילע 5.

די דייטשן האָבן באַלאַגערט דאָס הויז און אויפגעפאָדערט די ייִדן אַרויסצוגיין. די ייִדן האָבן סאַבאָטירט דעם באַפעל. די דייטשן האָבן גענומען באָמבאַרדירן דאָס הויז. דאָס הויז איז אַרומגעכאַפּט געוואָרן דורך פלאַמען. דער ייִדישער המון איז אַרויס פון די ברענענדיקע דירות אויפן הויף. די לאַגע איז געווען אַ פאַרצווייפלטע — פון איין זייט פלאַמען, פון דער צווייטער — די באַוואָפנטע דייטשן, וועלכע האָבן געלויערט פאַרן טויער. פון ביידע זייטן דראָט טויט.

די ייִדן אויפן הויף האָבן אַרומגערינגלט די גרופּע קעמפער, וואָס האָט זיך דאָ געפונען. די ייִדן האָבן געהאַט צוטרוי צו די קעמפער, געגלויבט, אַז זיי וועלן געפינען אַן אויסוועג.

דער איינציקער אויסוועג איז געווען — מאַכן אַ שפּרונג דורכן פייער, דורכן ברענענדיקן טויער און אין זעלביקן מאָמענט באַשיסן די דייטשן. דאָס איז געווען אַ טויטן־שפּרונג פון איין פייער אין צווייטן: די קעמפער זענען געשפּרונגען די ערשטע, די גאַנצע מענטשן־מאַסע נאָך זיי. די דייטשן זענען שוין נישט געווען, זיי האָבן אַפּנים נישט געוואָלט ריזיקירן אַ פּנים־אל־פּנים־טרעפונג מיט מענטשן גרייטע אויף אַלץ. די ייִדן זענען אַרויס, אָבער טייער באַצאָלט פאַרן טויטן־שפּרונג. זיי זענען אַרויס מיט אָפּגעברענטע פּנימער און האָר, מיט וווּנדן אין די הענט און פיס, מיט פלאַקערנדיקע מלבושים.

די ערשטע קאַמפן
אויף לעשנאָ, נאָוואָליפיע, סמאָטשע

די אלע אויבן־באשריבענע שלאַכטן זענען פאָרגעקומען אויף א פארהעלטנישמעסיק נאָענטער טעריטאָריע. א סך ווייטער פון די פריערדיקע אָפּשניטן איז געלעגן דער פינפטער סעקטאָר פון די שלאַכטן פון 20־טן אַפּריל, די גראָד־זייט פון לעשנאָ (זי איז געווען אָפּגעטיילט פון דעם אום־זייט דורך אַ געטאָ־מויער) און אויך נאָוואָליפּיע, נאָוואָליפּקי און סמאָטשע.

דאָ האָבן נאָך אלץ געפּרווט באלעבאטעווען די דייטשישע פאַבריקאַנטן און פאַרטרויונגס־מענער פון ס.ס. טעבענס און שולץ, וועלכע האָבן כסדר צוגערעדט די ארבעטער און אָנגעשטעלטע פון זייערע שאָפּן זיך צוצושטעלן פרייוויליק צום טראַנספּאָרט. דאָס, וואָס קומט פאָר אין די אַנדערע ראַיאָנען פון געטאָ, די שיסערייען און קאַמפן — האָבן זיי ציניש געטענהעט — איז די שולד פון די האָרטיקע יידישע באַנדיטן, וואָס ווייזן נישט אַרויס קיין דאַנקבאַרקייט די דייטשישע באַלעבאַטים, וועלכע זענען דאָך גאָר אויסן די טובה פון די יידן. טעבענס און שולץ האָבן געבעטן סטראָאָפּן, ער זאָל נישט שיקן קיין מיליטער אין זייערע שאָפּן, ווייל זיי וועלן זיך אַליין אַן עצה געבן מיט די יידן. עס האָבן זיך אויך געפונען פאַרעטער, יידן דירעקטאָרן און שותפים פון די דייטשישע אונטערנעמער, וועלכע האָבן צוגערעדט די יידן אַרויסצוגיין מיט גוטן.

אָבער די יידן האָבן בדרך כלל נישט געפאָלגט, זיך פאַרשטעקט אין כלערליי באַהעלטענישן און סאַבאָטירט די פאַראָרדענונג.

די קאַמפן, וואָס זענען אָנגעהויבן געוואָרן אויפן שאָפּן־געביט דעם 20־טן אַפּריל, זענען דעריבער נישט געווען קיין אַקט פון פאַרטיידיקונג, נאָר פון אָנגריף. די שאָפּן זענען נאָך געווען נישט אָנגערירט. די יידישע קעמפער האָבן געוואָלט העלפן זייערע ברידער פון צענטראַלן געטאָ און אַטאַקירט די דייטשישע אָפּטיילונגען, וואָס האָבן דורך לעשנאָ און סמאָ־

טשע מאַרשירט אין דער ריכטונג פון נאַלעווקעס און זאַמענ=
האָף.

די הויפּט=פּאָזיציעס פון דער יידישער קאַמפּס=אָרגאַני=
זאַציע האָבן זיך דאָ געפונען אין די הייזער: לעשנאָ 36, 72,
74 און 76, נאָוואָליפּיע 31, 41, 66 און 67 און סמאָטשע
4 — 10. 6 א. ז. אינדערפרי האָט דורך דער „אַרישער" אומ=
זייט פון לעשנאָ דורכמאַרשירט אַ דייטשישער צוג מיט
טאַנקן בראש, די סאָלדאַטן האָבן אונטער די קלאַנגען פון
אַן אָרקעסטער געזונגען אַ לוסטיק מיליטעריש לידל. פּלוצים
זענען פון די אויפשטענדלער=פּאָזיציעס, פון די פענצטער פון
לעשנאָ 74 און 76 אַ פלי געטאָן איבערן געטאָ=מויער ביקסן=
און פּיסטאָלעטן=קוילן, אויפרייס=פלעשער, גראַנאַטן און צוויי
פּעטאַרדעס. תיכף ומיד רופן זיך אָפּ די אנדערע פּאָזיציעס
פון לעשנאָ=גאַס. אַכט דייטשן פאלן צעמזיקטע אויפן ברוק.

דער העלדישער אָנגריף פון די יידישע אויפשטענדלער
אויף לעשנאָ האָט געהאַט אַ שטאַרקן אָפּקלאַנג אין דער
פּויליש=דעמאָקראַטישער און אונטערערדישער פּרעסע. דער
„גוואַרדזשיסטאַ" פון 20=טן אַפּריל האָט געשריבן בפירוש:
„אויפן געביט פון טעבענס און שולץ האָט מען אַטאַקירט די
פאַרביימאַרשירנדיקע (היטלערישע) אָפּטיילונגען מיט גראַ=
נאַטן און פייער פון הייס געווען". דער קאָמוניקאַט פון דעם
ראַט צו העלפן יידן האָט דעם 20=טן אַפּריל געמאָלדן: „אין
די פרימאָרגן=שעהן זענען אויף דער מאַרשירנדיקער דורך
לעשנאָ ס. ס.=אָפּטיילונג אומגעריכט געפאַלן האַנט=גראַנאַטן.
די האַלטונג פון די יידן איז אַן אָפּענסיווע".

איינער פון די יידישע לעבן=געבליבענע עדי ראיה פון
דער דאָזיקער אָנגריף=שלאַכט, פעליקס אָלאַר, באַשטעטיקט
אין זיין רעלאַציע די גלענצנדיקע האַלטונג פון די יידישע
קעמפער פון אָט דעם אָפּשניט:

„פון די פראָנט=פענצטער האָבן זיך אַ שאָט געטאָן
האַנט=גראַנאַטן. פון דער צווייטער זייט גאַס לאָזן זיך הערן
אָכצן און זיפצן פון פאַרוואונדעטע דייטשישע זעלנער. עס
הייבט זיך אָן אַ קעגנזייטיקע שיסעריי. אונדזערע שיסן פון
די פענצטער, זייערע — פון גאַס. אונדזערע האָבן געקעמפט,

ווי נאָר זיי האָבן געקאָנט. די מיידלעך האָבן צוגעטראָגן גראַנאַטן. איך האָב געקוקט אויף די רואיקע פּנימער פון די מיידלעך, די פּנימער אָן טרערן, אָן פּחד, ווי זיי זענען געווען גרייט צו שטאַרבן אויפן אָרט, אָבער מיט אַ ווירדיקן טויט. קיינמאָל אין לעבן וועל איך אָט די פּנימער נישט פאַרגעסן".

די פאַרבינדלערין רבקה פּעקער האָט אין נאָמען פון דעם שטאַב-פאָרשטייער אויפן שאָפּן-געביט אליעזר געללער תיכף איבערגעגעבן דעם ראַפּאָרט פון די געשעענישן צום הויפּט-שטאַב אויף מילע גאַס.

אַ קורצע צייט נאָך דעם זענען אויסגעבראָכן קאַמפן אויף סמאָטשע, נישט ווייט פון נאָוואָליפּיע. ריכטנדיק זיך, אַז דורך דאַנען וועט דורכגיין אַ צווייטער ס.ס.-צוג צום צענטראַלן געטאָ, האָבן די קעמפער פון סמאָטשע אונטער-געלייגט אונטערן ברוק אַ מינע. דער מזל האָט זיי אָבער נישט צוגעשפּילט. די דייטשן זענען אַדורך בשלום, וואָרעם די מינע האָט נישט אויפגעריסן. די אויפשטענדלער האָבן זיך נישט איינגעבראָכן און תיכף באַוואָרפן אַ טאַנק מיט אויפ-רייס-פלעשער. דער טאַנק איז געבליבן שטיין אין פלאַמען. אויף דער סמאָטשע-פּאָזיציע האָט זיך געפונען די יונגע קעמ-פערין האָרקע גאָלדקאָרן. אָט ווי זי באַשרייבט די גרויסע שמחה פון די יידן, ווען זיי האָבן דערזען דעם ברענענדיקן טאַנק: „ווען מיר האָבן דערזען, אַז דער טאַנק ברענט, האָבן מיר אָנגעהויבן שפּרינגען פון פרייד. דאָס איז געווען דער שענסטער מאָמענט אין אונדזער לעבן. דערנאָך זענען שוין אַזעלכע פריידיקע מינוטן מער נישט געווען".

סטראָאָפּ האָט באַפוילן צו אַטאַקירן די אויפשטאַנד-פּאָזיציעס אויף לעשנאָ און סמאָטשע מיט דער גאַנצער פייער-קראַפט. די אויפשטענדלער ווערן געצוואונגען צו פאַרלאָזן לעשנאָ און זיך צוריקציען אויף נאָוואָליפּיע.

די נקמה פון די דייטשן דריקט זיך אויס אין חרוב מאַכן דירות, אויפרייסן בונקערס, ארויסטרייבן די יידן, שיסנדיק אַ סך אויפן אָרט.

אין די אָנגריף-קאַמפן אויף לעשנאָ האָבן זיך אויסגע-צייכנט די קעמפער אַליעזר געללער און רבקה שמוטקע, וועל-

כע האָבן די ערשטע געשליידערט אין די דייטשן גראַנאַטן און פּעטאַרדעס. די נעמען פון די אומגעקומענע יידישע קעמפער פון לעשנאָ און סמאָטשע זענען געבליבן אומבאַקאַנט. צווישן די דאָזיקע אַנאָנימע העלדן זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן גרויס איינפאַלערישקייט געפּאָרט מיט געוואַלדיקער גבורה. אין איין באַריכט פון אָט די קאַמפן לייענען מיר, למשל, אָט וואָס: „פון איין טויער איז אַרויס אַ יונגער ייד מיט אויפגעהויבענע הענט און אויסגערופן צו די דייטשן: „סמאָטשע 5 גיט זיך אונטער!“ — די דייטשן זענען אַוועק צום טויער. אין דעם מאָמענט, ווען זיי זענען שוין געווען גענוג נאָענט, האָט מען זיי פון אינעווייניק מכבד געווען מיט אַ שטאַרקן פייער. דער קרבנות־גרייטער יידישער קעמפער איז דערשאָסן געוואָרן דורך די דייטשן, אָבער די לעצטע האָבן באַצאָלט אַ פיל העכערן פּרייז“.

די יידישע קעמפער פון לעשנאָ און סמאָטשע האָבן אָבער אויך געהאַט גרויסע פאַרלוסטן. בלויז אויף איין פּאָזיציע, וווּ עס האָבן געקעמפט 56 אויפשטענדלער, זענען דעם 20־טן אַפּריל געפאַלן אין שלאַכט 20 בחורים און מיידלער.

דעם זעלביקן טאָג זענען די דייטשן אין אַ געוויסן מאָמענט געוואָרן אָנגעגריפן אויך פון דער צווייטער זייט.

דער סאָלידאַריטעט־אַרויסטריט פון דער פּאָלקס־גוואַרדיע אויף נאָוויניאַרסקע

גלייך ווי עס זענען דעם 19־טן אַפּריל געפאַלן אין געטאָ די ערשטע שאָסן פון די יידישע קעמפער איז אין אַ קאָנספּיראַטיוון לאָקאַל אויף בריסקער גאַס אויף פּראַגע פאָרגעקומען אַ זיצונג פון דער וואַרשעווער אָנפירונג פון דער פּוילישער לינקער פּאָלקס־גוואַרדיע, וווּ עס איז באַשלאָסן געוואָרן אָנצוגרייפן די דייטשישע אַרטילערישע באַטעריע, וואָס האָט זיך געפונען אויף נאָוויניאַרסקע גאַס אַנטקעגן איבער דעם בערשטער־געביט און באַמבאַרדירט די פּאָזיציעס פון קעמפנדיקן געטאָ. די פּאָלקס־גוואַרדיע, וועלכע איז נאָך דעמאָלט געווען קליין אין צאָל און אָרעם אין געווער, האָט

געוווּסט, אַז עס וועט איר סטאַיען כוחות נאָר אויף אַזאַ מין סאָלידאַריטעט-אַקציע. דאָס שטום מאַכן די דייטשישע באַטעריע איז אייגנצייטיק געווען אַ געוויסע הילף פאַר די ייִדן.

אין דער אַקציע האָט זיך באַטייליקט די ספּעץ-גרופּע פון דער וואַרשעווער אָפּטיילונג פון דער פאָלקס-גוואַרדיע א. ג. פון לודוויק ווארינסקי: די קונסטמאָלער פראנצישעק באַרטאָשעק (דער קאָמאַנדיר) און זיגמונט באָבאָווסקי, יעזשי דוראטש — דער זון פון בארימטן פאָליטישן פארטיידיקער טעאָדאָר, די העלדישע ייִדישע קעמפערין און פאַרבינדלערין מיטן געטאָ גיוטע טייטעלבוים און נאָך עטלעכע.

די אַקציע איז דורכגעפירט געוואָרן מיט אַ פולשטענדיקן דערפאָלג דעם 20-טן אַפּריל אַ פערטל אויף 7 פאַרנאַכט. די גאַנצע מאַנשאַפט פון דער באַטעריע, צוויי דייטשישע אַרטילעריסטן און צוויי פוילישע פאָליציאַנטן, איז אַוועקגעלייגט געוואָרן טויט. דער האַרמאַט איז געבליבן שטום. מצד די גוואַרדיסטן איז נישט געווען קיין שום פאַרלוסט.

די אַקציע איז דורכגעפירט געוואָרן פאַר די אויגן פון אָנגעזאַמלטן המון דייטשן און סתם פעבל.

דער זעלביקן טאָג האָט אַ צווייטע גרופּע פון דער פאָלקס-גוואַרדיע אונטער דער אָנפירונג פון לערסקי (אַ ייִד, לערנער) און אין באַשטאַנד פון פיר פוילישע קעמפער אָנגעגריפן אַ וואַך פון ס.ס.-לייט און פוילישע פאָליציאַנטן אויף גענשע עק אָקאָפּאָווע. די אַקציע איז געלונגען בלויז טיילווייז.

די סאָלידאַריטעט-אַקציע
פון אַ. ק.-יוגנט אויף סאַפּיעזשינסקע

דעם 19-טן אַפּריל איז אין וואַרשע אויך פאָרגעקומען אַ געהיימע זיצונג פון דער הויפּט-קאָמענדאַטור פון דער א. ג. לאַנדס-אַרמיי (אַ. ק.), וועלכע איז אונטערגעלעגן דער שיקאָרסקי-רעגירונג אין לאָנדאָן. די זיצונג איז נישט געווען ספּעציעל געווידמעט דעם געטאָ-אויפשטאַנד. דער הויפּט-קאָמאַנדיר גענעראַל „גראָט“ (סטעפאַן ראָוועצקי) איז נישט געווען אָנוועזנדיק, עס האָט אים פארטראָטן גענעראל „באָר“ (קאָמאָראָווסקי), אַ מענטש פון די ענדעקיש-אַנטיסעמיטישע

קרייזן. דער קאָמאַנדיר פֿון דעם וואַרשעווער קרייז אַ.ק., פּאָל־קאָווניק „מאָנטער" (אַנטאָני כרושטשעל) האָט דערקלערט הילף־גרייטקייט לטובת דעם קעמפנדיקן געטאָ, וואָס איז מיט פאַרוואונדערונג אויפגענומען געוואָרן דורך גענעראַל „באָר". „מאָנטער", וועלכער איז געשטאַנען נאָענטער צו די פּוילישע דעמאָקראַטישע קרייזן, האָט געגעבן אַ באַפעל צו אָרגאַניזירן אַ קאַמפּס־אַקציע הינטער די מויערן פון געטאָ. די אַקציע איז צושטאַנדגעקומען דעם זעלביקן טאָג אַרום 7 א. נ. פאַרנאַכט. עס האָט זיך אין איר באַטייליקט אַ גרעסערע א.ק.־גרופּע פון דער פּאָרשטאָט טאַרגוועק. זי איז באַשטאַנען פון אַרבעטער־און שול־יוגנט אונטער דער אָנפירונג פון קאַפּיטאַן „כוואַצ־קי" (יוזעף פּשעני). די גרופּע האָט געדאַרפט אויפרייסן דעם מויער־אָפּשניט אויף סאַפּיעזשינסקע גאַס, כּדי דערמיט דער־מעגלעכן אַ געוויסער צאָל ייִדן אַרויסצורייסן זיך און אַנטלויפן אין דער ריכטונג פון דעם ראַיאָן זשאָליבאָזש.

ביים דורכפירן די אויפגאַבע איז די גרופּע אומגע־ריכטערהייט אַטאַקירט געוואָרן דורך די דייטשן מיט אַ גע־וואַלדיקן פייער. דאָס האָבן פּוילישע פּאָליציאַנטן, באַמערקנ־דיק די א.ק.־זעלנער, אַליאַרמירט די דייטשן. די אַקציע איז געשטערט געוואָרן, דערפאַר איז אויסגעבראָכן אויפן אָרט אַ שלאַכט, אין וועלכער עס זענען געפאַלן פון איין זייט צוויי דייטשישע און צוויי פּוילישע פּאָליציאַנטן, און פון דער צווייטער — די צוויי אַ.ק.־זעלנער אויגעניוש מאָראַווסקי און יוזעף ווילק; עס זענען אויך געווען צוויי שווער און עטלעכע לייכט פאַרוואונדעטע פּאָליאַקן.

די גרופּע האָט זיך צוריקגעצויגן אונטער דער דעקונג פון דער נאַכט מיטנעמענדיק מיט זיך די טויטע און פאַר־וואונדעטע חברים.

יאַנקל ראַקאָווער און זיינע חברים רייסן זיך אַרויס פון געטאָ

עס איז פאַראַן אַ שפּור, אַז וועגן דער אַקציע פון דער גרופּע פון קאַפּיטאַן „כוואַצקי" האָט געוווסט איינע פון די באַוואָפנטע טרעגער־גרופּן, וואָס האָבן זיך געפונען אויף מילע

און וואָלינסקע. איר קאָמאַנדיר איז געווען דער טרעגער יאַנקל ראַקאָווער, וועלכער האָט באַשלאָסן אויסצונוצן די גע־לעגנהייט און זיך אַרויסרייסן פון געטאָ.

דורך סאָפּיעזשינסקע איז, ווי געזען, די זאַך, נישט גע־לונגען. אָבער ראַקאָווער איז שפּיץ פון אַ טוץ באַוואָפנטע טרעגער האָט זיך דאַך אַדורכגעריסן דורך דעם יידישן בית עולם אויף גענשע־אָקאָפּאָווע אזש קיין זשאָליבאָזש, און פון דאַנען זענען זיי אוועק אין אַ פּאַרטיזאַנער אָפּטיילונג פון דער פּערטער בריגאַדע פון פּ.אַ.ל. (פּוילישע פאָלקס־אַרמיי). אפּגים אין דער קאַמפּינאָסער פּושטשע.

מער האָט מען פון זיי נישט געהערט.

יאַנקל ראַקאָווער איז געווען אַן אויסגעצייכנטער מיליטער־מאַן, אַ געוו. אונטעראָפיציר פון דער פוילישער אַרמיי.

וועגן זיין אַרויסרייסן זיך פון געטאָ גיבן איבער סיי אַ יידישע עד ראיה (קלמן מענדעלסאָן), סיי דער א.ק.־קאָ־מאַנדיר „מאָנטער“ (כרושטשעל) אין אַ בריוו צום מחבר פון דעם דאָזיקן בוך *.

אויף קידוש השם

אין יענע טעג האָט מען געקאָנט זען אויך אַן אַנדער מין העלדישקייט.

אין גאַס האָט געבושעוועט אַ שיסעריי. די היטלעריסטן און זייערע יוצר משרתים האָבן פּאָגראָמירט די אויסגע־ליידיקטע יידישער הייזער. ביכער, ספרים, ספר־תורה׳ס האָבן זיך געוואַלגערט אויפן ברוק. פּלוצים איז פון אַ באַ־העלטעניש אַרויסגעלאָפן אַן עלטערער ייד, זיך איינגעבויגן איבער אַ פאַרשוועכטער ספר תורה און געוואָלט זי ראַטע־ווען. דאָס האָט באַמערקט אַן „אַסקאַר“ און אָנגעצילעוועט זיין ביקס אויפן ייד, וועלכער איז אַוועקגעפאַלן אַ דורכגע־לעכערטער מיט דער קויל, צודעקנדיק מיט זיך זיין היי־ליקטום — די עלנטע, פאַרשוועכטע ספר תורה.

---

* אַנטאָני כרושטשעל איז געשטאָרבן מיט אַ צייט צוריק אין וואַשינגטאָן.

קאַפּיטל פיר

די קאַמפן צווישן ברענענדיקע ווענט פון 21־טן ביזן 26־טן אַפּריל

פרישע קאַמפן אויף לעשנאָ

מיטוואָך, דעם 21־טן אַפּריל פאַרטאָג, האָט סטראָאָפּ קאָנצענטרירט זיינע הויפּט־כוחות אַרום שולצס פאַבריק אויף לעשנאָ, זייענדיק זיכער, אַז נאָך די נעכטיקע געשעענישן וועלן די יידן אַרויסגיין אָן ווידערשטאַנד צום טראַנספּאָרט. אויפן הויף פון דער אַרומגעריגלטער געביידע האָט דער דייטשישער אונטערנעמער שולץ צונויפגערופן 7 אַזייגער אינדערפרי אַ מיטינג פון אַלע יידן. מיט ווייכע רייד און איינצייטיק מיט דראָונגען האָט שולץ, וואָס איז געווען בגילופין, געשטעלט אַן אולטימאַטום: אָדער די יידן פאָרן גוטוויליק אַרויס קיין פּאָניאַטאָוו, אָדער ער לאָזט אַריין דאָס מיליטער, און דעמלט וועט זיין אַ פּאָגראָם. פון המון זענען אָבער געפאַלן אויסגעשרייען: „ס'איז אַ שווינדל! איר ווילט אונדז אַרויספירן אויף טויט! גיט אונדז אָפּ אונדזערע פרויען און קינדער!“ דער המון האָט אָנגענומען אַ דראָענדיקע שטעלונג. שולץ איז גלייך נעלם געוואָרן. און אין פאַבריקהויף איז אַריין מיליטער. די יידן זענען זיך צעלאָפן. פלוצים זענען אויף די אַריינמאַרשירנדיקע דייטשן געפאַלן גראַנאַטן. פיר דייטשישע סאָלדאַטן זענען געבליבן ליגן אין אַ קאַלוזשע בלוט אויפן הויף פון שולצס פאַבריק.

איצט זענען די דייטשישע ס.ס.־מענער און זייערע אוקראיניש־לעטישע משרתים צוגעטראָטן צום פּאָגראָם, גענומען וואַרפן גראַנאַטן, אויפרייסן בונקערס, שיסן און שעבטן. די יידישע קאַמפס־גרופּן, וועלכע זענען צום טייל צוריקגע־

קומען פון סמאָטשע און צום טייל געבליבן אויפן אָרט נאָך פון נעכטן, זענען אַרויף אויף הויכע שטאָקן און באַשאָסן די היטלעריסטן. די לעצטע זענען געלאָפן נאָך זיי, די יידישע קעמפער האָבן זיך צוריקגעצויגן אַלץ העכער און לסוף — ווען אין דעם בנין איז אויסגעבראָכן אַ שריפה — זענען זיי אַוועק דורך די בוידעמער אין אַנדערע הייזער.

אין אָט דער אומגלייכער שלאַכט האָט זיך אויסגעצייכנט די קאַמפּס-גרופּע פון דוד נאָוואָדוואָרסקי.

איינציייטיק איז געקומען צו פייער-צוזאַמענשטויסן אויף סמאָטשע און נאָוואָליפּיע, ווו עס האָבן מיט דער פּאַרטיידיקונג אָנגעפירט די קאָמאַנדירן הערש קאַווע און אדם שוואַרצפוס. דער העלד פון די דאָזיקע קאַמפן איז געווען שמעון העללער, איינער פון די בעסטע שיסער פון דער יידישער קאַמפס-אָרגאַניזאַציע. ער איז נישט דורכגעפאַלן מיט קיין איין שאָס. יעדער שאָס זיינער האָט געטראָפן אין אַ שונא.

די פּאַרטיידיקונגס קאַמפן פון די בונקערס

דעם 21-טן אַפּריל האָט זיך דער אויפשטאַנד אויסגעשפּרייט אויף די גאַסן זאַמענהאָף, נאַלעווקעס, מילע, ניזקע, שטשעגשליווע, וואָלינסקע, פּאָקאָרנע, פּראַנציסקאַנער, שווענטאָיערסקע, וואָלאָווע. דער טאָג האָט זיך אויסגעצייכנט דער עיקר מיט די פּאַרטיידיקונגען פון די בונקער-גרופּן. קיין שום בונקער האָט זיך נישט אונטערגעגעבן פרייוויליק. „דער קעגנער — ראַפּאָרטירט סטראָאָפּ דעם 21-טן אַפּריל — האָט היינט געקעמפט מיט דער זעלביקער באַוואָפענונג וואָס נעכטן. ער האָט אָבער אויך אָנגעווענדט ספּעציעל צוגעגרייטע אויפרייס-מיטלען”. דאָס זענען געווען די פלעשער מיט ברען-שטאָף און וואַרשיינלעך אויך נייע מינעס.

אויף זאַמענהאָף 30 האָט אַ פּאַרבאַריקאַדירטע יידישע קאַמפס-גרופּע לאַנג געשטעלט אַ ווידערשטאַנד. די דייטשן האָבן סוף כל סוף אונטערגעצונדן דאָס הויז.

אויף פראַנציסקאַנער 36 האָט אַן אַנדער קאַמפּס־גרו־פּע באַשאָסן די אַריינדרינגענדיקע היטלעריסטן, וועלכע האָבן זיך צוריקגעצויגן פון הויף.

אַזוי איז אויך געווען אויף וואַלאָווע 4.

מאַכנדיק דעם סך הכל פון דעם דאָזיקן בלוטיקן מיט־וואָך, ראַפּאָרטירט סטראָאָפּ, אַז אַ 150 יידן זענען געפאַלן דעם טאָג אין קאַמף און אַן 80 פון די בונקער־אויפרייסן. ער מוז אָבער איינצייטיק מודה זיין, אַז די יידן קעמפן העל־דיש. באַזונדערס אַקצענטירט ער די קאַמפּסלוסטיקייט פון די יידישע קעמפערינס. ער האַלט זיי פאַר מיטגלידער פון דער „יידישער פרויען־קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע חלוצים־באַ־וועגונג“.

דעם גאַנצן טאָג זענען אויף די יידישע הייזער געפאַלן באָמבעס — פון דער יבשה און פון דער לופט. וואָרעם אחוץ אַרטילעריע האָט סטראָאָפּ אַריינגעצויגן אין קאַמף אויך אַעראָפּלאַנען, וועלכע האָבן באַשאָטן דאָס געטאָ מיט פלוג־בלעטער צו קאַפּיטולירן און איינצייטיק געוואָרפן אויפרייס־און אָנצינד־באָמבעס.

דאָס געטאָ איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אמתן בראַנט און איינצייטיק אין אַ גיהנום.

די נאַכט פון 21־טן אויפן 22־טן אַפּריל

די דייטשן האָבן געמיינט, אַז אויפן געביט פון שולצס פאַבריק אויף לעשנאָ איז שוין דער יידישער ווידערשטאַנד „אויסגערויכערט“. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן גלייך דעם 21־טן אַפּריל ביינאַכט, אַז די יידישע קעמפער זענען ווידער דאָ אויפן פּלאַץ. אַן עד ראיה יצחק גיטלער, וועלכער האָט נאָכן אויפשטאַנד פאַרצייכנט אין אַ מלינה אויף דער „אַרישער“ זייט זיינע זכרונות, גיט אַ שילדערונג פון די גע־שעענישן אויף לעשנאָ אין דער נאַכט פון מיטוואָך דעם 22־טן אַפּריל:

ביינאַכט האָבן זיך אויף די דעכער און בוידעמער מיט־אַמאָל ווידער באַוויזן די יידישע קעמפער. זיי האָבן אָבסער־

ווירט די באַוועגונגען פון די דייטשישע וואַכן און באַזוכט די בונקערס, ווו עס האָט זיך באַהאַלטן די ציווילע באַפעל־קערונג. היות געוויסע בונקערס זענען שוין בייטאָג געווען דעקאָנספּירירט, האָבן די קעמפער געהאָלפן די מענטשן זיך איבערטראָגן אין נייע בונקערס. דאָס איז געווען אַ מאָדנע עקספּעדיציע. אונטער דער שוץ פון די באַוואָפנטע קעמפער האָבן געפּויזעט ביינאַכט צוויי לאַנגע שורות מענטשן אויף די דעכער. עס איז געווען ליכטיק, ווייל עס האָבן געפלאַ־קערט די אונטערגעצונדענע הייזער. די אַלטע פרויען האָבן די קעמפער געשלעפּט אויף זיך, שאַרנדיק זיך אויף אַלע פיר איבער די דעכער. עס איז אויסגעקומען איבערצוגיין איבער ברעטער און כמו־בריקן פון איין דאַך אויפן צווייטן.

מיט דער אויסטערלישער רעטונגס־אַקציע האָבן אָנגע־פירט צוויי דרייסטע און פלינקע בחורים, וועלכע דער עדות געדענקט בלויז לויט די נעמען: יאַקוב און לאָלעק. קאָן זיין, אַז דאָס זענען געווען די גרופּן־קאָמאַנדירן יעקב פייגענבלאַט (פון „גורדוניה") און לעוו רודניצקי (פון פּ.פּ.ר.).

דאָנערשטיק, דעם 22־טן אַפּריל — פרישע קאַמפן אויף לעשנאָ

די ענערגיע און די ריי־עוודיקייט פון די יידישע קעמ־פער אויף לעשנאָ־גאַס איז געווען אָן אַ שיעור. נאָך דער געפערלעכער נאַכט־עקספּעדיציע האָבן זיי זיך באַניים גע־יאַוועט דאָנערשטיק דעם 22־טן אַפּריל אינדערפרי און גע־שטערט די היטלעריסטן אין זייער ווייטערדיקער אַקציע פון פאַגראָמירן און דעפּאָרטירן די יידן.

די דייטשן און זייערע משרתים האָבן אָנגעהויבן די דאָנערשטיקדיקע אַקציע פון אויפרייסן די טויערן פון די לעשנאָ־הייזער מיט גראַנאַטן. דערנאָך זענען זיי אַריינגעדרונ־גען אינעווייניק און צוגעטראָטן צו צעשמעטערן די בונקערס.

די יידישע קעמפער, פּאַרטאַיעט אויף די שטאָקן, האָבן אַטאַקירט די דייטשן מיט שאָסן און גראַנאַטן. די דייטשן אַנטלויפן און שטעלן זיך אָפּ אויף אַזוי ווייט, אַז די טויט־

מתנות פון די יידן זאָלן זיי נישט דערגרייכן, און פון די פּאָזיציעס עפּענען זיי אויף די געפּערלעכע שטאָקן אַ פייער פון גראַנאַטנוואַרפער, קעגן וועלכע די אויפשטענדלער זענען געווען מאַכטלאָז.

ענלעכע ווידערשטאַנד-אַקטן האָבן די יידישע קעמפער דורכגעפירט דעם דאָזיקן טאָג אויך אויף אַנדערע אָפּשניטן פונעם געטאָ-פראָנט.

דאָס געטאָ אין פלאַמען

סטראָאָפּ האָט זיך דעם טאָג אַרומגעזען, אַז ער שטעלט איין זיינע מחנות אויף גרויסע קרבנות. ער האָט דעריבער באַשלאָסן אויסצומיידן ווי ווייט מעגלעך פּנים-אל-פּנים-צוזאַמענשטויסן מיט די יידישע קעמפער און ברעכן דעם אַקטיוון און פּאַסיוון ווידערשטאַנד פון די יידן דורך שריפות. ער האָט געגעבן אַ באַפעל אונטערצוצינדן וואָס מער הייזער. דעם 22-טן אַפּריל האָט זיך אָנגעהויבן די ריזיקע שריפה פון געטאָ, אַ בראַנד-שריפה, וועלכע די געשיכטע האָט נישט געקענט פון די צייטן, ווען דער האַלב-מטורפער קייסער נעראָן האָט אונטערגעצונדן רוים.

אָט די גרויליקע ענדערונג אין דער לאַגע פונעם געטאָ האָט געבראַכט צום אויסדרוק דער דערמלטיקער קאָמוניקאַט פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע:

„דער דאָנערשטיקדיקער טאָג איז אַדורך אונטערן צייכן פון ריזיקע שריפות, וועלכע האָבן אַרומגעכאַפּט די גאַסן שווענטאָיערסקע, פראַנצישקאַנער, וואַלאָווע, און נאַלעווקעס און נאָכמיטאָג אויך די זאַמענהאָף-גאַס. די שריפות זענען געוואָרן אַרויסגערופן דורך די צעשטער- און אָנצינד-סנאַריאַדן פון דער דייטשישער אַרטילעריע. איבערן גאַנצן געטאָ הענגען וואָלקנס פון רויך, וועלכע ווערן גרעסער פון שעה צו שעה. די הייזער-שריפות בושעווען מיט אַן אומבאַשרייבלעכער קראַפט. די געטאָ-גאַסן זענען דורכגעדרונגען מיט אַ פרעסנדיקן, גדיכטן רויך. זעענדיק, אַז דורך באַוואָפנטן קאַמף וועלן זיי נישט ברעכן דעם ווידערשטאַנד פון די יידי-

שע קעמפּער, האָבן די דייטשן באַשלאָסן זיי צו פּאַרטיליקן דורך פייער. אין די הייזער ברענען לעבעדיקערהייט טויזנ־טער פרויען און קינדער. פון די פלאַקערנדיקע הייזער הערט מען שרעקלעכע געשרייען און הילפס־רופן. אין די פענצטער פון אַ סך הייזער האָבן זיך באַוויזן מענטשן אַרומגענומענע מיט פלאַמען, לעבעדיקע פאַקלען".

סטראָאָפּ האָט מיט אַ סאַדיסטישער הנאה אונטערגע־שטראָכן אין זיין ראַפּאָרט פון 22־טן אַפּריל דעם רעזול־טאַט פון די אונטערצינדונגען: „מאַסנווייז, גאַנצע משפחות יידן, אַרומגעכאַפּטע מיט פלאַמען, האָבן געשפּרונגען פון די פענצטער אָדער זיך אַראָפּגעלאָזט אויף צונויפגעבונדענע לייליכער. מען האָט געמאַכט באַמיונגען, אַז סיי די, סיי יע־נע יידן זאָלן ווערן תיכף ומיד ליקווידירט".

דער אויבן ציטירטער קאָמוניקאַט פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע רעדט נישט וועגן דער מוראַגאָווסקע גאַס. אָבער אויך דאָ האָבן שוין דאָנערשטיק געברענט עט־לעכע הייזער. לאָמיר האָרכן, וואָס עס דערציילט וועגן דעם אַן עד ראיה, בערלאַנד:

„פון אַ פענצטער שפּרינגען אַרויס צוויי מענער און אַ פרוי. די האָר צעפּלאָשעט, די געזיכטער פאַרשוואַרצט, די מלבושים ברענען אויף זיי... די דייטשן פאָטאָגראַפירן די „סצענע", לאַכן אויפן קול... אַלץ מער מענטשן לויפן אַרויס פונעם פייער, וואַרפן זיך אויף דער ערד, קאָרטשען זיך אין ווייען און די פלאַמען שפּרינגען אויף זיי, לאָזן נישט אָפּ. און קיינער לעשט זיי נישט, קיינער קומט נישט מיט הילף. מען הערט בלויז דעם חוזק־געלעכטער פון דעם טייוול אין מענטשלעכן געשטאַלט. די דייטשן שטעלן זיך איין צום סוף אין שורות און מאַרשירן אָפּ מיט געזאַנג אויף די ליפּן, צופרידענע, זיגערישע".

אָבער די זעלביקע זעלבסטצופרידענע אונטערצינדער האָבן פּחדנותדיק געמאַכט ויברח, ווען זיי זענען אַטאַקירט געוואָרן דורך די יידישע קעמפער. די שריפות האָבן מאַקע באַשווערט דעם קאַמף, אָבער די באַוועגלעכקייט פון די אויפ־שטענדלער האָבן זיי בשום אופן נישט איינגעבראָכן. אין

די גאַסן, וואָס זענען געשטאַנען אין פלאַמען, אויף שוויענ־טאָיערסקע, פראַנציישקאַנער און אויך מוראַנאָווסקע, און ווי באַקאַנט — אויף לעשנאָ, האָבן יידישע גרופן אַטאַקירט ביי פאַרשידענע געלעגנהייטן די דייטשן. די לאַגע איז פאַר די לעצטע געווען געוואַג שווער, והראיה: דאָנערשטיק האָט סטראָאָפּ געהייסן צונויפשטעלן אַזש דריי ראַפּאָרטן וועגן די קאַמפּס־געשעענישן אין דעם טאָג.

דעם 22־טן אַפּריל האָט אַניעלעוויטש אַרויסגעשיקט פון ברענענדיקן געטאָ אַ געהיימען בריוו צו די חברים אויף דער „אַרישער" זייט, אַז איז זיין אינהאַלט: „מיר זענען געזונט. צי האָט איר געשיקט שפּייז־פּעקלעך? (לייען: גע־ווער). געדענקט וועגן אייער (גראַנאַטן) און צוקערלעך (קוילן) און וועגן דעם, וואָס דאָס איז וויכטיקסטע פאַר דער מומע (ביקסן). ווורשט (רעוואָלווערן) קאָנט איר נישט שיקן. מיר פאַרטראַכטן זיך איבער דעם, ווי זיך מיט אייך צו זען. זאָל ט. (טוביה שייגגוט, דער פאַרבינדלער) גיין אויפן בית עלמין, תפילה טאָן פאַר די נשמות פון די געשטאָרבענע".

דער פּשט פונעם לעצטן זאַץ איז: איינהאַלטן די פאַר־בינדונג דורכן בית עולם.

דער העלדישער אויפטו פונעם קעמפער מיכאַלעק

אין די דאָזיקע טעג האָבן אויפגעגלאַנצט פאַרשידענע גבורה־אַקטן פון די יידישע קעמפער. וועגן עטלעכע האָבן מיר שוין געשריבן. איצט לאָמיר דערציילן וועגן אַן אויסער־געוויינלעכן העלדישן אויפטו פון איינעם פון די יינגסטע אויפשטענדלער, וועלכן די חברים האָבן גערופן מיכאַלעק, און זיין אמתער נאָמען איז געווען: העניעק קליינוויים.

מיכאַלעק איז געווען אַ קינד פון געטאָ, אַ פאַרוואָר־לאָזט קינד פון דער גאַס, אַ מין יידישער גאַוראָש, וועלכן עס האָט אויסגעכאָוועט די גאַס, איינער פון אַ סך. פאַרן אויפשטאַנד האָט ער געלעבט פון פאַרקויפן אין גאַס „לי־מאָניאַד". ער האָט זיך דערנעענטערט צו דער קעמפערי־

שער יוגנט און איז ערב דעם אויפשטאַנד אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער יידישער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע. מיכאַלעק האָט תיכף געוואונען די סימפּאַטיע פון די קאַמפּס=חברים. ער איז געווען קלוג, מוטיק, רירעוודיק און גרייט יעדן צו העלפן. ער האָט זיך גוט אויסגעלערנט צו באַגיין מיט געווער.

מיכאַלעק האָט געקעמפט אויפן לעשנאָ=אַפּשניט. ער פלעגט נעמען אויף זיך די סאמע געפערלעכע אויפגאבן און עקשנותדיק זיי אויסגעפירט. ער האָט נישט געוווסט, וואָס עס איז אַזוינס מורא.

איצט האָט ער באַקומען אַ באַזונדערס וויכטיקע אויפגאַבע: אַדורכפירן די הלוצישע יוגנט=טוערין חנה פלאָטניצקאַ פון דער אויפשטענדלער=פּאָזיציע אויף לעשנאָ אויף דער צווייטער, „אַרישער“ זייט. פלאָטניצקאַ האָט געדאַרפט אין נאָמען פון דער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע פאָרן קיין בענדין, כדי אין דאָרטיקן געטאָ צואיילן די צוגרייטונגען צום באַוואָפנטן ווידערשטאַנד.

די דאָזיקע עקספּעדיציע האָט געליטן אַ דורכפאַל, אָבער מיכאַלעק איז אַרויס ווי אַ העלד. פלאָטניצקאַ, מיכאַלעק און אַ דריטער קעמפער זענען אַריינגעפאַלן אין די הענט פון די דייטשן, וועלכע האָבן געוואָלט אָפּפירן די געפאַנגענע צו דערשיסן אָדער צום אומשלאַג=פּלאַץ.

וואָס האָט דעמלט געטאָן מיכאַלעק, וועלכער האָט פאַרמאָגט אַ זייער שנעלע אָריענטאַציע? אָט וואָס עס דערציילט וועגן דעם דער לעבן=געבליבענער געטאָ=קעמפער יעקב פוטערמילך, וועלכער איז די גאַנצע צייט געווען מיט מיכאַלעקן אויף איין קאַמפּס=ליניע:

מיכאַלעק האָט מיטאַמאָל דעם דייטשישן אָפיציר געזאָגט, אַז ער ווייס וועגן אַ בונקער, וווּ עס באַהאַלטן זיך אויס יידן. די דייטשן זענען געגאַנגען אין דער אָנגעוויזענער ריכטונג. ווען זיי האָבן זיך געפונען אין טויער פון לעשנאָ 74, האָט מיכאַלעק אין אָט דעם שמאָלן דורכגאַנג בליץ=שנעל אַרויסגעכאַפּט דעם רעוואָלווער און דערשאָסן

דעם אָפיציר. איידער די אַנדערע דייטשן פונעם קאָנוואָי זע־
גען געקומען צו זיך פון דער איבערראַשונג, איז שוין מיכאַ־
לעק און זיין חבר נישט געווען. ווען די דייטשן האָבן גענו־
מען שיסן, האָבן זיי געטראָפן אין חנה פּלאָטניצקאַ, וועלכע
האָט נישט באַוויזן צו אַנטלויפן צו ווייט.

מיכאַלעק האָט זיך פּלוצים ווידער באַוויזן, דערשאָסן
צוויי דייטשן און איז באַניים נעלם געוואָרן אַזוי שנעל, אַז
די דייטשן איז געבליבן נישט מער ווי צו שילטן דעם חוצ־
פּהדיקן ייד, וואָס האָט זיי געפירט אין באָד אַריין פאַר אַזאַ
טייערן פּרייז.

אַ טייערן פּרייז האָבן אויך באַצאָלט די יידן — מיטן
טויט פון חנה פּלאָטניצקאַ. דאָס איז געווען איינע פון די
שענסטע געשטאַלטן פון דער יידישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג
אין פּוילן.

מיכאַלעק איז שפּעטער אומגעקומען אין קאַמף. ווען
דער מחבר פון דעם דאָזיקן בוך האָט אָנגעפרעגט דעם דער־
מאָנטן געטאָ־קעמפער יעקב פּוטערמילך, ער זאָל אָנרופן
אַ באַזונדערס פאַרדינסטפולן אויפשטענדלער, האָט ער אָנ־
געגעבן דעם נאָמען און די געשיכטע פון העניעק קליינוויים
(מיכאַלעק).

מיכאַלעק איז געווען איינער פון אַ סך.

די קאַמפן אין פלאַמען — פרייטיק דעם 23־טן אַפּריל

דעם 23־טן אַפּריל האָט הימלער אַרויסגעשיקט דורך
דעם העכערן ס.ס.־ און פּאָליציי־פירער אין קראָקע קריגערן
אַ באַפעל צו סטראַפּען צוזאַמען דאָס „אויסראַייניקן" דעם
געטאָ מיט דער גרעסטער שטרענגקייט און פולשטענדיקער
אומברחמנותדיקייט. „איך האָב זיך דעריבער דעצידירט —
שרייבט סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט — פולשטענדיק צו
פאַרניכטן דעם יידישן וווין־ראַיאָן דורך פאַרברענען אַלע
הייזער־בלאָקן און אויך די, וואָס האָבן זיך געפונען ביי די
באַוואָפענונגס־אונטערנעמונגען. איין אונטערנעמונג נאָך

דער צווייטער זענען געוואָרן סיסטעמאַטיש אויסגעליידיקט און דערנאָך פאַרניכטעט דורך פייער". סטראָאָפּ פאַרזיכערט אינעם ראַפּאָרט פון 23־טן אַפּריל זיינע שעפן, אַז: „די אַקציע דאַרף ווערן פאַרענדיקט אינעם היינטיקן טאָג".

ער האָט זיך אָבער טועה געווען. ער האָט נאָך דעם זעלביקן פרייטיק געמוזט מודה זיין: „די יידן און באַנדיטן האָבן זיך געהאַלטן ביזן לעצטן מאָמענט, כדי דערנאָך צו באַשיסן די אַטאַקירנדיקע איינהייטן". אין אָט די אָנגריפן אויף די אַטאַקירנדיקע דייטשישע אָפּטיילונגען האָבן זיך אויסגעצייכנט דעם טאָג די קאַמפּס־גרופּן פון אליעזר געללער, בנימין וואַלד, שמעון העלער, דוד נאָוואָהוואָרסקי, הערשקאָוע, וועלכע האָבן זיך ווידער באַוויזן אויף לעשנאָ און נאָוואָליפּיע און אָנגעטאָן צרות דעם שונא.

דעם זעלביקן טאָג זענען דערשינען אויף דער „אַרישער" זייט צוויי אויפרופן: איינער פון סטראָאָפּן, וועלכער איז שוין געוואָרן אָפיציעל באַשטימט פאַר פּאָליציי־ און ס.ס.־פירער פון וואַרשעווער דיסטריקט אויפן אָרט פון זאַמערן, און אַ צווייטער — פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע: איינער אַ לעגאַלער און אויסגעקלעפּטער אויף די מויערן און סלופּעס פון שטאָט, דער צווייטער אַן אומלעגאַלער, וועלכן מען האָט געמוזט פאַרשפּרייטן געהיים.

סטראָאָפּ האָט געמאָלדן, אַז דער אַריינטריט אין געטאָ איז פאַרבאָטן, פאַרן אַריינגיין אַהין אָן אַ דערלויבעניש קומט טויט־שטראָף.

די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט זיך געווענדט מיט אַן אַפּעל „צו די פּאָלאַקן, צו די זעלנער פון פרייהייט", געמאָלדן, אַז דער קאַמף גייט „פאַר אייער און אונדזער פרייהייט" און ער וועט אָנהאַלטן ביזן לעצטן אָטעם.

זיין מחבר איז געווען דער יידישער סאָציאַליסטישער (בונדישער) טוער, יצחק סאַמסאָנאָוויטש. פאַרשפּרייט האָבן אים פּוילישע סאָציאַליסטן, טוער פון אונטערערד.

ווי אַ באַשטעטיקונג פון אַ פּראָטעסט קעגן סטראָאָפּס מעלדונג און פון אַ סאָלידאַריטעט מיטן אויפרוף פון דער

יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע זענען דעם 23־טן אַפּריל פאַרגעקומען נאָך עטלעכע סאָלידאַרישע קאַמפּס־אַרויס־טריטן פון דער פּוילישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג.

אַ קאַמפּס־גרופּע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע אונטער דער אָנפירונג פון דעם געוו. שפּאַנישן קעמפער דר. הענריק שטענהעל („גוסטאַוו") האָט אַטאַקירט אַ מאָטאָריזירטע אָפּ־טיילונג פון די דייטשן אויף דער פרעטאַ־גאַס אין אַלט־שטאָט, פאַר אַ הויז, וווּ די דייטשן זענען אַריין זוכן באַהאַל־טענע יידן. די אַקציע איז געלונגען פולשטענדיק. דער דייַ־טשישער אויטאָ איז פאַרברענט געוואָרן, 4—5 דייטשן זע־נען געוואָרן דערהרגעט. די יידן זענען ניצול געוואָרן. די קאַמפּס־גרופּע האָט נישט געליטן קיין שום פאַרלוסט.

אַ צווייטע גרופּע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע האָט אָנ־געגריפן די דייטשן אויף גענשע. אין דער שלאַכט זענען גובר געווען די דייטשן. דער קאָמאַנדיר פון דער פּוילישער גרופּע לערסקי (לערנער) האָט זיך אַליין דערהרגעט מיטן אייגע־נעם גראַנאַט, כדי נישט אַריינצופאַלן אין די הענט פון שונא.

דעם זעלביקן טאָג האָבן צוויי קליינע גרופּן פון א.ק., וועלכע זענען באַשטאַנען בלויז פון אָפיצירן, אָנגעגריפן די דייטשן אין דער געגנט פון יידישן בית עולם. די אַקציעס זענען געווען מער פון דעמאָנסטראַטיוון כאַראַקטער און קיין ממשותדיקע רעזולטאַטן נישט געהאַט.

אויף דעם האָבן זיך פאַרענדיקט די סאָלידאַריטעט־אַרויסטריטן פון א.ק. די דאָזיקע צאָלרייכע, גוט־אָרגאַניזיר־טע, גוט־באַוואָפנטע און איינפלוסרייכע פאָרמאַציע איז מער לטובת דעם קעמפנדיקן געטאָ נישט אויפגעטראָטן. אפילו וועגן די דורכגעפירטע אַקציעס, דעם 20־טן און 23־טן אַפּ־ריל, האָט די אָנפירונג פון א.ק. נישט געהאַלטן פאַר נייטיק צו מעלדן דער עפנטלעכקייט.

אַקעגן־זשע די פאָלקס־גוואַרדיע האָט ברייט פאַר־שפּרייט די קאָמוניקאַטן און גערופן אַלע אַנדערע אָרגאַני־זאַציעס נאָכצוטאָן איר ביישפּיל.

וועגן ווייטערדיקער הילף פון דער פּאָלקס־גוואַרדיע לטובת דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע וועלן מיר נאָך הערן.

דער געוואַגטער פּלאַן
אויפצורייסן דעם געסטאַפּאָ־אַמט

נישט געקוקט אויף די טראַגישע באַדינגונגען האָבן זיך די יידישע קעמפער נישט בלויז נישט איינגעבראָכן, נאָר געפרווט אונטערנעמען אַזעלכע אַקציעס, וואָס האָבן ווייט איבערגעשטיגן זייערע מעגלעכקייטן און כוחות. דעם זעלביקן טאָג פון 23־טן אַפּריל איז ביי דער קאַמפּס־גרופּע, וואָס האָט זיך געפונען אין דער געגנט פון נאַוואָליפּיע—קאַרמעליצקע, געבוירן געוואָרן אַ ממש פאַנטאַסטישער פּלאַן צו אַטאַקירן און אויפרייסן די בעפעלשטעללע פון געסטאַפּאָ אויף זשעלאַזנע 103, ווו עס איז געווען די רעזידענץ פונעם תלין בראַנדט און אַן אָרט פון ענויים און רציחות איבער יידן.

די גרופּע, אונטער דער אָנפירונג פון נתן שולץ. איז טאַקע אַרויס אין דער ריכטונג פון זשעלאַזנע, מיטנעמענדיק מיט זיך אויפרייס־מאַטעריאַל. זי איז אָבער געוואָרן אָנגעגריפן דורך שטאַרקע וואַכן. אין אַ קורצער, פאַרביסענער שלאַכט איז אומגעקומען דער רוב פון דער יידישער קאַמפּס־גרופּע. אויך די דייטשן האָבן באַצאָלט מיט עטלעכע טויטע און פאַרוואונדעטע.

שבת, דעם 24־טן אַפּריל —
די יידישע קעמפער ענטפערן מיט פייער אויף פייער

און ווייטער פלאַקערט דאָס געטאָ. סאַפּערן פון דער ווערמאַכט גייען גרופּעסווייז איבער די גאַסן און רייסן אויף מיט דינאַמיט הויז נאָך הויז. עס קרייזן נאָך אַלץ אַעראָפּלאַנען און וואַרפן אָנצינד־באָמבעס. און דאָך גיבן זיך די קעמפער נישט אונטער. פאַרקערט, אין זייער קאָמוניקאַט

ווערט געזאָגט: „די קעמפער ראַנגלען זיך פאַרביסן. זיי דערלאַנגען דעם שונא קלעפּ. זיי צינדן אונטער די פאַבריקן און מאַגאַזינען פון דער דייטשישער קריגס־אינדוסטריע“.

ס'איז דער 24־טער אַפּריל, דער ערשטער שבת פונעם אויפשטאַנד. די אויפשטענדלער ענטפערן מיט פייער אויף פייער, מיט שריפה אויף שריפה. זיי צינדן אונטער און פאַרניכטן די גרויסע גאַרבערייַ פון פּייפער און ווייגעל, די מיליטערישע מאַגאַזינען פון מאַנופאַקטור און וואָל־מאַטע־ריאַלן, די מיליטערישע קאָנסערוון־פאַבריק. סטראָאָפּ מוז אין זיין ראַפּאָרט מודה זיין, אַז נישט געקוקט אויף דער ריזיקער שריפה, ווילן די יידן ליבערשט צוריקגיין אין פייער איידער אַרייַנפאַלן אין די הענט פון די פעלקער־מערדער. „כסדר ביזן סאַמע פאַרענדיקן די אַקציע — ראַפּאָרטירט סטראָאָפּ דעם 24־טן אַפּריל — האָבן די יידן געשאָסן, אַזוי אַז ביי דער ענדע פון טאָג האָט אַ גרופּע סאַפּערן אונטער דער שוץ פון אַ מאַשין־געווער געמוזט דעראָבערן אַ שטאַרק בעטאָן־הויז“. אַזעלכע קאַמפן קומען פאָר אויף מילע, באַ־ניפראַטן, מוראַנאָווסקע און אויף לעשנאָ, נאָוואָליפּיע און נאָוואָליפּקי.

אין אָט די לעצטע גאַסן לאָזט זיך שוין שבת בפירוש באַמערקן, אַז אַ גרויסער טייל פון דער ציווילער באַפעל־קערונג האָט זיך פון די שרעקלעכע צרות אייַנגעבראָכן און גענומען בלית ברירה זיך מעלדן צום טראַנספּאָרט. עס יאָווען זיך יידישע מוסרים, טעראָריזירטע דורך דייטשן, וועלכע ווייזן אָן, ווו עס געפינען זיך בונקערס, זיי מסרן און רעדן אייַנצייטיק צו די יידן אַרויסצוגיין, אַ נישט — וועלן זיי אומקומען אין די פלאַמען.

אין אַזעלכע אויסערגעוויינלעך שווערע באַדינגונגען האָבן זיך נאָך אַלץ פאַרטיידיקט די קאַמפס־גרופּן פון לעש־נאָ 74, 76 און 78, פון נאָוואָליפּיע 67 און 68 און פון נאָ־וואָליפּקי 21 און 41. סטראָאָפּ האָט זיך אַליין מטריח געווען אויף דעם אָפּשניט, כדי צו באַוואונדערן, ווי אַזוי מענטשן קענען קעמפן אין ברענענדיקע הייזער. די קעמפער האָבן זיך אַרויפבאַקומען אויף די דעכער פון די הייזער, וואָס זענען

אונטן שוין געוואָרן אונטערגעצונדן, און פון דער הויך געשאָסן אין די דייטשן. סטראָאָפּ האָט באַפוילן צו אַטאַקירן מיט פייער פון מאַשין־געווער די דאַך־קעמפער. די לעצטע באַוועגן זיך פלינק פאַר די אויגן פון די האַקנקרייין־העלדן, פון ווינקל צו ווינקל, פון דאַך צו דאַך, ביז זיי ווערן נעלם פון סטראָאָפּס אויגן.

די עוואַקואַציע פון באַדראָטע בונקערס אויף מילע

דער זעלביקער שבת האָט געבראַכט אַ סך יסורים די איינוווינער פון מילע גאַס. דאָ האָבן זיך די שריפות און די עקספּלאָזיעס אַזוי צעהוליעט, אַז עס זענען באַדראָט געוואָרן נישט בלויז די הייזער, נאָר אויך אַ סך בונקערס. אין אָט דעם קריטישן מאָמענט איז געקומען צו הילף די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט אונטערגענומען אַן אַקציע פון עוואַקואירן די ציווילע באַפעלקערונג פון די באַדראָטע בונקערס אין אַנדערע, מער זיכערע. די מענטשן פונעם בונקער אויף מילע 29 זענען איבערגעפירט געוואָרן אין אַן אַנדער אָרט אין אַ מוסטערדיקער אָרדענונג, נישט געקוקט אויף דער אַרום צעבושעוועטער פּאַרטיזאַנען־אַקציע. די עוואַקואַציע איז דורכגעפירט געוואָרן דורך די קאַמפּס־גרופּן פון אהרן ברישקין (פּאַוועל) און לוטעק ראָטבלאַט. אין אַוואַנגאַרד און אַריערגאַרד האָבן געשפּאַנט קעמפער באַוואָפנטע מיט ביקסן, רעוואָלווערן און גראַנאַטן. צווישן זיי איז געגאַנגען אַ מאַסע, וואָס איז איינגעאָרדנט געוואָרן לעת עתה אין אַ בונקער אויף מילע 9.

דעם זעלביקן טאָג האָט די קאַמפּס־גרופּע פון זכריה אַרטשטיין דורכגעפירט אַ רעטונגס־עקספּעדיציע פון אַ גרויסער צאָל יידן אויף ניזקע. דאָס איז געווען 6 נ. מ., נאָכדעם ווי די דייטשן האָבן אַטאַקירט די דאָזיקע גאַס און באַגאָסן אַ ריי הייזער מיט נאַפט, כדי זיי אונטערצוצינדן. אַרטשטיינס גרופּע האָט געעפנט אַ פייער אויף די דייטשן. נאָך אַ קורצער און פאַרביסענער שלאַכט האָבן די יידישע קעמפער געמוזט אָפּטרעטן, אָבער קודם כל האָבן זיי אַרויסגע־

ראַטעוועט די ציווילע באַפעלקערונג פון באַדראָטן געביט, אַרויסגעפירט זי אין אַ קונציקן אופן דורך די לעכער אין די ווענט. בעת אַט דער רעטונגס־אַקציע איז געפאַלן דער קעמפער וואָלסדאָרף.

דריי טעג שפּעטער איז דורכגעפירט געוואָרן אַן ענלעכע עוואַקואַציע פון מילע 37 אויף מילע 7. דאָס מאָל האָבן זיך מיט דער זאַך פאַרנומען די קאַמפס־גרופּן פון לוי גראָזאַלץ און דוד האַכבערג. דער לעצטער איז געפאַלן מיט אַ העלדן־טויט. ווען די דייטשן האָבן פלוצים אַטאַקירט דעם עולם, האָט ער מיט זיין אייגענעם קערפער פאַרשטעלט דעם שמאָלן אַריינגאַנג אין בונקער און אַזוי אַרום געראַטעוועט די גאַנצע מחנה יידן.

די נייע פאַרטיזאַנישע אַרויספאַל־טאַקטיק

די געענדערטע לאַגע, דאָס אויסברענען דעם געטאָ דורכן שונא, האָט געצוווּנגען דעם אויפשטאַנד־שטאַב צו בייטן די טאַקטיק פון דעם קאַמף. עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַריבערצוגיין אין תוך גענומען פון דער מעטאָדע פון אָפענע קאַמפן אויף דער אויבערפלאַך צו דער טאַקטיק פון פאַרשטעקן אַלע כוחות אין אונטערערד און אָנווענדן פאַרטיזאַנישע מעטאָדן פון פלוצימדיקע אַרויספאַלן. וועגן אָט דער טאַקטישער ענדערונג טיילט מיט אַניעלעוויטש זיינע חברים אויף דער „אַרישער" זייט אין דעם בריוו פון 23־טן אַפּריל: „אָנגעהויבן פון היינט גייען מיר אַריבער צו אַ פאַרטיזאַנישער טאַקטיק".

זי איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס קאַמפס־גרופּן אין דער צאָל ביז 10 פערזאָן, אָנגעטאָן ס'רוב אין דעראָבערטע דייטשישע מונדירן און קאַסקן (כדי אַריינצופירן דעם שונא אין טעות), די פיס אַרומגעבונדענע מיט שמאַטעס (מען זאָל נישט הערן זייערע טריט), פלעגן אַרויסגיין ביינאַכט פון די בונקערס אויף אויסשפּיר און לויער, צו זוכן געווער און שפּייז און צו אַטאַקירן הינטערוויילעכטס די פיינטלעכע פּאַטראָלן. די ערשטע דריי פאַרטיזאַנישע גרופּן האָט אַניעַ־

לעווימש אַרויסגעשיקט אין דער נאַכט פון 23־טן אויפן 24־טן אַפּריל. דערנאָך איז עס פאָרגעקומען אַלץ אָפּטער. אין יענער נאַכט האָבן די געטאָ־קעמפער אַטאַקירט דייטשישע פּאַטראָלן אויף מילע, דזשיקע, שטשענשליווע, מייזילשגאַס, שוויענטאָיערסקע, וואַלאָווע.

די הריגה פון דעם יודענראַט

שבת, דעם 24־טן אַפּריל, האָבן זיך די געטאָ־אסירים דערוווּסט, אַז די היטלעריסטן האָבן דערשאָסן די פיר מיטגלידער פונעם יודענראַט־פּרעזידיום: מאַרעק ליכטענבוים, נאַמזע וויעליקאָווסקי, אַלפרעד שטאָלצמאַן און סטאַניסלאַוו שערעשעווסקי.

בעתן צוטרעטן צו דער ליקווידיר־אַקציע האָבן די היטלעריסטן אַרעסטירט די דאָזיקע פירער פונעם יודענראַט ווי ערבות־לייט.

אינגיכן האָבן די היטלער־לייט געמאַכט אַ סוף צו דער געטאָ־פּאָליציי. אירע רעשטלעך זענען ליקווידירט געוואָרן אין דער באַפעל־שטעלע פון געסטאַפּאָ אויף זשעלאַזנע 103, ווו עס האָט אַמטירט דער גרויזאַמער בראַנדט.

דער טראַגישער פאַרלוסט — דעם 25־טן אַפּריל

זונטיק, דעם 25־טן אַפּריל, האָט די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע געליטן אַ טראַגישן פאַרלוסט. די אויפשטאַנד־אָנפירונג האָט געהאַט באַשלאָסן אַרויסצושיקן צום ערשטן מאָל אויף דער „אַרישער“ זייט אַ גרופּע אויסשפּירער, וואָס זאָל דורך די פאַראַנענע קאָנטאַקטן אויספאָרשן די מעגלעכקייט צו אָרגאַניזירן הילף פאַרן אויפשטאַנד אָדער אַ רעטונגס־אַקציע.

די אויסשפּירער האָבן קודם כל געזוכט אַ וועג צו דער „אַרישער“ זייט. זיי האָבן זיך פאַרשטענדיקט מיט עטלעכע פייער־לעשער, וועלכע האָבן אַמטירט אויפן שטח פון ברענענדיקן געטאָ (לעשן דאָס פייער איז זיי געווען פאַרבאָטן, זיי האָבן נאָר געדאַרפט היטן, אַז די פלאַמען זאָלן זיך נישט

אריבערטראָגן אויף דער „אַרישער“ זייט). מען האָט זיך אָפּגערעדט צו טרעפן טאָקע דעם 25־טן אַפּריל. אָבער ווען אָט דער טאָג איז די אויסשפּיר־גרופּע אַרויס אין וועג צו די פּייערלעשער, איז זי דערשנאַפּט געוואָרן דורך אַ דייטשישן פּאַטראָל. עס האָט זיך פּאַרקניפּט אַ נישט גלייכער קאַמף, און אַלע יידישע אויסשפּירער זענען אומגעקומען, אחוץ איינעם, וועלכער האָט זיך אַ שווער. פּאַרוווּנדעטער קוים דערשלעפּט צום בונקער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, דאָס איז געווען אַ טאָפּלטער שווערער פּאַרלוסט. הן די קאָנטאַקטן נישט דעראָבערט, הן פּאַרלוירן אַ גרופּע, וואָס איז באַשטאַנען פון די בעסטע און פלינקסטע קעמפּער.

פּאַרשטאַרקטע קאַמפן דעם 26־טן אַפּריל

דער דאָזיקער קלאַפּ האָט אָבער נישט אָפּגעשוואַכט די הענט פון די געטאָ־קעמפּער. אויפצומאָרגנס זענען אויסגעבראָכן נייע צוזאַמענשטויסן מיט די דייטשן. מאָנטיק דעם 26־טן אַפּריל, איז געוואָרן אַ וואָך, זינט עס איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד. די לאַגע איז געווען אַ שרעקלעכע, אָבער די דייטשן האָבן נאָך דעם געטאָ נישט דעראָבערט און די שלאַכט נישט אויסגעשפּילט. דעם 26־טן אַפּריל האָט סטראָאָפּ ווידער געמוזט שיקן אַן אומעטיקן ראַפּאָרט:

„אַלע אָן אויסנאַם איינהייטן האָבן צוגעשטעלט מעלדונגען וועגן אָנגעטראָפענעם ווידערשטאַנד... עס ווייזט זיך אַלץ מער אַרויס, אַז איצט זענען געקומען צום וואָרט די סאַמע פאַרביסנסטע און ווידערשפּעניקע יידן און באַנדיטן“. דער ווידערשטאַנד איז דעם טאָג געווען באַזונדערס שטאַרק, וואָרעם סטראָאָפּ מעלדעט וועגן 362 אין קאַמף געפאַלענע יידן.

און די קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט ווידער געליטן אַ שווערן פּאַרלוסט: דעם 26־טן אַפּריל איז געפאַלן בעת אַ שלאַכט אויפן שאָפּן־געביט דער בעסטער שיסער פון די אויפשטענדלער שמעון העללער.

און דער פייער־ים אין געטאָ איז אַלץ געשטיגן.

דער לעצטער בריוו פון מרדכי אניעלעוויטש

דעם זעלביקן 26־טן אַפּריל האָט דערגרייכט צו די פאָרשטייער פון קעמפנדיקן געטאָ אויף דער „אַרישער“ זייט אַ בריוו פון אַניעלעוויטשן. דאָס איז דער לעצטער באַקאַנטער בריוו פונעם אויפשטאַנד־קאָמאַנדיר. אייגנטלעך איז דאָס אַ ראַפּאָרט, נאָך זיבן טעג קאַמפן. אָט איז זיין אינהאַלט:

„שוין דעם 8־טן טאָג געפינען מיר זיך אין אַ צושטאַנד פון קאַמף אויף לעבן און טויט. די דייטשן האָבן געליטן צאָלרייכע פאַרלוסטן, זיי זענען געצווונגען געוואָרן אין משך פון די ערשטע צוויי טעג זיך צוריקצוציען. דערנאָך האָבן זיי אַריינגעפירט פאַרשטאַרקונגען אין פאָרם פון טאַנקן, פאַנצער־אויטאָס, האַרמאַטן און אפילו אַעראָפּלאַנען, און זענען צוגעטראָטן צו אַ פּלאַנמעסיקער באַלאַגערונג...

„די צאָל פון אונדזערע פאַרלוסטן, ד. ה. פון די קרבנות פון די עקזעקוציעס און שרפות, אין וועלכע עס זענען פאַרברענט געוואָרן מענער, פרויען און קינדער, איז אַ ריזיקע. עס דערנענטערן זיך אונדזערע לעצטע טעג. אָבער כל זמן דאָס געווער ליגט אין אונדזערע הענט, אַזוי לאַנג וועלן מיר ווייטער קעמפן און שטעלן אַ ווידערשטאַנד.

„...פילנדיק די לעצטע טעג, פאָדערן מיר פון אייך: געדענקט, ווי מען האָט אונדז פאַראַטן. עס וועט אָנקומען דער יום הדין פאַר אונדזער אומשולדיק פאַרגאָסן בלוט. שיקט הילף פאַר די, וואָס וועלן אין דער לעצטער שעה ניצול ווערן פון דעם שונאס הענט — כדי מען זאָל ממשיך זיין דעם קאַמף“.

קאַפּיטל פינף

די גרויסע שלאַכטן פון 27־טן אַפּריל און דער ערשטער „עקזאָדוס" פון ברענענדיקן געטאָ (30־טער מאַי)

די שלאַכטן אויף נאָוואָליפּקי, נאָוואָליפּיע און לעשנאָ דעם 27-טן אַפּריל און זייער טראַגישער סוף

דינסטיק, דעם 27־טן אַפּריל, זענען פאָרגעקומען ביטערע שלאַכטן אויף נאָוואָליפּקי, נאָוואָליפּיע און לעשנאָ. אויף נאָוואָליפּקי, אין די הייזער נומער 39, 41 און 40, האָבן זיך געפונען באַפעסטיקטע בונקערס מיט אַ געווייסער צאָל געווער. די דריי בונקערס האָבן די גאַנצע צייט איינגעהאַלטן מיט זיך אַ קאָנטאַקט און זענען געווען גרייט צו שטעלן אַ ווידערשטאַנד.

די דאָזיקע בונקערס זענען אַנטפּלעקט געוואָרן דורך די דייטשן אַדאַנק אַ פאַראַט. אויפן ערשטן פייער איז געגאַנגען דער בונקער אויף נאָוואָליפּקי 41. היות די יידן האָבן נישט געוואָלט זיך אונטערגעבן און אַרויסגיין, האָבן די דייטשן אויפגעריסן דעם בונקער מיט דינאַמיט, און די בונקער־אסירים זענען אומגעקומען מיט אַ טראַגישן טויט.

די דייטשן האָבן זיך גערעכנט, אַז דאָס וועט אָפּשרעקן די יידן פון די שכנותדיקע בונקערס, זיי האָבן אויפגעפאָדערט דעם בונקער אויף נאָוואָליפּקי 40 זיך אונטערצוגעבן. ווען די דייטשן זענען לסוף אַריין אין דעם בונקער, האָבן די יידן געענטפערט מיט אַ סעריע שאָסן. די דייטשן זענען גובר געווען און דער בונקער איז אַריינגעפאַלן אין זייערע

הענט. אַ טייל פון די בונקער-אסירים האָט איינגענומען דעם ציאַנקאַלי-סם. אין לעצטן מאָמענט האָט די דאָרטיקע קעמפערין די 36-יאָריקע העלענע שטערלינג, נישט האָבנדיק שוין קיין אַמוניציע, זיך אַ וואָרף געטאָן מיט אַ נאַגייקע אויף די דייטשן און איינעם אַ שמיים געטאָן אין פּנים. זי איז דערשאָסן געוואָרן אויפן אָרט. די אַנדערע בונקער-קעמפער האָט מען צום טייל דערהרגעט, צום טייל אַוועקגעפירט אויפן אומשלאַג-פּלאַץ.

אין דער זעלביקער צייט זענען געפאַלן די בונקערס אויף נאָוואָליפּיע 67 און 69. די דאָזיקע קעמפער בראש מיט די אַרבעטער שמעון שינטעל און הענאָך האַקמאַן, זענען אומגעקומען אין שלאַכט.

דעם 27-טן אַפּריל האָט זיך אָפּגעשפּילט אַ טראַגישער קאַמף אויך אינעם בונקער פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע אויף לעשנאָ 74. די דייטשן האָבן געוואָלט דערטרינקען דעם און אויך אַנדערע בונקערס אין וואַסער. די קעמפער האָבן געמוזט זיך איבערטראָגן פון אָרט צו אָרט, באַשיסנדיק כסדר די פאַרפאָלגער. אין אָט דעם אומגלייכן קאַמף איז געפאַלן דער גרופּע-קאָמאַנדיר הערש קאַווע, די קעמפערינס זאָכע בזשעזשינסקאַ, חנה בראַנדער, טאָסיע צעבולאַזש, שרה קליינמאַן, און די קעמפער אהרן אַלטער, לייב טשערניאַקאָווער, ריבאַ, אַדעק ראָזענפעלד. מיט אַ באַזונדערער העלדישקייט האָט זיך אויסגעצייכנט איינער פון די קאָמאַנדירן לעוו רודניצקי, וועלעכר האָט, אָפּגייענדיק מיט בלוט, נישט אַרויסגעלאָזט דאָס געווער פון האַנט און געשאָסן ביזן לעצטן אָטעם. דער קאָמאַנדיר הערש קאַווע, אַ שווער פאַרוווּנדעטער, האָט נאָך באַוויזן איבערצוגעבן זיין געווער און זיין זייגער די חברים, אָנזאָגנדיק זיי, זיי זאָלן אויסנוצן דאָס געווער צום ווייטערדיקן קאַמף און דעם זייגער צו ראַטעווען און העלפן די, וואָס וועלן בלייבן לעבן.

דער מסירת-נפש-אַקט פון דער יונגינקע האַלינקע ראַכמאַן

בעת דער דאָזיקער טראַגישער שלאַכט האָט אויפגע־בליצט אַן אויסערגעוויינלעכער אַקט פון גבורה און מסירת נפש, וואָס קאָן נישט פאַרגעסן ווערן דורך די לעבן־געבלי־בענע אָנטיילנעמער פון דעם קאַמף (ב. באָרג און מ. גאָלד־שטיין) ביזן היינטיקן טאָג.

אין דער קאַמפס־גרופּע פון לעשנאָ 74 איז געווען אַ יונג מיידל האַלינקע ראַכמאַן — די ייִנגסטע פון דער גאַנ־צער גרופּע. זי איז געווען אַ בת יחידה ביי אַ פאַרמעגלעכן חסידישן ייִד, אָבער זי איז דערצויגן געוואָרן אין רעוואָלו־ציאָנערע שילער־קרייזן. איר פעסטער כאַראַקטער האָט זיך געהאַט אַנטפּלעקט ערב דעם אויפשטאַנד. ווען דער פאָטער האָט באַזאָרגט פאַר דער משפחה אַ זיכער אָרט אויף דער „אַרישער" זייט און „גוטע" פּאַפּירן, האָט האַלינקע דער־קלערט: איך געהער נישט מער צו זיך, מיין אָרט איז צווישן מיינע חברים פון קאַמף אין געטאָ. — מיט גרויס ווייטיק האָט זי זיך צעשיידט מיטן פאָטער און זיך אַריינגעוואָרפן אין דער קאַמפס־באַוועגונג.

זי איז געווען זייער באַליבט ביי די חברים און חברטעס. זי האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אויסערגעוויינלעכן מוט און גוטסקייט.

בעת דער שלאַכט פון 27־טן אַפּריל איז האַלינקע ראַכ־מאַן צוגעטיילט געוואָרן צו דער קאַמפס־גרופּע פון רוזשע ראָזענפעלד — איינע פון די וויכטיקסטע און העלדישסטע קעמפערינס. מיטאַמאָל האָט האַלינקע באַמערקט, ווי די לופע פון אַ פיינטלעכער ביקס איז געווענדט אין רוזשען. אָן אַ שום קווענקל האָט האַלינקע פאַרשטעלט מיט איר קערפּער די קאָמאַנדירין און געפאַלן פון דער קויל, וואָס איז געווען באַשטימט פאַר דער לעצטער. פאַרן טויט האָט האַלינקע געזאָגט: „מיין לעבן איז ווייניקער וויכטיק ווי רו־זשעס, זי איז דער קאָמאַנדיר, זי איז מער נייטיק".

דער ערשטער „עקזאָדוס" פון קאַרמעליצקע

דעם 27־טן אַפּריל איז אַזוי אַרום די לאַגע פון די יידן אויפן שאָפּן־געביט, סיי פון די פאַרשטעקטע אין די בונ־קערס, סיי פון די קעמפער, געוואָרן ממש אַ טראַגישע. פון אַלע זייטן האָט געדראָט דער טויט. די אויגן פון אַ סך קעמפער און סתם יידן האָבן זיך געווענדט צו דער צווייטער זייט מויער.

דעם דאָזיקן טאָג האָט זיך אינעם בונקער פון קאַרמע־ליצקע 5 געיאַוועט אַ שליח פון דער פוילישער אונטערערד מיטן נאָמען „טאַדעק". ער איז אַהער געקומען דורך דעם טונעל וואָס האָט פאַרבונדן קאַרמעליצקע מיט דער קעגנ־איבערדיקער זייט גאַס, וועלכע איז שוין געווען „אַריש". טאַדעק האָט געבראַכט אַ שלעכטע בשורה: מען האָט זיך דערוווּסט אַדאַנק דעם אויסשפּיר, אַז מאָרגן וועלן די דייטשן אויפרייסן דעם בונקער. ער האָט איינציימיק געבראַכט אַ צווייטע בשורה: זיינע מענטשן ווילן גלייך אַרויספירן די בונקער־אסירים אויף דער „אַרישער" זייט.

אין דעם בונקער אויף קאַרמעליצקע 5 האָט זיך געפונ־נען אי אַ גרופּע פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד, אי אַ באַוואָפנטע גרופּע סתם יידן בתוכם דער לעבן־געבליבע־נער עדות שמחה קאָרנגאָלד, אי ציווילע יידן, עלטערע, פרויען, קינדער.

אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן דער ערשטער אָרגאַניזירטער „עקזאָדוס" פון ברענענדיקן געטאָ. דאָס איז אָבער נישט געווען קיין צווייטע יציאת מצרים, נאָר אַ גרויליקער אַרויס־גיין פון עטלעכע צענדליק יידן דורך אַ טונעל און דערנאָך דורך אונטערערדישע וואַסערלייטונג־קאַנאַלן, אַ מעת־לעת־דיקער קריכן און פויזען און בלאָנדזשען אונטער דער ערד, ביז מען איז אַרויס האַלב־טויט אויף דער „אַרישער" זייט אויפן שטח פון אַמאָליקן געטאָ ביים גזשיבאָוו־פּלאַץ און פון דאַנען — אין אַ מלינה אין דעם האַלב־חרובן הויז אויף גזשיבאָווסקע 17.

דאָס דאָזיקע הויז און די שכנותדיקע חורבות פון גזשיבאָווסקע 13 און 11 זענען געוואָרן דער ציל און צייט־ווייליקער מקום מקלט פון נאָך אַנדערע לעת עתה ניצול גע־וואָרענע שרידים פון דעם יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד.

דער טראַגישער סוף פון דער שלאַכט אויף ניזקע

דעם זעלביקן 27־טן אַפּריל האָט סטראָאָפּ צוגעלאָזט אין די פרימאָרגן־שעהן אַ שטורעם אויף ניזקע גאַס, ווו עס האָבן זיך פון צייט צו צייט געיאָוועט יידישע קאַמפּס־גרופּן. סטראָאָפּ האָט אַ וואָרף געטאָן אויף אָט דעם אָפּשניט 320 זעלנער און אָפיצירן, מיטן באַפעל: „אויסרייניקן די געגנט פון ביידע זייטן גאַס“. די יידן האָבן געשטעלט אַ פאַרבי־טערטן ווידערשטאַנד. סטראָאָפּ איז אַליין מודה אין זיין ראַפּאָרט, אַז די יידן האָבן דאָ „ג ע ש אָ ס ן ב י ז ן ל ע צ ט ן מ אָ מ ע נ ט“. בעת דעם קאַמף האָבן זיי געוואָרפן קאַמפּס־לאָזונגען. זיי האָבן געשטעלט אַ ווידער־שטאַנד צווישן די ברענענדיקע מויערן. אין דער לעצטער רגע, ווען די פלאַמען האָבן שוין געלעקט זייערע פיס, האָבן די יידן נאָך אַלץ נישט געוואָלט זיך איבערגעבן די דייטשן, נאָר געשפּרונגען פון די פייער־באַלקאָנען און פענצטער, מאַכנדיק איינצייטיק אויסרופן קעגן די היטלעריסטן. אָט וואָס עס שרייבט וועגן דעם סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט: „מיט אַ קללה אויף די ליפּן, מיט אויסרופן קעגן דייטש־לאַנד, דעם פירער און די (דייטשישע) סאָלדאַטן האָבן זיי זיך אַראָפּגעוואָרפן פון די פלאַקערנדיקע פענצטער און באַל־קאָנען“.

אינמיטן דער שיסעריי און באָמבעס־פּלאַצעריי, די ווייַ־געשרייען און די אַנטיהיטלעריסטישע אויסרופן, האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר דער טראַגיש־פאַרגייענדיקער ניזקע־גאַס אַזאַ בילד:

אויף אַ באַלקאָן פון אַ ברענענדיקן הויז האָט זיך באַ־וויזן אַ יונגע פרוי מיט אַ פּיצל קינד אויף דער האַנט. זי

איז געבליבן שטיין צווישן די פליסנדיקע פלאַמען און דער־זעענדיק אַקעגן זיך אונטן דעם ס.ס.־ישן גענעראַל (סטראָאָפּן), האָט זי גענומען אַרויסשרייען די פאָלגנדיקע ווערטער: „איך בעט נישט ביי אייך קיין חסד, אָבער געדענקט, אַז אויך אייך וועט נישט אויסמיידן די שטראָף!“ די פלאַמען האָבן אינצווישן אַרומגעכאַפּט דעם באַלקאָן. די פרוי האָט איינגעטוליעט דאָס קינד און מיט אַ געוואַלטיקן געשריי זיך אַראָפּגעוואָרפן אויפן ברוק.

דאָס איז נישט געווען קיין פאַראיינצלטער פאַל. נישט איין יונגע מאַמע האָט פאַרבונדן איר עופהלע די אויגן מיט אַ טיכל און צוזאַמען געשפּרונגען פון פענצטער צי באַלקאָן צו אַ צווייטן אָפּגרונט, ווו עס האָבן געלויערט די נאַצי־רוצחים מיט שיסגרייטן געווער.

בעת דער שלאַכט אויף ניזקע איז געפאַלן דער אַקטי־ויסט פונעם יידישן ווידערשטאַנד מאַריוש לעווית.

די גרויסע שלאַכט אויף מוראַנאָווער פּלאַץ דעם 27־טן אַפּריל

די גרעסטע שלאַכט איז דעם 27־טן אַפּריל פאָרגעקו־מען אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ. דער הויפּט־שטריך, די אַנ־דערשקייט פון דער שלאַכט באַשטייט אין דעם, וואָס זייט ביי זייט מיט יידישע קעמפער האָט זיך אין איר באַטיי־ליקט אַ גרופּע פּוילישע.

ווי מיר האָבן שוין אָנגעוויזן איז נאָך די ערשטע צווי בלוטיקע שלאַכטן, נאָכן אַריינפאַלן פון אַ טייל קעמפער אין דייטשישער געפאַנגענשאַפט און נאָכן אַרויסגיין פון אַנ־דערע טיילן דורכן טונעל אויף דער צווייטער זייט, געבליבן שטעקן אין די האַלב־צעשטערטע הייזער פון מוראַנאָווסקע אַ גרופּע פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד בראש מיטן קאָ־מאַנדיר דוד אַפּעלבוים.

אין משך פון עטלעכע טעג איז אַפּעלבוימען געלונגען צונויפצוזאַמלען דאָ פאַרשידענע שרידים פון די צעשלאָגע־נע גרופּן פון דעם מיליטערישן פאַרבאַנד — פון דעם בער־

שטער־געביט, פון מילע און אַנדערע גאַסן, בתוכם די גרופּן פון פּאַוועל רודי (פּיניע בעשטימט), קלמן מענדעלסאָן, יאַ־נעק פּיקא, פּעדערבוש, בינשטאָק, וויינשטאָק. ער האָט ווי־דעראַמאָל אָנגעבונדן אַ קאָנטאַקט מיט די פּוילישע פריינד פון דעם קאַפּיטאַן איוואַנסקיס גרופּע. און עס איז באַשלאָסן געוואָרן דורכצופירן מיט געמיינזאַמע כוחות אַ קאַמפּס־אַק־ציע, וואָס איר ציל איז געווען: דורכרייסן זיך אויף דער צווייטער „אַרישער" זייט פון מוראַנאָווער גאַס אָדער לכל הפּחות צוריק דעראָבערן דעם טונעל און זיין אַרויסגאַנג אויף מוראַנאָווער 6, וועלכער איז שוין געווען אַנטפּלעקט דורך די דייטשן.

עס איז באַאַרבעט געוואָרן אַ גענויער פּלאַן פון דער אַקציע. די יידישע קעמפער האָבן פאַרנומען דריי פּאָזיציעס:

1. אינעם טיילווייז צעשטערטן הויז מוראַנאָווער 7,
2. אינעם שכנותדיקן הויז נאַלעווקעס 38,
און — 3. אַנטקעגנאיבער אינעם הויז אויף מילע עק נאַלעווקעס.

די פערטע פּאָזיציע האָט געשאַפן די גרופּע פון קאַפּי־טאַן איוואַנסקי, וועלכע האָט קודם כל באַהערשט דעם אַריינגאַנג אינעם טונעל אויף מוראַנאָווער 7, אים פאַרזי־כערט און אַריין אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ.

אומאָפּהענגיק פון אָט די גרופּן פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד און פון קאַפּיטאַן איוואַנסקי האָט אַן אומבאַקאַנ־טע יידישע גרופּע, וואַרשיינלעך פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, אויפגעשטעלט דעם 27־טן אַפּריל איבערפרי אַ באַריקאַדע פון פעסער אויפן צוגויפקום פון די גאַסן זאַמענהאָף און מילע, און דאָס האָט געשאַפן אַ פינפטע פּאָזיציע, הגם אינעם פאָרויסיקן פּלאַן איז זי נישט געגו־מען געוואָרן אין אַכט. אָבער אויך פון דער פּאָזיציע האָט מען באַשאָסן די דייטשן.

אין דער דאָזיקער שלאַכט האָט זיך באַטייליקט מצד די אויפשטענדלער די גרעסטע צאָל מענטשן פון אַלע ביז־איצטיקע קאַמפן. ווי עס גייט איבער סטראָאָפּ אין זיין ראַ־פּאָרט, האָט די צאָל יידישע און פּוילישע קעמפער אַנגאַ־

זשירטע אין דער שלאַכט דערגרייכט 120. לויטן דייטשישן גענעראַל זענען זיי געווען באַוואָפנט אין ביקסן און פּיסטאָ־לעטן מיט 300 פּאַטראָנעס, 100 גראַנאַטן א. א. וו. לויט דער דערקלערונג פון די יידן קלמן מענדעלסאָן און וולאַדיס־לאַוו זיידלער, וועלכע האָבן זיך באַטייליקט אין דער שלאַכט, האָט די גרופּע פון דער פּאָזיציע נאַלעווקעס עק מילע גע־האַט אין איר רשות אויך אַ מאַשין־געווער, און קאַפּיטאַן איוואַנסקיס גרופּע איז געווען באַוואָפנט אויסגעצייכנט און פאַרמאָגט אויך אויטאָמאַטן.

די שלאַכט האָט געדויערט פון צען אינדערפרי ביז פאַרנאַכט.

ווי עס גיט איבער סטראָאָפּ, האָט זיין שטאַב באַקו־מען אַן אַנאָנימען בריוו פון אַ פּראָוואָקאַטאָר *) וועגן דעם, אַז עס גרייט זיך אויף מוראַנאָווער פּלאַץ אַ געמיינזאַמער אַרויסטריט פון אַ יידישער און פּוילישער קאַמפס־גרופּע, און דאָס האָט אים שטאַרק באַאומרואיקט.

די דייטשן זענען אַזוי אַרום געווען גרייט אויפצונעמען דעם קאַמף. און שוין דער פאַקט האָט פאַרקלענערט די שאַנסן פון די אויפשטענדלער, וועלכע האָבן זיך גערעכנט, אַז זייער אָנגריף וועט זיין פאַרן שונא אַ סורפּריז.

די דייטשן האָבן אַריינמאַרשירט אין מוראַנאָווער פּלאַץ דורך די נאַלעווקעס. מיט דער דייטשישער אָפּטיילונג האָט אָנגעפירט דער פּאָליציי־לייטענאַנט דיהל. פון אַלע פינף פּאָ־זיציעס האָבן די קעמפער געעפנט אַ פייער. דערצידירט האָט דאָס, וואָס דיהל האָט שנעל אַרייגעפירט אין דער אַקציע אַ טאַנק. אין דער שלאַכט זענען געפאַלן 24 יידישע קעמפער. בתוכם פעדערבוש, לייזער סטאַנקעוויטש און אַנדערע. מצד די פּאָלאַקן איז געפאַלן דעם קאַפּיטאַן איוואַנסקיס ברודער וואַצלאַוו, און עס איז פאַרוואונדעט געוואָרן זיין זון. עס האָבן אויך באַקומען וווּנדן די יידן מענדעלסאָן און פּאַוועל רודי. די קאַמפס־חברים האָבן ווייטיקלעך איבערגעלעבט דעם

---

*) דאָס איז געווען אַ פאַרעטער, וואָס האָט זיך געפונען אין די רייען פון קאַפּיטאַן איוואַנסקיס גרופּע.

פאַקט, וואָס עס איז לסוף געפאַלן אַ שווער פאַרוווּנדעטער דער קאָמאַנדיר דוד אַפּעלבוים.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די שלאַכט איז געווען פאַרשפּילט און וואָס די דייטשן איז לסוף געלונגען צו כאַפּן אַ טייל פון די יידישע קעמפּער, איז זי נישט פאַרענדיקט געוואָרן מיט קיין מפּלה פון די אויפשטענדלער. קאַפּיטאַן איוואַנסקים גרופּע, וועלכע איז באַשטאַנען פון אַ 10 פּער־זאָן, האָט זיך צוריקגעצויגן בשלום, מיטנעמענדיק מיט זיך דעם טויטן און די פאַרוווּנדעטע, בתוכם אויך עטלעכע יידן. די גרופּן פון אַפּעלבוים, פּיקא, פּאַוועל רודי, הגם זייער באַשטאַנד איז געוואָרן שיטערער, זענען געבליבן אויפן אָרט, און די דייטשן האָבן נישט באַוויזן צו ליקווידירן אַלע ווי־דערשטאַנד־נעסטן אין דער געגנט.

עס טויכט נאָך אויף לסוף די פראַגע: וואָס איז געוואָרן מיטן קאָמאַנדיר דוד אַפּעלבוים?

קיין גענויע ידיעות וועגן זיין גורל זענען נישט בנמצא. עס איז זיכער, אַז ער איז אומגעקומען בעת איינער פון די ווייטערדיקע צוזאַמענשטויסן מיט די דייטשן אין געטאָ.

די אַרויספאַלן פון די יידישע קעמפער אויף דער „אַרישער" זייט

אין דער זעלביקער צייט האָבן אויך אַנדערע קאַמפס־גרופּן אויפן שטח פון ברענענדיקן געטאָ געמאַכט פאַרשיי־דענע פּרוון אַרויסצורייסן זיך אויף דער „אַרישער" זייט.

סיי דער בעל־פּנקס פון געטאָ עמנואל רינגעלבלום, סיי די באַריכטן פון דער פּוילישער אונטערערד און אויך די באַקאַנטע כראָניק פון לודוויק לאַנדוי טיילן מיט וועגן אַ ריי אַזעלכע פּרוון. רינגעלבלום שרייבט: „אין די נעכט האָבן זיך די קעמפער דורכגעריסן מיט געווער אין האַנט דורך די מויערן, דערהרגענענדיק די אוקראַינישע וועכטער אָדער די ליטווישע שאוליסן און זיך פאַרשטעקט אויף דער „אַרי־שער" זייט. נישט איינמאָל איז געקומען אויף די פּלעצער,

וואָס ליגן אין שכנות פון געטאָ, צו קאַמפן מיט די דייטשן אָדער אפילו מיט דער פוילישער פּאָליציי. אַזעלכע אַרויס־פאַלן פון קאַמפּס־פינפטלעך דורך די מויערן אָדער דורך די אונטערערדישע דורכגענג האָבן געהאַט אַן אָרט אויפן פּלאַץ ביים אייזערנעם טויער, אויפן קראַשינסקי־פּלאַץ, טעאַטער־פּלאַץ, מוראַנאָווער פּלאַץ א. א. וו. אויפן טעאַטער־פּלאַץ האָט די פוילישע פּאָליציי געכאַפּט עטלעכע (יידישע) קעמ־פער, וועלכע האָבן געוואָרפן אַ גראַנאַט און גענומען אַנט־לויפן. מען האָט זיי געכאַפּט און דערשאָסן אין איינעם פון די חרובע הייזער אויף קרולעווסקע גאַס" (ע. רינגעלבלום: „די פויליש־יידישע באַציונגען בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה", כתב־יד ז' 166—167).

מיטוואָך, דעם 28־טן אַפּריל, האָט אויף אַ גאַס, וואָס איז געלעגן ווייט פונעם געטאָ, אויף דער גאַס פון 6־טן אויגוסט, אַ געסטאַפּאָ־אַגענט פאַרהאַלטן אַ יונגנמאַן, וועלכן ער איז חושד געווען, אַז ער איז אַ ייד. דער יונגערמאַן האָט זיך אַרויסגעריסן און גענומען אַנטלויפן. דער אַגענט האָט אויסגעשאָסן. דעמלט האָט דער יונגערמאַן אַרויסגעצויגן אַ רעוואָלווער און גענומען שיסן אינעם אַגענט און איינצי־טיק אַריינגעשפּרונגען אין אַ טראַמוויי. אין דעם מאָמענט האָט דעם אַגענטס קויל אים געטראָפן אין פוס. עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזן, אַז דאָס איז אַ ייד, אַן אַנטלאָפּע־נער פון געטאָ. אַזעלכע פאַלן האָבן זיך אין יענע טעג אָפּ־געשפּילט אויף די „אַרישע" גאַסן גאַנץ אָפט.

די צווייטע „יציאת געטאָ" דעם 29־טן אַפּריל

אַ ראַפּאָרט פון דער פוילישער אונטערערד, פון 29־טן אַפּריל, גיט איבער אַן אויפטרייסלענדיקע שילדערונג פון דער לאַגע פון דער יידישער שארית הפליטה אינעם טייל־וויַיז שוין חרובן און נאָך אַלץ ברענענדיקן געטאָ. די דייטשן זענען צוגעטראָטן צום מאַסנדיקן אויסרייסן די לעצטע באַ־האַלט־ערטער פון די יידן — די קעלערס און בונקערס. דער קאַמף ווערט וואָס וויַיטער אַלץ מער באַשווערט, ממש אומ־

מעגלעך. די יידן פּאַרטיידיקן זיך נאָך אַלץ, אָבער וואָס ווייטער אין אַלץ ערגערע באַדינגונגען.

דעם גרויל פון דער לאַגע און בעיקר די כסדרדיקע פאַרשמעלערונג פון דער קאַמפּס=באַזע האָבן גוט געפילט די אויפשטענדלער גופא. אין דער נאַכט פון מיטוואָך דעם 27=טן אויף דאָנערשטיק דעם 28=טן אַפּריל איז אין אַ בונקער אויף לעשנאָ פאָרגעקומען אַ פאַרזאַמלונג פון דעם אַקטיוו פון דער יידישער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע. עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו מאַכן אַלע באַמיונגען אַרויסצוגיין פון געטאָ און זיך איינשליסן אין די פּאַרטיזאַנישע רייען. די דרייסטע און ריירעוודיקע פאַרבינדלערין רעגינע פודען (ליליט) האָט באַקומען די אויפגאַבע אויסצוזוכן אַלע צעשפּרייטע קאַמפּס=גרופּן פונעם שאָפּן=געביט און זיי צוגרייטן צום אַרויסגיין. מען האָט אָפּגעפונען אַלע, אחוץ צוויי (בתוכם די גרופּע פון הערש קאַווע, וועלכע איז געווען נאָך דער דערמאָנטער בימערער שלאַכט). פאַרן אַרייגגיין אין קאַנאַל האָבן די קעמפער אונטערגעצונדן אַ דייטשישן מאַגאַזין אויף לעשנאָ 72. דער פיינלעכסטער מאָמענט איז געווען די געזעגענונג מיט די שווער פאַרוונדעטע חברים, וועלכע האָבן זיך נישט געקאָנט רירן. עס איז מיט זיי געבליבן ווי אַ באַשיצערין די קעמפערין לאה קאָרן. מען האָט געהאַט אַ האָפענונג צו קומען שפּעטער נאָך די פאַרוונדעטע, אָבער דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַן אילוזיע, ווייל אין עטלעכע טעג אַרום האָבן די דייטשן אַנטפּלעקט דעם בונקער מיטן „לאַזאַרעט“ פון דער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע און דערמאָרדעט אַלע חולים צוזאַמען מיט לאה קאָרן.

די רעטונגס=אַקציע פון דער „יציאת געטאָ“ דורך דעם קאַנאַל איז אָרגאַניזירט געוואָרן דורך די פאָרשטייער פון דער יידישער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע אויף דער „אַרישער“ זייט בשותפות מיט דער פאָלקס=גוואַרדיע,ביים אַקטיוון אָנטייל פונעם וועטעראַן פון דער פוילישער אַרבעטער=באַוועגונג פראַנצישעק לענטשיצקי און דעם פאָרוטשניק פון דער פאָלקס=גוואַרדיע וולאַדיסלאַוו גאַיק („קשאַטשעק“).

40 יידישע קעמפער זענען אַריין דעם 28-טן אַפּריל 11 בייַנאַכט אין קאַנאַל ביי לעשנאָ 56 מיט געווער אין האַנט. די עקספּעדיציע האָט געפירט די שרעקלאָזע פאַרבינדלערין רעגינע פודען. די גרופּע איז אַרויס פונעם קאַנאַל אויף דער „אַרישער" זייט, אויף עק אָגראָדאָווע און זשעלאַזנע, אויפצומאָרגנס בייַנאַכט, דעם 29-טן אַפּריל. נאָך פאַרשידענע שוועריקייטן האָבן זיך די געטאָ-קעמפער — אונטער דער אָנפירונג פון שלום גראַיעק („סטעפאַן") — לעת עתה „איינגעאָרדנט" אין אַ בוידעם אויף אָגראָדאָווע 27, ווו עס האָט געוווינט דער אַפּוטרופּוס פון דער גרופּע, דער פּוילישער אַרבעטער ריטשאַרד טריפאָן, אַן אַלטער רעוואָלוציאָנער טוער, אַן אַנאַרכיסט.

פרייטיק, דעם 30-טן אַפּריל האָט דער פאָלקס-גוואַרדיסט גאַיק צוזאַמען מיטן יידישן פאַרבינדלער טוביה שיינגוט אָפּגעפירט אין אַ לאַסט-מאַשין די גאַנצע גרופּע אין דעם וועלדל אין לאָמיאַנקי, 7 קילאָמעטער פון וואַרשע. די דאָזיקע עקספּעדיציע, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן אין סאַמע העלן טאָג, פאַר די אויגן פון דעם גאַסן-המון און די טעראָריזירטע וואַכן, האָט זיך פאַרענדיקט בשלום. אין אַ געוויסן מאָמענט האָט גאַיק אַ פרעג געטאָן: „יאַטן, די גראַנאַטן זענען אין אָרדענונג?" אָבער צום גליק זענען די גראַנאַטן נישט געווען נייטיק. די גרופּע איז געבליבן אין לאָמיאַנקי און — אונטער דער אָנפירונג פון דוד נאָוואָדוואָרסקי — געוואַרט אויפן אָנקומען פון די ווייטערדיקע פאַרמיעס קעמפער פון געטאָ.

דער אַקט פון גרויסער מסירת נפש פון רעגינע פודען

בעת דער עקספּעדיציע דורכן קאַנאַל האָט פּאַסירט אַ פאַל, וואָס האָט איבערגעשטיגן אַלע אַנדערע אַקטן פון מסירת נפש און זיך פאַרענדיקט מיט גרויסן טראַגישן העראָיזם. נאָכן דורכמאַכן דעם גאַנצן שווידערלעכן קאַנאַל-וועג האָט די יונגע קעמפערין און פאַרבינדלערין רעגינע פודען,

אַ קינד פון אַ וואַרשעווער יידישער האַרעפּאַשנער משפּחה און אַ מיטגלידערין פון „השומר הצעיר", דערקלערט, אַז זי וועט אַליין דורכמאַכן דעם קאַנאַל־וועג צוריק אין געטאָ אַריין, כדי צו ראַטעווען און אַרויספירן די פאַרבליבענע דאָרטן קאַמפס־גרופּן. די אָנפירונג האָט נישט געוואָלט צו־לאָזן דערצו, די קאַנאַלן זענען פאַרפלייצט געוואָרן מיט וואַ־סער, און דער צוריקוועג האָט געדראָט מיט טויט. לילית (רעגינע פודען) איז אָבער געווען גרייט צו ברענגען יעדן קרבן, דער געדאַנק וועגן די איבערגעלאָזענע חברים האָט זי נישט געלאָזט רוען. מען האָט איר געגעבן אַ באַגלייטער, דעם קעמפער שלמה באַרטשינסקי, און זיי האָבן זיך — מידע און הונגעריקע — געלאָזט אין געפערלעכן וועג.

מער זענען זיי שוין נישט געקומען צוריק. ווי עס טיילט מיט אַ באַטייליקטער אין די טראַגישע געשעענישן, דער געטאָ־קעמפער אהרן כרמי (כמעלניצקי) האָט מען לילית שפּעטער געזען אין געטאָ מיט אַ פאַרווונדעטער פוס, נאָך אַ שלאַכט מיט די דייטשן, אין וועלכער עס האָט אָנטייל גענומען דאָס האַזיקע העלדישע מיידל, וואָס האָט אַרויס־געוויזן אַ מוסטער פון העכסטן מסירת נפש און לויטערסטן מענטשלעכן אידעאַליזם.

די שלאַכט ביים קאַנאַל־אַרויסגאַנג דעם 29־טן אַפּריל

דער קאַנאַל און זיין אַרויסגאַנג זענען געווען שטומע עדות פון נאָך איין טראַגעדיע. איינצווישן, נאָכדעם ווי די ערשטע גרופּע איז אַרויס, איז אונטערגעקומען נאָך איין גרופּע געטאָ־קעמפער, אונטער דער אָנפירונג פון בנימין וואַלד.

די גרופּע האָט לאַנג געוואַרט אין קאַנאַל אויף אַ סיג־נאַל און ווערנדיק אומגעדולדיק איז זי סוף כל סוף אַרויס. בינו לבינו האָבן זיך די דייטשן דערוווסט וועגן דעם פריער־דיקן „עקזאָדוס" און באַזעצט דעם קאַנאַל־אַרויסגאַנג און די אַרומיקע געגנט. די טויט־מידע קעמפער זענען תיכף

געבליבן שטיין פּנים אל פּנים מיטן באַוואָפנטן שונא. עס האָט זיך פאַרקניפּט אַ קורצע, פאַרביסענע און טראַגישע שלאַכט. די גאַנצע גרופּע צוזאַמען מיטן קאָמאַנדיר איז אומגעקומען אין אומגלייכן קאַמף.

דעם 30-טן אַפּריל — ווייטערדיקע שלאַכטן אין געטאָ

עס איז שוין געווען 12 טעג נאָכן אויסברוך פון די אויסערגעוויינלעכע קאַמפן אין געטאָ. דערשטאַנדיק די גרויסע העלדישקייט פון די געטאָ־קעמפער, האָבן אפילו די פריינדלעכע אָבסערוואַטאָרן פון דער „אַרישער" זייט גענומען צווייפלען, צי די יידן זענען נאָך בכוח ממשיך צו זיין דעם באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. אפילו אַזאַ דורכוים פריינדלעך געשטימטער כראָניקער, ווי דער סאָציאַליסט לודוויק לאַנדוי, האָט פאַרצייכנט דעם 30-טן אַפּריל אין זיין קאָנספּיראַטיוון טאָגבוך: „דער העלדישער קאַמף, דאַכט זיך, דערנענטערט זיך צו זיין סוף. די שריפות בושעווען ווייטער, און דער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד ווערט שוואַכער, אונטער דער פּרעסיע פון דעם שונאס קרעפטן־איבערגעוויכט און אויסשעפּונג".

אַזוי האָט דיקטירט דער קאַלטער שכל.

אָבער דעם זעלביקן פרייטיק, דעם 30-טן אַפּריל, ברעכן אויס אין געטאָ נייע קאַמפן. יידישע קאַמפס־גרופּן דערשיינען פּלוצים אין ערטער, וווּ עס איז פריער גאָרנישט פאָרגעקומען. אויף דער פּזשעיאַזד־גאַס קומט אָן אַ גרופּע, וועלכע באַשטייט פון פאַרשיידענע שרידים פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד, בראש מיט די קעמפער ווייגשטאָק (וועלכער איז אונדז באַקאַנט פון דער שלאַכט פון 27-טן אַפּריל אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ), גאָלדשטיין, לאַמבערט, און צינדט אונטער די דאָרטיקע ווערמאַכט־מאַגאַזינען. די געגנט הילכט אָפּ מיט געדיכטע שיסערייען.

די פּאַניק ביי דער פּוילישער פּאָליציי

דער אויפשטאַנד האָט טראָץ אַלעמען געדויערט וויי־טער און אַרויסגערופן אַן אַלץ גרעסערן אומרו אינעם לאַ־גער פון שונא. אין די רייען פון דער פּוילישער פּאָליציי איז סוף כל סוף אויסגעבראָכן אַ פּאַניק — עס איז געוואָקסן די צאָל קרבנות אירע, וואָס זיינען געפאַלן פון יידישע נקמה־הענט.

עס ליגן טאַקע פאַר אונדז די ראַפּאָרטן פון דער פּוי־לישער פּאָליציי, און וואָס זעען מיר? זינט דעם 29־טן אַפּריל מערן זיך מעלדונגען פון די פּאָליציי־קאָמיסאַרן וועגן דעם, אַז אַ סך פּאָליציאַנטן זאָגן אָפּ אָדער דרייען זיך אַרויס פון אויספילן די דינסט אויפן שטח פון געטאָ. די פּאָלי־ציאַנטן ווילן נישט איינשטעלן זייער קאָפּ. בדרך כלל האָט די פּוילישע פּאָליציי אָפּגעשפּילט אַ שענדלעכע ראָל סיי פריער, סיי שפּעטער, אָבער באַזונדערס בעת דעם יידישן אויפשטאַנד. פּוילישע פּאָליציאַנטן האָבן זיך געיאָגט נאָך אויסבאַהאַלטענע יידן אויף דער „אַרישער" זייט, זיי שאַנ־טאַזשירט, אויסגעפּרעסט גרויסע סומעס געלט און אויסגע־גאָגט דעם קרבן ווי אַ פּיאַווקע און דערנאָך איבערגעגעבן אין די הענט פון געסטאַפּאָ. זיי האָבן געפּייניקט און באַ־רויבט די יידישע שמוגלערס ביי די געטאָ־טויערן: זיי האָבן געהערט צו די „בייזע גייסטער", וועגן וועלכע עס שרייבט רינגעלבלום אין זיין באַקאַנטער אַרבעט וועגן די פּויליש־יידישע באַציונגען בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה. צוזאַ־מען מיט זיי האָבן געלויערט אויפן יידישן אומגליק גאַנצע באַנדעס פון ציווילע שאַנטאַזשיסטן, די אַ. נ. שמאַלצאָווני־קעס, וועלכע האָבן געטשאַטשעוועט ביי די געטאָ־טויערן אויף די פאַרצווייפלטע פּליטים פון דער בראַנד־שריפה, פון די היטלעריסטישע קוילן, און זיי גערודפט, באַרויבט, געטריבן צוריק אין ברענענדיקן געטאָ אַריין, פאַרגוואַלדיקט און געמסרט, אויסגעגעבן אין די הענט פון געסטאַפּאָ. אויס־פּרעסן ביי יידן געלט, אָנוואַרפן אויף זיי אַ פּחד, נישט לאָזן זיי רוען, פאַרטריבן פון די באַהעלטענישן, צוזאַמענאַרבעטן

אָפן מיטן נאַציִשן אַקופּאַנט אין דער רציחה איבער די יידן — דאָס אַלץ איז געוואָרן אַ גייע פרנסה און אַ מין ספּאָרט ביי אַ טייל עלעמענטן, וועלכע זיינען באַשטאַנען פון בלעדליי אויסוואורפן, „גאָלדגרעבער" יוגנט, צביעותדיקע פּאַנאַטיקער און טייל קלייןבירגער, וועלכע האָבן געוואָלט ירשענען דעם פלאַץ פון די אומגעבראַכטע יידן אינעם מסחר און אַפילו פרייע פּראָפעסיעס. די ערשטע פידל אין אָט די באַנדעס האָט געשפּילט די פוילישע פּאָליציי, מיט איר חוצפה און געלט-גיריקייט.

אָבער ווען עס האָבן אויף זייערע קעפּ געגומען פליען יידישע קוילן און גראַנאַטן, האָט די דאָזיקע פּאָליציי אַרויסגעוויזן איר פחדנותדיקן פרצוף און גענומען אויסמיידן די געפערלעכע ערטער אין און אַרום געטאָ.

דער פּראָלעטאַרישער און דעמאָקראַטישער סעקטאָר פון דער פוילישער אונטערערד האָט באַקעמפט סיי די פוילישע פּאָליציי, סיי די גאַנצע שענדלעכע דערשיינונג פון שאַנטאַזש און זאָאָלאָגישן אַנטיסעמיטיזם. עס זיינען אַפילו געוואָרן אויסגעפירט עטלעכע טויט-אורטיילן. אָבער די גרעסטע איינפלוסן אין דער פוילישער אונטערערד האָבן געהאַט די רעכטע לאָנדאָן-אָריענטירטע עלעמענטן. און נישט געקוקט אויף די רופן פון דעם פּרעמיער שיקאָרסקי, האָבן זיי געטאָן גאָר גאָר ווייניק צו באַקעמפן דעם אַנטיידישן שאַנטאַזש און די קאָלאַבאָראַציע פון די עקסטרעם-אַנטיסעמיטישע עלעמענטן מיטן אָקופּאַנט אויפן פעלד פון רודפן די יידן.

קאַפּיטל זעקס

די טעג פון איבערברוך פון 1 ביז 10 מאַי

דער 1־טער מאַי אין ברענענדיקן געטאָ

אין די טראַגישע באַדינגונגען פון שחיטות און דעטאַ־נאַציעס האָבן די אויפשטענדלער באַשלאָסן אָפּצומערקן דעם 1־מאַיקן ארבעטער־יום־טוב אין אַן אייגנאַרטיקער פאָרם.

אין דער נאַכט פון פרייטיק, דעם 30־טן אַפּריל, אויף שבת, דעם 1־טן מאַי, האָבן עטלעכע קאַמפס־גרופּן אַטאַ־קירט די היטלעריסטישע פּאַטראָלן אויפן אָפּשניט לעשנאָ 76 — נאָוואָליפּיע 69. אין די צוזאַמענשטויסן זיינען גע־פאַלן קרבנות פון ביידע צדדים. אויפצומאַרגנס 8 אינדער־פרי האָבן די קעמפער פון לעצטן בונקער פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע אויף דעם אָפּשניט — אינעם הויז לעשנאָ 74 — אַנגעשטעלט דעם ראַדיאָ אויף מאָסקווע. דער־נאָך איז אינעם בונקער פאָרגעקומען אַן „אַקאַדעמיע". די אָנוועזנדיקע 17 שרידים פון די קאַמפס־גרופּן האָבן אריינ־געשטעקט אין די לאַצן רויטע בלימעלעך אויסגעשניטן פון לייוונט. אַ רעפעראַט האָט געהאַלטן דער אַלטער קאָמוניס־טישער טוער שכנא פיינגאָלד. דער לעבן־געבליבענער אָנטייל־נעמער אין אָט דעם געשעעניש, בערנאַרד באָרג, גיט איבער, ווי די פאַרזאַמלטע האָבן געפילט דעם טראַגיזם פון דער לאַגע, אָבער קיינער האָט נישט געצווייפלט אין די ווערטער פונעם רעפערענט: „אונדזער קאַמף וועט בלי ספק האָבן אַ גרויסן היסטאָרישן באַטייט נישט בלויז פאַרן יידישן פאָלק, נאָר אויך פאַר דער ווידערשטאַנד־באַוועגונג פון גאַנץ איי־ראָפּע, וואָס קעמפט קעגן היטלעריזם".

„מיט געוויער אין האַנט האָבן מיר שטיל געזונגען דעם „אינטערנאַציאָנאַל“, פילנדיק, אַז עס דערנענטערט זיך אונדזער לעצטער קאַמף, אונדזער סוף“ (ב. באָרג).

ענלעכע געפילן האָבן דורכגעלעבט די קעמפער אין דעם צענטראַלן בונקער פון דער קאַמפס-אָרגאַניזאַציע אויף מילע 18, הגם קיין ראַדיאָ-אַפּאַראַט איז שוין נישט געווען בנמצא. פאַרמיטאָג איז פון דאַנען אַרויס אַ קאַמפס-גרופּע אונטער דער אָנפירונג פון מרדכי גראָוואַס און זי איז פון הינטערוויילעכטס באַפאַלן דייטשישע זעלנער ביים הויז נאַלעווקעס 43. היות די יידישע קעמפער האָבן געטראָגן דייטשישע קאַסקן, האָבן זיך די דייטשן לכתחילה נישט אָריענטירט און באַצאָלט דערפאַר מיט דריי טויטע. אינגיכן האָבן זיי גענומען יאָגן די יידן פון אַלע זייטן. די יידן האָבן אָבער בעסער געקאָנט דעם געביט מיט זיינע לעכער און גריבער, און דעריבער זיינען זיי אַרויס אָן פאַרלוסטן און זיך צוריקגעצויגן בשלום צו דער באַזע. אין אָט דער שלאַכט האָט זיך אויסגעצייכנט דער קעמפער יצחק סוקעניק („קאָזע“), אַלע זיינע שאָסן האָבן געטראָפן אָן אַ פגם די דייטשן.

אין דער זעלביקער צייט זיינען מיט אַן ענלעכער אויפגאַבע אַרויס עטלעכע קעמפער-גרופן פון דעם בונקער אויף פראַנציסקאַנער 30, ווו עס האָבן זיך קאָנצענטרירט דער עיקר די אויסגעבלוטיקטע אָפּטיילונגען, וועלכע האָבן די ערשטע טעג געקעמפט אויפן בערשטער-געביט און צום טייל אויף נאַלעווקעס. דעם 1-טן מאי אין אָוונט איז אין דעם בונקער פאָרגעקומען אַן 1-מאַייקער אַפעל און מען האָט געפליסטערט מיט שטילן געזאַנג דעם „אינטערנאַציאָנאַל“. דער אָרטיקער קאָמאַנדיר, מאַרעק עדעלמאַן, שרייבט אין זיינע זכרונות: „קיינמאָל האָט מען נאָך נישט געזונגען דעם „אינטערנאַציאָנאַל“ אין אַזעלכע אויסערגעוויינלעכע, טראַגישע באַדינגונגען, אין אַן אָרט, ווו עס איז אומגעקומען און עס גייט אונטער אַ פאָלק; די ווערטער און די מעלאָדיע פונעם ליד און דאָס געזאַנג האָבן אָפּגעהילכט צווישן די פאַרברענטע חורבות, זאָגנדיק דאָס מאָל עדות, אַז אין געטאָ

קעמפט אַ יוגנט, וועלכע פאַרגעסט נישט וועגן דעם אַפּילו פּנים אל פּנים מיטן טויט".

די האָזיקע מיטאַמאָליקע אַקטיוויזירונג פון די יידישע קאַמפּס-גרופּן אין מיטן העלן טאָג האָבן אַלאַרמירט דעם דייטשישן שטאַב. סטראָאָפּ פאַראָרדנט אַ גענעראַל-אַטאַקע אויף די געטאָ-חורבות. עס צערעוועט זיך ווידער די דייטשישע אַרטילעריע, און סטראָאָפּ וואַרפט די פויסט פון זיינע אָפּטיילונגען ווידער אויף די יידישע פּאָזיציעס אויף לעשנאָ. די יידישע בונקערס שטעלן דאָס מאָל אַ מער פאַרעקשנטן ווידערשטאַנד ווי תמיד. דעם 1-טן מאַי — שרייבט סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט — „האָט מען קיין שום פאַלן פון פרייוויליקן אַרויסגיין נישט נאָטירט". פאַרקערט, אַ „ווילדע" יידישע קאַמפּס-גרופּע האָט אינמיטן העלן טאָג געלאָזט מיטן רויך אַ גאַנצע ריי אָביעקטן, וואָס האָבן געהערט צו דער ווערמאַכט און זיך געפונען אויפן שטח פון גענשע און נאָוואָליפּקי — מאַגאַזינען פון היי, שטאַלן וכדומה. אַפּילו אויפן אומשלאַג-פּלאַץ איז דאָס מאָל פאַר די היטלעריסטן געוואָרן נישט היימלעך. סטראָאָפּ ראַפּאָרטירט דעם 1-טן מאַי אָט וואָס: „אין איין פאַל האָט אַ ייד, אַן אָפּגעפירטער צום טראַנספּאָרט, אָפּגעגעבן צוויי שאָסן אין אַ פּאָליציי-לייטענאַנט". אַ גרופּע פון 10 יידן האָט דעם זעלביקן טאָג געפּרוווט מזל און איז אַנטלאָפן פון אומשלאַג-פּלאַץ.

סטראָאָפּ ציטירט נאָך איין „חוצפּה" פון די יידן. די דייטשן האָבן גענומען אויפרייסן די אַריינגענג אין די קאַנאַלן, כדי נישט דערלאָזן, די יידן זאָלן מאַסנווייז אַריבערלויפן אויף דער „אַרישער" זייט. אין דעם ערשטן מאַי פאַרלאָפן אַזאַ זאַך: די דייטשן האָבן אַוועקגעלייגט ביי אַ געוויסן קאַנאַל-אַריינגאַנג אויפרייס-מאַטעריאַל. האָט זיך אונטערגעגנבעט אַ יידישער קעמפער, פּשוט צוגענומען דעם מאַטעריאַל אין אַלעמענס אויגן און איז כהרף עין נעלם געוואָרן.

צוליב די אַלע געשעענישן האָט סטראָאָפּ פאַראָרדנט צו פאַרשטאַרקן די נאַכט-פּאַטראָלן אין געטאָ.

די דרייטאָגיקע שלאַכט אויף פראַנציסקאַנער 30

דעם 1־טן מאי האָט זיך אויך אָנגעהויבן די לענגסטע שלאַכט, וואָס איז פאָרגעקומען במשך די באַשריבענע גע־שעענישן — די שלאַכט ביים בונקער אויף פראַנציסקאַנער 30, וועלכע האָט זיך געצויגן דריי טעג, פון שבת דעם 1־טן ביז מאָנטיק דעם 3־טן מאי איינגעשלאָסן.

אין דעם גרויסן בונקער אויף פראַנציסקאַנער 30, וואָס איז בשעתו אויסגעבויט געוואָרן דורך די באַאַמטע פון דעם פאַרזאָרגונגס־אַמט אין געטאָ, האָבן זיך — ווי עס איז שוין פריער באַמערקט געוואָרן — קאָנצענטרירט עטלעכע גרופן פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע, אויסגעבלוטיקטע און גוט דערהפאַרענע אין שלאַכט. חוץ די קעמפער האָבן דאָ געפונען אַ מקום מקלט נאָך אַ עטלעכע הונדערט געטאָ־אסירים, סרוב פון די אינטעליגענץ־ספערן. אַ סך פון זיי זיי־נען געווען קראַנק אָדער שוין אין אַ גסיסה־צושטאַנד, בתוכם דער געזעלשאַפטלעכער טוער, דער פריינד פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע און בעל פנקס שמואל ווינטער. ווי עס גיט איבער דער געטאָ־קעמפער טוביה באָזשיקאָווסקי — איז געישט געקוקט אויף דער שווערער לאַגע — די שטימונג אי־נעם בונקער געווען אַ גוטע. מען האָט אַ סך דיסקוטירט, בפרט איבער דעם מצב אויפן מזרח־פראָנט.

וואָס שייך די קעמפער האָבן זיך אין דעם בונקער באַ־זעצט די גרופן פון יורעק בלאָנעס, הערש בערלינסקי, הע־נאך גוטמאַן, יורעק גרינשפאַן און מאַרעק עדעלמאַן.

בעתן „אויסרייניקן" די פראַנציסקאַנער גאַס דעם 1־טן מאי נאָכמיטאָג האָבן די דייטשן זיך אָנגעשטויסן אויף דעם בונקער און אויפגעפאָדערט די יידן אַרויסצוגיין. ווען מען האָט זיי געישט געהערט, האָבן זיי אַרייגעוואָרפן גראַנאַטן. אויף דעם האָבן די קעמפער אָנגעווענדט א מאַנעווער. זיי זיינען אַרויסגעפויזעט פונעם בונקער און פאַרנומען צוויי פּאָזיציעס פון צוויי זייטן הינטער די דייטשן. דער שונא איז גענומען געוואָרן אין צוויי פייערן. די קעמפערין פון גוט־

מאַנס גרופּע, דבורה בּאַראַן, האָט אַ שליידער געטאָן אין די דייטשן דעם ערשטן גראַנאַט. צוויי דייטשן פאַלן טויט, אַ דריטער אַנטלויפט. עס פאַרבינדט זיך אַ הייסע שלאַכט. קיין צוריקגאַנג אין בונקער איז שוין נישטאָ, די דייטשן האָבן אויפגעריסן מיט גראַנאַטן דעם הויפּט־אַריינגאַנג. דער קאַמף קומט פאָר אין די חורבות פון דעם הויז. דער ציל פון די קעמפער איז נישט צולאָזן די דייטשן צום צווייטן, גוט פאַר־מאַסקירטן אַריינגאַנג אינעם בונקער. צום סוף ציען זיך די דייטשן צוריק, מיטנעמענדיק מיט זיך די אייגענע טויטע און פאַרוואונדעטע.

די יידישע קעמפער האָבן אויך טייער באַצאָלט פאַר זייער העראָישן נצחון. עס איז געפאַלן איינער פון די בעסטע שיסער, אברהם דיאַמאַנט. אויף אַ הויכן שטאָק פון עם אויסגעבּרענטן הויז האָט זיך באַפעסטיקט דער יונגער קעמפער אברהם אייגער און באַשאָסן דעם שונא. אַרומגע־רינגלט פון אַלע זייטן האָט ער אויפן רוף פון די דייטשן זיך אונטערצוגעבן אויסגעשאָסן די לעצטע קויל. דערנאָך האָט ער זיך, אַ דורכגעלעכערטער ווי אַ זיפּ, אַראָפּגעקייקלט אונטן. עס זענען אויך געפאַלן אַנדערע קעמפער. ביינאַכט, ווען דער שונא איז אַוועק, האָבן די שלאַכט־חברים באַגראָבן די געפאַלענע אין אַ ברודער־קבר אויפן הויף. בלויז דיאַ־מאַנטס קערפּער האָט מען נישט געקאָנט געפינען. ער האָט זיך בעת דער שלאַכט אַראָפּגעקאָלערט אין די פלאַמען פון דעם אָנגעצונדענעם הויז און איז נעלם געוואָרן אין העלישן פייער.

אין דעם שלאַכט האָבן זיך אויסגעצייכנט די יונגע קעמ־פער סטאַשעק ברילאַנטענשטיין און לושעק בלאָנעם.

אויפצומאָרגנס, זונטיק דעם 2־טן מאַי, זענען די דייטשן ווידער געקומען, און מיט פאַרשטאַרקטע כוחות. אַ גאַנצן טאָג האָבן געדויערט די שיסערייען, דאָס איבערלויפן פון איין אָרט אויפן צווייטן, דאָס אַריינפירן דעם שונא אין אַ טעות. פאַרן פּרייז פון זייער שווערע קרבנות איז געלונגען אָפּצושטויסן דעם שונא. אין אָט דער צווייטער שלאַכט זע־

נען פאַרוואונדעט געוואָרן די גרופּן־קאָמאַנדירן הענאָך גוטמאַן און יורעק גרינשפּאַן. גרינשפּאַנען האָט מען אַרויסגעפירט אין אַ בונקער אויף זאַמענהאָף־גאַס, און דאָ איז ער אויסגעגאַנגען.

מאָנטיק, דעם 3־טן מאַי זענען די דייטשן ווידער געווען אויפן אָרט, זוכנדיק דעם פאַרמאַסקירטן אַריינגאַנג. ווען זיי האָבן אים געפונען, האָבן זיי אָנגעווענדט דאָס שרעקלעכסטע מיטל: אַריינגעלאָזט גאַז. קיין שום עצה איז שוין נישט געווען. מען האָט זיך געמוזט טרעפן מיטן שונא פּנים אל פּנים. די יידישע קעמפער האָבן זיך געראַנגלט העלדיש, אָבער מיט די לעצטע כוחות. סטראָאָפּ, ראַפּאָרטירנדיק וועגן דער שלאַכט, שטרייכט אונטער די פאַרביסנקייט פון די יידישע קעמפער, וועלכע האָבן געשאָסן אין די דייטשן האַלטנדיק צו צוויי פּיסטוילן אין די הענט (די אייגענע און די געירשנטע נאָך די געפאַלענע חברים). סטראָאָפּ אַקצענטירט אויך די באַזונדערע קאַמפּסלוסטיקייט פון די קעמפנדיקע יידישע פרויען.

אין לעצטן אומגלייכן קאַמף פאַרן בונקער זענען געפאַלן: דער 14־יעריקער שאַנן לענט, די קעמפערינס דבורה באַראַן, ציפּורה לערער און אַנדערע, דער קעמפער זישע פאַפּיער פון בערלינסקיס גרופּע. אַ העלפט פון די קעמפער איז געפאַלן אין שלאַכט. און דאָך איז די דייטשן נישט געלונגען צו כאַפּן קיין איין ייד!

אַ טייל קעמפער און סתם יידן איז געלונגען נעלם צו ווערן צווישן די חורבות און זיך איבערצוטראָגן אין דעם בונקער פון די שמאַטע־קלייבער אויף פראַנציסקאַנער 22. אַ טייל האָט זיך צוריקגעצויגן אין דעם בונקער אויף מילע 18.

די שלאַכט פון 1 — 3־טן מאַי איז געווען די לעצטע אויף דער פראַנציסקאַנער גאַס. אינמיטן מאַי האָט דער טייל גאַס, וואָס האָט געהערט צום געטאָ, אויפגעהערט בכלל צו עקזיסטירן. ער איז אויסגעגליכן געוואָרן מיט דער ערד.

דער קאַמף אויף סטאַווקי, שטשענשליווע און אַנדערע דעם 2־טן און 3־טן מאַי

דעם 2־טן מאַי האָט זיך אָפּגעשפּילט אַ קאַמף אויך אויף סטאַווקי־געסל, אין די פאַבריקן „טראַנסאַוויאַ" (סטאַווקי 36) און „ווישניעווסקי־סערעיסקי" (סטאַווקי 51). ווען די ס.ס. איז אַהין געקומען צונעמען די יידישע אַרבעטער, האָבן די לעצטע געשטעלט אַ ווידערשטאַנד. אַ סך פון זיי זענען אומגעקומען אין אומגלייכן קאַמף.

אַן אויסערגעוויינלעכער קאַמף איז פאָרגעקומען דעם 2־טן מאַי אויף שטשענשליווע. די יידישע קעמפער האָבן באַשאָסן די דייטשן פון די הייזער. דעם טאָג איז געקומען צו פאָרן קיין וואַרשע דער העכערער ס.ס.־ און פּאָליציי־פירער פון קראָקע, גענעראַל קריגער, און עס איז אים אויסגעקומען צו אָבסערווירן דעם ראַבן־קאַמף אויף שטשענשליווע.

אין דער נאַכט פון 2־טן אויפן 3־טן מאַי זענען די דייטשישע פּאַטראָלן אין געטאָ עטלעכע מאָל געוואָרן באַשאָסן.

מאָנטיק, דעם 3־טן מאַי, האָבן די יידן — חוץ אויף פראַנציסקאַנער 30 — געשטעלט אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד לכל הפחות אין 19 ערטער.

אָבער בעת בייטאָג זענען די קעמפער בדרך כלל געווען פאַרשטעקט אין בונקער און צווישן די חורבות, האָט די נאַכט געהערט אינגאַנצן צו זיי. וועגן דעם זאָגט עדות סטראָאָפּ אַליין. ער שרייבט אין זיין ראַפּאָרט: אין דער נאַכט פון 3־טן אויפן 4־טן מאַי האָבן די אויסשפּיר־אָפּטיילונגען געמאָלדן, אַז די באַוואָפנטע באַנדיטן האָבן אין קאָנצענטרירטע גרופּן אָפּן מאַרשירט איבערן געטאָ.

די לעצטע צאָנקנדיקע קאַמפן אויף לעשנאָ — פון 4־טן ביזן 7־טן מאַי

במשך די ווייטערדיקע פיר טעג, פון דינסטיק דעם 4־טן ביז פרייטיק דעם 7־טן מאַי, האָט סטראָאָפּ אויסגעקליבן פאַרן הויפּט־ציל פון זיין אָנגריף דעם געביט פון די שאָפּן אויף לעשנאָ, סמאָטשע, קאַרמעליצקע, און שכנותדיקע גאַסן.

דעם אָנגריף האָבן די דייטשן אָנגעהויבן דעם 4־טן מאַי 11 א. ז. אינדערפרי. אויפן באַגייטן אולטימאַטום האָט זיך גישט געשטעלט קיין איין ייד. „האָס עפּענען די בונקערס — איז מודה סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט פון 4־טן מאַי — טרעפט אָן אויף אַלץ גרעסערע שוועריקייטן“. די היטלעריסטן צינדן אונטער דעם גאַנצן געביט. די יידן אַנטלויפן פאַרן פייער אויף די דעכער. עס שפּילן זיך אָפּ די דאַנטעישע סצענעס, וואָס זענען שוין באַקאַנט פון אַנדערע גאַסן. „אַן אומצייליקע צאָל יידן — שטעלט פעסט סטראָאָפּ — איז אומגעקומען אין די בונקערס און אין פייער“.

דעם 5־טן מאַי הזרט זיך איבער דאָס זעלבע. די דייטשן שיסן, ברענען, רייסן אויף — די יידן שטעלן אַן אקטיוון און פּאַסיוון ווידערשטאַנד. „אויך היינט—ראַפּאָרטירט סטראָאָפּ — האָבן די יידן, איידער זיי זענען גענומען געוואָרן אין געפאַנגענשאַפט, געשטעלט אַ ווידערשטאַנד אין פאַרשיידענע ערטער“.

דאָנערשטיק, דעם 6־טן מאַי ווייזן די יידן אויף לעשנאָ אַרויס — צו סטראָאָפּס גרויסער שטוינונג — אַ פרישן צושטראָם פון ענערגיע און באַנוצן זיך ווידער מיט גראַנאַטן. עס זעט אויס, ווי עס וואָלטן צוגעקומען נייע קעמפער.

אָבער פאַקטיש איז דאָס געווען דער לעצטער פאַרצווייפלטער אָנשטרענג. וואָרעם פרייטיק, דעם 7־טן מאַי, האָט זיך אָפּגעשפּילט אויף לעשנאָ דער לעצטער קאַמף. דעם טראַגישן סוף האָט צוגעאײַלט דער פאַקט, וואָס די דייטשן האָבן אָנגעהייבן אַלץ אָפטער זיך באַנוצן מיט גאַז.

די לעצטע פאַרטיידיקער פון לעשנאָ זענען געפאַלן אין שלאַכט, אָדער גענומען געוואָרן אין געפאַנגענשאַפט. בלויז איין העלדין, רוזשע ראָזענפעלד, האָט זיך דורכגעריסן דורך דער דייטשישער קייט, באַשיסנדיק די דייטשן. זי איז נעלם געוואָרן צווישן די חורבות.

מער האָט מען פון איר נישט געהערט. זי איז אַוודאי אומגעקומען שפּעטער אין אַ שלאַכט.

דעם 7־טן מאַי האָט געברענט גאַנץ סמאָטשע. די לעצטע פאַרצווייפלטע קאַמפן זענען פאָרגעקומען צווישן די

פלאַמען. די לעצטע פּאַרטיידיקער פון סמאָטשע האָבן אָבער נישט אַוועקגעלייגט דאָס געווער ביז סוף. נאָך די אויסגעבלוטיקטע קאַמפּס-גרופּן זענען געבליבן יחידים, וועלכע האָבן קאָנטינוירט דעם געראַנגל. אָט איז אַ שילדערונג פון אַזאַ פּאַראיינזאַמטן קעמפער אויף סמאָטשע-גאַס:

אויף יעק סמאָטשע האָט מען געזען אַ יונגן מאַן, אַ ייד, וועלכער איז אַרויסגעלאָפן פון זיין דעמאַסקירטן באַהעלטעניש און איז אַן איינגעבויגענער ווי פייל פון בויגן געלאָפן אין דער ריכטונג פון אַנדערע חורבות. צוויי דייטשן באַוואָפנטע אין אויטאָמאַטיש געווער האָבן זיך געלאָזט נאָך אים אין געיעג. דער יונגער ייד איז אַריין אין אַ חורבה און גענומען שפּרינגען איבער די האַלב-רואינירטע טרעפּ אַלץ העכער און העכער מיט אַ געוואַלטיקער פלינקשאַפט. ער איז אַרויף אויף אַ באַלקאָן און מיט אַ ווילדן בליק אַרומגענומען די געגנט. די צוויי דייטשן זענען געבליבן שטיין אונטן און אויסגעשטרעקט אין אים זייערע אויטאָמאַטן. מיט אַ בליץ-באַוועגונג האָט דער יונגער מענטש אַרויסגעכאַפּט אַ גראַנאַט און אַ זעץ געטאָן אונטן. די דייטשן זענען אַוועקגעפאַלן, טויט אָדער פאַרוואונדעט. דער ייד איז נעלם געוואָרן אין אַן אויגנבליק.

דאָס איז אַ שילדערונג פון אַ פּוילישן פּייערלעשער, וולאַדיסלאַוו שוויענטאָכאָווסקי, וועלכער איז געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט דער יידישער און סאָציאַליסטישער אונטערערד.

מער קיין אינפאָרמאַציעס וועגן סמאָטשע-גאַס איז נישט צו געפינען אין קיין שום דאָקומענט. דעם 7-טן מאי האָט די דאָזיקע גאַס פון יידישער אָרעמשאַפט אויסגעהויכט איר לעצטן אָטעם.

דער אומקום פון דער צווייטער אויסשפּיר-גרופּע

דער 7-טער מאַי האָט געבראַכט די אָרגאַניזירטע יידישע קעמפער אַ נייעם פאַרלוסט. נאָכן אומקום פון דער ערשטער אויסשפּיר-גרופּע האָט דער שטאַב פון מילע 18 אַרויסגעשיקט אַ צווייטע — צו זוכן נייע פאַרבינדונגען און

מעגלעכקייטן פון אַרויסגיין. דעם דאָזיקן טאָג איז די גרופּע אַרויס אין דער ריכטונג צו די געטאָ־מויערן. זי האָט זיך אָנגעטראָפן אויף אַ גרופּע ס. ס. אויף פייער האָבן די יידישע קעמפער געענטפערט מיט פייער. דער קאַמף איז אָבער געווען אַן אומגלייכער. עס זענען אומגעקומען אַלע יידישע אויסשפירער, און בתוכם דער אויסגעצייכנטער שיסער יצחק סוקעניק און די פאַרבינדלערין פונעם שטאַב לילקע זימאַק.

דער טויט פון אַניעלעוויטש און זיינע מיטאַרבעטער אינעם בונקער אויף מילע 18 — דעם 8־טן מאַי

אויף מילע גאַס נומער 18 האָט זיך געהאַט אויסגעבויט אַ גרויסער בונקער אַ גרופּע משפחות פון שמוגלער און גנבים. פליינע־טרעגער בראש מיט אַ געוויסן סרול־איסר. בעת די קאַמפן האָבן זיך אַהער אַריינגעצויגן עטלעכע גרופּן ליינקע טרעגער, וועלכע האָבן אָנטיילגענומען אינעם אויפשטאַנד אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ, און מילע, בראש מיט דוד מאַלאָוואַנטשיק און משה טשאָמפּעל. מאַלאָוואַנטשיק איז אַמאָל געווען אַ הסדל־פירער *), משה טשאָמפּעל האָט געהערט צו אַ באַקאַנטער טרעגער־משפחה, צווישן וועלכע עס זענען געווען גבורים, וועלכע האָבן געבראָכן אייזן און באַוויזן אַנדערע קונץ־שטיק פון גרויסן פיזישן כוח. מאַלאָוואַנטשיק און די טשאָמפּעלס האָבן פאַר דער מלחמה געהערט צו דער קאָמוניסטישער זעלבשוץ. זיי זענען אַלץ געווען מענטשן פון טיפער אָרעמקייט **).

דורך דער פאַרמיטלונג פון דער קאַמפס־גרופּע פון דוד מאַלאָוואַנטשיק און משה טשאָמפּעל האָבן די באַלעבאַטים פונעם בונקער אַהער אַריינגעלאָזט דעם שטאַב פון דער יידי־

---

*) אַ חסדל — אין אַמאָליקן יידישן וואַרשע האָט מען אַזוי גערופן אַ האַנט־וועגעלע צו פירן סחורות אין פאַרשידענע משאות.

**) דער בעל זכרונות חיים פרימער האָט אַ טעות, ווען ער שרייבט, אַז דאָס זענען געווען אונטערוועלט־מענטשן. מען פאַרדרייט אָפט דעם נאָמען טשאָמפּעל אויף טשאָמפּס און מען אידענטיפיצירט זיי אָן אַ גרונט מיט אונטערוועלטניקעס.

שער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע צוזאַמען מיט אַ גרעסערער צאָל קעמפער. אַזוי אַרום איז דאָס געוואָרן דער צענטראַלער בונקער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע.

אין בונקער זענען געווען לערך 300 מענטשן, בתוכם איבער 80 קעמפער. די לעצטע האָבן געוווינט אין גרויס ענגשאַפט, אָבער אין דיסציפּלין און אָרדענונג. זיי האָבן זייער שטח צעטיילט אין באַזונדערע חלקים, וואָס האָבן געטראָגן סימבאָלישע נעמען: „געטאָ“, „טרעבלינקע“, „טראַווניק“, „פּאָניאַטאָווו“, „פּיאַסקי“. דאָס האָט באַטייט, אַז דער קאַמף איז אַ נקמה־אַקט פאַרן געטאָ און די טויט־לאַגערן.

עס האָט זיך דאָ צונויפגענומען דער רוב בנין ומנין פונעם קעמפערישן און געזעלשאַפטלעכן אַקטיוו, ובכן: אַניעלעוויטש מיט זיין חברטע מירע פירער און נאָענטסטע חברים אריה ווילנער, טאָסיע אַלטמאַן, מנחם בייגעלמאַן, יהודה וועגנגראָווער, רבקה פּאַסמאַניק און אַנדערע; אפרים פאָנדאַמינסקי („אַלעקסאַנדער“) — דער סעקרעטאַר פון דער אָרגאַניזאַציע פון דער פּוילישער אַרבעטער־פּאַרטיי אין געטאָ און זיינע חברים מיכאל רויזענפעלד (דער שטאַב־מיטגליד פון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע), חיים אַקערמאַן, טאָסיע און פראַנקע בערמאַן, שרה זשאַגעל, הערמאַן, שיע שפּאַנצער; די קאָמאַנדירן פון קאַמפּס־גרופּן בערל ברוידע, לוי גרוזאַלץ, לייב ראָטבלאַט (פון דער „עקיבא“־גרופּע) מיט זייערע קעמפער, בתוכם די פאַרדינסטפולע קעמפערינס נעכע צוקער, פערלמאַן, האַלדזבאַנד און אַנדערע. מיט איין וואָרט: דאָ האָט זיך געפונען סיי די לייטונג פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, סיי דער אָנפירנדיקער אַקטיוו פון השומר הצעיר, קאָמוניסטן, טוער און קאָמאַנדירן פון „דרור“, „בונד“, „עקיבא“. דאָ איז געווען דער מוח און דאָס האַרץ פון דעם אויפשטאַנד. אַהער פלעגן קומען די פאַרבינדלערינס. דאָ זענען פאָרגעקומען די אינסטרוקטיווע באַראַטונגען. פון דאַנען זענען געגאַנגען די ראַפּאָרטן און בריוו — אַפילו ביז דער „אַרישער“ זייט.

אינעם בונקער האָט זיך אויך געפונען פאָנדאַמינסקיס פרוי ליבע (פון דער היים זילבערשטיין), אַן אַקטיווע טוערין

פון דער פּוילישער ארבעטער־פּארטיי און מיטגליד פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. איר פּסעוודאָנים איז געווען: אַלאַ.

די שטימונג אינעם בונקער שילדערט די קעמפּערין און טוערין פון „דרור“ צביה לובעטקין און דער קעמפּער חיים פרימער, וועלכער האָט האָרטן געלעבט ביזן פאַטאַלן טאָג פון 8־טן מאי. די שטימונג איז געווען אַ הייטערע און אַ ברידערלעכע. מען האָט א סך דיסקוטירט און געזונגען. צום ערנסטן האָט מען געזונגען די לידער „עס ברענט“, „מיר קומען אָן“, דאָס העברעישע ליד „ספינגו הנודדת“, יידישע פאָלקס־לידער, סאָוויעטישע לידער. דער דייטשישער שטאַב האָט פון אָנהייב אָן געמאַכט אַלע אָנשטרענגונגען צו כאַפּן דעם צענטראַלן בונקער און צוזאַמען מיט אים די אָנפירונג פונעם אויפשטאַנד. אין סטראָאָפּס ראַפּאָרטן הערן זיך אָפּט איבער די ווערטער, אַז אָט אָט און ער וועט אַנטפּלעקן דעם בונקער, פון דער „ענגער אָנפירונג פונעם אויפשטאַנד“, „פון דער פּפּר־צענטראַלע“. ערשט דעם 7־טן מאי טיילט מיט סטראָאָפּס ראַפּאָרט, אַז עס איז שוין באַוווסט דאָס אָרט, וווּ עס געפינט זיך דער בונקער „פון דער ענגער פּאַר־טיי־אָנפירונג“ און פון „זש. ז. וו.“ (יידישן מיליטערישן פאַר־באַנד). אפנים, אַז סטראָאָפּ האָט פאַרמישט די יוצרות. ער פאַרזיכערט אויך: „מאָרגן וועט דער בונקער געעפנט ווערן מיט קראַפט“.

שבת, דעם 8־טן מאי, האָבן די דייטשן טאַקע ענדלעך דערשנאַפּט דעם בונקער. זיי האָבן אַרומגערינגלט די געגנט און באַשטעלט אַלע פינף אַריינגענג. עד היום איז נישט באַ־קאַנט ווי אַזוי זיי האָבן זיך וועגן דעם אַלעמען דערוווּסט. די ציווילע בונקער־אסירים זענען אַרויס און זיך אונטערגעגעבן. אַקעגן־זשע די קעמפּער האָבן געשטעלט א ווידערשטאַנד. זיי האָבן נישט צוגעלאָזט די היטלעריסטן צום בונקער. נאָכן אויפרייסן די אריינגענג מיט גראַנאַטן, זעענדיק אַז די קעמ־פער וועלן בשום אופן נישט אַרויס, האָבן די דייטשן אַריינ־געלאָזט גאַז. דער עולם אין בונקער האָט זיך גענומען שטיקן.

עס פֿאַלט דעמלט דער באַשלוס צו באַגיין זעלבסטמאָרד.
דער ערשטער האָט לייב ראָטבלאַט דערלאַנגט סם זיין מו⸗
טער, מרים (מאַריאַ), אַ באַוווסטער פּעדאַגאָגין און לייטע⸗
רין פֿון אַ יונגט⸗היים, און איר אַדאָפּטירטער טאָכטער, דער⸗
נאָך האָט ער זיך אַליין דערשאָסן.

אַן אומדירעקטער עדות, די קעמפּערין האַרקע גאָלד⸗
קאָרן, האָט איבערגעגעבן, אַז די קעמפּער האָבן פֿאַרן טויט
אָפּגעזונגען זייערע הימנען. אַן אַנדער עדות, די קעמפּערין
צביה לובעטקין, גיט איבער, אַז די מערהייט איז באַגאַנגען
זעלבסטמאָרד בתוכם אַניעלעוויטש און מירע פֿירער. דער
דערמאָנטער קעמפּער חיים פֿרימער האַלט, אַז אַניעלעוויטש
איז געווען פֿאַרטשאַדעט מיט גאַז און האָט אריינגעשטעקט
דעם קאָפּ אין אַ שיסל וואַסער, כּדי אויסצומיידן חלשות, און
אין דעם מאָמענט איז ער געשטאָרבן. ווי עס זאָל נישט זיין
— פֿונעם גאַז אָדער דורך נעמען זיך דאָס לעבן זענען אומ⸗
געקומען כּמעט אַלע קעמפּער, בתוכם אַניעלעוויטש און זיין
חברטע, פּאָנדראַמינסקי, ווילנער. בלויז אַ קליינע גרופּע, וואָס
האָט זיך געפֿונען על פּי צופֿאַל נאָענטער צו די אַרויסגענג
און דעריבער האָט דער גאַז אויף זיי שוואַכער געווירקט, איז
געבליבן ליגן פֿאַרחלשט. דאָס זענען געווען: מיכאַל רויזענ⸗
פֿעלד, ליבע פּאָנדראַמינסקאַ, טאָסיע אַלטמאַן, בייגעלמאַן,
ווענגראָווער. די דייטשן האָבן זיי געהאַלטן פֿאַר טויטע און
געלאָזט ליגן. זיי זענען געוואָרן אָפּגעראַטעוועט דורך די
קעמפּער צביה לובעטקין, קאנאל, פּרימער און אנדערע וועל⸗
כע זענען שפּעטער אָנגעקומען אויפֿן אָרט און געפֿונען די
פֿארחלשטע חברים. דערנאָך זענען זיי אַרויסגעפֿירט געוואָרן
אויף דער „אַרישער“ זייט דורך דער עקספּעדיציע פֿון דער
פֿאָלקס⸗גוואַרדיע, ווען וואָס עס וועט נאָך זיין אַ רייד. די
טויטע חברים האָט מען שוין נישט געקאָנט אידענטיפֿיצירן,
ווייל דער בונקער איז געוואָרן אויפֿגעריסן.

עס איז נישט באַוווסט, אין וועלכע אומשטענדן עס
זענען אומגעקומען דוד מאַלאָוואַנטשיק, משה טשאָמפּעל און
זייערע חברים. עס זענען פֿאַראַן שפּורן, אַז זיי זענען אומגע⸗
קומען אין קאַמף.

די געשיכטע פון דער דערמאָנטער עקספּעדיציע איז אַזאַ: דעם 29-טן אַפּריל איז אַרויס אויף דער „אַרישער“ זייט דער קעמפער שמחה ראַטהייזער („קאַזשיק“), אַ געוו. באַטייליקטער אין די קאַמפן אויפן בערשטער-געביט. ער האָט מיט דער הילף פון די ייִדישע פאָרשטייער אויף דער „אַרישער“ זייט און פון דער פאָלקס-גוואַרדיע אָרגאַניזירט אַ דריטע רעטונגס-עקספּעדיציע אין געטאָ אַריין. דער ציל איז געווען אַרויסצופירן דורך די קאַנאַלן צווישן אַנדערע אויך די גרופּע פון מילע 18 צוזאַמען מיט אַניעלעוויטשן. ראַטהייזער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך צוויי פּוילישע קאַנאַל-אַרבעטער טשעסלאַוו וואָיטשעכאָווסקי און וואַצלאַוו שלעדזשעווסקי, וועלכע זענען אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער אַקציע דורך דעם אונדז שוין באַקאַנטן פאָלקס-גוואַרדיע-אָפיציר גאַיק. די עקספּעדיציע איז אָבער אָנגעקומען צו שפּעט. דער בונקער פון מילע 18 און זיינע קעמפער האָבן שוין נישט עקזיסטירט. ראַטהייזער האָט זיך אויכעט אויסגעמיטן מיט צביה לובעטקין, קאַנאַל און פרימער. מיט אַ צעבראָכן האַרץ האָט ער גענומען פויזען אין דער ריכטונג פון פראַנציסקאַנער 22, ווו עס האָט געוואַרט די דאָרטיקע קעמפער-גרופּע.

די טראַגעדיע פונעם שטאַב און דער טויט פון די הויפּט-פירער פונעם אויפשטאַנד זענען געווען דער סאַמע ווייטיקלעכסטער קלאַפּ, וואָס עס האָבן באַקומען די אויפשטענדלער. די היטלעריסטן ווידער האָבן באַטראַכט דעם אומקום פונעם שטאַב-בונקער פאַר אַן אויסערגעוויינלעך וויכטיק געשעעניש. אויפן אָרט פונעם אויפגעריסענעם בונקער איז אָנגעקומען סטראָאָפּ גופא, און ער האָט געמוזט מיט פאַרדרוס פעסטשטעלן: „די מענטשן, וועלכע איך וואָלט גערן אויסגעפרעגט, זענען געווען טויט“.

אָט אַזוי איז אומגעקומען דער קאָמאַנדיר פונעם אויפשטאַנד מרדכי אַניעלעוויטש — „איינער פון די בעסטע און גאָבלסטע קעמפער, וואָס האָט פון ערשטן מאָמענט געשטעלט זיין לעבן אין דינסט פון זיין פאָלק“ — אַזוי כאַראַקטעריזירט אים דער בעל פנקס פון געטאָ עמנואל רינ-

געלבלום, וועלכער האָט אַניעלעוויטשן גוט געקאָנט פון דער געמיינזאַמער אונטערערדישער אַרבעט.

אָט אַזוי איז אויך אומגעקומען דער העלדישער פאַר־בינדלער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע אריה ווילנער, וועלכער איז אין מערץ 1943 געפּייניקט געוואָרן אין געסטאַפּאָ און פאַרביסן די ציין, נישט אויסגעגעבן קיינעם.

אַזוי איז אומגעקומען אפרים פאָנדאַמינסקי, דער היי־מער ייד און פּלאַמיקער רעוואָלוציאָנער, וועלכער האָט פריער געהאַט אָפּגעוואָרפן דעם פאָרשלאַג פון זיינע פּוילישע פּראָפּעסאָרן אים צו ראַטעווען פערזענלעך. ער האָט געוואָלט בלייבן מיטן פאָלק, מיט דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע.

און לוי גרוזאַלץ, דער דערצויגלינג פון די יידישע וועלט־לעכע שולן, און לייב (לוטעק) ראָטבלאַט, וואָס איז פון אַן אַסימילירטער סביבה געקומען צו דער יידישער, און שרה זשאַגעל מיט איר פלאַמיקן וואָרט און אַלע אַנדערע קעמפער און קעמפערינס, פון פאַרשיידענע סביבות און באַוועגונגען, וועלכע עס האָט פאַרבונדן און דערנענטערט איין אידעע: קאַמף קעגן היטלעריזם און פאַר אַ פרייער וועלט שטאָלצע שבת־יומטובדיקע יידן אין איר.

דער דריטער „עקזאָדוס" פון געטאָ

די דערמאָנטע רעטונגס־עקספּעדיציע, וואָס איז גע־קומען צו שפּעט אויף מילע 18, האָט געבראַכט די גוטע ידיעה, אַז מען קאָן אַרויספירן אַ צווייטע גרופּע פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע.

אין דער רעטונגס־אַקציע אויף דער „אַרישער" זייט האָבן זיך אנגאַזשירט יידן און פּאָלאַקן. די יידישע פאָרשטייער און פאַרבינדלער: יצחק צוקערמאַן, יורעק זאָלאָטאָוו, רי־שעק מאָזעלמאַן, זלמן פרידריך, שמחה ראָטהייזער, שלמה שלאַקמאַן (אַ געוו. יידישער אַקטיאָר פון ביאַליסטאָק, פיגו־רירט אַלס סטעפאַן קאָלושקאָ, פּסעוודאָנים: „קאָלעיאַזש",

באַן־אַרבעטער), טביה שייגוט, און די פּאָלאַקן פון דער פּאָלקס־גוואַרדיע: דער באַפולמעכטיקטער פון הויפּט־שטאַב יוזעף מאַלעציקי („סענק“), די פּאַרטיי־טוער פראַנציישעק לענטשיצקי און וולאַדיסלאַוו לעגעץ מיט זיין פרוי סטאַניסלאַווא און דער אויספירער פון דער אַקציע וולאַדיסלאַוו גאַיק („קשאַטשעק“). נאָכן גובר זיין פאַרשיידענע שוועריקייטן איז די זאַך רעאַליזירט געוואָרן. מאָנטיק, דעם 10־טן מאַי, 10 אַזייגער אינדערפרי האָבן די פּאָלקס־גוואַרדיסטן, נאָכן טעראָריזירן די פּוילישע פּאָליציאַנטן, וואָס האָבן באַוואַכט די געגנט, געעפנט פאַר די אויגן פון דער גאַנצער גאַס די דעק פון דעם קאַנאַל־אַרויסגאַנג אויף פּראָסטע־גאַס און אַרויסגעפירט צו דער שטוינונג פון דעם גאַסן־המון 34 באַוואָפנטע געטאָ־קעמפער.

און וואָס האָבן אינצווישן איבערגעלעבט די לעצטע? וועגן דעם דערציילט אין זיין באַריכט א. ג. „דער קאַנאַל“, דער קאַמפּס־קאָמאַנדיר הערש בערלינסקי *).

אין דעם בונקער אויף פראַנציסקאַנער 22 האָבן זיך געפונען 50 אָרגאַניזירטע קעמפער. נאָכן דערהאַלטן די איוב־ידיעה וועגן דעם אומקום פון שטאַב אויף מילע 18, האָט די אָנפירונג פון פראַנציסקאַנער 22 אַרויסגעשיקט אַ גרופּע אויספירער בראש מיטן קאָמאַנדיר אהרן בריסקין (פּאַוועל) דורכן קאַנאַל אויף טלאָמאַצקע 5 אויף דער „אַרישער“ זייט מיטן ציל צו אָרגאַניזירן הילף. בריסקינס גרופּע האָט זיך אָבער אָנגעטראָפן אויף טלאָמאַצקע אויף אַ לויערונג פון שונא און איז ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן. ווי מיר וועלן שפּעטער זען, האָט זיך די גרופּע, שיסנדיק אין די דייטשן, דורכגעריסן אין דער ריכטונג פון מיאָדאָווע־גאַס.

אויפצומאָרגנס ביינאַכט האָט מען פון פראַנציסקאַנער 22 אַרויסגעשיקט אַ צווייטע אויספיר־גרופּע. אויך זי איז פאַרפאַלן געוואָרן. ערשט די דריטע גרופּע האָט געבראַכט

*) בערלינסקי האָט עס אָנגעשריבן אין יאָר 1944 אין אַ באַהעלטעניש אויף דער „אַרישער“ זייט. ער איז געפאַלן אין וואַרשעווער אויפשטאַנד אין 1944.

די ידיעה וועגן דער אָנגעקומענער עקספּעדיציע מיט ראַטהייזערן און די פּוילישע קאַנאַליזאַציע-אַרבעטער.

קנאַפּע 50 קעמפער שלעפּן זיך אינעם קאַנאַל פאָרויס, מיטן געווער פאַרבונדן אַרום האַלדז, אין אַ שמוציקן, שטינקנדיקן וואַסער, טראָגנדיק אויף די געבויגענע רוקנס די פאַרחלשטע חברים פון מילע 18. דער מאַרש דורך דעם קאַנאַל-גיהנום האָט געדויערט 30 שעה, און יעדע מינוט האָט געדויערט אַ שעה, יעדע שעה — אַ גאַנצן טאָג.

אָבער אַפילו אין אָט די שרעקלעכע באַדינגונגען האָבן נישט אַלע קעמפער פאַרלאָרן דעם חוש פאַר הומאָר. אָט דערציילט דער שוין ציטירטער געטאָ-קעמפער חיים פרימער אַזאַ עפּיזאָד:

צווישן די קריכנדיקע אין קאַנאַל קעמפער איז אויך געווען סתם אַ ייד מיטן נאָמען ברוך. ער האָט זיך אַרויסגעוויזן אין די קאַנאַל-באַדינגונגען פאַר אַ שלימזל, און איינער פון די קעמפער האָט אים אַ וואָרף געטאָן אַ ווערטל: „געדענק, ווען האָבן אַ מיאוסן סוף, אויב דו וועסט ווייטער אַזוי קריכן, וועל איך דיר דערהרגענען". ענטפערט אים ברוך: „גוט, איך וויל זאָלסט מיר בעסער הרגענען, וועלן זיך ענדיקן מיינע צרות". רופט זיך אָפּ יענער: „איך בין גרייט צו דערפילן דיין ווונטש, אָבער וועסט מיר קודם כל באַצאָלן 100 זל. פאַר דער קויל, וואָס איז פאַר דיר באַשטימט". הייבט זיך אָן ברוך אויף אַן אמת דינגען, ער קאָן געבן בלויז 50 זל. „אויף מער קאָן איך זיך נישט דערלויבן". אַלע האָבן אויסגעפּלאַצט מיט אַ געלעכטער, דער איינציקער געלעכטער, וואָס עס האָט אין יענע צייטן פון גרויל דערהערט דער מאָוימדיקער קאַנאַל.

דעם 10-טן מאַי 8 אינדערפרי האָבן די אויסגעמוטשעטע וואַנדערער דערהערט עלעהיי אַ ריזיקן אויפרייס. דאָס האָט מען געעפנט די דעק.

אין דרויסן האָט שוין געוואַרט אַ לאַסט-מאַשין, אָנגעפירט דורכן וואַרשעווער שאָפער סטאַניסלאַוו טאַרטשינסקי. אין משך פון אַ האַלבער שעה איז די מאַשין דורכגעפלויגן דעם וועג — ביז לאָמיאַנקי. דאָ האָט זיך די נייע גרופּע,

צווישן וועלכער עס איז אויך געווען מאַרעק ערעלמאַן, פאַרייניקט מיט דער פריערדיקער. די פרייד פון די צוריקגעפירטע קאַמפּס־חברים האָט צעשטערט דער פאַקט, וואָס אינגיכן איז געשטאָרבן ווענגראָווער, איינער פון די אָפּגעראַטעוועטע פארהלשטע קעמפער פון מילע 18. מען איז אים מקבר געווען אין וואַלד.

די צווייטע טראַגישע שלאַכט ביים קאַנאַל־אַרויסגאַנג

נישט אַלע 50 קעמפער זענען אָבער אַרויס פון קאַנאַל. היות גאַיק האָט געיאָגט, מורא האָבנדיק, אַז עס קען אָנקומען דייטשישע פּאָליציי, האָט מען אַרויסגעלאָדן אויפן אויטאָמאָביל 34 חברים, און קאַנאַל זענען געבליבן נאָך 15 קעמפער, וועלכע האָבן געדאַרפט וואַרטן ביז טאַרטשינסקיס מאַשין וועט זיך אומקערן.

בינו לבינו איז טאַקע אָנגעקומען פּאָליציי, ס. ס. און לעטישע פאַשיסטן. זיי האָבן פאַרמינירט דעם שטח פאַרן אַרויסגאַנג און באַשטעלט דעם אַרום. די פאָלקס־גוואַרדיער האָבן עטלעכע מאָל געמאַכט פרווון צוצוקומען צום אָרט, אָבער אָן דערפאָלג. די קעמפער פון קאַנאַל האָבן אָבער וועגן דעם אַלעמען נישט געוווסט. זיי האָבן צום סוף פאַרלאָרן דאָס געדולד און זענען אַרויס. זיי זענען תיכף געבליבן שטיין פנים אל פנים מיטן שונא. עס האָט זיך — פּונקט ווי מיט 10 טעג צוריק — פאַרבונדן אַ נישטגלייכע, טראַגישע שלאַכט. פון איין זייט: אויסגערוטע, זאַטע מיליטער, באַוואָפנט אין ערשטקלאַסיק געווער, פון דער צווייטער: אַ גרופּע מענטשןשקעלעטן. די היטלעריסטן האָבן געעפנט אַ האָגל פון גראַנאַטן־פייער. אין דער שלאַכט זענען געפאַלן אַלע 15 געטאָקעמפער, בתוכם די קאָמאַנדירן יורעק בלאָנעס און האָכבערג, דער יונגער קעמפער שלאָמיק שוסטער, ל. ראָמאַנאָוויטש, די קעמפערין פנינה זאנדמאַן.

דער העלדישער טויט פֿון פֿאַרבינדלער יורעק זאַלאָטאָוו

דאָס אַרויסנעמען די צווייטע קעמפֿער־גרופּע צו די פּאַרטיזאַנער האָט אָבער נישט באַטײַט, אַז די פֿאַרבינדלער פֿון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע זענען זיך שוין מיאש פֿון ווייטערדיקן קאַמף אין געטאָ גופֿא. דעם זעלביקן 10־טן מאַי האָבן די צוויי ייִדישע פֿאַרבינדלער יורעק זאַלאָטאָוו און רישעק מאָזעלמאַן געדאַרפֿט איבערנעמען פֿון דער פֿאָלקס־גוואַרדיע אַ פּעקל געווער פֿאַרן קעמפֿנדיקן געטאָ. דער טרעף־פּונקט איז געווען אויפֿן באַנק־פּלאַץ, נישט ווייט פֿון דעם אויפֿשטאַנד־שטח. עס האָט אָבער די פֿאַרבינדלער באַמערקט די פּוילישע פּאָליציי און געוואָלט זיי כאַפּן. זאַלאָטאָוו האָט אַרויסגעכאַפּט אַ גראַנאַט און געוואָרפֿן אין די פּאָליציאַנטן. די געגנט איז אָבער געווען שטאַרק באַוואַכט. פֿון אַלע זײַטן האָבן אָנגעהויבן זיך שיטן שאָסן אויף די יונגע קעמפֿער. זאַלאָטאָוו איז געפֿאַלן טויט אויפֿן אָרט. מאָזעלמאַן האָט געכאַפּט אַ שווערע וווּנד. די דײַטשישע סאָלדאַטן האָבן אים, אַן אָפּגייענדיקן מיט בלוט, צוגעפֿירט צום דערבײַיקן זשאַביע־געסל, בײַם זאַקסישן גאָרטן, און דערשאָסן.

אָט אַזוי האָבן זיך פֿאַרענדיקט די ערשטע 22 טעג פֿונעם אויפֿשטאַנד.

די איבערברוך־דאַטע, וועלכע שליסט אָפּ די ערשטע פֿאַזע פֿון די געטאָ־קאַמפֿן, נעמט אַרום די טעג פֿון 8־טן ביזן 10־טן מאַי, דעם אומקום פֿון שטאַב און דאָס אַרויספֿירן די צווייטע קעמפֿער־גרופּע.

אַצינד וועלן די קאַמפֿן אַרײַנגיין אין אַן אַנדער פֿאַזע — שוין ביזן סוף.

קאַפּיטל זיבן

די קאַמפן צווישן די געטאָ־חורבות
פון 10־טן מאַי ביז מיטן יולי 1943

די לעצטע פאַזע פונעם אויפשטאַנד

פון מאָנטיק, דעם 10־טן מאַי איז דער אויפשטאַנד אַריין אין זיין לעצטער פאַזע. די פאַרטיידיקונגס־ און אָנגריף־שלאַכטן זענען שוין מער נישט געווען קאָאָרדינירט אַפילו אין דער קליינער מאָס ווי סוף אַפּריל און תחילת מאַי. איצט זענען שוין פאָרגעקומען נאָר ספּאָראַדישע קאַמפן צווישן די חורבות פון דעם אויסגעברענטן געטאָ. דעריבער רופט מען אָן די קאַמפּס־גרופן פון אָט דער לעצטער פאַזע — *חורבות־גרופן*.

אויפן שטח פון דעם ריזיקן רואין־וויסטעניש פון געוו. געטאָ האָבן אין דער דאָזיקער צייט אָפּערירט די שרידים־גרופן פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע אונטער דער אָנפירונג פון די „אַלטע" קאָמאַנדירן זכריה אַרטשטיין, יוסף פאַרבער, בלוישטיין און פון נייע, אַ שטייגער — שמעון מעלאָן און אַנדערע, און אויך די פאַרבליבענע גרופן פון דעם יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד מיט חיים לאָפּאַטאָ, יאַנעק פּיקאַ, פּאַוועל רודי בראש. עס זענען אויך אויפגעקומען נייע קאַמפּס־גרופן און בפרט בונקער־גרופן, אָרגאַניזירט און אָנגעפירט דורך פאַרשיידענע קאָמאַנדירן אַרויסגעקומענע סטיכיש פון פאָלק אויף דער כוואַליע פון די געשעענישן, ווי דער יידישער מיטגליד פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי בערעק (אַ פאַמיליע־נאָמען), וועלכער האָט אין די פריערדיקע יאָרן געאַרבעט אין געטאָ ווי אַ הויז־וועכטער און האָט גענומען אָנטייל אין דער

אַקציע פֿון אַרויסשלעפּן פֿון דער פּאַוויאַק=תּפֿיסה דורכן געטאָ אָפּיצירן פֿון דער פּוילישער אונטערערד, אָדער דער אַנטלאָפֿענער פֿון טרעבלינקע לייזער שערשען, דער מעטאַל=אַרבעטער משה קויפֿמאַן, דער טרעגער „משה באָלשעוויק" (אַ פּסעוודאָנים) און אַנדערע.

צווישן און אונטער די געטאָ=חורבות, און בפֿרט אין דעם „ווילדן" צווישן=געטאָ=ראַיאָן און אויפֿן בערשטער=געביט האָט זיך נאָך אַלץ געפֿונען אַ גרויסע צאָל נישט אַנטדעקטע בונקערס, אין וועלכע עס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אַ סך טויזנטער ייִדן. טויזנטער ייִדן האָבן אויך געוואַנדערט צווישן די חורבות, ווו געטאָגט נישט גענעכטיקט, אָט זענען זיי אַנטלאָפֿן געוואָרן פֿאַר די דייטשן און באַלד זענען זיי אַנטרונען צווישן די הייזער=שקעלעטן, שלעפּנדיק זיך מחנותוויַיז, געזוכט אין די צעשטערטע געוועזענע שטיבער שפּייַז, וואַסער, מלבושים.

נאָכן 10=טן מאַי האָט זיך די באַזע פֿון די לעצטע קעמפֿער געענדערט אין אַ קאַטאַסטראָפֿאַלן אופֿן. אָט ווי אַן עדות ראיה, אינזש. גאָלדמאַן, אַן אַרכיטעקט און בונקערס=בויער (ער איז דערנאָך אומגעקומען אויף דער „אַרישער" זייַט) שילדערט אין אַ ספּעציעל=אָנגעשריבענער רעלאַציע די לאַגע און דעם אויסזען פֿון די חורבות=איינוווינער און חורבות=קעמפֿער: „פֿון די קעלערס שפּרינגען אַרויס עטלעכע מענטשן=געשפּענסטער. די פּנימער באַוואָקסן, דאָס אָנטאָן צעפּליקט און מיט צויטן, און די הענט געווער... נאָכן אַדורכגיין עטלעכע קעלערס און בוידעמס פֿאַלן מיר אַריין אין עפּעס אַ הויז אויף מוראַנאָוו. ס'איז נאַכט. די מענטשן זענען אַרויס אויפֿן הויף און קנאָדערן זיך צוזאַמען אין אַ שאָפּע. אויפֿן פֿאָל שטייען ציגל און אויף זיי טעפּלעך. שמו=ציקע פּרויען מיט צעפּאַטלטע האָר קאָכן עפּעס אַן עסן. די קינדער, ענלעך צו וואַלד=היהלעך, מאָגען זייערע פּאָרציעס. מען האָט אונדז אויפֿגענומען האַרציק, מכבד געווען מיט עסן, געגעבן צו טרינקען".

ווי מיר זעען האָט נאָך, נישט געקוקט אויף די שווערע לעבנס באַדינגונגען, עקזיסטירט אין די רייען פֿון די חורבות=

מענטשן דאָס געפיל פון האַרציקייט און הילפגרייטקייט. אָבער די זעלביקע באַדינגונגען האָבן אייגנצייטיק אַרויסגערופן אַ ברוטאַליטעט. איגנאַץ. גאָלדמאַן שילדערט גלייכצייטיק אַ סצענע פון אַנטוואָפענען אַ געווייסן פאַרשוין, אָדער פשוט — אַ סצענע פון קאַמף פאַר געווער:

„אויפן וועג, אין אַ געוויסן הויף אויף פראַנציסקאַנער גאַס שפּילט זיך אָפּ, ביים בלויען פייער פון ברענענדיקן שוועבל, אַ ווילדע סצענע פון „אַנטוואָפענען“ אַ געוויסן פאַרשוין, וואָס טראָגט מיט זיך „אומגעזעצלעך“ געווער. אין אַ מינוט אַרום רופט מען אַרויס פון קעלער נאָך איין פאַרשוין, מען הייסט אים אָפּגעבן דאָס געווער. ער זאָגט אָפּ. די שעפּטשערייען ווערן אַלץ שטאַרקער. צום סוף — אַ קלאַפּ מיט דער קאָלבע אין פּנים. דער פאַרשוין פאַלט אום. מען רייסט אים אַרויס פון האַנט דאָס געווער און פון הינטערן פאַס — דאָס זעקל מיט אַמוניציע“.

צווישן די חורבות איז אויך געווען אַ מין „בערזע“, אָדער אַ „באַזאַר“. ביינאַכט, ווען די דייטשן פלעגן אַרויסגיין פון געטאָ, פלעגן די מענטשן אַרויסקריכן פון די נאָרעס, בונקערס, חורבות און אייגנהאַנדלען פאַפּיראָסן, שוועבעלעך, ליכט, וואָס האָבן געשטאַמט פון אומפאַרמיידלעכן רויב אין די פאַרלאָזענע באַהאַלט־ערטער און אויסגעברענטע הייזער.

אָט די מענטשן־געשפּענסטער, באַוואָפנט מיט דראָבערט אָדער געפונען געווער, האָבן ווייטער געשטעלט אַן עקשנותדיקן ווידערשטאַנד צווישן דעם ים פון חורבות.

אין דער נאַכט פון מאָנטיק, דעם 10־טן, אויף דינסטיק, דעם 11־טן מאַי זענען עטלעכע אַזעלכע חורבות־גרופן אָנגעפאַלן אויף דייטשישע פאַטראָלן. אויפצומאָרגנס האָבן זיך איבערגעחזרט די אָנפאַלן.

דעם 11־טן מאַי קלאָגט זיך סטראָאָפּ אין זיין ראַפּאָרט, אַז עס האָט אויסגעפעלט גאַז אַריינצולאָזן אין די ווידערשפּעניקע בונקערס. אַדאַנק דעם זענען די יידן געווען מער האָפעדיק און אַטאַקירט די דייטשן אויף גענשע גאַס ביי די ערשטע גומערן. סטראָאָפּ שטעלט פעסט, אַז דעם טאָג זענען 53 געטאָ־„באַנדיטן“ געפאַלן אין קאַמף.

מיטוואָך, דעם 12־טן מאַי, זענען אויפסניי פאָרגעקומען בלוטיקע צוזאַמענשטויסן. לויט סטראָאָפּן זענען דאָס מאָל געפאַלן אין שלאַכט 133 ייִדן.

די דייטשן דערשרעקן זיך און אַנטלויפן ווידער

דעם זעלביקן טאָג האָט זיך אַ קעמפער־גרופּע פון די בונקערס פון שווינטאַיערסקע און וואָלאָווע געלאָזט אין וועג אַריין, כדי אויסצופירן די מעגלעכקייטן פון אַרויס־רייסן זיך פון געטאָ. זי האָט זיך פּלוצים אָנגעטראָפן פּנים אל פּנים מיט אַ גרעסערן דייטשישן פּאַטראָל, און פלוג האָבן זיך די ייִדן דערשראָקן. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז ביי די דייטשן האָט דאָס אומגעריכטע באַווייזן זיך פון אַ גרופּע אָפּגעריסענע און ווילד־באַוואָקסענע באַוואָפנטע ייִדן צווישן די חורבות און דער אַרומיקער טויטער שטילקייט אַרויסגערופן אַ גישטקלענערן פּחד. ביי די דייטשן האָט עס אויסגעזען, ווי די ייִדן וואָלטן אויסגעוואַקסן פון אונטער דער ערד. די ייִדן זענען אָבער שנעלער געקומען צו זיך און געעפנט שיסן. די דייטשן האָבן געלאָזט ליגן איין טויטן סאָלדאַט און געמאַכט ויברח. ביים טויטן האָבן די ייִדן געפונען אַ געטאָ־מאַפּע און געווער.

פאַרשטאַרקטע גראַנאַטן־שלאַכטן דעם 13־טן מאַי

שבת, דעם 13־טן מאַי, 25 טעג נאָכדעם, ווי עס איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד, נאָכדעם ווי דאָס געטאָ איז געוואָרן אויסגעברענט, נאָכן באַנוצן דורכן שונא גאַז און אַ קנאַפּע וואָך נאָכן אומקום פונעם שטאַב פון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע — נאָך דעם אַלעמען איז אויסגעקו־מען דעם ס. ס.־גענעראַל סטראָאָפּ צו פאַרצייכענען אין זיין ראַפּאָרט, אַז די קאַמפּן האָבן ווידער ווי אַ צעפלאַקערט פלעמל אויסגעבראָכן אויפסניי מיט אַ געוואַלטיקער פאַר־ביסנקייט. אָט וואָס סטראָאָפּ שרייבט אין זיין ראַפּאָרט פון 13־טן מאַי:

„בעתן ליקווידירן אַ געוויסן בונקער האָט זיך פאַרבונדן אַ רעגולער פייער-צוזאַמענשטויס, בשעת וועלכער די ייִדן האָבן נישט בלויז געשאָסן פון רעוואָלווערן פון קאַליבער 08 און פון פוילישע „וויסן“*, נאָר אויך באוואָרפן די ס. ס.-מענער מיט גראַנאַטן. ווען אַ טייל פון דער בונקער-מאַנשאַפט איז געצוווּנגען געוואָרן אַרויסצוגיין און מען האָט ביי זיי געוואָלט דורכפירן אַ רעוויזיע, האָט איינע פון די פרויען — אַזוי ווי דאָס האָט שוין אָפט געהאַט אָן אָרט — מיט אַ בליץ-שנעלער באַוועגונג אַרויסגעכאַפּט פון די הייזעלעך אַ האַנט-גראַנאַט און געוואָרפן צווישן די סאָלדאַטן, צוריקציענדיק זיך מאָמענטאַל אינעם באַהעלטעניש“. די רעשט פון דער ייִדישער בונקער-מאַנשאַפט, וועלכע האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויס און זיך אונטערגעבן, האָט געפונען דעם טויט אינעם אויפגעריסענעם דורך די דייטשן בונקער. סטראָפּ איז מודה, אַז אינעם קאַמף זענען אויך געפאַלן דייטשן.

ווי עס גיט איבער אַן עד-ראיה, יוסף לעהמאַן, איז דעם זעלביקן 13-טן מאַי פאָרגעקומען אַ ביטערע שלאַכט ביי אַ בונקער אויף באָניפראַטן 3—5. די דייטשן האָבן אויסגעשפירט דעם בונקער, באַלאַגערט, געעפנט אַ פייער. די ייִדן זענען געווען דעצידירט נישט אַרויסצוגיין. די בונקער-קעמפערין שרה ראָזענבוים האָט צוגעפויזעט צו דער עפענונג און אַ שליידער געטאָן אַ גראַנאַט אין די היטלעריסטן. עטלעכע דייטשן זענען געפאַלן שווער פאַרווונדעט. די דייטשן האָבן געבראַכט הילף און באָמבאַרדירט דעם בונקער מיט גראַנאַטן. אָבער צוליב דעם כאַאָס, וואָס איז אינצווישן אויסגעבראָכן, איז געלונגען די בונקער-אסירים זיך דורכצושלייכן דורך הינטערוועגן אויף פראַנציסקאַנער גאַס, ווו זיי האָבן געפונען לעת עתה אַ מקום מקלט.

אַז די דאָזיקע אינפאָרמאַציע איז אַ ריכטיקע, זאָגט עדות דער ראַפּאָרט פון דער פוילישער פּאָליציי פון דעם 13-טן מאַי, ווו עס רעדט זיך טאַקע וועגן אַ שלאַכט אַקעגן

*) רעוואָלווערן פון פוילישער פּראָדוקציע.

באַגיפּראַטן נומער 4, אין וועלכער עס זענען שווער פאַרוווּנ־
דעט געוואָרן צוויי דייטשן.

דעם זעלביקן טאָג איז אויסגעבראָכן אַ שלאַכט ביים בונקער פון די בעקער, וואָס איז געלעגן אינעם הויף פון גרויסן הויז וואַלאָווע 6 — שווינטאָיערסקע 30. אין עד ראיה, דער געטאָ־קעמפער אריה (לעאָן) נייבערג שילדערט דעם באַוואָפנטן ווידערשטאַנד פון אָט דער בונקער־גרופּע. נייבערג דערציילט דעם פּאָלגנדיקן עפּיזאָד, וואָס אילוס־טרירט די פאַרביסנקייט פון די בונקער־אסירים: ווען די דייטשן האָבן בעת דער דערמאָנטער שלאַכט געכאַפּט אַ ייד בילויער, האָבן זיי אים גענומען פאָרשן, ווו עס געפינען זיך די יידן. אויף דעם האָט בילויער, שוין נישט קיין יונגער מענטש, דערלאַנגט דעם ס. ס.־אָפיציר אַ פּאַטש, אויסרופנ־דיק: „דאָ האָסטו יידן... מערדער!" בילויער איז דערשאָסן געוואָרן אויפן אָרט.

אויך די דאָזיקע רעלאַציע האָט אַ באַשטעטיקונג אין דעם שטראָם ראַפּאָרט. סטראָאָפּ שטרייכט אונטער אין זיין ראַפּאָרט פון 13־טן מאַי אָט וואָס: „האָס אַרויסבאַקומען וועלכע נישט איז דערקלערונגען ביי די געפאַנגענע יידן וועגן דעם, ווו עס געפינען זיך די זיי באַקאַנטע בונקערס, איז לעצטנס אַן אוממעגלעכע זאַך".

דער אָנפאַל פון סאָוויעטישע עראָפּלאַנען אין דער נאַכט פון 13־טן אויפן 14־טן מאַי

אין אַזאַ מצב — פון שטאַרקע דעטאָנאַציעס, ריזיקע שרפות און באַגייטע קאַמפן — איז פאָרגעקומען דער גרוי־סער אָנפאַל פון סאָוויעטישע באָמבאַרדיר־עראָפּלאַנען אין דער נאַכט פון שבת דעם 13־טן און אויף זונטיק דעם 14־טן מאַי.

דער דאָזיקער לופט־אָנגריף איז געקומען אַלס ענטפער אויף דער אַלאַרמירנדיקער פונק־דעפּעשע פון דער אָנפירונג פון דער פּוילישער אַרבעטער־פּאַרטיי אין וואַרשעווער אונ־

טערעך צו געאָרגי דימיטראָוו אין מאָסקווע און דורך אים צום סאָוויעטישן קאָמיטעט פון מלוכהשער פאַרטיידיקונג.

די דעפּעשע איז געגאַנגען דורך דער פּאַרטיזאַנישער באַזע אין מזרח־פּוילן, וואָס וואָרט באַשטעטיקט הירכן האָרטיקן פּאַרטיזאַנישן קאָמאַנדיר „יאַנאָווסקי" (לעאָן קאַסמאַן).

אין דער פונק־דעפּעשע האָט מען פאַרלאַנגט צו אָרגאַניזירן אַ נקמה־אקט פאַרן ליקווידירן דאָס געטאָ אין דער פאָרם פון באָמבאַרדירן די דייטשישע מיליטערישע אָביעקטן אין וואַרשע.

די פלאַמען פונעם ברענענדיקן געטאָ זענען טאַקע גע־זען אַן אויסגעצייכנטער וועגווייזער פאַר די סאָוויעטישע עראָפּלאַנען. דער לופט־אָנגריף האָט געדויערט צוויי שעה, פון האַלב צוועלף ביז האַלב צוויי בייַנאַכט. די באָמבעס זענען געפאַלן אויף אַ סך דייטשישע אָביעקטן, בתוכם אויף די קאַזאַרמעס פון ס. ס., אָבער זיי האָבן אויך געטראָפן אין עטלעכע פּוילישע געגנטן. עס זענען געפאַלן אַ סך טויטע און פאַרוווּנדעטע. עטלעכע באָמבעס זענען אויך געפאַלן אין דער שכנות פון געטאָ.

עטלעכע יידישע גרופּן האָבן תיכף געפּרוווּט אויסנוצן דעם אַנפאַל, זיי זענען אָנגעפאַלן אויף די צעמישטע דייטשישע וואַכן און געוואָלט זיך אַרויסרייסן פון דעם קלעם. סטראָאָפּ באַצייכנט טאַקע אין זיין צוזאַמענגעדיקן ראַפּאָרט עטלעכע פאַלן פון פאַרלוסטן אין זיינע רייען.

לכל הפחות אין דריי פונקטן האָבן יידישע גרופּן גע־פּרוווּט מזל זיך אַרויסצוררייסן פון געטאָ, אונטערן האַגל פון די באָמבעס. דער פּרוווּ אויף אָקאָפּאָווע איז נישט גע־לונגען. די פּרוּוון אויף מילנע און באָניפראַטן האָבן זיך צום טייל איינגעגעבן. אָט וואָס עס דערציילט וועגן דעם דער ייד ד"ר פאָלישוק, וועלכער האָט דערנאָך איבערגעגעבן זיין באַריכט דעם אונטערערדישן יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט:

„בעת דעם אַנפאַל אויף וואַרשע דעם 13־טן מאַי זענען מיר אויף אַלץ דערצידיטע פיר מענטשן אַרויס בייַנאַכט ביים קלאַנג פון באָמבעס און לופטשוץ־אַרטילעריע. מיר זענען אַרויס דורך מילנע־גאַס. דעם 17־טן מאַי האָבן מיר אין

די לעכער פון דער גאַס באַגעגנט אַ גרופּע באַוואָפנטע פּאָלאַקן. ביינאַכט דעם 28־טן מאַי זענען מיר אַרויס אויף דער „אַרישער" זייט *).

וואַרשייגלעד איז אין דער דאָזיקער אומרואיקער נאַכט אַרויס פון געטאָ אויך דער באַקאַנטער קעמפער פּיניע בעשטימט (פּאַוועל רודי) צוזאַמען מיטן קעמפער דעם טרעגער „קשיוואָנאָס" און נאָך 5 פּערזאָן פון זייער גרופּע. זיי האָבן געהאַט פאַרבינדונגען אין דעם פּוילישן אַרבעטער־ראַיאָן וואָליע. פּאַוועל רודי האָט זיך אויף דער „אַרישער" זייט אויסגעצייכנט ווי אַן אַקטיווער אונטערערד־טוער און זיך דער עיקר פאַרנומען מיט איבערפירן געווער צו די לעצטע פונקטן פון די יידן אין לאַנד. ער איז געפאַלן אין קאַמף, בעתן פּוילישן אויפשטאַנד אין אויגוסט 1944.

די שלאַכט אויף די דעכער דעם 14־טן מאַי

גלייך אויפצומאָרגנס, ווען אין אַ סך „אַרישע" גאַסן פון וואַרשע זענען נאָך געווען קענטיק די סימנים פון דעם ביינאַכטיקן לופט־אָנגריף, זענען פאָרגעקומען ווייטערדיקע שלאַכטן אין געטאָ. עס איז כדאי צו באַמערקן, אַז די שלאַכטן האָבן זיך איצט אַלץ מער דערנענטערט צו די גרענעץ־פונקטן פונעם געטאָ. די יידן האָבן קענטיק קאָנצענטרירט זייער אַרויספאַלן ביי די מויערן און גרענעץ־פונקטן, זוכנדיק אַ מעגלעכקייט זיך אַרויסצורייסן אויף דער „אַרישער" זייט.

זונטיק, דעם 14־טן מאַי, האָט אַ גרופּע פון אַ 14 קעמפער זיך אַרויסבאַקומען אויף אַ דאַך, נישט ווייט פון דער געטאָ־גרענעץ, און באַשאָסן אין משך פון אַ לענגערער צייט די דייטשן. די דאָזיקע אויסערגעוויינלעכע שלאַכט האָט ווידעראַמאָל געהאַט אַ מעגלעכקייט צו אָבסערווירן אַ היטלעריסטישער גדול אַ גאַסט. דאָס איז געווען דער ליי=

*) ד"ר פּאָלישוק איז דערנאָך געמסרט געוואָרן דורך פּוילישע כוליגאַנעס און איז אומגעקומען.

מער פון דער פערסאָנאַלער ביוראָ פון דעם רייכזיכערהייטס־הויפּטאַמט אין בערלין, דער ס. ס.־גרופּנפירער און גענע־ראַל־לייטענאַנט פון וואַפן־ס. ס. פאָן הערף.

אין דער נאַכט פון 14־טן אויפן 15־טן מאַי זענען ווי־דער פאָרגעקומען צווישן די געטאָ־חורבות שיסערייען און צוזאַמענשטויסן. די פּוילישע פּאָליציי שרייבט אין ראַפּאָרט פון 1 מאַי: „בייטאָג קנאַלן מעכטיקע דעטאָנאַציעס, ביי־נאַכט — אַ געוואַלדיקע שיסעריי ביי די גרענעצן פון געטאָ, מען שיסט פון האַנט־געווער, לייכטן און שווערן מאַשין־געווער".

דאָס אויפרייסן די גרויסע סינאַגאָגע אויף טלאָמאַצקע דעם 16־טן מאַי

אַזוי אַרום זענען אַריבער פיר וואָכן פון בסדרדיקע קאַמפן. דאָס אויסגעברענטע און אויסגעבלוטיקטע געטאָ האָט נאָך אַלץ נישט קאַפּיטולירט. סטראָאָפּ האָט גוט פאַר־שטאַנען, אַז די קאַמפן — הגם זיי האָבן שוין נישט אַזאַ פאַרנעם ווי פריער — זענען נאָך נישט פאַרענדיקט. פונ־דעסטוועגן האָט ער באַשלאָסן מודיע צו זיין אָפיציעל, אַז צו דער אַקציע איז געקומען אַ סוף. דעם 16־טן מאַי האָט ער אָנגעשריבן אינעם ראַפּאָרט צו זיינע באַלעבאַטים: „דער געוועזענער יידישער וווין־באַצירק אין וואַרשע עקזיסטירט נישט מער". דאָס איז געווען אַ דיפּלאָמאַטיש דריידל. סטראָאָפּ שרייבט נישט, אַז דער יידישער ווידערשטאַנד איז פאַרענדיקט, נאָר אַז דאָס געטאָ איז מער נישטאָ.

לכבוד דעם דאָזיקן „גרויסן היסטאָרישן נצחון" און ווי אַ סימבאָל, אַז דאָס וואַרשעווער יידנטום עקזיסטירט נישט מער, האָט הימלער באַפוילן סטראָאָפּן צו צעשטערן די גרויסע סינאַגאָגע אויף טלאָמאַצקע נומער 5. דאָס איז גע־ווען אַ פּרעכטיקער בנין, אויפגעבויט אין יאָר 1877 אין סטיל פון דייטשישן נעאָרענעסאַנס לויטן פּראָיעקט פון באַ־ווּסטן איטאַליענישן אַרכיטעקט לעאָנאַרדאָ מאַרקאָני. די ווערמאַכט־סאַפּערן פון סטראָאָפּס אָפּטיילונגען האָבן אונ־

טערגעלייגט אַ ריזיקע לאָדונג פון דינאַמיט. די עקספּלאָזיע איז געווען אַזאַ טייוולאָניש־מעכטיקע, אַז זי האָט אויפגע־טרייסלט גאַנץ וואַרשע. אויף זיין וואַרשעווער פּראָצעס, וואָס איז פאָרגעקומען אין יולי 1951, האָט סטראָאָפּ זיך פּאַרטיי־דיקט, אַז ער האָט געמוזט אויפרייסן די סינאַגאָגע, ווייל עס האָט זיך דאָרט פאַרשטעקט אַ גרופּע יידישע קעמפער. עס קאָן זיין, אַז דאָס איז אמת, ווייל — ווי מיר האָבן גע־זען — זענען פונעם בונקער אויף פראַנציסקאַנער 22 אַרויס דעם 8־טן און 9־טן מאַי צוויי קאַמפּס־גרופּן אין דער ריכטונג פון טלאָמאַצקע און זיי זענען געוואָרן אַנגעגריפן דורך די דייטשן.

סטראָאָפּ האָט אָפיציעל פאַרענדיקט די „גראָסאַקציאָן" (ווי ער רופט אָן דאָס דערשטיקן דעם אויפשטאַנד) דעם 16־טן מאַי אַ פערטל נאָך 8 אין אָוונט. היות ער האָט זיך אָבער אָפּגעגעבן אַ דין וחשבון, אַז צווישן די חורבות שטעקן נאָך פאַרשידענע קעמפער־גרופּן, האָט ער געלאָזט אויפן שטח פון געטאָ. געטאָ דעם 23־טן פּאָליציי־באַטאַליאָן אונ־טער דער אָנפירונג פון מאַיאָר אָטאָ בונדקע, מיט דער אויפ־גאַבע „דורכצוקעמען" דאָס חרובע געטאָ און ליקווידירן די שארית הפליטה פון די דאָרטיקע יידן.

אָבער אין דער זעלביקער צייט יאָווען זיך מיטאַמאָל אויף מילאַ־גאַס, ממש זיי וואָלטן אויסגעוואַקסן פון אונטער דער ערד, נייע קאַמפּס־גרופּן. אַן עד ראיה, וואָס איז דעם 16־טן מאַי אויף אַ רגע אַרויסגעקראָכן פון אַ בונקער אויף מילע, באַשרייבט אַזאַ סצענע: „פלוצים האָבן מיר באַ־מערקט אין גאַס מענלעכע געשטאַלטן. זיי זענען געגאַנגען פון זאַמענהאָף־גאַס. אינסטינקטיוו זענען מיר אָפּגעשפּרונ־גען אין אַ זייט און זיך פאַרשטעקט הינטערן הויז־מויער. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט נישט ווייט פון אונדז. איך האָב באַמערקט, אַז זיי טראָגן קאַסקן און הויכע שטיוול, קיין ביקסן האָב איך נישט געזען. לכתחילה האָבן מיר געמיינט, אַז דאָס איז אַ דייטשישע קאָנטראָל־גרופּע, אָבער ווען מיר האָבן דערהערט זייער שמועס, האָבן מיר זיך אָריענטירט, אַז דאָס זענען אונדזערע יאַטן. מיר זענען צוגעגאַנגען. זיי

זענען געווען אָנגעטאָן אין דייטשישע מונדירן, הינטער די פּאַסן האָבן געשטעקט רעוואָלווערן און גראַנאַטן. זיי זענען געווען יונג און הויך. זיי זענען געווען פון מילע גאַס. זיי האָבן געהאַלטן, אַז די קאַמפן אין געטאָ האָבן זיך פאַר־ענדיקט, אָבער זיי האָבן געשטרעבט צו נקמה, צום קאַמף ביזן סוף און ביינאַכט געלויערט אויף דייטשישע פּאַטראָלן. מיר האָבן זיי געזעגנט מיט האַנטדרוק. דאָס איז געווען דעם 16־טן מאַי 1943".

די קאַמפן אין געטאָ ביזן סוף מאַי

אויפצומאַרגנס, דינסטיק דעם 17־טן מאַי, האָט דער־באַריכטגעבער פון דער פּוילישער פּאָליציי פאַרצייכנט אין זיין ראַפּאָרט אָט וואָס: „די יידישע אָפּטיילונגען פּויזען אַרויס ממש פון אונטער דער ערד און אַטאַקירן אומגע־ריכט די דייטשן". צוליב דעם — שטרייכט אונטער דער באַ־ריכט־געבער — האָט מען אויפסניי געמוזט פאַרשטאַרקן די ס. ס.־אָפּטיילונגען. סטראָאָפּס נעכטיקער באַפעל איז אַזוי אַרום געבליבן אויף פּאַפּיר. דער איבערגעלאָזטער פּאָליציי־באַטאַליאָן האָט זיך נישט געקאָנט געבן קיין עצה.

„נישט געקוקט אויפן שטורעם, וואָס האָט געדויערט 6 וואָכן — האָט געשריבן די לינקע פּוילישע אונטערערדי־שע צייטשריפט „גלאָס וואַרשאַווי" אינעם נומער פון 28־טן מאַי 1943 — מיט דער באַנוצונג פון אַלע מינים געווער, נישט געקוקט אויפן פאַרברענען דעם גאַנצן ראַיאָן, נישט געקוקט אויפן אָנווענדן גאַזן, איז נישט געלונגען צו צע־ברעכן דאָס הייפל (יידישע) פּאַרטיזאַנער. אין געוויסע פּונקטן האָט דער קאַמף אויפגעפלאַקערט אויפסניי".

די פּאָליציי און ס. ס. טוען אַלץ, כדי צו מאַכן אומ־מעגלעך דאָס לעבן צווישן די חורבות. זיי שניידן אָפּ דעם צושטראָם פון וואַסער, פאַרסמען דאָס פּאַראַנענע וואַסער, באַגיסן מיט נאַפט די געפונענע שפּייז־זאַפּאַסן, רייסן אויף די טראָטואַרן און דעם ברוק. און פונדעסטוועגן ווערן די

ספּאָראַדישע קאַמפּס=אַרויסטריטן פֿון די יידן נישט אָפּגעשטעלט.

מיטוואָך, דעם 18=טן מאַי, קומען פֿאָר צווישן די חורבות העפּטיקע שיסעריי=אויסטוישן. דאָנערשטיק, דעם 19=טן מאַי ברעכן אויס שלאַכטן אויף גענשע עק נאַלעווקעס און אויף מילע. אויף גענשע עק נאַלעווקעס קעמפּן די חורבות=גרופּן פֿון שמעון מעלאָן. די דייטשן באַנוצן זיך מיט אַ מאַשין=געווער, די יידן וואַרפֿן גראַנאַטן. צוויי דייטשישע פּאָליציאַנטן פֿאַלן. די דייטשן טרעטן אָפּ. די יידן דעראָבערן געווער.

אויף מילע 44 שטעלט אַ פֿאַרצווייפֿלטן ווידערשטאַנד אַ דאָרטיקע בונקער=גרופּע, וועלכע איז אויסגעגעבן געוואָרן דורך אַ יידישן מסור. ער באַצאָלט דערפֿאַר מיט זיין קאָפּ, ער פֿאַלט פֿון אַ יידישער קויל. דער בונקער קומט אום, ווייל די דייטשן לאָזן אַריין גאַז.

אינגיכן צעלייגט זיך איבער מילע גאַס אַ טויטע שטילקייט. אין לעצטן גסיסה=ווי קומט אום די דאָזיקע גאַס פֿון יידישן פּראָלעטאַריאַט און אָרעמקייט, די גאַס, וו עס האָט זיך געהאַט געפֿונען די צענטראַלע אָנפֿירונג פֿונעם אויפֿשטאַנד.

פֿרייטיק, דעם 20=טן מאַי טראָגן זיך די קאַמפּן איבער אויף נאָוואָליפּקי און נאָוואָליפּיע. די פּוילישע אונטערערדישע פּרעסע שרייבט דעם 22=טן מאַי: „אין דער געגנט פֿון נאָוואָליפּקי האָט דער קאַמף אויפֿגעפֿלאַקערט אויפֿסניי" און „צווישן די חורבות פֿון נאָוואָליפּיע איז פֿאַראַן די יידישע ווידערשטאַנד=באַוועגונג און עס הערט זיך אַ שיסעריי פֿון שווערע מאַשין=געווער".

די ראַפּאָרטן פֿון דער פּוילישער פּאָליציי פֿון 20=טן ביזן 24=טן מאַי מעלדן טאָג איין טאָג אויס וועגן נאָך אַלץ דויערנדיקע קאַמפּן — „אויף דער זייט פֿון דער דייטשישער פּאָליציי און ס. ס., וועלכע זענען אַנגאַזשירט אין דער זיכערקייט פֿונעם געטאָ, זענען פֿאַראַן בלוטיקע קרבנות, און דן צאָל אומגעקומענע דייטשישע פֿונקציאָנאַרן איז צו גרויס".

דער לעצטער קאַמף פון דער גרופּע
פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד
אויף גזשיבאָווסקע גאַס

און אינצווישן האָבן זיך געווויסע גרופּן הן פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, הן פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד געפונען אין לפּי ערך פאַרזיכערטע ערטער אויף דער „אַרישער" זייט. די דאָזיקע גרופּן האָבן זיך אָבער נישט איזאָלירט פון דעם ווידערשטאַנד, אייגנגעהאַלטן קאָנ־טאַקטן מיט די טעטיקע קאַמפּס־גרופּן און זיך דירעקט באַ־טייליקט אין אַ ריי קאַמפּס־אַקציעס.

אַ גרופּע שרידים פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד בראש מיט פּאַוועל פרענקעל האָט זיך געפונען אין אַ בונ־קער אויף גזשיבאָווסקע 11. די גרופּע איז באַשטאַנען פון 10 פּערזאָן באַוואָפנטע מיט רעוואָלווערן און גראַנאַטן. די דייטשן האָבן דערשנאַפּט און באַלאַגערט דעם בונקער דעם 11־טן מאַי. די אויספאָדערונג אַרויסצוגיין האָבן די קעמפער אָפּגעוואָרפן. ווען די דייטשן האָבן געפּרווט אַריינדרינגען, האָבן זיי געענטפערט מיט קוילן. ווי תמיד האָבן די דייטשן באַוואָרפן דעם בונקער מיט גראַנאַטן. די מערהייט קעמפער צוזאַמען מיט פרענקעלן איז אומגעקומען אויפן אָרט. דריי קעמפער זענען אַריינגעפאַלן אין דעם שונאס הענט און דערנאָך געוואָרן דערשאָסן.

דער טראַגישער טויט פון אַ גרופּע
פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע
אויף פּראַגע דעם 25־טן מאַי

אויף פּראַגע, אינעם הויז נ. 10 פון דער גאַס פון 11־טן נאָוועמבער, האָט זיך געפונען אַ קאָנספּיראַטיווער לאָקאַל און אַ באַהעלטעניש פון דער יידישער קאַמפּס־אָר־גאַניזאַציע. דאָ האָבן זיך געפונען עטלעכע קעמפער פון צווישן די, וואָס זענען פאַרבליבן אָפּגעראַטעוועט געוואָרן פון דעם פאַרגאַזירטן בונקער אויף מילע 18. דאָ איז אויך

געוועזן אַ טרעף־פּונקט פון יידישע קעמפער און בפרט פאַר־בינדלער און שלוחים פון דער פּאַרטיזאַנישער גרופּע פו־נעם לאָמיאַנקי־וועלדל.

אין דעם זעלביקן הויז איז געוועזן אַ פאַבריק פון צעל־לולאָיד. ווי עס גיט איבער די מעלדונג פון דער פּוילישער פּאָליציי פון 25־טן מאַי, איז אין דער פאַבריק אויסגעבראָכן אַ שרפה, וועלכע האָט זיך שנעל פאַרשפּרייט צוליב דעם צעלולאָיד־מאַטעריאַל אַזוי אַז בקרוב איז דאָס גאַנצע הויז געשטאַנען אין פלאַמען. דערנאָך האָט די פּאָליציי גע־פונען דריי צום טויט פאַרברענטע קערפּערם—פון דער קעמ־פערין מאָסיע אַלטמאַן און נאָך צוויי יידישע קעמפער. אַלע דריי האָבן געשטאַמט פון דעם בונקער פון מילע 18.

דער פערטער קעמפער, וואָס האָט זיך געפונען אין דער פאַבריק, אליעזר געלער, האָט באַוויזן אַרויסצולויפן און אַפּגעבריטער און פאַרוואונדעטער. דער פינפטער, דער פאַרבינדלער מאיר שוואַרץ, איז אַנטלאָפן פון ברענענדיקן הויז צו אַ פּוילישער שכנטע, וועלכע האָט אים באַהאַלטן אין אַ שאַנק. די פּאָליציי, וואָס איז געקומען זוכן, האָט אים נישט געפונען. ווען די גוטע פרוי האָט דערמלט געעפנט די שאַנק, כדי צו באַפרייען מאיר שוואַרצן, האָט זי גע־פונען אַ מת, וואָרעם בינו לבינו האָט שוואַרץ אין שאַנק באַקומען אַ האַרץ־אַטאַקע און איז געשטאָרבן אפילו אָן אַ קרעכץ.

דער טראַגישער סוף
פון אַנדערע געטאָ־קעמפער

פון די קוילן און גראַנאַטן פונעם שונא, צוליב מסירות פון פּוילישע פאַשיסטן אָדער על פּי צופאַל זענען אומגעקו־מען אַ סך אַנדערע מיטגלידער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און סתם יידישע קעמפער, וועלכע זענען מיט דער הילף פון פּוילישע אַנטיפאַשיסטן ניצול געוואָרן פון ברענענדיקן געטאָ.

אין דעם קעלער פון דעם, אונדז שוין באַקאַנטן הויז אויף אָגראָדאָווע 19, ווו עס האָט געוווינט דער „גוטער גייסט" רישאַרד טריפּאָ, האָט זיך געפונען אַן עטאַפּ-פּונקט פאַר די געטאָ-קעמפער אויפן וויטערדיקן וועג צו די פאַרטיזאַנער. דער „גוטער גייסט" האָט זיי באַשיצט, און אַ צווייטער גייסט, אַ „בייזער גייסט" (אַ זאָאָלאָגישער אַנטיסעמיט) האָט זיי פאַרמסרט. די דייטשישע פּאָליציי איז אַריינגעדרונגען אין דעם קעלער. נאָך אַ קורצער, פאַרצווייפלטער זעלבשוץ מצד די יידן זענען זיי געוואָרן אויסגעשוחטן ביז איינעם.

די שמאַלצאָווניקעס און מוסרים מכל המינים זענען געווען די ערגסטע מכה, די גרעסטע סכנה פאַר די יידן, וואָס זענען אַנטלאָפן פון געטאָ, סיי פאַר סתם יידן, סיי פאַר די קעמפער.

אַ קרבן פון די דאָזיקע היענעס און שאַקאַלן, וואָס האָבן געלויערט און פאַראַזיטעוועט אויפן יידישן אומגליק, איז אויך געווען דער גרופּע-קאָמאַנדיר פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע, דער אויפשטענדלער וואָלף ראָזאָווסקי (אַ מיטגליד פון „צוקונפט"). ער איז אַדורכגעגאַנגען אַן אַנדער עטאַפּ-פּונקט, וואָס האָט זיך געפונען אויף זשוראַוויע-גאַס נומער 24 וווינונג 4, אין דער דירה פון דער פּוילישער אונטערערדישער סאָציאַליסטישער טוערין אויגעניע וואַנסאָוויטש-לעשטשינסקאַ (זי איז געווען די פרוי פון בונדישן טוער סאַמסאָנאָוויטש). אין איר דירה האָט זיך געפונען דער פּראָפּאַגאַנדע-צענטער פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע, אַ געווער-מאַגאַזין, אַ מקום מקלט פאַר אַ סך אומלעגאַלע טוער. ראָזאָווסקי איז דאָ נישט געבליבן. ער איז אַרויס אין שטאָט און האָט זיך נישט באַוויזן אָפּצוטשעפּען פון די שמאַלצאָווניקעס און מוסרים און איז אומגעבראַכט געוואָרן אין געסטאַפּאָ.

דעם 7-טן יולי האָט זיך אָפּגעשפּילט אַ בלוטיקע דראַמע אין דעם הויז אויף וואַשינגטאָן-גאַס נומער 80. דאָ האָט געוווינט דער פּוילישער סאָציאַליסט סטעפאַן פּאָקראָפּעק, וועלכער איז געווען אַנגאַזשירט אין אַ וויכטיקער

הילף־אַקציע לטובת די ייִדישע קעמפער, דער עיקר אין באַזאָרגן פאַר זיי געווער. זיין שטוב איז געווען אַ קאָנספּיראַטיווער טרעף־פונקט מיט די פאָרשטייער פון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. דאָ איז אויך געווען די באַזע פון דעם העלדישן פאַרבינדלער פון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע טוביה שיינגוט (טאַדעק), אַ מיטגליד פון „השומר הצעיר“.

דעם 7 יולי איז די געסטאַפּאָ פּלוצים אַרייַנגעדרונגען אין פּאָקראָפּעקס וווינונג. פּאָקראָפּעק און שיינגוט האָבן געשטעלט אַ ווידערשטאַנד און באַשאָסן די געסטאַפּאָ־לייט. די לעצטע זענען אָבער גובר געווען און די צוויי קעמפער — דער ייִד און דער פּוילישער סאָציאַליסט — זענען אומגעקומען.

כדי צו פאַרענדיקן דעם פּראָבלעם פון דעם גורל פון אַ סך ייִדישע קעמפער אויף דער „אַרישער“ זייט, וועלן מיר אַריבערשפּרינגען אַ גרויסן צייט־מהלך, ביזן אָנהייב פון יאָר 1944. איינער פון די בונקערס פון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע אויף דער „אַרישער“ זייט האָט זיך געפונען אויף פּרוזשנע־גאַס נומער 14. דאָ האָבן זיך צווישן אַנדערע געפונען די געטאָ־קעמפער יעקב פייגענבלאַט („יאַצעק“) פון „גורדוניה“, זיגמונט איגלאַ (פון „בונד“) און גוטע קאַוועגאָקי, וועלכע זענען ווייטער געשטאַנען אין קאָנטאַקט מיט דער אונטערערד. תחילת 1944 האָט אַ מסור אויסגעגעבן דעם בונקער. נאָך אַ קורצן ווידערשטאַנד זענען די געטאָ־קעמפער געפאַלן.

נישט אַלע געוו. געטאָ־קעמפער, וואָס האָבן זיך געפונען אויף דער „אַרישער“ זייט, האָבן פאַרענדיקט אַזוי טראַגיש. אַ גאַנצע גרופּע בראש מיט יצחק צוקערמאַן („אַנטעק“), אין וועלכער עס האָבן זיך אויך געפונען טביה באָזשיקאָווסקי, הערש בערלינסקי, צביה לובעטקין, מאַרעק עדעלמאַן, פּאָליע עלסטער, ערליך, דער פאַרבינדלער צעלעמענסקי און אַנדערע האָבן אויסגעדויערט, אין זייער שווערע באַדינגונגען, ביזן אויסברוך פון פּוילישן אויפשטאַנד אין אויגוסט 1944 און אָנטייל גענומען אין דעם אויפשטאַנד.

עטלעכע פון זיי — בערלינסקי, עלסטער, ערליך — זענען געפאַלן בעת די אויפשטאַנד־קאַמפן.

אויף דער „אַרישער" זייט האָט זיך אויך געפונען, שטייענדיק אין קאָנטאַקט מיט דער דערמאָנטער קעמפער־גרופע, אַ גרופע יידישע עסקנים ובתוכם ד"ר לעאָן פיינער, סאַלאָ פישגרונד און אַנדערע צענטראַלע טוער פון „בונד", ד"ר אברהם בערמאַן און אַנדערע פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט, דער אָפיציר פון דער פאָלקס־גוואַרדיע און יידישער טוער מנשה (נאַסטעק) מאָטיוויעצקי, וועלכער איז אומגעקומען אינעם פוילישן אויפשטאַנד, די קאָמוניסטישע טוערין יאַנינאַ ביר פון לובלין און אַנדערע.

די דאָזיקע גרופע טרייע טוער האָט גענומען אויף זיך זייער אַ וויכטיקע און שווערע אַרבעט. זי איז באַשטאַנען קודם כל אין אָרגאַניזירן הילף פאַר די טויזנטער יידן, וואָס האָבן זיך געפונען אין אויסערגעוויינלעך שווערע באַדינגונגען אויף דער „אַרישער" זייט, אָפטמאָל אין דער לאַגע פון אַ כסדר געפלאָגטער און געיאָגטער חיה. ווייטער איז געווען נייטיק צו אָרגאַניזירן דעם איינקויף פון געווער פאַר פאַרשידענע גרופן יידן, וואָס האָבן זיך געפונען אין די לעצטע געטאָס און לאַגערן אין לאַנד. און די דריטע, אָבער נישט לעצטע אויפגאַבע: איינהאַלטן דעם קאָנטאַקט מיט די יידישע אָרגאַניזאַציעס אין אויסלאַנד, אַלאַרמירן די עפנטלעכע מיינונג אין אויסלאַנד, מאָנען און פאָדערן הילף און אַקטיווקייט.

אויף אָט דעם לעצטן געביט האָבן זיך אויסגעצייכנט דער פאָרזיצער פון אומלעגאַלן צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד", ד"ר לעאָן פיינער, און דער פאָרשטייער פון געהיימען יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט, ד"ר אברהם בערמאַן, און זייערע נאָענטע מיטאַרבעטער. לעאָן פיינער האָט דורך פאַרשידענע וועגן געשיקט באַריכטן און אַלאַרמען קיין אויסלאַנד. באַריכטן און אַלאַרמען האָבן אויך געשיקט די אונטערערדישע טוער יצחק צוקערמאַן, גאָטעסמאַן און אַנדערע.

אין דער זעלביקער צייט האָט דער ערשטער סעקרע־טאַר פון צ. ק. פון פּ. פּ. ר., פּאַוועל פינדער, געשיקט באַריכטן וועגן דעם געטאָ־קאַמף און אַליאַרמען קיין מאָסקווע, צום באַוווסטן פירער פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער־באַוועגונג, געאָרגי דימיטראָוו. סיי די באַריכטן פון לעאָן פיינער, סיי די געהיימע דעפּעשן פון פּאַוועל פינדער זענען פאַראַן אין אַרכיוון. דאָס זענען וויכטיקע דאָקומענטן פון דער תקופה פון דעם געטאָ־קאַמף.

לאָמיר זיך אַצינד אומקערן צו די געשעענישן פון סוף מאַי 1943.

דער קאַמף פון אהרן בריסקינס גרופּע אויף מיאָדאָווע 41, דעם 27־טן מאַי

פרייטיק, דעם 27־טן מאַי האָט לודוויק לאַנדוי געמאַכט אין זיין טאָגבוך די פאָלגנדיקע נאָטיץ:

„היינט אין סאַמע העלן טאָג איז אויף מיאָדאָווע־גאַס אויסגעבראָכן אַ גוואַלטיקע שיסעריי. מען האָט דערהרגעט עטלעכע פּוילישע און דייטשישע פּאָליציאַנטן, עס זענען אויך אומגעקומען עטלעכע אָנפאַלער, איינער פון זיי האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ ייד. מען האַלט, אַז דאָס איז געווען אַ קאַמף פון די דייטשן מיט עפּעס אַ יידישער גרופּע, ווייל נעכטן האָט מען געהערט זייער אַ באַלעבאַטע שיסעריי פון די חורבות פונעם כסדר פאַרניכטעטן געטאָ, און מען האָט געזאָגט, אַז געוויסע אָפּטיילונגען פון געטאָ האָבן זיך אַדורכגעריסן אויף אויסן".

די גוט אינפאָרמירטע פּויליש־דעמאָקראַטישע אונטער־ערדישע טאָג־צייטונג „נאָווי דזשען" פון 27־טן מאַי טיילט אויכעט מיט וועגן דעם דאָזיקן קאַמף, דהיינו: „אַ קאַמפּס־גרופּע האָט אַטאַקירט און דערשאָסן צוויי אָפיצירן פון דער פּוילישער פּאָליציי אויף מיאָדאָווע־גאַס קעגנאיבער דעם בנין פון קרייז־געריכט. נאָכן אויספירן די דאָזיקע אויפגאַבע האָט די קעמפער־גרופּע זיך צוריקגעצויגן, דעמלט איז געקומען צו אַ קאַמף מיט פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע. די

קעמפער האָבן געשאָסן פון רעוואָלווערן און געוואָרפן גראַ־נאַטן. דער קאַמף האָט זיך אָנגעהויבן 10 אינדערפרי״.

די פוילישע אונטערערדישע טוער, מאַן און פרוי לעַ־גען, וועלכע האָבן געהאַט די אויפגאַבע אויפצונעמען ביי זיך אין שטוב אויף שטשיגלע־גאַס די יידישע קעמפער, וואָס זענען אַרוים פון געטאָ, וויסן צו דערציילן, אַז דאָס איז געווען די קאַמפס־גרופע פון אהרן בריסקין (פּאַוועל), וואָס איז בשעתו אַרוים פון דעם בונקער אויף פראַנציסקאַנער 22 אויף טלאָמאַצקע גאַס מיטן ציל צו זוכן אַ וועג צו דער „אַרישער״ זייט. זי האָט דורכגעמאַכט אין משך אַ לאַנ־גער צייט פאַרשידענע גילגולים און צוזאַמענשטויסן מיט דער פּאָליציי און לסוף זיך אָפּגעשטעלט אין אַ באַהעלטעניש אויף מיאָדאָווע 14. פון דאַנען האָבן זיי אָנגעקניפּט דורך די לענעצעס אַ קאָנטאַקט מיט דער פאָלקס־גוואַרדיע. צום סוף האָט זיי פאַראַטן דער הויזוועכטער און געבראַכט פּאָליציי.

די יידישע גרופּע איז אומגעקומען אין אומגלייכן קאַמף, אויפן מסור איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אַ טויט־אור־טייל, וואָס איז געוואָרן אויסגעפירט דורך אַ ספּעץ־גרופּע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע.

דער העלדישער קעמפער פון מיאָדאָווע 10, אהרן בריסקין, איז געווען אַ מיטגליד פון דער קאָמוניסטישער יוגנט.

די לעצטע קאַמפן אויף די נאַלעווקעס

סוף מאַי זענען געפאַלן די לעצטע בונקערס און האָבן זיך אָפּגעשפּילט די לעצטע קאַמפן צווישן די חורבות פון דער הויפט־גאַס פונעם וואַרשעווער געטאָ, די נאַלעווקעס. דאָ זאָלן האָבן אָפּעריר די לעצטע פאַרבליבענע גרופּן פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע אונטער דער אָנפירונג פון די קאָמאַנדירן: זכריה אַרטשטיין, יצחק בלוישטיין און יוסף פאַרבער.

די בונקערס זענען אויסגעגעבן געוואָרן דורך יידישע מוסרים, וועלכע זענען דערנאָך געפאַלן פון די הענט פון יידישע קעמפער.

אין דער זעלביקער צייט זענען אויך געפֿאַלן די לעצטע קאַמפּס=גרופּן אויף וואָלינסקע גאַס.

דער חודש מאַי איז אָפּגעשלאָסן געוואָרן מיט אַן אויסערגעוויינלעך דרייסטן אָנגריף פֿון די יידישע קעמפֿער. די ס. ס. האָט אָפּט געפֿירט גרופּן פּאָליטישע אַרעסטירטע פֿון דער פּאַוויאַק=תּפֿיסה, כּדי זיי צו דערשיסן צווישן די געטאָ=חורבֿות. די יידישע קעמפֿער האָבן איינגעאָרדנט אַ באַוואָפֿנטן אָנפֿאַל אויף אַזאַ טויט=קאָנוואָי, צעקלאַפּט די ס. ס. און געגעבן די טויט=פֿאַרמשפּטע אַרעסטאַנטן די מעגלעכקייט צו אַנטלויפֿן. די דאָזיקע אַקציע איז געוואָרן דורכגעפֿירט אין מיטן העלן טאָג. דער דאָזיקער פֿאַל האָט געצוווּנגען די דייטשן אַריינצופֿירן באַנייס אויפֿן שטח פֿון געטאָ פּאַנצער=אויטאָס. דער באַריכט=געבער פֿון דער פּוילישער פּאָליציי גיט צו אין זיין ראַפּאָרט פֿון 1=טן יוני: „די לאַגע אין געטאָ האָט זיך פֿאַרערגערט“.

דעם 31 מאַי איז ביים גענעראַל=גובערנאַטאָר פֿראַנק אין קראָקע פֿאָרגעקומען אַ באַראַטונג וועגן דער זיכערקייט=לאַגע אין לאַנד. אין זיין ראַפּאָרט האָט דער זיכערקייט=„מיניסטער“, גענעראַל קריגער צוו. אַנד. באַטאָנט, אַז „ער האָט באַקומען פֿון דער זיכערקייט=פּאָליציי אין וואַרשע אַ מעלדונג, אַז די יידן פֿירן ווייטער אויס אָנפֿאַלן און הריגות“; מיט אַנדערע ווערטער: אַז די קאַמפֿן אין געטאָ הערן נאָך אַלץ נישט אויף. קריגער האָט ווייטער געזאָגט, אַז דאָס דערשטיקן דעם יידישן ווידערשטאַנד און די ליקווידאַציע פֿון וואַרשעווער געטאָ געהערן צו די שווערסטע און ביטערסטע אויפֿגאַבן פֿון דער פּאָליציי, אָבער מען מוז עס דורכפֿירן, ווייל אַזוי איז דער באַפֿעל פֿונעם „פֿירער“. קריגער האָט אין זיין רעפֿעראַט געמוזט אָנערקענען די מוטיקייט פֿון די יידישע אויפֿשטענדלער און בפֿרט פֿון די פֿרויען, וועלכע צייכענען זיך אויס — לויט קריגערן — מיט זייער כּוח און קאַמפֿסגרייטקייט.

דער לעצטער קאַמף
פונעם שלאַכט־קאָמאַנדיר זכריה אַרטשטיין
דעם 3־טן יוני

איינער פון די העלדישע שלאַכט־קאָמאַנדירן, וועגן וועלכן מען הערט נאָך תחילת יוני, איז זכריה אַרטשטיין, איינער פון די פעיקסטע און מוטיקסטע גרופּע־אָנפירער פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע. פון די נאַלעווקעס האָט ער זיך מיט זיין גרופּע איבערגעטראָגן אויף באָניפראַטן, אַלץ נאָענטער צו דער געטאָ־גרענעץ, מיט דער האָפענונג אַרויסצורייסן זיך פון דעם טויט־פאַרמשפּטן ריזיקן בית־עלמין, וווּ עס איז אַמאָל געוועזן אַ געטאָ.

ווי עס גיבן איבער אומאָפּהענגיק פון זיך עטלעכע עדות, איז אַרטשטיינס גרופּע אַטאַקירט געוואָרן דורכן שונא דעם 3־טן יוני נישט ווייט פונעם צעשטערטן הויז אויף באָניפראַטן 13. אַרטשטיין האָט אָנגעווענדט די טאַקטיק פון אָפּווענדן דעם שונאס אויפמערקזאַמקייט און פון איבעראַשן אים מיט אַן אומגעריכטן אָנפאַל פון הינטערהוויילעכטס. די קעמפער האָבן פאַרנומען אַ פּאָזיציע אינעם אויסגעברענטן הויז און באַשאָסן די דייטשן. ווען די דייטשן האָבן געעפנט אַ העפטיקן פייער, האָבן די יידן געענטפערט מיט שיטערע שאָסן, און די דייטשן האָבן זיך דערנענטערט צו דער חורבה, קאָנצענטרירנדיק אויף איר די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט. אין דעם מאָמענט האָט זיך זכריה אַרטשטיין אַראָפּגעלאָזט דורך דער ריגווע און פאַרלאָפן די דייטשן פון הינטן. די דייטשן זענען גענומען געוואָרן אין צוויי פייערן. ביי לפי ערך נאָרמאַלע באַדינגונגען וואָלטן זיי פאַרשפּילט, אָבער די יידישע בחורים זענען שוין געווען אַזוי ווייט פאַרשלאַפט פון הונגער און דערשעפּונג, אַז עס האָט זיי שוין נישט געסטאַיעט קיין פיזישער כוח. זיי זענען געוועזן נישט שלעכט באַוואָפנט, אָבער זיי האָבן שוין נישט געהאַט קיין כוח צו וואַרפן די גראַנאַטן. דער שליידער איז געווען צו שוואַך, די גראַנאַטן זענען געפאַלן צו נאָענט. אַרטשטיינס גרופּע האָט פאַרלאָרן 5 קעמפער, בתוכם איין

מיידל. עס איז נישט געווען קיין אַנדער ברירה, ווי שנעל אַנטלויפן צווישן די חורבות. די דייטשישע פּאָליציי האָט פאַרלאָרן דריי מאַן.

אָרטשטיין זאָל נאָכאַמאָל האָבן געפּרוווט מזל זיך אַרויסצורייסן פון געטאָ. ער זאָל האָבן אומגעקומען אין די ערשטע טעג פון יוני ביי אַזאַ פּרווו.

אזוי איז געפאַלן זכריה אָרטשטיין, אַ העלד פון אַ סך שלאַכטן, אַ מיטגליד פון דער יוגנט־אָרגאַניזאַציע „דרור".

די לעצטע ידיעות וועגן די קאַמפן אין חודש יוני

זונטיק, דעם 5־טן יוני איז געפאַלן בעת אַ צוזאַמענ־שטויס מיט די דייטשן דער לעצטער קאָמאַנדיר פון אַ גרוי־סע פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד יאַנעק פּיקאַ. דאָס איז געווען אַ פּשוטער פאָלקס־מענטש, וואָס האָט געהאַט אַריינגעצויגן אין זיין קאַמפס־גרופּע אַ סך געוו. „ווילע יונ־גען" און זיי דערצויגן פאַר קעמפער. פּיקאַ איז געווען זיין פּסעוודאָנים (אַ פּיקע), זיין אמתער נאָמען איז געבליבן אומבאַקאַנט.

דעם 8־טן יוני האָט די פּוילישע לינקע אונטערערדי־שע צייטשריפט „גלאָס וואַרשאַווי" געשריבן: „נישט גע־קוקט דערויף, וואָס אַ ריי צייטשריפטן האָבן שוין געבראַכט אַ ידיעה וועגן דעם סוף פון די קאַמפן אין געטאָ, ווירקט נאָך אַלץ דאָס הייפל (יידישע) קעמפער. אין משך פון די לעצטע טעג האָבן זיי דורכגעפירט אַ ריי אַרויספאַלן איבער די מויערן, געהרגעט עטלעכע זשאַנדאַרן און געצוווּנגען (דעם שונא) צו פאַרגרעסערן זיינע כוחות".

די לעצטע פעסטשטעלונג באַשטעטיקט די מעלדונג פון דער א. ק.־אויספירונג פון 15־טן יוני. מיר לייענען דאָרטן אָט וואָס: טאָג און נאַכט שיקן די דייטשן אין געטאָ אַריין קליינע אָפּטיילונגען אוקראַינישע און לעטישע געהילפ־ס. ס., זיי זענען באַוואָפנט מיט מאַשין־געווער און גראַנאַטן. זיי נישטערן און רייסן אויף בונקערס. בלויז אין איין בונ־

קער אויף לעשנאָ האָט מען אויפגעדעקט אַ גוט-פאַרמאַסקירטע גרופּע פון 150 יידן — אויף דער זעלביקער לעשנאָגאַס, ווו מען האָט געמיינט, אַז עס איז שוין קיין סימן פון קיין ייד מער נישטאָ. די אינפאָרמאַציע פון דעם א. ק.-אויסשפּיר פאַרענדיקט זיך מיט די ווערטער: „מען קאָן זיך משער זיין, אַז אויפן געביט פונעם געטאָ געפינט זיך נאָך אַ גרויסע צאָל באַוואָפנטע יידן, וועלכע זענען דעצידירט זיך צו פאַרטיידיקן“.

מכוח דעם, אַז אין חודש יוני האָבן נאָך געדויערט די קאַמפן אין חרובן געטאָ, טיילט מיט אַ רייכסדייטשקע, ד. ה. אַ דייטשישע פרוי פון דייטשלאַנד גופא, אַ געקומענע קיין וואַרשע, אין אַ בריוו צו די העכערע פּאָליציי-אָרגאַנען אין דייטשלאַנד. די דייטשקע, וואָס איר נאָמען איז אונדז אומבאַקאַנט, קלאָגט זיך אויף די שלעכטע לעבן-באַדינגונגען און פאַרשיידענע אומאָנגענעמלעכקייטן, וואָס עס קומט אוים איצט אויסצושטיין די ציווילע דייטשן אין וואַרשע „צוליב די אָנפאַלן מצד די יידן און באַנדעס“. זי באַשולדיקט די וואַרשעווער היטלערישע פּאָליציי, אַז די אַקציע צו ליקווידירן דאָס געטאָ, וואָס איז געווען באַשטימט דורך דער ס. ס. בסודי סודות, איז אַנטפלעקט געוואָרן די יידן. מען האָט זיך געריכט — שרייבט זי ווייטער — אַז די אַקציע וועט דויערן בסך הכל 3—4 טעג און דאָ דויערן שוין די קאַמפן 5 וואָכן און מען זעט נאָך נישט קיין עק.

און לסוף אַ דייטשישער דאָקומענט, וואָס שטאַמט פון די דייטשישע פּאָליציייאישע מאַכט-אָרגאַנען אין וואַרשע. דאָס איז אַ פאָרשלאַג צו באַלוינען דעם הויפּטמאַן (קאַפּיטאַן) פון דער שוץ-פּאָליציי, עדערער, מיט אַן אויסצייכענונג פאַר זיינע פאַרדינסטן ביים באַקעמפן די „ייִדיש-באָלשעוויסטישע באַנדעס“ אויפן געביט פון דעם געוו. יידישן וווין-באַצירק אין יוני 1943.

די אַלע ציטירטע דריי דאָקומענטן האָבן איין חסרון. זיי גיבן נישט אָן גענוי די ערטער, ווו די יוני-קאַמפן זענען פאָרגעקומען, און זייער פאַרלויף. אָבער זיי שטעלן פעסט, אַז אין יוני זענען די קאַמפן פאָרגעזעצט געוואָרן.

אין דער הינזיכט קומען צו הילף די אויפקלערונגען פון עדי ראיה, למשל פון אריה נייבערג און ד״ר רישארד לעווי (וואלעווסקי), וועלכע זענען אין יענער צייט געווען אין געטא און האבן מיט די אייגענע אויגן געזען די קאמפן און אין געוויסע שלאכטן גענומען אן אנטייל.

אדאנק דעם דערוויסן מיר זיך, אז די קאמפן, וועגן וועלכע עס רעדן די ציטירטע פוילישע און דייטשישע דאָ־קומענטן, זענען פארגעקומען אויף באניפראטן, מוראנאָווי־סקע, הרב מייזילס־גאס. שוויענטאָיערסקע און וואלאָווע. עס ווערן אפילו דערמאנט נעמען פון קעמפער, ווי יאנקע גאנ־טארסקא, קלאנסקי, אינזשיניער מאשקאָוויטש, דער מרע־גער משה „באלשעוויק“ און אנדערע.

דער אויפשטאנד לעשט זיך אײַן אין חודש יולי

דער אויבן־געבראכטער דייטשישער דאָקומענט וועגן די „פארטיזאנען“ פון דעם שופּאָ־הויפּטמאַן עדערער רעדט וועגן די קאמפן אין חרובן געטא נישט בלויז אין יוני, נאר אויך אין חודש יולי! דער פארשלאג־געבער לויבט דעם הויפּטמאן עדערער, אז אין יולי 1943 האט ער אויפ־גענומען א קאמף קעגן א גרופע פון 9 באוואפנטע „יידישע באנדיטן“ אויפן שטח פון געוו. געטא!

דער ציטירטער שוין עד ראיה, נייבערג, און נאך איין אנטיילנעמער אין די קאמפן, דער מעטאל־ארבעטער משה פלאמענבוים, דערגענצן די אינפארמאציע פון דעם דייטשישן דאקומענט און דערציילן וועגן יולי־שלאכטן אויף שוויענטאָיערסקע, וואלאָווע, פראנציסקאנער, מוראנאָווער פלאץ, זאמענהאף־גאס. למשל אויף וואלאווע 4 האט א גרו־פע יידישע קעמפער בראש מיט שמעון מעלאן אויפגע־נומען די ארייננמארשירנדיקע היטלעריסטן, וועלכע האבן דערביי געזונגען דאס יידן־מערדערישע „הארסט־וועסעל־ליד“, מיט א האגל פון קוילן. די רוצחים האבן לכתחילה געמאכט פיס, זיי זענען אבער שנעל געקומען צוריק און געצוואונגען די יידן צו אנטלויפן אין דער ריכטונג פון דער פראנציסקאנער גאס.

דעם 2=טן יולי איז אָפּגעגאַנגען מיט בלוט דער גוט= פּאַרמאַסקירטער און העלדיש פּאַרטיידיקטער טרעגער=בונ= קער אויף פּראַנציִשקאַנער 37. פּאַרן פּרייז פון גרויסע קרבנות איז געלונגען אָפּצושטויסן די דייטשן, וועלכע זע= נען אַוועק. אין שלאַכט איז צוו. אַנד. געפאַלן אַ יונגער קעמ= פער, אַ זון פון אַ טרעגער. דער צווייטאָקטער פאָטער האָט איבערן זונס טויטן קערפּער בייגעלייגט אַ שבועה צו נעמען נקמה.

דעם 7=טן יולי איז אַ חורבות=גרופּע, פאַרבייגייענדיק ביי גאַלעוויקעס 23—25, אַטאַקירט געוואָרן דורך דייטשן. די גרופּע האָט צוריקגעשאָסן.

פּאַמעלעך האָט אָבער דער יידישער ווידערשטאַנד גע= צאַנקט. די לעבנס=מיטלען זענען אויסגעגאַנגען, ממילא זע= נען אויך די כוחות אויסגעגאַנגען. די דייטשן האָבן גענומען אויפסניי אויפרייסן די חורבות. עס איז שוין נישט געווען וואָס צו טרינקען. „ביינאַכט האָבן מיר זיך ווי לונאַטיקער געשלעפּט איבער די הייף זוכנדיק וואַסער“, דערציילט איי= נער פון די חורבות=קעמפער אריה נייבערג.

עס איז געבליבן איין ציל: געפינען אַ וועג אַרויסצו= באַקומען זיך פון דעם טאָל פון טויט.

ווער עס האָט נאָר געקאָנט איז אַרויס. אָבער דער וועג דורך די קאַנאַלן איז געוואָרן אָפּגעשניטן. צו ערשט האָבן די דייטשן פאַרגאָסן די קאַנאַלן מיט וואַסער, דער= נאָך האָבן זיי אויפגעריסן די אַרויסגענג.

האָט מען זיך געמוזט רעציִדירן צו זוכן אַן אַרויס= גאַנג אינמיטן נאַכט, אַדורכשלייכן זיך צווישן דעם שונאס וואַכן. אַ סך האָבן פאַר דעם געוואַגטן שריט באַצאָלט מיטן לעבן.

די לעצטע גרופּן, וועלכע זענען אַדורך בשלום און מיט געווער אין האַנט, זענען אַרויס דעם 23=טן און 26=טן סעפּ= טעמבער. צווישן זיי זענען געווען אונדזערע צוויי עדות: נייבערג און לעווי.

הינטער זיי איז געבליבן אַ ריזיקע וויסטעניש, איינ= געהילט אין אַ טויטער שטילקייט.

די לעצטע הייל-איינוווינער פון געטאָ
און זייער לעצטער קאַמף

אָבער אָט די אומהיימלעכע שטילקייט איז פון צייט צו צייט דורכגעשניטן געוואָרן דורך אַ שאָס-קנאַל. וואָרעם נישט אַלע שרידים האָבן באַוויזן אַרויסצוגיין און צווישן די אומענדלעכע חורבות זענען נאָך פאַרבליבן, לכל הפחות ביזן סוף 1943, שיטערע אָבער באַוואָפנטע יידישע גרופן. זיי האָבן פאַרמאָגט פיסטאָלעטן און גראַנאַטן. די אסירים פונעם ניי-אויפגעשטעלטן ס. ס.-לאַגער אויף גענשע גאַס, וועלכע זענען באַנוצט געוואָרן אויסצורייניקן דעם צע-שטערטן געטאָ-שטח, האָבן געזען די דאָזיקע באַוואָפנטע גרופן פון יונגע יידן, וועלכע האָבן נישט געוואָלט דערנעענ-טערן צו זיך און געשאָסן אין די ס. ס.-מענער, וועלכע האָבן צוליב דעם מורא געהאַט אימת המות זיך אַריינצו-לאָזן טיפער אין די געטאָ-חורבות. די יידישע גרופן זענען אָבער געטריבן געוואָרן ווי וואַלד-חיות פון הונגער און גע-מוזט אַרויסרוקן זיך מחוץ דעם געטאָ-וויסטעניש זוכנדיק עסן. אין אַזעלכע פאַלן פלעגט נישט זעלטן קומען צו שאָס-אויסטוישן מיט די ס. ס.-מענער. די לעצטע יידן פלעגן פאַלן פון די פיינטלעכע קוילן. אין בעסטן פאַל האָט זיי געדראָט אַ הונגער-טויט.

די לעצטע ידיעה וועגן אַ יידישער קאַמפס-גרופע, וואָס האָט געוואַנדערט איבער די חורבות פונעם געטאָ, שטאַמט פון יוני 1944! די פוילישע אונטערערדישע אויסגאַבע „אינפאָרמאַציאַ וסכאָדניאַ אי נאַראָדאָוואַ" (מזרחדיקע און נאַציאָנאַלע אינפאָרמאַציע) נ' 28 פון 7-טן יולי 1944 גיט איבער, אַז אין מיטן יוני פונעם דאָזיקן יאָר האָט אַ יידי-שע גרופע אַטאַקירט אַ זשאַנדאַרמעריע-אָפּטיילונג, וואָס איז דורכגעגאַנגען דורכן געטאָ-שטח, און דערהרגעט אויפן אָרט 3 דייטשן. די דייטשן האָבן גלייך איינגעאָרדנט אַן אָבלאַווע און געכאַפּט 25 יידן און דערשאָסן.

דאָס האָט פּאַסירט אַ יאָר נאָכן דערשטיקן מיט פייער און שווערד דעם אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ.

איינצלנע ייִדן האָבן אין די אונטערערדישע הײלן פונעם געטאָ איבערגעלעבט ביזן סאַמע סוף, ביז דעם אויסברוך פון פּוילישן אויפשטאַנד אין אויגוסט 1944. איינער פון די עדות פון דער סאַמע לעצטער פאַזע פונעם הורבן, דער פריזיר־אַרבעטער דוד ביאַלאָגראָד, האָט דערקלערט די באַפרייונג.

נ אָ כ וו אָ ר ט

די ראָל
און די היסטאָריש-מאָראַלישע באַדייטונג
פון דעם געטאָ-אויפשטאַנד

דער אומגלייכער קאַמף צווישן דעם היטלעריסטישן „גלית“ און דעם געטאָ-„דוד“ איז לעת עתה געוואָרן פאַרענדיקט. דאָס מאָל איז אָבער נישט געווען ווי אין דער ביבלישער דערציילונג. דאָס מאָל האָט געזיגט די רויע ברוטאַלקייט. „גלית“ מיטן האַקנקרייץ האָט באַזיגט דעם קליינעם דוד. באַזיגט מיליטעריש און פיזיש. דער מאָראַלישער נצחון איז געווען אויף דער זייט פון דעם קעמפנדיקן געטאָ.

דער קאַמף איז געווען אַ גיגאַנטישער, הגם די פיזישע כוחות זענען געווען טראַגיש אומגלייכע.

פאַר היטלער-דייטשלאַנד איז דאָס געווען אַ שענדלעכער זיג, אַ חרפּה אויף אייביק.

פאַר יידן און פאַר אַלע פרייהייט-ליבנדיקע מענטשן איז דאָס געווען אַ גרויסער העראָישער קאַמף, אַן עפּאָס פון גבורה און מאָראַלישער דערהויבנקייט.

דער אויפשטאַנד פון וואַרשעווער געטאָ איז אויף דורי דורות אַריין אין דער געשיכטע פון יידישן פאָלק און אין דער געשיכטע פון געראַנגל פאַר פרייהייט פון דער גאַנצער מענטשהייט. ער האָט צוויי גרויסע באַטייטן: אַ היסטאָרישן און אַ מאָראַלישן.

היסטאָריש איז דאָס געווען **דער ערשטער שטאָטישער אויפשטאַנד** אין דער געשיכטע פון דער ווידערשטאַנד-באַוועגונג פון די פרייהייט-ליבנדיקע פעלקער קעגן דער היטלעריסטישער אָקופּאַציע.

אַלע אַנדערע שטאָטישע אויפשטאַנדן האָבן געהאַט אַן אָרט אין די יאָרן 1944 און 1945, אין דער צייט ווען די דייטשישע אַרמייען זענען שוין געווען, אין תוך גע־נומען, צעקלאַפּט און בשעת די באַפרייערישע מחנות — די סאָוויעטישע און די ענגליש־אַמעריקאַנישע — זענען געשטאַנען נאָענט אָדער אפילו שוין ביי די טויערן פון די שטעט. די אַלע אַנדערע שטאָטישע אויפ־שטאַנדן זענען אויסגעבראָכן אין אַ לאַנד־סביבה פון העכסטער יוירונג און אויפברויז, אויף אַ כוואַליע פון פּאַרטיזאַנישן קאַמף און סאַבאָטאַזש. דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ איז אויסגעבראָכן אין אַ צייט, ווען די באַוואָפנטע קאַמפּס־באַוועגונג אין לאַנד האָט זיך ערשט געשטעלט אויף די פיס.

פאַר יידן איז דער היסטאָרישער באַטייט פונעם געטאָ־אויפשטאַנד באַזונדערס וויכטיק. דאָס איז גע־ווען אַן איבערברוך־דאַטע, אַן איבערגאַנג פון פּאַסיווי־קייט, צעטומלעניש און יאוש צו אַקטיווקייט און ציל־געווענדטן קאַמף. דאָס איז געווען דער העכסטער אויסדרוק פון קאָנצענטרירטן יידישן צושטייער ווי אַ פאָלק צום אַלגעמיינעם קאַמף קעגן היטלעריזם.

דער מאָראַלישער באַטייט פונעם געטאָ־אויפ־שטאַנד האָט געווירקט באַלד אויף דער הייסער מי־נוט און ווירקט נאָך עד היום. דאָס איז געווען די גרוי־סע מאַניפעסטאַציע, אַז אַ פאָלק, וואָס איז פעיק צום קאַמף, אפילו צום אומגלייכסטן, און קעמפט באמת, אפילו ווען ער פאַרשפּילט די שלאַכט, קאָן נישט אונ־טערגיין, פאַרדינט אויף לעבן און וועט לעבן.

דאָס איז געווען די שענסטע רעאַליזירונג פונעם ברייט־באַקאַנטן פּאַרטיזאַנישן לאָזונג: אין קאַמף וועסטו געפינען דעם וועג צום לעבן.

דאָס איז געווען דער מוסטער — פאַר יידן און פאַר אַלע אַנדערע פעלקער, אַ מוסטער, וואָס איז אַקטועל עד היום הזה — אַז אין די ערגסטע, ממש

אומגלעכסטע באַדינגונגען איז פאַראַן אַן אויסוועג: אַן אויסוועג וואָס פירט דורך קאַמף.

דער מאָראַלישער ביישפּיל פון די וואַרשעווער געטאָ־קעמפער האָט תיכּף אָנגעצונדן און מיטגעריסן אַ סך אַנדערע, נאָך דעמלט געבליבענע אינדזעלעך פון יידישן קיום אין אָקופּירטן פּוילן און ווייט מחוץ זיינע גרענעצן.

אַלע יידישע קאַמפס־אַקטן אין משך פון יאָר 1943 זענען אויפגעקומען אונטער דער ווירקונג פון דעם אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ:

דער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד אין טשענסטאָ־כאָווער געטאָ דעם 25־טן יוני;

דער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד אין בענדינער געטאָ דעם 1־טן און 2־טן אויגוסט;

דער בונט אין דעם טויט־לאַגער טרעבלינקע דעם 2־טן אויגוסט;

דער אויפשטאַנד פון ביאַליסטאָקער געטאָ פון 16־טן אויגוסט ביז לפי ערך סוף חודש;

דער בונט אין דעם טויט־לאַגער סאָביבאָר דעם 14־טן אָקטאָבער;

און נאָך אַנדערע אַקטן אין געטאָס און וועלדער.

די טראַדיציע פון די וואַרשעווער געטאָ־קעמפער האָבן הויך געטראָגן די יענע פון זיי, וואָס האָבן זיך אָרגאַניזירט אין דער פּאַרטיזאַנישער אָפּטיילונג א. נ. פון מרדכי אַניעלעוויטש און געקעמפט אין די ווישקאָ־ווער וועלדער.

די בשורה פון יידישן אויפשטאַנד האָט דער־גרייכט אינעם געטאָ פון ווילנע, צו די יידישע פראָנט־קעמפער, צו די יידישע ווידערשטענדלער אין פראַנק־רייך, און אַלעמען אָנגעפילט מיט שטאָלץ און אומע־טום געווירקט ווי אַ פייערזייל, ווי אַ סטימול צום ווייַ־טערדיקן געראַנגל. אונטערן רושם פון דעם וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד האָט הירש גליק, אַ מיטגליד פון דער פאַראייניקטער פאַרטיזאַנישער אָרגאַניזאַציע אין

ווילנער געטאָ, אָנגעשריבן זיין ליד: „זאָג נישט קיינ־מאָל, אַז דו גייסט דעם לעצטן וועג“, וואָס איז גע־וואָרן דער הימן פון די יידישע פּאַרטיזאַנער און אונ־טערערדישע קעמפער.

דער יונגער ווילנער פּאָעט האָט מיט זיין דיכטע־רישן אינסטינקט אויפגעכאַפּט דעם עיקר העיקרים פון דעם מאָראַלישן זין פון געטאָ־קאַמף.

אין וואַרשעווער געטאָ האָט מען דאָס דאָזיקע ליד נישט געקענט. אָבער די כוונה איז געווען די זעלבע.

נישטאָ קיין לעצטער וועג, מיט אַלע כוחות, ביזן לעצטן אָטעם ראַנגלען זיך פאַר אַ ווירדיקן, הויך־מענטשלעכן אויסוועג — אָט די ווערטער האָבן גע־טראָגן אין זייער האַרץ די קעמפער פון וואַרשעווער געטאָ אפילו דעמלט, ווען זיי זענען געפאַלן פון דעם שונאס קוילן, ווען זיי זענען צעריסן געוואָרן אין די צעשטערטע בונקערס, ווען זיי זענען דערשטיקט גע־וואָרן דורכן דייטשישן גאַז, ווען זיי זענען געשטאַנען אַליין און איינזאַם צווישן פאַלנדיקע ווענט, צווישן אַ העלישן פייער פון אַלץ פאַרצוקנדיקע פלאַמען —

אפילו אין די סאַמע טראַגישע מינוטן האָבן זיי געוווּסט, אַז פאַר אַ פאָלק איז נישטאָ קיין לעצטער וועג.

און דעריבער איז צוזאַמען מיט זייערע פאַרקויל־טע קערפּערס זייער גייסט נישט פאַרברענט געוואָרן.

ער ברענט און ווערט נישט פאַרברענט. ווי דער ביבלישער פלאַמיקער דאָרן. ער באַלייכט אונדזער וועג אין די וויַיטע טיפענישן. ער פלאַמט ווי אַן אייביקער סימבאָל פון גבורה און אויסדויער און דערמוטיקט אונדז צו טראָגן הויך און שטאָלץ די פאָן —

די מיט קוילן פונעם שונא דורכגעלעכערטע אָבער אומשטערבלעכע פאָן פון די אומשטערבלעכע אויפשטענדלער פון וואַרשעווער געטאָ.

קוואַלן*)

I. דאָקומענטן

א. נישט פאַרעפנטלעכטע

אַרכיוו פון יידישן היסטאָרישן אינסטיטוט

רינגעלבלום־אַרכיוו טייל 1 און 2.

דאָקומענטן־זאַמלונג פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט און פונעם קאָאָרדינירקאָמיטעט פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע, פון אונטערערדישן בונד און פון דער בערשטער־פּאַבריק.

זאַמלונג פון ראַפּאָרטן פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד.

2. אַרכיוו פון דער הויפּט־קאָמיסיע צו פאָרשן די היטלעריסטישע פאַרברעכנס אין פוילן:

זאַמלונג פון אויסצייכענונג־פאָרשלאַגן.
פּראָצעס־אַקטן פון שטראָאָפּ און קאָנראַד.
סטענאָגראַם פונעם פּראָצעס קעגן שטראָאָפּ און קאָנראַד.

3. צענטראַלער אַרכיוו פון אינערן־מיניסטעריום:

דעלעגאַטור־אַרכיוו, טעקע נ' 458 (יידישע ענינים).
א. ק.־אַרכיוו, זאַמלונג פון ראַפּאָרטן פון „קאַלינאַ" („גראָט" — גענ. סטעפאַן ראָוועצקי) קיין לאָנדאָן פאַר דער צייט פון יוני 1942 ביז סוף אַפּריל 1943.

---

*) די ווייטערדיקע רשימה פון די דאָקומענטן, מאַטעריאַלן און ליטעראַטור, וואָס זענען אויסגענוצט געוואָרן אין דער דאָזיקער אַרבעט, נעמט אַרום בלויז די פּאָזיציעס, וואָס האָבן אַ דירעקטן שייכות מיטן אויפשטאַנד, און עס ווערן אויסגעמיטן די, וואָס זענען נוגע בכלל דעם געטאָ און בכלל די פּראָבלעמען פון דער יידישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג.

זאַמלונג פון מאַטעריאַלן פון „אַנטיק“ (אַנטיקאָמוניסטישע אַגענטור), די מעלדונגען פון דער אויסשפּיר־בריגאַדע „קאָר־ווין“ פאַרן יאָר 1943.

זאַמלונג פון מעלדונגען פון דער קאָמענדאַטור פון דער פּוילישער פּאָליציי (גראַנאַטאָווע) פאַרן יאָר 1943.

4. אַרכיוו פונעם אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פון דער פּוילישער פאַראייניקטער אַרבעטער־פּאַרטיי:

זאַמלונג פון קאָמוניקאַטן פונעם שטאַב פון דער פאָלקס־גוואַרדיע פאַרן יאָר 1943.

זאַמלונג פון מאַטעריאַלן פון דעם אויסשפּיר פון צ. ק. פון דער פּוילישער אַרבעטער־פּאַרטיי, פאַרן יאָר 1943.

זאַמלונג פון דאָקומענטן פון אינערן־דעפּאַרטאַמענט ביי דער דעלעגאַטור, באַריכטן פון דער פּאָליטישער לאַגע אין לאַנד פאַר די יאָרן 1943 און 1944.

דאָקומענטן־טעקע פון ספּעציעלן מיליטערישן געריכט, ענין נ׳ 46.

5. אַרכיוו פון מלוכהשן מוזיי אין מאַידאַנעק:

„מאַרישעס“ טאָגבוך פון וואַרשעווער געשאָ.

6. געוויסע דאָקומענטן און מאַטעריאַלן, למשל, מרדכי אַניע־לעוויטשעס בריוו א. א., וואָס שטאַמען פונעם אַ ר כ י ו פ ו ן י י ד י ש ן נ אַ צ י אָ נ אַ ל ן ק אָ מ י ט ע ט, געפונען זיך אינעם אַרכיוו פון דעם מוזיי א. נ. פון יצחק קאַצענעלסאָן ביים קיבוץ לוחמי הגיטאות אין ישראל, אָדער ביים געוו. טוער פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט ד״ר א. בערמאַן אין ישראל.

ב. פאַרעפנלעכטע:

1. דער באַריכט פון יורגען סטראָאָפּ איז אַרויס:

אין 1946 אין פראַנצויזיש (פּאַריז) דורך דוד קנוט; אין 1953 אין פּויליש (וואַרשע) דורכן יידישן היסטאָרישן אינסטי־טוט און אויך אינעם „ביולעטין פון דער הויפּט־קאָמיסיע צו פאָרשן די היטלעריסטישע פאַרברעכנס אין פּוילן“ נ׳ 11; אין יאָר 1953 אויך אין יידיש (וואַרשע) דורך ב. מאַרק; אין יאָר 1958 אין ענגליש (וואַרשע) דורך ב. מאַרק; אין יאָר 1959 אין העברעיש (ירושלים) דורך י. קערמיש; אין יאָר 1960 אין דייטש (בערלין) דורך אַנדזשעי ווירט.

2. מ. נײשטאַט: חורבן ומרד גיטו ורשה, תל־אביב 1947 (פאַראַן אויך אין יידיש) — נעמט אַרום בעיקר די קאַמפס־באַריכטן פון יצחק צוקערמאַן („אַנטעק") און אַנדערע פונעם אַרכיוו פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט, די געהיימע דעפּעשן פון די יידישע אונטערערדישע אָרגאַניזאַציעס אין אָקופּירטן פּוילן, ביאָגראַפיעס פון די קעמפער א. א. וו.

3. Ph. Friedman: Martyrs and Fighters, New York 1954.

אַ זאַמלונג פון פאַרעפנטלעכטע דאָקומענטן און מאַטעריאַלן.

4. ב. מאַרק: דאָקומענטן און מאַטעריאַלן וועגן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ, וואַרשע 1953 — נעמט אַרום דאָקומענטן בעיקר פון רינגעלבלום־אַרכיוו, פון דער פּוילישער אונטערערדישער פּרעסע, קאַמפס־קאָמוניקאַטן פון צענטראַלן אַרכיוו פון אינערן־מיניסטעריום און דייטשישע אַרכיוואַלע דאָקומענטן.

II. אונטערערדישע דרוקן און פּרעסע

1. Kann Maria: Na oczach świata.

אַ זאַמלונג פון מאַטעריאַלן און אַ באַשרײַבונג פון די קאַמפס־געשעענישן אין געטאָ. אַרויסגעגעבן אין קאָנספּיראַציע דורך די קרייזן פון א. ק. אין יאָר 1943.

2. זאַמלונג פון דער פּוילישער אונטערערדישער פּרעסע אין דריטן אָפּטייל פונעם אַרכיוו פונעם אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פון פּזפּר.

III. רעלאַציעס
גביות עדות, זכרונות, דערקלערונגען:

1. געשריבענע בעת דער אָקופּאַציע:

פון הערש בערלינסקי, איגזש. גאָלדמאַן, יצחק גיטלער, בערוואַרם און אַנאַנים שלמה — אַלע אָנגעשריבן אין קאָנספּיראַציע אויף דער „אַרישער" זייט אין 1944.

2. געשריבענע נאָך דער באַפרייונג:

פון איוואַנסקי הענריק, איוואַנסקאַ וויקטאָריאַ, אַלעף גוסטאַוו, אַלער פעליקס, בזשעזשינסקי יוזעף, גוטמאַן ישראל, באַרג

בערנאַרד, בערמאַן אברהם, גיטלער־באַרסקי יוסף, דוראַטש יעזשי, זיידלער וולאַדיסלאַוו, יאַוואָרסקי מיכאַל, כרושטשעל אַנטאָני („מאָנטער“), לעווי רישאַרד, לעהמאַן יוסף, מאַלעצקי יוזעף („סענק“), מירסקי בראָניסלאַוו, מאַרגאָלים וויקטאָר, מענדעלסאָן קלמן, פוטערמילך יעקב, פוטערמילך מאַשע, פערכנער יהושע, צעלמייסטער יוסף, קאָרנגאָלד שמחה, קלין דוד, קעטלינג צעזאַרי, ראָטענבערג גוטע, שיקאָרסקי ראָמאַן, שעווסקי פּאָלע.*)

*) פאַר צושטעלן אַ ריי גביות עדות דריקט אויס דער מחבר אַ דאַנק דעם פריינד חיים לאַזיאַ און פאַר געוויסע דאָקומענטן — דעם פּולקאָווניק צעזאַרי קעטלינג.

ליטעראַטור

1. יהושע אַלבערט: יידישע וואַרשע דורך פייַן, בלוט און טויט, בוענאָס איירעס, 1953.

2. ט. באָזשיקאָווסקי: צווישן פאַלנדיקע ווענט, וואַרשע, 1949.

3. וולאַדיסלאַוו באַרטאָשעווסקי: „די סאָלידאַריטעט־אַקציעס ביי די געטאָ־מויערן“ (פויליש; אין „סטאָליצאַ“ נ' 5 און פון 3־טן פעברואַר 1957).

4. מ. ברלנד: 300 שעות בגיטו הדועך, תל־אביב, 1959.

5. האמת על המרד בגיטו ורשה, תל אביב, 1946.

6. גאָלדקאָרן דאָרקע: זכרונות פון אַן אָנטיילנעמערין אין אויפשטאַנד פון וואַרשעווער געטאָ, לאָדזש, 1951.

7. דוד וודובינסקי: מרד גיטו ורשה („המשקיף“ 26־טער אַפריל 1946).

8, יוסף וולף: דאָס דריטע רייך אונד זיינע פאָללשטרעקער (דייטש), (מערב)־בערלין 1961.

9. יוסף זמיאן: מוכרי הסיגאַריות מכּכר שלושה הצלבים, ירושלים, 1962.

10. ישעיה טרונק: געשטאַלטן און געשעענישן, בוענאָס איי־רעס, 1962.

11. אהרן כרמי: מן הדליקה ההיא, תל אביב, 1961.

12. לודוויק לאַנדוי: כראָניק פון די מלחמה־ און אָקופּאַציע־יאָרן (פויליש), וואַרשע, 1962.

13. צביה לובטקין: אחרונים על החומה, עין חרוד, 1946.

14. צביה לובטקין: בימי כליון ומרד, עין חרוד, 1947.[1]

15. סטאַניסלאַוואַ און וולאַדיסלאַוו לעגעץ: די זעלנער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און זייערע פריינט, וואַרשע, 1953.

---

[1]) פאַראַן אויך אַ דייטשישע איבערזעצונג א. נ. די לעצטע טאַגע דאס וואַרשאַוער געטאָ, מיט אַ פאָרוואָרט פון פרידריך וואָלף, (מזרח)־בערלין, 1949.

16. א. און ב. מאַרק: פּפר און די יידן־פראַגע בעת דער היט־לערישער אָקופּאַציע (פּויליש; אין „ז פּאָלאַ וואַלקי" נ' 17, 1962).

17. ב. מאַרק: דער קאַמף און דער אומקום פון וואַרשעווער געטאָ (פּויליש), וואַרשע, 1959 [2]

18. אריה נייבערג: האחרונים בקץ המרד של גיטו ורשה, מרחביה, 1958.

20. פייגע פעלטעל־מענדזשעצקאַ: פון ביידע זייטן געטאָ־מויער, ניו־יאָרק, 1948.

21. חיים פרימר: מן הדליקה ההיא, תל אביב, 1961.

22. דוד רון: הם יורים... אלעזר גלר, מפקד איזור בגיטו ורשה, תל אביב, 1960.

---

[2]) פאַראַן אויך איבערזעצונגען אין פראַנצויזיש, שפּאַניש, פּאָרטוגעזיש, העברעיש און דייטש (אין מזרח־בערלין).

צווייטער טייל

דאָקומענטן און מאַטעריאַלן

די פאָרגעלייגטע דאָקומענטן־זאַמלונג איז אַן אויסוואַל פון אַ גרעסערער צאָל און ווערט אין דער מערהייט געדרוקט צום ערשטן מאָל. עס זענען אין דער זאַמלונג אויך פאַראַן אַזעלכע, וואָס זענען שוין געווען געדרוקט, אָבער דער מחבר האַלט, אַז זיי זענען נייטיק, כדי אויסצופילן געוויסע בלויזן.

די פאַרעפנטלעכטע ווייטער דאָקומענטן זענען נוגע סיי די צייט פאַרן אויפשטאַנד, סיי דעם פארלויף פון דעם געטאָ־אויפשטאַנד גופא, סיי אַ ריי אַנדערע פּראָבלעמען, פאַרבונדענע מיט די קאַמפן און מיטן גורל פון די לעצטע פוילישע יידן, בפרט די אַליאַרם־דעפּעשעס, וואָס זענען געשיקט געוואָרן קיין אויס־לאַנד.

דער אָריגינאַל פונעם גרעסטן טייל דאָקומענטן איז אין פויליש, עס זענען אויך פאַראַן אין יידיש, העב־רעיש, רוסיש און דייטש.

געוויסע דאָקומענטן און מאַטעריאַלן ווערן גע־געבן אין אַ געקירצטער פאָרם; דאָס געשעט דעמלט, ווען געוויסע לאַנגע פּאַסוסן האָבן נישט קיין שום שייכות מיט אונדזער טעמע.

ב. מ.

קיצורים

אַרכ. — אַרכיוו

צ. אַ. — צענטראַלער אַרכיוו

רינג. I, II — רינגעלבלום־אַרכיוו, טייל I, II.

מינ. — מיניסטעריום

... — פּילפּונקט אינעם טעקסט פון דאָקומענט

[...] — אַן אָרט, וואָס איז אויסגעמיטן געוואָרן דורכן אַרויסגעבער

— — — אַן אָרט, וואָס איז נישט לייענבאַר אינעם טעקסט

( ) — קלאַמערן פון דעם טעקסט גופא

[ ] — די קוואַדראַט־קלאַמערן באַטייטן, אַז דער אַרויסגעבער האָט אַריינגעשטעלט ווערטער, כדי קלאָר צו מאַכן דעם טעקסט.

1. ווארשע, געטאָ, 15-טן מאי 1942

דער ערשטער אויפרוף פון אַנטיפאַשיסטישן בלאָק

צו די יידישע פאָלקס-מאסן!

מיר שטייען אויפן שוועל פון גרויסע געשעענישן און פון אומגעהויער דעצידירנדיקע שלאכטן. במשך פון גאנצן ווינטער האָט די רויטע ארמיי געפירט א העפטיקן אָנגריף, צווינגנדיק דעם פאשיסטישן שונא אָפצוטרעטן פון א גאנצער ריי פארנומענע געביטן, פארגעבנדיק אים מעכטיקע קלעפ, צעשטערנדיק זיינע פלענער און צווינגנדיק אים צו ווארפן אויפן פראָנט די אלע כוחות. וואָס האָבן געזאָלט אויסגענוצט ווערן צו דער דורך היטלערס אָנגעזאָגטער פרילינגס-אָפענסיווע. ריזיקע גוט-אויסגעשטאטע און צוגעגרייטע ארמייען און מעכטיקע רעזערוון פון סאָוויעטן-לאַנד שטייען גרייט צום ווייטערדיקן אָנגריף. אָן איבעררייס ארבעט די סאָוויעטישע אינדוסטריע, אלע כוחות זענען קאָנצענטרירט צום קאמף, צוגרייטנדיק דעם זיג. אין רוקן פון דער דייטשישער ארמיי איז אויפגעשטאנען די באוועגונג פון פארטיזאנער, דיווערסיע, און סאבאָטאַזש.

היטלער איז געצוואונגען געווען מודה צו זיין, אז נאָר אָנשטרענגנדיק די לעצטע פיזישע און מאָראלישע כוחות האָט זיך נישט איינגעבראָכן די דייטשישע ארמיי. דער דייטשער סאָלדאַט בלוטיקט אויפן פראָנט נאָר אונטערן שוידערלעכן טעראָר-דרוק פון דער ס.ס.-מאַשין. אין דער זעלבער צייט ווערן ווייטער געשניטן די שפייז-ראציעס פון דער דייטשער באפעלקערונג, וועלכע ווערט אויסגעמאַטערט דורך כסדרדיקע לופט-אָנגריפן. אנשטאָט מיט ברויט שפייזט מען זי מיט צוזאָגן פון א גיכן נצחון, וועלכער דערווייטערט זיך מיט יעדן טאָג אלץ מער.

צוזאמען מיט די דורכפאלן אויפן פראָנט, פילנדיק זיך נישט זיכער אין די אָקופירטע געביטן, האָבן די פאשיסטישע בעסטיעס נאָכמער אָנגעצויגן דעם שטריק ארום דעם האלדז פון די אונטערגעיאָכטע פעלקער. עס גייט אָן א שוידערלעכע אקציע פון פיזישער אויסראָטונג פון די אנ-

טיפאשיסטישע קעמפער און פאטריאָטן אין נאָרוועגיע, פראנקרייך, בעלגיע, האָלאנד און יוגאָסלאַוויע.

מיט א היהשער ברוטאליטעט פרווט דער פאשיסטישער אָקופאנט אויסראָטן די פרייהייטס=באוועגונג אין פוילן. די מאסנהאפטע ארויסטרייבונג פון פאָליאקן פון די פאָמערנער און פויזנער געביטן, די מאַסן=מאָרדן איבער פוילישע פויערים, דער שוידערלעכער סיסטעמאטישער מענטשן=געיעג איבער די שטעט, די מאסן=עקזעקוציעס אין ווארשע און דאָס ארויסשיקן טויזנטער קרבנות אין טויטן=לאַגער אָשוויענטשים — דאָס זענען נאָר איינציקע עטאפן פון דער אומענדלעכער קייט פון די אָקופאנטישע געוואלטטאטן אין פוילן.

מיט יעדן טאָג ווערט אויך פארשטארקט דער בעסטיאלישער אויסראָטונגס=קאמף פון דייטשן אָקופאנט קעגן דער יידישער באפעלקערונג. היטלער האלט פאר זיין היסטאָרישע מיסיע דאָס ענדגילטיקע אויסראָטן די יידן פון אייראָפע און ער פירט דורך אין א פארגיכערטן טעמפ זיינע בלוטיקע פלענער. ס׳פליסן טייכן בלוט פון די אויסגעפייניקטע יידישע מאסן. ווילנע, סלאָנים, בעראנאָוויטש, כעלמנאָ, לעמבערג, לובלין און אנדערע צענדליקער שטעט און שטעטלעך — צייכענען דעם בלוטיקן שליאך פון די היטלערישע מאָרד=באנדעס. אומברחמנותדיקע שחיטות איבער צענדליקער טויזנטער יידישע פאָלקס=מענטשן, מאסן=מאָרדן איבער גאנצע יידישע ישובים, אויססמען מיט גאזן זקנים און קינדער, אויסשיסן פרויען, קראנקע אין שפיטעלער, קינדער אין יתומים=הייזער — אָט דאָס זענען די העלדישע טאַטן פון די היטלעריסטישע תלינים. זיי איילן מיטן אויספירן די בלוטיקע באפעלן פון זייער פירער, ס׳זאָל זיי חלילה נישט פארפעלן קיין צייט... הונגער=טויט פון צענדליקער טויזנטער יידן, פארשפארטע הינטער די געטאָ=מויערן, דער בלוטיקער שניט פון טיפוס און שווינדזוכט — דאָס איז צו ווייניק פאר די היטלעריסטישע הענקער, איז אלזאָ — צואיילן דעם טעמפ, אויסשיסן, אויסמאָרדן צענדליקער טויזנטער יידן, אָפמעקן פון דער ערד גאנצע יידישע ישובים — דאָס וועט זיי דערנעענטערן צום ציל.

די יידישע מאסן טאָרן זיך אָבער נישט אונטערווארפן דעם געפיל פון יאוש, פארצווייפלונג און פאַסיוו אָפווארטן אויף דעם, וואָס דער גורל וועט זיי ברענגען. זיי מוזן אָנשטרענגען אלע זייערע כוחות און צושטיין צום אנטיפאשיסטישן קאמף פון אלע אונטערדריקטע פעלקער. זיי מוזן

פונקט ווי יענע אויפנעמען א בלוטיקן קאמף מיטן שונא בפרט אין רוקן פון זיין פראָנט, א קאמף פון פארניכטונג און סאבאָטאזשן. אין אָט דעם אַנטיפאשיסטישן געראנגל פון די אונטערדריקטע פעלקער מוזן די יידישע מאסן פארנעמען מיט זייער אקטיוון קאמף א ווירדיק אָרט.

דער דאָזיקער קאמף פאָדערט אייניקייט און געשלאָסנקייט. דאָס באוווסטזיין וועגן דער נויטווענדיקייט פון אָט דעם איינהייטלעכן קאמף האָט שוין געשלאָגן טיפע וואָרצלען ביי ברייטע שיכטן פון דער יידישער פאָלקס=מאסע. עס זענען פאראן אָבער אזעלכע, וואָס וואַרטן אָפּ און שטעלן אוים אויף א נס. זיי גיבן זיך נישט אָפּ קיין רעכענונג, אז נאָר דער וועג פון קאמף פירט צו פרייהייט און אויסלייזונג און פארשטייען נאָך אַלץ נישט, אז די צייט פאָדערט איצט דאָס פאראייניקן אַלע כוחות צום קאמף קעגן בלוטיקן אָקופּאַנט, אז דער געבאָט פון דער שעה איז אויפצושטעלן **א נאציאָנאַלן פרייהייטס=פראָנט דורך צעמענטירן און פאראייניקן אַלע אַקטיווע** כוחות פונעם פאָלק **צום פארמעסט מיטן שונא!**

יידישע פאָלקס=מענטשן! יידישע ארבעטער! יידישע יוגנט! זאמלט צונויף אייערע כוחות און פאראייניקט זיי צום קאמף! שטעלט זיך געשלאָסן אקסל ביי אקסל אין איינהייטלעכן פראָנט פון קאמף קעגן פאשיזם.

נאָר די פארניכטונג פון דער מעכטיקער היטלערישער קריגס=מאשין דורך די אנטיפאשיסטישע ארמייען און די מיט זיי פארבונדענע מאסן פון די אונטערדריקטע פעלקער, וועט ענדלעך מאַכן א סוף צו אונדזער פארשקלאפונג און שאפן באדינגונגען פאר דער פולער סאָציאלער און נאציאָנאלער אויסלייזונג פון די יידישע מאסן!

אַלע געזונטע כוחות פונעם יידישן פאָלק מוזן איצט פארייניקט ווערן צום אייניאונאיינציקן ציל: צום קאמף פאר פרייהייט און אויסלייזונג, צום קאמף מיטן פאשיסטישן שונא ביז צום ענדגילטיקן נצחון!

אַרכיוו פון ייד. היסטאָרישן אינסטיטוט

רינג I. „דער רוף“[1] נ' 1 פון 15=טן מאַי 1942.

1. „דער רוף“ איז געווען דער אָרגאַן פון אַנטיפאַשיסטישן בלאָק. עס זענען אַרויס דריי נומערן. עס איז געבליבן נאָר איינער. די רעדאַקציע איז באַשטאַנען פון: יוסף לעוואַרטאָווסקי (פּ. פּ. ר., פּוילישע אַרבעטער=פּאַרטיי, קאָמוניסטן), שכנא סאַגאַן (לינקע פּועלי ציון) און פאָרשטייער פון רעכטע פועלי ציון און החלוץ.

באַריכט פון דער קאָנפערענץ אויף אָרלע 2 וועגן געאייניקטן קאַמפּס-פראָנט

די קאָנפערענץ אויף אָרלע 2

ענדע מערץ 1942 5 נ.מ. איז פאָרגעקומען אין דער פאָלקס-קיך אויף אָרלע 2 א קאָנפערענץ פון די פּראָלע-טאַרישע פּאַרטייען אין ווארשעווער-געטאָ.

אָנוועזנדע:

לינקע פּועלי-ציון: הערש בערלינסקי,[1] מלך עסדעק.[2]

בונד: אָזשער, אבראַשאַ בלום.

רעכטע פּועלי-ציון: לייזער לעווין מאָרגענשטערן.

החלוץ — יצחק צוקערמאַן.[3]

טאָג-אָרדענונג:

1) די פאַרטיידיקונג פון ווארשעווער געטאָ, 2) פאַר-שידנס.

ח' יצחק[4] רעפערירט, וועגן דער לאַגע פון די יידן אין פוילן, וועגן דער לאַגע פון ווארשעווער געטאָ, און לייגט פאָר

---

[1] הערש בערלינסקי, אַ טוער פון לינקע פּועלי ציון, דער שפּעטערדיקער מיטגליד פון דער קאָמענדאַטור פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע, וועלכער איז דעם 10 מאַי אַרוים דורך די קאַנאַלן אויף דער „אַרישער" זייט (זע דאָק. 69), האָט אויף דער באַשטעלונג פונעם אונטערערדישן יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט אָנגעשריבן זיינע זכרונות פון דער ווידערשטאַנד-באַוועגונג און אויפשטאַנד אין געטאָ. בערלינסקי איז אומגעקומען אינעם פוי-לישן ווארשעווער אויפשטאַנד אין אויגוסט 1944. דעם אָריגינעלן כתב-יד האָט אָפּגעראַטעוועט דער טוער פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט, ד"ר אַדאָלף (אברהם) בערמאַן, וועלכער האָט אים אַ-בערגעגעבן דעם מחבר אין יאָר 1957.

[2] מלך פיינקינד.

[3] יצחק צוקערמאַן האָט אויך איבערגעלאָזט אַ נאָטיץ וועגן דעם פאַרלויף פון דער באַשריבענער דורך בערלינסקין קאָנפערענץ. די נאָטיץ געפינט זיך אינעם ערשטן טייל פון רינגעלבלום-אַר-כיוו (אין ייד. היסט. אינסטיטוט). די אינפאָרמאַציעס פון ביידע דירעקטע עדות פאַלן זיך בדרך כלל צונויף. אויף דער באַשריבענער קאָנפערענץ איז נישט געווען קיין פאָרשטייער פון פ. פ. ר., הגם דער החלוץ און לינקע פּועלי-ציון זענען שוין דעמאָלט געווען געבונדן מיט פ. פ. ר. דורך דעם אַנטיפאַשיסטישן בלאָק. קיין פ. פ. ר.-פאָרשטייער איז נישט געווען, מחמת דער קעגנערשאַפט פונעם בונד. עס איז אויך נישט געווען קיין פאָרשטייער פון השומר הצעיר.

[4] צוקערמאַן.

וועגן שאפן אן אָנפירונג וואָס זאָל צוגרייטן די פּאַרטיידיקונג פון וואַרשעווער געטאָ, וועגן פאָרמען און מיטלען דאַרף די אָנפירונג באַשטימען.

דאָס וואָרט אין דער דיסקוסיע נעמט ח׳ אַזשעך פון בונד.

מיט א הויכער שטימע [...] [דערקלערט ער]:

„דער בונד" איז שטענדיק געווען פאר פּאַרטיידיקונג, די געשיכטע פון „בונד" איז עדות דערויף. וואָלטן מיר זיך נישט געפונען אין די פאַרשאָלטענע געטאָ־באַדינגונגען, וואָלטן מיר מיט דעם פּאָליטישן צוזאַמענשטעל נישט געזעסן ביי איין טיש. נאָר אין געטאָ איז מעגלעך דאָס, וואָס קומט פאָר! דער געטאָ איז נישט בלויז א וועלטל פאר זיך. דאָס אָפּשאַפן פון געטאָ איז אָפּהענגיק פון אויסערלעכע פּאָליטישע פאַקטאָרן. דער „בונד" איז געקניפּט און געבונדן מיט אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליטישע פאַקטאָרן. יענע באַשלוסן זענען פאַר אים גילטיק און בינדיק, דעריבער וועט דער בונד נישט געהערן אין א אינסטאַנץ וואָס איר טאַקטיק און האַנדלונג קען זיין אין קעגנזאַץ צו דער אַלגעמיינער טאַקטיק. דער „בונד" האָט זיך זיינע קאַמפּס־גרופּן. אויך אַנדערע פּאַרטייען האָבן זיך זייערע קאַמפּס־גרופּן. (געמיינט אַנטיפאַשיסטישן בלאָק ה. ב.[5]) פון קאָנספּיראַציאָן שטאַנדפּונקט איז שעדלעך און ס׳קאָן אַלץ דעקאָנספּירירט ווערן ווען ס׳זאָל געשאַפן אן איינהייטלעכע אָרגאַניזאַציע. די בונדישע קאַמפּס־גרופּן וועלן נישט איבערגעבן דער אַלגעמיינער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איר אָרגאַניזאַציע־פאָרם און אירע קאַמפּס־צילן, ווייל דאָס זענען מיליטערישע געהיימענישן, וואָס מוזן געהאַלטן ווערן בסוד. צוליב די אויסגערעכנטע אַרגומענטן וועט דער בונד און דער אַלגעמיינער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע נישט אָנטייל נעמען.

ס׳וואָרט באַקומט ח׳ בלום.

פיל [...] און טאַקטישער ווי אַזשעך פאָרמולירט ער דעם בונדישן שטאַנדפּונקט. דער אויספיר דער זעלבער ווי ביי אַזשעכן. „דער בונד וועט אין דער אַלגעמיינער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע נישט אָנטייל נעמען".

די רעכטע פּועלי־ציון זאָגן זיך אַרויס פאַר דער שטעלונג, וואָס איז רעפּערירט געוואָרן דורך יצחקן.

אין נאָמען פון דער לינקער פּועלי־ציון נעמט א וואָרט ח׳ מלך:

---

[5] הערש בערלינסקי.

ער פֿאָלעמיזירט אין זייער א געלונגענער פֿאָרם מיט אָזשעכס „אַרגומענטן“ און צום סוף גיט ער אָפּ פֿאָלגנדיקע דערקלערונג: מיר לינקע פּועל־ציון דערקלערן: „דער געבאָט פֿון דער צייט דאַרף זיין דאָס שאַפֿן א פּאַרטייִדיקונגס־קאָמיטעט. לויט דער צוליב דער שטעלונג פֿון בונד קאָן דער קאָמיטעט נישט געשאַפֿן ווערן. מיר דערקלערן, אויב עס וועט געשאַפֿן ווערן א פּאַטיידיקונגס־קאָמיטעט אין וואַר־שעווער געטאָ וועלן מיר אָן פֿאָרבעהאַלט אָנטייל נעמען אין אים„.

הערש בערלינסקי: זכרונות
ארכ. פֿון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט

3. וואַרשע, געטאָ 3 יולי 1942

יידישער ווידערשטאַנד-אַקט פֿאַר דער ערשטער ליקווידאַציע

פֿרייטיק, דעם 3־טן יולי, האָט מען אויסגעקלעפּט אין וואַרשעווער געטאָ א באַקאַנטמאַכונג וועגן דערשיסן 110 יידן (10 פּאָליציי־לייט און 100 ציווילע) צוליב אומגע־האָרכזאַמקייט לגבי דער מאַכט.

ווי א בלומרשטע סיבה גיט מען אָן א געשלעג, וואָס איז אויפֿן מזרח־וואַקזאַל אויסגעבראָכן צווישן יידישע אַר־בעטער, מיטן סטודענט ראָבאַק בראש, און א פּוילישן מאַ־שיניסט, וועלכער האָט גערופֿן פּוילישע פּאָליציי. עס איז אויסגעבראָכן א שיסעריי, די יידן האָבן געשטעלט א ווי־דערשטאַנד, ראָבאַק איז אומגעקומען אין קאַמף.

צ. א. פֿון אינערן־מיניסטעריום.
דעלעגאַטור־ארכ., טעקע נ' 458 — מעלדונגען
פֿון דעם אינפֿאָרמאַציע־דעפּאַרטאַמענט וועגן
דער לאַגע אין וואַרשעווער געטאָ.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

4. וואַרשע געטאָ, סוף יוני 1942

די געזעלשאַפטלעכע קאָנפערענץ אין זשיטאָס נאָוואָליפּקי 25

אָנוועזנדיקע: סאַגאַן, אָזשער, בלום, יוסף לעוואַרטאָווסקי (פּ.פּ.ר.) רינגעלבלום, גיטערמאַן, אַלעקס, לאַנדאָ, קירשנבוים, שיפּער, זישע פרידמאַן, א לובלינער ייד פון דער אגודה און אַנדערע.

טאָג אָרדענונג: די געשאַפענע לאגע אין ווארשעווער געטאָ...

די קאָנפערענץ האָט זיך געפונען אונטערן איינדרוק פון זישע פרידמאנס און שיפּערס רעדעס.

זישע פרידמאַן[1] האלט פון בטחון: „איך גלויב אין גאָט און אין אַ נס, גאָט וועט נישט לאָזן פאַרניכטן זיין פאָלק ישראל, מיר דארפן ווארטן און א נס וועט געשען. קאמף קעגן די דייטשן איז זינלאָז! די דייטשן קענען אין געציילטע טעג א סוף מאכן מיט אונדז (צ.ב. לובלין), און אויב ס׳וועט אזוי גיין קען עס דויערן זייער לאנג און א נס וועט געשען. איר מיינע פריינד, איר וואָס אָריענטירט זיך אויף די אַליאנטן, פארוואָס זענט איר פארצווייפלט? איר גלויבט דאָך, דאָס די אַליאנטן וועלן זיגן, צי גלויבט איר נישט, דאָס די אליאנטן וועלן אייך פרייהייט ברענגען... די פריינד, וואָס אָריענטירן זיך אויף דער רעוואָלוציע און ראטנפארבאנד, איר האלט דאָך אז ס׳איז געענדיקט מיטן קאַפּיטאליזם, דאָס נאָר די רויטע ארמיי וועט אייך פרייהייט ברענגען. דעריבער גלויבט שוין אין אייער רויטער אַרמיי.... טייערע פריינד, אויסדויער און בטחון, און מיר וועלן פרייהייט האָבן!“

*

* *

שיפּער[2] האלט נישט פון דער פארטיידיקונג, פארטיידיקונג הייסט פארניכטן דעם גאנצן ווארשעווער געטאָ!!!

איך גלויב דאָס ס׳וועט געלונגען צו דערהאלטן דעם קערן פון ווארשעווער געטאָ. ס׳איז מלחמה, יעדעס פאָלק ברענגט קרבנות, אויך מיר מוזן געבן קרבנות, כדי צו דערהאלטן דעם קערן פון פאָלק. וואָלט איך געווען איבערצייגט, אז ס׳וועט נישט געלונגען צו דערהאלטן דעם קערן פון פאָלק, וואָלט איך געמאכט אנדערע אויספירן...

---

[1] טוער פון אגודת ישראל.

[2] ד״ר יצחק שיפּער, באַקאַנטער היסטאָריקער און איינער פון די פירער פון די אַלגעמיינע ציוניסטן.

די קאָנפערענץ איז זיך פונאנדערגעגאנגען מיטן ציל זיך צו טרעפן א צווייט מאָל.

די אנטוויקלונג פון די געשעענישן האָבן אוממעגלעך געמאכט וועלכע ס'איז ווייטערדיקע קאָנפערענץ.

הערש בערלינסקי: זכרונות.
ארכ. פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט

5. ביאַליסטאָק, אַפּריל 1943

טענענבוים-טאמאראָפס [1] באַריכט וועגן דער געזעלשאַפטלעכער קאָנפערענץ אין וואַרשעווער געטאָ אין אַפּריל (יולי) 1942

אין אַפּריל 1942 איז פאָרגעקומען אין ווארשע — נאָך לאנגע אונטערהאנדלונגען מיט פארשידענע פארטייען — א קאָנפערענץ פון די פארטיי־פאָרשטייער און א ריי פארטרוילעכע פערזענלעכקייטן פון די קרייזן פון דער יידישער אליינהילף. אין נאָמען פון דער באוועגונג איז געקומען יצחק [2], יוסף קאַפּלאַן (השומר הצעיר) און דער מחבר פון די ווערטער. מצד דעם „בונד“ — מאוריצי אָזשעד און לוציאַן בליט. [3] פון דער פאַרטיי [4] — סאַק, לינקע פועלי־ציון

1 מרדכי טעטענבוים (טאַמאַראָף איז געווען זיין נאָמען אויפן פאַלשן פּאַס), וועלכער האָט אָנטיילגענומען אין דער אונטערערדישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג אין וואַרשעווער געטאָ, איז דורך דעם יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט געוואָרן דעלעגירט אין נאָוועמבער 1942 אין ביאַליסטאָקער געטאָ מיט דער אויפגאַבע מיטצואָרגאַניזירן דאָרטן אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. ער איז געווען צוזאַמען מיטן קאָמוניסט דניאל מאָשקאָוויטש קאָמאַנדיר פונעם ביאַליסטאָקער געטאָ־אויפשטאַנד אין אויגוסט 1943 און איז געפאַלן אינעם קאַמף. אין ביאַליסטאָקער געטאָ־אונטערערד האָט ער געפירט אַ טאָגבוך און פאַרצייכנט זיינע זכרונות פון וואַרשעווער געטאָ אין פאָרם פון אַ בריוו צו די חברים פון דער הסתדרות אין ארץ־ישראל. ער האָט אויך באַשריבן די טראַגישע קאָנפערענץ פון די געזעלשאַפטלעכע טוער אין וואַרשעווער געטאָ, באַגייענדיק אָבער אַ טעות, ווייל ער האָט די צוויי קאָנפערענצן, איינע פון מערץ 1942, וועלכע עס באַשרייבט בערלינסקי אין דאָק. 2, און די צווייטע פון סוף יולי, וועלכע עס שילדערט בערלינסקי אין דאָק. 4 און נאָוואָטקאָ אין דאָק. 6, צונויפגעמישט אינאיינעם.

2 צוקערמאַן.

3 אַ טעות. עס דאַרף זיין: אַבראַשע בלום.

4 די רעכטע פועלי ציון.

— עמנואל רינגעלבלום און זאגאן. מצד די ציוניסטן — בלאָך, ד״ר שיפּער, קירשענבוים. מצד די קאָמוניסטן — פינקעלשטיין.[5]

מיר האָבן איבערגעגעבן א גענויע אינפאָרמאציע וועגן חורבן ליטע און ווייסרוסלאנד. מיר האָבן פעסטגעשטעלט, אז די שטורמישע כוואליע דערגרייכט זיך צו דער גובערניע.[6] מיר האָבן געפאָדערט צו מאָביליזירן אַלע מיטלען צום ווידערשטאנד און אקטיוון קאמף מיטן שונא. אויב מיר וועלן נישט האָבן קיין מעגלעכקייט צו קעמפן מיטן שונא אין פעלד — דורך א פארטיזאנישן קאמף, דיווערסיע־אַקטן און סאבאָטאזש — לאָמיר לכל הפחות באגעגענען דעם שונא אויפן אָרט מיט א זעלבשוץ. מיר האָבן געהאלטן, אז פאר די מענטשן, וואָס שטייען בראש דער יידישער געזעלשאפט, איז אין דער איצטיקער תקופה נישטאָ קיין אנדער וועג. אלץ וועט אונטערגיין. אמת, עס איז זייער שווער צו ארבעטן מיט אזא פערספעקטיוו, אָבער מען דארף זען דעם אמת: אָדער מען ווידמעט זיך דער דאָזיקער אויפגאבע, אָדער — פראקטיש — טוט מען גאָרנישט.

קירשענבוים: ריכטיק, אין ליטע איז געווען דאָס, וואָס איז געווען. עס קאָן זיין, אז דאָס וועט געשען נאָך אין אנדערע ערטער. אָבער מען קאָן אָננעמען פאר זיכער, אז אין ווארשע, אינעם הארץ פון אייראָפּע, וועלן זיך די דייטשן נישט דערלויבן אויף אזא זאך. אין ווארשעווער געטאָ, וווּ עס איז פאראן מער ווי 400 טויזנט יידן, קאָן מען זיך אַ ליקווידאַציע און אַזאַ מאַסשטאַב נישט פאָרשטעלן. לאָמיר זיך נישט שפּילן מיט קיין פייער. די קאָלעקטיווע פאראנטוואָרטלעכקייט פון געטאָ. לאָמיר נישט ברענגען קיין אומגליק מיט די אייגענע הענט. נישטאָ קיין זאך, וואָס זאָל נישט דערגיין צו די דייטשן.

אָזשעך האָט אָנגעהייבן מיט אַן אָפּשאצונג פון דער פּאָליטישער און מיליטערישער לאגע. די מלחמה גייט אריין (אַפּריל 1942) אין א דעצידירנדיקער פאזע. עס וועט געעפנט ווערן דער צווייטער פראָנט. מיט דער אָקופּאציע פון דייטשלאנד, אין דער לעצטער פאזע פון דער מלחמה, וועלן די אונטערדריקטע פעלקער גערופן ווערן צום אויפשטאנד. דערווייל איז נישטאָ קיין ברירה. מען דארף נישט זיין קיין שאָוויניסטן — נישט בלויז די יידן ליידן און ווערן אומגעבראכט. מען פירט ארוים צום טויט טויזנטער פּאָלאקן. אין

5 פּסעוודאָנים פון יוסף לעוואַרטאָווסקי.
6 צו דער צענטראַל־גובערניע.

דער איצטיקער סיטואציע איז די איינציקע אויפגאבע — פסיכישע זעלבשוץ. מען הייסט א יידישן פאָליציאַנט אויפהענגען א ייד — זאָל ער עס נישט טאָן. פון אָביעקטיוון שטאַנדפונקט איז נישטאָ קיין גרונט צו אן אקציע, וואָס איז פון פאָרויס פאַרמשפט צו אַ מפלה. די יידישע מאַסן וועלן גערופן ווערן דורך דעם פוילישן ארבעטער=קלאס צו א געמיינזאמען קאמף, ווען די שעה וועט דערצו ווערן רייף. די טאקטיק, וואָס מיר לייגן פאָר, האָט נישט קיין ווערט אָן א ברייטער רעוואָלוציאָנערער הילף מצד דער פוילישער גאס. דער אויספיר: פאָרלייגן די יידן, זיי זאָלן זיך באהאלטן.

זאגאַן האָט געהאט א פול מויל מיט רעוואָלוציאָנערער פראזעאָלאָגיע. מיט אונדז איז געווען בלויז פינקעלשטיין. פון די אנדערע איז צום ווייטסטן געגאנגען גיטערמאַן 7 — ער איז שטענדיק געווען מיט די „יונגע“.

אינצווישן האָט זיך אָנגעהייבן די עוואקואציע אין לובלין — די ערשטע אקציע אין דער גובערניע, אין דעם צווייטן לויט דער גרויס געטאָ. די אָפטימיסטן האָבן שוין איצינד נישט געקאָנט ארגומענטירן, אז דאָס, וואָס איז פאָרגעקומען, איז געווען בלויז א נקמה לגבי דעם יידנטום פונעם ראטנפארבאנד. זיי האָבן אָנגעהייבן פילן דעם אָנציענדיקן שטורעם.

מיר האָבן געזוכט א קאָנטאקט און אן אָנשפאר מחוץ דעם געטאָ. מיר האָבן זיך געטראָפן מיט פ.פ.ר. (פאָלסקא פאַרטיא ראָבאָטניטשא) — די קאָמוניסטישע פארטיי, וואָס איז אָרגאניזירט געוואָרן פונדאָסניי אונטערן לאָזונג פון פאָלקס=איינהייט אין דעם באפרייונגס=קאמף און איז געווען גרייט צוזאמענצואַרבעטן מיט יעדן אויפן יסוד פון א פראָגראם פון באלדיקן און דירעקטן קאמף קעגן אָקופאנט. אונדז איז נייטיק געווען אזא קאָנטאקט.

פארוואָס האָבן מיר זיך פארבונדן מיט די קאָמוניסטן?

אין די אָפיציעלע קרייזן פון דער פוילישער באוועגונג — אונטער די פליגל פון שיקאָרסקי — האָט מען געזען איר עיקר=אויפגאבע אין פראָפאגאנדע, דערציונג און ציווילן קאמף בעיקר אין עקאָנאָמישן געביט. אין יעדן אקטיוון אויפטו, וואָס האָט באטייט א דירעקטן קאמף מיט דער אָקופאנטישער מאכט — האָבן זיי געזען פראָוואָקאציע. „עס איז נאָך נישט געקומען די צייט. מען דארף פארהיטן אלע כוחות און רעזערוו ביז עס וועט קומען דער טאָג, אין

7. יצחק גוטערמאַן, דירעקטאָר פון „דזשוינט“ און דעמאָקראַטישער קולטור=טוער.

די פּוילישע רעגירונג וועט געבן א באַפעל ארויסצוציען דאָס געווער. צוליב די רעפּרעסיעס, וואָס וועלן קומען נאָך יעדן אקט פון אקטיוון ווידערשטאנד, איז נישטאָ קיין גרונד צו ווידערשטאנד־אקטן, עס איז נישטאָ קיין געהעריקע פּראָפּאַרץ. דארף מען דעריבער ווארטן".

אָבער מיר האָבן נישט געקאָנט ווארטן. יעדער טאָג — א עווענטואליטעט פון ליקווידאציע. יעדער טאָג — א שטענדיקער לויף־געיעג מיט הימלערן. דעריבער האָבן מיר געזוכט אן אנדער שותף און געפונען אין דער פּ.פּ.ר.

[...] אין געטאָ — די מאקסימאלע אקציע־אייניקייט. קאָנפערענץ אויף קאָנפערענצן, געמיינזאַמע אויפגאַבן. עס איז געשאפן געוואָרן א מין „פאָלקס־פראָנט": קאָמוניסטן, „דרור", השומר הצעיר, די פּאַרטיי [8] און לינקע פּועלי־ציון. דער „בונד", וואָס איז געווען פארבונדן מיט פּ.פּ.ס. אין דורך דעם מיט שיקאָרסקים מענטשן, איז געווען געצוווּנגען צו רעפּרעזענטירן די ליניע פון „נאָך נישט געקומען די צייט".

ארכ. פון ייד. היסט. אינסט., אונטערערדישער ארכ. פון ביאַליסטאָקער געטאָ, לחברים בארץ, ביאַליסטאָק אפּריל 1943.
איבערזעצט פון העברעיש

6. וואַרשע, דעם 22־טן אָקטאָבער 1942

דעפּעשע פון נאָוואָטקאָ [1] צו דימיטראָוו [2] וועגן דער קאָנפערענץ פון די יידישע געזעלשאפטלעכע פאַרשטייער פון וואַרשעווער געטאָ סוף יולי 1942.

מיר קאָנטינואירן די תשובות אויף אייערע פראגן. פון דער איניציאטיוו פון אונדזער פּארטיי אין וואַרשעווער געטאָ איז אנטשטאַנען אן אייַנהייטלעכער פראָנט פון אלע יידישע פּארטייען [3], מיט אויסנאַם פון „בונד", וועלכער איז שארף ארויסגעטרעטן קעגן אונדז און באַזונדערס שארף קעגן דעם ראַטנפאַרבאַנד. אין יולי [1942] האָבן די דייטשן אָנגעהויבן

---

[8] די רעכטע פּועלי־ציון (צ. ס.).

[1] מאַרצעלי נאָוואָטקאָ, ערשטער סעקרעטאַר פון צ. ק. פּ. פּ. ר., דערמאָרדעט דורך דעם שונא.

[2] געאָרגי דימיטראָוו, העלד פון לייפּציקער פּראָצעס, גענעראַל־סעקרעטאַר פון קאָמינטערן.

[3] דער אַנטיפאַשיסטישער בלאָק.

אומעטום צו ליקווידירן די געטאָס. די ליקווידאציע איז באַשטאַנען אין דעם, אז אלע יידן, וואָס ארבעטן נישט אין די קריגס־אונטערנעמונגען (שוסטער, שניידער, א.ד.גל.) ווערן דורך די דייטשן ארויסגעפירט און דערשטיקט מיטן גאזן. אזוי ארום האָבן די דייטשן ליקווידירט אלע געטאָס ארום ווארשע. אין ווארשע גופא איז פון 400 טויזנט קוים געבליבן ארום 50 טויזנט מענטשן [יידן], אלע אנדערע האָט מען אוועקגעפירט. אין אָנהייב פון דער ליקווידאַציע פון ווארשעווער געטאָ האָט אונדזער פאָרשטייער[4] אויף א זיצונג פון די פאָרשטייער פון אלע פארטייען, וואָס איז גערופן געוואָרן פון אונדזער איניציאטיוו, פאָרגעלייגט ארויסצוטרעטן מיט א ווידערשטאנד קעגן די מאסן־הריגות, אָרגאניזירן מאסן־אָפּטיילונגען פון זעלבסטשוץ, מיט זיי זיך ארויסרייסן פון געטאָ און צושטיין צו די פארטיזאנישע אָפּטיילונגען. דעם פאָרשלאַג האָט מען נישט אָנגענומען מיטן מאָטיוו, אז דאָס וועט כלומרשט פארשנעלערן די ליקווידאציע[5]. אַנשטאָט דעם האָט מען אָנגענומען דעם פאָרשלאַג פון „בונד“ זיך צו ווענדן צו דעו' דעלעגאַטור צו ענגלאַנד און אמעריקע וועגן הילף. אין גיכן איז אלץ צעקלאפּט געוואָרן. קיין שום ווידערשטאנד קעגן די מאסן־הריגות האָט מען נישט געשטעלט. בלויז א טייל פון אונדזערע חברים האָט זיך ארויסגעריסן פון געטאָ און זיך אָנגעשלאָסן אין די פארטיזאנישע אָפּטיילונגען.

נאָוואָטקאָ.

ארכיוו פון פארטיי־געשיכטע אינסטיטוט
פוילישע קאָמוניסטן־מאַטעריאַלן
איבערזעצט פון רוסיש.

---

4 יוסף לעוואַרטאָווסקי.

5 פאַר דעם פאָרשלאַג זענען געווען די לינקע פועלי ציון, השומר הצעיר, החלוץ און דער בונד (לויט די זכרונות פון ד"ר א. בערמאַן).

7. וואַרשע געטאָ, מיטן אויגוסט 1942

געהיימע קאָנפערענץ וועגן ווערבירן פּאַרטיזאַנער אין געטאָ

אין דער ערשטער העלפט פון חודש אויגוסט איז פאָרגעקומען אין אָ.ב.וו.[1] א קאָנפערענץ אָנוועזנד: פאָלע[2], לעוואַרטאָווסקי און קאַפּלאַן[3]. די קאָנפערענץ האָט געבראַכט דאָס ארויסשיקן חברים אין דער פּאַרטיזאַנטקע, די קאָנפערענץ איז געקומען צום אויספיר אז די קאַנדידאַטן דאַרפן האָבן אַן אַרישן אויסזען, קענען גוט די פּוילישע שפּראַך. די אָנפירונג פון דער פּאַרטיזאַנטקע ווינטשט זיך, אז די קאַנדידאַטן זאָלן זיין מענער. קיין גענויע פּרטים וועגן דער אויסבילדונג, מעלינעס, דער אופן פון טראַנספּאָרט זענען נאָך נישט באַקאַנט. די קאָנפערענץ באַשליסט צוצוגרייטן קאַדרן צו דער פּאַרטיזאַנטקע.

הערש בערלינסקיס זכרונות.
אַרכ. פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט

8. וואַרשע, דעם 31־טן אויגוסט 1943

פונק־דעפּעשע פון בערעזאָווסקי[1] צו זילבערבוימען[2] וועגן די סיבות פון מאַנגל פון מאַסן־ווידערשטאַנד בעת דער ערשטער געטאָ־ליקווידאַציע

[...] דאָ און דאָרטן זענען געווען דערשיינונגען פון אַקטיוון ווידערשטאַנד. הייזער האָבן זיך באַריקאַדירט [...] אָט די אויסדרוקן פון ווידערשטאַנד האָבן זיך, פאַרשטייט זיך,

[1] אַסטדויטשע בויטישלעריי — אַ דייטשישע פירמע אין וואַרשעווער געטאָ אויף גענשע. אַדאַנק איר יידישן דירעקטאָר, אַלעקסאַנדער לאַנדוי, אַ סימפּאַטיקער פון דער ווידערשטאַנד־באַוועגונג, האָבן זיך דאָרטן באַהאַלטן די וויכטיקסטע יידישע אַנטיפאַשיסטישע טוער, בתוכם לעוואַרטאָווסקי, קאַפּלאַן א. א.

[2] פאָלע עלסטער, טוערין פון די לינקע פּועלי ציון, אָנטיילגענומען אין דער גרינדונג פון אונטערערדישן נאַציאָנאַלן לאַנדראַט פון פאָלקס־פּוילן.

[3] יוסף קאַפּלאַן, טוער פון השומר הצעיר און אַנטיפאַשיסטישן בלאָק.

[1] ד״ר לעאָן פיינער, פאָרזיצער פון אונטערערדישן צ. ק. פון בונד אין פּוילן, מיטגליד פונעם ראַט צו העלפן די יידן. געשטאָרבן באַלד נאָך דער באַפרייונג. די פונק־דעפּעשע האָט ער געשיקט דורך דער פאַרמיטלונג פון די פּוילישע סאָציאַליסטן.

[2] שמואל זיגעלבלום (אַרטור), פאָרשטייער פון בונד אין

געענדיקט מיט א באלדיקער פולשטענדיקער ליקווידאציע
אויפן אָרט. דאָס זענען אָבער געווען בלויז ספּאָראדישע
פאלן. קיין אַקטיווער ווידערשטאנד אין א מאסן=פארנעם
איז נישט געווען און איז נישטאָ. די סיבות: 1) די אילו=
זיעס, וואָס ווערן אונטערגעהאלטן דורכן שונא, 2) די בא=
אַמטע און מיטגלידער פונעם [יודענ]=ראט זענען פאראינ=
טערעסירט, עס זאָל נישט זיין קיין ווידערשטאנד, ווייל זיי
האָבן זיך געקאָנט ראטעווען, 3) די קאָלעקטיווע פאראנט=
וואָרטלעכקייט פון די יידן, אלע קענען אומקומען, א טרא=
גישער דילעמאט, 4) דער באוווסטזיין, אז עס איז נישטאָ
קיין האָפענונג אויף הילף פון אויסער די [געטאָ]=מויערן.
5) נישטאָ קיין רעזאָנאַנס אין אויסלאַנד.

דער באוווסטזיניקער טייל פונעם יידישן ארבעטער=
קלאס און פון דער אינטעליגענץ האָט זיך אָפּגעגעבן א דין
וחשבון פון דער נויטווענדיקייט פונעם אקטיוון ווידער=
שטאנד, נישט געקוקט דערויף, וואָס אין רעזולטאט פון דער
צילמעסיק און באוווסטזיניק געשאפענער דורך די דייטשי=
שע מאַכט=אָרגאנען אינעם געטאָ גופא און ארום אים אַט=
מאָספער און סיטואציע, וואָלט אזא ווידערשטאנד נישט
געווען ווירקזאם אין א גרעסערן פארנעם. אָבער די קאָנ=
סערוואטיווע יידישע פאקטאָרן האָבן אַנטשלאָסן אָפּגעוואָרפן
דעם דאָזיקן געדאנק, מאָטיווירנדיק דאָס דערמיט, אז עס
וואָלט תיכף ומיד געקומען א בלוטיקע רעאקציע מצד די דיי=
טשישע מאכט=אָרגאנען, דאָס הייסט — קאטאסטראָפאלע
פאָלגן פאר דער גאנצער סביבה.

צ. אַ. פון אינערן=מיניסטעריום.
דעלעגאטור=אַרכ., טעקע נ׳ 458, ז״ז 71—76.
איבערזעצט פון פויליש.

דעם נאַציאָנאַל=ראַט פון דער פוילישער עמיגראַנטישער רעגירונג
אין לאָנדאָן. באַגאַנגען זעלבסטמאָרד אין מאַי 1943 אַלס פּראָ=
טעסט קעגן דער שוואַכער רעאַקציע פון דער וועלט לגבי
דעם היטלעריסטישן מאַסן=מאָרד איבערן פוילישן יידנטום.

9. וואַרשע, דעם 30־טן סעפּטעמבער 1942

גען. ראָוועצקיס [1] אָפּשאַצונג פון דער שטעלונג פון די פּוילישע אונטערערדישע פּאַרטייען

צום ה.ק. [2].

אויפן ביישפּיל פון די יידן, ביים שטיל־שווייגן פון דער גאַנצער וועלט, אָבסערווירן די פּאָלאַקן דעם שנעלן מאַסן־מאָרד פון עטלעכע מיליאָן מענטשן.

דער קוואַדראַט [3] און די אַנדערע נאַציאָנאַלע גרופּן, דער ראָמב,[4] דער דרייעק,[5] די דעמאָקראַטישע גרופּן, דער קרייז,[6] פּ־ס,[7] פאָדערן נקמה־אַקטן מצד די אַליאַנטן, קיין אייגענע טעטיקייט אין לאַנד זעען זיי נישט פאָר, סיידן דאָס וועט זיין אַן אויפגעצוווּנגענע דורכן שונא זעלבשוץ.

דער פירעק [8] [לייגט פאָר] אַן אַקציע פון די אַליאַנטן און אַן אַקטיווע זעלבשוץ און פּאַרטיזאַנער־באַוועגונג.

די „מישל פּאַנסטוואָוואַ"[9]: אַ באַלדיקע, דירעקטע אַקציע אין לאַנד נישט קוקנדיק אויף דער רעגירונג.

די קאָמוניסטישע פּ.פּ.ר. נוצט אויס די שטימונגען פון דער געזעלשאַפט, קריטיקירט די פּאַסיווקייט פון די ציווילע און מיליטערישע אָפיציעלע פאַקטאָרן און רופט צו אַ פּאַרטיזאַנישן קאַמף אין פאַרשטענדיקונג מיט דער סאָוויעטישער דיוועריסיע.

דאָס דראָט, טראָץ אונדזער ווילן, מיט אַן אויסברוך פון מאַסן־קאַמפן און מיט דעם, אַז זיי וועלן ווערן געפירט דורך דער קאָמונע.

---

1 גענעראַל סטעפאַן ראָוועצקי („גראָט", „קאַלינאַ"), הויפּט־קאָמאַנדיר פון א. ק. (לאַנדאָן־אָריענטירטע געהיימע לאַנד־אַרמיי אין אָקופּירטן פּוילן). דער דאָקומענט איז וויכטיק, כדי צו פאַרשטיין, פאַרוואָס די רעכטע פּוילישע אונטערערד האָט נישט געגעבן קיין שום הילף די יידן. זי איז געווען איינגעשטעלט אויף פּאַסיווקייט בכלל, אַחוץ דעם אַנטיסעמיטישן מאָמענט.

2 צום הויפּט־קאָמאַנדיר פון די פּוילישע באַוואָפנטע כוחות אין לאַנדאָן (גענעראַל שיקאָרסקי).

3 די ענדעציע (עקסטרעם־רעכטע נאַציאָנאַליסטיש־אַנטיסעמיטישע פּוילישע פּאַרטיי).

4 רעכטע פּוילישע אַרבעטס־פּאַרטיי.

5 די פּויערים־פּאַרטיי.

6 פּ. פּ. ס. (רעכטער פליגל).

7 פּ. פּ. ס. (לינקער פליגל) זיך אָנגערופן: אָרגאַניזאַציע פון פּוילישע סאָציאַליסטן.

8 דעמאָקראַטישע פּאַרטיי.

9 אָרגאַן פון דער סאַנאַציע (פּילסודסקי־ליט).

עס זיינען נייטיק לופט=אטאקעס, נקמה=אקטן לגבי די דייטשן אין די אליאנטישע לענדער, אינדיווידועלן טעראָר לגבי פוילישע פארעטער און דייטשן.

קאלינא

צ.א. פון אינערן=מיניסטעריום ארכ.
פון אַ. ק., ראָוועצקיס ראפּאָרטן,
ראפאָרט נ' 803.
איבערזעצט פון פויליש.

10. לאָנדאָן, דעם 23־טן סעפּטעמבער 1942

גענעראַל שיקאָרסקיס דעפּעשע צו גענ. ראָוועצקי אין פוילן וועגן דער באַציונג פון דער רעגירונג צו די יידן [1]

אין שייכות מיט די דעפּעשעס נ'3262 און 3242 קלער איך אויף אָט וואָס: אין איר פּאָליטיק לגבי די יידן שפּארט זיך אָן די רעגירונג בלויז אויף די פּרינציפּן פון דעמאָקראַטיע, וואָס אין זייער נאָמען פירן די אליאנטישע מלוכות די מלחמה. די רעגירונג האלט גענוי די דאָזיקע פּרינציפּן. מען דארף געדענקען, אז די שטעלונג פון דער אנגלאָזאקסישער וועלט לגבי דעם אנטיסעמיטיזם איז א דעצידירטע, און דער באדינג פון פולשטענדיקן שטיצן אונדזערע אינטערעסן איז — טאָלעראנץ און גלייכבארעכטיקונג.

צ. א. פון אינערן=מינ., ארכ. פון אַ. ק.,
דעפּעשעס צו „קאלינא“, דעפּעשע נ' 354.
איבערזעצט פון פויליש.

11. לאָנדאָן, דעם 19־טן אָקטאָבער 1942

גענ. שיקאָרסקיס דעפּעשע קיין פוילן וועגן דער נייטיקייט צו באַקעמפן דעם אנטיסעמיטיזם

די פּוילישע רעגירונג האָט פּראָטעסטירט קעגן די גזירות אויף די פּוילישע יידן. אונדזערע אויסלענדישע פאָרשטייערשאפטן פארנעמען זיך מיט זיי ווי מיט פּוילישע

---

[1] דער דאָקומענט איז וויכטיק, כדי צו זען, אַז אונטערן דרוק פון דער דעמאָקראַטישער עפנטלעכקייט אין דער וועלט האָט גענעראַל שיקאָרסקי געמוזט אויפפאָדערן זיינע מענטשן אין לאַנד צו אַ בעסערער באַציונג לגבי יידן.

בירגער. לאַוואַלס רעגירונג ווערט איינשטימיק פאַראורטיילט דורך דער גאַנצער פראַנצויזישער געזעלשאַפט פאַר איר קאַפּיטולאַנטישקייט און סערוויליזם לגבי די דייטשן. די אַנטי־יידישע אַקציע האָט נישט קיין אָנהענגער אַפילו ביי די רעכטע פּאָליטיקער. די קאַטוילישע ספערן זענען דעצידירט קעגן דעם אַנטיסעמיטיזם. דעריבער בעט איך, אַז אין פּוילן זאָלן די פּרינציפּן פון דעמאָקראַטיע קומען צום אויסדרוק ווי צום ברייטסטן. מיר מוזן געדענקען, אַז די מלחמה ווערט געפירט פאַר אָט די לאָזונגען.

שיקאָרסקי

צ. א. פון אינערן־מיג., אַרכ. פון אַ. ק.,
דעפּעשע, נ' 4349.
איבערזעצט פון פּויליש.

12. וואַרשע, דעם 18־טן אָקטאָבער 1942

אינפאָרמאַציע וועגן די קאַמפּס-צוגרייטונגען פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד

א.[1] האָט אָנגעבונדן א קאָנטאַקט מיטן געטאָ. עס זענען דאָרטן אַפּנים פאַראַן אַ 150 און אויף אַלץ דעצידירטע יידן, וועלכע זענען גאַנץ גוט באַוואָפנט. ער פירט מיט דער דאָזיקער גרופּע האַנדלס־אינטערעסן. ער שטעלט צו געווער און דאָס, זאָגט מען, אין גרויסע צאָלן פאַר מזומן־געלט אָדער באַקלייד־אַרטיקלען. ער זאָגט, אַז ער איז געווען אין געטאָ און האָט געזען ווייטגייענדיקע זעלבסטשוץ־צוגרייטונגען, למשל פאַרמאַסקירטע קעלערס, פאַרשידענע אונטערערדישע דורכגענג און א טונעל לאַנג אויף עטלעכע צענדליק מעטער. אין די בונקערס און טונעל געפינען זיך גרויסע סכומים שפּייז און געווער. דער טונעל האָט אַן אַרויסגאַנג אויף דער אַרישער זייט. די דערמאָנטע יידישע גרופּע זוכט דורך אים אָנצובינדן א קאָנטאַקט מיט טעאַדאָר[2] (13), כדי צו קאָאָרדינירן געוויסע גרויסע סאַבאָ־

[1] אַרפּאַד — קאַפּיטאַן צעזאַרי קעטלינג, אָנפירער פון אַ פּוילישער דעמאָקראַטישער קאַמפּס־פאָרמאַציע. אין אָקטאָבער 1942 האָבן מיט אים זיך פאַרבונדן די פאָרשטייער פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד פּאַוועל פרענקעל א. א.

[2] פּולק. ניעפּאָקולטשיצקי — אָנפירער פון די וועררסיע־אָפּטייל פון אַ. ק.

טאַזש־אקציעס, וועלכע זיי ווילן דורכפירן אין דער נאָענט־סטער צייט.

מאַן

ארכיוו פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסטיטוט
דאָקומענטן פון ספּעציעלן מיליטערישן
געריכט, טעקע נ' 46
איבערזעצט פון פויליש.

13. וואַרשע, געטאָ, דעם 30־טן אָקטאָבער 1942

באַקאַנטמאַכונג פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע וועגן אויספירן אַ טויט־אורטייל איבערן פאַרעטער לייקין

דערמיט גיבן מיר איבער אין דער עפנטלעכקייט די ידיעה, אַז אין רעזולטאַט פון אוועקשטעלן אין א באשולדי־קונגס־צושטאַנד די לייטער, אָפיצירן און פונקציאָנארן פון דער יידישער אָרדענונגס־דינסט אין וואַרשע, וועגן וואָס עס האָט מיטגעטיילט די באקאנטמאַכונג פון 17־טן אויגוסט, איז דער אורטייל איבער לייקין יאקוב, דעם שטעלפאַר־טרעטער פון דעם לייטער פון דער אָרדענונגס־דינסט, גע־וואָרן אויסגעפירט דעם 29־טן אָקטאָבער 6 א זייגער מיט 10 מינוט אין אָוונט.

ווייטערדיקע רעפּרעסיע־מיטלען וועלן ווערן אָנגעווענדט מיט דער פולער הארבקייט.

איינצייטיק גיבן מיר אויך צו וויסן דער עפנטלעכקייט, אַז עס זענען געשטעלט געוואָרן אין באשולדיקונגס־צו־שטאַנד:

1) דער יודענראַט אין וואַרשע און זיין פּרעזידיום.

2) די לייטער פון די שאָפּן און די אַדמיניסטראַציע אין די שאָפּן, וועלכע נוצן אויס און אונטערדריקן די ארבע־טער.

3) די גרופּן־פירער און פונקציאָנאַרן פון דער ווערק־שוץ, פאַרן בעסטיאַלישן פייניקן די ארבעטער און די „אומ־לעגאַלע" יידישע באַפעלקערונג.

די רעפּרעסיע־שריט וועלן ווערן אָנגעווענדט מיט דער פולער הארבקייט.

ארכ. פון ייד. היסט. אינסטיטוט,
רינגעלבלום־ארכ. II.
איבערזעצט פון פויליש.

---

3 קריפּטאָנים פון אַן אויסשפּירער פון א. ק.

14. וואַרשע, דעם 10־טן דעצעמבער 1942

מעלדונג קיין לאָנדאָן וועגן דער געפאַר פון ליקווידירן דאָס וואַרשעווער געטאָ

ה. ק. און סטעם [1].

לויט די ידיעות, וואָס שטאַמען פון דער שטאָט־פאַר־וואַלטונג, ווערט אין יאַנואַר 1943 פאָרגעזען די פולשטענ־דיקע ליקווידאַציע פון וואַרשעווער געטאָ.

קאַלינאַ.

צ. א. פון אינערן־מינ., אַרכ. פון אַ. ק.,
דעפעשע נ' 1080.
איבערזעצט פון פויליש.

15. וואַרשע, דעם 12־טן דעצעמבער 1942

מעלדונג קיין לאָנדאָן וועגן די זעלבשוץ־פּלענער אין וואַרשעווער געטאָ

אין וואַרשעווער געטאָ האָבן זיך ווידער אָנגעהויבן גאַסן־עקזעקוציעס און שיסערייען צו פאַרבייגייער. מען ליק־ווידירט אויך די קלענערע וואַרשטאַטן. די א.ג. „שאָפּן פון טעבענס‟ זענען געוואָרן פולשטענדיק אָפּגעשניטן פון דעם רעשט געטאָ. צווישן דער שארית הפליטה פון דער יידישער באַפעלקערונג זענען אויפגעקומען פאַרצווייפלטע פּראָיעקטן פון זעלבשוץ.

קאַלינאַ.

צ. א. פון אינערן־מינ., אַרכ. פון אַ. ק.,
דעפעשע נ' 171.
איבערזעצט פון פויליש.

---

[1] קריפּטאָנים פון דער פוילישער רעגירונג אין לאָנדאָן.

וואַצלאַוום[1] מעמאָריאַל מיט די פאָדערונגען פון דער קאַמפס-אָרגאַניזאַציע וועגן געווער

דעם 2-טן דעצעמבער 1942 האָב איך קאָנטאַקטירט דעם פאָרשטייער פון בונד מיקאָליי[2] מיטן פאָרשטייער פונעם ייד. נאצ. קאָמ. יורעק[3]. בעת דער טרעפונג האָט מיר יורעק איבערגעגעבן דעם בייגעלייגטן סטאַטוט פון דער קאָאָרדיניר-קאָמיסיע און פון דער קאמפס-אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז די רעפּרעזענטאַנץ פון דעם כלל יידן אין וואַרשע. דער דאָזיקער סטאַטוט איז אָנגענומען געוואָרן דורך דער ק.ק. אינעם געטאָ אין דער נאַכט פון 1-טן אויפן 2-טן דעצעמבער 1942. אַלע ספקות, וועלכע עס האָט אַרויסגערופט מיקאָליי בנוגע די רעכט פון ייד. נאצ. קאָמ. צו רעפּרעזענטירן די יידן כלפּי דער פּוילישער מאַכט, זענען געוואָרן אויפגעקלערט, און פון איצט אָן וועלן ביידע פאָרשטייער — מיקאָליי און יורעק — רעפּרעזענטירן צוזאַמען די ק.ק. אין הסכם מיט דער באַפולמעכטיקונג, וואָס איז פאַראַן אינעם סטאַטוט.

וואָס שייך די אָרגאַניזאַציאָנעלע אַרבעטן צווישן די יידן אין דער פּראָווינץ, וועלן זיי אויך אויף להבא ווערן געפירט לויט דער איניציאַטיוו פון ייד. נאצ. קאָמ.

ביידע פאָרשטייער פון דער ק.ק. (יורעק און מיקאָליי) האָבן אַקצענטירט די נויטווענדיקייט פון תיכּפדיקן באַוואָרענען די ייד. קאַמפס-אָרגאַניזאַציע מיט געווער, ווייל זיי האָבן נישט קיין שום צווייפל, אַז די ליקווידיר-אַקציע אין וואַרשע איז לחלוטין נישט פאַרענדיקט און זי קאָן זיך ווידער אָנהייבן אין יעדן מאָמענט (לעצטנס האָט מען ווידער דורכגעפירט [אַן אַקציע] אין אַ גרעסערן פאַרנעם אין די גאַסן און שאָפּן). דאָס ליקווידירן פאַרשיידענע שאָפּן און לעצטנס דאָס פולשטענדיקע אָפּשניידן טעבענסעס שאָפּ פון דעם רעשט געטאָ דערווייזט, אַז אין תוך גענומען דויערט די פאַרניכטונגס-אַקציע אָן אַן איבעררייס. מען ריכט זיך אויף אַ פאַרשטאַרקונג פון דער אַקציע אין שייכות דערמיט, וואָס עס האָט זיך באַוויזן אַ גרויסע צאָל שנאָרער (די

---

1 וואַצלאַוו — פּסעוודאָנים פון הענריק וואָלינסקי, לייטער פונעם רעפעראַט פאַר יידישע ענינים ביי דער הויפּט-קאָמענדאַנטור פון א. ק.

2 ד"ר לעאָן פיינער.

3 פּסעוודאָנים פון אריה ווילנער פון השומר הצעיר.

אַרבעט אין די שאָפּן איז אַן אומזיסטע, נאָר פאַרן לעבן: 10—20 דעקאָ ברויט און זופּ; די, וואָס האָבן שוין נישט וואָס צו פאַרקויפן, „רייסן זיך“ דעריבער ארויס פון די שאָפּן, כדי צו שנאָרן אין משך פון עטלעכע שעה).

אין די דאָזיקע באַדינגונגען בעטן מיקאַליי און יורעק אָט וואָס:

1. א גרעסערע צאָל געווער, ווארעם די דערהאַלטענע 10 שטיק סטאַיען נישט אויף צו אָרגאַניזירן א באַוואָפנטן ווידערשטאַנד אָדער אַן אַנדער אַקציע פון א קאָלעקטיוון און נישט אינדיווידועלן כאַראַקטער.

2. דערמעגלעכן און אָרגאַניזירן דאָס איינקויפן געווער; זיי פון זייער זייט פאָרשן די מעגלעכקייטן צו מאָביליזירן פאָנדן אויף דעם צוועק (מיין מיינונג: דאָס איינקויפן דאַרף געפירט ווערן דורך אונדז, פון שטאַנדפונקט פון קאָנטראָל).

3. אַן אינסטרוקציע און אינסטרוקטאָרן. דער [יידישער] קאַמפּס-עלעמענט איז צום טייל אויסגעשולט אין די ראַמען פון דער פאַרמלחמהדיקער פוילישער מיליטערישער שולונג. עס איז דאָ אַ מאַנגל אין אינסטרוקטאָרן, ווייל די מענטשן, וואָס פאַרמאָגן געהעריקע קוואַליפיקאַציעס, פירן אויס פאַרשידענע פונקציעס אין דער פּאָליציי און געניסן נישט פון דעם נייטיקן צוטרוי מצד דער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע.

בנוגע דעם פונקט 1, וואָלט איך געוואָלט, אַז די געווער-צושטעלונג זאָל דערגרייכן לכל הפּחות די עטלעכע מאָל דערמאָנטע צאָל ביז אַרום צוואַנציק שטיק.

איך בעט א שנעלע דעציזיע.

וואַצלאַוו

דעלעגאַטור-אַרכ., טעקע נ׳ 456, ז׳ 84.
איבערזעצט פון פויליש.

17. וואַרשע געטאָ, אָקטאָבער 1942

די חבלי לידה פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע

אין אָקטאָבער 1942 קומט פאָר א קאָנפערענץ צווישן אונדז מיטן השומר. אָנוועזנד: „לינקע פּועלי ציון“, פּאָלע עלסטער און בערלינסקי, „השומר“ אריה ווילנער. 1) אריה אינפאָרמירט אונדז, אַז ס׳איז אים געלונגען אָנצוקניפּן א קאָנטאַקט מיט די מיליטערישע קרייזן פון דער פוילישער רעגירונג און מיר וועלן העכסט וואַרשיינלעך באַקומען אונ-טערשטיצונג אין קאַמף קעגן אָקופּאַנט. 2) ס׳איז דאָ א קאָנ-

טאַקט מיטן וואַלד,[1] מ'וועט קאָנען אַרויסשיקן חברים אין די וועלדער. 3) ס'ווערט באַשלאָסן אָפּטער זיך צונויפצוקומען און מיט געמיינזאַמע כוחות א ריר טאָן דעם שטיין פון אָרט.

ענדע אָקטאָבער 1942 איז אין לאָקאַל פון השומר מילע 61 פאָרגעקומען א קאָנפערענץ. אָנוועזנד: „השומר" — מרדכי,[2] החלוץ — יצחק,[3] „לינקע פועלי-ציון" — פּאָלע, בערלינסקי און וואַסער.[4] טאָג אָרדנונג: די פּאַרטיידיקונג פון וואַרשעווער געטאָ. נאָך אַן אַלזייטיקער דיסקוסיע, ווו עס האָבן אָנטייל גענומען די חח' פּאָלע, בערלינסקי, מרדכי און יצחק, קומען מיר צום געמיינזאַמען אויספיר: 1) אז עס ווערט געשאַפן די יידישע קאַמפס-אָרגאַניזאַציע, כדי צוצו-גרייטן די פאַרטיידיקונג פון וואַרשעווער געטאָ, 2) אָנלערנען די יידישע פּאָליציי, ווערק-שוץ, שאָפּ-דירעקטאָרן, פאַרשי-דענע מינים פּראָוואָקאַטאָרן פאַר זייער אַרבעט. ווען ס'קומט צום אויסבילדן אַן אָנפירונג אַנטוויקלט זיך א ליידנשאַפט-לעכע דיסקוסיע: איין אינסטאַנץ, אָדער צוויי אינסטאַנצן, א מיליטערישע, אָדער א מיליטערישע און א פּאָליטישע. די חברים פון השומר און חלוץ טרעטן שאַרף אַרויס קעגן 2 אינסטאַנצן. צוויי אינסטאַנצן וועלן פאַרפירן צו דיסקוסיעס, וואָס וועט שטערן אין דער אַרבעט. ס'וועט זיך אָנהייבן די צייט פון ערב דעם חורבן, ווו די פּאַרטייען האָבן דיסקוטירט און גאָרנישט געטאָן. מיט חוזק און ביטול דריקן זיך אויס די חברים פון „השומר" און „החלוץ" וועגן די פּאָליטישע פאַרטייען. די פּאַרטייען האָבן נישט קיין רעכט אונדז צו זאָגן דעות, אויסער די יוגנט וועלן זיי גאָרנישט טאָן, זיי וועלן נאָר שטערן. מ'דאַרף שאַפן א מיליטערישע אָנפירונג צו דער אַרבעט.

די חברים פון „לינקע פועלי-ציון" ווייזן אָן די פאַלשע איינשטעלונג פון השומר און החלוץ וועגן בכבודיקן שטאַרבן: „מיר קעמפן כדי צו לעבן, אויב ס'וועלן טיילן פון אונדז פאַלן אין קאַמף, וועלן מיר דערפון קיין טראַגעדיע נישט מאַכן. יעדער קאַמף פאָדערט קרבנות. אויב די פּאָלי-טישע פּאַרטייען האָבן געמאַכט געוויסע פעלערן, זענט איר נישט די וואָס האָט א רעכט צו משפּטן, נישט איר פירט און נישט איר וועט פירן דעם פּאָליטישן קאַמף. געפירט האָט אים און פירן וועלן די פּאָליטישע פּאַרטייען, פאַלש, אָדער ריכטיק, אָבער פירן וועלן זיי אים. איר וועט נישט

[1] מיט פּ. פּ. ר. און דער פאָלקס-גוואַרדיע.
[2] אַניעלעוויטש.
[3] צוקערמאַן.
[4] הערש וואַסער.

פאַלש און נישט ריכטיק פירן דעם פּאָליטישן קאמף. די יידישע מאסן האָבן אייך זייער פארטרויען נישט געשענקט און וועלן אייך אין דער צוקונפט זייער פארטרויען נישט שענקען. נאָר די פּאָליטישע פּארטייען האָבן אויף די עפנטלעכע טריבונעס אויסגעשריגן דעם פּיין און ווייטאָג פון די מאסן און נישט איר.

אין דער צוקונפטיקער געשטאלטונג פון דער יידישער וועלט, וועלן די פּאָליטישע פּארטייען זאָגן זייער וואָרט און נישט איר. מיינט נישט חברים, אויב מען פארמאָגט 2 צעבראָכענע רעוואָלווערן, דארף מען פון זיך אזוי בלאָזן און שוין מיט קיינעם זיך נישט רעכענען. א י ן א י נ ס ט אַ נ ץ אָ ד ע ר צ וו יי א י נ ס ט אַ נ צ ן: מיר „לינקע פּועלי ציון" האלטן, דאָס יעדער באַוואָפנטער ארויסטריט אין געטאָ מוז ווערן געמאָסטן און געוווויגן. מען טאָר נישט דערלאָזן צו קיין לייכטזיניקע שריט, וואָס קענען ברענגען צו א פריצייטיקער ליקווידאציע פון ווארשעווער געטאָ. א גרופּע אָדער אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס איבט מיט וואָפן, האלט זיך ביי דער שטרעבונג און ווארט שוין אויפן „גליקלעכן" מאָמענט צו מאכן א געברויך פון די וואָפן. מיר האַלטן פאַר אַן אומבאַדינגטן תנאי דאָס שאַפן פון נאָך איין אינסטאַנץ וואָס זאָל פּאָליטיש ניכטער אָפּשאַצן ווען סאיז די פּאַסיקע צייט באַוואָפנט ארויסצוטרעטן. וואָס שרעקט איר זיך אזוי שטארק, וואָס האָט איר אזוי מורא, די גערעכטיקייט מוז שטענדיק זיגן. ווען אפילו מיר זאָלן ארויסגיין פון דעם שטאנדפּונקט, אז דאָס געטאָ וועט אונטערגיין און מ'וועט נישט דארפן אָפּגעבן פאר קיינעם קיין חשבון פאר די טאַטן, דערקלערן מיר אלס פּאָליטישע פּארטיי, אז מיר זענען פאראַנטוואָרטלעך פאר אונדזערע טאטן פאר די יידישע מאסן אין דער וועלט און לגבי אונדזערע חברים אין אויסלאנד. מיר ווילן נישט, אז צוליב לייכטזיניקע שריט זאָל ווער ווארפן שטיינער אין אונדזער קבר. אויב זענט איר נישט מסכים דאָס די פּאָליטישע פּארטייען זאָלן קאָנטראָלירן די קאמפס=אָרגאַניזאַציע, שאפט איר פאר אונדז אוממעגלעכע באדינגונגען אין איר אָנטייל צו נעמען...

ביידע צדדים האלטן זיך פעסט ביי זייערע מיינונגען.

א ו נ ד ז ע ר פּ ר אָ פּ אָ ז י צ י ע: אזוי ווי ביידע צדדים האלטן זיך פעסט ביי זייערע מיינונגען און דאָס דראָט, אז די קאָנפערענץ זאָל זיך פאנאנדערגיין און קיין קאמפס=אַפּאַראַט זאָל נישט אויסגעלידערט ווערן, לייגן מיר פאָר, אָפּלייגן די קאָנפערענץ ביז נאָך מיטאָג, כדי מיר זאָלן זיך קענען פארשטענדיקן מיטן פּארטיי=קאָמיטעט פון

לינקע פועלי-ציון און באקומען די ענטגילטיקע אינסטרוקציע. מאָמענטאַל האָבן מיר צונויפגערופן א זיצונג פון פאַרטיי-קאָמיטעט. אָנוועזנד: פאָלע, בערלינסקי, וואַסער,[5] מלך,[6] לענט,[7] בלומשטיין. די זיצונג האָט פולשטענדיק אַקצעפּטירט די האנדלונג פון דער דעלעגאציע. נאָך מיטאָג בין איך בייאויפטראגט געוואָרן פון פּארטיי-קאָמיטעט אָפּצוגעבן אויף דער קאָנפערענץ א פאָלגענדע דערקלערונג: „דער פאַרטיי-קאָמיטעט לינקע פועלי-ציון אפּראָבירט פולשטענדיק די ארויסגעזאָגטע מיינונגען און די שטעלונג פון דער דעלעגאציע: מיר אפּעלירן צו די חברים פון השומר און החלוץ, פארעקשנט אייך נישט, זייט מסכים מיט אונדזער גערעכטער שטעלונג און דאָס וועט דערמעגלעכן דאָס אויסבילדן פון א געמיינזאמען קאמפּס-אפּאראט, איך האלט שוין ביים געזעגענען זיך און פלוצים האָב איך באקומען דעם הסכם, מיט פרייד האָב איך געאיילט איבערצוגעבן די חברים די ידיעה.

מיטן מאָמענט ווען ס'איז געקומען צום הסכם וועגן 2 אינסטאנצן: מיליטערישע און פּאָליטישע, איז געלייגט געוואָרן דער גרונדשטיין פאר דער געמיינזאמער יידישער קאמפּס-אָרגאניזאציע. מיר האָבן באשלאָסן אויסצוברייטערן אונדזער טעטיקייט און צוציען דעם „בונד“[8].

הערש בערלינסקי: זכרונות.
ארכ. פון יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט

17אַ. וואַרשע געטאָ, דעם 2־טן דעצעמבער 1942

דער סטאַטוט פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאציע

כדי צו אָרגאניזירן די יידישע באפעלקערונג פון וואַרשע קעגן דער פאַרניכטונגס-אַקציע מצד דעם אָקופּאַנט און כדי צו באשיצן די יידישע באפעלקערונג פון ווארשע קעגן פארעטער און אגענטן, וואָס ארבעטן מיט מיטן אָקופּאנט, ווערט געשאפן א קאָאָרדינירקאָמיסיע, וועלכע נעמט ארום דעם בונד און דעם יידישן נאציאָנאלן קאָמיטעט, וואָס אין זיין צוזאמענשטעל גייען אריין די פּאָלגנדע פארטייען: די

5 הערש וואַסער.
6 פּיינקינד.
7 הערש לענט.
8 די פ. פ. ר. איז שוין פריער געהאַט צוגעשטאַנען.

ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע, פּועלי־ציון רעכטע, פּועלי־ציון לינקע, די רעוויזיאָניסטישע פּאַרטיי, החלוץ, השמור הצעיר, דרור [1].

די טעטיקייט פון דער קאָאָרדינירקאָמיסיע איז באַזירט אויפן פאָלגנדיקן סטאַטוט:

קאָאָרדיניר־קאָמיסיע

1) אויפן סמך פון הסכם, וואָס איז געשלאָסן געוואָרן צווישן דעם יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט און דעם בונד, איז געשאַפן געוואָרן אַ קאָאָרדיניר־קאָמיסיע אין וואַרשע.

2) דער ציל פון דער קאָאָרדיניר־קאָמיסיע איז:

א) אָרגאַניזירן די פּאַרטייזיקונג פונעם געטאָ אין פאַל פון אַ ווייטערדיקער גירוש־אַקציע.

ב) באַשיצן די יידישע מאַסן פון געטאָ קעגן די באַצאָלטע אַגענטן און משרתים פונעם אָקופּאַנט.

ד) די קאָאָרדיניר־קאָמיסיע רופן צום לעבן די קאַמפס־אָרגאַניזאַציע, צייכנט אָן די ריכט־ליניעס פון איר טעטיקייט און קאָנטראָלירט זי.

3) אינעם צוזאַמענשטעל פון דער קאָאָרדיניר־קאָמיסיע גייט אַריין צו 1 דעלעגאַט פון יעדער פּאָליטישער ריכטונג [2].

די קאַמפס־אָרגאַניזאַציע

די סטרוקטור

1) דאָס גרונט־קעמערל איז אַ קאַמפס־„זעקסטל" מיטן קאָמאַנדיר פונעם „זעקסטל" בראש.

---

[1] די פּ. פּ. ר. האָט געהערט צו דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע און געהאַט אַ פאָרשטייער אין איר הויפּט־קאָמענדאַנטור: מיכאל רויזענפעלד. אין דעם אָפיציעלן סטאַטוט וואָס איז געוואָרן איבערגעגעבן דער דעלעגאַטור און א. ק.־אָנפירונג, ווערט פּ. פּ. ר. נישט דערמאָנט מחמת מורא פאַר דער דעלעגאַטור און א. ק.־אָנפירונג, וועלכע זענען געווען שאַרף אַנטיקאָמוניסטיש און וואָלטן צוליב דעם איבערגעריסן יעדן קאָנטאַקט מיט די יידישע פאָרשטייער.

[2] פאָרשטייער פון פּ.פּ.ר. אין דער קאָאָרדיניר־קאָמיסיע איז געווען אַלעקסאַנדער (פּסעוודאָנים פון אפרים פאָנדאַמינסקי), דער סעקרעטאַר פון דעם קאָמיטעט פון דער פּ.פּ.ר.־אָרגאַניזאַציע אין געטאָ (נאָך די אומגעקומענע שמואל מערעטיק און זיגא גאָטליב).

2) די „זעקסטלעך“ זענען אָרגאַניזירט לויט די שאָפּן. אין שפּיץ פון יעדן שאָפּ שטייט א קאָמענדאַנטור, וועלכע באַשטייט פון א קאָמענדאַנט און צוויי פאַרטרעטער.
3) בראש פון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע שטייט דער הויפּט־קאָמענדאַנט און די הויפּט־קאָמענדאַטור אין באַשטאַנד פון פינף פּערזאָן.[3]
4) די „זעקסטלעך“ ווערן געשאַפן לויט דער אָרגאַניזאַציאָנעלער ליניע, ד.ה. לויט דער צוגעהעריקייט צו דער אָרגאַניזאַציע. דאָרטן, וו דאָס איז אוממעגלעך, שאַפט מען געמישטע „זעקסטלעך“, און אין מאָס פון דער אַנטוויקלונג פון דער אַקציע, ציט מען אריין אויך נישט אָרגאַניזירטע.
5) ביים באַשטימען די אָנפירונג דאַרף מען זיך ריכטן אויסשליסלעך מיט די קוואַליפיקאַציעס פון די קאַנדידאַטן.

די באַוואָפענונג

1) אלס געווער ווערן אריינגערעכנט: הייס געווער, העק, מעסערס, קאַסטעטן, ברי־מיטלען, ברען־שטאָף און אנדערע.
2) יעדער מיטגליד פון א „זעקסטל“ איז באַוואָפנט.
3) יעדער געביט ווערט באַזאָרגט מיט געווער און אומבאַדינגט נייטיקע מיטלען צו דער אלגעמיינער אַקציע.

אַלגעמיינע ריכט־ליניעס פון דער קאַמפּס־אַקציע

1) אין פאַל פון א וויטערדיקער גירוש־אקציע ווערט דער ווידערשטאַנד געפירט אונטערן לאָזונג: „מיר וועלן נישט געבן קיין איין ייד“.
2) אַ טעראָריסטישע אקציע לגבי דער יידישער פּאָליציי, דער ייד. גמינע און דעם ווערקשוץ.
3) אקטיווער קאַמף קעגן די שאָפּ־לייטערס, די גרופּן־לייטערס, די אָפּענע און געהיימע געסטאַפּאָ־אַגענטן, אין נאָמען פון באַשיצן די יידישע מאַסן.

די נאָענטסטע אַרבעטן

1) שאַפן די „זעקסטלעך“ און די אָנפירונג.

---

[3] דאָס זענען געווען: אַניעלעוויטש, בערלינסקי, עדעלמאַן, רויזענפעלד און צוקערמאַן.

2) באוואָפּענען די „זעקסטלער“ און די שאָפּן.
3) דעראָבערן פינאנס=מיטלען.
4) די שאָפּן=קאָמענדאנטורן וועלן צוגרייטן:
   א) אַ גענויען פּלאַן פונעם געביט (מאַגאַזינען, קאַסע, ווערקשוץ, דירעקציע).
   ב) א רשימה פון די שעדלעכע עלעמענטן.
   ג) א גענויען אַקציע=פּלאַן אויפן געביט פון יעדן שאָפּ.
5) די הויפּט=קאָמענדאנטור וועט צוגרייטן א צענטראלן אַקציע=פּלאַן: פון סאבאָטאזש= און טעראָראַקטן.
6) פּראָפּאגאנדע פון ווידערשטאנד און קאמף אין דער געזעלשאפט.

די נעמען

1) די קאמפּס=אָרגאניזאציע נעמט אָן דעם נאָמען: יידישע קאמפּס=אָרגאניזאציע.
2) כדי איינצוהאלטן א ענגן קאָנטאקט צווישן ביידע אינסטאנצן, ד.ה. צווישן דער קאמפּס=אָרגאניזאציע און דער קאָאָרדיניר=קאָמיסיע, נעמט דער קאָמענדאנט פון דער קאמפּס=אָרגאניזאציע אָנטייל אין די זיצונגען פון דער קאָאָרדיניר=קאָמיסיע.

כלפּי דער מיליטערישער מאכט איז די קאָאָרדיניר=קאָמיסיע רעפּרעזענטירט דורך דעם פאָרשטייער פון ייד. נאציאָנאלן קאָמיטעט, וועלכער טרעט ארויס אונטערן פּסעוודאָנים יורעק, און דעם פאָרשטייער פון בונד, וועלכער טרעט ארויס אונטערן פּסעוודאָנים מיקאָליי.

צ. א. פון אינערן=מיניסטעריום.
דעלעגאַטור=ארכ., טעקע נ׳ 458, ז׳ 81—82
איבערזעצט פון פּויליש

18. ווארשע, געטאָ, דעם 4־טן דעצעמבער 1942

אויפרוף פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע

די אומזיכערקייט מיטן מאָרגנדיקן טאָג פארסמט יעדע מינוט פון דעם ביטערן שקלאפּן=לעבן פון דעם יידישן ישוב אין ווארשע. יעדער טאָג ברענגט מיט זיך פארשידענע „זיכערע“ ידיעות, פּלאָטקעס, קלאנגען, טערמינען בנוגע דעם גורל פון ווארשעווער געטאָ. מען „גיט“ אונדז צוויי וואָכן,

דריי וואָכן, דריי חדשים, פיר חדשים, צום לעבן. עס צאַפּלען די צערודערטע נערוון, עס פיבערט דער אויסגעמאַטערטער געמיט צווישן האָפענונג און רעזיגנירטער פאַרצווייפלונג.

צי האָבן מיר נאָך אַלץ נישט געלערנט פון דער שרעקלעכער דערפאַרונג? צי ווילן מיר זיך נאָך אַלץ לאָזן איינוויגן פון אַ גוט וואָרט פון דעם אָדער יענעם דייטשישן מערדער, פון דער אָדער יענער קאַטשקע, וועלכע ווערט פאַרשפּרייט דורך יידישע געסטאַפּאָווצעס, פאַרקויפטע פאַרעטער אָדער דורך לייכט-גלויביקע מענטשן?

עס אונטערליגט נישט קיין ספק, אַז דער היטלעריזם האָט זיך געשטעלט אַ ציל צו פאַרניכטן אַלע יידן. ער מאַכט עס נאָר בהדרגהדיק, עטאַפּנווייז. דערביי איז דער הויפּטציל פון זיין טאַקטיק: אָפּנאַרן, אַריינגנאַרן די יידישע מאַסע. ער שניידט זיך טיף אַריין מיט דעם חלף אין האַלדז פון זיין קרבן און... וואַרפט צו דערווייל אַ ביינדל דעם נאָענטסטן קרבן, פאַרן נעמען צו דער שחיטה.

דעריבער לאָמיר קוקן מיט אָפענע אויגן, מוטיק דעם אמת אין די אויגן אַריין.

מיר גלייבן נישט קיין שום „סטאַביליזיר-אַקציע" [1].

מיר געדענקען אַלע ליגנס, אָנהייבנדיק פון דער „אויסזידלונג אויפן מזרח", ענדיקנדיק מיט די נומערלעך, מאַסן-לעגיטימאַציעס, סעלעקציעס און רעגיסטראַציעס.

מיר ווייסן אַלע דעם אמת וועגן דעם גיגאַנטישן שעכטהויז אין טרעבלינקע, וווּ עס זענען אַזוי אוממענטשלעך, אַזוי ראַפינירט-בעסטיאַליש אומגעבראַכט געוואָרן הונדערטער טויזנטער טאַטעס און מאַמעס, ברידער און שוועסטער, זין און טעכטער.

דעריבער גלייבן מיר נישט אויף קיין איין מינוט דער „נייער" פאַראָרדענונג וועגן שאַפן יידישע געטאָס — דאָס איז אַ פּולאַפּקע, וווּ עס קאָן יעדע רגע צוגעקלאַפּט ווערן דאָס טירל אויפן שוועל פון לעבן און טויט [2].

דער „אומשלאַג" איז ליקווידירט געוואָרן, די „אומלעגאַלע" יידן ווערן אַמנעסטירט, מען גייט „באַשעפטיקן"

---

[1] דער ס.ס.-און פּאָליציי-פירער פון וואַרשעווער דיסטריקט ד"ר זאַמערן-פראַנקענעג און דער נאַצישער געטאָ-קאָמיסאַר אויערסוואַלד האָבן דערקלערט אַ דעלעגאַציע פונעם יודענראַט, אַז עס וועט שוין זיין רואיק, אַז די לאַגע פון געטאָ איז סטאַביליזירט און די יידן דאַרפן גוט אַרבעטן.

[2] דאָס איז געווען אַ דייטשישע פאַראָרדענונג — צו שאַפן עטלעכע נייע געטאָס.

און „באשפּייזן“ אלע ייִדן — וואָס פאַרא ציניִשער חוזק. דער מערדער שפּילט זיך נאָך א ביסל מיטן שוצלאָזן קרבן, איידער ער לאָזט אראָפּ אויף זיין קאָפּ די פאַרבלוטיקטע האַק.

ייִדן, בירגער פון וואַרשעווער געטאָ, זייט וואַך, גלייבט נישט קיין איין וואָרט, קיין איין טאַט פון די עס־עס־באַנדיטן. די טויט־געפאַר לויערט. געדענקט די לעצטע „אַקציע“ — דאָס כאַפּן „אויף אַרבעט“ קיין לובלין. מען האָט געדאַרפט „שניידער“ און געכאַפּט האָט מען אלטע לייט, קינדער. מען האָט געכאַפּט מענטשן צו „אַרבעט“ און גענומען האָט מען זיי ווי זיי שטייען און גייען, הויל און נאַקעט. און עס הזרט זיך ווידער איבער די אַלטע מעשה — עס קומען אָן גרוסן, בריוו, אז מען האָט זיי ווירקלעך געשיקט קיין לובלין. מיר דערמאָנען די „בריוו“, די „זיכערע“ גרוסן פון בריסק, מינסק, ביאַליסטאָק — וועלכע זענען געמאַכט פון די דייטשן. מיר דערמאָנען, אז אין לובלינער קאַנט געפינט זיך בעלזשעץ, ווו עס זענען אויסגעמאָרדעט געוואָרן צענדליקער טויזנטער ייִדן לויטן נוסח טרעבלינקע.

לאָמיר זיך נישט נאַרן.

די לובלינער „אַקציע“ פון 10־טן און 11־טן נאָוועמבער לערנט גאָר עפּעס.

ווידער האָבן די דייטשן געפונען העלפער און משרתים אין דער ייִדישער געזעלשאַפט גופא. ווידער האָבן זיי געפונען מנוולים, וועלכע האָבן מיט אייגענע הענט אויסגעליפערט זייערע ברידער צו דער שחיטה, כדי צו קאָנען פאַר דעם פּרייז ראַטעווען זייער פאַרשיוון, פאַרשפּיגענעם לעבן. די גאַנגרענע, וואָס די ייִדישע פּאָליציי און די גמינע־לייט[3] האָבן פאַרשפּרייט אין וואַרשע, האָט אָנגעשטעקט די קרייזן פון די שאָפּ־דירעקציעס, ווו עס זיצן אָפּט די נידערטרעכטיקסטע אויסוואורפן, גרייט אויף יעדער גבֿלה.

גלייבט נישט די ייִדישע מאַכערס, די פירערס פון די שאָפּן, די מייסטערס — דאָס זענען אייערע שונאים, לאָזט אייך נישט נאַרן דורך זיי.

רעדט אייך נישט איין און לאָזט אייך נישט איינרעדן, אז די בעסערע פאַכלייט, די עלטערע אַרבעטער, וואָס האָבן נומערלעך, זענען זיכער און דעריבער זאָל מען אויסליפערן די שוואַכערע, די שוצלאָזע.

אלע זענען באַדראָט.

---

3 דער יודענראַט.

זאָל קיינער נישט וואגן צולייגן א האנט, נישט העלפן — אַקטיוו אָדער פּאסיוו — אויסצוליפערן אין די הענט פון תליון זיין ברודער, זיין חבר. זיין שכן, זיין מיטאַרבעטער.

לאָמיר נישט זיין ווי א הויפן מיסט, ווי ווערים, פּנים אל פּנים מיטן אומקום. העלפט איינער דעם צווייטן.

די געמיינע פּארעטער, וועלכע העלפן דעם שונא, מוזן אויסגעשפּיגן ווערן פון דער מחנה.

לאָזט אייך נישט אומברענגען ווי שאָף.
גרייט זיך צו פארטיידיקן אייער לעבן.

געדענקט, אז אויך איר — די ציווילע יידישע באפעלקערונג — געפינט זיך אויפן פראָנט פון קאמף פאר פרייהייט און מענטשלעכקייט.

דער שונא איז שוין שווער פארוואונדעט. לאָמיר מוטיק און ווירדיק פארטיידיקן אונדזער כבוד.

זאָל לעבן די פרייהייט!

אַרכ. ייד. היסט. אינסט., רינגעלבלום־אַרכ. II.

19. וואַרשע, דעם 2־טן יאַנואַר 1943

ראַדיאָגראַם פון גען. ראָוועצקי קיין לאָנדאָן וועגן די באַמיונגען פון דער ייד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע צו באַקומען געווער

נאָך אלעמען ווענדן זיך צו אונדז די יידן פון פארשידענע קאָמוניסטישע גרופּן[1] וועגן געווער, פּונקט ווי מיר וואָלטן פארמאָגט פולע מאגאזינען. לשם פּראָבע האָב איך ארויסגעגעבן עטלעכע פּיסטאָלעטן. איך האָב נישט קיין זיכערקייט, צי זיי וועלן בכלל אויסנוצן דאָס געווער. מער געווער וועל איך נישט געבן, ווייל — ווי איר ווייסט — פארמאָגן מיר עס נישט אליין. איך ווארט, מען זאָל צושיקן. גיט אָן, וואָס פאר א פארבינדונג אונדזערע יידן האָבן מיט לאָנדאָן.

קאַלינאַ.

צ. א. פון אינטערן־מינ., אַרכ. פון אַ. ק., דעפּעשן נ׳ 1124/1.
איבערזעצט פון פּויליש.

[1] אַזוי רופט אָן דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון אַ.ק. די יידישע קאַמפס־אָרגאַניזאַציע („זשידאָ־קאָמונאַ“).

20. וואַרשע, געטאָ, דעם 13־טן יאַנואַר 1943

ס.אָ.ס.־רוף
פון דעם יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט קיין אויסלאַנד וועגן רעטונג און געווער

ניו־יאָרק — סטיפען וויז, גאָלדמאַן, ארבעטער־רינג, דזשוינט.

מיר זענען אייך מודיע וועגן דעם גרעסטן פארברעכן פון אלע צייטן, וועגן אויסמאָרדן איבער דריי מיליאָן יידן אין פוילן. פנים אל פנים מיט דער געפאר פון אומברענגען די נאָך לעבן־געבליבענע 400 טויזנט יידן, פאָדערן מיר פון אייך:

1. נקמה אין די דייטשן,

2. צווינגען די היטלעריסטן אָפּצושטעלן די מאָרדן,

3. געווער צום קאמף פאר אונדזער לעבן און אונדזער כבוד,

4. קאָנטאקט דורך א דעלעגאַט אין די נייטראַלע לענדער,

5. ראטעווען דורך אויסטויש 10 טויזנט קינדער,

6. 500 טויזנט דאָלאַר אויף די צוועקן פון זעלבשוץ און הילף.

ברידער! די שארית הפליטה פון די יידן אין פוילן לעבט מיטן באוווסטזיין, אז אין די שרעקלעכסטע טעג פון אונדזער געשיכטע האָט איר אונדז נישט געגעבן קיין הילף. רופט זיך אָפּ. דאָס איז אונדזער לעצטער אפעל צו אייך.

יידישער נאַציאָנאַלער קאָמיטעט
אין פוילן

צ. אַ. פון אינערן־מיניסטעריום,
דעלעגאַטור־ארכ., דעפעשן־זאַמלונג,
פונק־דעפעשע נ' 15.
איבערזעצט פון פויליש.

21. וואַרשע, געטאָ, ערשטע העלפט יאַנואַר 1943

אויפרוף פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע צו אַקטיוון און פּאַסיוון ווידערשטאַנד

צו די יידישע פאָלקס=מאַסן אין געטאָ!

דעם 22=טן יאַנואַר 1943 ווערט 6 חדשים זינט דעם אָנהייב פון דער אויסזידלונג אין וואַרשע. מיר אַלע געדענקען גוט די שרעקלעכע טעג, אין וועלכע 300.000 אונדזערע ברידער און שוועסטער זענען געוואָרן אַרויסגעשיקט און בעסטיאַליש אומגעבראַכט אין דעם טויט=לאַגער טרעבלינקי. עס זענען אַדורכגעגאַנגען 6 חדשים לעבן אין אייביקן טויט=שרעק, נישט וויסנדיק קיינמאָל, וואָס וועט ברענגען דער קומענדיקער טאָג. פון אַלע זייטן זענען צו אונדז געקומען ידיעות וועגן אויסראָטונג פון די יידן אין ג.ג.[1], אין דייטשלאַנד, אין די אָקופּירטע לענדער. הערנדיק די טרויעריקע ידיעות האָבן מיר געוואַרט אויף אונדזער [סוף יעדע] רגע, יעדן טאָג, יעדע שעה. היינט מוזן מיר פאַרשטיין, אַז די היטלעריסטישע רוצחים האָבן אונדז געלאָזט לעבן נאָר דערפאַר, ווייל זיי ווילן אויסנוצן אונדזער אַרבעט=קראַפט ביז צום לעצטן [טראָפּן] פון בלוט און שווייס, ביז צום לעצטן אָטעם. מיר זענען שקלאַפן. און ווען די שקלאַפן טראָגן שוין נישט קיין רייווען, הרגעט מען זיי אויס. דאָס מוז יעדער פון אונדז פאַרשטיין און יעדער פון אונדז מוז שטענדיק געדענקען.

אין די לעצטע פּאָר וואָכן האָבן מענטשן פון געוויסע [קרייזן] פאַרשפּרייט ידיעות, וועגן בריוו, וואָס זאָלן אָנקומען פון די פון וואַרשע אַרויסגעשיקטע יידן, זיי זאָלן זיך געפינען אין אַרבעט=לאַגערס לעבן פּינסק אָדער אין באָברויסק. יידישע פאָלקס=מאַסן, איר זאָלט נישט גלייבן אין די דאָזיקע מעשיות. זיי זענען געשפּרייט דורך יידן, וואָס זענען אין דינסט פון געסטאַפּאָ. די בלוטיקע מערדערס האָבן ביי דעם אַ געוויסן ציל צו באַרואיקן די יידישע באַפעלקערונג, כדי דערנאָך זאָל די קומענדיקע אויסזידלונג זיין אָן שוועריקייטן, מיט מינימאַלע כוחות, און אָן

---

1 גענעראַל=גובערניע — דער צענטראַלער טייל פון פּוילן, וואָס איז אויסגעטיילט געוואָרן דורך די דייטשן אין אַ באַזונדערן אָקופּיר=געביט.

אָפּפערס מצד די דייטשן. זיי ווילן, אז די יידן זאָלן נישט גרייטן קיין סכראָנעס, און זיי זאָלן נישט שטעלן קיין ווידערשטאנד. יידן, דערציילט נישט נאָך די ליגנס.

ייִדישע פאָלקס־מאַסן, די שעה דערנענטערט זיך, איר מוזט זיין גרייט צו שטעלן א ווידערשטאנד, נישט געבן זיך אויסשעכטן ווי שעפסן. קיין איין ייד זאָל נישט גיין אין וואַגאָן אריין. די מענטשן, וואָס האָבן נישט קיין מעגלעכקייטן אַקטיוו אַקעגנצושטעלן זיך, די זאָלן לייסטן אַ פּאַסיוון ווידערשטאַנד. דאָס הייסט, זיי זאָלן זיך באַהאַלטן. יעצט האָבן מיר געקריגן א ידיעה פון לעמבערג, אז די יידישע פּאָליציי האָט דאָרטן אדורכגעפירט אליין אן אויסזידלונג פון 3 טויזנט יידן. אין ווארשע וועט דאָס שוין נישט זיין, דער אטענטאט אויף לעיקענען ווייזט אויף דעם. אונדזער פּאַראָל מוז זיין יעצט:

אלע זאָלן זיין גרייט צו שטארבן ווי מענטשן.

ארכ. ייד. היסט. אינסט., רינגעלבלום־ארכ. II

22. וואַרשע, יאַנואַר 1943

אויפרוף פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד צום אַקטיוון ווידערשטאַנד

גרייט זיך צו מעשים! זייט וואך!

מיר שטייען אויף צום קאַמף!

מיר זענען די, וואָס האָבן זיך געשטעלט פאר א ציל אויפצווועקן דאָס פאָלק. מיר ווילן ווארפן אונדזער געזעלשאפט דעם לאָזונג:

וועק זיך אויף און קעמף!

פארליר נישט די האָפענונג אין דער מעגלעכקייט פון רעטונג! זיי וויסן, אז די רעטונג ליגט נישט אינעם ווילנלאָזן גיין אויף טויט.

זי ליגט אין עפעס העכערם: אינעם קאמף!

ווער עס קעמפט פאר זיין לעבן, האָט שאנסן זיך צו ראטעווען! ווער עס רעזיגנירט פון פאָרויס פון פארטיידיקונג

— דער האָט באַלד לכתחילה פאַרשפּילט! דעם דערוואַרגט נאָר א שענדלעכער טויט אין דער שטיקנדיקער מאַשין פון טרעבלינקע.

וועק זיך אויף, פאָלק, און קעמף!

נעם זיך אָן מיט מוט אויף דרייסטע מעשׂים! נידער מיטן שענדלעכן מסכּים זיין אויף אזא זאָג: אלע זענען מיר פאַרמשפּט אויף טויט!

נישט אמת!

אויך אונדז איז באַשערט צו לעבן! אויך מיר האָבן אויף דעם א רעכט!

מען דאַרף קאָנען פאַר דעם קעמפן! עס איז נישט קיין קונץ צו לעבן, ווען מען שענקט דיר דאָס לעבן מיט חסד! א קונץ איז צו לעבן דעמלט, ווען מען וויל דיר דאָס לעבן אַרויסרייסן.

דערוואַך, פאָלק, און קעמף פאַר דיין לעבן!

זאָל יעדער מוטער ווערן א לייביכע, וואָס פאַרטייַדיקט אירע קינדער!

זאָל קיין שום פאָטער נישט קוקן רואיק אויפן טויט פון זיינע קינדער! זאָל זיך מער נישט איבערחזרן די שאַנד פון דעם ערשטן אַקט פון אונדזער פאַרטיליקונג!

זאָל דער שונא באַצאָלן פאַר יעדער יידיש לעבן מיט זיין אייגן בלוט!

זאָל יעדעס הויז ווערן ביי אונדז א פעסטונג!

דערוואַך פאָלק און קעמף!

אין קאַמף ליגט דיין רעטונג!

ווער עס קעמפט פאַר זיין לעבן, האָט א מעגלעכקייט זיך צו ראַטעווען!

מיר שטייען אויף אין נאָמען פון קאַמף פאַרן לעבן פון די אומבאַהאָלפענע מאַסן, וועלכע מיר ווילן ברענגען רעטונג, וועלכע מיר מוזן אויפוועקן צו מעשׂים! נישט בלויז פאַר אונדזער אייגן לעבן ווילן מיר קעמפן. מיר וועלן זיך טאַקע ראַטעווען ערשט דעמלט, ווען מיר וועלן דערפילן אונדזער חוב! ווי לאַנג דאָס לעבן אפילו פון איין ייד איז אין געפאַר, מוזן מיר זיין אויף דער וואַך און קעמפן!

אונדזער לאָזונג:

מער וועט קיין איין ייד נישט אומקומען אין טרעבלינקע!

נידער מיט די פאַרעטער פון פאָלק!

ריקזיכטלאָזער קאַמף קעגן אָקופּאַנט ביז צום לעצטן טראָפּן פון אונדזער בלוט!

גרייט זיך צו מעשים!

זייט וואך!

אַרכ. ייד. היסט. אינסט., רינגעלבלום-אַרכ. II
איבערזעצט פון פּויליש.

23. וואַרשע, געטאָ, דעם 20־טן יאַנואַר 1943

ידיעה וועגן דער ערשטער באַוואָפנטער זעלבסטשוץ

מיטוואָך דעם 20.I בייטאָג בין איך ווייטער ביים השומר. מרדכי ווייזט מיר דאָס דערגרייכטע געווער: אַ ביקס, אַ פּאַראַבעלום. מיר האָבן אַנטוואָפנט אַ דײַטשן זשאַנדאַרם און צוגענומען די מאַשין און מיר קענען זיך שוין מיט איר באַנוצן. מרדכי גיט מיר איבער וועגן דעם קאַמף אויף ראָג זאַמענהאָף און ניסקע. ווי ער גייענדיק אין דער רײַ צוזאַמען מיט אַ גרופּע פון די געכאַפּטע, האָט אויפגעהויבן און אָנגעפירט מיטן קאַמף. איין טייל פון עס. זענען פאַרוווּנדעט אָדער טויט. די איבעריקע זענען אַנטלאָפן איבערלאָזנדיק די הימלען און אַ טייל ס'געווער. דאַן האָבן די דײַטשן דאָס הויז וווּ ער מרדכי מיט זײַן גרופּע האָבן זיך פאַרבאַריקאַדירט אונטערגעצונדן. ער האָט זיך אַרויסבאַקומען. כ'באַגריס אים צו זײַן נצחון מיט אַ חבֿרישן האַנט-דרוק.

הערש בערלינסקי: זכרונות.
אַרכ. פון ייד. נאַצ. קאָם.

24. וואַרשע, געטאָ, דעם 18-טן יאַנואַר 1943

רוף פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע צו אַקטיווער זעלבשוץ [1]

יידן!

דער אָקופּאַנט איז צוגעטראָטן צום צווייטן אַקט פון אייער פאַרטיליקונג.

גייט נישט ווילגלאָז צום טויט!

---

[1] דאָס דאָזיקע פלוג-בלאַט איז אַרויסגעלאָזט געוואָרן דעם 18-טן יאַנואַר 1943, ווען די דײַטשן זענען אַרײַן אין געטאָ, כדי עס ענדגילטיק צו ליקווידירן.

פאַרטיידיקט זיך!

נעמט א האק, א שטיק אייזן, א מעסער אין האנט אריין, פארבאריקאדירט אייער הויז.

זאָל מען אייך אזוי דעראָבערן.

אין קאמף האָט איר א מעגלעכקייט פון רעטונג.

קעמפט!

II .ארכ. ייד. היסט. אינסט., רינגעלבלום=ארכ
איבערזעצט פון פויליש.

25. וואַרשע, דעם 25-טן יאַנואַר 1943

פונק-דעפעשע פון פּאַוועל פינדער [1] צו געאָרגי דימיטראָוו וועגן דער באַוואָפנטער זעלבשוץ פון די יידן אין וואַרשעווער געטאָ דעם 18 — 22-טן יאַנואַר 1943

פון פוילן.

צו דימיטראָוו.

[...] דעם 18-טן יאנואר זענען די אָקופּאנטן צוגעטראָטן צו דער ענדגילטיקער ליקווידירונג פון ווארשעווער געטאָ, וו עס זענען פארבליבן 35 טויזנט יידן, וואָס ארבעטן פאר די דייטשן. דאָס מאָל האָט זיך די יידישע באַפעלקערונג בראש מיט אונדזערע חברים פארטיידיקט מיט גראנאטן און שטיינער [2]. די זשאַנדארן זענען געווען געצוווּנגען צו דעראָבערן באזונדערע הייזער מיט שטורעם. דאָס געטאָ איז געוואָרן ליקווידירט. לעת עתה זענען נישטאָ קיין ענדגילטיקע מאַטעריאַלן וועגן די פאַרלוסטן פון די [דייטשישע] רוצחים.

---

1 נאָכן דערהרגענען דורכן שונא מאַרצעלי נאָוואָטקאָ איז ערשטער סעקרעטאַר פון צ. ק. פ.פ.ר. געוואָרן פּאַוועל פינדער (אַ ייד).

2 בראש דער יאַנואַר-זעלבשוץ איז געשטאַנען די יידישע קאַמפס-אָרגאַניזאַציע. עס האָבן זיך אויסגעצייכנט די קאָמאַנדירן און קעמפער: מרדכי אַניעלעוויטש, זכריה ארטשטיין, מרגלית לאַנדוי, בנימין לייבגאָט, אברהם פיינער, יצחק סוקעניק, יצחק צוקערמאַן א. א.

פאר די שטימונגען פון ווארשע איז כאראקטעריסטיש דער פאקט, וואָס די אונטערערדישע צייטונג „נאָווי דזשען“ (נאָענט צו שיקאָרסקין) האָט אָפּגעדרוקט א רוף צו דער דעלעגאַטור, זי זאָל היים אַפּעלירן דורך ראַדיאָ אין ענגלאנד, פאראייניקטע שטאטן, רוסלאנד, אז טויזנטער אליאנטישע עראָפּלאַנען זאָלן קומען צו פליען אויף דער פארפייניקטער פוילישער ערד, פאַראַליזירנדיק די באַן=ליניעס, צווינגענדיק די דייטשן זיך צו פארנעמען מיט פארטיידיקונג און נישט מיט הרגענען שוצלאָזע מענטשן.

פינדער.

אַרכ. פון פּאַרטיי=געשיכטע=אינסטיטוט,
פוילישע מאַטעריאַלן פון קאָמאינטערן=אַרכ.
איבערזעצט פון רוסיש.

26. וואַרשע, דעם 20־טן יאַנואַר 1943

באַשרייבונג
פון דעם ערשטן באַוואָפנטן געטאָ-ווידערשטאַנד
אין אַ פוילישער אונטערערדישער צייטונג

ווי אַזוי עס האָט זיך פאַרטיידיקט
דאָס ווארשעווער געטאָ.

מאָנטיק, דעם 18=טן יאנואר 1943 זענען די דייטשן צוגעטראָטן צו א נייער מאָרד=אקציע אין ווארשעווער געטאָ. האלב זיבן אינדערפרי האָבן אָפּטיילונגען פון זשאנדארמעריע און ס.ס. אין פולער באוואָפענונג באשטעלט די געטאָגאסן און גענומען בלאָקירן באזונדערע הייזער.

אָבער דאָסמאָל האָבן די דייטשן אָנגעטראָפן אויף א אין גרונט אנדערשדיקער האלטונג מצד דער יידישער באַפעלקערונג. עס איז תיכף ומיד געקומען דער ענטפער: אן אַלגעמיינער פּאַסיווער ווידערשטאנד. נישט געקוקט אויף די באפעלן פון דער זשאנדארמעריע, וועלכע האָט באלד גענומען שיסן, זענען די איינוווינער פון די בלאָקירטע הייזער נישט ארויס פון די דירות צום טראנספּאָרט און זיך מאסנוויַיז אויסבאַהאַלטן. די זשאַנדאַרן האָבן דעריבער גענומען זוכן אין די דירות און וועמען זיי האָבן געפאקט האָבן זיי אים אוועקגעלייגט א טויטן. די קעלערס און בונקערס און אנדערע פארשטעק=ערטער האָבן די דייטשן בדרך כלל אויסגעמיטן, אדאנק דעם האָבן זיך א סך מענטשן אָפּגעראטע=

וועט. חוץ דעם האָבן די דייטשן צום ערשטן מאָל אָנגעטראָפן אין געטאָ אויף אַן אַקטיוון ווידערשטאַנד. אין אַ ריי הייזער אויף די גאַסן: מילע, ניסקע, מוראַנאָווסקע און זאַמענהאָף זענען די זשאַנדאַרן פֿאַרשאָטן געוואָרן מיט אַ האָגל פון קוילן און גראַנאַטן. די זשאַנדאַרן האָבן געמוזט צולאָזן אַ שטורעם צו די באַלאַגערטע הייזער און פאַרבאַריקאַדירטע דירות. עטלעכע הייזער זענען געוואָרן אַרומגעכאַפּט מיט פלאַמען. אין געוויסע הייזער האָט דער קאַמף געדויערט אַ לענגערע צייט.

דער הויפּט־קאַמף קעגן אַ גרעסערער אָפּטיילונג פון זשאַנדאַרמעריע און ס.ס. איז פאָרגעקומען אויף דזשיקעגאַס נעבן דעם אומשלאַג־פּלאַץ. אַ גרופּע פון קעמפער, וועלכע איז אַריין אין אַ גרויסע קאָלאָנע פון „אויסגעזידלטע“ האָט אויף אַן אָפּגערעדטן סיגנאַל געעפנט אַ פייער[1]. מען האָט אין די זשאַנדאַרן געשלײַדערט עטלעכע גראַנאַטן. עס האָבן זיך דערהערט צאָלרייכע רעוואָלווער־זאַלפן, עס איז אויסגעבראָכן אַ קאַמף פּנים אל פּנים און עס האָט זיך פאַרענדיקט מיטן דערפאָלג פון די יידישע קעמפער. די זשאַנדאַרמעריע, פאַר וועלכער דער ווידערשטאַנד איז געווען אַ סורפּריז, איז געוואָרן צעמישט און געלאָזט אַרויסרייסן ביי זיך דאָס געווער. אַ נישטקשהדיקער טייל פון די זשאַנדאַרן איז געפאַלן טויט אויפן אָרט, די אַנדערע האָבן געמאַכט ויברח. אויסנוצנדיק די בהלה איז זיך די קאָלאָנע פון די יידן פונאַנדערגעלאָפן. די מערהייט איז דערוויייל אַ געראַטעוועטע. אין משך פון 15 ביז 20 מינוט איז די גאַס געווען אין די הענט פון די יידישע קעמפער. ערשט אַדאַנק די ניי אָנגעקומענע שטאַרקע כוחות פון דער זשאַנדאַרמעריע האָבן די דייטשן באַהערשט די לאַגע. די באַוואָפנטע אַקציע האָט אין גאַנצן געטאָ געמאַכט אַ ריזיקן רושם. די יידישע געזעלשאַפט האָט אַרויסגעוויזן צו איר ממש אַן ענטוזיאַסטישע באַציונג. אַלטע יידן האָבן געבענטשט די קעמפער. די אין קאַמף געפאַלענע האָט מען געקושט אין די גאַסן.

דער רעזולטאַט פונעם קאַמף איז געווען אַ פאָלגנדיקער: אַרום 12 זשאַנדאַרן און ס.ס.־לייט זענען דערהרגעט געוואָרן און איבער אַ צענדליק פאַרוואונדעט. די אייגענע פאַרלוסטן — 9 קעמפער[2]. די יידן האָבן דעראָבערט 3 ביקסן

---

[1] דאָס איז געווען די קעמפער־גרופּע בראש מיט אַניעלעוויטשן.

[2] די פאַרלוסטן פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע זענען געווען אַ סך גרעסער.

און 4 רעוואָלווערן. די דייטשישע סאניטאַר־וואָגנס האָבן כסדר געקרייזט צווישן געטאָ און די דייטשישע לאַזאַרעטן.

דאָנערשטיק, דעם 21־טן יאנואר האָט די ס.ס. איינגעאָרדנט א „שטראָף־טאָג", אלס ענטפער פארן ווידערשטאַנד. אין געטאָ האָבן אריינגעמארשירט 600 זשאנדארן אין פולער שלאכט־באוואָפענונג, באהאָנגען מיט גראנאטן. עס זענען אריינגעפאָרן 2 פעלד־הארמאטן און אן אמבולאנס פון רויטן קרייץ. תיכף אינדערפרי האָבן זיך אָנגעהויבן די „שטראָף־בלאָקאדעס" פון די הייזער. די זשאנדארן האָבן געשליידערט אין די הייזער גראַנאַטן און פעטארדעס. עס האָט זיך אָנגעהויבן א שחיטה, בעת וועלכער עס זענען אומגעקומען אין די הייזער און אויף די גאסן לערך 200—300 נפשות. נאָך דער דאָזיקער שחיטה איז טראָץ די דערווארטונגען געקומען א צייטווייליקע בארויקונג. אלע זענען זיכער, אז די סיבה פון איבעררייסן די רעפרעסיעס איז דער באוואָפנטער ווידערשטאנד פון די יידן.

„דזשען"[3] („דער טאָג"), נר' 19 פון 28־טן
יאַנואַר 1943
איבערזעצט פון פויליש.

27. וואַרשע, דעם 28־טן יאַנואַר 1943

אינפאָרמאַציע
וועגן אַקטיוון ווידערשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ
דעם 18—22־טן יאַנואַר 1943

אָנטרעפנדיק אויף א ווידערשטאנד, האָט די דייטשישע פאָליציי געענטפערט מיט שאָסן און גראנאטן, דערהרגעט עטלעכע הונדערט פערזאָן, זי האָט אָבער מורא געהאט אריינצודרינגען אין די הייזער, וואָס האָבן זיך פארטיידיקט. די אָרגאניזירטע ווידערשטאנד־פונקטן האָבן זיך פארטיידיקט אין משך פון מאָנטיק און דינסטיק. זיי זענען אָפּגעטראָטן ערשט קעגן די אריינגעפירטע מיטוואָך צוויי קאָמפאניעס פון ס.ס., וועלכע זענען אריין אין געטאָ אין פולער שלאכט־גרייטקייט, מיט מאשין־געווער, גראנאטן און סאניטארע אויטאָס. זיי האָבן דורכגעפירט א שחיטה איבער דער באפעלקערונג, וועלכע האָט — דערוועקט דורך די געשעע־

[3] אַרויסגעגעבן דורך אַ גרופּע פּוילישע דעמאָקראַטישע אונטערערדישע זשורנאַליסטן.

גישן פון די פריערדיקע טעג — געשטעלט אַן אקטיוון ווי־דערשטאנד מיט די סאמע פרימיטיווסטע מיטלען, ווי שטעקנס, אייזערנע שטאנגען און שטיינער. די ס.ס.־אָפּטיילונגען האָבן בלוטיק דערשטיקט דעם דאָזיקן ווידערשטאנד. די דייטשישע פארלוסטן רעכנט מען אויף עטלעכע צענדליק דערהרגעטע פּאָליציאנטן און ס.ס.־מענער, און אזוי פיל אויך מצד דער יידישער פּאָליציי. די דייטשישע אַקציע איז דאָנערשטיק אָפּגעשטעלט געוואָרן. דאָס געטאָ ריכט זיך, אז זי וועט באנייט ווערן א ליאדע מינוט.

ארכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
„ביולעטין אינפאָרמאַציני" (אינפאָרמאַציע־ביולעטין) [1]
נ' 4(159) פון 28־טן יאַנואַר 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

28. וואַרשע, געטאָ, דעם 7־טן פעברואַר 1943

באַריכט
קיין אויסלאַנד וועגן דער באַוואָפנטער זעלבשוץ פון וואַרשעווער געטאָ אין יאַנואַר 1943

פאר זיגעלבוימען.

אין יאנואר זענען די דייטשן צוגעטראָטן צו ליקווידירן דאָס ווארשעווער געטאָ. די באפעלקערונג האָט געשטעלט א באוואָפנטן ווידערשטאנד. מען האָט דערהרגעט עטלעכע צענדליק דייטשן. מצד די יידן זענען געפאלן עטלעכע הונ־דערט, בתוכם אונדזער מארמעלשטיין, כאָלאָדענקאָ, און גי־טערמאן פון דזשווינט. נאָך דריי טעג ווידערשטאנד האָט מען איבערגעריסן די אַקציע. מען האָט ארויסגעפירט 6 טויזנט [יידן]. אין גאַנץ פוילן קומט ווייטער פאָר די ליקווידאַציע פון [די יידן.] אינמיטן פעברואר [האָבן די דייטשן] בדעה צו ליקווידירן דאָס ווארשעווער געטאָ. אליארמירט די גאנצע וועלט. ווענדן זיך צום פויפּסט וועגן אַן אָפיציעלער אינטער־ווענץ, און צו די אַליאנטן, זיי זאָלן די דייטשישע געפאנגע־נע דערקלערן פאר ערבות־לייט. מיר ליידן שרעקלער. די

---

[1] הויפּט־אָרגאַן פון אַ.ק.

לעבן=געבליבענע צוויי הונדערט טויזנט דראָט פארניכטונג. נאָר איר קאָנט אונדז ראטעווען. די פאראנטוואָרטלעכקייט לגבי דער געשיכטע וועט פאלן אויף אייך.

פארן צ. ק. פון דער באַוועגונג פון די יידישע ארבעטנדיקע מאַסן 1 יאנטשין 2 און בערע=זאָווסקי.

ארכ. פון פאַרטיי=געשיכטע=אינסט., דעלעגאַ=טור=ארכ., דעפעשן=זאמלונג, פונק=דעפעשע נ׳ 39.

29. וואַרשע, געטאָ, דעם 19־טן פעברואַר 1943

אָנפאל פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד אויף דייטשישע זשאַנדאַרן אין געטאָ און אונטערצינדונג פון ס.ס.-מאגאזין

מ ע ל ד ו נ ג

דעם 18=טן פעברואר 1943 איז דורכגעפירט געוואָרן אַן אַקציע מיט געווער אין האנט אויפן געביט פון װארשע=ווער געטאָ, אין רעזולטאט זענען דערשאָסן געוואָרן 2 דיי=טשישע זשאנדארן.

די זאכלעכע באווייזן אין דער פאָרם פון די מונדירן און א פיסטאָלעט פונעם טיפ „פאַראַבעלום“ און איין „ווים“ וועלן ווערן איבערגעגעבן. אין דער אַקציע האָבן זיך באטיי=ליקט ניין פערזאָן, בתוכם: פאוועל 1, רישארד, מאָנטע, פע=ליקס, ארטור, יאנעק, זענאָן, מיכאל, וויקטאָר.

פאַוועל

אונטערצינדונג פון עס־עס-מאַגאַזינען

ר אַ פּ אָ ר ט.

דעם 6=טן מערץ 1943 איז געוואָרן דורכגעפירט א סאַ=באָטאַזש=אַקט און נעמלעך — דאָס אונטערצינדן די מאגאַ=זינען פון ס.ס. און פאָליציי אויף נאלעווקעס 31.

---

1 קריפּטאָנים פון אונטערערדישן בונד.
2 מוריצי אָזשעך, אומגעבראַכט געוואָרן דורך די דייטשן.
1 פאַוועל פרענקעל.

די דאָזיקע מאַגאַזינען, וועלכע זענען פאַראייניקט מיט וואַרשטאַטן, פּלאַנען צושטעלן אויסשטאַטונג פאַר לאַזאַרעטן אין דער פאָרם פון מאַטראַצן, בעטן און קאָצן. אין דער אַקציע האָבן אָנטייל גענומען ספּעציעל באַשטימטע 5 מענטשן און א לאָקאַלע גרופּע פון 9 מענטשן; מיט דער הילף פון אָנצינד-פלעשער, טערמיט-באָמבעס, טערמיט, בענזין און נאַפט איז אַרויסגערופן געוואָרן א שריפה, וואָס האָט אַרומגענומען דעם גאַנצן אָביעקט.

דאָס אויספירן די אַקציע, און אויך דער צוריקטריט איז פאָרגעקומען אין פולשטענדיקער אָרדענונג און פאַרלוסטן, איידער עס איז אַלאַרמירט געוואָרן די זשאַנדאַרמעריע.

דער מונדירטער דייטש, וואָס האָט זיך געפונען אויפן געביט, האָט זיך באַהאַלטן, הערנדיק די ערשטע צוויי שאָסן, וואָס זענען אויף א געלונגענעם אופן אָפּגעגעבן געוואָרן מיטן ציל אָפּצושרעקן.

אין 4 מינוט אַרום זענען אָנגעקומען 4 וועגענער מיט פייערלעשער, 5 וועגענער מיט זשאַנדאַרמעריע און עס-לעכע אויטאָס מיט עס-עס- און פּאָליציי.

דעם פאַרנעם פון די שאָדנס קאָן מען נאָך נישט פעסטשטעלן. עס אונטערליגט אָבער נישט קיין ספק, אז זיי זענען ריזיקע.

קאָמאַנדיר זיגמונט[2]

זאַמלונג פון מאַטעריאַלן
פון ייד. מיליטערישן פאַרבאַנד.
דער אָריגינאַל ביי צעזאַרי קעטליג
אַרכיוו פון ייד. היסטאָרישן אינסטיטוט,
איבערזעצט פון פויליש

30. וואַרשע, דעם 25־טן פעברואַר 1943

ידיעות וועגן אַקטיוון קאַמף
פון די יידן אין פאַרשיידענע געטאָס
און בפרט אין וואַרשעווער

די שיסעריי און דעטאָנאַציעס, וואָס האָבן זיך צע-הילכט אין דער העלפט יאַנואַר אין וואַרשעווער געטאָ, האָבן געהאַט אן אָפּקלאַנג אין גאַנץ פּוילן. די פּוילישע געזעל-שאַפט האָט אויפגענומען מיט אָנערקענונג דעם דאָזיקן באַ-וויז פון דעציזיע און דרייסטן קאַמפס-ווילן. די דייטשן באַ-

[2] פּסעוודאָנים פון פּאַוועל פרענקעל.

האלטן נישט זייער שטוינונג און ווילן זיך נאָך אלץ נישט גלויבן. דערווייל קומען אָן פון אנדערע געגנטן פון פוילן צוזאמען מיט די טרויעריקע בשורות וועגן די גרויזאמקייטן פונעם אָקופּאנט ביים ליקווידירן די יידישע באפעלקערונג — אויך ידיעות וועגן אָפטע פאלן פון ווידערשטאנד.

אין דער ערשטער העלפט יאנואר האָט געהאט אָן אָרט די ווייטערדיקע ליקווידאציע פון לוואָווער געטאָ. מען האָט ארויסגעפירט לערך 8.000 יידן. דער דייטשישער ענטפער אויפן באוואָפנטן ווידערשטאנד און אייגענע פארלוסטן איז געווען: פארשפארן אין עטלעכע בנינים פרויען און קינדער און זיי אונטערצינדן.

אויף אַן אַקטיוון ווידערשטאנד האָט אָנגעטראָפן די געטאָ-ליקווידאציע אויך אין צויזמיר און מינסק מאזאָוויעצק. אין קרינעק ביי ביאַליסטאָק האָט מען אין עטלעכע פאַלן דערהרגעט 12 זשאנדארן. איינער פון די טראנספּאָרטן פון יידן פון ביאליסטאָקער געטאָ איז זיך איינגאנצן צעלאָפן[1] אויפן אָרט זענען אָנגעקומען בלויז זקנים און קינדער.

במשך די לעצטע טעג איז פאָרגעקומען די ווייטערדיקע ליקווידירונג פון די יידן אין זאגלעמביע. די אקציע האָט געזאָלט ארומנעמען סאָסנאָוויץ, כשאנוו און אנדערע ערטער. קיין גענויע ידיעות זענען דערווייל נישטאָ.

אין ווארשעווער געטאָ איז מען צוגעטראָטן צו ליקווידירן די א.ג. שאָפּן, ד.ה. די ארבעטס-ווארשטאטן, צורעדנדיק די ארבעטער, זיי זאָלן זיך פרייוויליק מעלדן אויף אַרבעט אין לובלינער געגנט. די אַקציע האָט נישט קיין דערפאָלג, קיין פרייוויליקע זענען נישטאָ, דעריבער האָט מען אָנגעהויבן צוואנגס-דעפּאָרטאציעס. די יידישע אַרבעטער האָבן געגעבן א ווירדיקן ענטפער — זיי האָבן דורכגעפירט דעם ערשטן גרויסן סאבאָטאַזש-אַקט אין געטאָ. אין דער נאכט פון 18-טן אויפן 19-טן ד.ח. איז לגמרי פארברענט געוואָרן דער מאגאזין פון מעבל, וואָס ווערן אויסגעארבעט אין געטאָ און וואָס איז געווען צוגעגרייט ארויסצושיקן קיין דייטשלאנד, אין ווערט פון עטלעכע מיליאָן זלאָטעס[2].

---

[1] דאָס מיינט די ערשטע באוואָפנטע זעלבשוץ אין ביאַליסטאָקער געטאָ פון 5-טן ביזן 12-טן פעברואַר 1943.

[2] די דאָזיקע סאַבאָטאַזש-אַקציע איז דורכגעפירט געוואָרן דורך דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע.

אלע אויבן אויסגערעכנטע פאלן דערווייזן, אז אין דער יידישער געזעלשאפט האָט זיך עפּעס איבערגעבראָכן, עס איז געקומען צום אויסדרוק דער דרייסטער ווידערשטאנדווילן, דער ווילן פון קאמף מיטן פארברעכערישן דייטש.

„ביולעטין איגפאָרמאַציני"
נ' 1638 פון 25־טן פעברואַר 1943.

איבערזעצט פון פויליש.

31. ווארשע, געטאָ, דעם 3־טן מערץ 1943

אויפרוף פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע וועגן אויספירן טויט־אורטיילן איבער פאַרעטער, מיט אַ רוף צום אַקטיוון קאַמף

דער פאסיווער און אקטיווער ווידערשטאנד פון די יידישע מאסן אין די געדענקפולע טעג פון 18—22 יאנואר 1943 איז געווען אן איבעראשונג פאר די היטלעריסטישע באנדיטן און האָט זיי איבערצייגט, אז די יידן וועלן נישט גיין ווייטער ווי שאָף צו דער שחיטה. אין דער אויסזידלונגס־אקציע איז אריינגעקומען אן איבערייס, וועלכער איז אָנגעוואָרפן געוואָרן די דייטשישע רוצחים. דער בלוטיקער אָקופּאנט האָט זיך איבערצייגט, אז דורך די ביז איצט אָנגעווענדטע מיטלען וועט ער נישט פאַרטיליקן די רעשטלעך פונעם וואַרשעווער יידנטום.

זענען אים, צום באדויערן, געקומען צו הילף די סאמע געמיינסטע אויסווורפן פון דער געזעלשאפט!

מיט זייער הילף וויל דער אָקופּאנט אנטפּלעקן און פארניכטן די צענטערס פונעם באוואָפנטן ווידערשטאנד, זיי שטעלן צו אינפאָרמאציעס וועגן בונקערס. זייערע דעגענערירטע מוחות רוקן אונטער די בעסטיעס דעם פלאן פון ליקווידירן די ווארשעווער יידן מיטן סיסטעם פון פּאָניאטאָוו אָדער לובלין.

נאָכן דערשיסן דעם 21־טן פעברואר דעם געסטאפּאָאגענט ארעק ווינטרויב האָט מען געפונען א דאָקומענט, וואָס שטעלט פעסט, אז ער און זיינע „חברימלעך" האָבן אונטערגערוקט די דייטשן דעם פלאן פון „פּריוויליקן" און „פרידלעכן" אויסזידלען די יידן קיין פּאָניאַטאָוו.

דער געסטאַפּאָ=אגענט נאָסיג [1], וואָס איז דערשאָסן גע=וואָרן דעם 22=טן פעברואר, האָט צוגעשטעלט די דייטשן אינפאָרמאציעס וועגן יידישע בונקערס אויף בוידעמער און אין קעלערס.

דער הויפּט=טרייבער פון אומשלאג=פּלאַץ, בזשעזשינסקי, וואָס איז דערשאָסן געוואָרן דעם 26=טן פעברואר, האָט זיך פאַרהאַלטן פּראָוואָקאַטאָריש כּלפּי די פאָדערונגען פון דער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע און געבראַכט אויף אירע פאָרשטייער שפּיצלעס.

דער באַקאַנטער געסטאַפּאָ=אַגענט באָבי נעבעל, וואָס איז דערשאָסן געוואָרן דעם 28=טן פעברואר, האָט זיך באַ=שעפטיקט מיט שפּיאָנירן די צענטערס פון יידישן פּאָליטישן לעבן.

דער רעדאַקטאָר פון דעם פאַרעטערישן געסטאַפּאָ=בלעטל „זשאַגעוו" [2], אַדאַש שיין, וואָס איז דערשאָסן געוואָרן דעם 28=טן פעברואר, האָט זיך פאַרנומען מיט מסירות און דעמאָראַליזירן דאָס יידישע פּאָליטישע לעבן.

אינעם באַזיץ פון דער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע געפינט זיך אַ פולשטענדיקע רשימה פון די אַלע, וואָס זייענדיק משרתים פון די דייטשן, האָבן פאַרגעסן, אַז זיי זענען יידן און מענטשן.

די קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע וואָרנט די אַלע אויס-וואָרפן, אַז אויב זיי וועלן תיכף ומיד נישט אָפּשטעלן זייערע נידערטרעכטיקע מעשים, וועלן זיי אַלע ווערן דערשאָסן!

מיר וואָרענען אַלע אָפיצירן און פונקציאָנארן פון דער [יידישער] אָרדענונגס=דינסט, זיי זאָלן נישט שטערן די טע=טיקייט פון די קעמערלעך פון דער קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע. זאָלן אויך זיי געדענקען, אַז קעגן דער קויל פון די קעמפער וועט נישט באַשיצן נישט דער אויבער=תּלין בראַנד [3], נישט קיין באַהעלטעניש, נישט דאָס אַנטלויפן אויף דער א.ג. אַרי=שער זייט.

---

[1] ד"ר אַלפרעד נאָסיג, אַן אַלטער דייטשישער שפּיאָן פון 1913 אָן.

[2] אין דער ערשטער העלפט 1942 איז אַרויס אין וואַרשע=ווער געטאָ אַן אונטערערדיש בלאַט פון אַסימילאַטאָרן און פיל=סודסקי=אָנהענגער א. נ. „זשאַגעוו". איצט האָבן די יידישע געס=טאַפּאָ=אַגענטן אַרויסגעלאָזט אַ כּלומרשטן „זשאַגעוו" מיט דיווער=סאַנטישע צילן.

[3] קאַרל בראַנדט, דער לייטער פונעם יידן=רעפעראַט אין געסטאַפּאָ אין וואַרשע.

מיר וואָרענען אלע שאָפּ=דירעקטאָרן, אין געטאָ און מחוץ דעם געטאָ, זיי זאָלן נישט אגיטירן און נישט צורעדן די ארבעטער צום פרייוויליקן ארויספאָר.

יידן!

די דייטשישע רוצחים וועלן אייך נישט לאָזן צו רו אויף לאנג. דעריבער רופן מיר אייך זיך צו זאמלען ארום די פע=נער פון קאמף און ווידערשטאנד. באהאלטן אייערע פרויען און קינדער, און אליין שטעלט זיך — מיט וואָס איינער קאָן — צום קאמף קעגן די היטלעריסטישע באנדיטן. די יידישע קאמפס=אָרגאניזאציע רעכנט אויף אייער פולער מאָראלישער און מאטעריעלער אונטערשטיצונג.

יידישע קאמפס אָרגאניזאציע.

צענט. אַרכ. פון אינערן=מינ., דעלעגאַטור=ארכ., טעקע נ' 458, ז' 255. איבערזעצט פון פויליש.

32. וואַרשע, געטאָ, דעם 13־טן מערץ 1943

אַניעלעוויטשעס בריוו פאַר דער א. ק.-אָנפירונג וועגן געווער און דער מערץ-זעלבשוץ

ליבע הערן!

די לאגע ווערט פארערגערט פון איין שעה אויף דער צווייטער. 1.500 פערזאָן דארפן היינט ארויספאָרן פון דער פירמע שולץ. מיר ריכטן זיך אויף אן אויסריייניק=אַקציע אין געטאָ און אין די שאָפּן. דאָס קאפיטל „בערשטער“, וואָס האָט זיך פארענדיקט מיט אונדזער פולשטענדיקן נצחון [1], האָט איבערצייגט די דייטשן איינמאָל פאר אלע מאָל, אז זיי מוזן זיך אומקערן צו די מעטאָדן פון בלאָקאַ=דעס און ברוטאלן צוואנג. די נאָענטסטע טעג דארפן ברענ=גען א סוף פון ווארשעווער יידנטום.

צי זענען מיר צוגעגרייט? מאטעריעל זייער שלעכט. פון די 49 אונדז צוגעטיילטע שטיק [געווער] — טויגן בלויז 36, און דאָס מחמת עם פעלט אמוניציע. אונדזער פארמעגן האָט זיך פארערגערט נאָך די אָפּטע אקציעס, וואָס זענען דורכגעפירט געוואָרן במשך די לעצטע וואָכן און

[3] די אַרבעטער פון דער באַרשטן=פאַבריק האָבן סאַבאָטירט די דייטשישע באַפעלן אַרויסצופאָרן.

אין וועלכע מיר האָבן פאַרנוצט א סך אמוניציע. אין איצ־טיקן מאָמענט פאַלט אויס אויף יעדער מאַשין העכסטנס צו 10 קוילן. דאָס איז א קאַטאַסטראָפאַלער צושטאַנד.

איך בעט איבערגעבן אין אונדזער נאָמען די מאַכט־אינסטאַנצן[2], אז אויב עס וועט נישט קומען תיכף ומיד א גרויסע הילף, וועלן מיר דאָס באַטראַכטן ווי א גלייכ־גילטיקייט מצד דער דעלעגאַטור און די מאַכט־אינסטאַנצן לגבי דעם גורל פונעם וואַרשעווער יידנטום. דער פאַקט, וואָס מען האָט אונדז געגעבן מאַשינען אָן אמוניציע, מאַכט דעם איינדרוק פון ציניש[ן] חוזק פון אונדזער גורל און באַ־שטעטיקט די השערה, אז דער סם פון אנטיסעמיטיזם פרעסט ווייטער פוילנס רעגירונגס־קרייזן, נישט געקוקט אויף דער אכזריותדיקער און טראַגישער דערפאַרונג פון די לעצטע דריי יאָר.

מיר וועלן קיינעם נישט פרוון איבערצייגן וועגן אונ־דזער גרייטקייט און פעיקייט צום קאַמף. אָנגעהייבן פון 18־טן יאַנואַר געפינט זיך די יידישע געזעלשאַפט אין וואַרשע אין צושטאַנד פון א פּערמאַנענטן קאַמף מיטן אָקופּאַנט און זיינע יוצר משרתים. ווער עס לייקנט דאָס אָדער צווייפלט, איז בלויז א בייזוויליקער אנטיסעמיט.

אָבער מצד די מאַכט־אינסטאַנצן און דער דעלעגאַטור האָבן מיר זיך געריכט נישט בלויז אויף א „פאַרשטענדע־ניש“ פאַר אונדזער זאַך, נאָר אז זיי וועלן באַטראַכטן די זאַך פון אויסמאָרדן מיליאָנען יידן פוילישע בירגער ווי א הויפּט־פּראָבלעם פון אקטועלן לעבן. מיר באַדויערן, וואָס מיר האָבן נישט קיין מעגלעכקייט פון דירעקטן קאָנטאַק־טירן זיך מיט די רעגירונגען פון די קאָאַליציע־מלוכות, מיט דער פוילישער רעגירונג און מיט די יידישע אָרגאַניזאַציעס אין אויסלאַנד, כדי זיי צו אינפאָרמירן וועגן אונדזער לאַגע און וועגן דער באַציונג צו אונדז מצד די מאַכט־אינסטאַנצן און דער פוילישער געזעלשאַפט.

טייערע הערן!

איך בעט אָנצונעמען תיכף שריט ביי דער מיליטערי־שער מאַכט און רעגירונגס־דעלעגאַטור, איך בעט איבער־לייענען דעם בריוו און קאַטעגאָריש פאָדערן, מען זאָל תיכף ומיד איבערשיקן לכל הפחות 100 גראַנאַטן, 50 פּיסטאָ־לעטן, 10 ביקסן, עטלעכע טויזנט שטיק אַמוניציע פון פאַר־

---

[2] ד. ה. די אָנפירונג פון אַ.ק.

שידענעם קאַליבער. איך בין גרייט אין משך פון צוויי טעג צוצושטעלן גענויע פּלענער פון אונדזערע פּאָזיציעס מיט מאַפּעס, כדי די נויטווענדיקייט פון געווער־צושטעלונג זאָל נישט אונטערליגן קיין שום ספק.

קאָמענדאַנט פון דער ייד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע

(—) מאַלאַצקי [3]

אין איצטיקן מאָמענט איז די לאַגע אַן אָנגעשטרענגטע. אַ קאַמפּס־גרופּע האָט אינדערפרי אַטאַקירט צוויי דייטשישע פּאָליציי־ווערקשוצן, וועלכע רויבן, שיסן און טעראָריזירן די יידישע באַפעלקערונג זינט אַ וואָך. איינער פון זיי איז געוואָרן אַנטוואָפנט און דערהרגעט, דער צווייטער איז געוואָרן דערשאָסן בעתן אַנטלויפן. עס האָט אַריינמאַרשירט די ס.אַ. און געהיים־פּאָליציי. איין ס.אַ.־מאַן איז שווער פאַרוואונדעט. אויף אונדזער זייט זענען נישטאָ קיין שום פאַרלוסטן.

אַרכ. פון ייד. היסט. אינסט., זאַמלונג פון
דאָקומענטן פון ווידערשטאַנד־באַוועגונג,
קאָפּיעס פון אַניעלעוויטשעס בריוו.
איבערזעצט פון פויליש.

33. וואַרשע, דעם 26־טן מערץ 1943

אינפאָרמאַציע וועגן באַוואָפנטע צוזאַמענשטויסן אין וואַרשעווער געטאָ דעם 13-טן מערץ 1943

פון צייט צו צייט ברעכן אויס קאַמפּס־אינצידענטן. דעם 13־טן מערץ אינדערפרי איז דערהרגעט געוואָרן אַ יידישער ווערקשוץ [1], דערנאָך אַ דייטש, צוויי יידן זענען געוואָרן שווער פאַרוואונדעט. — דעם 13־טן מערץ אויף לעשנאָ האָט מען פאַרהאַלטן צוויי יידן. ווען זיי זענען אַנטלאָפן האָט מען דערהרגעט איין ייד, עס זענען פאַרוואונדעט געוואָרן צוויי דייטשן און איין אַגענט אַ פּאָלאַק. אלס נקמה

---

3 פאַקטיש איז געווען אונטערגעשריבן „מלאכי“ (אַניאָלעק, אַניעלעוויטש). די מאַשיניסטן פון דעם יידן־רעפעראַט ביים א. ק. האָט על פי טעות אָנגעשריבן אַנשטאָט „מלאכי“ — „מאַלאַצקי“. און דערנאָך „קאַלאַצקי“.

1 אַ היטער פון די שאָפּן.

איז דעם זעלביקן טאָג פאָרגעקומען א שיסעריי אין די גאסן פון געטאָ. עס זענען פאראן טויטע.

„אינפאָרמאַציאַ ביעזשאָנצאַ“ (לויפנדיקע אינפאָרמאַציע) [2] נ' 12 (85) פון 26־טן מערץ 1943.

איבערזעצט פון פויליש.

34. וואַרשע, דעם 20־טן מערץ 1943

אויפרוף פון וו. צ. טעבענס[1] קעגן דער ווידערשטאַנד־אַקציע פון דער ייד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע

צו די יידישע באַוואָפענונגס־אַרבעטער [2] פון דעם יידישן וווין־באַצירק!

די קאָמענדע פון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט פאַנ־אַנדערגעקלעבט אין דער נאַכט פון 14־טן אויפן 15־טן מערץ אַן אויפרוף, אויף וועלכן איך וואָלט געוואָלט ענטפערן:

איך שטעל פעסט, אַז:

1) ווען אַ וועלכער־נישט־איז אויסזידלונגס־אַקציע איז בכלל קיינמאָל נישט געווען קיין רייד,

2) נישט הער שולץ, נישט איך זענען נישט געוואָרן גע־צוווּנגען דורכצופירן די אַקציע אונטער אַ רעוואָלווער־דראָונג,

3) איך שטעל פעסט, אַז עס איז נישט אמת, אַז די לעצטע איבערפירונג האָט זיך נישט איינגעגעבן.

עס איז צום באַדויערן, וואָס די אַרבעטער פון דער באַוואָפענונגס־אינדוסטריע פון דער פירמע שולץ האָבן נישט געוואָלט הערן די גינסטיקע עצות פון הער שולץ. דעריבער באַדויער איך, וואָס איך האָב זיך געמוזט אַרייַנמישן און איבערטראָגן אַ געוויסן וואַרשטאַט, כדי אויסצונוצן די טראַנספּאָרט־מעגלעכקייטן.

עס איז געוואָרן אַרויסגעגעבן אַ פאַראָרדענונג, מען זאָל תיכף ומיד פעסטשטעלן די נעמען פון די אַרבעטער, וואָס

---

[2] אַן אינפאָרמאַציע־בולעטין פון די א.ק.־קרייזן.

[1] דער גרעסטער דייטשישער פאַבריקאַנט און שאָפּן־באַלעבאָס אין וואַרשעווער געטאָ. אַ פאַרטרויונגס־מאַן פון דער ס.ס.

[2] דער רוב שאָפּן האָט געאַרבעט פאַרן דייטשישן מיליטער.

קומען אָן קיין טראַוניק, כּדי זיי איבערצושיקן זייער גאַנצן באַגאַזש.

די פֿעסטשטעלונג, אַז די קאָנוואָיענטן פֿונעם צווייטן טראַנספּאָרט פֿון פּראָסטע־גאַס קיין פּאָניאַטאָוו זאָלן בלומרשט ניט האָבן געוווּסט, וואָס עס איז געוואָרן מיטן טראַנספּאָרט — דאַרף מען באַצייכענען ווי אַן עקלדיקע אונטערהעצונג פֿון די באַוואָפֿענונגס־אינדוסטריע־אַרבעטער און ווי אַ געמיינעם ליגן. אַלע קאָנוואָיענטן גייט דאָ גוט; זיי האָבן דערלייִדיקט דעם צוג און חוץ דעם זענען זיי אינצווישן געקומען אַהער צופֿאָרן אַ סך מאָל מיט לאַסט־אויטאָס פֿון פּאָניאַטאָוו צוזאַמען מיט אַרבעטער און מייסטער, כּדי אַריבערצופֿירן דעם מאַטעריאַל א. א. וו.

דער באַגאַזש איז ניט געוואָרן אַרויסגעשיקט פֿון פּראָסטע־גאַס, נאָר געפֿינט זיך אונטערן אויפֿזיכט פֿון אַ ייִד, אינזש. ליפּשיץ, וועלכער וועט זיכער צו יעדער מינוט מסכּים זיין צו געבן אינפֿאָרמאַציעס וועגן דעם ענין. דער באַגאַזש וועט אַוועק קיין פּאָניאַטאָוו מיטן צווייטן טראַנספּאָרט.

אין טראַווניק און פּאָניאַטאָוו האָט יעדער אַרבעטער באַקומען זיין גאַנצן באַגאַזש און זיין גאַנץ אייגנטום.

ייִדישע באַוואָפֿענונגס־אַרבעטער! גלייבט ניט די, וואָס ווילן אייך אַריינפֿירן אין אַ טעות. זיי ווילן אייך אויפֿהעצן, כּדי עס זאָלן שפּעטער קומען אומפֿאַרמיידלעכע רעזולטאַטן.

אין די בונקערס, און פֿונקט אַזוי אין דעם אַרישן ראַיאָן, איז ניטאָ קיין זיכערקייט און קיין שום מעגלעכקייט צו בלייבן לעבן. שוין די אומזיכערקייט אַליין איז גענוג, אַז אַ באַוואָפֿענונגס־אינדוסטריע־אַרבעטער, וואָס איז צוגעוווינט צו אַרבעט, זאָל זיך פֿולשטענדיק איינבּרעכן.

איך פֿרעג אייך, פֿאַרוואָס קומען צו מיר פֿון דער אַרישער זייט אַפֿילו רייכע ייִדן און בעטן, איך זאָל זיי מיטנעמען צוזאַמען מיט אייך? האָבן זיי האָך גענוג געלט צו קאָנען לעבן אינעם אַרישן ראַיאָן, אָבער זיי קאָנען דאָרטן ניט אויסהאַלטן.

מיט דער פֿולער איבערצייגונג קאָן איך אייך געבן בלויז איין און די זעלבע עצה: פֿאָרט קיין טראַווניק, פֿאָרט קיין פּאָניאַטאָוו, ווייל דאָרט זענען פֿאַראַן עקזיסטענץ־מעגלעכקייטן און דאָרטן וועט איר אויסדויערן די מלחמה!

די קאָמענדע פֿון דער קאַמפֿס־אָרגאַניזאַציע וועט אייך ניט העלפֿן און זי שפּייזט אייך בלויז מיט פּוסטע צוזאָגן. זיי פֿאַרקויפֿן אייך פֿאַר טייער געלט אַן אָרט אין בונקער,

און דערנאָך וועלן זיי אײַך אַרויסטרײַבן אין גאַס און לאָזן אויף הפקר, אויפֿן בראָט פֿון גורל.

איר האָט שוין אַליין דורכגעלעבט גענוג שווינדל־מאַ־נעוורן!

גלייבט נאָר די דײַטשישע לייטער פֿון די אונטערנע־מונגען, וועלכע ווילן צוזאַמען מיט אײַך פֿירן די פּראָדוקציע אין פּאָניאַטאָוו און טראַווניק.

נעמט מיט אײַערע פֿרויען און קינדער, וואָרעם מען וועט אויך זיי פֿאַרזאָרגן!

וואַלטער טעבענס
אַלס באַפּולמעכטיקטער צו די פֿראַגן
פֿון איבערטראָגן די אונטערנעמונגען
פֿון יידישן וווין־באַצירק אין וואַרשע

ארכ. ייד. היסט. אינסט., אַקטן פֿון דער
קאַנצעלאַריע פֿון דער בערשטן־פֿאַבריק.
איבערזעצט פֿון דײַטש.[3]

35. וואַרשע, געטאָ, דעם 5־טן אַפּריל 1943

דערקלערונג פֿון דער יידישער יוגנט וועגן איר קאַמפּס-גרייטקייט

בריוו פֿון דער יידישער יוגנט צו די חברים פֿון יענער זייט מויער.

אויך מיר, די קעמפֿער פֿון וואַרשעווער געטאָ באַקומען די „וואַלקאַ מלאָדיך“.[1] זינט העבער צוויי יאָר זענען מיר אָפּ־געטיילט דורך מויערן, וואָס זענען אַוועקגעשטעלט געוואָרן דורכן אָקופּאַנט, און מיט פֿרייד באַגריסן מיר יעדן ברידער־לעכן געדאַנק וועגן קאַמף מיט די דײַטשן.

מיט צוויי חדשים צוריק האָט די ערשטע דעראָבערטע „מאַשין“ פֿאַרטרעטן די האַק און די פֿלאַש מיט זויער־שטאָף. איצט זענען מיר בעסער באַוואָפֿנט. דאָס האָבן אויף דער אייגענער הויט גוט געפֿילט די פֿאַשיסטישע כוליגאַנעס און זייערע יידישע יוצר־משרתים. מיר זענען כסדר אין קאַמף. מיט יעדן טאָג געווינען מיר אַלץ מער ווערטפֿולע דערפֿאַרונ־גען. אַ דײַטש, וואָס גייט אַרײַן אין געטאָ, ווייסט, אַז פֿון הינטער יעדן מויער, פֿון יעדן פֿאַרלאָזטן הויז טשאַטעוועט

[3] טעבענס האָט אַרויסגעלאָזט דעם אויפֿרוף אין 2 שפּראַכן: דײַטש און פּויליש. עס זענען פֿאַראַן ביידע טעקסטן.

[1] אָרגאַן פֿון פֿאַרבאַנד פֿון יוגנט־קאַמף, ZWM די יוגנט־אָרגאַניזאַציע פֿון פּ.פּ.ר.

אויף אים אַ קויל פון אַ קעמפער. מיטן געווער שיידן מיר זיך נישט קיינמאָל. פאַר שיידן זיך מיטן געווער באַצאָלן מיר מיטן לעבן.

אין די שווערע יאַנואַר־טעג, ווען די כוליגאַנעס פון עס־עס און ס.ד. האָבן אויף די געטאָ־גאַסן געמאָרדעט מאַסן־ווייז די אומבאַוואָפנטע באַפעלקערונג, האָבן מיר אין די נעכט געשעפט כוחות צום קאַמף פון די ידיעות, אַז מיר זענען נישט אַליין, אַז עס רייסן אויף באָמבעס אין וואַרשע־ווער קאַפע־קלובן, אַז די יוגאָסלאַווישע און אַנדערע פּאַרטי־זאַנער קעמפן פּרוכטבאַר, אַז אין פראַנקרייך וואַקסט די דיווערסיע־טעטיקייט. הייסער האָבן געשלאָגן די הערצער אויף די ידיעות וועגן די נצחונות פון דער רויטער אַרמיי, וועלכע קעמפט פאַר דער פרייהייט פון אלע אונטערדריקטע.

חברים, מיר זענען מיט אייך!

האַלטנדיק פעסט אין האַנט די רעוואָלווערן, וואַרטן מיר אויף דער מינוט, ווען מיר וועלן צוזאַמען אויפרייסן די מויערן און אַרויסמאַרשירן צום ענדגילטיקן קאַמף פאַר אַ פריי פוילן. אַלע קעמפער אין די וועלדער, דערפער און שטעט — אַ ברידערלעכן האַנט־דרוק.

„וואַלקאַ מלאָדיך" (דער קאַמף פון דער יוגנט)
נ' 4 פון 5־טן אפריל 1943.
איבערזעצט פון פויליש

36. וואַרשע, דעם 10־טן אַפּריל 1943

מעלדונג קיין לאָנדאָן וועגן דער געפאַר פון ליקווידירן דאָס וואַרשעווער געטאָ

לויטן דייטשישן פּלאַן דאַרפן בלייבן אין וואַרשעווער געטאָ 8.000 יידן מעטאַל־אַרבעטער און 3.000 אַרבעטער פון ווערטערפאַסונג.[1] אַלע איבעריקע דאַרפן ווערן אין משך פון 2 — 4 וואָכן אַרויסגעפירט אָדער ליקווידירט. אין שייכות דערמיט הערשן אין געטאָ שטימונגען פון גרויסער שפּאַנונג און נידערגעשלאָגנקייט.

סאָבאָל,[2] קאַלינאַ

צ. א. פון אינערן־מינ., ארכ. פון א. ק., דעפעשע נ' 188.
איבערזעצט פון פויליש.

---

1 דייטשישע אינסטיטוציע, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט רויבן דאָס פאַרמעגן נאָך די דעפּאָרטירטע און דערמאָרדעטע יידן.
2 דער רעגירונגס־דעלעגאַט אין לאַנד יאַנקאָווסקי.

37. וואַרשע, 9—16 יאַנואַר 1943

געג. ראַוועצקיס מעלדונג
וועגן דער ווייטערדיקער יידן-ליקווידאַציע

דער ס.ס. און פּאָליציי־פירער פון וואַרשעווער דיסטריקט האָט אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז יעדן ייד, וואָס מען וועט טרעפן מחוץ דעם ייד. וווין־ראַיאָן, דאַרף מען תּיכּף אָן שום אויספאָרשונג דערשיסן. דאָס גרינדן פּראָווינץ־געטאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן בלויז ווי אַ פּרעטעקסט צו כאַפּן וואָס מער יידן צו פאַרניכטן. אין אָטוואָצק זענען 27 יידן, וואָס האָבן זיך געמאָלדן אין געטאָ, דערשאָסן געוואָרן תּיכּף ומיד. קיין טרעבלינקע קומען ווייטער אָן מאַסן־טראַנספּאָרטן. פון דעם האָזיקן לאַגער האָט מען אַרויסגעשיקט קיין דייטשלאַנד 23 וואַגאָנען מיט מלבושים.

קאַלינאַ.

צ. א. פון אינערן־מינ., ארכ. פון א. ק.,
דעפּעשע נ' 175.
איבערזעצט פון פויליש.

38. וואַרשע, דעם 12־טן אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע וועגן דעם ווידערשטאַנד אין געטאָ
קעגן די ווייטערדיקע גירושים

ווידערשטאַנד אין געטאָ

דער העלדישער ווידערשטאַנד, וואָס איז געוואָרן אָרגאַניזירט דורך די קאַמפּס־גרופּן פון דער זעלבשוץ בעת דער לעצטער אַקציע אין וואַרשעווער געטאָ, האָט באַוויגן די קאָמיסיע פונעם מאַסן־מאָרד (די א. ג. זאָנדערקאָמאַנדאָ אומזידלונג) צו איינסצעניזירן אַ נייעם טריק. אויפן באַפעל פון ס.ס. דאַרפן אַלע אין געטאָ טעטיקע פאַבריקן ווערן עוואַקויִרט אין פאַרשיידענע ערטער פון לובלינער געגנט, פון אָט דעם טרויעריק־באַקאַנטן דיסטריקט פון בעלזשעץ, טראַווניק, מאַידאַנעק.

דער ווירקלעכער ציל פון אָט דער אַקציע, וואָס איז ניט דיקטירט פון קיין שום ווירטשאַפטלעכער און מיליטערישער נויטווענדיקייט, איז אָפּצורייסן די יידישע שארית הפליטה פון דעם גרויסשטאָטישן געביט מיט זיינע אומבאַגרענעצטע

מעגלעכקייטן צו בויען באַהעלטענישן, בונקערס און אויפצושטעלן באַזעס פון גאַס־קאַמפן.

דאָס מאָל האָט אָבער די רוצחים, וועלכע האָבן זיך גערעכנט, אַז די קרבנות וועלן זיך שטעלן פרייוויליק, געטראָפן אַן אַנטוישונג. פון דער פוטער־אָפּטיילונג פון שולצעס פאַבריק, וואָס איז באַשטימט געוואָרן צו דעפּאָרטאַציע, האָבן זיך אויף דער אַלגעמיינער צאָל פון 800 צוגעשטעלט בלויז 200 פערזאָן.

עס איז דורכגעפאַלן מיטן טראַסק דער פרווו צו עוואַקוירן האַלמאַנס פאַבריק. אין אָט דער גרויסער אונטערנעמונג, וו עס זענען באַשעפטיקט לערך 1.000 אַרבעטער, האָבן זיך געשטעלט צו דער עוואַקואַציע קוים 55 פערזאָן. די מאַגאַזינען פון האָלץ, ברעטער און פאַרטיקע מעבל, וואָס זענען געווען באַשטימט פאַר מיליטערישע אינסטיטוציעס, זענען געלאָזט געוואָרן מיטן פייער דורך אַ גרופע גוואַרדיסטן.[1] אויפן געביט פון דער פאַבריק ווערט קאָנטינוירט די אַקציע פון אויסראָמען די געסטאַפּאָ־שפּיצלען און סאַבאָטירן די טעראָריסטישע דעפּאָרטאַציע־פאַראָרדענונגען.

ארכ. פון פארטיי־געשיכטע־אינסט.
דריטע סעקציע, „גוואַרדזישיסטאַ"[2] נ' 16
פון 12־טן אַפּריל 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

39. ווארשע, געטאָ, דעם 14־טן אַפּריל 1943

אויפרוף פון דער ייד. קאַמפּף־אָרגאַניזאַציע וועגן אויספירן אַ טויט־אורטייל איבער אַ פאַרעטער

פאַר ליקווידירן דאָס געטאָ איז דערהרגעט געוואָרן אויף באַוואָליפּיע יאַקוב הירשפעלד, דער לייטער פון האַלמאַנס שאָפּ. נאָכן דערשיסן אים זענען אין געטאָ געוואָרן פאַנאַנדערגעקלעבט אַפישן מיטן פאָלגנדיקן אינהאַלט:

„יאַקוב הירשפעלד איז פאַרמשפט געוואָרן צום טויט פאַר צורעדן די יידישע באַפעלקערונג צום פרייוויליקן אַרויספאָרן אין דער ריכטונג, וואָס איז באַשטימט געוואָרן דורכן אָקופּאַנט, און דערמיט האָט

1 געמיינט די פ.פ.ר.־גרופע פון דער יידישער קאַמפּף־אָרגאַניזאַציע.

2 אָרגאַן פון דער פאָלקס־גוואַרדיע (גוואַרדיאַ לודאָוואַ).

הירשפעלד פאַראַטן די אינטערעסן פון יידישן פאָלק. דער אורטייל איז געוואָרן אויסגעפירט. זאָל דער אורטייל איבער אים זיין אַ וואָרענונג פאַר אַנדערע.

די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע".

לעצטנס האָבן זיך אויף די געטאָ־מויערן באַוויזן אויפרופן מיטן אונטערשריפט פון קאַפּיטאַן יוזעף לעוויצקי, וואָס רופן אויסצודויערן אין קאַמף און אַפּעלירט צו די פּאָליאַקן, זיי זאָלן געבן הילף.[1]

ארכ. פון פארטיי־געשיכטע־אינסט.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן, ראַפּאָרט נ' 153.
איבערזעצט פון פויליש.

40. וואַרשע, געטאָ, דעם 16־טן אַפּריל 1943

פראַגמענט פונעם געטאָ־טאָגבוך
פון אומגעקומענעם מיידל מאַרישע וועגן דער לאַגע
אין געטאָ ערב דעם אויפשטאַנד

דעם 16־טן אַפּריל. [...] אייערנעכטן איז דערהרגעט געוואָרן דורך קעמפער דער לייטער פון האַללמאַנס שאָפּ.[1] אין די הייזער־טויערן האָבן זיך באַוויזן קאָמענטאַרן. ער האָט אַפּנים געהאַט די אויפגאַבע צוצורעדן די יידן אַרויסצופאָרן, דערפאַר זאָל ער געהאַט באַקומען אַן אייזערנעם בריוו, וואָס פאַרזיכערט אים, אַז אים וועט גאָרנישט געשען. ביים סוף פון דער באַקאַנטמאַכונג איז געווען אַ וואָרענונג פאַר אַלע, וואָס העלפן אין אַזאַ אָדער אַנדער אופן די דייטשן צו פאַרטיליקן די יידן. דער אונטערשריפט האָט געלויטעט: די נקמה־אָפּטיילונג.[2] איינציייטיק האָבן זיך באַוויזן אין די גאַסן אַ סך אויפרופן, וואָס האָט פאַרויסגעזאָגט,

---

[1] די ראָל פון יוזעף לעוויצקי, אָדער ווי אַנדערע קוואַלן רופן אים אָן — לענצקי, איז נישט קלאָר. מען איז זיך משער, אַז דאָס איז געווען אַ „פּירער" פון אַ דיווערסאַנטישער „קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע", וועלכע איז געווען טעטיק לויט די אינסטרוקציעס פון געסטאַפּאָ ארויסצופירן אַ צעמישונג אין די רייען פון יידישן ווידערשטאַנד און אין געטאָ בכלל.

[1] יאַקוב הירשפעלד. זע דעם פריערדיקן דאָקומענט נ. 39.

[2] לויטן דאָקומענט נ' 39 איז געווען אונטערגעשריבן די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. די „נקמה־אָפּטיילונג" איז געווען אַ קריפּטאָנים פון יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד.

אַ עס קומט אָן די מינוט פון נקמה. זיי האָבן גערופן די מאַנצבילן צו זיין גרייט, ווייל היינט אָדער מאָרגן קאָן שלאָגן די שעה... עס איז נאָך טאַקע נישט געקומען דער ריכטיקער מאָמענט, אָבער ליידער, די צייט יאָגט און אַ ווימערדיק וואַרטן באַטייט, אַז אויך די קליינע צאָל פאַרבליבענע יידן וועט אומקומען. אונטערגעשריבן: קאַפּיטאַן לענצקי.3

די טעג האָט מען אַוועקגעלייט עטלעכע פּערזאָן, וואָס האָבן געווירקט צום שאָדן פון דער געזעלשאַפט. אַזעלכע אורטיילן ווערן אויסגעפירט מיט אַן אומברחמנותדיקער קאָנסעקווענץ. אין מיין אינערלעכן קאָנפליקט בנוגע דעם אמת וועגן דער טעטיקייט פון די פּאַרטייען, וואָרעם איך האָב געצווייפלט, צי עס ווירקט באמת עפּעס אַ פּאַרטיי פון קעמפער פאַר פרייהייט, צי דאָס זענען געוויינלעכע רויבערבאַנדעס, וועלכע פראַוועז זייערע נידעריקע מלאכה אונטער דעם דאָזיקן לאָזונג, האָבן מיר געהאָלפן עטלעכע פאַקטן.

מיט עטלעכע טעג צוריק האָט מען אין אָוונט פאַרשלעפּט פון זיין דירה אַ שכן אַ מוליער, ביי וועלכן מען האָט נישט געפונען קיין געלט. דער דאָזיקער מאַן איז טאַקע געווען אַ פשוטער בעל מלאכה, אָבער היות ער האָט זיך פאַרנומען מיט וואַלוטע-מעקלעריי, איז מען אים קאָנטיק חושד געווען, אַז ער פאַרמאָגט אַ גרעסערע סומע געלט. מען האָט פון אים פאַרלאַנגט 25 טויזנט זל. דער דאָזיקער אָרעמער מענטש האָט עס נישט פאַרמאָגט. ווען זיין אָפּוועזנקייט האָט זיך גענומען פאַרשלעפּן, האָט זיין זון איבערן פערטן טאָג אַוועקגעגעבן זייער גאַנץ פאַרמעגן אין ווערט פון אַן אַכט טויזנט זל. דעם פאָטער האָט מען באַפרייט און דעם זעלביקן טאָג, נאָכן דורכפירן אַ צוגאָב-אויספיר בנוגע זיין מאַטעריעלן צושטאַנד, האָט מען אים אומגעקערט דאָס געלט ביז איין גראָשן. עס איז קלאָר, אַז דאָ קאָן נישט זיין קיין רייד וועגן קיין שום רויב-אַקט.

געכטן איז אין אונדזער בלאָק פאָרגעקומען שלעגערייען 4 אַן אָוונט — די גאַנצע הכנסה איז געווען באַשטימט אויף פעקלעך פאַר די אָרעמסטע מענטשן אין שייכות מיטן נאָענטן פסח. דער זאַל איז געווען אויסגעפילט ביז איבער די

---

3 זע דעם פריערדיקן דאָקומענט נ׳ 39.

4 וולאַדיסלאַוו שלענגעל, באַקאַנטער יידישער דיכטער, וואָס האָט געשריבן אין פויליש. אויטאָר פונעם ליד „קאָנטראַטאַק“, וועגן דעם יאַנואַר-ווידערשטאַנד. אומגעקומען בעתן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ.

ברעגעם. נאָך די ערשטע שאַפונגען איז דער אויטאָר צוגעטראָטן צום הומאָריסטישן טייל פון דעם פּראָגראַם — און פּלוצים האָט זיך די טיר צעעפנט מיט רעש, דאָס געלעכטער איז פאַרגליווערט געוואָרן אויף די ליפּן, וואָרעם אין זאַל האָבן זיך אַריינגעריסן פיר צי פינף מענער אין מאַסקעס און רעוואָלווערן. עס פאַלט אַ קורצער באַפעל: „מיטן פּנים צו דער וואַנט, די הענט אין דער הויך, נישט אומדרייען זיך, ווייל איך שיס“. איך בין געווען אינגאַנצן רויק; איך ווייס נישט, צי מיין נערוון־סיסטעם איז שוין אַזוי שטאַרק פאַרסמט דורך די שוידערלעכע איבערלעבענישן, צי מיין אונטערבאַוווּסטזיין האָט מיר אונטערגעזאָגט, אַז דאָס זענען נישט קיין דייטשן. גענוג, אַז איך האָב גענומען אויסוואַרטן און מיט אינטערעס נאָכגעפאָלגט די אַנטוויקלונג פון די געשעענישן. ווען איך האָב צוליב נייגיר אַ ביסל אומגעדרייט דעם קאָפּ, האָב איך אין איינעם פון די אָנגעקומענע דערקענט אַ באַקאַנטן, און איך האָב שוין מער נישט געטראַכט וועגן דעם, ווייל אין זעלביקן מאָמענט זענען צו מיר דערגאַנגען די ווערטער: דער יידישער מיליטערישער פאַרבאַנד גיט אַ מתנה אויף יום־טוב פאַר די אָרעמסטע שכנים פונעם בלאָק, 10 טויזנט זל. און מיר גיבן איבער די סומע דעם הער שלענגעל.

און דערנאָך האָבן זיי אויפגעקלערט אַט וואָס: מיר גיבן דאָס געלט אַזוי, ווי מיר האָבן עס דעראָבערט, ווייל אַנדערש וואָלט אונדז ליידער נישט געלונגען עס צו קריגן. מיר דאַרפן דאָס געלט אויף באַוואָפענונג, כדי צו ראַטעווען די רעשטלעך פונעם יידישן כבוד. מיר ווייסן, אַז עס גראַסירן באַנדעס, וועלכע גיבן זיך אָן פאַר אונדזעריקע, אָבער אויף די פעריפעריעס פון יעדער פּאַרטיי זענען פאַראַן שעדלעכע עלעמענטן. נאָך אַט די ווערטער האָבן די אָנגעקומענע שנעל פאַרלאָזט דעם זאַל, לאָזנדיק אונדז אין אַ שטומער שטוינונג און אַנטציקונג.

זיי האָבן געווונען כמעט אַלעמענס סימפּאַטיע. זייער אַרויסטריט איז געווען עפעקטפול און האָט געהעריק געווירקט אויף די פאַרזאַמלטע. זיי האָבן, פאַרשטייט זיך, געקאָנט איבערגעבן דאָס אויף אַ מער פּאַסיקן אופן, געקאָנט שיקן מיט אַ בריוו, אָבער די דאָזיקע פאָרם פון אַריינרייסן זיך אין מאַסקעס און מיט רעוואָלווערן רעדט זיכער אַ סך שטאַרקער צום המון, הקיצור: זיי האָבן דערגרייכט דאָס זייעריקע, געווונען די אַלגעמיינע סימפּאַטיע. אויפצומאָרגנס האָבן זיך באַוויזן אין טויערן פון די הייזער וואָרענישן אויפן אַדרעס פון די רויב־באַנדעס אונטערן פּאַרטייאישן שלייער.

אין געוויסע פֿאַלן באַמיט זיך די פּאַרטיי[5] צו באַקומען ביי מענטשן געלט אין אַ מער עלעגאַנטן אופֿן. זי שיקט בריוו אַהיים און הייסט אויפֿן צווייטן טאָג און באַשטימטער שעה צוגרייטן אַ געהעריקן סכום. אָפֿטמאָל זענען די געפֿאָדערטע סומעס צו הויך, אָבער מען קאָן שטענדיק עפּעס אַראָפּדינגען.

ארכ. פֿון מיידאַנעק-מוזיי, מאַרישעס[6] טאָגבוך.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

41. וואַרשע, געטאָ, אַפּריל 1943

אַניעלעוויטשעס נאָטיצן וועגן די שטימונגען ביי די געטאָ-אַסירים

פֿון אַ שמועס

מיט עטלעכע טעג צוריק האָב איך געשמועסט מיט אַ געוויסן בירגער, אַ ייד פֿון אַ גאַנץ יאָר, אַפֿילו נישט פֿון אונדזערע מענטשן. איך האָב געוואָלט אָנטאַפּן דעם דופק, וואָס טראַכטן היינט אַזעלכע מענטשן. איך האָב אים גענומען שטעלן שאלות. נו, וואָס-זשע הערט מען? ביטער, מיין פֿריינט! אין קראָקע אַ נייע אַקציע, אין לובלינער געגנט אַן אַקציע, וועט מען זיך צו אונדז אויך בקרוב נעמען — נו, און דעמלט איז שוין אַ סוף...

— וואָס פֿאַר אַ סוף, פּאַניע? — פֿרעגט ער מיר. — דאָס, וואָס איז געווען, וועט שוין נישט זיין. זיי וועלן אונדז שוין נישט נעמען ווי בהמות צו דער שחיטה.

— הא! דאָס איז עפּעס נייעס, — האָב איך אַ טראַכט געטאָן. טו איך אים ווייטער אַ פֿרעג:

— היינט זענט איר אַ גאַנצער קנאַקער! אָבער גאָרנישט. זאָגט-זשע מיר, וואָס וואָלט איר אַזוינס געטאָן, ווען זיי קומען ווידער אין אייער געביט, כּדי אייך צו נעמען?

— וואָס הייסט „וואָס איך וואָלט געטאָן?“ דעמלט וועט מען שוין נישט דאַרפֿן קיין שום אַגיטאַציע. איך וואָלט צונויפֿגענומען אַלע מיינע חברים, מיר וואָלטן געכאַפּט העק, שטאַנגען, האַמערס און מיר וואָלטן אַוועק אין די קעלערס אָדער זיך פֿאַרבאַריקאַדירט אין שטוב. זאָלן זיי קומען! זאָלן זיי האַקן פֿון אַ מאַשין-געווער אויף רעכטס און אויף

5 ד. ה. די ייִדישע אונטערערדישע ווידערשטאַנד-באַוועגונג.
6 מאַרישע (איר פֿאַמיליע-נאָמען איז נישט באַקאַנט) איז אומגעקומען אין מיידאַנעק, וווּ מען האָט דערנאָך געפֿונען דעם טאָגבוך.

לינקס. וואָס וועלן זיי מיר טאָן, ווען איך וועל זיין פֿאַרשטעקט הינטער דער טיר? אָבער אויב עמעצער פֿון זיי וועט אַריינשטעקן דעם קאָפּ אין צימער — דעמלט איז ער שוין מיינער. צען זייעריקע וועלן פֿאַלן פֿון מיין האַק. אפֿשר וועל איך זיין דער עלפֿטער. אָבער אַזוי איז לכל הפּחות כּדאַי צו שטאַרבן. א, ניין! אַזוי ווי פֿריער וועלן זיי אונדז שוין נישט נעמען! און פֿאַר זיי, פֿאַר אונדזערע יידישע פּאָליציאַנטן, זעטס, פֿאַניע, וואָס איך האָב צוגעגרייט — און ער וויזט מיר אַ לאַנגן, שטאַרקן, גוט אויסגעשליפֿטן מעסער, — באַהיט גאָט, עמעצער פֿון זיי זאָל אָנהייבן מיט מיר.

איך בין געווען איבערראַשט. איך האָב זיך דערפֿילט געשטאַרקט. איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז עס איז נאָך פֿונדעסטוועגן כּדאַי צו אַרבעטן. הייסט עס, אַז מען קאָן נאָך פֿון זיי אַרויסציען אַ פֿלאַם. איך האָב געזען, אַז אַדאַנק אונדזער אַרבעט דערוועקט זיך אַ נייער, שטאָלצער, שטאַרקער יידישער מענטש, וועלכער וועט זיין מסוגל צו קעמפֿן אין שוץ פֿון זיין לעבן.

פֿון אַן אַנדער שמועס

וואָס הייסט, זיי וועלן אונדז נעמען? ניין, עס וועט זיי נישט גיין אַזוי לייכט. מיר וועלן זיך באַוואָפֿענען מיט העק און זאָלן זיי אונדז גובר זיין. זאָלן זיי האַקן מיט גראַנאַטן, באָמבעס, זאָלן זיי אונטערלייגן מינעס און דינאַמיט. זאָלן זיי אונדז נעמען אַזוי. אויפֿן גאַס צום טראַנספּאָרט וועלן מיר נישט אַרויסגיין. און אויב עמעצער פֿון זיי וועט אַריינגיין אינעווייניק — וועט ער קיין לעבעדיקער פֿון אונדז נישט אַרויס. אויב ער וועט מיר דערשנאַפּן אין אַ באַהעלטעניש, וועל איך דעמלט ווייטער קעמפֿן. אָדער ער, אָדער איך. אויב אומקומען, איז אומקומען ווי אַ מענטש, און נישט ווי אַ שעפּס אין אַ סטאַדע.

צו דיר

לאָמיר אויפֿשטיין אין די מאַסן, טויזנטער. לאָמיר זיך פֿאַראייניקן אין אַ מחנה. ווער דו זאָלסט נישט זיין און ווי דו זאָלסט נישט טראַכטן — אויב דו האָסט אַ שטאָלצע נשמה און אַ האַרץ, וואָס איז נישט קאַליע דורך דעם שמוציקן סם פֿון גאַס, קום־זשע צו אונדז. שטעל זיך אַקסל־ביי־אַקסל אין נאָמען פֿון קאַמף פֿאַרן לעבן פֿון די הילפֿלאָזע, צום טויט פֿאַרמשפּטע מאַסן.

ארכ. ייד. היסט. אינסט., רינגעלבלום־אַרכ. II

42. אָבעראורסעל, דעם 20־טן דעצעמבער 1945

דערקלערונגען פון סטראָאָפּס אַדיוטאַנט קאַלעסקי וועגן די קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ

איך, קאַרל קאַלעסקי, דערקלער אונטער אַ שבועה אַט וואָס:

די אַקציע אין וואַרשעווער געטאָ, דורכגעפירט אין דער צייט פון 17־טן אַפּריל[1] 1943 ביז מיטן מאַי 1943.

1. די לייטונג פון דער אַקציע.

אין מערץ 1943 האָט דער דעמאָלטיקער ס.ס. און פּאָליציי־פירער, ס.ס.־אָבערפירער ד״ר פאָן זאַמערן־פראַנקענעג באַקומען דורך דער פאַרמיטלונג פון העכערן ס.ס. און פּאָליציי־פירער אין קראָקע, ס.ס.־אָבערגרופּנפירער קריגער, וואַרשיינלעך לויט הימלערס איניציאַטיוו, אַ באַפעל צו לעזן די ייִדן־פראַגע אין דער געגעראַל־גובערניע. די ייִדן האָט מען געדאַרפט אַרויספירן קיין לובלין. ווען די געהעריקע אויפפאָדערונג האָט גישט געהאַט קיין פּעולה, האָט מען דורכגעפירט די אַקציע אינעם געטאָ.

2. פאָן זאַמערן האָט אין יענער צייט געליטן אויף רעוומאַטיזם. ער האָט אַרויסגעגעבן דעם גרונטיקן באַפעל אָנצוהייבן די אַקציע אין געטאָ. דעם 15־טן אַפּריל 1943 איז אָנגעקומען קיין וואַרשע סטראָאָפּ, כדי איבערצונעמען די פונקציעס פון ס.ס. און פּאָליציי־פירער. ווען עס האָט זיך דעם 17־טן אַפּריל[2] אָנגעהויבן די אַקציע אין געטאָ און האָט גלייך פון אָנהויב נישט געבראַכט די געהעריקע רעזולטאַטן, האָט סטראָאָפּ פון אייגענער איניציאַטיוו איבערגענומען די אָנפירונג מיט די אָנגרייפנדיקע כוחות.

3. אין לויף פון דער אַקציע האָט סטראָאָפּ אַרויסגעגעבן די פאָלגנדיקע באַפעלן:

א) אונטערצינדן אַלע וווינ־בלאָקן, כדי דער שטאַרקער רויך און האָס פייער זאָלן צווינגען די איינוווינער צו פאַרלאָזן די בנינים. די ייִדן,

---

[1] אַ טעות. די אַקציע האָט זיך אָנגעהויבן דעם 19־טן פאַרטאָג. די לעצטע צוגרייטונגען — דעם 18־טן.

[2] אַ טעות. עס דאַרף זיין: דעם 19־טן.

וואָס זענען געווען אין די דאָזיקע הייזער, האָט מען איינגעשטעלט אין גרופּן, רעווידירט, צוגענומען אַלע ווערטזאַכן און דערנאָך געשיקט מיט צוגן קיין לובלין גרופּנווייז צו לערך צוויי טויזנט פּערזאָן. אַזוי אַרום האָט מען טראַנספּאָרטירט פון געטאָ קיין לובלין לערך 60 ביז 65 טויזנט ייִדן. די ייִדן, וואָס מען האָט געפונען בעת די ווייטערדיקע זוכענישן, וואָס אַ טייל פון זיי, מענער און פרויען, האָט זיך פאַרטיידיקט ביזן לעצטן אָטעם, האָט מען ס'רוב דערהרגעט מיט אַ שאָס אין נאַקן. סטראָאָפּ האָט געהאַלטן אַזאַ באַהאַנדלונג פאַר ריכטיק.

ב) אַ געוויסן טאָג איז אומגעקומען אַן ס.ס.-אָבערשטורמפירער מיטן נאָמען דעמקע[3] אויף וויפל איך דערמאָן זיך.

אַלס ענטפער האָט סטראָאָפּ געהייסן דערשיסן עטלעכע הונדערט ייִדן; די גענויע צאָל ווייס איך נישט. די עקזעקוציע האָבן אויסגעפירט די נידעריק-ראַנגיקע מיטגלידער פון דער זיכערקייטס-פּאָליציי. זייערע נעמען זענען מיר נישט באַקאַנט.

אויף סטראָאָפּס באַפעל האָט די מעלדונג וועגן אויספירן די עקזעקוציע צוגעשטעלט דער ס.ס.-הויפּט-שטורמפירער וויטאָסעק פון דער זיכערקייטס-פּאָליציי. צום סוף האָט זיך סטראָאָפּ געקאָנט איבערצייגן, אַז פון די בר-מינגם איז נישט געבליבן מער ווי אַש.

ג) אַזוי ווי די געטאָ-קעמפער האָבן זיך צוריקגעצויגן אין דער אונטערערדישער קאַנאַליזאַציע-נעץ, האָט סטראָאָפּ פאַראָרדנט זיי צו פאַרמאַכן, כדי זיי זאָלן פאַרפלייצט ווערן דורך דעם וואַסער. היות אָבער אַ טייל האָט דורכגעלאָזט וואַסער, איז דאָס דאָזיקע מיטל געבליבן אָן אַ גרעסערער ווירקונג.

ד) סטראָאָפּ האָט געהייסן אַרייַנוואַרפן אָנגעצונדענע רויך-ליכט אין אַ סך עפענונגען פון דער קאַנאַליזאַציע-נעץ, כדי צו מאַכן פאַר די פאַרהאַלטענע ייִדן אוממעגלעך דאָס בלייבן אין די קאַנאַלן.

[3] אַמטאָ דעמקע איז געווען אַן אונטערשטורמפירער און איז אומגעקומען אויפן מוראַנאָווער פּלאַץ.

4. די אַקציע אין געטאָ האָט געדויערט 4 וואָכן און האָט זיך פאַרענדיקט מיטן אויפרייסן די סינאַגאָגע. אַזוי ווי אין די לאַבירינטן פון די געטאָ־בנינים האָבן זיך נאָך באַהאַלטן אַ סך ייִדן, האָט סטראָאָפּ באַשטימט פרעמיעס פאַר יעדן געכאַפּטן ייִד. ווער עס האָט אַנט־דעקט אַ ייִד האָט געקאָנט באַקומען אַ העלפט פון זיין פאַרמעגן — געלד, געלט אָדער אַנדערע ווערט־זאַכן. קיין גענויע ציפערן זענען מיר נישט באַקאַנט. עס האָט געקאָנט זיין טויזנט אָדער מער [געכאַפּטע]. די געפאַנ־גענע ייִדן האָט מען אָפּגעפירט צו דעם באַפעלהאָבער פון דער זיכערקייטס־פּאָליציי, וועלכע האָט אַרויסגע־געבן די וויטערדיקע פאַראָרדענונגען.
דער באַפעלהאָבער פון דער זיכערקייטס־פּאָליציי אין וואַרשע, דער ס.ס.־אָבערשטורמפירער ד״ר האַהן, וואָלט מסתּמא געווען אומשטאַנד צו אינפאָרמירן וועגן דעם ווייטערדיקן גורל פון די דאָזיקע ייִדן.[4]

5. די פּערזאָנען און די איינהייטן, וואָס האָבן אָנטייל גענומען אין דער געטאָ־אַקציע:

1) ס.ס.־פּאַנצער־גרענאַדירן אין דער צאָל לערך 1.000 מאַן אונטער דער אָנפירונג פון דעם ס.ס.־אָבערשטורמבאַנפירער בעללוויד.

2) אָפּטיילונגען פון קאַוואַלעריע־ס.ס. (פּעגעליין) אין דער צאָל פון אַרום 1.000 מאַן און אונטער דער אָנ־פירונג פון ס.ס.־הויפּטשטורמפירער פלענק.

3) סטראָאָפּ אַלס אָנפירער פון דער אַקציע.

4) דער גובערנאַטאָר ד״ר פישער, וועלכער האָט באַ־שטימט דעם אופן פון באַהאַנדלען [דאָס געטאָ] און באַקומען פון סטראָאָפּן רעגולערע מעלדונגען וועגן דעם צושטאַנד פון דער אַקציע.

5) גענעראַל ראָסום, וועלכער האָט געשטעלט צו דיס־פּאָזיציע צוויי האַרמאַטן און איין סאַפּערן־אָפּטיי־לונג פון אַ מיר אומבאַקאַנטער איינהייט.

6) דער פירער פון דער זיכערקייט־פּאָליציי ס.ס.־אָבערשטורמפירער ד״ר האַהן און די מיטגלידער פון דער זיכערהייטס־פּאָליציי:
ס.ס.־הויפּט־שטורמפירער וויטאָסעק

[4] ער לעבט אין מערב־דייטשלאַנד.

ס.ס.־אונטערשטורמפירער בראנדט
ס.ס.־אָבערשאַרפירער הונדט
ס.ס.־אָבערשאַרפירער אָרף אָדער אָרט.

עס איז מיר נישט באַוווסט, צי ד״ר קאָה, אַן ס.ס.־שטורמבאַנפירער, האָט אָנטייל גענומען אין דער אַקציע.

די אויבן אָנגעוויזענע פאַקטן שטימען מיטן אמת. די האָזיקע דערקלערונג האָב איך אָפּגעגעבן מיטן גוטן ווילן און אָן שום צוואַנג. איך האָב זיי איבערגעלייענט און אונטערגעחתמעט.

קאַרל קאַלעסקי

אונטערגעשריבן און אָפּגעגעבן אַ שבועה אין מיין אָנוועזנהייט אין אָבעראורסעל, דייטשלאַנד, דעם 20־טן דעצעמבער 1945.

רודאָלף אורבאַך,
קאַפּיטאַן פון דער אַרמיי
פון די פאַראייניקטע שטאַטן

ראַלל וואַרטענבערג,
לייטענאַנט פון אינפאַנטעריע.

איבערזעצט פון ענגליש.

43. קראָקע, דעם 20־טן אַפּריל 1943

בריוו פון גענעראַל־גובערנאַטאָר פראַנק צו לאַמערסן[1] וועגן אויסברוך פונעם אויפשטאַנד אין װאַרשעװער געטאָ

פון נעכטן האָבן מיר אין וואַרשע אַ גוט־אָרגאַניזירטן אויפשטאַנד אין געטאָ, וועלכן מען דאַרף באַקעמפן מיט דער הילף פון האַרמאַטן.

ארכיוו פון הויפט־קאָמיסיע צו פאָרשן די היטלערישע פאַרברעכנס אין פוילן, אַקטן פון בילערס פּראָצעס, 2־טן באַנד ז׳33.
איבערזעצט פון דייטש.

---

[1] שעף פון היטלערס קאַנצעלאַריע.

44. וואַרשע, דעם 20־טן אַפּריל 1943

ערשטער ראַפּאָרט פון ס. ס.-גענעראַל סטראָאָפּ וועגן אָנהייב פון די קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ

דעפּעשע

אַרויסשיקער: דער ס.ס.- און פּאָליציי-פירער אינעם וואַרשעווער דיסטריקט. וואַרשע, דעם 20-טן אַפּריל 1943.

סימן: 1 א'ב-סט/גר. 1607. נ'ר 516/43 געהיים.

צום העכערן ס.ס.- און פּאָליציי-פירער „אָסט“ קראָקע.

דער פאַרלויף פון דער אַקציע אין געטאָ דעם 19-טן אַפּריל 1943. דאָס פאַרמאַכן דאָס געטאָ איז פאָרגעקומען אַ זייגער דריי. זעקס אַזייגער — דער אָנגריף פון וואַפן-עס-עס אין דער צאָל 16/850[1] מיטן ציל אויסצורייניקן דאָס א. ג. רעשט-געטאָ.

תיכף נאָכן אַריינמאַרשירן פון די אײנהייטן — אַ שטאַר- קער פלאַנמעסיקער פייער-אָנגריף פון די יידן און באַנדיטן. דער אַריינגעפירטער טאַנק און די דריי פּאַנצער-וואָגנס, וואָס זענען געוואָרן באַנוצט אין דער שלאַכט, זענען באַ- וואָרפן געוואָרן מיט מאָלאָטאָוו-קאָקטיילס (אָנצינד-פלע- שער).[2] דער טאַנק איז געוואָרן צוויי מאָל אונטערגעצונדן. דער דאָזיקער אָנגריף האָט גורם געווען דאָס צוריקציען זיך פון די אײנהייטן, וועלכע זענען באַנוצט געוואָרן אין דער שלאַכט. די פאַרלוסטן אין דער ערשטער אַטאַקע: 12 מענטשן (זעקס ס.ס.-לייט און זעקס טראַווניק-מענער).[3] אַרום 8 אַזייגער איז פאָרגעקומען דער צווייטער אָנגריף פון די אײנהייטן אונטער דער אָנפירונג פון דעם אונטערגע-

---

[1] 850 סאָלדאַטן און 16 אָפיצירן.

[2] אויף מולע עק זאַמענהאָף.

[3] אוקראַאינישע און לעטישע פאַשיסטן און פאָלקס-דייטשן פון דער ס.ס.-שול אין לאַגער טראַווניק.

שריבענעם. גישט געקוקט אויף דעם, וואָס דער פייער־ווידער־
שטאַנד האָט זיך איבערגעהזרט, האָט דער אָנגריף געהאַט
אַ רעזולטאַט, אַז די געביידעס־קאָמפּלעקסן זענען געוואָרן
פּלאַנמעסיק אויסגעראַיניקט. מען האָט דערגרייכט האָס, אַז
דער קעגנער האָט זיך צוריקגעצויגן פון די דעכער און הע־
כער־ליגנדיקע שטיץ־פּונקטן אין קעלערס, בונקערס און קאַ־
נאַלן. ביים אויסרייניקן האָט מען געכאַפּט קרוב 200 יידן.
מען האָט אַרויסגעגעבן די שטורם־אָפּטיילונגען אַ באַפעל
צו אַטאַקירן די באַקאַנטע בונקערס, אַרויסשלעפּן די באַהאַל־
טענע און צעשטערן די בונקערס. אַזוי אַרום האָט מען גע־
כאַפּט קרוב 380 יידן. מען האָט פעסטגעשטעלט, אַז יידן
האַלטן זיך אויף אין די קאַנאַלן. מען האָט אַלע קאַנאַלן
פאַרגאָסן מיט וואַסער, כדי צו מאַכן אוממעגלעך זיי זיך
דאָרטן אויסצובאַהאַלטן. אַ זייגער 17 האָט מען אָנגעטראָפן
אויף אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד מצד אַ הייזער־גרופּע, וואָס
האָט זיך פאַרטיידיקט אויך מיט פייער פון מאַשין־געווער.[4]
אַ ספּעציעלע קאַמפּס־גרופּע האָט גיך געווען דעם קעגנער
און זיך אַריינגעריסן אין די הייזער, זי האָט אָבער נישט
געקאָנט אָנכאַפּן דעם קעגנער. די יידן און פאַרברעכער האָבן
זיך פאַרטיידיקט, איבערגייענדיק פון איין שטיץ־פּונקט צום
צווייטן און אין לעצטן מאָמענט האָבן זיי זיך אַרויסגעדרייט,
אַנטלויפנדיק דורך די בוידעמער און אונטערערדישע דורכ־
גענג. אַרום 20 א. ז. האָט מען פאַרשטאַרקט די אַרומרינגל־
לונג פון דרויסן. אַלע איינהייטן זענען געוואָרן צוריקגעצויגן
פון געטאָ און אָפּגעלאָזט אין די קוואַרטירן. מען האָט פאַר־
שטאַרקט די באַלאַגערונג מיט 250 מענער פון וואַפן־ס.ס.

דער המשך פון דער אַקציע — דעם 20־טן אַפּריל.

די קרעפטן, וואָס געפינען זיך אין אונדזער רשות:
עס־עס־פּאַנצער־גרענאַדירן, זאַפּאַס־באַטאַליאָן 6/400
עס־עס־קאַוואַלעריע, זאַפּאַס־אָפּטיילונג 10/450
אָרדענונגס־פּאָליציי 6/165
זיכערקייטס־דינסט 2/48
טראַווניק־מענער 1/150
ווערמאַכט:
איין 10־צענטימעטערדיקע האַביצע — 1/7
איין פלאַמען־וואַרפער — 1

4 אויף מוראַנאָווער גאַס.

פיאָניערן[5] — 2/16
סאַניטאַר=גרופּע — 1/1
דריי 2,28 צענטימעטערדיקע זעניט=האַרמאַטן — 2/24
איין פראַנצויזישער פאַנצער=וואָגן פון וואַפן=עס=עס.
צוויי טאַנקן פון וואַפן=עס=עס —

צוזאַמען: 31/1262

די אָנפירונג פון דער הייַנטיקער אַקציע האָב איך איבערגעגעבן דעם הער שופּאָ=מאַיאָר שטערנהאַגעל, וועלכער באַקומט פון מיר וויכטיקע באַפעלן.

אַ זייגער 7 האָט מען געוואָרפן אין שלאַכט ניין שטורעם=אָפטיילונגען אין דער צאָל צו 1/36 מיט פאַרשידענע מינים געווער, כדי דורכצופירן אַ גענויע דורכקעמונג און דורכזוכונג פון דעם א. ג. רעשט=געטאָ. דאָס זוכן איז אין גאַנג. דער ערשטער עטאַפ דאַרף ווערן פאַרענדיקט 11 אַזייגער. אינצווישן האָט מען פעסטגעשטעלט, אַז אין דעם נישט באַוווינטן אָבער נאָך נישט עוואַקואירטן געטאָ, אין וועלכן עס געפינען זיך עטלעכע באַוואָפענונגס=פאַבריקן און ענלעכע, איז פאַראַן אַ גרעסערע צאָל ווידערשטאַנדס=נעסטן. זיי האָבן אַפילו געשטערט דעם טאַנק, וואָס האָט זיך געפינען אין דער נאָענט, ער זאָל זיך קאָנען אַדורכרייסן.[6]

צוויי קאַמפּס=אָפטיילונגען האָבן גובר געווען די האָזיקע ווידערשטאַנדס=נעסטן און אַזוי אַרום געעפנט דעם וועג פאַר דער מאַנשאַפט פון טאַנק. דערביי האָט מען פאַרנאָטירט צוויי פאַרוווּנדעטע פון וואַפן=ס.ס.

אין פאַרגלייך מיטן נעכטיקן טאָג פירט זיך דער קעגנער אויף פאָרזיכטיקער, וואָרעם ער האָט, פאַרשטייט זיך, באַקומען די ידיעה וועגן דעם, אַז עס איז צוגעטיילט געוואָרן שווער געווער.

איך טראָג זיך מיטן געדאַנק דורכצוקעמען דאָס א. ג. רעשט=געטאָ, כדי דערנאָך אַדורכצורייניקן אויפן זעלביקן אופן דאָס א. ג. נישט=באַוווינטע, אָבער נאָך נישט עוואַקואירטע געטאָ. אינצווישן האָט מען פעסטגעשטעלט, אַז אין דעם געטאָ=טייל געפינען זיך לכל הפחות 10 — 12 בונקערס, געוויסע פון זיי — אַפילו אין די באַוואָפענונגס=פאַבריקן, וואָס געפינען זיך נאָך אין געטאָ, און וואָס מוזן ווערן גע=

5 סאַפּערן.
6 אויף סמאָטשע=גאַס.

גומען אונטער אַ שוץ אײנאײנעם מיט די מאַשינען און געצײג, מחמת דער געפאַר פון אַ שיסערײ און שריפות.
דער װײטערדיקער ראַפּאָרט װעט קומען הײנט אין אָוונט.

דער ס.ס.־ און פּאָליצײ־פירער
אינעם װאַרשעװער דיסטריקט
שטראָאָפּ
ס.ס.־ בריגאַדע־פירער
און גענעראַל־מאַיאָר פון דער פּאָליצײ.
פאַר דער ריכטיקײט פונעם אָפּשריפט.
יעזוואַטער
ס.ס.־שטורמבאַנפירער

סטראָאָפּס־ראַפּאָרט

אַרכ. פון דער הויפּט־קאָמיסיע צו פאָרשן די היטלעריסטישע פאַרברעכנס אין פּוילן.
איבערזעצט פון דײטש.

45. װאַרשע, דעם 20־טן אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע װעגן אויסברוך פונעם געטאָ־אויפשטאַנד

צװישן די מױערן פון געטאָ אונטער די װײס־בלויע און װײס־רויטע פענער

אין פאַרצװײפלטן קאַמף קומען אום 20 טויזנט װאַרשעװער יידן!

שטורעם־באַטאַליאָנען, פּאַנצער־אויטאָס און אַעראָפּלאַנען באַטײליקן זיך אין דער בלוטיקער עקספּעדיציע אויפן געטאָ.

אַ גרופּע יידן אַנטלאָפן דורך אַ דורכברוך אין דער קיימ.

פון זונטיק אָן שפּילן זיך אָפּ אין װאַרשעװער געטאָ געשעענישן, װאָס רופן אַרויס אַ גרויל בײ יעדן ציװיליזירטן מענטש. די דײטשן זענען צוגעטראָטן צו דער ענדגילטיקער פאַרטיליקונג פון די 20 טויזנט יידן, װאָס זענען נאָך פאַרבליבן אין װאַרשע. די יידן האָרן געשטעלט אַ פאַרצװײפלטן װידערשטאַנד מיט געװער אין האַנט. אָט איז דער פאַרלויף פון די געשעענישן:

זונטיק 2 אַ. ז. נאָכמיטאָג האָט די דייטשישע פּאָליציי באַקומען אַ באַפֿעל צוצוטרעטן אָן שום אָפּהאַלט צום ענדגילטיקן ליקווידירן דאָס וואַרשעווער געטאָ. עס איז פּאָרגעקומען אַן אינסטרוקטיווע פֿאַרזאַמלונג אין דער אָנפֿירונג פֿון פּאָליציי און ס.ס., וווּ מען האָט באַשטימט דעם פּלאַן פֿון דער אַקציע. צו דער אַקציע האָט מען באַשטימט לערך 400 דייטשישע פּאָליציי-לייט און צו היטן די באַלאַגערונגס-קייט אַרום דעם געטאָ — 420 פּוילישע פּאָליציאַנטן. לערך 6 אַ. ז. נאָכמיטאָג האָט מען אָנגעהויבן אַרומרינגלען דאָס געטאָ. די ייִדן האָבן זיך אָריענטירט, וואָס עס דראָט זיי, און ווען די דייטשן זענען צוגעטראָטן צו דער אַקציע, האָבן זיי געשטעלט אַ ווידערשטאַנד מיט געווער אין האַנט.

אין משך פֿון דער נאַכט פֿון זונטיק אויף מאָנטיק האָבן זיך פֿאַרקניפּט פֿאַרביסענע קאַמפֿן. די אַטאַקירנדיקע זשאַנדאַרן זענען באַוואָרפֿן געוואָרן מיט האַנט-גראַנאַטן און באַשאָסן פֿון רעוואָלווערן. אויף דער דייטשישער זייט זענען געפֿאַלן אַ סך קרבנות. אינדערפֿרי האָבן די דייטשן געבראַכט הילף — דריי ס.ס.-באַטאַליאָנען, און אַרייַנגעפֿירט אין דער אַקציע פּאַנצער-אויטאָס און האַרמאַטן. זינט 5 אַ.ז. אינדערפֿרי האָט מען געהערט אַ געדיכטע קאַנאָנאַדע און אומאויפֿהערלעכע דעטאָנאַציעס. דאָס דעראָבערן די פֿאַרבאַריקאַדירטע הייזער, אין וועלכע עס זענען אין אַ סך פֿאַלן געוואָרן אויפֿגעריסן די טרעפּ, האָט זיך אַרויסגעוויזן פֿאַר אַ זייער שווערע אויפֿגאַבע. די דייטשן האָבן צעשטערט אַ סך הייזער מיט האַרמאַטן און אַ סך האָבן זיי אונטערגעצונדן. זיי האָבן אַפֿילו באַנוצט אַעראָפּלאַנען, וועלכע האָבן געוואָרפֿן צינד-באָמבעס. דאָס געטאָ איז איינגעהילט אין קנוילן רויך. נישט געקוקט דערויף, האָבן זיי [די ייִדן] ממשיך געווען דעם פֿאַרביסענעם, העלדישן ווידערשטאַנד. אויף געוויסע בנינים, למשל אויפֿן הויז ביים מוראַנאָווער פּלאַץ נ׳ 4, זענען געוואָרן אַרויסגעהאָנגען די ציוניסטישע ווייס-בלויע פֿאָן און נעבן איר — די פּוילישע פֿאָן.

מאָנטיק אַרום 6 אַ. ז. אין אָוונט איז אָנגעקומען אַן אומגעריכטע הילף לטובת די ייִדן פֿון דער פּוילישער זייט פֿון שטאָט. אַ קאַמפֿס-אָפּטיילונג האָט דורכגעריסן די דייטשישע קייט אין דער געגנט פֿון קראַשינסקי-פּלאַץ און געגעבן אַ גרופּע ייִדן אַ מעגלעכקייט צו אַנטלויפֿן.[1] אין

[1] דאָס מיינט אָדער דעם אָנגריף פֿון דער פֿאָלקס-גוואַרדיע אויף נאָווינייאַרסקע גאַס נישט ווייט פֿון קראַשינסקי-פּלאַץ, אָדער דעם אַרויסטריט פֿון דער אַ.ק.-גרופּע אויף סאַפּיעזשינסקע גאַס. וועגן דעם — ווייטער.

משך פֿון דער נאַכט איז אָבער דער ייִדישער ווידערשטאַנד שוואַכער געוואָרן און ער זעט איצט אויס צו זײַן געבראָכן.[2] די דײַטשן ענדיקן דאָס בלוטיקע ווערק פֿון צעשיסן אויפֿן אָרט הונדערטער געפֿאַנגענע ייִדן און בתוכם פֿרויען און קינדער. די פּוילישע פּאָליציי האָט מען צוריקגעצויגן שוין נעכטן.[3]

„נאָווי דזשען“[4] נ' 546
פֿון 20־טן אַפּריל 1943.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

46. וואַרשע, דעם 22־טן אַפּריל 1943

אינפֿאָרמאַציע וועגן פּוילישע, ייִדישע און סאָוויעטישע פֿענער בײַ די געטאָ־קעמפֿער

גרויסע צאָל פּוילישע גאַפֿערס האָבן זיך צוגעקוקט צו די קאַמפֿן [אין געטאָ]. אַ סך פֿון זיי זענען פֿאַרוווּנדעט אָדער דערהרגעט געוואָרן פֿון פֿאַרבלאָנדזשעטע קוילן. די דײַטשן האָבן די גאַפֿערס להלוטין נישט געשטערט.

די ייִדן האָבן אַרויסגעהאָנגען עטלעכע פֿענער (— פּוילישע און ייִדישע מיט אַ מגן־דוד). מען האָט אויך געזען אַ פּוילישע מיט אַן אויסגענייטן סאָוויעטישן עמבלעם. עס זענען אויך געווען אַפּעלן מיט אַ רוף: „פּאָלאַקן, העלפֿט אונדז“. די קאָמאַנדירן פֿון די ווידערשטאַנד־גרופּן זענען אַפּנים געווען סאָוויעטישע דעסאַנטלער פֿון ייִדישער נאַציאָנאַליטעט.[1]

אַרכ. פֿון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דריטע סעקציע. דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
ראַפּאָרט פֿון אינערן־דעפּאַרטאַמענט נ' 153.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

2 דאָס איז געווען אַ פֿאַלשער אײַנדרוק.

3 נישט ריכטיק. די פּוילישע פּאָליציי איז געבליבן.

4 אַ פּוילישע אונטערערדישע צײַטונג אַרויסגעגעבן דורך אַ גרופּע דעמאָקראַטישע זשורנאַליסטן. דאָס זעלבע וואָס „דזשען“.

1 דאָס איז מסתמא אַ ווידערקול פֿון דעם, וואָס פּיניע קאַרטין (אַנדזשעי שמידט), דער ערשטער קאָמאַנדיר פֿון די קאַמפֿס־גרופּן פֿון אַנטיפֿאַשיסטישן בלאָק (מערץ — מײַ 1942) איז אָנגעקומען ווי אַ פּאַראַשוטיסט פֿון מאָסקווע.

47. וואַרשע, דעם 10־טן מאַי 1943

אינפאָרמאַציע וועגן די רויטע און ווייס־בלויע פענער פונעם אויפשטאַנד און אָנטייל פון די קאָמוניסטן

לויט זיכערע ידיעות האָט אויך אין געטאָ עקזיסטירט אַן אָרגאַניזאַציע געבויט אויפן סיסטעם פון פינפטלעך, און בראש איז געשטאַנען אַ ייד אַ מאַיאָר פון פוילישן מיליטער.[1] זי איז אָבער נישט געווען דער איינציקער דיספּאָזיציע־צענטער. עס זאָגט וועגן דעם עדות דער פאַקט, וואָס בעת די ערשטע טעג פון די קאַמפן האָבן זיך באַוויזן אויפן געטאָ־שטח ציוניסטישע און רויטע פענער. אָבער סיי די יענע אָרגאַניזאַציע האָבן פריער באַוויזן זיך איינצושאַפן אַ גרויסן זאַפּאַס פון געווער און אַמוניציע וואַרשיינלעך ביי דער מיטבאַטייליקונג פון די קאָמוניסטן.

אויף דער דייטשישער זייט זענען אַרויסגעטראָטן אָפּטיילונגען פון זשאַנדאַרמעריע, ס.ס. און שאוליסן. די פוילישע פאָליציי האָט אָנטייל גענומען אינעם קאַמף פריוויליק. אונדזער אינפאָרמאַטאָר האָט געזען אַ גרופּע פון קרוב 50 פאָליציאַנטן — וויפל זיי זענען געווען אינגאַנצן, קענען מיר אין איצטיקן מאָמענט נישט פעסטשטעלן.

דער פאַרלויף פונעם קאַמף:

אונדזער אינפאָרמאַטאָר האָט געזען אַ גרופּע יידן, וואָס זענען געשטאַנען אין די פענצטער פון אַ פלאַקערנדיקן הויז. אין משך פון דער גאַנצער צייט האָבן זיי אַרויסגעוויזן אַן אומפאָרנדיקע רואיקייט. ווען די שריפה האָט זיך פאַרשטאַרקט, האָט דער פייערלעשער זיי גערופן צו פאַרלאָזן דאָס הויז. זיי האָבן אָפּגעזאָגט אויך נאָך דער צווייטער אויפפאָדערונג. ווען עס האָט גענומען ברענען די דירה, איז פון פענצטער אַרויסגעשפּרונגען אַ מאַנצביל מיט אַ קינד, נאָך אים — די אַנדערע. אַ דייטשישער האַרמאַט איז געשטאַנען אויפן געביט פון וויגעלס שפּעטער פאַרברענטער פאַבריק.

די שריפות, וואָס זענען געוואָרן אַרויסגערופן דורך די דייטשן, האָבן זיך אָנגעהויבן אין דער געגנט פון מוראַנאָוו און דערנאָך אַרומגעכאַפּט ברייטערע געביטן.

פון זייער זייט האָבן די יידן אונטערגעצונדן די אינדוסטריע־פירמעס אויפן געטאָ־שטח.

---

1 אַניעלעוויטש האָט באַקומען אַ מאַיאָר־טיטול. די אַנדערע שטאַב־מיטגלידער — קאַפּיטאַן־טיטולן.

די ייִדישע פּראָפּאַגאַנדע האָט פֿאַרשפּרייט ידיעות, אַז עס דאַרפֿן כלומרשט קומען אין געטאָ צו הילף די „מענטשן פֿון וואַלד“,[2] אויב דער ווידערשטאַנד וועט אויסהאַלטן צוויי וואָכן. די דאָזיקע ידיעה האָט זיך ברייט אָנגענומען, דער עיקר אין קליינעם געטאָ. קיין הילף איז נישט געקומען.

די פּוילישע פּאָליציי שיסט אין די אַנטלויפֿנדיקע.

דער אָקופּאַנט האָט אַרויסגעלאָזט אַן אויפֿרוף וועגן פֿאַרשאַרפֿן די פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט פֿון די פּאָליאַקן פֿאַר העלפֿן די ייִדן.

די אָנפֿירונג פֿון ציווילן קאַמף[3] האָט פֿאַרעפֿנטלעכט אַ קאָמוניקאַט, וואָס רופֿט די פּאָליאַקן צו געבן הילף די אויסבאַהאַלטענע ייִדן, וועלכע זענען געזעצלעכע בירגער פֿון דער פּוילישער מלוכה. די פּאָליאַקן מוסרים וועלן באַשטראָפֿט ווערן מיט טויט. עס זענען שוין באַקאַנט אַ סך פֿאַלן פֿון אויספֿירן אַזעלכע אורטיילן.

די ידיעה וועגן דעם דאָזיקן קאָמוניקאַט איז אָבער צו שוואַך פֿאַרשפּרייט, און אונדז זענען באַקאַנט אַ סך פֿאַלן פֿון מסירות אַפֿילו מצד נישט פֿאַראינטערעסירטע [פּאָליאַקן].

דער המון גאַפֿט זיך אויף דעם קאַמף סתם פֿון נײַ־גיריקייט.

„טשין“ (די טאַט)[4]
נ׳ 2 פֿון 10־טן מאַי 1943.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

48. וואַרשע, דעם 20־טן אַפּריל 1943

פֿונק־דעפּעשע קיין לאָנדאָן וועגן אויסברוך פֿונעם געטאָ־אויפֿשטאַנד

פֿאַר זיגעלבוים און שוואַרצבאַרד.[1]

דעם 19־טן אַפּריל האָבן אָפּטיילונגען פֿון ס.ס. מיט טאַנקען און אַרטילעריע אָנגעהויבן אויסמאָרדן די רעשטלעך פֿון וואַרשעווער געטאָ. דאָס געטאָ שטעלט אַ באַוואָפֿנטן העלדישן ווידערשטאַנד. מיט דער זעלבשוץ פֿירט אָן די ייִדישע קאַמפֿס־אָרגאַניזאַציע, וועלכע קאָנצענטרירט אין זיך

---

2 פּאַרטיזאַנער.

3 אַ דעלעגאַטור־אינסטיטוציע.

4 אָרגאַן פֿון די „סינדיקאַליסטן“ (געוו. ז.ז.ז., פּילסודסקיש אָריענטירטע פּראָפֿאַרייניגן פֿון מאָראַטשעווסקי).

1 ד״ר יצחק שוואַרצבאַרד, געוו. סיים־דעפּוטאַט, פֿאָרשטייער פֿון די אַלגעמיינע ציוניסטן אין דעם נאַציאָנאַל־ראַט פֿון דער פּוילישער עמיגראַנטישער רעגירונג אין לאָנדאָן.

כמעט אַלע גרופּירונגען.[2] פון געטאָ דערגייען כסדרדיקע קאַנאָנאַדעס און שטאַרקע דעטאָנאַציעס. אויפן שטח פון דער שחיטה קרייזן עראָפּלאַנען. דער אויסגאַנג פונעם קאַמף איז פון פאָרויס אַ פאַרחתמעטער. אין אָוונט איז אויף די פּאָזיציעס פון די געטאָ־קעמפער געוואָרן אַרויסגעהאָנגען אַ פאָן מיט אַן אויפשריפט: „מיר קעמפן ביזן סוף“. אין דער גאַנצער שטאָט הערשט אַ שטאַרקע שפּאַנונג. די באַפעלקערונג פון וואַרשע פאָלגט נאָך דעם קאַמף מיט באַוווּנדערונג און בפירושער פריינדשאַפט פאַרן קעמפנדיקן געטאָ. מיר פאָדערן תיכפדיקע נקמה־אַקטן. פאָדערט פון אינטערנאַציאָנאַלן רויטן קרייץ, ער זאָל באַזוכן אויך די געטאָס און טויט־לאַגערן אין אוישוויץ, טרעבלינקע, בעלזשעץ, סאָביבאָר, מײַדאַנעק און די אַנדערע קאָנצלאַגערן אין פּוילן.

פאַרן צענטראַלן קאָמיטעט פון דער באַוועגונג
פון די יידישע אַרבעטנדיקע מאַסן —
בערעזאָווסקי
פאַרן יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט —
באָראָווסקי.[3]

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן, דעפּעשע נ׳ 74.
איבערזעצט פון פּויליש.

49. וואַרשע, דעם 23־טן אַפּריל 1943

פונק־דעפּעשע פון פּאַוועל פינדער[1] צו דימיטראָוון וועגן אויסברוך פונעם געטאָ־אויפשטאַנד

צו דימיטראָוון

דעם 18־טן אַפּריל זענען די דייטשן צוגעטראָטן צו ליקווידירן דאָס וואַרשעווער געטאָ. די יידן האָבן געענטפערט מיט אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. דריי טעג און דריי נעכט דויערן שוין אמתע קאַמפן. אָפּטיילונגען פון ס.ס., זשאַנדאַרן, שאַוליסן (ליטוויש־פאַשיסטישע באַוואָפנטע אָפּ־

[2] בונד, גורדוניה, החלוץ, הנוער הציוני, השומר הצעיר, עקיבא, פועלי ציון לינקע, פועלי ציון צ. ס., פּ.פּ.ר. (לויטן א״ב).
[3] ד״ר אַדאָלף (אברהם) בערמאַן.
[1] גענעראַל־סעקרעטאַר פון צ. ק. פּ. פּ. ר.

טיילונגען) און אוקראַינער זענען צוגעטראָטן צו דער באַלאַגערונג מיט דער הילף פון מינען־וואַרפער, אַרטילעריע, טאַנקן און פאַנצער־אויטאָס. נעכטן האָבן [די דייטשן] געוואָרפן פון אַעראָפּלאַנען אויפרייס־ און צינד־באָמבעס. די יידן פאַרטיידיקן זיך העלדיש און מאָס פון זייערע כוחות און פון דער צאָל געווער (גראַנאַטן, קוילנוואַרפער און פיסטאָלעטן). די אַמוניציע־זאַפּאַסן גייען אויס. צווישן די דייטשן און שאַוליסן זענען פאַראַן הונדערטער דערהרגעטע און פאַרוווּנדעטע. אונדזערע פוילישע גרופּן פירן דורך דיווערסיע־אָנפאַלן פון אויסן אויף די זשאַנדאַרן און ס.ס. מען האָט דערהרגעט עטלעכע דייטשן.

פינדער.

ארכיוו פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט., פוילישע קאָמאינטערן־מאַטעריאַלן. איבערזעצט פון רוסיש.

50. וואַרשע, געטאָ, דעם 20־טן אַפּריל 1943

פראַגמענט פון מאַרישעס טאָגבוך וועגן אויסברוך פונעם געטאָ-אויפשטאַנד

נעכטן האָט אויפגעברויזט אין געטאָ אַן אמתדיקער, בלוטיקער קאַמף. עס זענען אַריינגעפאָרן אין געטאָ טאַנקן, האַרמאַטן, שווערע מאַשין־געווער און דערקלערט אַן אומברחמנותדיקן קאַמף די יידן, וועלכע האָבן געוואַגט אויפצוהייבן סוף כל סוף אַ ביסל די קעפּ פאַר טרעבלינקע, פאַר בעלזשעץ, פאַר טראַווניק און פאַרן גאַנצן גיהנום, וואָס מיר האָבן דורכגעלעבט און לעבן ווייטער איבער. פון אינדערפרי האָבן זיך געלאָזט הערן שטאַרקע אויפרייסן, אָפּהילכן פון רעוואָלווער־שאָסן, געקנאַל פון מאַשין־געווער און די גאַנצע סימפאָניע פון קלאַנגען, וועלכע שאַפן דאָס איינציק קליין וואָרט, וואָס טראָגט אין זיך דאָס בלוט פון דערהרגעטע, נקמה, דעם צוזאַמענשטויס פון פיינטלעכע כוחות — דאָס וואָרט קאַמף.

דאָס געטאָ איז אויפגעשטאַנען. דאָס געטאָ איז אויפגעשטאַנען. בסך הכל עטלעכע הונדערט מענער [1] באַוואָפנטע מיט רעוואָלווערן האָבן זיך אויפגעשטעלט צום קאַמף מיטן

[1] אָרגאַניזירטע אויפשטענדלער זענען וואַרשעווער געווען אַ־בער טויזנט, מענער און פרויען. די ספּאָנטאַנישע גרופּע, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין די קאַמפן, האָבן געציילט טויזנטער.

הענקער, האָבן זיך אָוועקגעשטעלט אין שורה פון די רעשטלעך כבוד פון מענטש. פאַר דער געשיכטע און פאַר דער צוקונפט האָט געשלאָגן די גרויסע, פּרעכטיקע שעה, וואָרעם די רעשטלעך פון די שרידים, פון די אומגליקלעכע, דערניִדעריקטע, וואָס זענען אויסגעשטאַנען די גרויזאַמסטע ענויים, וועלכע עס האָט געקאָנט אויסטראַכטן די פאַנטאַזיע פון אַ משוגענעם, וואָס האָט באַהערשט די וועלט, האָבן געוואַגט אויסצוגלייכן די רוקנס [...]צוויי טעג דויערט די באַלאַגערונג פון געטאָ, וואָס כדי אים צו באַזיגן זענען אַרויס טאַנקען, האַרמאַטן, מאַשין־געווער און אַלע מאָדערנע מאָרד־מכשירים פון דער בעסטע פון 20־טן יאָרהונדערט. צוויי טעג דויערט די מערדערלעכע שחיטה, לאָזנדיק נאָך זיך אויפן טויט־פעלד רואינען, חורבות און טויטע. איך האָב נישט ביז איצט קיין שום מעגלעכקייט זיך צו דערוויסן, ווי עס זעט אויס די רשימה פון פאַרלוסטן פון ביידע צדדים. איינס איז אָבער זיכער, אַז עס זענען געפאַלן אַ סך זשאַנדאַרן, מען גיט אַפילו איבער, אַז די פּראָפּאָרץ צווישן די אומגעקומענע דייטשן און יידן איז דעם ערשטן טאָג פון קאַמף 12 א. ז. בייטאָג געווען 52 אויף 28. קעגן די טאַנקען, האַרמאַטן, מאַשין־געווער זענען אַרויס אַ 500 — 800 באַוואָפנטע אין רעוואָלווערן מענער. איך דאַרף מסתמא נישט צוגעבן, אַז דער קאַמף ענדיקט זיך מיט אונדזער מפלה און אַז די דייטשן, פאַרשיכורט פון דעם ערשטן זינט צוויי יאָר נצחון, קערן זיך אום טריאומפאַל און אויף זייערע ליפּן דאָס ליד: „ווען יודענבלוט פאָם מעסער שפּריצט“.

אַרכ. פון מיידאַנעק־מוזיי
מארישעס טאָגבוך
איבערזעצט פון פויליש.

51. וואַרשע, דעם 21־טן אַפּריל 1943

באַפעל צו דעפּאָרטירן די יידישע ארבעטער פון וואַרשעווער געטאָ

צו
דער ליימונג פון די אונטערנעמונגען פון די פאָלגנדיקע פירמעס:
שולץ עט קאָמפּ., געז. מיט באַגר. האַפטונג,
קאַרל־געאָרג שולץ עט קאָמפּ.

בערנאַרד האַללמאַן עט קאָמפּ.
אָסקאַר שיללינג עט קאָמפּ.
הערעסטאַנדאַרטפערוואַלטונג [1]
וו. פאָן שענע
וו. לעשטשינסקי
ע. וועלק
ג. גערלאַך
יוליאַן קוהאַשעוויטש [2]
וו. צ. טעבענס
וו. האָפמאַן
אָקסאַקאָ אַקציען־געז.
קורט רעריך, געז. מיט באַגר. האפטונג,
הערמאַן ברויער
אָסט־דייטשע בוי־טישלעריי, געז. מיט באַגר. האפטונג [3]

אויפן סמך פון דער באַפולמעכטיקונג פונעם פּאָליציי־און ס.ס.־פירער פון לובלינער דיסטריקט, ס.ס.־גרופּענפירער און גענעראַל־לייטענאַנט פון פּאָליציי גלאָבאָצניק, אין הסכם מיטן שריפט פון 12־טן מערץ 1943, נ' 5423/43/011, ווי אויך אין פארשטענדיקונג מיטן ס.ס.־ און פּאָליציי־פירער פון וואַרשעווער דיסטריקט, ס.ס.־בריגאַדעפירער און גענע־ראַל־מאַיאָר פון פּאָליציי סטראָאָפּ, גיב איך אייך צו וויסן אַ״ז וואָס:

1) דאָס אריבערטראָגן אַלע יידישע ארבעטס־קרעפטן וועט פאָרקומען דעם 21־טן אַפּריל 1943.
דאָס אָפּמאַרשירן — 6 א. ז. אינדערפרי.

2) דאָס אַרויסשיקן די מאַטעריאַלן און די מאַשינען וועט פאָרקומען אין הסכם מיט מיינע אָנווייזונגען.

3) די יידישע אַרבעטער מעגן אַזוי ווי ביז איצט מיט־נעמען זייער פּערזענלעך אייגנטום. דער מאַקסי־מאַלער באַגאַזש — 15 קילאָגראַם אויף אַ פּערזאָן.

4) די אונטערנעמונג איז מחויב זיי צו באַזאָרגן מיט שפּייז אויף צוויי טעג.

5) צו דיספּאָזיציע שטייען עטלעכע פּאָליציי־אָפּטיי־לונגען, וועלכע איך וועל צוטיילן צו די אונטער־

[1] די דייטשישע מיליטערישע אָפּנעמער פון דער פּראָדוקציע פון דער בערשטן־פאַבריק.

[2] דער פּוילישער מיטאייגנטימער פון דער בערשטן־פאַבריק.

[3] אויף געניש, ווו עס איז דירעקטאָר געווען דער ווידער־שטאַנד־סימפּאַטיקער אַלעקסאַנדער לאַנדוי.

געמוזגגען הײנט אין אױגוסט, 18 א. ז. די אוגטער־געמוזגגען דאַרפֿן זיך פֿאַרנעמען מיט דער זאַך פֿון זײער באַשפּײזונג.

6) כדי צו פֿאַרזיכערן און טראַנספּאָרטירן די מאַטעריאַלן און מאַשינען װעט אין װאַרשע בלײַבן אַ קלײן פּראָצענט ייִדישע אַרבעטס־קרעפֿטן, מיט ספּעציעלע צײכענישן אָפּגעשטעמפּלטע דורך דער ס. ד.

א) די אַרבעטער פֿון דער פֿירמע װ. צ. טעבענס (דער בלאָק בײַ גריכטס־גאַס) און קאַרל־געאָרג שולץ װעלן זיך צונױפֿנעמען צום אַרױספֿאָר אױף דער זײַט גאַס, װאָס ליגט בײַ דעם פֿאַרמאַכטן באַציִרק.

ב) די אַרבעטער פֿון די פֿירמעס שולץ עט קאָמפּ., בערנאַרד האַללמאַן עט קאָמפּ., אָסקאַר שילינג עט קאָמפּ., קורט רעריך — װעלן זיך שטעלן צום טראַנספּאָרט אױף נאָװאָליפּיע־גאַס.

ג) די אַרבעטער פֿון דער פֿירמע הערמאַן ברױער װעלן זיך צונױפֿזאַמלען אױפֿן פֿאַבריק־הױף פֿון דער פֿירמע, נאַלעװקעס 38.

ד) די אַרבעטער פֿון די פֿירמעס הערעס סטאַנדאַרטפֿערװאַלטונג, ע. װעלק, ג. גערלאַך, יוליאַן קוראַשעװיטש, װעלן זיך צונױפֿנעמען אױפֿן פֿאַבריק־הױף שװיענטאָיערסקע 32.

ה) די אַרבעטער פֿון דער פֿירמע װ. פֿאָן שען װעלן זיך צונױפֿזאַמלען אױפֿן פֿאַבריק־הױף, הינער־גאַס.[4]

איך מאַך מיט דער גאַנצער קאַטעגאָרישקײט אױפֿמערקזאַם די לײטונגען פֿון די אונטערנעמונגען, אַז די אַרבעטער, װאָס װעלן געטראָפֿן װערן אױפֿן שטח פֿון אָפּגעשלאָסענעם באַציִרק שױן נאָכן אָפּמאַרשן און װעלן נישט האָבן די אָנגעװיזענע ספּעציעלע צײכעניש, װעלן אין הסכם מיטן קריגס־געזעץ (אױסנאַמס־געזעץ) װערן דערשאָסן.

---

[4] הרב מײזעלש־גאַס (קופּיעצקע).

ו) דערמיט פאָדער איך אויף די לייטונגען פון די באַזונדערע אונטערנעמונגען, זיי זאָלן זיך פאַרנעמען מיטן דורכפירן די ענדגילטיקע טראַנספּאָרטן און איינצייטיק פאַרזיכערן די מאַטעריאַלן און מאַשינען.

ז) די דאָזיקע פאַראָרדענונג ווערט אַרויסגעגעבן צוליב דעם, וואָס די שטייגנדיקע פון טאָג צו טאָג שווערקייטן האָבן נישט דערלויבט אויף קיין אַנדער לעזונג.

וואַלטער צ. טעבענס

ארכ. פון ייד. היסט. אינסט.,
אקטן פון דער קאַנצעלאַריע
פון דער בערשטן־פאַבריק.
איבערזעצט פון דייטש.

52. וואַרשע, געטאָ, דעם 20—22 אַפּריל 1943

ראַפּאָרט פון די שלאַכטן אויפן שטח פון דער בערשטן־פאַבריק און אויף נאַלעווקעס ראָג גענשע

— — —[1] אין אַ שעה אַרום איז אויפן אָרט פון דעם אויפרייס פאַרפאָרן אַן אויטאָ. עס זענען מיט אים אָנגעקומען ס.ס.־לייט און באַטראַכט אַלץ אַרום, פּרוּוונדיק בעסטשטעלן, פון וואַנען איז געגאַנגען די ליניע פון דער מינע.[2] אונדזער אָבסערוואַציע־פּונקט האָט גענוי געהערט די געשפּרעכן: „די מינע שטאַמט פונעם הויז פראַנציסקאַנער 39. דאָרטן געפינט זיך די נעסט פונעם ווידערשטאַנד". עס האָט זיך באַוויזן אַן אָפיציר, וועלכער האָט זיך באַקענט מיט דער סיטואַציע און אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויפן בערשטער־געביט און געזאָגט: „די מינע שטאַמט פון דאַגען. זיי האָבן אונדז נישט געוואָלט אַריינלאָזן אינעווייניק".

ווי מען האָט שפּעטער דערציילט, האָט מען די פאַרווונדעטע און די טויטע אַרויסגעטראָגן אויף טראָג־ברעטער

[1] דער אָנהייב פון דעם דאָקומענט איז נישטאָ.
[2] אויפן פּלעצל פאַר דעם אַרייַנפאָר צו דער בערשטן־פאַבריק האָבן די געטאָ־קעמפער אונטערגעלייגט אַ מינע, וועלכע האָט אויפגעריסן. אין רעזולטאַט איז אומגעקומען אַ צאָל דייטשן.

צום פּלאַץ פֿאַר די נאַלעווקער קראָמען, וווּ מען האָט צונויפֿגעזאַמלט לערך 60 — 70 [טויטע און פֿאַרוווּנדעטע]. דאָס אַלץ האָט אָבסערווירט די פּוילישע באַפֿעלקערונג, וועלכע האָט זיך געזאַמלט אויף די גאַסן בשכנות מיטן געטאָ און אויסגעדריקט צופֿרידנקייט מיט די אַזוי ברוטאַלע רעזולטאַטן פֿונעם קאַמף.

איך קער זיך נאָך אום צו ענין מינע. עטלעכע שעה פֿאַר דער אַקציע האָט מען זיך דערשראָקן, ווייל מען האָט פֿעסטגעשטעלט, אַז די אַקומולאַטאָרן מיט די באַטעריעס, וואָס האָבן געדאַרפֿט פֿאַרטרעטן דעם [עלעקטרישן] שטראָם אין פֿאַל, ווען ער וועט פֿאַרפֿעלן, טויגן נישט. אָנלאָדן זיי אין די באַדינגונגען איז געווען אוממעגלעך. דער גאָט פֿון מלחמה האָט אונדז אָבער געהאָלפֿן אין דעם פֿאַל. אַרום האַלב פֿינף האָט זיך ווידער באַוויזן אַ קאָלאָנע [דייטשן], דאָס מאָל אין אַ קאַמפֿס־אָרדענונג, און האָט שורותווייז אַריינגעשפּאַנט לענגאויס דער רעכטער און לינקער זייט גאַס. דער וואַכמאַן פֿון ווערמאַכט האָט זיי געוויזן דעם וועג. מיט האַרץ־קלאַפּעניש האָט אונדזער הויפּט־גרופּע געוואַרט אויף אָט דעם ווידזיט: שוין־זשע וועלן זיי אַריינגיין האָרטן, וווּ מען האָט אויף זיי געוואַרט — אינעם טויער פֿון דעם הויף וואָלאָווע 6, ד. ה. אין גרעסטן הויז, וואָס איז געווען פֿאַרבונדן מיט שווענטאָיערסקע 32 און פֿראַנצישקאַנער 29 (וואָס איז שוין דעמלט געלעגן אין חורבות). דער וואַכמאַן האָט נישט געוווּסט, אַז ער טוט אונדז אַ טובֿה, און האָט זיי אַריינגעפֿירט אין אונדזער הויף. אויף די קעפּ פֿון אַריינמאַרשירנדיקע סאָלדאַטן האָט זיך אַ שאָט געטאָן אַ האָגל פֿון אָנצינד־פֿלעשער, גראַנאַטן און צוויי גרויסע באָמבעס.

מאַכנדיק געשרייען און יעלות האָבן זיי זיך צוריקגעצויגן אין טויער, איבערלאָזנדיק די פֿאַרוווּנדעטע און דערהרגעטע אויפֿן הויף. מיר האָבן דעמלט אָפּגעגעבן 25 ביקסן־שאָסן, טרעפֿנדיק פֿינף [דייטשן] אין ברוסט. אונדזער אויפֿגאַבע איז געוואָרן אויסגעפֿירט. אונדזערע פּאָזיציעס זענען געוואָרן דעמאַסקירט. מיר האָבן זיך רואיק צוריקגעצויגן אין אַ פֿאָרויס באַשטימטן בונקער. איך מוז צוגעבן, אַז אונדזערע מיידלעך האָבן מוטיק געקעמפֿט צוזאַמען מיט אונדז, און דעם קאַראַבינער, וואָס האָט כסדר געטוישט די פּאָזיציע פֿון זיין ביקס, איז אונדז געלונגען קוים מיט צרות מיטצונעמען צוזאַמען מיט אונדז.

די דייטשן האָבן לסוף צוגענומען די מתים און פֿאַרוווּנדעטע און זענען אַוועק פֿון דעם הויף, באַשיסנדיק איצט

פון גאַס די פראָנטן פון די הײַזער. זיי האָבן באַזעצט עטלעכע טויערן, זיי האָבן אָבער מורא געהאַט אַרײַנצוגיין אין הויף, וווּ עס האָבן אויף זיי געלויערט נאָך פיר ווידערשטאַנדגעסטן, וואָס האָבן נאָך ביז איצט נישט אָפּגעגעבן קיין שאָס. ווען די דײַטשן האָבן געפּרוּווט אַרײַנגיין אינעם הויז נומער 36, זענען זיי באַוואָרפן געוואָרן מיט גראַנאַטן און אָנצינדפלעשער. זיי זענען אַנטלאָפן. זיי האָבן איבערגעלאָזט אינעם טויער פון הויז שווינטאָיערסקע 32 צוויי ס.ס.־מענער, באַהאַלטענע הינטער אַ וואַנט, וועלכע האָבן געדאַרפט אָבסערווירן דאָס הויז.

אין דער דאָזיקער צײַט האָט מען שוין פון זײַט פּוגעם אַרײַנגאַנג דורך וואָלאָווע באַשאָסן דאָס הויז סעריעסווײַז מיט גראַנאַטן, צו זעקס מיט איין מאָל. דאָ בין איך געווען אויף דער פּאָזיציע בײַ מײַן ביקס. היות מען האָט נישט געטאָרט שיסן אין איינצעלנע זעלנער, האָבן מיר געוואַרט אויף גרעסערע גרופּן. אין דער אָפּוועזנהייט פון דעם קאָמאַנדיר, וועלכער איז אַוועק קאָנטראָלירן דעם וועג צוריק, ווײַל מען האָט סיגנאַליזירט דאָס באַווײַזן זיך פון דעם שונא אויף די בוידעמער, האָב איך באַקומען פון דעם פאַרטרעטנדיקן קאָמאַנדיר אַ דערלויבעניש צו שיסן. איך האָב אָפּגעגעבן אַ טרעפלעכן שאָס פון דריטן שטאָק: איין [דײַטש] איז געפאַלן, דער צווייטער האָט געמאַכט פּיס. איך האָב געענדערט די פּאָזיציע, אָבער מיר האָבן געוואַרט בחינם — זיי זענען מער נישט געקומען.

בינו לבינו האָבן זיך פון דער אַקעגנדיקער זײַט פּוגעם הויף באַוויזן 20 ס.ס.־מענער מיט די ביקסן איבער די קעפּ אַלס סימן, אַז זיי שיסן נישט. נאָך זיי איז, רײַסנדיק זיך אויף אַלע קולות, געגאַנגען דער דירעקטאָר פון דער בערשטןפאַבריק, דער דײַטש לאוס [לאוין]. ער האָט געשריגן, מען זאָל איבעררײַסן דעם ווידערשטאַנד און האָט צוגעזאָגט, אַז מיר וועלן אַרויספאָרן בשלום. איך האָב אים שוין גענומען אויפן ציל, אָבער עס איז באַניים געפאַלן אַ באַפעל: „וואַרטן אויף קאָלאָנעס!“ — מיר האָבן זיך נישט דערוואַרט, די קאָלאָנעס זענען נישט געקומען, אַקעגן־זשע האָט אונדז פאַרשטעלט דעם וועג פון דער זײַט פון בוידעם אַ דײַטש מיט אַן אויטאָמאַט. ער האָט אָפּגעגעבן עטלעכע קוילן־סעריעס. מיר האָבן אַ שלײַדער געטאָן אין אים אַ גראַנאַט. ער האָט זיך באַהאַלטן. עס האָבן זיך באַוויזן נאָך צוויי. דעם וועג דורכן בוידעם האָבן מיר געהאַט אַן אָפּגעשניטענעם. איך האָב מיטגעשלעפּט די חברים אויף אַ צווייטן פּרוּוו אָפּצושטויסן דעם שונא. אָבער די דײַטשן האָבן אונדז פאַרשטעלט

דיזם וועג אויך דורך וואָלאָווע 6. איך האָב אָפּגעגעבן צוויי ביקס־שאָסן, איינעם אַוועקגעלייגט, אָבער דער צווייטער דייטש האָט גענומען שיסן סעריעסווייז פון אַ פּיסטאָלעט. פון די פיר חברים, וואָס זענען מיט מיר געשפּרונגען אויף דער פּאָזיציע, איז איינער געוואָרן דערהרגעט (מ. ק.,[3] אַן אינזשיניער פון וואַרשעווער פּאָליטעכניקום, אונדזער פּיראָטעכניקער, דער פּראָדוצענט פון באָמבעס, גראַנאַטן און פלעשער). ער איז אומפאָרזיכטיק אַריין אין דעם שיסערײַ־פעלד. איך בין געוואָרן לייכט פאַרוווּנדעט אין פּנים, קאָנטיק מיט אַ בלעך־שפּליטער פון דאַך. איך האָב אָבער שטאַרק געבלוטיקט. איינעם פון די חברים האָט אַ קויל דורכגעלעכערט דעם פאַלדן אין די הויזן, נישט אָנרירנדיק די פוס. מען האָט שוין צו אונדז געשאָסן פון די אַקעגנדיקע בוידעמער, און מען האָט געמוזט זיך צוריקציען אין אַן אַנדער באַהעלטעניש. דערי־בער זענען מיר אַראָפּ אויפן הויף פון שווענטאָיערסקע 30, וווּ עס האָט זיך געפונען אַזאַ סגאַל בונקער. מיר האָבן געגעבן אונדזער סיגנאַל און תיכף זענען אַלע (4 גרופּן, צוזאַמען 50 פּערזאָן) געוואָרן אַרייַנגעלאָזט, הגם דער בונקער איז געווען איבערפולט. עס איז געווען 8 א. ז. אונדזער קאַמף האָט געדויערט 5 מיט אַ האַלבע שעה. אין אָט דעם בונקער האָבן מיר געטראָפן אונדזער קאָמאַנדיר, וועלכן עס איז נישט געלונגען פריער זיך צו באַקומען צו אונדז דורך די בוי־דעמער. בעת זיין עקספּעדיציע האָט ער פאַרוווּנדעט אַ דייטש מיט אַ רעוואָלווער־שאָס. די דייטשן האָבן געשליידערט אויף אים אַ גראַנאַט, אָבער ער האָט נישט געטראָפן און געמאַכט בלויז אַ לאָך אין די טרעפּ.

אויפן אָרט פון דער פריערדיקער שלאַכט איז געבליבן דער טויטער קערפּער פון אונדזער חבר, וועלכן מען האָט גע־דאַרפט אָפּזוכן און מקבר זיין. מיר האָבן אָפּגעוואַרט ביז 11 א.ז., דעמלט האָבן מיר אַרויסגעשיקט אַ פּאַטראָל, וואָס האָט פעסטגעשטעלט, אַז דער וועג איז פריי. מיר זענען אַרויס נאָכן קערפּער. די דייטשן האָבן צוגענומען זיין פּאַראַבעללום, זייגער, געלט און דאָקומענטן. 4 א. ז. פּאַרטאָג איז פון אונ־דזער בונקער אַרויס די לויה. דעם קבר האָט מען צוגעגרייט אינעם גערטנדל אויפן דריטן הויף פון שווענטאָיערסקע 34, דאָ האָבן מיר געבראַכט צו קבורה דעם חבר[4] און אָפּגעגעבן אַן ערן־שאָס.

---

[3] מיכאַל קלעפּפּיש — פון דער בונדישער גרופּע פון דער ייד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע.

[4] קלעפּפּישן.

די באַראַטונג פון די קאָמאַנדירן האָט, אויפן פאָרשלאַג פון דעם קאָמענדאַנט פון דעם בערשטער-אָפּשניט,[5] באַשלאָסן מיטוואָך נישט אויפצונעמען קיין קאַמף, כדי צו קענען דאָנערשטיק איבעראַשן דעם שונא, וועלכער וואָלט זיך שוין נישט גערעכנט דערמיט, אַז די קאַמפס-אָרגאַניזאַציע עקזיסטירט ווייטער אין פולן באַשטאַנד. דער האָזיקער פּלאַן האָט אָבער זיך נישט איינגעגעבן, ווייל גלייך מיטוואָך בייטאָג האָבן די דייטשן זיך גענומען אונטערצוצינדן די הייזער, ווייזט אויס — לויט אַ באַפעל פון דער העכערער מאַכט. צו אונדזער בונקער האָבן גענומען קלאַפּן מענטשן, וואָס האָבן געמוזט פאַרלאָזן זייערע באַהעלטענישן אויף די בוידעמער און אין די נידעריקערע גאָרנס. די הייזער שווינטאָיערסקע 32, 34 און וואַלאָווע 6 האָבן געברענט. דעמאָלט האָבן מיר אַרויסגעשיקט אַ פּאַטראָל פון 5 פּערזאָן, כדי צו געפינען דעם וועג, דורך וואַנען עס וואָלט אונדז געלונגען זיך צוריקצוציען. פונעם דאַך פונעם הויז „קראָפּליאַ מלעקאַ"[6] האָט צו זיי געשאָסן אַ שווער מאַשין-געווער און פאַרווונדעט צוויי חברים אין די פיס. נישט געקוקט אויף דער צעבושעוועטער שריפה האָבן מיר זיך אַריינגעריסן אינעם געביט און געפונען אין מויער אַ לאָך, דורך וועלכער מען האָט געקאָנט זיך אַריינבאַקומען אינעם הויז שווינטאָיערסקע 28, וואָס איז נאָך דעמאָלט נישט געווען אַרומגענומען דורך די פלאַמען. הגם די דייטשן האָבן אין משך פונעם טאָג אויסגעריסן מיט גראַנאַטן די טרעפ פון אַ גאַנצן שטאָק, כדי אָפּצושניידן אונדזער צוריקגאַנג, איז אונדז געלונגען מיט דער הילף פון אַ ברעט אַריבערצוקריכן דורך די פלאַמען אויך אין דעם אָרט, וווּ עס זענען שוין נישט געווען קיין שטיגן. די פאַרווונדעטע האָבן מיר אָבער איבערגעלאָזט אין בונקער, ווייל עס איז געווען להלוטין אוממעגלעך אַריבערצופירן זיי דורכן פייער און די אויסגעריסענע טרעפ. נאָך אונדז זענען געלאָפן נאָך אַ סך מענטשן, וואָס האָבן זיך געוואָלט ראַטעווען פונעם פייער. מיר האָבן אָבער געמוזט זיך מאַכן אַ וואַרע.

נאָכן אַרויסבאַקומען זיך פונעם פייער האָבן מיר אַרויסגעשיקט אַ פּאַטראָל אויסצופאָרשן די מעגלעכקייט פון אַריבערגיין אין געטאָ אַריין. דער פּאַטראָל איז געקומען צוריק מיט דער ידיעה, אַז דער געטאָ-מויער אויף פראַנציסקאַנער איז צעקלאַפּט און אַז מען האָט דאָרטן באַמערקט אויף דער

---

5 מאַרעק עדעלמאַן.

6 אויף דער אַקעגנדיקער „אַרישער" זייט פון שווינטאָיערסקע.

פּאָזיציע אַ שווער מאַשין־געווער. פון דעם איז געדרונגען, אַז דער וועג דורך דער פראַנציסקאַנער גאַס, פון אום־זייט אויף דער גראָד־זייט, איז געווען אָפּגעשניטן. חוץ דעם איז דער מויער אַרום די ווילדע הייזער אויך געווען צעקלאַפּט, און מיר מוזן זוכן אַ מקום מקלט ערגעץ אויף אונדזער שטח. מיר האָבן געוווסט, אַז אויף פראַנציסקאַנער 29 איז פאַראַן אַ בונקער. מיר האָבן לעת עתה אַהין געשיקט איין גרופּע. נאָכן דערהאַלטן פון אָט דער גרופּע, דורך אַ פאַרבינדלער, אַ ידיעה, האָבן אַלע געזאָלט גיין אַהין. אין משך פון דער צייט האָב איך זיך אַנטשלאָסן אַליין צו גיין אויף אָבסערוואַציע פון דעם אַריבערגאַנג אין געטאָ אַריין און איך האָב פעסטגעשטעלט, אַז פונדעסטוועגן איז דער וועג נישט אָפּגעשניטן. קיין שווער מאַשין־געווער, וועגן וועלכן עס האָט דערציילט אונדזער פּאַטראָל, האָב איך נישט באַמערקט, אַקעגנזשע האָט מען געקאָנט זען דורך די אָפענע גאַסן, ווי עס לויפן דורך בסדר דײַטשישע וואַכן. אַזוי אַרום האָט אונדז געקאָנט עווענטועל דראָען אַ קאַמף מיט די דאָזיקע וואַכן. איך האָב תיכּף וועגן דעם געמאָלדן און באַקומען אַ באַפעל דורכצופירן די ערשטע גרופּע. צוערשט זענען, געהעריק פאַרזיכערט, אַרויס אונדזערע אויסשפּירער, און נאָך זיי — אין די בלויזע זאָקן, אין גאַלאָפּ, די גאַנצע אָפּטיילונג. אונדזערע חברים האָבן פון אַ בוידעם אָבסערווירט דעם גאַנצן דורכגאַנג. אַלץ איז פאָרגעקומען אָן איין שאָס. איך האָב אין יעדן הויף אויף דער גראָד־זייט געלאָזט פאַרבינדלער, און אַזוי אַרום האָבן מיר זיך אַריבערבאַקומען פון הויז צו הויז.

מיר זענען געזעסן אויף אַ בערגל פון חורבות, עס האָט אונדז פאַרזיכערט די ביקס. אונדזער פּאַטראָל האָט אָבסערווירט די געגנט — און מיר, וואַרטנדיק אויפן אָנקום פון די פאַרבליבענע גרופּן, האָבן געהאַט פאַר אונדזערע אויגן אַן עכט־נעראָניש בילד. די ריזיקע הייזער אויף שווינטאָיערסקע און וואָלאָווע האָבן געברענט מיט אַ קאָלאָסאַלן פלאַם. אין שיין פון פייער האָבן מיר געזען די געדיכט באַשטעלטע מויערן פון דער בערשטן־פאַבריק, וואָס האָבן געדאַרפט נישט דערלאָזן אונדז דעם צוריקגאַנג. דאָס פייער איז געווען אַן אמתער אומגליק פאַר די נישט אָרגאַניזירטע. מיר האָבן זיך פון אים אַרויסבאַקומען.

די צווייטע גרופּע, וואָס איז אַרויס נאָך אונדזערער, איז באַמערקט געוואָרן דורך אַ דײַטשישן פּאַטראָל. דער פּאַטראָל איז אָבער נעלם געוואָרן אין אויגנבליק און בלויז איין זשאַנדאַר האָט דורך אַ מויער־לאָך אויסגערופן אין דער ריכטונג

פּונעם געטאָ: „איזט היר ווער דאַ?" — מען האָט אים, פֿאַרשטייט זיך, געלאָזט אַן ענטפֿער.

מיר זענען מיט מזל דערקראָכן אַלע צו אונדזער בונקער, וווּ מען האָט אונדז מקבל פּנים געווען מיט דער פֿולער האַריקייט, געקושט און געאָרעמט, וואָרום מען האָט אונדז שוין געהאַלטן פֿאַר פֿאַרלאָרענע אין דעם ים פֿון פֿייער. דאָנערשטיק, 5 א. ז. פֿאַרטאָג, נאָכן באַזוכן אונדז אין גוט פֿאַרמאַסקירטע בונקערס, וווּ מען איז אונדז מכבד געווען מיט א צוגעגרייט מאָלצייט, האָט זיך די חברה געלייגט שלאָפֿן. אויף וואָס מיר האָבן זיך גוט פֿאַרדינט.

מיר האָבן געפּרוווט אָנקניפּן אַ קאָנטאַקט מיט נאָך אַנדערע קאַמפּס-גרופּן, אָבער פֿאָרלויפֿיק האָט זיך דאָס נישט איינגעגעבן.

— — אין עטלעכע טעג אַרום האָבן אונדזערע פּאַטראָלן זיך אָנגעטראָפֿן אויף פּאַטראָלן פֿון אַנדערע אונדזערע גרופּן. מיר האָבן אָנגעקניפּט אַ פֿאַרבינדונג. די קאָמענדע פֿון דער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע איז זיך צונויפֿגעקומען אין פֿולן באַשטאַנד און זיך באַראַטן וועגן דער סיטואַציע.

די פֿאַרבינדונג מיט די מענטשן אויסערן געטאָ, איז געווען בלויז אַ טעלעפֿאָנישע. אויף — — האָט מען געקאָנט רעדן. פֿריִיִטיק זענען שוין די טעלעפֿאָנען געוואָרן צוגענומען. און ווען מיר האָבן געפּרוווט זיך פֿאַרבינדן דורך אַן אייגענעם אַפּאַראַט אין דעם טעלעפֿאָנישן נעסט אויפֿן הויף, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער שטראָם איז געוואָרן אויסגעשלאָסן.

פֿון דעם, וואָס עס האָבן דערציילט די קאָמאַנדירן פֿון די גרופּן, האָט זיך דער פֿאַרלויף פֿון דער קאַמפּס-אַקציע אויפֿן שטח פֿון געטאָ פֿאָרגעשטעלט אָט אַזוי:

[דעם 19-טן אַפּריל] 5 מיט 35 מינוט פֿאַרטאָג, ווען די ערשטע קאָנצענטרירטע קאָלאָנע פֿון ס.ס. האָט אַריינגעשפּאַנט אין געטאָ דורך די נאַלעווקעס, איז זי ביים נומער 35 פֿון פֿראָנט געוואָרן אַטאַקירט מיט באָמבעס, גראַנאַטן און אָנצינדער-פֿלעשער. מען האָט אָפּגעגעבן עטלעכע ביקס-שאָסן. די דייטשן האָבן שנעל צוגענומען די פֿאַרוווּנדעטע און טויטע און זיך צוריקגעצויגן פֿון געטאָ. די ביקס פֿון דעם דאָזיקן הויז האָט אָפּגעגעבן עטלעכע שאָסן צו דער [דייטשישער] וואַך אויף דאָג נאַלעווקעס און שווינטאָיערסקע, און מען האָט אָבסערווירט, אַז צוויי מאָל זענען דאָס געווען טרעפֿלעכע שאָסן. די דאָזיקע [דייטשישע] קאָלאָנע האָט אַפּנים געצילט צו באַזעצן די מילע-גאַס, וועלכע די דייטשן האָבן זינט אַ לענגערער צייט געהאַלטן פֿאַר אַ פֿעסטונג פֿון בונט.

אַרום 7 אַ. ז. איז אויף דעם זעלביקן אָפּשניט געוואָרן אין אַן ענלעכן אופן צעקלאַפּט אַן ס.ס.־קאָלאָנע (אַ טאַנק). כדי זיך צו פאַרזיכערן דעם צוריקגאַנג האָבן אונדזעריקע מיט עטלעכע פלעשער אונטערגעצונדן דאָס הויז גענשע 2 — 4 — נאַלעווקעס 31, וואָס איז געווען גרייט — — —

די גרופּן האָבן זיך צוריקגעצויגן נאָכן אויסנוצן אַלע באָמבעס, גראַנאַטן און צינד־פלעשער. דאַקעגן די רעוואָלווערן זענען בעת דעם קאַמף נישט געוואָרן אויסגענוצט.

ארכ. פון ייד. היסט. אינסט.,
די מאַטעריאַלן פון פאָדקאַנסקי־קאָשנעץ.[7]

איבערזעצט פון פויליש.

53. וואַרשע, געטאָ, 21—26 אַפּריל

ראַפּאָרט פון די שלאַכטן
אויפן שטח פון נאָוואָליפּיע און נאָוואָליפּקי

— —[1] וואָס האָבן זיך געשלעפּט פון גאַנץ נאָוואָליפּיע אין דער ריכטונג צום בנין פון דער צענטראַלע פון דער פירמע, כדי נישט צו פאַרשפּעטיקן דאָס גרויסע „גליק“ צו ווערן אַרויסגעשיקט קיין טראַוונִיק. פון די אויגן פון די מענטשן האָט אַרויסגעשריגן הונגער, שרעק און יאוש, ווייל שולצעס שלוחים, וועלכע האָבן אין די בונקערס געבראַכט די בשורה טובה, האָבן פאַרזיכערט, אַז אַזוי צי אַנדערש וועלן אַלע בונקערס ווערן אויפגעדעקט, און אַז קודם כל פעלט נישט קיין יידישע מוסרים, אָבער אָן זייער הילף וועלן סיי ווי סיי אַלע הייזער אין געטאָ ווערן אונטערגעצונדן. הונגער, פאַרצווייפלונג און רעזיגנאַציע האָבן געטריבן טויזנטער מענטשן זיך צו מעלדן צום אַרויספאָר קיין טראַוונִיק. זיי זענען געוואָרן באַגלייט דורך די אָרגאַניעאון פאַראַכטונגספולע בליקן פון די ס.ס.־מענער, וועלכע

---

[7] דער ראַפּאָרט האָט זיך געפונען ביים טראַמוויי־אַרבעטער יוזעף פּאָדקאַנסקי, אַ מיטגליד פון די לינקע סאָציאַליסטן און פאַרבינדלער מיטן געטאָ. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם פּוילישן אונטערערדישן אָפיציר איגנאַץ קאָשנעץ, וועלכער האָט עס געבראַכט דעם ייד. היסט. אינסט. פּאָדקאַנסקי איז דערשאָסן געוואָרן דורך די דייטשן. קאָשנעץ לעבט שוין אויך נישט.

[1] דער אָנהייב פונעם דאָקומענט איז אַזוי צעשעדיקט, אַז ער איז נישט איבערצולייענען.

האָבן זיך אָבער דעמלט פֿאַרהאַלטן רואיק — אויב דער קרבן גייט אַליין צו דער שחיטה, דאַרף מען אים נישט רייצן...

דעם 23־טן [אַפּריל] האָבן די ס.ס.־מענער אונטערגעצונדן אויף נאַוואָליפּקי 8 די א. ג. „ווילדע“ הייזער, פֿון וועלכע עס זענען דעם 22־טן אַפּריל געפֿאַלן שאָסן אויף די קעפּ פֿון די דייטשישע וואַכן, וואָס זענען געווען אויסגעשטעלט לענגוים דעם מויער אויף נאַוואָליפּקי. די ייִדישע קאַמפּס־גרופּן פֿון זייער זייט האָבן אונטערגעצונדן דעם מאַגאַזין [פֿון די דייטשן] אויף פּאַוויע און סמאָטשע. די פֿלאַמען פֿון די שׂריפֿות, וואָס האָבן געבושעוועט אַ גאַנצע נאַכט, האָבן באַלויכטן אַלע שכנותדיקע הייזער.

דעם 24־טן [אַפּריל] האָט די אַקציע נאָך אַלץ געדויערט הגם אויפֿן גאַנצן געביט איז נישט געבליבן מער ווי 1.200 נפֿשות, בתוכם 230 א. ג. לעגאַלע [אַרבעטער און אָנגעשטעלטע] פֿון דער פֿירמע.

אַן איבעראַשונג פֿאַרן געביט איז געווען דער וויזיט פֿונעם הויפּט־גענעראַל סטראָאָפּ, וואָס איז אַהין אָנגעקומען אין דער באַגלייטונג פֿון אַ גאַנצער סוויטע און אונטער דער שוץ פֿון אַ לייב־גוואַרדיע, וועלכע איז באַשטאַנען פֿון עטלעכע צענדליק ס.ס.־מענער באַוואָפֿנטע פֿון קאָפּ ביז פֿיס. דער גענעראַל זאָל האָבן דערקלערט, אַז עס אינטערעסירט אים להלוטין נישט די ווערט פֿון די מאַגאַזינען, ער איז גרייט צו פֿאַרברענען אַלץ, אויב ער וועט נאָר האָבן אַ חשד, אַז עס באַהאַלט זיך דאָרטן ערגעץ אויס אַ וועלכער נישט איז ייִד.

די ייִדישע קאַמפּס־גרופּן האָבן אָנגעהויבן זיך צוריקציִען פֿונעם געביט [זעענדיק] אַז דער ווייטערדיקער קאַמף האָט שוין נישט מער קיין זין און קיין ציל. די ערשטע האָט פֿאַרלאָזט דעם געביט די גרופּע פֿון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע [אין צאָל] פֿון 25 [פּערזאָן]. זי האָט זיך אָנגעטראָפֿן אויף אַ גרופּע דייטשן, וועלכע זענען אָנגעקומען מיטן ציל אויפֿצורייסן די בונקערס פֿון דער זייט נאַוואָליפּיע 30. און האָט אָפּגעשניטן [דער ייִדישער גרופּע] דעם דורכגאַנג אויף קאַרמעליצקע 15, וווהין די האָזיקע גרופּע האָט זיך געוואָלט דורכרייסן. די דייטשן האָבן געעפֿנט אַ שיסעריי, אָבער אין דעם מאָמענט איז פֿונעם דאַך נאַוואָליפּקי 23 געפֿאַלן אַ גראַנאַט, וואָס האָט אַרויסגערופֿן אַ גרויסן רויך און שטויב. די דייטשן האָבן דעריבער געמוזט שיסן אויף בלינד, און דער גרופּע פֿון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איז געלונגען זיך דורכצורייסן אָן שום פֿאַרלוסטן.

די אַקציע פון דעמאַסקירן די בונקערס האָט זיך גע־צויגן נאָך אין די טעג פון 25־טן און 26־טן, אָבער דאָס איז שוין אײַנגעטליעד געווען בלויז אַ רויב־אַקציע אין די פאַר־לאָזטע וווינונגען, ווייל די גאַסן זענען שוין געווען ליידיק, די צאָל אויסבאַהאַלטענע אַ גיישטיקע, און — — —

ארכ. פון ייד. היסט. אינסט.,
מאַטעריאלן פון פאָדקאַנסקי־קאשניעץ

איבערזעצט פון פויליש.

54. וואַרשע, דעם 28־טן אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע וועגן די סאָלידאַריטעט־קאַמפן פון דער פאָלקס־גוואַרדיע ביי די געטאָ־מויערן דעם 20־טן און 23־טן אַפּריל 1943

פון וואַרשעווער לעבן און קאַמף.
סאָלידאַרישע קאַמפס־אַקציעס.

דאָס פוילישע וואַרשע האָט מיט אַ ריי קאַמפס־אַקציעס דאָקומענטירט זיין סאָלידאַריטעט מיט די קעמפנדיקע ייִדן. פונעם שטאַב פון דער פאָלקס־גוואַרדיע האָבן מיר באַקומען אינפאָרמאַציעס וועגן די פאָלגנדיקע אַרויסטרעטונגען.

דעם 20־טן אַפּריל 1 אַ זייגער מיט 45 מינוט האָט אַ קאַמפס־גרופּע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע פון דער אָפּטייַלונג א. ג. פון וואַרינסקי אַטאַקירט אַ גרויסע נעסט פון שונאס מאַשין־געווער אויף נאָוואָליפּקעס. מען האָט דער־הרגעט די מאַנשאַפט, וועלכע איז באַשטאַנען פון 2 סאָלדאַטן פון וואַפן־ס.ס. און פון צוויי זייערע יוצר־משרתים פּוילישע פּאָליציאַנטן, וואָס זענען געשטאַנען פון הינטן. די גרופּע האָט זיך צוריקגעצויגן אָן פאַרלוסטן.

דעם 22־טן אַפּריל 4 אַ זייגער מיט 5 מינוט האָט אַ גרופּע פאָלקס־גוואַרדיע־קעמפער צעשטערט די באַן־ליניעס צווישן דער בריק און דעם מזרח־וואָקזאַל. דעם זעלביקן טאָג זענען געוואָרן אונטערגעצונדן וואַגאָנען פון דעם מיליטע־רישן טראַנספּאָרט צווישן דעם מערב־וואָקזאַל און דעם הויפּט־וואָקזאַל... די דאָזיקע אַקציעס האָבן גורם געווען אַ דעזאָרגאַניזאַציע פון וואַרשעווער באַן־קנופּ במשך פון צוויי טעג.

דעם 23־טן אַפּריל האָט אַן אַנדער גרופּע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע אַטאַקירט אויף פרעטאַ־גאַס אַן אויטאָ מיט

זשאַנדאַרן. אָט איז דער פאַרלויף פון דער אַקציע: דער אויטאָ פאַרפאָרט צו א הויז, די זשאַנדארן שטייגן אויס, זיי באַזעצן דאָס טויער און גייען אַריין אינעווייניק. אין אויטאָ בלייבן 4 זשאַנדאַרן און דער שאָפער. איין זשאַנדאַר שטייט פאַרן טויער. די גוואַרדיסטן וואַרפן 2 גראַנאַטן. איין גראַנאַט שפרינגט אָפּ פון דעם אויטאָ־דאַך און פאַלט אויפן ברוק הינטערן אויטאָ. דער צווייטער פאַלט אַריין אין אויטאָ. די זשאַנדאַרן שיסן אויף בלינד אין די מענטשן. אין דעם מאָמענט רייסט אויף דער צווייטער גראַנאַט אינעם אויטאָ. דער אויטאָ צינדט זיך אָן. די פארלוסטן פון די דייטשן: 5 דערהרגעטע, דער אויטאָ פאַרברענט. די גוואַרדיע־גרופּע האָט קיין שום פאַרלוסטן נישט געהאַט. חוץ דעם האָט מען ביי די געטאָ־מויערן דערשאָסן עטלעכע זשאנדארן און פּוילישע פּאָליציאַנטן.

אַלע באַוואָפנטע כוחות אין וואַרשע וואָלטן, פאַרשטייט זיך, געקאָנט אַדורכפירן מער פּונקט אַזוי ווירקזאַמע אַרויסטריטן. לײַדער, אַ גרויסער טייל פון די אָנפירונגען פון די מיליטערישע אָרגאַניזאַציע האָט אַפילו אין אַזאַ שרייענדיקן פאַל פון די דייטשישע פאַרברעכנס געוואָלט ליבערשט שטיין „מיט געווער ביי די פיס“ [1]. דער א.ג. באַגרענעצטער קאַמף, וואָס ווערט פּראָפּאַגירט דורך דער פּוילישער רעאַקציע, האָט זיך דאָס מאָל באַשרענקט ביז נול.

„גלאָס וואַרשאַווי“ [2] (וואַרשעס שטים)
נ' 21 (30) פון 28־טן אַפּריל 1943.
איבערזעצט פון פּויליש.

55. וואַרשע, דעם 29־טן אַפּריל 1943

די ווערסיע פון דער רעכטער פּוילישער אונטערערד וועגן דער אַקציע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע אויף פרעטאַ גאַס

דעם 25־טן אַפּריל 18 אַ זייגער מיט 15 מינוט האָבן אומבאַקאַנטע מענטשן [1] געוואָרפן אַ גראַנאַט אויף אַן אויטאָ פון ס.ס. (פּאָליציי־נומ. 180643) פאַרן הויז פרעטאַ נומ' 4. דער אויטאָ איז פאַרברענט געוואָרן עס זענען פאַרוווּנדעט געוואָרן 3 ס.ס.־מענער, 2 פרויען און 2 ציווילע מענער. ווי עס איז געוואָרן פעסטגעשטעלט, איז דער אויטאָ

---

1 געמיינט די אָנפירונג פון אַ. ק.
2 אָרגאַן פון וואַרשעווער קאָמיטעט פון פּ. פּ. ר.
1 דאָס איז געווען די פאָלקס־גוואַרדיע. זע דעם פריערדיקן דאָקומענט נ' 54.

געקומען צום באַזאַר און די דייטשן האָבן גענומען ראַבירן די סטראַגאַנעס.

דעלעגאַטור־אַרכיוו, אינערן־דעפּאַרטאַמענט,
ראַפּאָרט נ׳ 151
איבערזעצט פון פויליש.

56. וואַרשע, 19־טער אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע
וועגן אַ פּוילישער סאָלידאַריטעט־אַקציע
ביי דעם געטאָ־מויער

דעם 19־טן אַפּריל אַרום 19 אַ. ז. האָט אַ גרופּע ציווי־לע מענער קריסטן[1] אַנטוואָפנט ביים אַריינגאַנג צו דער סאַפּיעזשינסקע גאַס אַ פּאָסטן פון פּוילישע פּאָליציי און פון שנעל־שיסנדיקע ביקסן געעפנט אַ פייער אין דייטשישער פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע, וואָס האָבן זיך גרופּירט אין דעם אָרט. די האָזיקע אָפּטיילונג האָט זיך אַריינבאַקומען אין געטאָ, ברענגענדיק אַמוניציע פאַר די קעמפנדיקע יידן.

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסטיטוט
דריטע סעקציע. דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
ראַפּאָרט פון אינערן־דעפּאַרטאַמענט נ׳ 151.

57. וואַרשע, דעם 12־טן יולי 1948

גביות עדות וועגן דער קאַמפּס־אַקציע פון אַ. ק.
ביי די געטאָ־מויערן דעם 19־טן (20־טן) אַפּריל 1943 [1]

אַלס מיטגליד פון דער קאַמפּס־גרופּע פון א. ק. „פראַגע“ האָב איך זיך אין פעברואַר 1943 דערוווסט, אַז אונדזער אָפּטיילונג דאַרף נעמען אָנטייל אין דער אַקציע פון „קעדיוו“[2] און האָט באַקומען אַ באַפעל אַרויסצוטרעטן מיט אַקטיווער הילף לטובת די קעמפנדיקע יידן אינעם טאָג פון אויפשטאַנד־אויסברוך דורך אַ טיילווייזן אויפרייסן די געטאָ־מויערן און שטיצע פון אויסן. אונדזער דעמאָלטיקער קאָמאַנדיר, קאַפּיטאַן „כוואַטסקי“[3] האָט אויסגעקליבן פאַרן

---

[1] דאָס איז געווען אַ יוגנט־גרופּע פון אַ. ק. זע דעם וויי־טערדיקן באַריכט, דאָק. נ׳ 57.

[1] עס איז פאַראַן אַ חלוקי־דעות וועגן דעם, צי די אַרויס־טרעטונג איז פאָרגעקומען דעם 19־טן אַפּריל (זע דאָק. נ׳ 56), צי דעם 20־טן (זע דאָק. נ׳ 77).

[2] דיווערסיע־אָפּטייל פון אַ. ק.

[3] יוזעף פשעניני.

אָנגריף־פּונקט דאָס אָרט אויף באַניפראַטן־גאַס אַקעגן דער סאַפּיעזשינסקע־גאַס. פּונקט 18 אַזייגער האָבן מיר פאַרנומען די באַשטימטע ערטער. מיין פּונקט איז געווען דער אָפּשניט אויף דער רעכטער זייט פון קאָנוויקטאָרסקע־גאַס, האַרט ביים שפּיטאָל פון „יאַן באָזשי". קאַפּיטאַן „כוואַטסקי" האָט זיך געפונען אויף ראָג סאַפּיעזשינסקע, און די שאָסן פון זיין פּיסטאָלעט האָבן געדאַרפט זיין אַ סיגנאַל צו עפענען פייער פאַר די קעמפער, וואָס האָבן פאַרנומען די פּאָזיציעס אויף די פליגלען. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אויף די דעכער און באַלקאָנען פון די הייזער אַרום דעם געטאָ זענען געווען אויסגעשטעלט דייטשישע מאַשין־געווער, וואָס האָבן געזייט פייער אויף די יידישע אויפשטענדלער. כמעט אַ שעה צייט זענען מיר געשטאַנען, נישט טוענדיק גאָרנישט, ווייל אין דער לעצטער רגע איז עפּעס קאַליע געוואָרן ביי דער מינע, וועלכע די מינערן האָבן געהאַלטן אין אַ טויער פון אַ ראָג־הויז אויף סאַפּיעזשינסקע. אַרום 19 אַ זייגער איז אָנגעקומען אַ ידיעה, אַז די אַקציע האָט זיך אָנגעהויבן. דער המון, וואָס האָט זיך געגאַפּיעט [אויף די קאַמפּן אין געטאָ] האָט גענומען אַנטלויפן. מיט דער ערשטער אויטאָמאַטן־סעריע האָב איך אַוועקגעלייגט דעם זשאַנדאַר, פּוילישן פּאָליציאַנט און ווערמאַכט־סאָלדאַט, וואָס זענען געשטאַנען קעגן מיר. נאָכן טוישן דעם מאַגאַזין און אַוועקלייגן נאָך איין זעלנער, וואָס האָט אויסגעצילעוועט אין מיר, האָב איך פון דער סאַפּיעזשינסקע־גאַס געהערט געשרייען, וואָס האָבן באַדייט אַ באַפעל זיך צוריקצוציען. די אַקציע איז נישט געלונגען, די דייטשישע קוילן האָבן געטראָפן די חברים, וואָס האָבן נישט באַוויזן צוצוטראָגן צום טויער די מינע מיטן אָנגעצונדענעם קנויט. זי האָט אויפגעריסן אין מיטן ברוק, אַרויסגערופן אַ שטאַרקע עקספּלאָזיע און צעריסן זייערע קערפּער. חוץ דעם האָבן מיר געהאַט איין שווער־פאַרוואונדעטן מיט אַ צעבראָכענעם פוס און צוויי לייכט־פאַרוואונדעטע מיט דורכגעשאָסענע הענט און פיס. דאָס זענען געווען די ערשטע פּוילישע קרבנות אין שוץ פון די קעמפנדיקע יידן.

אַרכיוו פון הויפּט־קאָמיסיע צו פאָרשן די היטלערישע פאַרברעכנס אין פוילן, אַקטן פון סטראָאָפּס פּראָצעס זייטן: 564 — 567, ג"ע פון געוועזענעם פּאָדפּאָרוטשניק פון אַ. ק. זביגניעוו מליניאַרסקי („קרעט")

איבערזעצט פון פויליש.

58. לאָנדאָן, דעם 22־טן אַפּריל 1943

אויידיציע פון דער ראַדיאָ־סטאַציע „שוויט"[1] וועגן אויפשטאַנד אין געטאָ

דער העלדישער קאַמף אין וואַרשעווער געטאָ דויערט ווייטער.

אַ ריי שטאַרק פאָרטיפיצירטע פּאָזיציעס האַלטן זיך נאָך אַלץ. די יידישע קאַמפּס־גרופּן ווייזן אַרויס אַ גרויסע שלאַכט־דערפאַרונג. דער אָנפירער פון יידישן בונד, אינזשעניער מיכאַל קלעפּפיש, וואָס געהערט צום הויפּט־קאַדער פונעם אויפשטאַנד, איז געפאַלן מיט אַ רומפולן העלדן־טויט אויפן רומפולן שלאַכט־פעלד.

59. וואַרשע, געטאָ, דעם 33־טן אַפּריל 1943

בריוו פון מרדכי אַניעלעוויטש צו זיין פאַרטרעטער אויף דער „אַרישער" זייט

שלום, יצחק[1]!

איך ווייס נישט, וואָס דיר צו שרייבן. דערלויב מיר דאָס מאָל אויף עטלעכע פּערזענלעכע פרטים. איך וויל אויסדריקן מיינע אייגענע געפילן און די געפילן פון די חברים. דאָס, וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט, לאָזט זיך נישט באַשרייבן מיט ווערטער. מיר גיבן זיך אָפּ אַ דין וחשבון פון איין זאַך: דאָס וואָס איז געשען האָט איבערגעשטיגן אַלע סאַמע דרייסטע טרוימען. די דייטשן האָבן צוויי מאָל געמאַכט ויברה פון געטאָ. איין אונזער אָפּטיילונג האָט אויסגעהאַלטן אויף אירע פּאָזיציעס אין משך פון 40 מינוט,[2] אַ צווייטע קאַמפּס־אָפּטיילונג — במשך 6 שעה.[3] די מינע, וואָס מיר האָבן אונטערגעלייגט אויפן שטח פון די בערשטער, האָט אויפגעריסן. אונזערע פאַרלוסטן אין מענטשן זענען זייער קליינע, דאָס איז אויך אַ דערפאָלג. עס איז אומגעקומען י. [יחיאל], ער איז געפאַלן מיט אַ העלדן־טויט פון אַ סאָלדאַט ביים מאַשין־געווער. איך האָב אַ געפיל, אַז עס קומען פאָר גרויסע זאַכן, אַז

---

1 די ראַדיאָסטאַציע האָט זיך געפונען הינטער לאָנדאָן.

1 יצחק צוקערמאַן („אַנטעק").

2 אויף מילע עק זאַמענהאָף.

3 אויף נאַלעווקעס עק גענשע (צוויי שלאַכטן דעם 19־טן אַפּריל).

דאָס, אויף וואָס מיר האָבן זיך פֿאַרמאָסטן, האָט אַ דערהויבענעם באַטייט.

די אַלגעמיינע לאַגע:

אַלע שאָפּן אין געטאָ און מחוץ דעם געטאָ האָט מען אויפֿגעלייזט, מיטן אויסנאַם פֿון „ווערטערפֿאַסונג“, „טראַנסאַוויאַ“ און דערינגס שאָפּ. וועגן דער לאַגע ביי „שולצן“ און „טעבענסן“ האָב איך נישט קיין ידיעות. די פֿאַרבינדונג איז געוואָרן איבערגעריסן. דער בערשטער־שאָפּ ברענט שוין דעם דריטן טאָג. קיין קאָנטאַקט מיט די קאַמפֿס־גרופּן ביי די בערשטער האָבן מיר נישט. אינעם געטאָ זענען אויסגעבראָכן צאָלרייכע שריפֿות. גאַנצע בלאָקן שטייען אין פֿלאַמען. נעכטן איז פֿאַרברענט געוואָרן דער שפּיטאָל. די יידישע פּאָליציי איז אויפֿגעלייזט, אַ חוץ דער אָפּטיילונג ביי דער „ווערטערפֿאַסונג“. דער אויסוואורף שמערלינג [4] איז ווידער אַרויסגעשווימען. ליכטענבוים [5] האָבן די דייטשן באַפֿרייט פֿון „אומשלאַגפּלאַץ“. פֿונעם צענטראַלן געטאָ האָבן די דייטשן נישט באַוויזן אַרויסצושלעפּן קיין סך מענטשן. אַנדערש איז אין די שאָפּן. פֿון דאָרטן האָט מען צוגענומען טויזנטער. אָבער איך האָב נישט קיין פּרטים. אין משך פֿון טאָג באַהאַלטן זיי זיך אין די בונקערס.

פֿון דעם היינטיקן אָוונט אָן זענען מיר אַריבער צו אַ פּאַרטיזאַנישער טאַקטיק. היינט ביינאַכט גייען אַרויס אינעם געביט דריי קאַמפֿס־אָפּטיילונגען, זיי האָבן צוויי אויפֿגאַבן: באַוואָפֿנטער אויסשפּיר און דעראָבערן געווער. געדענק, אַז קורץ געווער האָט נישט היינט פֿאַר אונדז קיין שום באַטייט. מיר באַנוצן עס זעלטן. עס זענען אונדז געוואַלטיק נויטיק גראַנאַטן, ביקסן, מאַשין־געווער, אויפֿרייס־מאַטעריאַל.

עס איז אוממעגלעך צו שילדערן די באַדינגונגען, אין וועלכע עס לעבן איצט די יידן אין געטאָ, בלויז יחידים וועלן דאָס קענען איבערטראָגן. אַלע אַנדערע וועלן פֿריער אָדער שפּעטער אומקומען. דער דאָזיקער גורל איז אַ געחתמעטער. כמעט אין אַלע בונקערס, ווו עס באַהאַלטן זיך טויזנטער יידן, קאָן מען נישט אָנצינדן קיין ליכט, ווייל עס פֿעלט אויס לופֿט!

---

[4] דער ממונה מצד דער יידישער פּאָליציי (אָרדענונגס־דינסט) איבערן אומשלאַג־פּלאַץ. אַ פּאַרטייער און סאַדיסט. דער אַטענטאַט פֿון דער ייד. קאַמפֿס־אָרגאַניזאַציע אויף אים איז נישט געלונגען.

[5] מאַרעק ליכטענבוים, פֿאָרזיצער פֿון וואַרשעווער יודענראַט נאָך טשערניאַקאָווס זעלבסטמאָרד דעם 24־טן יולי 1942.

די ידיעות, וואָס האָבן נאָך צו אונדז דערגרייכט געכטן, אַז די חברים פון פּ.פּ.ר. האָבן אַטאַקירט די דייטשן, און די שיינע אויזדיציע פון דער ראַדיאָסטאַציע „שוויט" וועגן אונדזער קאַמף, וועלכע מיר האָבן געהערט דורך אונדזער אַפּנעם־סטאַציע — האָט ביי אונדז אַרויסגערופן אַ געפיל פון סאַטיספאַקציע. דאָס, וואָס מען געדענקט וועגן אונדז אויף דער צווייטער זייט געטאָ־מויער, גיט אונדז צו דערמוטיקונג אינעם קאַמף.

זיי געזונט, מיין טייערער. אפשר וועלן מיר זיך נאָך זען. דער עיקר: דער טרוים פון מיין לעבן איז מקוים געוואָרן. די יידישע זעלבשוץ אין וואַרשעווער געטאָ איז געוואָרן אַ פאַקט. דער יידישער באַוואָפנטער קאַמף און נקמה איז געוואָרן אַ ווירקלעכקייט. איך בין געווען אַן עדות פון דער פּרעכטיקער העראָישער שלאַכט פון די יידישע קעמפער.

מ.[6]

צענטר. ארכ. פון אינערן־מיני.
דעלעגאַטור־ארכ., טעקע נ' 458, ז' 319
(פּוילישער טעקסט).
ארכיוו פון ייד. נאַצ. קאָמ., אין באַזיץ פון
ד"ר א. בערמאַן, תל אביב
(העברעישער טעקסט).
איבערזעצונג פון ביידע טעקסטן.[7]

60. וואַרשע, דעם 23־טן אַפּריל 1943

אויפרוף פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע צו דער פּוילישער באַפעלקערונג [1]

פּאָליאַקן, בירגער, פרייהייטס־זעלנער!

ביים געהילך פון האַרמאַטן־שאָסן, מיט וועלכע די דייטשישע אַרמיי באָמבאַרדירט אונדזערע הייזער, די וווינונגען פון אונדזערע מוטערס פרויען און קינדער; ביים געקנאַל פון מאַשין־ביקסן, וועלכע מיר האָבן דעראָבערט ביי די זשאַנדאַרן און ס.ס.־לייט; ביים רויך פון שריפות און בלוט פון דעם געמאָרדעטן וואַרשעווער געטאָ;

---

6 מרדכי (אַניעלעוויטש).

7 די טעקסטן אונטערשיידן זיך אין געוויסע פרטים. דער פּאַסוס וועגן פּ. פּ. ר. איז אינעם טעקסט פון דער דעלעגאַטור־אַרכיוו נישט פאַראַן. אַזוי אויך אין אַ דריטן טעקסט, וואָס איז פאַראַן אין דער קאָנספּיראַטיווער בראָשור פון די אַ. ק.־קרייזן פון 1943 „נאַ אַטשאַך שוויאַטאַ" (פאַר די אויגן פון דער וועלט).

1 דעם אויפרוף האָט אָנגעשריבן אויף דער „אַרישער" זייט דער טוער פון בונד יצחק סאַמסאָנאָוויטש.

ווענדן מיר זיך צו אייך — מיר, די געפאַנגענע פון געטאָ, און שיקן אייך איבער ברידערלעכע גרוסן.

מיר ווייסן, אַז מיט ווייטיק און טרערן, מיט באַוווּנדערונג און שרעק וועגן אויסגאַנג פון קאַמף, קוקט איר זיך צו צו דער מלחמה, וועלכע מיר פירן זינט עטלעכע טעג מיטן אָקופּאַנט.

אָבער איר האָט און וועט האָבן די מעגלעכקייט צו זען, אַז יעדע שוועל פון געטאָ איז ביז איצט און וועט ווייטער פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ פעסטונג. מיר קאָנען אַלע אומקומען אין דעם קאַמף, אָבער מיר וועלן זיך נישט אונטערגעבן. מיר ברויזן, אַזוי ווי איר, מיט ליידנשאַפטלעכן באַגער פון נקמה פאַר אַלע פאַרברעכנס פונעם געמיינזאַמען פיינט.

עס גייט אַ קאַמף פאַר אונדזער און אייער פרייהייט.

פאַר אונדזער און אייער מענטשלעכן, געזעלשאַפטלעכן און נאַציאָנאַלן כבוד!

מיר וועלן נקמה נעמען פאַר אָשוויענטשים, טרעבלינקע, בעלזשעץ און מאַידאַנעק.

זאָל לעבן די ברודערשאַפט פון געווער און בלוט פון קעמפנדיקן פוילן!

זאָל לעבן די פרייהייט!

אַ טויט די מערדערישע און פאַרברעכערישע אָקופּאַנטן!

זאָל לעבן דער קאַמף אויף טויט און לעבן מיט דעם דייטשישן אָקופּאַנט!

די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע

איבערזעצט פון פויליש.

61. מאָסקווע, דעם 24־טן אַפּריל 1943

אויסצוג פון אַן אוידיציע [1] פון דער קאָשטשושקאָ־ראַדיאָסטאַציע מיט אַ רוף צו פּאָליאַקן צו אַ גענעראַל־שטרייק און באַוואָפנטער הילף לטובת דעם קעמפנדיקן געטאָ

הער אונדז, וואַרשע! הערט אונדז אין גאַנץ פוילן!

זינט עטלעכע טעג פירן די איינוווינער פון וואַרשעווער געטאָ — אונדזערע מיטבירגער — אַ העלדישן קאַמף קעגן די דייטשישע אָקופּאַנטן אין שוץ פון זייער לעבן.

[1] די קאָשטשושקאָ ראַדיאָסטאַציע האָט זיך געפונען אין מאָסקווע און האָט ענג צוזאַמענגעאַרבעט מיטן פאַרבאַנד פון די פוילישע פּאַטריאָטן.

דעם 18־טן אַפּריל זענען די צווייפּיסיקע היטלעריסטי־שע חיות צוגעטרעטן צו אַ מערדערלעכער ליקווידאַציע פון וואַרשעווער געטאָ. די היטלעריסטישע באַנדיטן זענען אַרויס קעגן זיינע אויסגעהונגערטע איינוווינער, קעגן פרויען, קינדער און זקנים מיט מאַשין־געווער, האַרמאַטן, טאַנקן און פּאַנ־צער־אויטאָס. מיט דער הילף פון ליטווישע און אוקראַיִנישע נאַציאָנאַליסטן שטורעמט די דייטשישע זשאַנדאַרמעריע דאָס געטאָ און באַגיסט זיינע גאַסן מיט טייכן אומשולדיק מענטשלעך בלוט. די דייטשן האָבן זיך נישט באַגרענעצט מיט באַנוצן טאַנקן צו דערקוועטשן צום טויט פרויען און קינדער. פּונקט ווי אין 1939 האָבן די דייטשן אַריינגעפירט אין דער אַקציע אַעראָפּלאַנען. היטלעריסטישע באָמבאַרדי־רער קרייזן ווי רויב־פייגל איבערן געטאָ, וואַרפן צעשמעטער־באָמבעס, כדי אונטער די חורבות פון די הייזער באַגראָבן טויזנטער אומשולדיקע מענטשן.

די גרויליקע רציחות, וועלכע עס פירן אַדורך אין איצ־טיקן מאָמענט די היטלעריסטישע הענקער אין וואַרשע, אַנטפּלעקן אונדז נאָכאַמאָל דעם חיה'שן פּרצוף פון די היט־לעריסטישע תלינים.

[...] אָבער דאָס מאָל האָט זיך דער אָנפאַל פון די היטלעריסטישע באַנדיטן אָנגעטראָפן אויף אַ דעצידירטן ווידערשטאַנד מצד דער באַפעלקערונג. אונדזערע יידישע מיטבירגער פאַרטיידיקן זיך העלדיש מיט מאַשין־געווער, גראַנאַטן, פיסטאָלעטן, זיי פאַרטיידיקן זיך מיט וואָס נאָר זיי קאָנען. זיי פאַרטיידיקן יעדן שוועל, יעדן צימער. די מע־נער שיצן די פרויען, קינדער און זקנים. די היטלעריסטישע מערדער האָבן שוין טייער באַצאָלט פאַר זייער פאַרברעכן. עטלעכע הונדערט פאַשיסטישע רוצחים האָבן שוין באַצאָלט מיט זייער נבזה'דיק לעבן אָדער געזונט פאַרן מערדערלעכן אָנפאַל אויפן געטאָ, פאַרן פרווו אויסצומאָרדן זיינע לעצטע איינוווינער.

לאַנדסלייט!

פּוילישע באַוואָפנטע אָפּטיילונגען זענען געקומען צו הילף אונדזערע יידישע מיטבירגער. אָפּטיילונגען פון אונ־טערערדישן פוילן האָבן אַטאַקירט פון הינטן די דייטשישע זשאַנדאַרמעריע און ס. ס.־אָפּטיילונגען. נישט קיין איין היט־לערישער מנוול איז שוין געפאַלן פון אַ פּוילישער קויל. אָבער דאָס, וואָס מיר האָבן ביז היינט געטאָן פאַר דער זאַך, איז נישט גענוג. די געטאָ־איינוווינער זאַמלען די לעצ־טע כוחות, פאַרטיידיקן זיך מיט וואָס נאָר זיי קאָנען. אָבער

איינע אַליין וועלן זיי נישט באַוויזן זיך צו פאַרטיידיקן
ביזן סוף. מיר מוזן זיי העלפן, דאָס איז אונדזער מענטש=
לעכער פליכט, דאָס איז דער געבאָט פון דעם געוויסן, דאָס
פאָדערט פון אונדז די ערע פון פוילישן פאָלק, דאָס פאָדערט
דער אינטערעס פון פוילן. מען דאַרף זיין אַ שטיין און
נישט קיין מענטש צו בלייבן פאַסיוו אין אָנגעזיכט פון
דער דאָזיקער שרעקלעכער שחיטה. מען דאַרף זיין בלינד
און טויב נישט צו פאַרשטיין, אַז אויב מיר וועלן לאָזן
היינט אויסשעכטן די לעצטע עטלעכע צענדליק טויזנט גע=
טאָ=מאַרטירער, וועלן מאָרגן די היטלערישע מערדער זיך
אַ נעם טאָן צו אונדז. אויב מיר וועלן בלייבן פאַסיוו, וועלן
די דייטשן קומען צום אויספיר, אַז זיי קאָנען מיט אונדז
טאָן אַליין, וואָס זיי וועלן נאָר וועלן. דעמלט וועלן די היטלער=
באַנדיטן אָן שום קווענקל אונדז מאָביליזירן אין זייער אַר=
מיי, כדי צו שיקן אויפן פראָנט, ווי האַרמאַטן=פלייש, זיי
וועלן נאָך שטאַרקער צושמידן אונדזערע שקלאַפעריי=קייטן
און לסוף, אין הסכם מיט היטלערס אַרויסזאָגונג, אונדז
אויסראָטן, פונקט ווי זיי טוען דאָס אין לובלינער, יאַראָס=
לאַווער און רייזשער געגנט.

מיר ווענדן זיך צו אייך, אַרבעטער פון וואַרשע, צו
אייך, לאַנדסלייט פון וואַרשע, און פון גאַנצן לאַנד!

גייט צו הילף די העלדישע געטאָ=קעמפער! וואַרשע=
ווער אַרבעטער! שטיצט אונטער מיט אַ באַלדיקן
שטאַרקן דעם מסירת=נפשדיקן באַוואָפנטן קאַמף פון
אונדזערע מיטבירגער! די דייטשן באָמבאַרדירן וואַרשע,
אַזוי ווי אין סעפטעמבער 1939. זאָלן זיי פונקט ווי דעמלט
דערפילן טויט=שרעק און אַן אומבויגזאַמען מאַסן=ווידער=
שטאַנד פון גאַנץ וואַרשע. שאַפט תיכף ומיד זעלבשוץ=אָפ=
טיילונגען און אַטאַקירט מיט געווער אין דער האַנט די היט=
לעריסטישע רוצחים, לאָזט זיי נישט אויספירן דעם גרוי=
ליקן מאָרד איבער צענדליקער טויזנטער אומשולדיקע מע=
נער, פרויען און קינדער. זאָל זיך נישט פאַרזוימען קיין איין
איינוווינער אין וואַרשע, זאָל זיך נישט פאַרזוימען קיין איין
פוילישע אָרגאַניזאַציע. לאָמיר אַטאַקירן דעם שונא באַלד,
מיט געמיינזאַמע כוחות. לאָמיר שלאָגן די דייטשן אויף
אַלע גאַסן פון וואַרשע, אויף יעדן שריט. לאָמיר באַזאָרגן
די געטאָ=איינוווינער דורך אַלע מעגלעכע וועגן מיט געווער
און באַשפּייזונג.

איינוווינער פון גאַנץ פוילן! שטייט נישט פאַסיוו אין
אָנבליק פון דעם נייעם דייטשישן פאַרברעכן. די היטלעריס=
טישע רוצחים מאָרדן דאָך גלייכצייטיק אייערע ברידער אין

אָשוויענטשים, אין די געגנטן פֿון כרוביעשוו, זאַמאָשטש, יאַראָסלאַוו און רזשעשוּ. זיי דריקן און שטיקן אויף יעדן שריט און טריט. און נאָר אונדזער געמיינזאַמער מאַסן־ווידערשטאַנד איז בכוח צו האַמעווען די היטלערישע מערדער, איז ביכולת צו קרייצן זייערע פאַרברעכערישע פּלענער. נאָר אונדזער דעצידירטער מאַסן־קאַמף קאָן אונדז ברענגען אַ באַפרייונג!

צום קאַמף מיט די היטלערישע רוצחים! צו הילף אונדזערע מיטבירגער, וואָס פירן אַ העלדישע שלאַכט מיט די דייטשן! לאָמיר ראַטעווען די שוצלאָזע פרויען און קינדער!

נקמה און טויט, א צווייפאַכיקן טויט די היטלעריסטישע רוצחים!

אַרכיוו פֿון פּאַרטיי־געשיכטע
אינסט., דריטע סעקציע 321, טעקע 14,
ז'ז: 323 — 326.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

62. מאָסקווע, דעם 18־טן מאַי 1943

אווידיציע פֿון דער ראַדיאָסטאַציע „קאָשטשושקאָ" מיט אַ רוף צו העלפֿן דעם קעמפֿנדיקן געטאָ

שוין קרוב אַ חודש שטייט דאָס וואַרשעווער געטאָ אין דעם העלדישן קאַמף אויף לעבן און טויט. עס פֿעלן ווערטער אָפּצוגעבן כבוד דער העלדישקייט און מסירת נפש, מיט וועלכע די לעצטע 35 טויזנט יידישע איינוווינער פֿון וואַרשע שלאָגן אָפּ די אָנגריפֿן פֿון די איבערוויגנדיקע קרעפֿטן פֿון דעם שונא, פֿון די בעסטיאַלישע היטלעריסטישע רוצחים. די דייטשן האָבן געלאָזט אין גאַנג די סאַמע מאָדערנע מיטלען פֿון מאָרד — טאַנקען, אַעראָפּלאַנען, אַרטילעריע, כדי צו דערשטיקן דעם אויפֿשטאַנד פֿון אַ הייפֿל מענטשן, וואָס זענען דערשעפּט פֿון הונגער, אויסגעמאַטערט, אומברחמנותדיק אויסגעראָטן דורך די היטלערישע תּלינים.

אָבער דאָסמאָל האָבן זיי זיך אָנגעטראָפֿן אויף אַ ווידערשטאַנד, אויף וועלכן זיי האָבן זיך קיינמאָל נישט געריכט מצד זייערע קרבנות. עס האָט נישט געהאָלפֿן דאָס באָמבאַרדירן פֿון האַרמאַטן און שווערער אַרטילעריע. עס האָט נישט געהאָלפֿן דאָס שליידערן אויפֿן אומגליקלעכן געטאָ הונדערטער צעשמעטער־ און טויזנטער אָנציגנד־באָמבעס,

הונדערטער הייזער זענען חרוב געוואָרן אונטער די באָמבעס, באַגראָבנדיק אונטער די רואינען הונדערטער און טויזנטער מענטשן. אין געטאָ בושעווען ריזיקע שריפות — און אין אָט דעם ים פון פלאַמען, צווישן פאַלנדיקע הייזער, קעמפן מענער, פרויען, קינדער מיט פאַרביסענע ציין. די היטלער־רוצחים ווערן באַגעגנט מיט ביקסן־ און מאַשין־געווער־זאַלפן, עס שיטן זיך אויף זייערע קעפ האָגלען שטיינער און ציגל. די מענטשן קעמפן מיט העק און שטעקנס, זיי וואַרפן זיך אויף די דייטשישע תליינים מיט די הוילע הענט, שיצנדיק זייערע משפחות, זייערע קינדער. די געטאָ־איינוווינער קעמפן ביזן לעצטן טראָפן בלוט, כדי טייער צו פאַרקויפן זייער לעבן. טויזנט היטלעריסטישע מערדער ליגן שוין טויט אויף די גאַסן פון געטאָ, נאָך מער דייטשישע מנוולים זענען געוואָרן פאַרוווּנדעט און דאָך האָבן די היטלערישע רוצחים, וועלכע האָבן אַ ריזיקן קראַפט־איבערגעוויכט, נישט באַוויזן ביז איצט איינצוברעכן דעם העלדישן ווידערשטאַנד פון די געטאָ־איינוווינער. וויפיל פרעכטיקע ביישפילן פון העלדנמוט, דרייסטקייט און מסירת־נפש זיי האָבן געגעבן אין משך פון אָט די פאָר וואָכן.

די קעמפער פון אונטערערדישן פוילן, די זעלנער פון דער פאָלקס־גוואַרדיע זענען געקומען צוהילף די געטאָ־פאַר־טיידיקער, באַשפריצנדיק מיט פייער די דייטשישע מערדער און זייערע יוצר־משרתים. אַ דאַנק דער דאָזיקער הילף האָבן זיך טויזנטער ייִדן מיט געווער אין האַנט אַרויסבאַקומען פון געטאָ און אַוועק אין וואַלד, פאַרשטאַרקנדיק די פוילישע קאַמפּס־באַוועגונג מיט נייע זעלנערישע אָפּטיילונגען.

אָבער די שטיצע מצד וואַרשע און דעם גאַנצן לאַנד לטובת דעם קעמפנדיקן געטאָ איז נאָך זייער שוואַך. די באַוואָפנטע סאָלידאַריטעט־אַקציע איז נאָך ווייטער אַלץ הינטערשטעליק לגבי דעם פאַרנעם פון דעם באַוואָפנטן קאַמף אינעם געטאָ גופא. [...] עס איז אַ געוואַלטיקע נויטווענדיקייט פאַנאַנדערצוּוויקלען תיכף ומיד דעם סאַמע ברייטסטן סאָלידאַרישן מאַסן־קאַמף און בפרט דעם באַוואָפנטן קאַמף צוזאַמען מיט די געטאָ־איינוווינער. דאָס איז די זאַך פון אונדזער פוילישער ערע און קודם־כל פון דער ערע פון פוילישן אַרבעטער־קלאַס. ווען די צאַרישע סאַטראַפּן האָבן אין יאָר 1906 געפּרוּווט אָרגאַניזירן אין וואַרשע פּאָגראָמען אויף ייִדן, האָבן זיי זיך אָנגעטראָפן אויף אַ דעצידירטן, אָרגאַניזירטן ווידערשטאַנד מצד די פוילישע אַרבעטער,

וועלכע האָבן דער שוואַרצער מאה געגעבן אַ דעצידירטן אָפּשניט.

אין מאָמענט, ווען דער חודש פון דעם העלדישן קאַמף פון אונדזערע מיטבירגער, די וואַרשעווער יידן, דערנענטערט זיך צום סוף, ווענדן מיר זיך צו דער באַפעלקערונג פון וואַרשע, צו דער באַפעלקערונג פון גאַנצן לאַנד מיטן אַפּעל:

איילט צו הילף די העלדישע געטאָ-קעמפער! אָרגאַניזירט סאָלידאַרישע מאַסן-קאַמפן! אַטאַקירט מיט געווער אין האַנט די היטלעריסטישע באַנדיטן!

לאָזט זיי נישט אויסמאָרדן די פאַרטיידיקער פון געטאָ! העלפט די געטאָ-איינוווינער זיך אַרויסבאַקומען אויף דער פריי, שאַפט פאַר זיי באַהאַלט-ערטער, העלפט זיי זיך אַריינצובאַקומען אין די פוילישע פאַרטיזאַנישע אָפּטיילונגען.

זאָל דער העלדישער קאַמף פון די וואַרשעווער געטאָ-אסירים נאָכאַמאָל דערמאָנען אונדז אַלעמען, אַז נאָר אַ דעצידירטער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד קאָן קרייצן די טייוולאָנישע פלענער פון די היטלעריסטישע באַנדיטן, מאַכן אוממעגלעך זייערע רציחות, אַז בלויז אַ דעצידירטער באַוואָפנטער קאַמף קאָן אונדז ברענגען די באַפרייונג.

אַ טויט די היטלעריסטישע מערדער!

זאָל לעבן דער געמיינזאַמער סאָלידאַרישער קאַמף פון די פאָליאַקן און יידן קעגן די דייטשישע רוצחים!

אַרכ. פון פּאַרטיי-געשיכטע אינסט.,
דריטע סעקציע 321, טעקע 34 ז'ז: 641—643.
איבערזעצט פון פויליש.

63. וואַרשע, דעם 28־טן אַפּריל 1943

פונק-דעפּעשע פון יידישע פאָרשטייער קיין לאָנדאָן מיט דער פאָדערונג פון באַלדיקער הילף

פאַר זיגעלבוים און שוואַרצבאַרד.

דעם ניינטן טאָג שטייט דאָס וואַרשעווער געטאָ אין העלדישן קאַמף. קעגן די 40 טויזנט יידן באַנוצן [די דייטשן] אַרטילעריע, פייערוואַרפער, צינד-באָמבעס פון עראָפּלאַנען. מיט מינעס רייסן זיי אויף די ווידערשפעניקע בלאָקן. דאָס געטאָ שטייט אין פלאַמען. רויך-וואָלקנס

הילן איין די שטאָט. עס קומען אום [אין די פלאַמען] לע־בעדיקערהייט פרויען און קינדער. די קאַנאַל־אַרויסגענג האָט מען פאַרמאַכט און באַשטעלט מיט דייטשישע וואַכן. די קעמפער ראַנגלען זיך פאַרביסן. זיי דערלאַנגען דעם שונא שווערע קלעפּ. זיי צינדן אונטער די דייטשישע פאַבריקן און מאַגאַזינען פון דער קריגס־אינדוסטריע. די דייטשישע פאַר־לוסטן — לערך טויזנט דערהרגעטע און פאַרוווּנדעטע. די האַלטונג פון די קעמפער רופט אַרויס ביי דער באַפעלקע־רונג פון לאַנד באַוווּנדערונג און ביי די דייטשן — חרפּה און כעס. עס איז דערשינען אַן אויפרוף פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע צו דער באַפעלקערונג פון דער הויפּט־שטאָט.[1] די פּוילישע אַרבעטער־פּאַרטייען גיבן אויך אַן אויפרוף אָפּ כבוד די געטאָ־קעמפער.

אַ באַלדיקע, ווירקזאַמע הילף קאָן איצט געבן די קראַפט פון די אַליאַנטן. אין נאָמען פון מיליאָנען שוין דער־מאָרדעטע יידן, אין נאָמען פון די איצט געברענטע און געשוחטענע, אין נאָמען פון די העראָיש קעמפנדיקע און אין נאָמען פון אונדז אַלעמען די צום טויט־פאַרמשפּטע — רופן מיר צו דער גאַנצער וועלט:

זאָל שוין איצט, און נישט אין דער טונקלקייט פון דער צוקונפט קומען דער מעכטיקער נקמה־אַקט פון די אַליאַנטן לגבי דעם בלוטדורשטיקן שונא, אַ נקמה־אַקט וואָס זאָל אומעטום ווערן פאַרשטאַנען ווי אַ רעוואַנזש.

זאָלן זיך אונדזערע נאָענטסטע פאַרבינדעטע אָפּגעבן סוף כל סוף אַ דין וחשבון פון דעם פאַרנעם פון פאַראַנט־וואָרטלעכקייט פאַר דעם היטלערישן פאַרברעכן וואָס ווערט באַגאַנגען איבער אַ גאַנץ פאָלק און וואָס זיין טראַגישער עפּילאָג עס שפּילט זיך אָפּ אַצינד. זאָל דער העלדישער, אויסנאַמיקער אין דער געשיכטע קאַמף פון די צום טויט־פאַרמשפּטע געטאָ־אסירים סוף כל סוף אויפוועקן די וועלט צו מעשים אין דער מאָס פון דער גרויסקייט פון מאָמענט.

פאַרן צ. ק. פון דער באַוועגונג
פון די יידישע ארבעטנדיקע מאַסן אין פּוילן
— בערעזאָווסקי[2]

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע אינסט.,
פאַרן יידישן נאַצ. קאָמיטעט — באָראָווסקי
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן, דעפּעשע נ׳ 81.
איבערזעצט פון פּויליש.

---

1 זע דעם דאָק. נ׳ 60.
2 קריפּטאָנים פון אונטערערדישן בונד.

בריוו פון מרדכי אַניעלעוויטש צו די חברים אויף דער „אַרישער“ זייט

דעם אַכטן טאָג שטייען מיר שוין אין קאַמף פאַר אונדזער לעבן. דאָס וואַרשעווער געטאָ — איינס פון די לעצטע געטאָס — איז פּלוצים אין דער נאַכט אויפן 19 אַפּריל געוואָרן אַרומגערינגלט דורך רעגולערן דייטשישן מיליטער, וואָס איז צוגעטראָטן צו דער ליקווידירונג פון די לעצטע לעבן־געבליבענע ייִדן. די דייטשן האָבן געהאַט גרויסע פאַרלוסטן און זענען געצוווּנגען געווען אין משך פון די ערשטע טעג זיך צוריקציען פונעם געטאָ. דערנאָך, ברענגענדיק הילף, טאַנקן, פּאַנצער־אויטאָס, האַרמאַטן און אפילו אַעראָפּלאַנען, זענען זיי צוגעטראָטן צו אַ פאָרמעלער באַלאַגערונג און אָנגעהויבן רעגולער אונטערצינדן די וווין־הייזער. די צאָל אונדזערע קרבנות — וואָס זענען געפאַלן אין די מאַסן־צעשיסונגען אָדער פאַרברענט געוואָרן לעבעדיקערהייט, מענער, פרויען און קינדער — איז אַ ריזיקע. עס דערנענטערן זיך אונדזערע לעצטע טעג. אָבער כּל זמן מיר פאַרמאָגן קוילן, אַזוי לאַנג וועלן מיר קעמפן און זיך פאַרטיידיקן.

דעם דייטשישן אולטימאַטום, וואָס האָט אונדז אויפגעפאָדערט צו קאַפּיטולירן, האָבן מיר אָפּגעוואָרפן ווייל דער שונא קאָן נישט קיין רחמנות, און מיר האָבן נישט קיין אויסוועג.

אין די לעצטע טעג פאָדערן מיר פון אייך: געדענקט, ווי מען האָט אונדז פאַראַטן. עס וועט קומען דער טאָג פון באַצאָלונג פאַר אונדזער הייליק פאַרגאָסן בלוט. שיקט הילף פאַר די, וואָס וועלן זיך אין לעצטן מאָמענט אַרויסראַטעווען פון דעם שונאס האַנט, כּדי ממשיך צו זיין דעם קאַמף.

אַרכיוו פון ייִד. נאַצ. קאָמ.
אין באַזיץ פון ד״ר א. בערמאַן (תל אביב).
איבערזעצט פון העברעיש.

56. וואַרשע, דעם 24־טן אַפּריל 1943

באַריכט פון דער דעלעגאַטור קיין לאָנדאָן וועגן די צוגרייטונגען און פאַרלויף פונעם געטאָ־אויפשטאַנד

אין וואַרשעווער געטאָ האָבן זינט אַ לענגערער צייט קורסירט אומרואיקע קלאַנגען. נאָכן דעפּאָרטירן אין האַרבסט פון פאַרגאַנגענעם יאָר איבער 300 טויזנט ייִדן איז האָרטן געבליבן בסך הכּל אַ 40 טויזנט, דער עיקר מענער באַשעפטיקטע אין פאַרשיידענע דייטשישע אינדוסטריע־אונטערנעמונגען. אין וואַרשע איז געווען באַוווּסט, אַז זינט עטלעכע חדשים קאָנצענטרירן זיך אַלץ גרעסערע צאָלן ייִדן אין די רייען פון דער ייִדישער קאַמף־אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז שטופנווייז אַריבערגעגאַנגען צו הרגענען פּראָוואָקאַטאָרן, שפּיאָנען און דייטשישע זשאַנדאַרן און צו אָרגאַניזירן קלענערע ווידערשטאַנד־אַקטן. דאָס האָט גענומען באַאומרואיקן די דייטשן. אין די דייטשישע קרייזן האָט מען באַשלאָסן דעם פאָלגנדיקן טעטיקייט־פּלאַן. אין וואַרשע האָבן זיי געוואָלט איבערלאָזן נאָר 8000 ייִדישע מעטאַל־אַרבעטער און 3000 ייִדישע אַרבעטער פון אַנדערע פאַכן, וואָס אַרבעטן פאַר מיליטער. זיי האָבן געזאָלט ווערן קאַסאַרירט מחוץ דעם געטאָ. אַלע איבעריקע האָט מען געדאַרפט אַרויספירן אין משך פון 2—4 וואָכן אָדער ליקווידירן אויפן אָרט. אין דער צייט פון 6־טן ביזן 17־טן אַפּריל האָט די דייטשישע מאַכט, וועלכע האָט געווירקט דורך די לייטער פון די דייטשישע אונטערנעמונגען אין געטאָ, זיך באַמיט אַרויסצוציען דורך שווינדל די ייִדן פון געטאָ כּלומרשט אַרויסצופאָרן אויף אַרבעט אין פאַרשיידענע ערטער. דער שווינדל האָט זיך אָבער נישט איינגעגעבן. די אויפפאָדערונג האָבן אויסגעפירט קוים עטלעכע הונדערט ייִדן. אין רעזולטאַט איז געקומען צו די ווייטער־באַשריבענע געשעענישן.

די ייִדיש־דייטשישע מלחמה

צוליב דעם דעצידירטן ייִדישן ווידערשטאַנד און דעם בפירושן אָפּזאָג אַרויסצופאָרן פון געטאָ האָט די דייטשישע מאַכט באַשלאָסן צוצוטרעטן צו דער ליקווידאַציע פון דער רעשט פונעם וואַרשעווער געטאָ מיט קראַפט. אויף זונטיק, דעם 18־טן אַפּריל האָט מען מאָביליזירט גרויסע און שטאַרק באַוואָפנטע אָפּטיילונגען פון זשאַנדאַרמעריע און ס. ס. אויף 6 א. ז. נ. מ. האָט מען פאַראָרדנט אַ שאַרפע

אַליאַרם-גרייטקייט פון דער פּוילישער פּאָליציי. 4 א. ז. ביינאַכט האָבן אַריינגעשפּאַנט אין געטאָ די דייטשישע אָפּטיילונגען. אָבער דאָס מאָל האָבן זיי אָנגעטראָפן אויף אַ לחלוטין געענדערטער סיטואַציע ווי זומער-צייט פאַראַיאָרן. די יידן האָבן באַשלאָסן צו שטעלן אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. צו אָט דעם ווידערשטאַנד האָבן זיי זיך געהעריק צוגעגרייט. זיי האָבן אָנגעזאַמלט אַ גרויסע צאָל געווער און אַמוניציע, בתוכם אַ מאַסע האַנט-גראַנאַטן, האַנט-ביקסן און אפילו שווערע מאַשין-ביקסן, פייערוואַרפער און קעגנפאַנצער-האַרמאַטלעך [1]. די אַריינדרינגנדיקע אין געטאָ דעם 19-טן אַפּריל פאַרטאָג דייטשישע אָפּטיילונגען זענען באַגריסט געוואָרן מיט אַ געוואַלטיקן און ווירקזאַמען פייער מצד די [געטאָ-]פאַרטיידיקער. עס איז געפאַלן אַ גרויסע צאָל דערהרגעטע און פאַרוווּנדעטע דייטשן. דער ווידערשטאַנד איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז די דייטשן האָבן אַריינגעפירט אין שלאַכט אַלץ פרישע אָפּטיילונגען, צוו. אַנד. פעלד-אַרטילעריע, פייערוואַרפער און טאַנקען. די לאַגע [פאַר די דייטשן] האָבן קאָמפּליצירט די דרייסטע אַרויספאַלן פון די יידישע קעמפער מחוץ די מויערן פון די פאַרטיידיקטע גאַסן און די שאָסן, וואָס זענען געריכט געפאַלן אין דער ריכטונג פון די אָנגרייפנדיקע דייטשן — פון די נאָענטע צום געטאָ גאַסן פון דעם אַרישן ראַיאָן. די זשאַנדאַרמעריע און די ס. ס.-אָפּטיילונגען האָבן נישט געקאָנט באַהערשן די לאַגע, דעריבער האָט מען באַנוצט אין דער אַקציע קעגן דעם געטאָ ווערמאַכט-פאָרמאַציעס. אין משך פון מאָנטיק דעם 19-טן און דינסטיק, דעם 20-טן האָבן געדויערט אָן שום רעזולטאַט די אַטאַקעס פון דער זשאַנדאַרמעריע, ס.ס.-אָפּטיילונגען און ווערמאַכט-אָפּטיילונגען אויפן געטאָ, וואָס האָט זיך פאַרביסן פאַרטיידיקט. טאָג און נאַכט האָט אין זיינע מויערן געדויערט אַן אומאויפהערלעכע, געוואַלדיקע קאַנאָנאַדע. די דייטשישע טיראַליערע איז אַ סך מאָל געגאַנגען צום אַטאַק. אויף דער דייטשישער זייט זענען געפאַלן הונדערטער דערהרגעטע און פאַרוווּנדעטע, און דאָס געטאָ האָט ווייטער געקעמפט. דאָס האָט אַרויסגערופן ענדערונגען אין דער דייטשישער טאַקטיק. זיי האָבן אָפּגעשטעלט די דירעקטע אַטאַקעס און אָנגעהויבן אַ רעגולערע באַלאַגערונג פון געטאָ, אַרומגערינגלט די יידישע פעסטונג מיט אַ גרויסער קייט פון באַוואָפנטע דייטשישע אָפּטיילונגען, פאַרבלאָקירט די קאַנאַלן. די דייטשישע אַרטילעריע

---

1 אַ גרויסע גוזמא

האָט גענומען באָמבאַרדירן דאָס געטאָ מיט אָנצינד־באָמבעס. אַ ריי הייזער זענען אַרומגעכאַפּט געוואָרן דורך פלאַמען. ביינאַכט פלאַקערט איבערן צפון־ראַיאָן פון דער שטאָט אַ ריזיק פייער. עס איז אָבער אַ פאַקט, אַז אין משך פון די זעקס טעג, וואָס זענען איצט אַדורך זינט דער דייטשישער אַקציע קעגן דעם וואַרשעווער געטאָ, האָבן די יידן זיך נישט אונטערגעגעבן און ווייזן אַרויס אַ דעצידירטן ווילן פון ווייטערדיקער פאַרטיידיקונג און קאַמף, און עס ווערט פאַרגעזען, אַז ער וועט דויערן אַ לענגערע צייט. — די דאָזיקע יידיש־דייטשישע מלחמה האָט אַרויסגערופן מיטלייד און באַוווּנדערונג מצד דעם אַרישן וואַרשע און אַ קאָנסטערנאַציע אין די דייטשישע קרייזן, וועלכע האַלטן — און מיט רעכט — די לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפן אין וואַרשע, פאַר אַן אומגעוויינלעכער דייטשישער קאָמפּראָמיטאַציע. די כלומרשטע אַלצוויסנדיקע און אַלמעכטיקע געסטאַפּאָ האָט נישט באַוויזן קעגנצווירקן אַזאַ אויסגעצייכנטער ווידערשטאַנד־ און קאַמף־צוגרייטונג פון דער יידישער באַפעלקערונג אַזוי ווייט, אַז די פאַראייניקטע כוחות פון דער זשאַנדאַרמעריע, ס. ס. און ווערמאַכט זענען נישט געווען ביכולת, נישט געקוקט אויף די ביזאיצטיקע אַטאַקעס במשך 6 טעג, גובר צו זיין דעם דאָזיקן ווידערשטאַנד.

איינע פון די קאָנספּיראַטיווע טאָג־צייטונגען אין וואַרשע גיט איבער אינעם נומער פון 21־טן אַפּריל די פאָלגנדיקע רעלאַציע פון אַן עד ראיה פון די יידיש־דייטשישע קאַמפן:

„אין משך פון די צוויי מלחמות האָב איך אָנטייל גענומען אין אַ סך שלאַכטן, אָבער קיין איינע פון זיי האָט אויף מיר נישט געמאַכט אַזאַ אויפטרייסלענדיקן איינדרוק, ווי די נעכטיקע. אונטער די פלאַמען פון צובושעוועטע שריפות, ביים געקנאַל פון פעלד־האַרמאַטן און פון גראַנאַטן־וואַרפער, וועלכע האָבן זיך געפונען אויף דעכער, ביים שטעפּעריי פון שווערע מאַשין־געווער האָבן זיך גערוקט פאַרויס די דייטשישע סאַפּערן צום יידישן ווידערשטאַנד־נעסט, כדי אונטערצולייגן אונטער אים אַ דינאַמיט־לאָדונג. מען האָט אויך באַנוצט פייערוואַרפער. נאָך די דאָזיקע צוגרייטונגען איז אַרויס צום שטורעם די דייטשישע אינפאַנטעריע און איז געוואָרן ביי יעדן פרוו צוריקגעשטויסן דורך די יידן. בלויז אויף איין אָפּשניט האָב איך אָנגעציילט 15 דערהרגעטע און 138 פאַרוווּנדעטע דייטשן. די יידן פאַרמאָגן מאַשין־ביקסן און אַ גרויסע צאָל גראַנאַטן. זיי פאַרטיידיקן זיך פאַרביסן און דעצידירט. אויף די טאַנקן און [פאַנצער־]

אוויטאָם שיטן זיך פלעשער מיט בענזין. איך האָב געזען אַ ברענענדיקן דייטשישן טאַנק, פון וועלכן מען האָט אַרויסגעטראָגן די אָפּגעבריטע מאַנשאַפט“.

אויסנוצנדיק די בהלה, וואָס איז צוליב די קאַמפן אויסגעבראָכן אויף די געטאָ-פּעריפעריעס, האָט זיך אַרויסגעגנבעט פון געטאָ אַ געוויסע צאָל יידן און זיך פאַרשטעקט אין די אַרישע ראַיאָנען. די דייטשן גרייטן אויף די נאָענטסטע טעג אַ ברייטע אַקציע פון זוכן און כאַפּן די דאָזיקע יידן. די דייטשישע מאַכט האָט פאַרעפנטלעכט אַ פאַראָרדענונג וועגן טויט-שטראָף אָדער קאָנצלאַגער נישט בלויז פאַר די אַריער, וואָס באַהאַלטן אויס יידן אָדער העלפן זיי דורך צושטעלן שפּייז, קאָמוניקאַציע-מיטלען וכדומה, נאָר אויך פאַר די, וואָס ווייסן וועגן די אויסבאַהאַלטענע יידן און גיבן נישט צו וויסן וועגן דעם די דייטשישע מאַכט-אָרגאַנען.

צ. א. פון אינערן-מינ., דעלעגאַטור-אַרכ. טעקע נ' 458, פּראָ מעמאָריא פון „סאָבאָל“.[1]
איבערזעצט פון פויליש.

66. וואַרשע, דעם 26־טן אַפּריל 1943

ידיעות פון דער פּ.פּ.ר.־אויסשפּירונג וועגן די קאַמפן אין געטאָ און די פאַרלוסטן פון די דייטשן [1]

1. דעם לעצטן האָנערשטיק האָבן יידישע קאַמפסדרוזשינעס געפּרוווט דעראָבערן דעם פּאַוויאַק. דער פּרווו איז נישט געלונגען. די קעמפער האָבן פאַרלוירן 20 מאַן.[2])

2. דעם לעצטן פרייטיק האָט די ראַדיאָ-סטאַציע „שוויט“ אָנגעגעבן אַ קאָמוניקאַט וועגן די קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ און אַן אַפּעל צו לאָנדאָן און מאָסקווע וועגן באָמבאַרדירן בערלין.[3])

---

1 קריפּטאָנים פון דעם רעגירונגס-דעלעגאַט יאַנקאָווסקי.

1 דאָס זענען ידיעות, וואָס דער אויסשפּיר-אָפּטייל פון פּ.פּ.ר. האָט זיך דערוווּסט פון דייטשישע קוועלן.

2 די דאָזיקע ידיעה, הגם זי האָט נישט קיין דעקונג פון יידישן צד, איז געווען עקשנותדיק קאָלפּאָרטירט אין דער פּוילישער אונטערערדישער פּרעסע, וועלכע האָט געשריבן אַזאַ גוזמא, אַז די יידן האָבן דעראָבערט די פּאַוויאַק-תּפיסה. דער ציטירטער דאָקומענט שטעלט פעסט, אַז עס זענען געווען פּרוון צו אַטאַקירן דעם פּאַוויאַק, אָבער זיי זענען דורכגעפאַלן.

3 זע דעם דאָק. נ' 58.

3. די דייטשישע פאַרלוסטן אין געטאָ אין משך פון די ערשטע צוויי טעג ווערן דורך די דייטשן אָפּגעשאַצט אויף 150 דערהרגעטע, ביז פרייטיק און חגא — 700 טויטע און פאַרוווּנדעטע. די ס. ס.-אָפּטיילונגען פון גראָכאָוו האָט געליטן אַ פאַרלוסט פון 70 מענטשן צוזאַמען מיטן קאָמאַנדיר.

4. אין דעם גרויסן דאָנערשטיק איז איבער וואַרשע געפלויגן אַ סאָוויעטישער אויסשפּיר-אַעראָפּלאַן.

5. וואַסער איז אין געטאָ פאַראַן, טראָץ דער אויסשליסונג, אָבער מיט אַ שוואַכן דרוק (אין פּאַרטערס און אין קעלערס). דאָס געניויע אויסשליסן די וואַסער-לייטונג איז נישט מעגלעך געווען. דער עלעקטרישער שטראָם איז נישט אָפּגעשלאָסן. די דייטשן האָבן אויפגעריסן אַ ריי קאַנאַליזאַציע-אַרויסגענג, כדי נישט צו דערלאָזן צו דער קאָמוניקאַציע מיט דער אַרישער זייט. דאָס רופט אַרויס ריזיקע שאָדנס און קאַנאַליזאַציע-שוועריקייטן פאַר גאַנץ וואַרשע.

6. אין זשאָליבאָזש האָט מען קאָלפּאָרטירט אַ מאַשין-געשריבן פלוג-בלאַט: אַ באַגריסונג פאַר די פּאָליאַקן פון דעם יידישן פּראָלעטאַריאַט, וואָס קעמפט „פאַר אונדזער און אייער פרייהייט“.[4])

7. פרייטיק פאַרטאָג האָט מען אין דער מאָקאָטאָווער תפיסה געבראַכט צופירן אַן אויטאָ מיט יידישע פרויען ס׳רוב יונגע און איין מאַן. הינטער זיי איז געפאָרן אַן אויטאָ מיט ס.ס.-מענער. אין פּאָוואָנזעק[5] האָט מען טראַנספּאָרטירט יידישע פרויען מיט טראַמווייען. וווהין, איז נישט באַוווּסט. היינט שטייט אויף דער ליניע אויף פּאָוואָנזעק אַ פראַכט-צוג. זייער 16 וואַגאָנען זענען באַלאָדן מיט יידן. עס היטן זיי לעטישע ס. ס. די יידן בעטן זיך וואַסער. געוויסע פון זיי קויפן אונטער די וועכטער.

11. אין דער פירמע זאַמבראָווסקי האָבן ס. ס.-אָפיצירן יענע וואָך באַשטעלט צוויי טויזנט קאָפּיעס פון דעם פּלאַן פונעם יידישן ראַיאָן.

אַרכ. פון פּאַרטיי-געשיכטע אינסט.,
דריטע סעקציע, מאַטעריאַלן פון אויסשפּיר
פון צ. ק. פּ. פּ. ר. נומ׳ 233, מעלדונג נומ׳ 41
איבערזעצט פון פויליש.

---

[4] זע דעם דאָק. נ׳ 60.

[5] אַ פאָרשטאָט אין דער צפון-זייט פון וואַרשע, נישט ווייט פונעם געטאָ.

67. וואַרשע, דעם 29־טן אַפּריל 1943

שילדערונג פֿון די געטאָ־קאַמפֿן פֿון 19־טן ביזן 27־טן אַפּריל 1943 אין צענטראַלן אָרגאַן פֿון אַ. ק.

וואַרשע

די פֿאַרטיידיקונג פֿון וואַרשעווער געטאָ

מאָנטיק, דעם 19־טן ד. ח. האָט די דייטשישע פּאָליציי, באַוואָפֿנט מיט האַנט־מאַשין־געווער, באַשטעלט ענג דאָס וואַרשעווער געטאָ. פּאַרטאָג זענען פֿון צוויי זייטן, פֿון די נאַלעווקעס און סטאַווקעס אַריינגעפֿאָרן אויף אויטאָס עטלעכע הונדערט ס.ס.־מענער מיט דער אויפֿגאַבע צו ליקווידירן פּולשטענדיק דאָס גרויסע געטאָ, וואָס ציילט אָפֿיציעל 40 טויזנט יידן און צוזאַמען מיט די נישטרעגיסטרירטע — קרוב 80 טויזנט.

ווען מען האָט אויף דער זייטיקער ליניע אויף סטאַווקיגאַס אַוועקגעשטעלט דעם צוג, און די ס. ס.־מענער האָבן גענומען זאַמלען דעם ערשטן יידן־טראַנספּאָרט, זענען געפֿאַלן שאָסן און עס האָבן אויפֿגעריסן גראַנאַטן. די יידישע קאַמפֿס־אָרגאַניזאַציע האָט אָנגעהויבן די פֿאַרטיידיקונג פֿונעם געטאָ. די לכתחילהדיקע אינדיווידועלע זעלבשוץ האָט זיך גענומען פֿאַרוואַנדלען אין אַן אָרגאַניזירטער זעלבשוץ.[1] עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ רעגולערער גאַסן־קאַמף, וואָס זיין גרעסטע שפּאַנונג איז געווען אין דער נאַכט פֿון מאָנטיק אויף דינסטיק. עס זענען דערהרגעט געוואָרן אין קאַמף עטלעכע צענדליק דייטשן, דערהויפּט ס. ס.־מענער, און אַ סך זענען פֿאַרוווּנדעט געוואָרן, ביידע צדדים האָבן זיך באַנוצט מיט מאַשין־געווער, ביקסן, גראַנאַטן און פּיסטאָלעטן. די יידן האָבן דורכגעפֿירט עטלעכע אָנגריף־אַקציעס, און אין זייער רעזולטאַט זענען געווען דערהרגעטע מחוץ די געטאָמויערן. למשל אויפֿן ראָג פֿון די גאַסן באָניפֿראַטן און קאָנוויקטאָרסקע האָט מען אויסגעראָטן אַ פּאַטראָל פֿון דער דייטשישער פּאָליציי אין באַשטאַנד פֿון 5 פּאָליציי־לייט.[2]

---

[1] פֿאַקטיש איז געווען פֿאַרקערט: דער אָרגאַניזירטער קאָלעקטיווער ווידערשטאַנד האָט אַרויסגערופֿן אַ כוואַליע פֿון אינדיווידועלן ווידערשטאַנד.

[2] דאָס איז פֿאַקטיש געווען דער אָנגריף מצד דער אַ. ק.־גרופּע (זע דעם דאָק נ׳ 57). עס איז כאַראַקטעריסטיש, אַז דער

די קאַמפן האָבן געדויערט במשך דינסטיק־מיטוואָך און דאָנערשטיק. די דייטשן, האַנדלענדיק [איצט] מער פאָרזיכטיק, האָבן אַריינגעפירט אינעם קאַמף אַ קליינע צאָל טאַנקען, פעלד־אַרטילעריע און קעגנפאַנצער־האַרמאַטן און אַפילו אָנגעווענדט אַ לופט־אָבסערוואַציע. דער ציל פון דער דייטשישער פאָליציי איז געווען צו צעקלאַפן די [יידישע] פאַרטיידיקער אויף לויזע גרופן און לויזע ווידערשטאַנד־פונקטן. די דייטשן האָבן אָנגעווענדט אין אַ גרויסער מאָס שריפות ווי אַ מיטל צו צעברעכן דעם ווידערשטאַנד. זיי האָבן אויסגעשלאָסן דעם וואַסער־צושטראָם צו די געטאָ־גאַסן. די יידן האָבן גענומען אונטערצינדן די רוישטאָף־ און סחורות־מאַגאַזינען, די פאַבריקן און גאַרבערייען און געלאָזט מיטן רויך דעם ריזיקן און פאַר די דייטשן ווערטפולן אוצר, וואָס זיי האָבן אָנגעזאַמלט אין געטאָ. דאָס געטאָ איז איינגעהילט געוואָרן אין פלאַמען און רויך־כמאַרעס. די שריפות דויערן אָן איבעררייס ביזן היינטיקן טאָג.

אין דער נאַכט פון 22־טן אויפן 23־טן פון דעם חודש האָט אַ גרופע יידן געפרוווט אַנטלויפן דורך דער גאַס וואָלנאָשטש.[3] דאָס פייער פון די דייטשישע האַנט־מאַשין־געווער האָט אוממעגלעך געמאַכט דאָס אַנטלויפן. בעת די קאַמפן דעם 23־טן ד. ח. האָבן [די יידן] צעשטערט, לויט נישט־קאָנטראָלירטע ידיעות, עטלעכע דייטשישע טאַנקען. די צאָל דערהרגעטע און פאַרוווּנדעטע איז געשטיגן פילפאַכיק. אין אָוונט האָט מען געוואָרפן אַ באָמבע אונטער אַ דייטשישן אויטאָ אויף פרעטאַ־גאַס.[4] עס זענען אומגעקומען עטלעכע ס. ס.־מענער און צוויי ציווילן.

שבת, דעם 24־טן ד. ח., האָט זיך די אָרגאַניזירטע קאָלעקטיווע זעלבשוץ איינגעבראָכן. עס פאַרטיידיקן זיך נאָך לויזע ווידערשטאַנד־גרופן אין דער טיפעניש פונעם געטאָ.[5]

אָפיציעלער אָרגאַן פון אַ. ק. האָט נישט געוואָלט מודה זיין, אַז דאָס איז געווען אַן א. ק.־אַקציע, נאָר אַ יידישע. אַזוי ווייט איז געגאַנגען דאָס אָפיציעלע אָפּטרייסלען זיך פון אַ וועלכן נישט איז מגע ומשא מיט יידן! זע וועגן דעם — דעם דאָק. נ׳ 76 („מאָניטערס“ בריוו).

[3] ביי דער פעריפעריע פונעם געטאָ נישט ווייט פונעם בית עולם אויף אָקאָפּאָווע־געניטע.

[4] אויך דאָ וויל דער צענטראַלער אָרגאַן פון אַ. ק. נישט מודה זיין, אַז דאָס איז אַן אַקציע פון פּאָליאַקן און נאָך דערצו לינקע — די פאָלקס־גוואַרדיע (זע דעם דאָק. נ׳ 54).

[5] נישט ריכטיק, ווייל דעם 27־טן אַפּריל זענען פאָרגעקומען די גרויסע שלאַכטן אין די צוויי גרענעץ־פונקטן פון געטאָ: אויף לעשנאָ און מוראַנאָווער פּלאַץ.

די דייטשן האָבן אָנגעהויבן צונויפצוזאַמלען די יידן אויפן
אומשלאַג-פּלאַץ צו דערפּאָרטאַציעס.
דעם 25-טן, 26-טן, 27-טן ד. ח. זענען די קאַמף-ווי-
דערקולן געווען שווערער. די שריפות בושעווען מיט אַ שטייגנ-
דיקער קראַפט. די אַלץ-שווערערע געטאָ-פּאַרטיידיקונג דוי-
ערט נאָך אַלץ.

אַרכ. פון פּאַרטיי-געשיכטע אינסט.
דריטע סעקציע, „בולעטין אינפאָרמאַציני“
נ׳ 17 (172) פון 29-טן אַפּריל 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

68. וואַרשע, דעם 28־טן אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע וועגן די פאַרלוסטן פון די דייטשן

[...] אינעם גאַסן-קאַמף האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דעם
יידישן ווידערשטאַנד קאָן מען נישט ברעכן, אַז ער וועט
אַלנפאַלס דויערן אין משך פון לאַנגע וואָכן. די פּאַרטיי-
דיקער האָבן זיך באַריקאַדירט אין די הייזער און פאַר-
וואַנדלט זיי אין פעסטונגען פאַראייניקטע מיט אונטערער-
דישע קאַנאַלן. זיי האָבן זיך באַנוצט מיט די קאַנאַלן אויך
ווי מיט פאַרבינדונגס-וועגן. די דייטשן האָבן פאַרלאָרן אין
משך פון צוויי טעג לערך 700 טויטע און פאַרוואונדעטע, דע-
ריבער האָבן זיי רעזיגנירט פון [אָפענעם] קאַמף און באַ-
שלאָסן אויסצורויטן די [געטאָ-] פּאַרטיידיקער מיט פייער.
זיי האָבן אונטערגעצונדן דאָס געטאָ פון אַלע זייטן, באַ-
וואָרפן מיט צינד-באָמבעס פון עראָפּלאַנען און זיך באַגרע-
נעצט צו היטן די גרענעץ-מויערן.
„נאָווי דזשען“ נ׳ 551 פון 28-טן אַפּריל 1943
איבערזעצט פון פויליש.

69. וואַרשע, דעם 28-טן אַפּריל 1943

אינפאָרמאַציע וועגן פאַרניכטן דורך די יידן דייטשישע טאַנקען

פון געטאָ קומען אָן אַלץ נייע ידיעות וועגן דעם פאַר-
נעם פון דער בעסטיאַליטעט פון די היטלעריסטישע רוצחים.
די ס. ס.-רוצחים צינדן אונטער גאַנצע הייזער-בלאָקן, כדי
צו צווינגען די באַפעלקערונג, זי זאָל אַרויסגיין פון באַהעל-

מענטש. גלייך זונטיק איז אָפּגעשניטן געוואָרן דער צושטראָם פון וואַסער, גאַז און ליכט. עס איז נישטאָ מיט וואָס צו לעשן. שרעקלעך איז דאָס אויסזען פון די מענטשן, וואָס קומען אַרויס פון די פלאַמען, אין אָפּגעברענטע מלבושים, מיט פאַרשוואַרצטע פון פייער און רויך פנימער. פרויען און קינדער, וואָס ווערן משוגע פון אויסמאַטערונג, הונגער, שרעק, ווערן געטריבן אויף די פלעצער. דאָס זענען די טראָפּען פון די היטלעריסטישע „זיגער". דאָס זענען די, וואָס „גיבן זיך אונטער". אונטערן פייער פון האַרמאַטן, אין אַ פרעסנדיקן רויך, אָן וואַסער און ברויט קעמפט די יידישע באַפעלקערונג ווייטער העלדיש. די יידישע קעמפער האָבן דערלאַנגט די דייטשן גרויסע קלעפ. זיי האָבן פאַרברענט מיליטערישע און פאַבריק=מאַגאַזינען אין געטאָ. זיי האָבן אויך אונטערגעצונדן דעם היטלעריסטישן אוצר, דעם א. ג. „ווערטערפאַסונג", וווּ עס האָט זיך געפונען דאָס האָב און גוטס, וואָס מען האָט צוגערויבט בײַ די יידן. אויף די געטאָגאַסן האָבן [די יידישע קעמפער] פאַרניכטעט עטלעכע טאַנקען.

„גלאָס וואַרשאַווי"
נ' 21 (30) פון 28=טן אפּריל 943=.
איבערזעצט פון פויליש.

70. וואַרשע, געטאָ, און „אַרישע" זייט, 8—10 מאַי 1943

שילדערונג פון דעם אַרויסגיין דורך די קאַנאַלן פון דעם ברענענדיקן געטאָ [1]

דער קאַנאַל

נאָכן פאַרלאָזן דעם בונקער אין זאַקלאַד,[2] האָבן מיר זיך איינגעאָרדנט בײַ די מיסט=פירער, פראַנציסקאַנער 22. ווי אַ קרעט דאַרף מען זיך גראָבן דורך דער ערד צום בונקער. דער בונקער איז ערגער איינגעאָרדנט ווי אין זאַקלאַד. ס'איז שרעקלעך שמוציק און דושנע. אַ צונויפקלויב פון פאַרשידענע טיפּן מענטשן: שמוגלער, פורמאַנעס, אונטער=

---

[1] דעם 10=טן מאַי איז אַרויסגעפירט געוואָרן דורך דער פאָלקס=גוואַרדיע די צווייטע גרופּע געטאָ=קעמפער (פון זשאָב) דורך די קאַנאַלן.

[2] נאָכן קאַמף מיט דייטשן דעם 1—3=טן מאַי אינעם בונקער פון דער באַזאָרג=אַנשטאַלט (זאַקלאַד זאַאָפּאַטשעניאַ).

וועלט און מיטלשטאַנד. דער קאָמענדאַנט פון בונקער, גזשענדאַ, איז נישט קיין שלעכטער בחור. דער בונקער האָט אַ גרויסע מעלה — אַ פאַרבינדונג מיט די שטאָטישע קאַנאַליזאַציע-קאַנאַלן. דער בונקער פאַרמאָגט 5 צימערן. אין ערשטן צימער, ווו ס'געפינט זיך דער ברונעם, מיט דער אוביקאַציע און אין דעם צווייטן — איז איינקוואַטערירט די אַריסטאָקראַציע פון די מיסט-פירער. אין צוויי צימערן ביים קאַנאַל — די נידעריקערע טיילן פון די מיסט-פירער. מיר, ביז 50 חברים פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע, האָבן זיך איינגעאָרדנט אין ערשטן און אין צווייטן צימער ביים איינגאַנג. הונגער, שמוץ, און דאָס פעלן לופט צום אָטעמען האָט קאָלאָסאַל געווירקט אויף אונדזער פיזישן צושטאַנד. הגם פיזיש אָפּגעשוואַכט, זענען מיר גייסטיק געווען געשטאָלט אין אונדזער גלויבן. נאַכט ביי נאַכט שפּאַנען „זשאָב״[3]-פּאַטראָלן צווישן חורבות און ברענענדיקע הייזער זוכנדיק וועגן אַרויסצובאַקומען זיך פון ברענענדיקן גיהנום. פון צייט צו צייט אַ צוזאַמענשטויס, אַ שיסעריי. מיר שפּאַנען ווייטער. אויף אונדזער דאָרנדיקן וועג, וואָס איז מיט מתים געפּלאַסטערט, טרעפן מיר מענטשן מיט אויסגעלאָשענע אויגן, ביים פייער פון די ברענענדיקע הייזער [קאָכן זיי] אַביסל עסן. העלפט, בעטן זיי מיט אַ צעבראָכענער שטימע — אַביסל פּראָדוקטן, אַ ליכט, אַ פּודעלקע זאַפּאַלקעס, אָרדנט אונדז איין אין אַ בונקער. — מיר קומען אַנטקעגן זייערע פאַרלאַנגען לויט אונדזערע מעגלעכקייטן.

אין אַ פינצטערן אָוונט פּאַטראָלירנדיק אונדזער געגנט דערהערן מיר אַ פאַרדעכטיק גערויש. בליץ שנעל פאַרנעמען מיר אַ פּאָזיציע האַלטנדיק די מאַשינען גרייט צום קאַמף. דער גערויש ווערט דייטלעכער און דערנעענטערט זיך אין אונדזער ריכטונג. מיר זעען שוין שאָטנס, וואָס גייען אין אַ מיליטערישער אָרדנונג. מיר הויבן זיך אָן פאַרטראַכטן ווער קען דאָס זיין. יידן? גייען נישט ביינאַכט אין אַזאַ גרויסער צאָל. ס'איז העכסט וואַרשיינלעך דייטשן. כ'נעם אַ גראַנאַט אין דער רעכטער האַנט און פרעג, ווער גייט. שטיין בלייבן. — יעלען,[4] דאָס זענען מיר. ווייסט אויס אייגענע. פּאַראָל! די גרופּע ענטפערט דעם זשאָב-פּאַראָל. זאָלן צוויי קומען נעענטער. ס'דערנעענטערן זיך צו אונדז צוויי חברים. וואָס האָט פּאַסירט? דער בונקער אויף מילע 18 איז פאַרגאַזעוועט געוואָרן דורך דייטשן. די גרעסטע טייל זענען

3 זשאָב — ייד. ק״אָרג.
4 הערש, בערלינסקי.

טויט. אַט דאָס ביסל איז געבליבן. פינצטער איז אונדז געוואָרן פאַר די אויגן, אָנקוקנדיק די חברים צעשעדיקטע און פאַרבלוטיקטע פון גראַנאַטן־שפּליטער, אויסגעקרימטע פּנימער פון גאַז, צעריסענע מלבושים, לעבעדיקע מתים. מיר האָבן די חברים איינגעאָרדנט אין אונדזער בונקער, באַנדאַזשירט די וואונדן און געגעבן עסן. באַלד דערנעענטערט זיך אַ צווייטע גרופּע. צוויי פון פראָנט אַלס אויסשפּירער. זיי גייען גלייך אויף אונדזער וואַר־פּאָסטן. מיר לאָזן זיי צו אויף אַ מהלך פון 5 מעטער, און שפּרינגען אַרויס פון אונדזער פּאַרמאַסקירונג, ע, חברה, איר זענט נישט פאָרזיכטיק. די צוויי חברים פאַרטיידיקן זיך. סאיז פינצטער, עס איז שווער צו באַמערקן. זיי מעלדן דאָס מערדעקס[5] גרופּע קומט אָן. די חברים דערציילן דאָס ביינאַכט דעם 7־טן האָט די גרופּע געדאַרפט אַרויס דורכן קאַנאַל מילע 69 צו לובעצקאַ און וואָלינסקאַ, איז זי אַ גאַנצע נאַכט באַשאָסן געוואָרן דורך דייטשן פון מאַשין־געווער און ס'איז געווען נישט מעגלעך זיך אַדורכצורייסן. אַ גאַנצן טאָג זענען מיר געווען אין די חורבות, הייַנט אָוונט, ווען מיר זענען צוגעקומען צו מילע 69 צום בונקער, איז דער בונקער צעשטערט און דער אַרייַנגאַנג צום קאַנאַל פאַרשיט. יידן, וואָס מיר האָבן דאָרט אָנגעטראָפן, האָבן איבערגעגעבן דאָס אַ יידישער קאַפּוש האָט הייַנט אויסגעגעבן דעם בונקער. אויף צוריקוועגס האָבן מיר געטראָפן אויפן חורבן פון מילע 18, ביינאַכט גיבן מיר איבער אייַנצלהייטן פון מילע 18.

די זעלבע נאַכט, דעם 18־טן מאַי שיקן מיר אַ געמישטע גרופּע מיט פּאַוולען[6] אַלס קאָמענדאַנט דורכן קאַנאַל טלאָמאַצקע 5. יעדער פון דער גרופּע באַקומט צו צוויי טויזנט זל., אַדרעסן און טעלעפאָנען. מיט דער גרופּע גייען מיט צוויי חברים אָבסערוואַטאָרן, וואָס דאַרפן זיך צוריקקערן און אָפּגעבן אַ באַריכט פון דער אַקציע. מיט שפּאַנונג וואַרטן מיר אויף די רעזולטאַטן פון דער אַקציע. די אָבסערוואַטאָרן קומען צוריק און גיבן איבער: די גרופּע איז אַרויס אויף טלאָמאַצקע. זיי האָבן אָנגעטראָפן אויף פּייערלעשער, מיר האָבן געהערט געשפּרעכן און דאַן אייַנצעלנע שאָסן, די גרופּע איז זיך פאָנאַנדערגעלאָפן, מיר האָבן זיך צוריקגעקערט, די קלאַפּע איז געבליבן אָפן. דעם צווייטן אָוונט האָבן מיר געשיקט אַ צווייטע גרופּע דורך טלאָמאַצקע. די גרופּע איז צוריקגעקומען און איבערגעגעבן: מיר

5 מרדכי גראָוואַס, פון השומר הצעיר.
6 אהרן בריסקין, פון פּ. פּ. ר.

האָבן געפּרוווט עפענען די קלאַפּע, האָבן מיר געהערט דייטשע שטימען און די קלאַפּע איז באַשאָסן געוואָרן דורך מאַשין־פּיסטאָלעטן.

מיר שטעלן צונויף אַ דריטע גרופּע און שיקן אין קאַנאַל זוכן אַ פרישן וועג, כדי זיך אַרויסצובאַקומען. קיין אַנדערער אויסוועג איז נישט דאָ. עס דויערט אַ געוויסע צייט און די גרופּע קומט צוריק מיט אַ פריילעכע בשורה אויף די ליפּן: „מיר האָבן געטראָפן אין די קאַנאַלן אונדזערע חברים פון דער אַרישער זייט מיט קאַנאַליזאַטאָרן, זיי וואַרטן אויף אונדז.[7] מיר מוזן שוין גיין ס'איז דאָ אַ וועג זיך אַרויסצובאַקומען". און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן דער דראַמאַטישער אַקט.

ביים אַריינשפּרינגען אין קאַנאַל האָט זיך איינגעבראָכן מאָסיע[8] זי איז פאַרוווּנדעט אין קאָפּ. זי בעט: לאָזט מיך איבער, איך קאָן נישט, כ'וועל נישט אויסהאַלטן! — זי באַקומט פון מיר אַ שטרענגע אויספאָדערונג, זי באַקומט צוריק די גלייכגעוויכט און האַלט זיך שפּעטער נישט שלעכט. ערגער איז געווען מיט מיכאַלן[9] און יהודהן.[10] פאַרטשאַדעט פון גאַז, דערשעפּט פיזיש לייגן זיי זיך אַלע מאָל אין שטינקנדיקן וואַסער. זיי בעטן: לאָזט אונדז איבער, מיר וועלן דאָ שטאַרבן, מיר ווילן אייך נישט שטערן דעם וועג. — אייערע ווערטער ווערן נישט גענומען אין באַטראַכט ווי לאַנג דאָס האַרץ קלאַפּט ביי אייך מוזט איר גיין. אָפּגעלירט נישט צו אונדזער געוויסן. ס'וועט אייך גאָרנישט העלפן. קיין אַנדערן אויסוועג האָבן מיר נישט. טראָגן אָדער פירן אייך קען מען נישט צוליב דעם געבוי פון די קאַנאַלן, איבערלאָזן אייך הייסט טויט, פאָרויס, חברים, מיט די לעצטע כוחות, פאָרויס, נישט פאַלן פון מוט און אויך איר וועט דעם ציל דערגרייכן. 6 קאָסטקעס צוקער, וואָס כ'האָב גענומען צו מיר אין קעשענע, האָבן געראַטעוועט די 2 חברים. נאָר מענטשן מיט אייזערנע הערצער און שטאָלענעם ווילן האָבן געקענט ווירקן דאָס מ'זאָל יענעם אונטערהאַלטן און אַליין

---

7 דאָס איז געווען דער יידישער פאַרבינדלער „קאַזשיק", ראַטהייזער מיט די צוויי פּוילישע קאַנאַל־פירער.

8 אַלטמאַן, זי איז געווען פאַרגאַזט אויף מילע 18 און איז ניצול געוואָרן.

9 רויזענפעלד, דער פּ. פּ. ר.־פאָרשטייער אין שטאַב פון דער ייד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. איז אויך געווען פאַרגאַזט אויף מילע 18.

10 וועגראָווער, פון השומר הצעיר, אויך פאַרגאַזט אויף מילע 18.

זיך נישט איינברעכן. ביז אַ פּופּציק באַיאָוועצעס זענען מיר געווען אין קאַנאַל, ביז איבער די קני אין שמוציקן וואַסער, מיט ליכט אין די הענט, איינגעבויגן אין דרייען, אויסגעשמירט זענען מיר געווען פון טינעף, זענען מיר געקראָכן פון גרויסע קאַנאַלן אין מיטעלע, פון מיטעלע אין קליינע, פון צייט צו צייט אָן אַפּרו, מיר זיצן ביזן ברוסטקאַסטן אין וואַסער, „אָפּגערוט, אויסגעבאָדן" אין שמוץ און טינעף, מיר קריכן ווייטער, און אַזוי האָט עס זיך געצויגן אָן אַ סוף און אָן אַן עק. יעדע מינוט — אַ שעה, יעדע שעה — אַ טאָג, יעדער טאָג — אַ יאָר, ביז מיר זענען דערקראָכן צום וולאַז.[11] מיר וואַרטן. ביינאַכט קומען די באַפרייער און ברענגען אַ קעסעלע זופּ. יעדער באַקומט עטלעכע לעפל עסן. פון 5 — 6 דאַרפט איר זיין גרייט, ווערט אונדז געמאָלדן. ס'וועט קומען אַן אויטאָ און איר פאָרט אין וואַלד. מיר וואַרטן אומגעדולדיק. דער זייגער ווייזט שוין מיט מזל 5, 5,30 און פּלוצים אין גאַס אַ שיסעריי. ס'איז 7, ס'איז שוין 8 אַזייגער, ניט דאָ קיין פויגל. די חברה בונטעווען זיך, אַרויס אין גאַס! — הערן זיך שטימען. 30 שעה קריכן מיר און שטייען אין טינויפּעס. מיר ווילן אומקומען דאָ אין קאַנאַל. אַרויס אין גאַס און אָנהויבן דעם קאַמף! די אָנפירונג איז געווען איבערצייגט, דאָס אַרויס אין גאַס ביי טאָג אַליין הייסט 100% טויט פאַר אַלע. דער פיזישער צושטאַנד פון די חברים איז אַזוי שרעקלעך, דאָס די גרעסטע טייל וועט נישט קאָנען קעמפן. די אָנפירונג האָט באַשלאָסן איבערצושיקן אַ טייל חברים אין אַ צווייטן וולאַז און איבערוואַרטן ביזן אָוונט. און אָוונט אַרויס פון קאַנאַל און אונטער די פליגל פון דער נאַכט דורכרייסן זיך דורך וואַרשע. נאָכן איבערשיקן אַ טייל חברים אין אַ צווייטן וולאַז, איז געקומען דאָס גליק און גלייכצייטיק דאָס אומגליק (דאָס גליק וואָס אַ טייל חברים זענען אַרויס פון קאַנאַל און ווייטער פאָרגעזעצט דעם קאַמף. דער אומגליק — דורכן אַרויס פון אַ טייל חברים איז דער וולאַז באַקאַנט געוואָרן דער זשאַנדאַרמעריע און די אַנדערע טייל האָט נישט געקענט אַרויס און איז אומגעקומען).

פּלוצים דערהערן מיר אַ קלאַפּ אין דער קלאַפּע. מיר רעכענען: דייטשן, מיר ציען זיך צוריק און גרייטן דאָס געווער. די קלאַפּע עפנט זיך און מיר הערן אַ געשריי: אַרויס! ס'איז דאָ אַן אויטאָ, מיר הייבן אָן אַרויסצוקריכן. די גאַס פון פּראָסטע איז באַשטעלט פון פּ. פּ. ר. און עט=

[11] אַרויסגאַנג.

לעבע חברים פון זשאָב, דער שאָפער ווערט געהאַלטן אונ־טער געווער. הונדערטער מענטשן קוקן מיט פאַרווונדערונג דורך די פענצטער און פאַרמאַכטע טויערן וועגן די גע־וואַגטקייט פון די יידישע קעמפער. מיר, עטלעכע דרייסיק חברים, זיצן אויף דעם אויטאָ. פון דער וויטנס זעען מיר אויס ווי אַ קופּע מיסט. צוליב אָביעקטיווע סיבות מוז דער אויטאָ אָפּפאָרן און קען נישט וואַרטן אויף די איבעריקע חברים. נישט דאָ קיין אויסוועג, אָדער מיר וואַרטן און אַלע גייען פאַרלוירן, אָדער מ׳רייסט אַרויס דעם טייל פון אונ־טער די נעגל פון טויט. קשאַק[12] גיט אַ באַפעל און דער אויטאָ רירט פון אָרט.

הערש בערלינסקי: זכרונות.
אַרכ. פון ייד. נאַצ. קאָמ.

71. וואַרשע, דעם 11־טן מאַי 1943

אינפאָרמאַציע וועגן נייע קאַמפן פון בונקער־גרופן אין געטאָ

געטאָ. די ליקווידאַציע דויערט ווייטער. עס ווערן פאַר־ברענט די לעצטע הייזער. לעצטנס האָבן [די דייטשן] אָנ־געטראָפן אויף עטלעכע קעלערס מיט אויסבאַהאַלטענע יידן, וועלכע האָבן גענומען שטעלן אַ ווידערשטאַנד. עס האָט זיך פאַרקניפּט אַ שלאַכט. די דייטשן האָבן באַנוצט קעגנפאַנ־צער־האַרמאַטלעך.

פון קראָקע איז געקומען אַ ספּעציעלע קאָמיסיע אויס־צופאָרשן, פון וואַנען די יידן האָבן באַקומען געווער.

אַרכ. פון פאַרטיי־געשיכטע אינסט.
דריטע סעקציע. דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
ראַפּאָרט פון אינערן־דעפּאַרטאַמענט נ׳ 156.
איבערזעצט פון פויליש.

---

12 קשאַטשעק — וולאַדיסלאַוו גאיק, אַן אָפיציר פון פאָלקס־גוואַרדיע, וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער אַקציע פון אַרויספירן די געטאָ־קעמפער דורך די קאַנאַלן פון געטאָ.

72. וואַרשע, דעם 11־טן מאַי 1943

נייער ס.אָ.ס.־רוף קיין אויסלאַנד וועגן הילף

פאַר זיגעלבוים און שוואַרצבאַרד.

דער העראָישער קאַמף פון וואַרשעווער געטאָ האָט נאָך עטלעכע ווידערשטאַנד־פּונקטן. די גרעסטע מסירת נפש און העלדישקייט פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. עס איז געפאַלן מיט אַ העלדן־טויט קלעפּיש, אַ מיטגליד פון בונד, איינער פון די זיילן פונעם באַוואָפנטן ווידערשטאַנד, די אכזריות פון די דייטשן איז גרויליק. אַ סך יידן פאַרברענט לעבעדיקערהייט. טויזנטער דערשאָסן אָדער דעפּאָרטירט אין לאַגערן. דערשאָסן דאָס פּרעזידיום פון דער גמינע:[1] ליכטענבוים, וויעליקאָווסקי, שטאָלצמאַן, שערעשעווסקי סטאַניסלאַוו. עס זענען נאָך אין געטאָ געבליבן עטלעכע טויזנט אונטער דער ערד און אין די שאָפּן. די שאָפּן ווערן ליקווידירט ביי אַ פּאַסיוון און אַקטיוון ווידערשטאַנד, און קודם כל די בונקערס.

די דייטשן צינדן אונטער לויט דער ריי די הייזערבלאָקן, רייסן אויף מיט מינעס, באָמבאַרדירן. מעכטיקע דעטאָנאַציעס און שריפות. דאָס געטאָ איז ווייטער אַרומגערינגלט מיט זשאַנדאַרמעריע, די קאַנאַל־אַרויסגענג אויך. די פּליטים פון דעם געטאָ־גיהנום ווערן געכאַפּט און דערשאָסן אויפן אָרט. די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איז ווייטער פאַראַן אין געטאָ. די עפּאָפּעע פון זיין העלדישקייט דערנעענטערט זיך צום סוף. די פאַרבליבענע יידישע צענטערס אין דער פּראָווינץ זענען אויך אין פולשטענדיקער ליקווידאַציע. און די וועלט פון פרייהייט און גערעכטיקייט שווייגט און טוט גאָרנישט! שטוינענדיק! די דאָזיקע דעפּעשע איז די דריטע אין די לעצטע צוויי וואָכן. דעפּעשירט תיכף, וואָס האָט איר אויפגעטאָן. מיר דערוואַרטן פינאַנסיעלע הילף פאַר די רעשטלעך, וואָס ראַטעווען זיך.

פאַר צ. ק. פון דער באַוועגונג
פון די יידישע אַרבעטנדיקע מאַסן אין פּוילן — בערעזאָווסקי
פאַר ייד. נאַצ. קאָמ. — באָראָווסקי

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע אינסט.
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן דעפּעשע נ' 90.
איבערזעצט פון פּויליש.

---

1 פונעם יודענראַט.

73. וואַרשע, דעם 13־טן מאַי 1943

אינפֿאָרמאַציע וועגן 24 טעג קאַמף אין וואַרשעווער געטאָ און דייטשישע גיפֿט־גאַז

וואַרשע. דער ווידערשטאַנד פון די ייִדן אין וואַרשעווער געטאָ האָט זיך נאָך אינגאַנצן נישט איינגעלאָשן. אין דער וואָך, וועגן וועלכער מיר באַריכטן דאָ, האָבן די דייטשן אונטערגעצונדן די צפֿון=זייט פון לעשנאָ, דערביי איז באַשעדיקט געוואָרן די קירך פון דער הייליקער בתולה מאַריע. נאַכט ביי נאַכט הערט מען שיסערייען. לויט אַ זיכערער ידיעה האָבן דעם 9=טן מאַי די דייטשן באַנוצט גיפֿט=גאַז ביים ליקווידירן די ייִדישע קעמפֿער, וואָס האָבן זיך געפֿונען אין אַ באַפֿעסטיקטער אונטערערד פון אַ הויז. די מיטגלידער פונעם פרעזידיום פון יודענראַט, וועלכע זענען געהאַלטן געוואָרן פון ערשטן טאָג פון דער געטאָ=ליקווידאַציע אינעם אַרעסט אויף זשעלאַזנע 103, זענען דערשאָסן געוואָרן.

ביזן מאָמענט, ווען מיר שרייבן די דאָזיקע ווערטער, דויערט שוין דער געטאָ=ווידערשטאַנד 24 טעג.

אַרכ. פון פּאַרטיי=געשיכטע אינסט.
דריטע סעקציע. „ביולעטין אינפֿאָרמאַציני“
נ׳ 19 (174) פון 13=טן מאַי 1943.
איבערזעצט פון פּויליש.

74. וואַרשע, דעם 14־טן מאַי 1943

אַ פּוילישע אונטערערדישע דעמאָקראַטישע צייטונג וועגן דעם אויפֿרוף פון גובערנאַטאָר פֿישער [1]

דער צביעותדיקער אויפֿרוף פון גובערנאַטאָר פֿישער

היינט האָט זיך באַוויזן אויף די וואַרשעווער גאַסן אַן אויפֿרוף פונעם גובערנאַטאָר פֿישער, וועלכער באַמיט זיך מיט דער כאַראַקטעריסטישער פֿאַר די דייטשישע מושלים

---

1 נאָכן אָנפֿאַל פון דער סאָוויעטישער אַוויאַציע, אין דער נאַכט פון 13=טן אויפֿן 14=טן מאַי, האָט דער היטלערישער גובערנאַטאָר פון וואַרשע, ד״ר לודוויג פֿישער (פֿאַרמשפּט און אויפֿגעהאָנגען אין וואַרשע נאָך דער באַפֿרייונג) אַרויסגעלאָזט אַן אויפֿרוף צו דער פּוילישער באַפֿעלקערונג מיט אַ וואָרענונג קעגן העלפֿן די „ייִדיש=באָלשעוויסטישע באַנדיטן“ און מיט אַ רוף מיטצואַרבעטן מיט די דייטשן ביים כאַפּן און באַקעמפֿן ייִדן און קאָמוניסטן.

טעמפּקייט צו געווינען די פּוילישע באַפעלקערונג פאַר די דייטשישע צילן, אַריינגעמענדיק דעם גאַנצן אַנטשלאָסענעם קאַמף פון דער פּוילישער אונטערערד אונטערן באַגריף פון אַן אַנטימלוכהש־קאָמוניסטישער אַקציע. איינצייטיק באַמיט ער זיך פאָרצושטעלן די פאַרניכטונג פון דעם יידישן ראַיאָן ווי אַן אַקט פון גערעכטיקייט לטובת... דער פּוילישער באַפעלקערונג און ווי אַ נקמה־אַקט פאַרן אויסמאָרדן די פּוילישע אָפיצירן אין קאַטין. וואָרעם לויט דער מיינונג פון גובערנאַטאָר פישער איז דאָס געטאָ געווען אַ נעסט פון קאָמוניזם. צום סוף רופט פישער די פּאָליאַקן צו אַ צוזאַמענאַרבעט אין קאַמף קעגן די קאָמוניסטן, ברענגענדיק אַלס אַרגומענט, וואָס דאַרף וועקן „צו מעשים“ — דעם לעצטן סאָוויעטישן לופט־אָנפאַלן.

אַ שאָד צייט און פּאַפּיר, פּאַניע פישער!

„נאָווי דזשען“ נ׳ 564 פון 14־טן מאַי 1943.
איבערזעצט פון פּויליש.

75. וואַרשע, דעם 16־טן מאַי 1943

פונק־דעפּעשע פון פּאַוועל פינדער צו געאָרגי דימיטראָוו וועגן די קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ

פון פּוילן.

צו דימיטראָוו.

די קאַמפן אויפן שטח פון וואַרשעווער געטאָ זענען שוואַכער געוואָרן, אָבער זיי דויערן שוין די פערטע וואָך. נעכטן האָבן די דייטשן ווידער געוואָרפן אויפרייס־ און צינד־באָמבעס. עס בושעווען שטאַרקע שריפות. די צאָל דערהרגעטע דייטשן באַטרעפט מער ווי טויזנט. 500 באַוואָפנטע יידן האָבן זיך דורכגעריסן מיט אונדזער הילף און זענען אַוועק אין די וועלדער.

פינדער

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע אינסט.
פּוילישע קאָמוניסטן־מאַטעריאַלן.
איבערזעצט פון רוסיש.

76. וואַרשע, דעם 25־טן מאַי 1943

פּאָליציייִשע מעלדונג וועגן אומקום פֿון ייִדישע קעמפֿער אויף דער גאַס פֿון 11־טן נאָוועמבער 10

מעלדונג פֿון לייטער פֿון 14־טן קאָמיסאַריאַט פֿון דער פּוילישער פּאָליציי.

אינעם הויז 10 אויף דער גאַס פֿון 11־טן נאָוועמבער איז אויסגעבראָכן אַ שריפֿה. מען האָט דאָרטן געפֿונען צוויי טויטע קערפּערס פֿון ייִדן. איין טויטן קערפּער פֿון אַ ייִדישקע און איין שווער־אָפּגעבריטן. זיי האָבן געוווינט אויף דער גאַס פֿון 11־טן נאָוועמבער. די נעמען האָט מען נישט פֿעסטגעשטעלט.[1] די מעלדונג האָט איבערגעגעבן דער פּלוטאָנאָווי סטריעווסקי פּעליקס נ. 3253.

לייטער פֿון קאָמיסאַריאַט, קאַפּיטאַן ז. גראַבאָווסקי

צ. א. פֿון אינערן־מיניסטעריום, אַמטלעכע קאָרעספּאָנדענץ פֿון דער פּוילישער פּאָליציי אין פּראַגע. ז׳ 18.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

77. וואשינגטאָן, דער 25־טן יאַנואַר 1958

בריוו פֿון געוועזענעם קאָמענדאַנט פֿון וואַרשעווער א. ק. אין שייכות מיטן געטאָ־אויפֿשטאַנד

צום הער פּראָפֿעסאָר ב. מאַרק
וואַרשע.
זייער חשובער הער פּראָפֿעסאָר!

איך וועל זיך באַמיען צו ענטפֿערן אויפֿן בריוו פֿון 30 דעצעמבער 1957 (נ׳ 2009). איך האָב געשריבן וועגן געוויסע אָנגאַבן קיין לאָנדאָן, ווייל נישט אַלץ געדענקט זיך, אָבער היות דאָס פּאַרציט זיך, שרייב איך איצט אַזוי, ווי דער

[1] דאָס זענען געווען די געטאָ־קעמפֿער טאָסיע אַלטמאַן און אירע חברים, וועלכע זענען פֿאַרהלשטע צוליבן פֿאַרגאַזירונג דעם בונקער אויף מילע 18, אַרויסגעפֿירט געוואָרן דורך דער פֿאָלקס־גוואַרדיע דורך די קאַנאַלן דעם 10־טן מאַי (זע דאָק. 69). זיי האָבן זיך באַהאַלטן אין דעם הויז אויף דער גאַס פֿון 11־טן נאָוועמבער אין פּראַגע.

דאָזיקער עפּיזאָד טויכט אויף אין מיין זכרון רעטראָ־ספּעקטיוו.

1. דער אויפשטאַנד אין געטאָ איז געווען צוגעגרייט דורך דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע מיט אונדזער באַשיידענער מאַטעריעלער הילף און מיט דער פולער — לויט די עקזיסטירנדיקע באַדינגונגען — הילף אין זין פון טאַקטישן געדאַנק, אויסגוצנדיק די קאָנטאַקטן מיט „אַנטעקן". מיט „אַנטעקן" פלעגט זיך טרעפן דער דיפּלאָמירטער מאַיאָר „כירורג" (סטאַניסלאַוו וועבער), דער שעף פונעם געגנט־שטאַב, וועלכער האָט געגעבן אייגענע לאָקאַלן, וועגן וועלכע איך האָב אפילו נישט געוווּסט. ער פלעגט טריי איבערגעבן אַלע מיינע אינסטרוקציעס בנוגע די צוגרייטונגען צום קאַמף. וועגן דעם מאָמענט גופא פון דעם קאַמף־אויסברוך האָט מען אונדז נישט געגעבן צו וויסן.

2. נאָכדעם ווי עס האָבן זיך אָנגעהויבן די קאַמפן אין געטאָ איז מיין גאַנצע קאָרעספּאָנדענץ געגאַנגען דורך „וואַצלאַוון". איך פלעג אונטערשרייבן די קורצע בריוו מיטן פּסעוודאָנים „קאָנאַר". דער לעצטער בריוו איז מודיע געווען, אַז דעם 23־טן אַפּריל וועט מצד אונדז זיין דער טאָג פון גרעסטן קאַמפּס־אָנשטרענג.

3. מיר האָבן נישט גענומען קיין אָנטייל אינעם קאַמף פון דעם ערשטן טאָג אָן. דעם זעלבן טאָג איז פאָרגעקומען אַ זיצונג (אויף מאַרשאַלקאָווסקע 12), ווו „בור"[1], וועלכער האָט פאַרטראָטן „גראָטן" אין דעם לעצטנס אָפּוועזנהייט, האָט מיך נישט דרייסט אַ פרעג געטאָן, צי מיר וואָלטן נישט געקאָנט געבן אַ וועלכע ס'איז הילף דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. עס זענען אויך געווען אָנוועזנדיק: „גזשעגאָזש" (פעלטשינסקי) און „ניל" (פילדאָרף). איך האָב געענטפערט, אַז איך בין גרייט אַרויסצוטרעטן אַקטיוו שוין מאָרגן, ווייל אַלץ איז צוגעגרייט. עס וועלן ווערן באַנוצט דיווערסיע־אָפּטיילונגען פון [וואַרשעווער] געביט אונטער דער אָנפירונג פון „כוכראָ"[2] — אַ סאַפּערן־מאַיאָר. אויף דער דאָזיקער אינסטרוקטיווער זיצונג מיט „בורן" האָב איך געמאַכט באַקאַנט די אָנוועזנדיקע מיטן פּלאַן פון קאַמפּס־הילף (אַז אָפּציונגס־אַקציע לטובת דעם געטאָ), וואָס האָט אויף זיי געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק, ווייל זיי האָבן זיך

[1] גענעראַל טאַדעוש קאָמאַראָווסקי, אַ מענטש פון רעאַקציאָנערן, אַנטיסעמיטישן לאַגער.

[2] יעזשי לעווינסקי, אָנפירער פונעם דיווערסיע־אָפּטייל פון אַ. ק.־שטאַב.

גיכער געראַכט אויף אַן אָפּזאָג, אײדער אויף אונדזער אָנגאַזשירן זיך אינעם קאַמף.

4. דער פּלאַן איז געווען אַ פּשוטער: אויפרייסן די געטאָ=מויערן, כדי צו פאַרלייכטערן דאָס אַנטלויפן פון די, וואָס ווילן און זענען דערצו פעיק. צוליב דעם מאַכן עטלעכע דורכרייסן אין מויער פון דער זייט פון פּאָוואָנזעק און די סטאַווקעס פאַר אַ באַוועגונג אין דער ריכטונג פון קאַמפּינאָסער פּושטשע. כדי אָפּצוגאַרן די דײַטשן — אַטאַקירן זײ פריער אויפן גאַנצן שטח פון די מויערן, וואָס רינגלען אַרום דאָס געטאָ. די, וואָס זענען נישט פעיק צו מאַרשירן און ווילן זיך ראַטעווען, אַרויספירן דורך די קאַנאַלן.[3]

5. די אַקציע האָט געדויערט במשך דער גאַנצער וואָך ערב פּסחא, דערפאַר האָבן די גרעסטע ענערגיע אַרויסגעוויזן די גרופּן (יעדע איינע אין דער צאָל פון אַ צוגעקליבענעם פּלוטאָן) פון דער זייט פון בית=עולם, פון דער פּראַנציסקאַנער און סטאַווקי. איך בין יעדן טאָג געווען אויף אײנעם פון די דאָזיקע אָפּשניטן און די אויספירער האָבן וועגן דעם געוווּסט.

6. איך בין נישט ביכולת צו זאָגן, אין וועלכער מאָס אונדזער הילף האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט זיך דורכצורייסן ראַקאָווערס גרופּע (300 מענטשן)[4].

7. איך רעד דאָ נישט וועגן אָרגאַניזירן די פאַרזיכערונג און וועגן אײנאָרדענען די מענטשן נאָכן אַנטלויפן. די דאָזיקע אַרבעט האָט אונדז פאַרנומען די גרעסטע צייט. עס איז שוין נישט כדאי אויסצורעכענען די אײנצלהייטן, זײ האָבן ווייניק וואָס געהאָלפן.

8. די פאַמיליע=נעמען פון די גרופּן=קאָמאַנדירן און די אומגעקומענע זעלנער בין איך שוין היינט נישט בכח אָנצוגעבן.

9. די פּרעסע פון א.ק. האָט נישט דערמאָנט די דאָזיקע אַקציעס מחמת לגמרי פאַרשטענדלעכע טעמים. סיי די געזעלשאַפט, סיי די דײַטשן האָבן געוווּסט, ווער עס איז אין וואַרשע פעיק צו אַזעלכע אויפטוען[5] און ס'איז געווען אַן איבעריקע זאַך צו געבן צו וויסן וועגן דעם דער עפנטלעכקייט.

איבעריקנס זענען געוויסע שיכטן פון דער געזעלשאַפט, צום גליק נישט קיין צאָלרייכע, וועלכע האָבן זיך

---

[3] פון דעם איז גאָרנישט אַרויסגעקומען.
[4] אַ גרויסע גוזמא.
[5] אַ לויבגעזאַנג פאַר זיך אַליין.

באַצויגן צו די אַקציעס לטובת די יידן אָן אַ גרויסן חשק, אָדער פשוט פיינטלעך [6].

10. געווער איז געוואָרן צוגעשטעלט לאַנג פאַרן אויפשטאַנד. דערנאָך האָט זיך די יידישע קאַמפּס=אָרגאַניזאַציע אַליין באַמיט וועגן געווער און מיט גוטע רעזולטאַטן. די וואַרשעווער א.ק. האָט נישט געהאַט קיין אייגענע געווער=מאַגאַזינען אויפן שטח פון געטאָ. אַזוינס האָט געקאָנט האָבן נאָר די הויפּט=קאָמענדאַטור פון דער א.ק.

מיט דרך ארץ:

אַנטאָני כרושטשעל

(„מאָנטער“) גענעראַל

וואַשינגטאָן, דעם 25=טן יאַנואַר 1958.

איבערזעצט פון פויליש

78. וואַרשע, דעם 27־טן מאַי 1943

אינפאָרמאַציע וועגן דער שלאַכט פון אַ יידישער קאַמפּס־גרופּע אויף מיאָדאָווע

די קאַמפּס-אַקציע אויף מיאָדאָווע-גאַס, צוויי פּאָליציי־אָפיצירן דערשאָסן

היינט, 10 אַזייגער אינדערפרי, האָט זיך אָפּגעשפּילט אויף מיאָדאָווע=גאַס, אַקעגן דעם בנין פון קרייז=געריכט, אַן ערנסטע קאַמפּס=אַקציע. אַ קאַמפּס=גרופּע [1] האָט אַטאַקירט און דערשאָסן צוויי פּוילישע פּאָליציי=אָפיצירן. ווען די קאַמפּס=גרופּע האָט זיך נאָכן אויספירן די אויפגאַבע, צוריקגעצויגן, איז געקומען צו אַ שלאַכט מיט דער פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע. די קעמפער האָבן געשאָסן פון רעוואָלווערן און געוואָרפן אַ גראַנאַט, וועלנדיק אויסקעמפן אַ וועג צוריק. אינגיכן איז די מיאָדאָווע=גאַס געוואָרן אָפּגעשלאָסן דורך אַ קייט פון זשאַנדאַרן, וועלכע זענען אָנגעקומען אויף 4 אויטאָס. אַלע פאַרבייגייער האָט מען לעגיטימירט. עס איז אַרעסטירט געוואָרן אַ פּוילישער פּאָליציאַנט. די טראַמוויי=קאָמוניקאַציע אויף מיאָדאָווע איז געוואָרן אָפּגעשטעלט אויף עטלעכע שעה.

---

6 ד. ה. אַז די א.ק.=פירער האָבן זיך אונטערגעגעבן דער אַנטיסעמיטישער שטימונג.

1 דאָס איז געווען די קאַמפּס=גרופּע פון אהרן בריסקין (פּאַוועל), וועלכער איז אַרוים אַלס אויספירער דעם 8=טן מאַי פון בונקער אויף פראַנציסקאַנער 30 (זע דאָק. 69).

אין משך פון נעכטן האָט מען אויסגעפירט אַ רייע אַטענטאַטן אויף קאָנפידענטן און פוילישע פאָליציאַנטן. אין טאַרגוועק איז דערשאָסן געוואָרן דער קאָמיסאַר פון 24־טן קאָמיסאַריאַט (און נישט פון 14־טן, ווי מיר האָבן געשריבן על פי טעות), זיין נאָמען איז שאָבערט. נאָכמיטאָג האָט מען אויף דער גאַס זאָמבקאָווסקאַ דערשאָסן אַן עלטערן סערזשאַנט פון דעם דאָזיקן קאָמיסאַריאַט.

„גאָווי דזשען“ (דער נייער טאָג)
נומ׳ 575 פון 27־טן מאי 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

79. וואַרשע, דעם 28־טן מאַי 1943

אינפאָרמאַציע וועגן נייע קאַמפן אין דער געגנט פון דער גאַס נאָוואָליפקי

ד ע ר ק אַ מ ף א י ן ג ע ט אָ ד ו י ע ר ט. נישט געקוקט אויפן 6־וואָכיקן שטורעם מיטן באַנוץ פון אַלע מינים געווער, נישט געקוקט, וואָס עס איז פאַרברענט געוואָרן דער גאַנצער [יידישער] ראַיאָן, נישט געקוקט אויפן באַנוצן גאַז — איז [די דייטשן] נישט געלונגען איינצוברעכן דאָס הייפל [יידישע] קעמפער. אין געוויסע פונקטן, בתוכם אין דער געגנט פון נאָוואָליפקי, האָט דער קאַמף אויפגעפלאַקערט אויפסניי. אין די לעצטע טעג האָט מען געהערט אַ קאַנאָנאַדע פון אַרטילעריע און פון מאַשין־ביקסן.

אַרכ. פון פאַרטיי־געשיכטע־אינסט.
דריטע סעקציע. „גלאָס וואַרשאַווי“
נ׳ 28(39) פון 28־טן מאַי 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

80. וואַרשע, דעם 4־טן יוני 1943

אינפאָרמאַציע וועגן נייע קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ דעם 31־טן מאַי און 1־טן יוני 1943

דאָס געטאָ פאַרטיידיקט זיך נאָך אַלץ

די פאַרטיידיקונג פונעם געטאָ, וועלכע האָט שוין געגוססט, האָט ווידער אויפגעלעבט. פון אונטער די חורבות האָבן זיך באַוויזן די געשטאַלטן פון די קעמפער, וועלכע האָבן דעם 31־טן מאַי און דעם 1־טן יוני אַטאַקירט די [דייטשישע] פּאָסטנס, וואָס האָבן זיך געפונען מהוץ די מויערן. [די דייטשן] האָבן ווידער געבראַכט נייע כוחות, דער עיקר אוקראַאינישע אָפּטיילונגען, וואָרעם די דייטשן האָבן נישט ליב אומצוקומען.

אַרכ. פון פאַרטיי־געשיכטע־אינסט.
דריטע סעקציע. „גלאָס וואַרשאַווי"
נ' 30(39) פון 14־טן יוני 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

81. וואַרשע, דעם 10־טן יוני 1943

אינפאָרמאַציע וועגן המשך פון די קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ אין יוני 1943

דאָס וואַרשעווער געטאָ איז זינט דעם 18־טן אַפּריל געוואָרן אַ פראָנט פון באַוואָפנטן קאַמף צווישן די יידישע קאַמפס־גרופן און די דייטשן. צום קאַמף האָבן געשטויסן די דייטשישע רעפּרעסיע־פּרוון פאַר דעם, וואָס געוויסע וואַרשטאַטן האָבן נישט אויסגעפירט די פאַראָרדענונג וועגן איבעררייסן די אַרבעט און זיך שטעלן צום אַרויספאָר־פּלאַץ. די דייטשן האָבן געפּרווט צעברעכן דעם יידישן ווידערשטאַנד דורך אַרויסשיקן אויף די געטאָ־גאַסן אַן ס. ס.־אָפּטיילונג אויף מאָטאָציקלען, וועלכער האָט אָנגעהויבן פּאַטראָלירן דעם געביט און הרגענען אַלע אָנגעטראָפענע מענטשן. אינגיכן זענען אָבער די ס. ס.־מענער געוואָרן באַשאָסן מיט קוילן און גראַנאַטן דורך די יידישע קאַמפס־אָפּטיילונגען, וועלכע זענען אַריינגעטראָטן אין קאַמף. די דייטשישע אָפּטיילונג האָט געהאַט פאַרלוסטי,

טויטע און פֿאַרוווּנדעטע, און געמוזט זיך צוריקציִען פֿו=
נעם יידישן ראַיאָן. בקרוב האָבן אַריינגעשפּאַנט אין יידישן
ראַיאָן שטאַרקע און גלענצנדיק באַוואָפֿנטע פּאָליציי=אָפּ=
טיילונגען אונטער דער דעקונג פֿון עטלעכע טאַנקען. עס איז
אויסגעבראָכן אַ קאַמף, וואָס האָט געדויערט עטלעכע
שעה און זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ דייטשישער מפּלה, און
די צוריקציִענדיקע זיך פֿון שלאַכט=פֿעלד דייטשישע אָפּ=
טיילונגען האָבן מיטגענומען זייערע דערהרגעטע און פֿאַר=
וווּנדעטע. פֿון דער צייט דויערט דער קאַמף אָן איבער=
רייס... די דייטשן האָבן גענומען אונטערצינדן גאַנצע
גאַסן. ביז איצט זענען פֿאַרברענט געוואָרן די היי=
זער פֿון די גאַסן שווינטאָיערסקע, קאַרמעליצקע, פֿראַנ=
ציסקאַנער, מילע, מוראַנאָווער, זאַמענהאָף. חוץ דעם
האָבן די דייטשן איבערגעריסן דעם צושטראָם פֿון וואַ=
סער, גאַז און עלעקטריע צום געטאָ, און גענומען באָמ=
באַרדירן פֿון אַעראָפּלאַנען דעם ראַיאָן מיט צינד= באָמ=
בעס און נישט גרויסע צעשטער=סנאַריאַדן. נישט געקוקט
אויפֿן אָנווענדן די אַלע מיטלען האָבן נישט די דייטשן
צו פֿאַרצייכענען וויכטיקערע דערגרייכונגען און ד ע ר
ב אַ וו אָ פֿ נ ט ע ר ק אַ מ ף פֿ ו ן ד י יי ד ן
ד ו י ע ר ט ו יי ט ע ר. די יידישע קאַמפֿס=אָפּטיילונגען
פֿאַרמאָגן אַן ערנסטע צאָל געווער (רעוואָלווערן, האַנט=
און מאַשין=ביקסן, גראַנאַטן) און גרויסע זאַפּאַסן פֿון אַמו=
ניציע און אויפֿרייס=מאַטעריאַלן. די לייטונג פֿון דער אַק=
ציע פֿון אָט די אָפּטיילונגען געפֿינט זיך אין די הענט פֿון
אַן אָנפֿירונג בראש מיט אַן אָפֿיציר פֿון פּוילישן מילי=
טער.[1]

אַרכ. פֿון פּאַרטיי=געשיכטע=אינסט.
דריטע סעקציע. „וסכוד“ (דער מזרח)
נ' 5(8) פֿון 10=טן יוני 1943.

איבערזעצט פֿון פּויליש.

1 אפשר געמיינט דעם קאָמאַנדיר פֿון יידישן מיליטערישן
פֿאַרבאַנד דוד אַפּעלבוים, אַ געוו. פּאָרוטשניק.

82. וואַרשע, דעם 21־טן יוני 1943

מעלדונג קיין אויסלאַנד וועגן דעם קאַמפּס־המשך אין די וועלדער

אַ טייל פון די קעמפער האָט זיך דורכגעריסן אין די וועלדער, כדי ממשיך צו זיין דעם קאַמף. צווישן זיי איז פאַראַן אונדזערס אַן אָפּטיילונג בראש מיט בערלינסקין.[1] די פּראָווינץ־געמאָס ווילן און וועלן זיך פאַרטיידיקן.

אַהאַלף [2] און אַנטאָני [3]

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט. דריטע סעקציע. דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן, דעפּעשע ב׳ 111 ב. איבערזעצט פון פויליש.

83. וואַרשע, יולי 1943

ידיעה וועגן דער לעצטער פאַזע פון דעם געטאָ־אויפשטאַנד אין אַ דייטשישן אויסצייכענונגס־פאַרשלאַג פון שופּאָ־מאַיאָר אָטאָ בונדקע

מאַיאָר בונדקע האָט אַלס קאָמאַנדיר פון 3־טן ס. ס. און פּאָליציי 123 [1] אָנטיילגענומען אין דער ענדגילטיקער פאַציפיקאַציע פון דעם געוועזענעם יידישן וווין־ראַיאָן און אַדאַנק זיינע פּערזענלעכע מעשים און אויסנאַמס־אָנפיר־פעיקייטן געהאַט וועזנטלעכע פאַרדינסטן.

נאָכן צוריקציען די קרעפטן פון וואפן־ס. ס.[2], האָט דער באַטאַליאָן אַליין געמוזט אויספירן די אויף אים

---

[1] דאָ גייט אין די צוויי גרופן פון דער ייד. קאַמפס־אָרגאַני־זאַציע, וואָס זיינען אַרויס דורך די קאַנאַלן און אַוועק אין די ווישקאָווער וועלדער, וו זיי האָבן געשאַפן אַ פּאַרטיזאַנישן אָט־ריאַד אונטער דער אָנפירונג פון אַדאַם שוואַרצפוקס, מרדכי גראָוואַס, איגנאַץ א. א. בערלינסקי איז אויך געווען דאָרטן און דערנאָך אַוועק קיין וואַרשע.

[2] בערמאַן.

[3] נתן בוקסבוים, טוער פון די לינקע פּועלי ציון, אומגע־קומען אין אוישוויץ.

[1] באַטאַליאָן פון שוץ־פּאָליציי 23.

[2] נאָכן 16־טן מאַי, ווען סטראָאָפּ האָט דערקלערט די אַקציע פאַר געענדיקט.

אַרויפגעלייגטע אויפגאַבן. צוליב דעם, וואָס דער קעגנער [די יידישע קעמפער] האָט געוווסט וועגן דער פאַרקלענערונג פון [אונדזערע] קרעפטן, האָבן באַזונדערע באַנדעס ווידער גענומען אויספירן אָנפאַלן. אין די פאַרשטאָרקטע קאַמפן קעגן די גוט־באַוואָפנטע און אָנגעפירטע באַנדעס האָט מען געמוזט באַקעמפן די נאָך פאַרבליבענע באַזונדערע ווידערשטאַנד־נעסטן, וועלכע האָבן געשטעקט צווישן די חורבות, אין קעלערס, אין אונטערערדישע קאַנאַלן. דער פאַרדינסט פון מאַיאָר בונדקע איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט געהעריק אויסגענוצט די געזאַמלטע אינפאָרמאַציעס וועגן די געשעענישן און דורך געשיקטן אָנווענדן זיינע כוחות אָנגעפירט מיט דער אַקציע פון פאַרניכטן די פאַרבליבענע באַנדעס. בעת פאַרשידענע אָנגריפן האָט בונדקע אַליין איבערגענומען די אָנפירונג, דינענדיק פאַר זיינע סאָלדאַטן ווי אַ מוסטער פון דרייסטקייט. ער האָט זיך שטענדיק געפונען אין סאַמע פייער פון די באַזונדערע שלאַכטן. נאָכן ענדגילטיקן ליקווידירן די פייער־נעסטן פון בונט האָט ער איבערגענומען די זיכערקייט פון דעם געוועזענעם יידישן וווין־ראַיאָן און איז געווען אויסגענוצט צו אַ ריי גרויסע אַקציעס אויפן שטח פון דער שטאָט וואַרשע. אַ וועזנטלעכן פאַרדינסט האָט מאַיאָר בונדקע געהאַט ביים דורכפירן במשך פון די לעצטע חדשים אויסנאַמס־אַקציעס (עקזעקוציעס) [....].

אַרכ. פון דער הויפּט־קאָמיסיע
צו פאָרשן די היטלערישע פאַרברעכנס
אין פּוילן, אויסצייכענונג־פאַרשלאַגן.

איבערזעצט פון דייטש.

84. וואַרשע, יולי 1943

ידיעות וועגן דער קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ אין יוני און יולי 1943 אין אַ דייטשישן אויסצייכענונגס־פאָרשלאַג פאַרן שופּאָ־קאַפּיטאַן עדערער

אין דער צייט פון דער אַקציע אין דעם געוועזענעם יידישן וווין־ראַיאָן אין וואַרשע אין יולי 1943 האָט ער פאַרזענלעך גענומען אָנטייל אין אַ באַוואָפנטער שלאַכט מיט 9 באַוואָפנטע [יידישע] באַנדיטן און ער האָט גורם

געווען, אַז די [יידן], וואָס האָבן געקעמפט מיט געווער אין האַנט, זענען געוואָרן אומשעדלעך.

אין יוני 1943, בעתן באַקעמפן און דעראָבערן אַ באַנדיטן=נעסט אין געוועזענעם יידישן וווין=ראַיאָן אין וואַרשע האָט זיך ערערער אויסגעצייכנט אין קאַמף מיט די יידיש=באָלשעוויסטישע באַנדיטן.

אַרכ. פון דער הויפט=קאָמיסיע
צו פאָרשן די היטלערישע פאַרברעכנס
אין פוילן, אויסצייכענונג=פאָרשלאַגן.

איבערזעצט פון דייטש.

85. וואַרשע, 8 מאַי 1943

באַריכטן פון דעם הויפט-קאָמענדאַנט פון אַ. ק. גענעראַל ראָוועצקי קיין לאָנדאָן וועגן פאַרלויף פונעם אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

דעם 19=טן אַפּריל זענען אַריין אין וואַרשעווער געטאָ אָפּטיילונגען פון וואַפן=ס. ס. צוזאַמען מיט די קאַמפּפאָרמאַציעס פון ליטווינער, לעטן און אוקראַינער מיטן ציל צו ליקווידירן ענדגילטיק דאָס געטאָ. זיי זענען געוואָרן אַטאַקירט דורך דער יידישער קאַמפּ=אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט זיך איינגעהאַלטן אויף די פאָרויס צוגעגרייטע ווידערשטאַנד=פּונקטן ביזן 23=טן אַפּריל. די דייטשן האָבן אויך באַנוצט אַעראָפּלאַנען און טאַנקן. איין טאַנק האָבן [די יידן] פאַרברענט. פון 23=טן ביזן 28=טן האָט דער ווידערשטאַנד געדויערט אין דער פאָרם פון אַ פּאַרטיזאַנישן גאַסן=קאַמף, דערהויפּט ביינאַכט. פון 28=טן אַפּריל האָבן די [יידישע] קעמפער געשטעלט אין משך פון עטלעכע טעג אַ ווידערשטאַנד אין באַזונדערע באַפעסטיקטע הייזער — דער האָזיקער ווידערשטאַנד איז שוין היינט געבראָכן. דאָס הויפּט=געווער פון די דייטשן איז דאָס סיסטעמאַטישע פאַרברענען דאָס געטאָ, וואָס ברענט נאָך היינט. ביזן 30=טן אַפּריל האָבן [די דייטשן] אַרויסגעפירט אויף אומקום 14 טויזנט יידן, 3 טויזנט זענען פאַרברענט געוואָרן און ביי אַ 2 טויזנט דערמאָרדעט אויפן אָרט. די האָזיקע ציפערן וואַקסן צוזאַמען מיט דער ליקווידאַציע פון די באַהעלטעגישן. וועגן אונדזער באַוואָפנטער הילף לטובת

די יידן וועט ווערן אָנגעגעבן אין אַ ספּעציעלער מעלדונג אויסשליסלעך פאַרן שטאַב פון „ה. ק."[1].

די ליקווידאַציע פון וואַרשעווער געטאָ, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן דעם 19=טן אַפּריל ד. י., איז שוין ענדגילטיק פאַרענדיקט. דער ווידערשטאַנד פון די יידישע קעמפער איז געווען אַן אויסערגעוויינלעך שטאַרקער און האָט ביי די דייטשן אַרויסגערופן אַ בהלה. זיי זענען געווען געצוווּנגען אַריינצופירן אין דער אַקציע צאָלרייכע אָפּטיילונגען פון זשאַנדאַרמעריע, ס. ס. און אוקראַאינישע און לעטישע געהילפס=פאָרמאַציעס און זיך באַנוצן מיט טאַנקן, אַרטילעריע, פייערוואַרפער און אפילו צינד=באָמבעס געשליידערטע פון אַעראָפּלאַנען. נאָך דער ערשטער וואָך פון די קאַמפן האָבן די דייטשן, צוליב די גרויסע פאַרלוסטן, געענדערט זייער טאַקטיק און גענומען אָנצינדן קודם כל די מעטאָדע פון אונטערצינדן גאַנצע הייזער=בלאָקן, אָפּשניידנדיק דעם צושטראָם פון עלעקטריע, גאַז און וואַסער צום געטאָ און פאַרמויערנדיק אפילו די וואַסערלייטונג=קאַנאַלן, דורך וועלכע די [יידישע]קעמפער האָבן איינגעהאַלטן קאָנטאַקט מיט דער שטאָט. אין דער דאָזיקער צייט איז גאַנץ וואַרשע געווען איינגעהילט אין וואָלקנס בייסנדיקן רויך און ביינאַכט באַלויכטן דורך די שריפות=פלאַמען און אויפגעטרייסלט דורך די דעטאָנאַציע=אָפּהילכן. די קאָמוניקאַציע מיט זשאָליבאָזש און פּאָוואָנזעק איז געווארן פולשטענדיק אָפּגעשניטן און איז פאָרגעקומען דורך אַן אַרום=וועג לענג=אויס דעם ווייסל=ברעג דורך פערד און וואָגן.

אין די לעצטע טעג האָט זיך שוין דער ווידערשטאַנד איינגנטלעך אָפּגעשטעלט, און דאָך האָבן [די דייטשן] פאַרברענט לעבעדיקערהייט אַלעמען, וואָס האָבן זיך נישט אונטערגעגעבן פרייוויליק און זיך אויסבאַהאַלטן אין דעם ברייט פאָנאַנדערגעבויטן בונקער=סיסטעם. [די דייטשן] האָבן געשאָסן אין די, וואָס האָבן זיך געוואָלט ראַטעווען און פאַרבאָטן די פייערלעשער צו לעשן די דאָזיקע לעבע=

1 די דאָזיקע מעלדונג האָבן מיר נישט געפונען. דער פאַקט, וואָס זי איז געווען באַשטימט אויסשליסלעך פאַרן שטאַב פון הויפּט=קאָמאַנדיר אין לאָנדאָן, זאָגט ווידער עדות אויף דער טענדענץ פון דער אַ.ק.=אָנפירונג צו פאַרשטעלן פאַר דער עפנטלעכקייט די אַקציע פון „כוואַטסקים" גרופּע אויף סאַפּיעזשינסקע.

דיקע שמורקאַצן. עס האָבן זיך אָפּגעשפּילט דאַנטעישע סצענעס, וואָס שטייגן איבער אַלץ וואָס איז ביז איצט געווען אָנגעווענדט אין געטאָ.

עס איז כדאי אונטערצושטרייכן, אַז די טאַקטיק פון די דייטשן פון פאַרברענען דאָס געטאָ האָט געבראַכט ריזיקע צעשטערונגען און פאַרלוסטן אויך אין דעם שכנותדיקן אַרישן טייל פון שטאָט. צוו. אַנד. איז פאַרברענט געוואָרן אַ באַדייטנדיקער טייל פון לעשנאָ-גאַס צוזאַמען מיט דער קירך פון דער הייליקער בתולה מאַריע און אַ ריי היסטאָרישע געביידעס און הייזער. דער וואַנגעלישער שפּיטאָל, באַדראָט מיט דער שריפה, האָט זיך געמוזט עוואַקוירן אין משך פון 24 שעה, און די עוואַקואַציע איז פאָרגעקומען אין שווידערלעכע באַדינגונגען.

אין דעם טאָג, ווען איך שרייב דעם דאָזיקן באַריכט (דעם 7-טן מאַי ה. י.) איז שוין קיין ווידערשטאַנד-אַקציע אייגנטלעך נישטאָ, אַ חוץ ספּאָראַדישע פאַלן פון פאַרטיידיקונג מצד אַ פאַרשטעקטן אין די חורבות איינצעלנעם יידישן קעמפער אָדער פון אַן אויפרייס פון אַן אַמוניציע-מאַגאַזין אין רעזולטאַט פון דער נאָך צעפלאַקערטער שריפה.[2]

אַלע יידן, וואָס האָבן זיך פרייוויליק אונטערגעגעבן, פירט מען אַרויס אין דער ריכטונג פון לובלין. אַ סך פון זיי שפּרינגען פון די צוגן, ווערן קאַליקעס אָדער קומען אום אויפן אָרט, אָדער פאַלן פון די מאַשין-ביקסן-קוילן פון דער עסקאָרטע. נאָך די, וואָס האָבן באַוויזן צו אַנטלויפן, ווערן איינגעאָרדנט אָבלאַוועס. אַ באַשטימטע צאָל יידן איז בעת די קאַמפן אַריינגעדרונגען אויך מחוץ די געטאָ-מויערן און באַהאַלטן זיך אויס אין וואַרשע. [די דייטשן] אָרדענען איין צאָלרייכע אָבלאַוועס און רעוויזיעס, כדי צו כאַפּן אָט די פליטים. דאָס רופט אַרויס אַ סך מיספאַרשטענדענישן און אָפטע שאַנטאַזשן.

קאַלינאַ

צ. אַ. פון אינערן-מינ. אַרכיוו פון אַ. ק.
איבערזיכט פון די וויכטיקסטע געשעענישן
פון 24-טן אַפּריל ביזן 7-טן מאַי 1943.

די קאַמפן פון דער יידישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע אין וואַרשעווער געטאָ דויערן שוין די צענטע וואָך. די

[2] עס זענען שפּעטער אויך געווען גרעסערע שלאַכטן אין געטאָ.

דייטשן באַנוצן אין דער אַקציע הויץ ס. ס. און זשאַנדאַר=
מעריע אויך ליטווישע און טורקמענישע אָפּטיילונגען [3]
און אַרטילעריע, טאַנקן, אַעראָפּלאַנען (צינד=באָמבעס)
און פייערוואַרפער.

די [יידישע] קעמפער האָבן אָפּגעוואָרפן די אויפפאָ=
דערונג צו קאַפּיטולאַציע און פאַרטיידיקן זיך ווייטער. אין
משך פון די לעצטע וואָכן האָבן [די דייטשן] ענדגילטיק
ליקווידירט דורך אויסמאָרדן אויפן אָרט אָדער דורך
אַרויספירן קיין אָשוויענטשים — די געטאָס אין קראָקע
און סטאַניסלאַוו.

קאַלינאַ

צ. אַ. פון אינערן=מינ., אַרכיוו פון אַ. ק.,
דעפּעשע נ' 733 פון 10=טן מאי 1943.

י י ד י ש ע ע נ י נ י ם. אין געטאָ דויערט נאָך
אַלץ דאָס „אויסרייניקן““ דעם געביט, וואָס באַשטייט אין
אויפרייסן מיט מינעס אָדער אונטערצינדן די הייזער, מיטן
תירוץ, אַז די פּליטים באַהאַלטן זיך אָדער האָבן אונטער=
ערדישע פאַרבינדונגען. [די דייטשן] האָבן צעשטערט עט=
לעכע הייזער אויף דער אַרישער זייט, געבנדיק די איינ=
וווינער 2 שעה צייט אויף עוואַקואַציע.

ביים „אויסרייניקן“ דעם געביט טרעפן זיך די דייטשן
נאָך אַלץ אָן אויף יידישע קאַמפס=גרופּן, וועלכע זענען
פאַרשטעקט אין לעכער אוןווינקלען אונטער דער ערד. זיי
שטעלן אַן אינדיווידועלן ווידערשטאַנד אין פאַל, ווען דאָס
באַהעלטעניש ווערט אויפגעדעקט.

דער פאַקט, וואָס דער ווידערשטאַנד מצד דעם געטאָ
פאַרשלעפּט זיך אַזוי לאַנג, ווערט אין די דייטשישע קרייזן
אָפּגעשאַצט ווי אַ קאָמפּראָמיטאַציע. פאַר דערלאָזן צו
דעם, עס זאָל זיך שאַפן אַזאַ ווידערשטאַנד=נעסט, האָט
דער ס. ס.= און פּאָליציי=פירער פון וואַרשעווער דיסטריקט,
פאָן זאַממערן, באַקומען דימיסיע. אויף זיין אָרט איז נאָ=
מינירט געוואָרן דער פּאָליציי=גענעראַל, סטראָאָפּ.

צ. א. פון אינערן=מינ., ארכ. פון אַ. ק.,
איבערזיכט פון די וויכטיקסטע געשעענישן
אין לאַנד פון 8=טן מאי 1943.
איבערזעצט פון פּויליש.

---

3 די „נאַציאָנאַלע“ אָפּטיילונגען, וואָס די דייטשן האָבן רעק=
רוטירט פון צווישן אַ טייל געפאַנגענע מוזולמענישע סאָלדאַטן
פון דער סאָוויעטישער אַרמיי.

86. וואַרשע, 15 מאי — 2 יוני 1943.

די ראַפּאָרטן פון דער פוילישער פּאָליציי אין וואַרשע וועגן די געטאָ־קאַמפן פאַר דער צייט פון 15־טן מאי ביזן 2־טן יוני 1943 [1]

ראַפּאָרט פון 5-טן און 6־טן מאַי 1943

דאָס געטאָ שטעלט מיט זיך פאָר איין גרויסן קבר. די [דייטשישע] פּאַטראָלן, באַוואָפנט מיט שנעל-שיסנדיקע ביקסן און מאַשין-געווער, היטן אויף די גאַסן-ראָגעס די טליענדיקע חורבות-קופּעס פון די פאַרברענטע הייזער. די ס. ס.-מענער קוקן זיך אַרום שאַרף און מיט שרעק, ריכטנדיק זיך, אַז פון דעם פינצטערן חורבן-באַרג וועלן פאַלן שאָסן פון אַ זייט אָדער פון הינטן. פון די טליענדיקע הייזער און פון די אונטערערדישע בונקערס קומען אַרויס יידן און הרגענען אויס ביזן לעצטן די שוואַכערע דייטשישע פּאַטראָלן, אָדער גנבענען זיך אַדורך דורך די קופּעס פון די הרובע הייזער, שלייכנדיק זיך אין דער ריכטונג פון דעם אַרישן ראַיאָן. די באַוועגלעכע דייטשישע פּאַטראָלן אָדער די דייטשישע פּאָסטנס ביי די קרייצונגען פון די גאַסן, וואָס טיילן אָפּ דעם יידישן ראַיאָן פונעם אַרישן, לעגיטימירן און רעווידירן די דורכגייער און זיי טרעפן אָן אָפט אויף אַ באַוואָפנטן ייד. זיי באַצאָלן מיט זייער לעבן פאַרן מאָרד, וואָס איז באַגאַנגען געוואָרן איבער דעם יידישן פאָלק.

דעם 6-טן מאַי, 4 אַזייגער נאָכמיטאָג איז אויף עק טלאָמאַצקע און ביעלאַנסקע דערהרגעט געוואָרן אַ דייטשישער פּאָליציאַנט.

דעם 6-טן מאַי פאַרמיטאָג איז אויף גראָכאָווסקע גאַס דערהרגעט געוואָרן אַ ס. ס.-מאַן, וועלכער האָט געוואָלט פאַרהאַלטן אַ ייד.

די יידן אַנטלויפן מאַסנווייז פון די בונקערס אין וואַלד און זיי קאָנצענטרירן זיך אין די הינטערשטאָטישע וואַלד-געגנטן.

---

1 עס איז נישט באַוווסט, ווער עס האָט געשריבן די ראַפּאָרטן. די פוילישע פּאָליציי האָט געשפּילט בדרך כלל אַ שענדלעכע ראָל לגבי דעם געטאָ. אין די ראַפּאָרטן וועבט זיך דורך דאָ און דאָרטן אַ טאָן פון מיטלייד לגבי די יידן.

אַ פֿאַראָרדענונג פֿון דער דײַטשישער מאַכט פֿון דער לעצטער מינוט: פֿאַרשטאַרקן די וואַר=פּאָסטנס אַרום געטאָ און פֿאַרשטאַרקן די מיליטערישע דיסציפּלין, ווײַל די ייִדן, וואָס באַהאַלטן זיך אויס אין די בונקערס, מאַכן גרויסע פּאַרטיזאַנישע אַרויספֿאַלן, סײַ אין געטאָ גופֿא, סײַ מחוץ דעם געטאָ.

ראַפּאָרט פֿון 7-טן מאַי 1943

דאָס געטאָ האָט ווי אויפֿגעלעבט. די ייִדישע לעבעדיקע מתים זענען אַרויסגעקראָכן פֿון די בונקערס און קעלערס און אָנגעהויבן פֿונדאָסנײַ אַ שיסערײַ. בײַ בײדע צדדים זענען פֿאַראַן גרויסע קרבנות. די אויפֿרײַסן און די געקנאַלערײַ האָבן געדויערט אַ גאַנצע נאַכט. די גאַנצע צײַט איז אויך פֿאָרגעקומען אַ שיסערײַ פֿון האַנט=געווער.

ראַפּאָרט פֿון 8־טן און 9־טן מאַי 1943.

אויפֿן שטח און בײַ די מויערן פֿונעם געטאָ — אַ שטאַרקע שיסערײַ און געקנאַלערײַ. לײַכטע קעגנפּאַנצער=האַרמאַטן ווערן [דורך די דײַטשן] באַנוצט קעגן קעלערס, פֿאַרשידענע אונטערערדישע לעכער און בונקערס. אויף איין זײַט און אויף דער צווייטער זײַט זענען פֿאַראַן קרבנות, אַזוי אינעם געטאָ גופֿא, ווי בײַ זײַנע גרענעצן. אַזוי האָט אַ ייִדישע פֿרוי דערשאָסן אויף דלוגע=גאַס צוויי דײַטשן.

גלײַך נאָכדעם איז זי אַרײַנגעפֿאַלן אין אַ ווילדער משוגעת און גענומען שיסן אין אַלע זײַטן און מען האָט זי אַנטוואָפֿנט. בײַם צונויפֿקום פֿון די גאַסן דלוגאַ און מיאָדאָוואַ האָט מען געצוווּנגען אַ פּולשטענדיק דערשעפּטן ייִד אַרויסצוגיין פֿון קאַנאַל — ער האָט זיך אונטערגעגעבן. ווי עס איז צו זען ברענגען דאָס פֿאַרשיטן די אַרויסגענג פֿון די קאַנאַלן און דאָס פֿאַרפֿלייצן זיי מיט וואַסער רעזולטאַטן.

ראַפּאָרט פֿון 10־טן מאַי 1943.

דעם 10=טן מאַי איז אויפֿן שטח פֿון געטאָ און בײַ זײַנע גרענעצן פֿאָרגעקומען אַ שטאַרקע שיסערײַ און אַן אויפֿרײַס=קנאַלערײַ. עס זענען נאָך פֿאַראַן נישט דערברענטע חורבות. וווּ עס איז אין אַזעלכע חורבות פֿאַראַן

אַ חשד, אַז עס געפינען זיך דאָרטן יידן, ווערן די חורבות אונטערגעצונדן מיט דער הילף פון בענזין אָדער נאַפט. די יידן, וואָס געפינען זיך אין די קאַנאַלן אָדער אין אונטערערדישע בונקערס, קריכן פון זיי אַרויס און שיסן. אויף געוויסע קאַנאַל־אָפּשניטן, ווו די יידן זענען דערשעפט, גייען זיי אַרויס און גיבן זיך אונטער. אויף שווענטאָיערסקע האָט זיך אונטערגעגעבן אַ יידישע אָפּטיילונג פון 59 מענטשן. דאַקעגן די יידן, וועלכע סאיז געלונגען אַדורכצודרינגען אויף דער אַרישער זייט, פאַרשטעקן זיך ביי באַקאַנטע אַריער, אָדער מאַכן דורך בלוטיקע עפּיזאָדן אויך אויף די גאַסן פון וואַרשע, ווי דאָס האָט געהאַט אַן אָרט ביים באַנק־פּלאַץ אויף דער גאַס, וואָס שניידט אַדורך דעם זאַקסישן גאָרטן. אַ פּוילישער פּאָליציאַנט האָט דערקענט יידן, וואָס זענען געפאָרן מיט אַ דראָזשקע פון עלעקטאָראַלנע גאַס צום זאַקסישן גאָרטן און געוואָלט זיי אָפּפירן אין קאָמיסאַריאַט. אין שייכות דערמיט האָט זיך פאַרקניפּט אַ שיסעריי. דער פּאָליציאַנט האָט באַקומען אַ וווּנד און דער ייד איז דערהרגעט געוואָרן. דעם צווייטן פאַרהאַלטענעם ייד האָט דער פּאָליציאַנט אָפּגעפירט און נישט ווייט פון דער אָראַנזשעריע האָט אַ פאַרבייגייענדיקער דייטשישער סאָלדאַט אים דערשאָסן.[2]

ראַפּאָרט פון 11־טן מאַי 1943

ביי טאָג איז אין געטאָ פאָרגעקומען אַ שיסעריי. ביי נאַכט איז זי געוואָרן שטאַרקער און עס זענען אויך געווען דעטאָנאַציעס. קיין באַזונדערע געשעענישן האָט מען אין געטאָ נישט פאַרנאָטירט. עס איז בלויז נויטיק אונטערצושטרייכן, אַז די דייטשישע סאַפּערן גיבן זיך אַן עצה מיט די יידישע בונקערס, וועלכע זענען געבויט זייער טיף אונטער דער ערד. אַדאַנק אונטערגראָבונגען און אויפרייסן צווינגען די דייטשן די יידן צו קאַפּיטולאַציע.

ראַפּאָרט פון 12־טן מאַי 1943

דאָס קליינע געטאָ ברענט, אונטערגעצונדן דורך די דייטשן. דער גאַנצער הייזער־קאָמפּלעקס שטייט אין פלאַמען. די פאַנסקע־גאַס אויף דער אַרישער זייט איז באַדראָט

[2] דאָס זענען געווען די צוויי יידישע קעמפער, די פאַרבינדלער יורעק זאַלאַטאָוו און רישעק מאָזעלמאַן, וועלכע זענען פאַרהאַלטן געוואָרן דורך דער פּאָליציי אין מאָמענט, ווען זיי האָבן געזוכט אַ וועג איבערצוּוואַרפן געווער אין געטאָ אַריין.

און ברענט צום טייל, די סיבה פון פאַרניכטן די דאָזיקע גרופּע הייזער פון קליינעם געטאָ זאָל כלומרשט זיין דאָס דערמאָרדן אַ זשאַנדאַרמעריע=אָפיציר, וועלכער איז מיט זיין פרוי געגאַנגען באַזוכן דאָס קליינע געטאָ. חוץ דעם — אַ שיסעריי און אַ געקנאַלעריי אַזוי אין קליינעם ווי אין גרויסן געטאָ.

ראַפּאָרט פון 13־טן מאי 1943

דעם 13=טן ד. ח. איז דאָס קליינע געטאָ געוואָרן פאַרברענט. אַ נאַכט=שיסעריי און הריגה פון די פאַרבליבענע ייִדן. אין גרויסן געטאָ אַ שטאַרקע שיסעריי און דעטאָנאַציעס ביינאַכט, וואָס נעמט זיך פון אויפרייסן די באַזונדערע בונקערס. אויף באַניפראַטן=גאַס האָבן [די ייִדן] פאַרוואונדעט צוויי דייטשן אַקעגן דעם הויז נ׳ 4. די דייטשן האָבן זיך באַמיט צו פאַרברענען דאָס דאָזיקע הויז. די בעטאָן=קאָנסטרוקציע האָט אָבער אוממעגלעך געמאַכט דאָס פאַרברענען דאָס הויז. עס זענען באַנוצט געוואָרן מאַשין=ביקסן און גראַנאַטן. חוץ דעם — אַ געווינטלעכע פאַרטיידיקונגס=שיסעריי פון די [דייטשישע] פּאַטראָלן.

ראַפּאָרט פון 14־טן מאי 1943

דעם גאַנצן טאָג שיסערייען. די ייִדן לאָזן פון צייט צו צייט שוואַך צו וויסן, אַז זיי עקזיסטירן, און דאָס רופט אַרויס אַ ביקסן=פייער און אָפט אויך אַ גראַנאַטן=פייער. פאַרברענטע הייזער ווערן אויפגעריסן כלומרשט דערפאַר, ווייל זיי באַדראָען די זיכערקייט. די הייזער ווערן אומגעוואָרפן דורך אויפרייס=מאַטעריאַלן, דערפון נעמען זיך די אָפטע דעטאָנאַציעס. די אויפגעריסענע הייזער שאַפן ריזיקע קברים=גריבער, ווייל זייער טיף געפונען זיך אָפטמאָל ייִדישע בונקערס, וואָרעם דער איינציקער וועג איז געווען דער קעלער. אין דער צוקונפט וועט פונעם אויפדעקן אַזאַ מין מאַסן=קבר אַ טיפזיניקער רעפּאָרטער אָדער שרייבער האָבן אַ טעמע אַרויסצוברענגען בולט די מענטשלעכע טראַגעדיע פון דער היינטיקער צייט.

ראַפּאָרט פון 15־טן און 17־טן מאי 1943

דעם 15=טן און 16=טן אַ שטאַרקע שיסעריי אין געטאָ. בייטאָג — מעכטיקע דעטאָנאַציעס, ביינאַכט אַ געוואַלטיקע שיסעריי ביי די גרענעצן פון געטאָ. מען האָט

זיך באַנוצט מיט האַנט־געווער, שנעל־שיסנדיקע ביקסן און שווערן מאַשין־געווער. אַ שפּאַציר אינעווייניק, דורכן געטאָ גופא מאַכט גליווערן דאָס בלוט אין די אָדערן פון אַ נערוועיש־באַהערשטן מענטש. ביזן היינטיקן טאָג זעט מען אויף די באַלקאָנען פון די אויסגעברענטע הייזער נישט דערברענטע ביזן סוף טויטע קערפּערס. אין די קעלערן געפינט מען צו עטלעכע אָדער צו עטלעכע צענדליק בר־מינים אין צושטאַנד פון צעפוילונג. אויף נאָוואָליפּיע, אין איינעם פון די אויסגעברענטע הייזער אויפן הויף — אַ טויטער קערפּער פון אַ פרוי און אין אירע אָרעמס דער טויטער קערפּער פון איר קינד. אַ מאַן און אַ פרוי אין לעצטן צושטאַנד פון פאַנאַנדערפאַל, און נאָענט ביי דער זייט ליגן צוויי קינדער. די דאָזיקע טויטע קערפּערס זענען קאָנטיק אַ גאַנצע משפּחה. בעתן באַזוכן אַ דעראָבערטן דורך די דייטשן יידישן בונקער: ער איז געווען איינגעאָרדנט אין אַ קעלער אין אַ קוואַדראַט פון 6 מעטער, פאַרפעסטיקט מיט גראָבע אייזערנע שינעס, וועלכע זענען געוואָרן זייער גראָב פאַרבעטאָנירט אויפן סופיט. אויך די ווענט זענען געווען פאַרפעסטיקט מיט אייזן און בעטאָן; אין בונקער זענען געווען שיס־פונקטן מיט דורכגענג־טרעפּלעך, וואָס האָבן געפירט צו די שיס־פונקטן. טרעפּלעך זענען געווען אויך אין די ווענט. זיי האָבן, ווייזט אויס, געפירט צו די זאַפּאַסן פון קאָנסערוון און פון אַמוניציע. אינעם עק פון בונקער ליגט אַ צעשטערטע מאַשין־ביקס און האַנט־גראַנאַטן. אין אַ צווייט אָרט פונעם בונקער — אַן אָפּגעריסענע און זיך צעפאַלנדיקע האַנט. דער סופיט איז שרעקלעך צעשעדיקט פון קוילן און אויפרייס־מאַטעריאַלן. דאָס הויז איז פאַרניכטעט געוואָרן. דער בונקער צעקלאַפּט.

נעכטן איז אין די נאָכמיטאָג־שעהן אויפגעריסן געוואָרן דער 6־שטאָקיקער הייזער־בלאָק אַנטקעגן דעם געריכט. עס איז אויך אויפגעריסן געוואָרן (לויט אַ נישט קאָנטראָלירטער ידיעה) די סינאַגאָגע.[3]

ראַפּאָרט פון 18־טן מאי 1943

דעם 18־טן ד. ח. איז אין געטאָ אַ חוץ אַ שיטערער שיסעריי — אַ שטילקייט. פאַרשטאַרקטע אָפּטיילונגען פון ס. ס. דרינגען אַריין אין די באַזונדערע גאַסן און צווישן

[3] די גרויסע סינאַגאָגע אויף טלאָמאַצקע 5 איז טאַקע אויפגעריסן געוואָרן אויף סטראָאָפּס באַפעל דעם 16־טן מאי.

די חורבות פון געטאָ. יידישע אָפּטיילונגען פויזן אַרוים פון אונטער דער ערד און אַטאַקירן פּלוצלונג די דייטשן. ביי־נאַכט ציען זיך די ס.ס.־לייט צוריק פון דעם געטאָ־געביט. ביינאַכט איז אויפן געטאָ־שטח נישט בנמצא קיין איין דייטש. די ס. ס.־לייט האַלטן, אַז צווישן די חורבות און אין די אונטערערדישע לעכער זענען פאַרשטעקט טויזנטער יידן און דעריבער ווענדן די דייטשן אָן פאַרזיכ־טיקייט. כאַראַקטעריסטיש: די דייטשן ווייזן אַרוים זייער [אמתע] פּסיכאָלאָגיע — מען קאָן עס אָנרופן די דעגע־נעראַציע פון דעם מין מענטש. ווייל די באַרבאַריי און דער סאַדיזם פון דער דייטשישער נשמה ברענגט [דער דייטש] צום אויסדרוק דורך זיין ווילדן, משוגענעם אופן פון באַהאַנדלען די מענטשן. אויף סטאַווקי־גאַס האָבן די דייטשן אין אַ גרויסן לאָך פון דער [דאָרטיקער] פאָלקס־שול, אין אַ קוואַדראַט פון 10 מעטער, געשאַפן אַזאַ מין קרעמאַטאָריע. ווייל זיי באַגראָבן שוין נישט איצט די יידן, נאָר פאַרברענען מיט נאַפט, בענזין א. ד. גל. זיי זאַמלען אין דער קרעמאַטאָריע פון יענעם הויז אַ באַרג מיט טויטע קערפּערס פון פרויען, קינדער און מענער.

די טאַקטיק פון די גאַסן־קאַמפן, וועלכע עס ווענדן אָן די דייטשן, באַגרענעצט זיך אייגנטלעך צו פאַרברענען הייזער, וו עס האָבן געקעמפט די אויפשטענדלער אָדער פּאַרטיזאַנער פון די גאַסן־קאַמפן.

אין דער געשיכטע און אין דער פּראַקטישער אָנווענ־דונג, פון מיליטערישן שטאַנדפּונקט, גיט דאָס אַ גרויסן דערפאַרונגס־מאַטעריאַל.

ראַפּאָרט פון 19־טן מאַי 1943

די שיסעריי אין געטאָ איז שוואַכער געוואָרן פון ביי־דע זייטן. אין דער צייט זענען קיין שום געשעענישן נישט געווען, נישט ביי דער גרענעץ און נישט אין געטאָ גופא.

ראַפּאָרט פון 20־טן מאַי 1943

דעם 20־טן ד. ח. איז אין געטאָ אַ שיסעריי סיי ביי־נאַכט און סיי ביייטאָג. אין געוויסע צייט־אָפּשניטן — שטאַרקע דעטאָנאַציעס פון די אויפרייסן פון באַזונדערע הייזער און אויך קעגנזייטיק באַוואָרפן זיך מיט גראַנאַטן. היות די יידן זענען נאָך אַלץ פאַרשטעקט אין אונטערערד, בויערן [די דייטשן] לעכער, סיי מיטן ציל אויפצורייסן די

אונטערערדישע בונקערס מיט אויפרייס־מאַטעריאַל, סיי כדי אַריינצולאָזן גאַזן. אַ חוץ דעם איז אין געטאָ קיין שום באַזונדערס נישט פאָרגעקומען.

ראַפּאָרט פון 22־טן און 23־טן מאי 1943

אין משך פון 22־טן און 23־טן ד. ח. זענען אויפן געטאָ־שטח קיין שום ספּעציעלע און וויכטיקע געשעענישן נישט פאָרגעקומען.

אַ שיסעריי פון האַנט־ און מאַשין־געווער און דעמאָנטאַציעס. לויט נישט קאָנטראָלירטע אינפאָרמאַציעס, האָט הימלערס וויזיט דעצידירט וועגן דעם, וואָס מען האָט אַרומגערינגלט דעם געטאָ־שטח און געמאַכט העכער דעם מויער, וואָס רינגלט אַרום דעם געטאָ, וואָרעם די דייטשישע פּאָליציי און די ס.ס.־מענער, וועלכע זענען אַנגאַזשירט אין דער זיכערקייט פון געטאָ, ברענגען בלוטיקע קרבנות און די צאָל [געפאַלענע] דייטשישע פּאָליציי־פונקציאָנאַרן איז צו גרויס.

ראַפּאָרט פון 24־טן און 25־טן מאי 1943

דעם 24־טן און 25־טן מאַי האָט קיין שום וועזנטלעכס אין געטאָ און ביי די גרענעצן נישט פּאַסירט. מען האָט זיך בלויז באַגרענעצט צו אַ שיסעריי.

ראַפּאָרט פאַר דער צייט פון 27־טן ביז דעם 31־טן מאַי 1943

אין די טעג פון 27־טן, 28־טן, 29־טן און 30־טן ד. ח. אין געטאָ סיי ביי טאָג, סיי ביי נאַכט אַ שיסעריי. בפרט אין דער נאַכט אויף דעם 30־טן ד. ח. און אין דעם 30־טן ד. ח. פון דער זייט פון דער פּזשעיאַזד־גאַס און לעשנאָ אַ שטאַרקער קאַמף פון ביידע זייטן. די יידן האָבן זיך באַמיט אַדורכצורייסן אויף דער אַרישער זייט. דאַקעגן ביי טאָג שלעפּן דייטשן ווייטער אַרויס [די יידן] פון די בונקערס און פון אונטער די פאַרברענטע הייזער און דערשיסן זיי אויפן אָרט.

ראַפּאָרט פון 1־טן און 2־טן יוני 1943

דעם 1־טן יוני און אין דער נאַכט פון 2־טן אויפן 3־טן יוני ד. ח. האָט זיך די סיטואַציע אין געטאָ פאַרערגערט. די עקזעקוציעס פון די מענטשן פון „פּאַוויאַק“

אויפֿן געטאָ-שטח; די טויטע קערפּערס ווערן דערנאָך פֿאַרברענט אויפֿן אָרט פֿון די הריגות. עס קורסירן כּלערליי ווערסיעס, אַז די יידן זאָלן האָבן בעת די שיסערייען געשטערט און אפֿילו אַטאַקירט די אויספֿירער פֿון די עקזעקוציעס. היינט האָט מען די געטאָ-גרענעצן באַשטעלט מיט שטאַרקע פֿאָרמאַציעס פֿון ס. ס.-מענער און ווידער אַריינגעפֿירט אויפֿן געטאָ-שטח פּאַנצער-אויטאָס. מען דאַרף זיך רעכענען מיט ראַדיקאַלע מאָסמיטלען מצד די דייטשן כּלפּי די אויסבאַהאַלטענע יידן. לויט אַן אינפֿאָרמאַציע פֿון „ג“ [געסטאַפּאָ] זענען די קרבנות פֿון די דייטשן אין שייכות מיט דער ליקווידאַציע פֿון יידן צו גרויס אין פֿראָפּאָרץ צו דער צאָל מענטשן, וואָס ליקווידירן די יידן.

צ. אַ. פֿון איכערן-מינ.,
זאַמלונג פֿון דער קרימינעלער פּאָליציי.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

87. וואַרשע, דעם 28־טן אַפּריל 1943

באַריכט פֿונעם אויספּיר
פֿון דער אַנטיקאָמוניסטישער אַגענטור
וועגן פֿאַרלויף פֿון די קאַמפֿן אין וואַרשעווער געטאָ[1]

געטאָ. ווי די סיבה פֿון די איצטיקע געשעענישן גיבן די דייטשישע קרייזן אָן, אַז דער דייטשישער אויספּיר האָט געהאַט אַ ידיעה, אַז דעם 20-טן אַפּריל 43 זאָל האָבן געדאַרפֿט אין דער גענעראַל-גובערניע אויסברעכן אַן אויפֿשטאַנד אָרגאַניזירט דורך דער קאָמונע. היות דער דיספּאָזיציע-צענטער פֿון דער קאָמונע איז דאָס געטאָ, האָט מען באַשלאָסן צו מאַכן אומשעדלעך די דאָזיקע אַקציע דורך אָנהייבן אַ קאָנטראַקציע. צו דעם צוועק האָט מען דעם 16-טן אַפּריל אַרויסגעגעבן אַ פֿאַראָרדענונג, אַז די יידן, וואָס אַרבעטן מחוץ דעם געטאָ, זאָלן זיך שבת שטעלן צו

1 דער דאָזיקער דאָקומענט איז נאָר כאַראַקטעריסטיש דערמיט, וואָס ער ווייזט די מיינונג פֿון די סאַמע רעאַקציאָנערסטע עלעמענטן פֿון דער פּוילישער אונטערערד, וועלכע האָבן געפֿירט אַ פּראָפּאַגאַנדע קעגן דער „קאָמוניסטישער געפֿאַר“ און אַז דער צענטער פֿון קאָמוניזם איז דאָס געטאָ — פּונקט אַזוי ווי עס האָבן גערעדט אין זייער פּראָפּאַגאַנדע די היטלער-לייט. דאָך פֿאַרמאָגט דער באַריכט אַ סך ידיעות וועגן די קאַמפֿן.

דער אַרבעט מיט זייער בעטגעוואַנד און אַנדערע זאַכן, ווייל זיי וועלן ווערן קאַשאַרירט אין ספּעציעלע באַראַקן ביי זייערע אַרבעטס־פּלעצער. געוויסע יידישע אָפּטיילונגען האָבן זיך שבת בכלל נישט געשטעלט צו דער אַרבעט און זיך פאַרבאַריקאַדירט אין געטאָ. דעם 19־טן אַפּריל האָט מען פאַראָרדנט שאַרפע אַליאַרם־גרייטקייט. אַלע [דייטשישע] באַן־אַרבעטער, אָן אונטערשיד פון ראַנג, וועלכע פירן אויס די א. ג. „באַנשוצדינסט", האָבן באַקומען אַ באַפעל אָנצוטאָן די בלויע מונדירן פון דער „באַנשוצפּאָליציי" און 13 א. ז. האָבן זיי אַרויסמאַרשירט אין אַן אומבאַקאַנטער ריכטונג. זיי האָבן פאַרטראָטן די פּאָליציי־דינסט אויפן אָרט פון דער זשאַנדאַרמעריע און ס.ס., וועלכע זענען געוואָרן אַרויסגערופן צום געטאָ.

די דייטשישע אַקציע האָט זיך אָנגעהויבן דעם 19־טן אַפּריל 43 אין די פרימאָרגן־שעהן. בראש פון דער יידישער פאַרטיידיקונג שטייט אַ געוויסער ד"ר אַדאָלף קאָהן[2] און אַ דעזערטיר, אַ סערזשאַנט פון דער דייטשישער אַרמיי[3]. די צאָל קעמפנדיקע יידן איז אומבאַקאַנט. אויף דער זייט פון די יידן זאָל קעמפן אַ גאַנץ גרויסע אָפּטיילונג פון פּאָלאַקן־קאָמוניסטן[4]. אויף זייער שטח האָבן די יידן אויסגעהאָנגען אַ רייַ ציוניסטישע און פּוילישע פענער און טראַנספּאַרענטן מיט אויפשריפטן: „פאַר אונדזער און אייער פרייהייט", „מיר קעמפן פאַר פּוילן" וכדומה. אין געוויסע געגנטן אויסערן געטאָ האָט מען קאָלפּאָרטירט פלוג־בלעטער מיט אַ רוף צו דער פּוילישער באַפעלקערונג וועגן הילף. עס טרעפן אָפּט פאַלן, ווען יידן אַנטלויפן אין דער פּוילישער געגנט...

דעם 19־טן אַפּריל האָט דער אינפאָרמאַטאָר געזען אַן אַקציע פון דייטשישע אָפּטיילונגען אויף דער קרייצונג פון די גאַסן זאַמענהאָף און גענשע, לובעצקע און ביי ניסקע. צום הויז איז צוגעפאָרן אַ פאַנצער־אויטאָ, פון וועלכן עס איז געעפנט געוואָרן אַ פייער פון מאַשין־געווער און גראַנאַטן־וואַרפער. אַלס ענטפער זענען געפאַלן שאָסן פון די פענצטער און עס זענען געוואָרפן אָנגעצונדענע באַפּטשאַנעס, מאַטראַצן, שאַפעס, פענצטער־ראַמען. די דייטשן באַהאַלטן זיך, און עס הייבט זיך אָן אַ רעגולערע

---

[2] אַן אומבאַקאַנטער נאָמען.

[3] אַן אויסגעטראַכטע מעשה.

[4] געמיינט מסתמא די אַקציע פון דער פאָלקס־גוואַרדיע אויף באָוויניאַרסקע.

באַלאַגערונג. ביי אַ גרעסערן ווידערשטאַנד ווערט אַריינגעפירט אין דער אַקציע אַ שטורעם־האַרמאַטל, וואָס צעשטערט דעם בנין. אין געטאָ זאָלן געוואָרן פאַרניכטעט 6 פאַנצער־אויטאָס און איין טאַנק. אויף פראַנציסקאַנער 26 אין טויער איז פאַרברענט געוואָרן אַ פאַנצער־אויטאָ, וואָס האָט זיך אַהער דערטראָגן יאָגנדיק [די יידן].

די ערשטע צוויי טעג האָבן געבראַכט די פאָלגנדיקע פאַרלוסטן: די דייטשישע אָפּטיילונגען אַרום 60 טויטע און פאַרוווּנדעטע, די פוילישע פּאָליציי — 12 פאַרוווּנדעטע. מצד די יידן זענען, לויט אַ דייטשישן באַריכט, געפאַלן איבער 1000 פּערזאָן. די געפאַנגענע יידן ווערן איבערגעפירט אויפן ספּאָרט־פּלאַץ „סקראַ“[5], וווּ זיי ווערן דערשאָסן. אויף די גאַסן —אַ סך טויטע קערפּערס פון פרויען און קינדער.

דעם 21־טן אַפּריל אַרום 9 אַ.ז. זענען פון דער זייט פון זשעלאַזנע־גאַס געוואָרן אַריינגעפירט נייע ס.ס.־אָפּטיילונגען און 2 טאַנקען. אויפן פּאַריסאָווער פּלאַץ זענען איינגעשטעלט געוואָרן 2 הויביצעס, וועלכע באַשיסן דאָס געטאָ. די אַרטילעריע שיסט אונטער דער לייטונג פון אַן אָבסערוואַטאָר פון אַן עראָפּלאַן. דעם גרעסטן ווידערשטאַנד שטעלן די הייזער: שווענטאָיערסקע 28, 30, 32 און אויך דער הייזערקאָמפּלעקס אויף באָניפראַטן־גאַס. דער ווידערשטאַנד פון די יידן איז אַ פאַרביסענער. אין די אָוונט־שעהן זענען אויסגעבראָכן שריפות אין די געגנטן פון באָניפראַטן און שווענטאָיערסקע און די שכנותדיקע. אין די אָוונט־שעהן פון 21־טן אַפּריל האָבן די דייטשן אויפגעפאָדערט זיך אונטערצוגעבן. די באַדינגונגען זענען אומבאַקאַנט. זיי זאָלן האָבן געדראָט מיט אויסשוחטן אַלע יידן אין דער גאַנצער גענעראַל־גובערניע... אויף דער דייטשישער זייט טרעטן אַרויס אָפּטיילונגען פון ליטווינער, אוקראַינער און ס.ס.־אָפּטיילונגען, וועלכע באַשטייען פון פאָלקסדייטשן — סלאָוואַקן און קראָאַטן.

[...] ביזן 28־טן אַפּריל האָבן די אָפּטרעטנדיקע יידישע אָפּטיילונגען פאַרניכטעט צום טייל די גאַרבערייען פון פּייפער און ווייגעל, די מאַגאַזינען פון מאַנופאַקטור און מאַטעריאַלן, וואָס זענען קאָנפיסקירט געוואָרן אין גאַנץ וואַרשע און זענען מאַגאַזינירט געוואָרן אויף לעשנאָ, די גרויסע מיליטערישע קאָנסערוון־פאַבריקן מיט אַ גרויסן זאַפּאַס פון מאַגאַזינירטער סחורה, די מונדירן־פאַבריק מיטן גאַנצן מאַטעריאַלן־זאַפּאַס, די מיליטערישע מאַטראַצן־פאַבריק. עס

5 אין שכנות מיטן יידישן בית עולם.

ווערט פאַרניכטעט דער אינדוסטריעלער צענטער, וואָס אַר־בעט בלויז פאַרן מיליטער און פאַרמאָגט גרויסע רוישטאָף־זאַפּאַסן און אַ גרויסע צאָל מאַשינען פון נייסטן טיפּ. צוליב דעם זענען די [דייטשישע] פאַרלוסטן ריזיק.

אין דער ערשטער וואָך פון די געטאָ־קאַמפן האָבן די קאָמוניסטישע קאַמפס־אָפּטיילונגען אויסערן געטאָ דורכגע־פירט אַ ריי אַקציעס אויפן געביט פונעם געטאָ גופא און ביי דער גרענעץ פונעם געטאָ. חוץ דעם איז געווען אויפן געטאָ־געביט טעטיק אַ מיליטערישע קאַמפס־אָפּטיילונג [6] (קיין גענויערע פּרטים וועגן דער טעטיקייט פון אָט דער אָפּטיילונג זענען מיר נישט באַקאַנט).

אַלס דערגענצונג פונעם באַריכט וועגן די לעצטע קאַמפן אין געטאָ טייל איך מיט: די מיליטערישע קאָמאַנדירן זענען געווען פּולקאָווניק מיללע וועל מיללער, מאַיאָר מאַרקוס און עטלעכע אָפיצירן פון קלענערן ראַנג [7]. אין דער ערשטער ליניע זענען געווען גרייט צום קאַמף לערך 7 טויזנט יידן, קודם כל פון פּראָלעטאַרישן עלעמענט — שוסטער, קצבים און טרעגער. אין שפּיץ פון אָט דער גרופּע זענען געשטאַנען ווײַנשטאָק, גאָלדשטיין, לאַמבערט [8]. די פאַרלוסטן פון די דייטשן באַטרעפן לערך 400 טויטע.

צ. א. פון אינערן־מינ., ארכ. פון „אַנטיק“,
באַריכטן נ׳ 306, 313 און 314.
איבערזעצט פון פויליש.

---

[6] דאָס איז די א.ק.־גרופּע, וואָס האָט דורכגעפירט די אַקציע אויף סאַפּיעזשינסקע גאַס.

[7] די נעמען זענען אונדז אומבאַקאַנט.

[8] ווײַנשטאָק ווערט אויסגערעכנט אין דער רשימה פון די קאָמאַנדירן פון דעם יידישן מיליטערישן פאַרבאַנד.

88. וואַרשע, דעם 28־טן יולי 1943

בריוו פון אַ רייכס־דייטשקע פון וואַרשע צו דער אָנפירונג פון ס. ס. וועגן דעם אויפשטאַנד אין געטאָ און דער סיטואַציע אין וואַרשע

פערסאָנאַל־שטאַב פונעם רייכספירער פון ס.ס. 343.

באַריכט וועגן וואַרשע

(איבערגעגעבן פון דעם ס.ס.־שטאַנדאַרטן־פירער פאָן קאַרזאַווסקי) דערפאַרונג און אויספירן פון אַ רייכס־דייטשישער פרוי, וואָס האָט פאַרבראַכט אין וואַרשע לערך 8 חדשים.

די אַלגעמיינע סיטואַציע

נאָך די ערשטע קאָנטראָנגריפן אויפן מזרח־פראָנט, אָנגעהויבן פון דעצעמבער 1942[1], הערשט אין וואַרשע אַ צושטאַנד פון גרויסער אומזיכערקייט. יעדן טאָג אָנפאַלן אויף סאָלדאַטן פון ווערמאַכט (דערשיסונגען) און באַאַמטע פון ציווילע אַמטן. אין פּאָסט־פּעקלעך פאַר אַמטן — טייוול־מאַשינען. אַ סך דראָונגס־בריוו, אָנפאַל אויף אַ באַנק, אויף אַ מלוכה־דרוקעריי. דעם 3־טן מערץ דערשאָסן די איינציקע צוויי דייטשישע דירעקטאָרן פון דער דרוקעריי (נאָכן אַנטוואָפענען די וואַך). דריי מענער האָבן אַרויסגעלאָקט די פאַרוואַלטערס פון זייער דירה אין דער שכנות פון דעם הויז. איינער איז געווען אין אַן אוניפאָרם פון אַ פּאָליציי־קאָמיסאַר, דער צווייטער אין אַ מונדיר פון דער זיכערהייטס־דינסט, דער דריטער — אין ציוויל. ער האָט זייער גוט גערעדט דייטש. נאָכן רעזולטאַטלאָזן זוכן די קאַסע־שליסלען האָבן זיי דערשאָסן [די דייטשישע פאַרוואַלטערס] אין דעם וואַך־שטיבל פון דער דרוקעריי מיט אַ שאָס אין נאַקן. אין די אַמטלעכע שעהן האָט מען אין ביוראָ דערשאָסן דעם לייטער פון דעם אַרבעטס־אַמט, זיין נאָכפאָלגער האָט מען דערשאָסן אין גאַס. דעם 16־טן מערץ האָט מען באַגראָבן דעם דריטן לייטער פון אַרבעטס־אַמט. אַן ס.א.־אָפּטיילונג איז געוואָרן באַוואָרפן מיט גראַנאַטן אויפן צוריקוועג פון אַ טרויער־פייערונג מיט מוזיק. 15 פּערזאָן זענען געוואָרן פאַרוואונדעט.

---

1 געמיינט די סאָוויעטישע קאָנטראָפענסיווע אויפן סטאַלינגראַדער פראָנט.

די אַקציע אין געטאָ, וועלכע די ס.ס. האָט דורכגעפירט און צוגעגרייט אין שטאַרקער געהיימניש מיט אַ טאָג פריער, איז געוואָרן אויסגעגעבן. ווען די ס.ס. איז מיט לאַסט־מאַשינען אַריין אין געטאָ, איז זי געוואָרן פון אַלע זייטן אַטאַקירט מיט פייער. דאָס אויסליידיקן דאָס געטאָ, וואָס האָט געזאָלט דויערן, ווי מען האָט זיך גערעכנט, 3—4 טעג, דויערט שוין 5 וואָכן. אונטער די געטאָ־הייזער האָט זיך געפונען אַ נישט־דורכדרינגלעכער לאַבירינט פון הויז צו הויז, מיט אונטערערדישע אַדורכגענג, מיט אויסערגעוויינלעך גוט פאַרמאַסקירטע בונקערס און מיט אַרויסגענג דורך קאַנאַליזאַציע־עפענונגען ביזן סאַמע ווייסל, אין דעם פוילישן ראַיאָן. צום סוף האָבן די פייער־אָפטיילונגען, כדי צו דערגרייכן דעם ציל, אונטערגעצונדן הויז נאָך הויז. דערביי האָט מען צעשטערט אַ פאַרמעגן פון אַ ריזיקן ווערט. נאָך דער געטאָ־אַקציע — אָנפאַלן פון יידן און באַנדעס. געווען אַן אָנפאַל אויף אַ פאַרווײלונגס־לאָקאַל (אַדריאַ) און ווידער האַנט־גראַנאַטן אין קאַפע־קלוב און אין הויפט־וואָקזאַל. לעצטנס צאָלרייכע אָנפאַלן אויף אַלע מילך־אונטערנעמונגען אין דער נאָענטסטער געגנט פון וואַרשע, שאַנטאַזש לגבי לאַנדווירטשאַפטן [...]

ארכיוו פון הויפט־קאָמיסיע צו פאָרשן די
היטלערישע פאַרברעכנס אין פוילן
אקטן פון בילערס פראָצעס, 11־טער באַנד
פון דאָק. צענטער 702.
איבערזעצט פון דייטש.

89. וואַרשע, דעם 22־טן דעצעמבער 1943

ראַפּאָרט וועגן אַנטדעקן אַ באַוואָפנטע יידישע גרופּע

אין די קעלערס פון אַ הויז אויף קרולעווסקע־גאַס האָט די געסטאַפּאָ אויפגעדעקט אַ גרופּע פון 62 יידן.

זיי האָבן געהאַט גרויסע זאַפּאַסן פון שפּייז און געווער. אַלע זענען געוואָרן דערמאָרדעט.

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
אינערן־דעפּאַרטאַמענט, ראַפּאָרט נ׳ 238.
איבערזעצט פון פּויליש.

90. וואַרשע, דעם 7־טן יולי 1944

אינפאָרמאַציע וועגן אַ קאַמף פון אַ יידישער גרופּע צווישן די געטאָ־חורבות אין יוני 1944

וואַרשע. אויפן שטח פון געוועזענעם געטאָ זענען נאָך אַלץ פאַרשטעקט יידישע גרופּן, וועלכע באַהאַלטן זיך אויס שוין העכער אַ יאָר אין בונקערס אונטער די קעלערס פון די פאַרברענטע הייזער. זיי ווערן דערהרגעט אויפן אָרט. אין מיטן יוני 1944 האָט מען ווידער אַנטדעקט אַ בונקער מיט דריי יידן, וועלכע האָבן געשטעלט אַ ווידערשטאַנד און געהרגעט דריי זשאַנדאַרן. אַלס נקמה האָבן די דייטשן דער־שאָסן 25 יידן. מען האָט זיי געהאַט איינגעגלידערט אין די גרופּן פון אויסלענדישע יידן. די אַרבעטער וואָס זענען באַ־שעפטיקט ביים פאַנאַנדערנעמען די [אויסגעברענטע] היי־זער געפינען אָפטמאָל געווער, געלט און טייערע חפצים.

„אינפאָרמאַציאַ נאַראָדאָוואַ אי וסכאָדניאַ"
(נאַציאָנאַלע און מזרחדיקע אינפאָרמאַציע)
פון 7־טן יולי 1944

איבערזעצט פון פויליש.

91. וואַרשע, דעם 13-טן מערץ 1944

מעלדונג וועגן דעם אויפדעקן פון בונקער פון עמנואל רינגעלבלום

מען האָט אַנטדעקט אַ בונקער מיט יידן אויף גרויעצ־קע 81 ביי וואָלסקין[1].

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דעלעגאַטור־אַרכ־מאַטעריאַלן,
אויסשפּיר־מאַטעריאַלן, ראַפּאָרט נ' 281.

איבערזעצט פון פויליש.

---

[1] אויף גרויעצקע 81 איז געווען אַ בונקער, וווּ עס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן עטלעכע און דרייסיק יידן, בתוכם רינגעלבלום מיט דער פרוי און איינציקן זון. מיעטשיסלאַוו וואָלסקי איז געווען איינער פון די פּאָליאַקן, וואָס האָבן איינגעאָרדנט און געהיט דעם בונקער. אַלע יידן און וואָלסקי זענען דערשאָסן געוואָרן.

92. וואַרשע, דעם 1־טן מאי 1944

די אָפּשאַצונג פֿון דעם געטאָ־אויפֿשטאַנד אין דער צענטראַלער פּרעסע פֿון פּ.פּ.ר.

דעם 19־טן אַפּריל 1943 האָט אויפֿגעפֿלאַקערט אינעם צענטער פֿון וואַרשע אַ רעגולערע שלאַכט. די ייִדן, וואָס זענען פֿאַרשפּאַרט געוואָרן הינטער די געטאָ־מויערן, האָבן באַשלאָסן זיך צו פֿאַרטיידיקן, נישט גיין פֿרייוויליק אין די נייע טויט־לאַגערן אין פּאָניאַטאָוו און טראַווניק. די ברוינע מערדער, וואָס האָבן געוואָלט מיט כּח אַריינטרייבן די ייִדן אין די וואַגאָנען, האָט באַגעגנט אַ פֿייער פֿון מאַשין־געווער און פּיסטאָלעטן. דער ס.ס.־ און פּאָליציי־פֿירער האָט זיך גערעכנט, אַז מיט דער הילף פֿון פּאַנצער־געווער וועט ער אין משך פֿון עטלעכע שעה איינברעכן דעם ווידערשטאַנד פֿון די ייִדן. אין די געטאָ־גאַסן זענען אַריינגעפֿאָרן טאַנקען, נאָך די טאַנקען האָט זיך גערוקט פֿאָרויס פֿוסגייער־מיליטער. אָנשטאָט אַנטי־פּאַנצער האַרמאַטן האָבן די ייִדן באַנוצט גראַנאַטן און פֿלעשער מיט בענזין. נישט געקוקט אויף אַזאַ מין פּרימיטיווער פֿאַרטיידיקונג, איז דער ערשטער דייטשישער פֿראָנטאַלער אָנגריף געוואָרן אָפּגעשטויסן.

אין משך פֿון די צוויי טעג האָבן די דייטשן אָפּטמאָל געפּרוּווט באַהערשן די הויפּט־פּונקטן פֿונעם ווידערשטאַנד, אָבער יעדעס מאָל האָבן די [ייִדישע] קעמפֿער באַוויזן איינצוהאַלטן זייערע פּאָזיציעס. די דייטשישע פֿאַרלוסטן האָבן באַטראָפֿן קרוב 200 דערהרגעטע און פֿאַרוווּנדעטע. אין דעם פֿראָנטאַלן אָנגריף איז דאָס געטאָ געווען אומבאַזיגבאַר. יעדעס הויז איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פֿעסטונג. דער סיסטעם פֿון די אונטערערדישע דורכגאַנג־וועגן האָט מעגלעך געמאַכט צו אַטאַקירן דעם שונא אומגעריכטערהייט פֿאַר אים.

דעמלט זענען די דייטשן צוגעטרעטן צו באַלאַגערן דאָס געטאָ. זיי האָבן געבראַכט אַרטילעריע און האָבן אָנגעהויבן סיסטעמאַטיש צו באָמבאַרדירן הויז נאָך הויז. איינצייטיק האָבן אַעראָפּלאַנען באַוואָרפֿן דאָס קאַמפֿס־געביט מיט צינדבאָמבעס. אין משך פֿון דריי וואָכן האָבן געבושעוועט בראַנד־שריפֿות. דאָס פֿייער האָט פֿאַרצוקט פֿולשטענדיק אַ פֿערטלחלק פֿון דער שטאָט.

מיט דער געטאָ־פֿאַרטיידיקונג האָט אָנגעפֿירט אַ יונגער קעמפֿער אַניעלעוויטש. די מיליטערישע קונסט און דער־

פאַרונג האָט ער דעראָבערט ערשט אין סאַמע לויף פון קאַמף. ביי אַ מינימאַלער הילף פון אויסן, קאַרג באַזאָרגט מיט געווער און אַמוניציע, האָט די יידישע קאַמפס־אָרגאַניזאַציע געשטעלט אַ העלדישן ווידערשטאַנד דעם הונדערט־פאַכיקן איבערגעוויכט פון דעם שונא. די געטאָ־קעמפער זענען באַזיגט געוואָרן מיט ברוטאַלער קראַפט. אָבער מיט זייער קאַמף האָבן זיי דאָקומענטירט פאַר דער וועלט, אַז אפילו אין דער ערגסטער סיטואַציע קאָן מען שלאָגן די איבער די ציין באַוואָפנטע שונאים. אויב די יידן האָבן פאַרשפּילט די אַפּריל־קאַמפּאַניע פון 1943, איז דאָס געשען דערפאַר, ווייל זיי האָבן געקעמפט אויג אויף אויג מיט דער מאָדערנער קראַפט פון דער היטלעריסטישער קריגס־מאַשין און ענדלעך — ווייל זיי זענען מאָראַליש און פּאָליטיש נכשל געוואָרן אין זומער 1942, ווען מען האָט נאָך געקאָנט מיט אַ דעצידירטן אָנגריף צונישטמאַכן די פּלענער פון די נאַצישע רוצחים.

[...] דער באַוואָפנטער ארויסטריט פון די יידן איז נישט געווען קיין אַקט פון אימפּראָוויזאַציע אָדער פון טיפן יאוש. ער איז געוואָרן צוגעגרייט אין משך פון עטלעכע חדשים. נאָך אויגוסט און סעפּטעמבער 1942 האָבן שוין די יידן נישט געהאַט קיין אילוזיעס וועגן דעם גורל, וואָס עס גרייט פאַר זיי דער אָקופּאַנט. זיי האָבן באַוויזן צו מאַכן אויספירן פון די טראַגישע אויגוסט־ און סעפּטעמבער־טעג.

אין דער יידישער געזעלשאַפט איז געקומען צו אַן איינהייט פון אַלע פּאָליטישע ריכטונגען, עס איז אויפגעשטאַנען אַן איינהייטלעכער דעמאָקראַטישער פראָנט[1], מיטן אויסנאַם פון דער יידישער גמינע[2] און די יידישע פּאַשיסטן[3], וועלכע האָבן אָפן מיטגעאַרבעט מיט די דייטשישע רוצחים. די יידישע אַרבעטער האָבן געשאַפן דעם קריסטאַליזיר־צענטער און דעם סאַמע אַקטיוון טייל פון אַט דעם ווידערשטאַנד־פראָנט, אויף וועלכע עס האָט זיך געשטיצט די יידישע קאַמפס־אָרגאַניזאַציע. עס זענען געמאַכט געוואָרן מיליטערישע צוגרייטונגען, מען האָט געבויט בונקערס, געזאַמלט געווער און שפּייז־זאַפּאַסן.

---

1 געמיינט דעם אַנטיפאַשיסטישן בלאָק.
2 דעם יודענראַט.
3 די יידישע פּאָליציי, שאָפּ־דירעקטאָרן וכדומה.

אין דער ערשטער יאָרצייט פון די העלדישע קאַמפן אין וואַרשעווער געטאָ גיבן מיר אָפּ כבוד די ייִדן, וואָס זענען געפאַלן אין די אָנדענקפולע אַפּריל־טעג אינעם קאַמף קעגן דעם הימלערישן שונא.

„טריבונאַ וואָלנאָשטשי“ [4]
(פרייהייטס־טריבונע) פון 1־טן מאי 1944.
איבערזעצט פון פויליש.

93. וואַרשע אַפּריל — מאי 1943

די אָפּשאַצונג פון געטאָ-אויפשטאַנד אין דער פוילישער אונטערערדישער סאָציאַליסטישער פּרעסע

וואַרשע רופט אַרויס צום צווייטן מאָל אין דער וועלט באַוווּנדערונג

[...] די זעלבשוץ פון דער ייִדישער באַפעלקערונג אינעם וואַרשעווער געטאָ דאַרף ווערן אַ ביישפּיל פאַר אַלע ייִדן, וואָס געפינען זיך אונטער דער דייטשישער אָקופּאַציע. די קעמפער פון וואַרשעווער געטאָ וועלן פאַלן אין אַן אומגלייכן קאַמף. אָבער זיי וועלן שטאַרבן ווי זעלנער, ראַטעווענדיק זייער כבוד און מענטשלעכע ווירדע.

„וואָלנאָשטש“ [1] (פרייהייט)
פון 24־טן אַפּריל 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

די העלדישקייט פון די געטאָ-פאַרטיידיקער

[...] די ייִדן, וואָס האָבן געמאַכט דעם אויפשטאַנד אין געטאָ, זענען דערהויפּט אַרבעטער פון די שאָפּן און אַרבעטס־פּלעצער. זיי האָבן מיט זייער דרייסטער דעציזיע צו שטאַרבן ליבערשט מיט געווער אין האַנט, איידער אין אַ גאַז־קאַמער, אַריינגעשריבן מיט זייער בלוט אַ ספּעציעלן קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון קאַמף פאַר פוילנס פרייהייט, וועלכן מ'קאָן אָנרופן זייער אייגענע פאַרטיידיקונג פון וואַר־

[4] צענטראַלער אָרגאַן פון פּ.פּ.ר.
[1] אָרגאַן פון דער פויליש־סאָציאַליסטישער אָרגאַניזאַציע „גוואַרדיאַ“.

שע, וואָס איז נישט ווייניקער העלדיש, ווי אין יאָר 1939 אין אַ סך, זייער אַ סך פראַגמענטן.

די ידיעות פון די קאַמפן אינעם געטאָ קומען אָן שטופנווייז און זייער פול בילד וועט מען קאָנען אויפשטעלן נאָך אַ געוויסער צייט. היינט זענען שוין באַקאַנט אַ גאַנצע ריי פאַקטן, וואָס זאָגן וועגן דעם מסירת נפש און ווירדע=געפיל פון די העלדן פון דער יידישער קאַמפס=אָרגאַניזאַציע [...] נישט געקוקט אויף זייער העלדישער האַלטונג וועט קומען אַ מאָמענט, ווען די העלדישע פאַרטיידיקער וועלן אָדער אומקומען, אָדער זוכן אַן אַרויסגאַנג פון אָט דעם באַלאַגערטן טייל פון וואַרשע. פאַרן קאַמף און פאַר די קרבנות קומט די קעמפער הילף מצד דער פוילישער באַפעלקערונג פון וואַרשע און פון גאַנצן לאַנד! זיי האָבן געקעמפט פאַרן כבוד און פאַרן לעבן! זיי האָבן געראַטעוועט דעם כבוד, לאָמיר זיי ראַטעווען דאָס לעבן.

„זשאַלניעזש רעוואָלוציאָניסטאַ“ [2]
(דער זעלנער רעוואָלוציאָנער)
פון 2=טן יוני 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

94. וואַרשע, דעם 14-טן מאַי, 1943

די אָפּשאַצונג פון געטאָ-אויפשטאַנד אין אַ פוילישער אונטערערדישער דעמאָקראַטישער צייטונג

רום די באַזיגטע!

סאַראַגאָססאַ — אַלקאַזאַר — סטאַלינגראַד — נאַלעווקעס.

האָפנונגסלאָז קעמפן די לעצטע נעסטן פון ווידערשטאַנד. עס צאַנקען די נאַכטיקע פייערן, די זון, וואָס פאַרגייט אין קינסטלעכע וואָלקנס, גיט אומגעריכטע עפעקטן. שוין זשע האָט קיין שום מאָלער נישט פאַראייביקט דעם אויסדרוק פון אונדזערע טעג אין אַ בילדער=ציקל: רויבן איבער וואַרשע?

איך דערנענטער זיך צום פראָנט. דאָס איז שוין גיכער אַ גרויסער בית=הקברות. אַזאַ ריזיקן קבר האָט נאָך נישט גורם געווען קיין שום נאַטור=קאַטאַסטראָפע.

---

[2] אָרגאַן פון ס.אָ.ב. (סאָציאַליסטישע קאַמפס=אָרגאַניזאַציע).

שטילקייט פון אַ מאַסן=קבר. מען הערט נישט קיין פרייהפולע באַקאַנטמאַכונגען פונעם מעגאַפאָן: „מיר האָבן פאַרנומען דעם מוראַנאָווער פּראָנט". עס פליט נישט צום דייטשישן שטאַב קיין קורצוואַליקע וואָרענונג: „מיר קאָנען זיך פאַרטיידיקן צוויי וואָכן!" עס איז מקוים געוואָרן אַ באַשטימטע צייט.

נעבן אַ פריש צעשטערט הויז מאַכן עטלעכע סאָלדאַטן איבונגען אין שיסן פון אַ פיסטאָלעט. נאָך אַלץ ווייניק דערפאַרונג? האָבן זיי דאָך געהאַט אַ פּרעכטיק פעלד זיך אויסצוצייכענען! איבעריקנס, צו וואָס זענען די הענט, אויב נישט צו מאָרדן? וואָס שוצלאָזער עס איז דער קרבן, אַלץ גרעסער איז די סאַטיספאַקציע. אַריינגעדרונגען אין שפּיטאָל ווי אַ מלאך המות, זיך איבערגעבויגן איבערן חולה און — איבערגעלאָזט אַ בר=מינן. צונעמען דאָס קינד ביי דער מוטער — דאָס איז זייער ספּעציאַליטעט. אַ קעפּל אָן אַ קעפל — דער מוח פּלאַצט און באַשפּריצט די ווענט...

די פאַרטיידיקונג פון די נאַלעווקעס וועט אַריינגיין אין דער געשיכטע צוגלייך מיט דער פאַרטיידיקונג פון סאַראַגאָסע, אַלקאַזאַר, וועסטערפּלאַטע, סטאַלינגראַד, און פון יעדן אָרט, וואָס איז פאַרטיידיקט געוואָרן מיט בלוט. דאָס איז פון סאַמע אָנהייב געווען אַ פאַרלוירענער פּאָסטן, אַ פּאָסטן אַ פאַרמשפּטער אויף אומקום אין אַ סיטואַציע אַ פּאַראַדאָקסאַלער פון מיליטערישן שטאַנדפּונקט. האָבן זיי זיך דעריבער געשלאָגן פאַרן כבוד פון דער פאָן?

מיר האָבן נאָכגעשפּירט דעם דאָזיקן קאַמף מיט גרויל און מיטלייד, מיר האָבן אָבסערווירט די עטאַפּן מיט אויג און אויער דורך דעם פייער=אָפשיין אויפן הימל, מיר האָבן געפּאָרשט די אַנטוויקלונג פון דעם קאַמף.

שרייבנדיק וועגן דער באַגעגעניש מיטן דאָזיקן קאַמף, גיב איך אים דעם טיטל: „רום די באַזיגטע!" מיר הזרן באַווסטזיניק איבער די ווערטער, וואָס אָזשעשקאָוואַ האָט געזאָגט צו די אויפשטענדלער פון 1863, פּאַראַפראַזירנדיק דאָס רוימישע ווערטל: „ווײ צו די באַזיגטע". די דאָזיקע ליבפולע באַצייכענונג קומט די באַזיגטע. וועגן דעם זאָגן עדות סיי די יאַנואַר=קאַמפן, סיי די סעפּטעמבער=קאַמפּאַניע פון 1939. איך האַלט, אַז איך באַליידיק נישט אונדזערע העלדן, ווען איך פאַרגלייך זיי מיט די וואַרשעווער מאַרטירער. וואָרעם די באַזיגטע האָבן שטענדיק רעכט צו רום נאָכן טויט, אויב זיי האָבן זיך פאַרטיידיקט מוטיק און העלדיש. די געטאָפאַרטיידיקער זענען נישט בלויז באַזיגט געוואָרן דורך. איבערוויגנדיקער, ברוטאַלער טעראָר=קראַפט פון די אָנפאַלער,

נאָר זיי האָבן דורכגעמאַכט דאָס גיהנום פון גרויזאַמקייטן, אין וועלכע די פייניקער האָבן אָנגעווענדט אַלע ענויים. וועלכע איין מענטש קאָן מאַכן דעם צווייטן. די לעגענדעס וועגן די סאַמע סאַדיסטישסטע שחיטות האָבן באַקומען אַ גיי, ביז איצט נישט באַשריבן בלאַט.

זיי גייען אַוועק אין בוכשטעבלעכן און אין סימבאָלישן זין ווי אַ קרבן־עולה, אָבער די ציוויליזירטע וועלט וועט אייגהאַלטן זייער רומפולן אָנדענק.

„נאָווי דזשען"[1] (דער נייער טאָג)
נ' 564 פון 14־טן מאַי 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

95. וואַרשע, דעם 12־טן מאַי 1943

די אָפשאַצונג פונעם געטאָ־אויפשטאַנד אין א פוילישער אונטערערדישער צייטשריפט

דאָס געטאָ קעמפט

דער באַוואָפנטער קאַמף, מיט וועלכן עס זענען אַרויסגעטראָטן קעגן די דייטשן די איינוווינער פון וואַרשעווער געטאָ, האָט אויפגעטרייסלט נישט בלויז גאַנץ פוילן, נאָר וועט אויך אָן ספק האָבן אַ גרויסן אָפקלאַנג ביי אַנדערע פעלקער, וואָס קעמפן איצט פאַר דער ווירדע און מענטשנרעכט. אויב עס גייט אין גורל פון די קעמפנדיקע יידן, איז דער דאָזיקער קאַמף פּראַקטיש אַ האָפנונגסלאָזער. בלויז אַ הייפל וועט זיך איינגעבן ניצול צו ווערן. דעריבער טרעט אויף נאָך מער בולט און נאָך מער איבערצייגנדיק אויפן באָדן פון דער יידישער טראַגעדיע דער העלדישער, דעצידירטער פּראָטעסט קעגן ענדגילטיקער דערנידערונג און פאַרשוועכונג פון מין מענטש, אויף וועלכן עס האָבן זיך דערוועגט די דייטשן לגבי דער יידישער באַפעלקערונג, מאַכנדיק חוזק פונעם געזעץ און פון די יסודות פון דער קולטור.

דער דאָזיקער העלדישער, פאַרביסענער באַוואָפנטער ווידערשטאַנד קעגן אַן אומפאַרגלייכלעך שטאַרקערן קעג־

---

[1] דעם אַרטיקל האָט אָנגעשריבן די דעמאָקראַטישע זשורנאַליסטין אורעליאַ ווילעזשינסקאַ.

נער — אונטערדריקער, איז נישט לחלוטין קיין אינסטינקטיווע רעאַקציע פֿון אַ קרבן, וואָס פֿאַרטיידיקט זיך, נאָר איז אָן שום ספֿק אַ באַוווּסטזיניקער אַקט פֿון ווילן, וואָס איז אויפֿגעקומען פֿון כּבֿוד און מענטשלעכער ווירדע. דעריבער קומט די קעמפֿער פֿון וואַרשעווער געטאָ די פֿולע אַכטונג און סימפּאַטיע.

דער באַוואָפֿנטער פּראָטעסט פֿון וואַרשעווער געטאָ האָט פֿאַר אונדז, פּאָליאַקן, נאָך אַ באַזונדערן באַטייט. מיר שטייען אויפֿן באָדן פֿון דער פּוילישער מלוכהשאַפֿט און מיר שטעמפּלען די דייטשישע רציחות איבער די ייִדן, נישט בלויז אויס הומאַניטאַרע און קולטורעלע סיבות, נאָר אויך דערפֿאַר, ווייל די ביישפּיללאָזע באַרבאַרישע רדיפֿות פֿון די דייטשישע אינוואַזאָרן לגבי די ייִדן, אַלס בירגער פֿון דער פּוילישער מלוכה, איז אַ דירעקטער קלאַפּ אין דער פּוילישער מלוכהשאַפֿט. די געטאָ־קעמפֿער האָבן זיך געשטעלט אויף דער הויך פֿון די אויפֿגאַבן פֿון פּוילישע בירגער, פֿאַרטיידיקנדיק זייער אייגענעם כּבֿוד און אויסברייטערנדיק דעם פֿראָנט פֿון קאַמף קעגן דעם אָקופּאַנט.

הגם עס איז אוממעגלעך אין איצטיקן מאָמענט צו געבן אַן אַלזייטיקע אָפּשאַצונג פֿון די דירעקטע רעזולטאַטן און ווייטערדיקע פֿאָלגן פֿון דעם באַוואָפֿנטן אויפֿטו פֿון וואַרשעווער געטאָ, מוזן מיר אָנערקענען די אַנטיילנעמער פֿון דעם דאָזיקן אויפֿטו פֿאַר קעמפֿער קעגן דעם געמיינזאַמען שונא און זיי פֿאַרדינען שוין דערמיט אויף הילף מצד דער פּוילישער געזעלשאַפֿט אומעטום, וווּ אַזאַ הילף וועט זיך אַרויסווייזן פֿאַר מעגלעך און צילמעסיק.

[...] די פֿאַרריסענע, אָנגעבלאָזענע „וועלט־דעראָבערער“, וועלכע עס איז אַזוי לייכט אָנגעקומען צו פּייניקן שוצלאָזע מענטשן, פֿירן איצט אויף אַ שלימזלדיקן אופֿן אַ ווירקלעך לאַנגדויערנדיקן קאַמף מיט אַ הייפֿל פֿאַרמוטשעטע פּאַריאַסן, אַרויספֿירנדיק קעגן זיי האַרמאַטן און טאַנקען. די דאָזיקע מלחמה מיטן וואַרשעווער געטאָ, וועלכע פֿאַרשלעפּט זיך און ווערט שוין איראָניש אָנגערופֿן „דריטער פֿראָנט“, רופֿט אַרויס רעפֿלעקסיעס, וואָס הוזקן אויס און קאָמפּראָמיטירן די טאַלאַנטן, פֿאַראָרדענונגען און דעם אופֿן פֿון מלחמה האַלטן [פֿון די דייטשן].

דאָס געטאָ קעמפֿט. די פּוילישע געזעלשאַפֿט, וואָס איז אויסגעוואַקסן אין קולט פֿאַר קאַמף פֿאַר ווירדע און פֿרייהייט, דערשאַצט בלי ספֿק די וויכטיקייט און שיינקייט פֿון

דעם באַוואָפנטן גוראַנגל פון די וואַרשעווער יידן און באַגערט, ער זאָל ווערן אַ ווענד=פונקט אין דער מאַרטיראָלאָגיע און דערנידעריקונג, וועלכע עס שטייט אויס צוליב די אָקופאַנטן די יידישע באַפעלקערונג אויף דער פוילישער ערד.

„פיאָניער“[1] נ' 7(71) פון 12=טן מאי 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

96. וואַרשע, דעם 29-טן אַפריל 1943

דער צענטראַל־אָרגאַן פון אַ. ק. וועגן דעם געטאָ־אויפשטאַנד

דער לעצטער אַקט פון דער גרויסער טראַגעדיע

[...]מיט אַ וואָך צוריק האָט זיך אָנגעהויבן דער צווייטער אַקט פון פאַרניכטן די יידן אין פוילן. די דייטשן האָבן גענומען אַרויספירן די פאַרבליבענע אין וואַרשע 40 טויזנט יידן. דאָס געטאָ האָט געענטפערט מיט אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. די יידישע קאַמפס=אָרגאַניזאַציע האָט אָנגעהויבן אַן אומגלייכן קאַמף. מיט מאָגערע כוחות, שוואַך באַזאָרגט מיט געווער און אַמוניציע, אַרומגערינגלט מיט רויך און פייער, האָבן די יידישע קעמפער פאַרטיידיקט די גאַסן און הייזער, אָפּטרעטנדיק מיט פאַרביסענעם שווייגן טראָט נאָך טראָט, נישט אַזוי ווייט קעגן דעם באַוואָפנטן און מאָדערנע קאַמפס=מיטלען שונא, ווי מחמת דעם, וואָס זיי ווערן אַרויסגעשטויסן דורך די שריפות, וועלכע האָבן אַרומגעכאַפּט די צוגויפגעדרענגטע הייזער. עס וועט זיי פאַררעכנט ווערן פאַר אַ זיג, אויב זיי וועלן דערמעגלעכן דאָס אַנטלויפן פון אַ טייל פון די געטאָ=אסירים; עס וועט זיי פאַררעכנט ווערן פאַר אַ זיג, אויב זיי וועלן אָפּשוואַכן די כוחות פון די אָנפאַלער. און עס וועט זיי פאַררעכנט ווערן פאַר אַ זיג דער טויט מיט געווער אין האַנט.

דער ביזאיצטיקער פאַסיווער טויט פון די יידישע מאַסן האָט נישט געשאַפן קיין נייע ווערטן — ער איז געווען אומנוצלעך. דער טויט מיט געווער אין דער האַנט איז מסוגל אַריינצוטראָגן נייע ווערטן אין לעבן פון יידישן פאָלק, אויפהעלנדיק איבער דער טראַגעדיע פון די יידן אין פוילן די שיין פון באַוואָפנטן קאַמף פאַר רעכט אויף לעבן. אַזוי האָט

[1] צייטשריפט פון די אַ.ק.=קרייזן.

טאַקע פֿאַרשטאַנען דעם געטאָ־קאַמף די געזעלשאַפֿט פֿון וואַרשע, וועלכע האָט זיך מיט אָנערקענונג איינגעהערט אײנעם געראַנגל פֿון די קעמפֿער און מיט אומרו נאָכגעפֿאָלגט די פֿלאַמען און רויכן פֿון די אַלץ מער צעבושעוועטע שריפֿות. די בירגער פֿון דער פּוילישער מלוכה, וואָס קעמפֿן צווישן די געטאָ־מויערן, זענען אונדז געוואָרן נאָענטער, מער פֿאַרשטענדלעך דער וואַרשעווער געזעלשאַפֿט, איידער די פּאַסיווע קרבנות, וואָס זענען אַוועק ווידערשטאַנדסלאָז צום טויט [1].

די פֿאַרטיידיקונג פֿון וואַרשעווער געטאָ איז אַ גרויסער קלאַפּ פֿאַר די רעשטלעך פֿון פּרעסטיזש פֿון היטלער־דייטשלאַנד. עס איז אַ פּסק־דין פֿון דעם געשיכטע־גייסט, אַז די דייטשן, וואָס האָבן געוואָלט מיט פֿאַראַכטונג אויסמעקן דאָס יידישע פֿאָלק פֿון דער רשימה פֿון די לעבעדיקע פֿעלקער, האָבן אים געגעבן אַ מעגלעכקייט פֿון אַ רומפֿולן קאַמף, באַלאַסטנדיק אַליין די לאַנגע ליסטע פֿון זייערע אייגענע רציחות מיט אַ פּאָזיציע פֿון אַ גאַנץ פֿאָלק. פֿאַרן טריבונאַל פֿון דער געשיכטע מוז ענטפֿערן פֿאַר אָט דער רציחה דאָס גאַנצע דייטשישע פֿאָלק, וואָס פֿירט אויס באַוווסטזיניק און מיט פּרעמעדיטאַציע פֿאַרברעכנס, וועלכע זענען פֿאַרטראַכט געוואָרן דורך פֿירער; מיטן אינסטינקט פֿון אַ נאַרישער סטאַדע קאָן מען דאָס נישט אויסטייטשן.

דער גייסט פֿון די אָנקומענדיקע צייטן פֿאַרלאַנגט, אַז די מענטשהייט זאָל ווערן אויף אייביק באַפֿרייט פֿונעם סיסטעם פֿון קאָלעקטיווע מאַסן־מאָרדן, אַלץ איינס, ווער עס זאָל זיי אָנווענדן. אין קעגנפֿאַל וועט די צווייטע וועלט־מלחמה זיין פֿאַרשפּילט און די וועלט וועט נישט אַרויסגיין פֿון דעם משוגענעם בלוטיקן קרייז.

הילף פֿאַר די אַנטלאָפֿענע פֿונעם ברענענדיקן געטאָ איז פֿאַר אונדז אַ שטרענגע קריסטלעכע פֿליכט, אַזש ביז דער צייט, ווען די צוריקאויפֿגעלעבטע רעפּובליק וועט צוריקשטעלן אין אָט דעם טייל אייראָפּע די פֿולע זיכערקייט, די אמתע פֿרייהייט און אונדזער אַלטע אייראָפּעישע קולטור.

„ביולעטין אינפֿאָרמאַציִי“
(אינפֿאָרמאַציע־ביולעטין) 29 אַפּריל 1943.

איבערזעצט פֿון פּויליש.

---

[1] דער צענטראַל־אָרגאַן פֿון אַ.ק. פֿאַרגעסט נאָר צוצוגעבן, ווער עס טראָגט אַ טייל פֿון דער שולד פֿאַר דעם, וואָס אין 1942 האָבן די יידן נישט געשטעלט קיין אַקטיוון מאַסן־ווידערשטאַנד.

אַן אומלעגאַלע דייטשע אַנטיפאַשיסטישע צייטשריפט וועגן דעם אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ און זעלבסטשוץ אין ביאַליסטאָקער און לוואָווער געטאָ

די געהיימע פּוילישע ראַדיאָסטאַציע „קאָשטשושקאָ“ האָט דעם 23־טן אַפּריל 1943 אָנגעגעבן אַט וואָס: דעם 18־טן אַפּריל איז אויף די גאַסן פון וואַרשע ווידער געפלאָסן בלוט פון פרידלעכע פּוילישע בירגער. פּונקט ווי אין 1939, ווען די פאַשיסטישע באָמבאַרדיר־אַעראָפּלאַנען זענען געפלויגן איבער וואַרשע, אַזוי האָבן זיי אויך איצט געוואָרפן אויפן געטאָ צעשטער־באָמבעס, כדי ענדגילטיק צו פאַרניכטן די וווינונגען פון די נאָך פאַרבליבענע אין וואַרשע יידן. אין געטאָ זענען אַריינגעדרונגען אָפּטיילונגען פון געסטאַפּאָ־לייט און זשאַנדאַרן, צוזאַמען מיט אַנדערע באַוואָפנטע פאַשיסטישע באַנדעס. זיי האָבן אָבער אָנגעטראָפן אויף אַ ווידערשטאַנד מצד די פּוילישע בירגער פון יידישער נאַציאָנאַליטעט, וועלכע האָבן זיך העלדיש פאַרטיידיקט מיט האַנט־גראַנאַטן, פּיסטאָלעטן און מאַשין־געווער. עטלעכע הונדערט פאַשיסטן האָבן באַצאָלט מיט זייער לעבן פאַר דעם אָנפאַל. באַוואָפנטע פּוילישע אָפּטיילונגען זענען געקומען צו הילף זייערע יידישע מיטבירגער. די זעלנער פון דער פּוילישער אונטערערד האָבן אַטאַקירט די דייטשישע זשאַנדאַרמען און ס.א.־אָפּטיילונגען פון הינטן, געבנדיק זיי ערנסטע קלעפּ.

אין די ווייטערדיקע טעג האָט מען איבערגעגעבן, אַז דער קאַמף אין וואַרשעווער געטאָ דויערט. אויף דעם העכסטן בנין האָט מען אויפגעהאָנגען די נאַציאָנאַלע פענער פון גרויס־בריטאַניע, פּוילן און ראַטנפאַרבאַנד. די [יידישע] קעמפער זאָלן האָבן גענומען מיט שטורעם די טרויעריק באַרימטע תפיסה „פּאַוויאַק“ און באַפרייט אַלע אַרעסטאַנטן[1]. עס זענען אויך אָנגעקומען נאָך נישט באַשטעטיקטע ידיעות, אַז עס איז דערגאַנגען צו קאַמפן אין לוואָוו[2] און ביאַליסטאָק[3].

אַרכ. פון אינסט. פאַר מאַרקסיזם־לעניניזם בערלין.

„די וועלט“ נ׳ 18 פון 7־טן מאי 1943 ז׳ 55

איבערזעצט פון דייטש.

---

1 אַ גוזמא (זע דאָק. נ׳ 65).

2 אין לעמבערג איז בעת דער געטאָ־ליקווידאַציע געווען אַ ווידערשטאַנד. מען ווייס אָבער וועגן אים ווייניק.

3 געמיינט מסתמא די באַוואָפנטע זעלבשוץ פון פעברואַר 1943.

98. וואַרשע, דעם 29־טן יולי 1943

אינפאָרמאַציע וועגן דעם ראַט צו העלפן יידן

ענטפער אויף דער דעפּעשע נ׳ 247

1. דער פּאָליטישער צונויפשטעל פון דעם ראַט צו העלפן יידן: וו. ר. נ.[1], פּויערים־פּאַרטיי, פּוילישע דעמאָקראַטישע פּאַרטיי; „ספּראַווא"[2], פּוילישע סאָציאַליסטן[3], ייד. נאַציאָנאַלער קאָמיטעט, בונד.

2. פּערסאָנאַלער צונויפשטעל פון דעם ראַט צו העלפן יידן:

א) פאָרשטייער פון דער רעגירונגס־דעלעגאַטור — ווענצקי[4]

ב) ה׳ טראַיאַן[5] וו. ר. נ. — פּאָרזיצער

ג) ה׳ רוזשיצקי[6] (פּויערים־פּאַטיי) — וויצעפּאָר־זיצער

ד) מיקאָלאַי[7] (בונד) — וויצע־פּאָרזיצער.

ה) ה׳ מאַרעק[8] (פּוילישע דעמאָקראַטישע פּאַרטיי) פינאַנס־לייטער

ו) ה׳ באָראָווסקי[9] (ייד. נאַציאָנאַלער קאָמיטעט) — סעקרעטאַר

ז) ה׳ סטעפאַן[10] (פּוילישע סאָציאַליסטן) — מיט־גליד פון ראַט

ח) פּרוי באַרבאַראַ[11] („ספּראַווא") — מיטגליד פון ראַט.

סאָבאָל

אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דריטע סעקציע העלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
דעפּעשע נ׳ 212.

איבערזעצט פון פּויליש.

---

1 רעכטע פּ.פּ.ס.
2 אַ צווייטע פּויליש־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי.
3 לינקע פּ.פּ.ס. (ר.פּ.פּ.ס.).
4 וויטאָלד ביענקאָווסקי, פון די קאַטוילישע קרייזן, לעבט.
5 יוליאַן גראָבעלני, אומגעקומען אין אַ קאָנצלאַגער.
6 טאַדעוש רעק, לעבט.
7 ד"ר לעאָן פיינער.
8 פערדינאַנד אַרטשינסקי, לעבט.
9 ד"ר אַדאָלף בערמאַן.
10 פּיאָטר גאַיעווסקי, לעבט.
11 היזשאָוואַ, לעבט.

99. לאָנדאָן.

דעפּעשע פֿון אויסלאַנד
וועגן די שוועריקייטן ביי דער רעטונגס-אַקציע

צו דער רעגירונגס־דעלעגאַטור פֿאַרן יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט.

אין משך פֿון דער גאַנצער מלחמה־צייט זוכן מיר וועגן און מיטלען זיך צו פֿאַרשטענדיקן און צוצושטעלן אייך הילף.

לײדער טרעפֿן מיר אָן אויף אַן אומבאַזיגבאַרן ווידערשטאַנד און גלייכגילטיקייט מצד די, אין וועמענס הענט עס ליגט די מעגלעכקייט אייך צו ראַטעווען.

קאָמיטעט צו ראַטעווען די יידן
אין דער אָקופּירטער אייראָפּע [1].

אַרכ. פֿון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דריטע סעקציע; דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן,
דעפּעשע פֿון אויסלאַנד XVI [1]
איבערזעצט פֿון פּויליש.

100. וואַרשע, דעם 24־טן אָקטאָבער 1943

מעלדונג וועגן יידישן בונט אין סאָביבאָר

ד ע ר ב ו נ ט א י ן ס אָ ב י ב אָ ר. אין דער צווייטער העלפֿט אָקטאָבער האָט געהאַט אַן אָרט אַ געלונגענער בונט פֿון די יידן אין דעם טויט־לאַגער אין סאָביבאָר. די לאַגער־אַסירים, אין דער צאָל פֿון עטלעכע הונדערט, האָבן דערהרגעט זייערע הענקער — עטלעכע צענדליק ס.ס.־מענער און אוקראַינער. נאָכן אונטערצינדן דעם לאַגער זענען אַלע אסירים אַנטלאָפֿן [1].

אַרכ. פֿון פּאַרטיי־געשיכטע־אינסט.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן „פּראָ מעמאָריאַ“
וועגן דער לאַגע אין לאַנד.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

---

[1] ועד ההצלה. די דעפּעשע האָט געשיקט דער פֿאָרזיצער פֿון ועד ההצלה יצחק גרינבוים פֿון ארץ־ישראל.

[1] דער בונט איז אויסגעבראָכן דעם 14־טן אָקטאָבער 1943.

101. וואַרשע, דעם 25־טן אָקטאָבער 1943

דעפּעשע וועגן די קאַמפן אין ביאַליסטאָקער געטאָ, טרעבלינקע און סאָביבאָר אין אויגוסט און אָקטאָבער פון 1943

פאַר שוואַרצבאַרדן.

אייער דעפּעשע פון 2־טן סעפּטעמבער און 1־טן אָקטאָבער האָבן מיר באַקומען, די פיין פון דער שארית־הפליטה פון דעם פּוילישן יידנטום דויערט ווייטער. נאָך דער מערדערישער ליקווידאַציע פון די געטאָס אין בענדין, ווילנע, ביאַליסטאָק און טאַרנע, זענען פאָרגעקומען שחיטות אין אַ ריי קלענערע לאַגערן. דער העלדישער קאַמף פון די יידן אין ביאַליסטאָק[1] איז געוואָרן אַ ביישפּיל פאַר אַ ריי לאַגערן, וועלכע גרייטן זיך צום אַקטיוון ווידערשטאַנד. די לעצטע האָבן פאַרניכטעט און פאַרברענט נאָך אַ העראָישן קאַמף צוויי אומקום־ערטער: טרעבלינקע[2] און סאָביבאָר. די הילף־ און רעטונגס־אַקציע ברייטערן מיר אויס מיט יעדער וואָך. די ביזאיצטיקע פינאַנסיעלע הילף איז צו קליין. אין משך פון די לעצטע 4 חדשים האָבן מיר באַקומען בלויז צוויי מאָל צו 10 טויזנט דאָלאַר און די סומע 10 טויזנט פונטן, וואָס איר האָט געשיקט פאַר אונדז מיט 4 חדשים צוריק. נישט די 9 טויזנט פונט, נישט די 15 טויזנט פונט, וועגן וועלכע איר האָט געמאָלדן אין אייער לעצטער דעפּעשע פון 4־טן אָקטאָבער, זענען קיין וואַרשע נישט אָנגעקומען און זענען אָפיציעל נישט געוואָרן אויפגעקלערט.

דערליידיקט, אַז מען זאָל תיכף ומיד שיקן די סומעס. דאָס איז אַ פראַגע פון לעבן און טויט פאַר טויזנטער מענטשן. אין עטלעכע טעג אַרום קאָן זיין צו שפּעט. אין אָנבליק פון זייער מפּלה גרייטן די דייטשן אַן אַלגעמיינע שחיטה פון די לעצטע יידן. צי דער אַמעריקאַנער דזשוינט עקזיסטירט נישט? פאַרוואָס שיקט ער נישט קיין געלט? ליגט אַכט אויף דעם לאַגער פון וויטעל און אין בערגען[3]

---

[1] דער אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ איז אויסגעבראָכן דעם 16־טן אויגוסט 1943.

[2] דער אויפשטאַנד אין טרעבלינקע איז פאָרגעקומען דעם 2־טן אויגוסט 1943.

[3] אין די לאַגערן אין וויטעל (פראַנקרייך) און בערגען־בעלזען (דייטשלאַנד) האָבן זיך געפונען גרופּעס יידן פון וואַרשע און אַנדערע פּוילישע שטעט.

ביי האַנאָווער. אין בערגען הערשט הונגער און אַ פאַרבאָט פון קאָנטאַקט מיט דער וועלט. דערלייזדיקט באַלד די אינ=טערוועניץ פון דעם אינטערנאַציאָנאַלן רויטן קרייץ און פון דער שווייצאַרישער געזאַנדשאַפט אין דייטשלאַנד. וואָס פאַר אַ צילן און שאַנסן האָט אייער אַקציע אין שטאָקהאָלם אין דער קינדער=פראַגע? צי גייט אין אַן אויסטויש? ראַטעוועט די קינדער! הייסע גרוסן פאַר אַלעמען.

ייד. נאַצ. קאָמיטעט,
באַראָווסקי, יצחק, צביה.
כפתור [4]

אַרכ. פון פאַרטיי=געשיכטע אינסט.,
דייטשישע סעקציע. דעלעגאַטור=מאַטעריאַלן,
איבערזעצט פון פויליש.

102. וואַרשע, דעם 26־טן אָקטאָבער 1943

אינפאָרמאַציע וועגן באַוואָפנטן ווידערשטאַנד אין טאַרנאָווער געטאָ אין סעפטעמבער 1943

דעם 1=טן און 2=טן סעפטעמבער [1943] איז ליקווי=דירט געוואָרן דאָס געטאָ אין טאַרנאָוו. בעת דער ליקווידאַ=ציע האָבן די יידן גענומען זיך פאַרטיידיקן. די דייטשן האָבן באַנוצט גראַנאַטן און איינגעבראָכן דעם ווידערשטאַנד פון די קעמפנדיקע יידן. די געפאַנגענע יידן האָט מען פאַרלאָדן צו 150 מענטשן אין פראַכט=וואַגאָנען, פאַרשאָטענע מיט קאַרביד און אויסגעשאָטן מיט קאַלך. דערנאָך האָט מען פלאָמבירט די וואַגאָנען, באַגאָסן מיט וואַסער און אַוועקגע=שיקט צום אומקום.

„גלאָס וואַרשאַווי“ נ׳ 67(76)
פון 26=טן אָקטאָבער 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

---

4 יצחק צוקערמאַן, צביה לובעטקין, דוד גוזשיק.

103. וואַרשע דעם 16־טן נאָוועמבער 1943

אינפֿאָרמאַציע וועגן דעם בונט פֿון די ייִדן אין סאָביבאָר

די ליקווידאַציע פֿון די לאַגערן ווערט דורכגעפֿירט אין שנעלן טעמפּ. די אסירים ווערן דערשאָסן פֿון מאַשין=געווער. אויפֿן ערשטן פֿײַער זענען געגאַנגען די לאַגערן, אין וועלכע עס האָבן זיך געפֿונען ייִדן. דעם 3=טן נאָוועמבער האָט מען ליקווידירט דעם לאַגער אין טראַווניק, וווּ עס האָבן זיך געפֿונען לערך הרײַ טויזנט ייִדן. ריכטנדיק זיך אויף דעם ערגסטן, האָבן די ייִדן געגרייט אַ זעלבשוץ. כדי אײַנצושלעפּערן זייער אויפֿמערקזאַמקייט האָט די לאַגער=מאַכט עטלעכע טעג פֿריער [פֿאַר דער אַקציע] געמילדערט די באַדינגונגען, פֿאַרבעסערט דאָס עסן, גענומען פֿאַנאַנדערבויען די וואַרשטאַטן, געבראַכט אַ גרויסע צאָל רוישטאָף. אָפּנאַרנדיק אַזוי אַרום די אסירים האָבן [די דײַטשן] געהייסן גראָבן לופֿט=שוץ=גריבער. אין מיטן פֿון דער אַרבעט האָט מען [די ייִדן] אויסגעשאָסן פֿון מאַשין=געווער. דערנאָך האָט מען דאָס זעלבע געטאָן מיט די פֿרויען. אײנצײַטיק האָט מען אויסגעמאָרדעט דעם ייִדישן לאַגער אין פּאָניאַטאָוו, וווּ עס זענען געווען לערך 15 טויזנט מענטשן.

די ייִדן אינעם סאָביבאָר=לאַגער האָבן זיך באַצײַטנס דערוווּסט וועגן די פּלענער פֿון די רוצחים. האָבן זיי אַנטוואָפּנט און ליקווידירט די מאַנשאַפֿט: די ס.ס.=מענער און די אוקראַינער. דערנאָך האָבן זיי אונטערגעצונדן די באַראַקן און אַוועק אין די וועלדער. די צאָל ניצול געוואָרענע באַטרעפֿט לערך 500.

„גלאָס וואַרשאַווי"
נ' 73 (82) פֿון 16=טן נאָוועמבער 1943.
איבערזעצט פֿון פּויליש.

104. וואַרשע, דעם 10־טן דעצעמבער 1943

אינפֿאָרמאַציע וועגן בונט פֿון די ייִדן אין טרעבלינקע אין אויגוסט 1943

ידיעות פֿון טרעבלינקע. אין משך פֿון דער פֿאַרגאַנגענער וואָך זענען אָנגעפֿלאָסן אין וואַרשע ידיעות וועגן די געשעענישן אין דער באַרימטער טויט=פֿאַבריק, דעם לאַגער אין טרעבלינקע. לויט פֿראַגמענטאַרישע

באַריכטן שטעלט זיך פאָר דער פאַרלויף פון די געשעענישן אַזוי:

אין טרעבלינקע האָבן זיך נאָך געפונען אַרום 3.000 יידן, וועלכע מען האָט באַנוצט צו באַגראָבן די קערפּערס פון די אויסגעמאָרדעטע אין די טויזנטער קרבנות און צו באַדינען אונטער דעם צוואַנג פון די געסטאַפּאָ־רע־וואָלווערן די גאַז־קאַמערן א.ד.גל. די דאָזיקע אומגליקלעכע קרבנות, וועלכע מען האָט אויך פון צייט צו צייט, נאָכדעם, ווי זיי האָבן זיך „אויסגענוצט" אומגעבראַכט, האָבן זיך סוף כל סוף צעבונטעוועט. געפירט דורך יאוש און פאַרצווייפ־לונג, האָבן די יידן דערהרגעט עטלעכע צענדליק געסטאַפּאָ־לייט, באַהערשט דעם דאָרטיקן אַרסענאַל, זיך באַוואָפנט און דערנאָך פאַרברענט אַ טייל פונעם לאַגער און אַוועק אין די אַרומיקע וועלדער. אין די וועלדער זענען אַוועק לערך 2.800, ס'רוב באַוואָפנטע מענטשן. זיי האָבן אָנגעהויבן אַ פּאַרטי־זאַנישן קאַמף און דערלאַנגט קלעפּ דער ספּעציעל־אַרויסגע־שיקטער עקספּעדיציע.

„גלאָס וואַרשאַווי"
נ' 49 (58) פון 10־טן דעצעמבער 1943.
איבערזעצט פון פויליש.

105. וואַרשע, אָקטאָבער — דעצעמבער 1943

מעלדונגען פאַרן לאַנד וועגן יידישן ווידערשטאַנד אין לוואָווער געטאָ און פּאָניאַטאָווער לאַגער

יידן. אין לוואָוו האָט מען אויסגעמאָרדעט דאָס לעצטע ביסל יידן. עס איז געווען אַן אַקטיווער ווידערשטאַנד. 10 טויזנט יידן אין דעם לאַגער טראַווניק. ביים אויסשעכטן דעם לאַגער אין פּאָניאַטאָוו (15 טויזנט) האָט איין באַראַק געשטעלט אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד. ער איז פאַרברענט געוואָרן צוזאַמען מיט די מענטשן. דעם 5־טן נאָוועמבער אַ שחיטה פון די יידן אין מאַידאַנעק. געבליבן בלויז 5.000 אין שלאָס. צוזאַמען האָט מען אין דער ערשטער דעקאַדע פון נאָוועמבער אויסגעמאָרדעט אין לובלינער געגנט לערך 40 טויזנט יידן.

פון דעם שטראָף־לאַגער אין סאָביבאָר זענען דעם 14־טן אָקטאָבער אַנטלאָפן 600 יידן נאָכן ליקווידירן די דיי־טשישע וואַך.

מען האָט אָנגעהויבן די דעפּאָרטאַציע צו 500 טעגלעך אין לאָדזשער געטאָ. סוף נאָוועמבער איז אין די „לעגאַלע" ישובים אין גאַנץ פּוילן [געבליבן] שוין בלויז 150 טויזנט ייִדן, בתוכם אַ העלפט אויסלענדער.

אַרכ. פון אינערן־מינ., אַ.ק.־אַרכיוו,
ביולעטין פון די באַזעס.
איבערזעצט פון פּויליש.

106. וואַרשע, דעם 23־טן נאָוועמבער 1943

פונק־דעפּעשע צום צ. ק. פון „בונד" אין ניו־יאָרק

ידיעות פון אונדז און וועגן אונדז באַקומט איר געוויס דורך לאָנדאָן. איצט ווערט דורכגעפירט דער לעצטער אַקט פון ליקווידירן די רעשטלעך פון [פּוילישן] ייִדנטום. די סי־טואַציע איז טראַגיש. זייט וועגן דעם מודיע די וועלט. די היסטאָרישע פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דער שטראָפלאָזי־קייט [פון דעם מאָרד] באַלאַסטעט אויך די וועלט פון דע־מאָקראַטיע. פאַרוואָס זענט איר נישט מיט אונדז אין קאָנ־טאַקט?

פאַרן צ. ק. פון „בונד"
בערעזאָווסקי
אַרכ. פון פּאַרטיי־געשיכטע אינסט.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן דעפּעשע נ' 201
איבערזעצט פון פּויליש.

107. דעצעמבער 1944

איבערבליק פון דער טעטיקייט פונעם רעפעראַט פאַר ייִדישע ענינים בײַ דער הויפּט־אָנפירונג פון אַ. ק.*

1. דער רעפעראַט איז געשאַפן געוואָרן דעם 11־טן פעברואַר 1942. זײַן אויפגאַבע אין דעם ערשטן פעריאָד פון זײַן עקזיסטענץ האָט זיך באַשרענקט צו אינפאָרמאַציע־דינסט. די דאָזיקע דינסט האָט באַזירט אויף אַ ריי פּרי־וואַטע קאָנטאַקטן אינעם וואַרשעווער געטאָ. ידיעות פון אַנ־דערע צענטערס האָט דער רעפעראַט געשעפּט פון פּריוואַטע פּערזאָנען, וואָס פלעגן קומען פון דער פּראָווינץ, מיט וועל־

* דאָס איז אַ סך־הכל־ראַפּאָרט, פון וועלכן עס דרינגט אַרויס די גרויסע שוועריקייטן, וועלכע די א.ק.־פירער האָבן געמאַכט אין דער אַקציע צו העלפן די ייִדן.

בער דער רעפערענט האָט געהאַט אַ מעגלעכקייט צו שמועסן
כמעט יעדן טאָג, אַדאַנק די פּריוואַטע קאָנטאַקטן פון די
שטחים פון דער סאָוויעטישער אוקראַינע. אַ קוואַל פון
בפּרטיותדיקע און זיכערע ידיעות וועגן דעם גורל פון די
פּראָווינץ־יידן איז אויך געווען דאָס וואַרשעווער געטאָ. די
אייגענע נעץ האָט אין דעם פּעריאָד צוגעשטעלט אַ מיני־
מאַלע צאָל [ידיעות] וועגן די יידן, אָפּטמאָל נישט קאָנטראָ־
לירטע. די כאַראַקטעריסטיק פון די קאָנטאַקטן: פּוילישע אינ־
טעליגענטן פון יידישן אָפּשטאַם, איינגעאָרדנטע אין פּאַרשי־
דענע אינסטיטוציעס פונעם געטאָ (גמינע, שפּיטאָל־וועזן) און
בונדיסטן. מיט די יידישע נאַציאָנאַליסטישע סביבות האָט דער
רעפעראַט אין דעם דאָזיקן פּעריאָד געהאַט בלויז אומדירעק־
טע קאָנטאַקטן. אחוץ דער לויפנדיקער אינפאָרמאַציע־דינסט,
וועלכע האָט אַרומגענומען די צייט פון דער ליקווידאַציע פון
וואַרשעווער געטאָ (יולי—סעפּטעמבער 1942) איז באַאַר־
בעט געוואָרן אַ קאָלעקטיווער ראַפּאָרט וועגן דער לאַגע פון
די יידן אויף די שטחים פון פּוילן און דאָס „ערשטע
שוואַרץ־בוך“, וואָס איז אָנגעקומען אין דער צענטראַלע[1]
אין די ערשטע טעג דעצעמבער 1942 און איז תיכף געוואָרן
פאַרעפנטלעכט מיט אומבאַדייטנדיקע קיצורים און דערגענ־
צונגען (אַן עקזעמפּליאַר פון אָט דער אויסגאַבע איז אונדז
געוואָרן צוגעשיקט).

2. די איניציאַטיוו צו שאַפן דעם ראַט צו העלפן יידן
איז געקומען סוף אויגוסט (1942) פון אונדזער קעמערל
און איז געוואָרן איבערגעוואָרפן אויף די געביטן פון דער
רעגירונגס־דעלעגאַטור און צו די געזעלשאַפטלעך־פּאָליטישע
גרופּירונגען. אַדאַנק דער איניציאַטיוו איז געשאַפן געוואָרן
דער רעפעראַט „זשעגאָטאַ“[2] ביי דער דעלעגאַטור (תחילת
האַרבסט 1942). די ערשטע אונטערשטיצונגען פון דעם דע־
לעגאַטור־פאָנד זענען געוואָרן אויסגעצאָלט אין דעצעמ־
בער 1942.

3. ביים סוף פון דער ליקווידאַציע פון וואַרשעווער גע־
טאָ איז געוואָרן אָנגעבונדן דער אָפיציעלער קאָנטאַקט
צווישן דעם געטאָ און דעם מיליטער[3] (סוף אויגוסט 1942).
דער פאָרשטייער פון „בונד“ מיקאָליי האָט אָנגעקניפּט
אַ קאָנטאַקט מיטן רעפעראַט און געבעטן אַרויסשיקן אַ דע־
פּעשע צום מיטגליד פונעם נאַציאָנאַלן ראַט אין דער צענט־

1 קיין לאָנדאָן.
2 רעפעראַט פאַר יידישע ענינים.
3 אַ. ק.

ראַלע — זיגעלבוים. די דעפּעשע, וואָס שטעלט פאָר אין עטלעכע ווערטער די סיטואַציע און פאַרלאַנגט פינאַנסיעלע הילף, איז געוואָרן אַרויסגעשיקט. אין אָקטאָבער (1942) זענען אָנגעקומען 5.000 דאָלאַר פאַר מיקאָליי.

3. אין דעצעמבער 1942 האָבן אַדאַנק דער פאַרמיטלונג פון אונדזער האַרצעזוש־ליטער [4] דערגרייכט צום רעפּעראַט פאָרשטייער פון דער יידישער החלוץ־יוגנט. דער קאָנטאַקט איז געוואָרן אָנגעבונדן מיט יורעקן [5] אַלס פאָרשטייער פונעם יידישן נאַציאָנאַלן קאָמיטעט, וועלכער פאַראייניקט אַלע פּאָליטישע גרופּירונגען פון דער יידישער געזעלשאַפט אחוץ דעם „בונד“. דער יידישער נאַציאָנאַלער קאָמיטעט האָט צוזאַמענגעאַרבעט מיטן „בונד“, וועלכער איז אָבער נישט אַריין אינעם קאָמיטעט, ווייל ער האָט געוואָלט איינהאַלטן זיין פּאָליטישע באַזונדערקייט. דער קאָאָרדיניר־אָרגאַן פון ייד. נאַציאָנאַלן קאָמיטעט און דעם „בונד“ איז געווען די יידישע קאָאָרדיניר־קאָמיסיע, וועלכע האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט די פּאָליטישע רעפּרעזענטאַנץ פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע.

בעתן ערשטן שמועס האָט יורעק דערקלערט, אַז דאָס איז זייער צווייטער פּרוּוו אָנצוקניפּן אַ קאָנטאַקט מיטן פּוילישן מיליטער אין לאַנד. דער ערשטער — אין אויגוסט (1942) אין דער צייט פון דער אינטענסיווער ליקווידאַציע פון וואַרשעווער געטאָ, מיטן ציל צו באַקומען הילף ביים אָרגאַניזירן אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד קעגן דער דייטשישער אַקציע, האָט זיך אָנגעטראָפן אויף אַ נעגאַטיוון שטאַנדפּונקט מצד די מיליטערישע מאַכט־אָרגאַנען. די הויפּט־אָנפירונג [פון דער א. ק.] האָט פאַראָרדנט אַן אויספאָרשונג — אויפן סמך פון מיין מעלדונג — פון דעם דאָזיקן ענין און זי האָט באַשטעטיקט די אמתדיקייט פון יורעקס דערקלערונג, און איינצייטיק דעם פּריוואַטן כאַראַקטער פון דעם אָפּזאָג.

יורעק האָט געבעטן אָנצוקניפּן אַ קאָנטאַקט צווישן דער פאָרשטייערשאַפט פון דער יידישער געזעלשאַפט און די מיליטערישע און ציווילע אָנפירנדיקע אָרגאַנען אין לאַנד, כדי אונטערצואָרדענען און קאָאָרדינירן די טעטיקייט און כדי צו באַקומען הילף פון דעם מיליטער פאַר דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע. דער קאָנטאַקט איז געוואָרן אָנגע־

4 פּראָפ' אַלעקסאַנדער קאַמינסקי, וועלכער איז איינצייטיק געווען רעדאַקטאָר פון „ביולעטין אינפאָרמאַציני“.

5 אריה ווילנער.

בוגדן אויפן סמך פון די צוויי ענלעכע דעקלאַראַציעס פון דער יידישער קאָאָרדיניר־קאָמיסיע אונטערגעחתמעט דורך יורעק און מיקאָליי, אַדרעסירט צום הויפּט־קאָמענדאַנט [פון א. ק.] און צו דער רעגירונגס־דעלעגאַטור. דער הויפּט־קאָמענדאַנט האָט געגעבן אויף דער דעקלאַראַציע פון דער יידישער פאָרשטייערשאַפט אַן ענטפער אינעם באַפעל פון 11־טן נאָוועמבער 1942. די דעקלאַראַציע איז גענומען געוואָרן צו קענטעניש. עס האָט באַקומען אַ לויב־וואָרט די גרייטקייט צום קאַמף, און די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איז אינסטרואירט געוואָרן זיך צו אָרגאַניזירן אין קאַמפּס־פּינפטלעך. די רעגירונגס־דעלעגאַטור האָט געענטפערט אויף דער דערמאָנטער דעקלאַראַציע מינדלעך. וועגן נעמען די דעקלאַראַציע צו קענטעניש האָב איך מודיע געווען יורעקן און מיקאָלייען פערזענלעך אויפן סמך פון אַ באַפולמעכטיקונג, וואָס איך האָב באַקומען אַדאַנק מיין אינטערווענץ לויט טאָמאַשעס [6] באַפעל ביי גראָכאָוויעצקין [7] — סוף נאָוועמבער 1942. אַזוי אַרום האָבן זיך אָנגעהויבן די אָפיציעלע קאָנטאַקטן אין דער צוזאַמענאַרבעט צווישן דער הויפּט־קאָמענדאַטור פון מיליטער [א. ק.] און דער רעגירונגס־דעלעגאַטור מיט די פאָרשטייער פון דער יידישער באַפעלקערונג.

4. אין מאָמענט פון אָנקניפּן דעם דאָזיקן קאָנטאַקט האָט זיך דער רעפעראַט אחוץ דער אינפאָרמיר־דינסט פאַרנומען אויך מיט פאַרבינדונג און צוזאַמענאַרבעט מיט די יידישע אָרגאַניזאַציעס. אין מיליטערישן געביט האָבן די יידישע פאָסטולאַטן געשטרעבט צו באַקומען געווער און פאַר־הילף ביים צוגרייטן דעם ענדגילטיקן קאַמף פון וואַרשעווער געטאָ. די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איז דעצידירט געשטאַנען אויפן שטאַנדפּונקט, אַז דער גורל פון וואַרשעווער געטאָ, פּונקט ווי פון אַלע אַנדערע יידישע ישובים, איז אַ געחתמעטער, אַז פריער, צי שפּעטער דערוואַרט זיי א פולשטענדיקער אומקום און צוליב דעם ווילן זיי שטאַרבן מיט כבוד, ד. ה. — מיט געווער אין דער האַנט. אין דעצעמבער (1942) איז אויף [זייערע] שטאַרקעביטעס אַרויסגעגעבן געוואָרן אויפן באַפעל פון דער הויפּט־קאָמענדאַנטור [פון א. ק.] דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע 10 פּיסטאָלעטן מיט אַ קליינער צאָל אַמוניציע. דאָס געווער האָט זיך געפונען אין זייער אַ שלעכטן צושטאַנד און האָט געטויגט

6 מאַקאָוויעצקי (אַ ייד). פון פּראָפּאַגאַנדע ביוראָ פון אַ.ק.
7 פאָרשטייער פון דער דעלעגאַטור.

נאָר טיילווייז. די ייִדישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט אָפּגעשאַצט די דאָזיקע מתּנה ווי אַ באַפֿרידיקונג פֿון אַ נישטיקן טייל פֿון דער באַדערפֿעניש און האָט געפֿאָדערט אָן אַן ערך אַ גרעסערע הילף, אויסדריקנדיק די גרייטקייט צוצושטעלן אַן ערנסטן טייל פֿון די פֿאָנדן, וואָס זענען אוויזירט געוואָרן אין דער צענטראַלע אויף איינצוקויפֿן געווער. די דאָזיקע פֿאָדערונגען האָט מען געקאָנט נעמען אין אַכט נאָר אין זייער אַ קליינער מאָס. פֿאַרן 17־טן יאַנואַר 1943 (די דאַטע פֿון דער צווייטער ליקווידאַציע פֿון דעם דעמלט פֿופֿציק טויזנט־קעפּיקן וואַרשעווער געטאָ) האָט די ייִדישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע באַקומען אַלס צולייג נאָך 10 פּיסטאָלעטן, אינסטרוקציעס פֿון דיווערסיע־אַקטן, אַ רעצעפּט אויסצואַרבעטן אָנצינד־פֿלעשער און אַן אָנווייזונג אין גייסט פֿון מיליטערישער טעטיקייט. פֿאַר דער צייט ביזן 17־טן יאַנואַר 1943 זענען כאַראַקטעריסטיש פֿיבערדיקע צוגרייטונגען פֿון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע צום קאַמף, כסדרדיקע און צודרינגלעכע הילפֿס־פֿאָדערונגען ביים מיליטער, וואָס האָט זיך צו די דאָזיקע פֿאָדערונגען באַצויגן מיט אַ ווייטגייענדיקן אומגלויבן און רעזערוו. די געטאָ־ליקווידאַציע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן דעם 17־טן יאַנואַר 1943, האָט זיך אָנגעטראָפֿן אויף אַ דעצידירטן באַוואָפֿנטן ווידערשטאַנד, וועלכער האָט בלי שום ספֿק אַרויסגערופֿן אַ קאָנסטערנאַציע ביי די דייטשישע רוצחים און גורם געווען דאָס איבעררייסן די אַקציע נאָך 4 טעג. די ייִדישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט אָפּגעשאַצט איר דערפֿאָלג, אַז דאָס איז נישט מער ווי אָפּגערוקט אויף אַ געוויסער צייט דעם ענדגילטיקן אומקום, און האָט מיט אומבויגזאַמער ענערגיע ממשיך געווען די צוגרייטונגען צו אַ נייעם קאַמף, פֿאָדערנדיק אַלץ שטאַרקער הילף מצד דעם מיליטער. לויטן באַפֿעל פֿון הויפּט־קאָמענדאַנט [פֿון א. ק.] האָב איך אויף דער טעמע אָפּגעהאַלטן צוויי קאָנפֿערענצן מיטן קאָמענדאַנט פֿון „דראַפּאַטש" ה' קאָנאַר[9]. קאָנאַר איז מסכּים געווען צו געבן דעם וואַרשעווער געטאָ מאַטעריעלע און אינסטרוקטיווע הילף און האָט אָנגעדייט וועגן דער מעגלעכקייט פֿון הילף מצד אונדזערע אָפּטיילונגען פֿון אויסן. מען איז תּיכף צוגעטראָטן צו דער אַרבעט אונטער דער לייטונג פֿון „כירורג"[10].

---

8 וואַרשעווער קרייז פֿון אַ.ק.

9 אַנטאָני כרושטשעל („מאָנטער"), דער קאָמענדאַנט פֿון וואַרשעווער קרייז פֿון אַ.ק.

10 וועבער (אַ פּאָליאַק) שעף פֿון וואַרשעווער אַ.ק.־שטאַב.

עס איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ קאָנטאַקט צווישן יורעקן פון דער ייִד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און אונדזערע אָפּיצירן. מען האָט אַרויסגעגעבן דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע לערך 50 פּיסטאָלעטן, אַ גרעסערער צאָל לאָדונגען, לערך 80 קילאָגראַם מאַטעריאַל צו פּראָדוצירן „פלעשער“ און אַ געוויסע צאָל שױץ־גראַנאַטן. אין געטאָ האָט מען געשאַפן אַ פלעשער־פּראָדוקציע. אחוץ דעם האָט מען געהאָלפן ביים איינקויפן געווער, וואָס די ייִדישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט געפירט אויף דער אייגענער האַנט. עס איז בשותפותדיק באַאַרבעט געוואָרן אַ פּלאַן פון קאַמף אין געטאָ און עס איז אין אים פאָרויסגעזען געוואָרן די הילף פון אונדזערע אָפּטיילונגען. דעם 6־טן מערץ 1943 איז געוואָרן אַרעסטירט יורעק (אין דער דירה אויף וווספּולנע־גאַס) דער האָזיקער פאַקט האָט געהאַמעוועט די לויפנדיקע אַרבעטן אויפן געביט פון צוזאַמענאַרבעט צווישן דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און „דראַפּאַטש“. אין אַ קורצער צייט נאָכן אַרעסט פון יורעקן האָב איך געהאַט אַ שמועס מיט קאָנאַרן וועגן באַשטימען דעם ציל פון צוזאַמענאַרבעט פון אונדזערע אָפּטיילונגען און דעם קעמפנדיקן געטאָ. דער ציל האָט געזאָלט זיין דאָס אַרויספירן מעגלעך גרויסע צאָלן ייִדן פון וואַרשע און דאָס באַזעצן זיי אין ערטער, וועלכע איך האָב געקענט אָנווייזן צו יעדער מינוט. דער האָזיקער פּראָיעקט איז נישט רעאַליזירט געוואָרן, קיין איין אָפּטיילונג איז נישט אַרויס אין באַשטימטן ראַיאָן. די ייִד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט געהאַלטן פאַר אוממעגלעך דאָס אַרויסרייסן זיך פון אירע מענטשן אויף אַ שטח פון עטלעכע הונדערט קילאָמעטער און דעם געשאַפענעם לויטן באַפעל פון עדוואַרד און „לען“ [11] צו „הרעטשקאָ“ [12] באַזאָרגונג־ און איבערוואַרף־פּונקט — פאַר אַ נישט גענוגנדיקע הילף. דאָס אַריינעמען ייִדן אין אונדזערע מיליטערישע אָפּטיילונגען אויפן שטח פון „דראַפּאַטש“ און „צעגיעלניע [13] איז אָנערקענט געוואָרן פאַר אוממעגלעך, דאַקעגן האָט קאָנאַר געגעבן זיין הסכם צו שאַפן פון צווישן די ייִדן פּאַסיווע אויפשטאַנד־אָפּטיילונגען. אַזאַ אָפּטיילונג איז געשאַפן געוואָרן אין וואַרשע. אונדזערס אַן אָפּיציר איז באַשטימט געוואָרן אויסצופירן די אויסשולונג. ער איז געקומען אויפן שולונגס־פּונקט, באַשטימט אַ טרעפונג, אָבער זיך מער נישט גע־

11 לובלינער געגנט פון אַ.ק.
12 וואָלינער געגנט פון אַ.ק.
13 די אַ.ק. הינטער וואַרשע.

שטעלט. נאָך פילמאָליקע אינטערווענצן איז דער דאָזיקער אָפיציר געקומען אויפן פונקט נאָכאַמאָל, אָבער לוט־שיכור. די ווייטערדיקע אינטערווענצן האָבן נישט געהאַט קיין פעולה. די יידישע אויפשטאַנד־אָפטיילונג האָט נישט באַקומען קיין אויסשולונג און האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירן.

5. די צוזאַמענאַרבעט פונעם מיליטער מיט די יידישע אָרגאַניזאַציעס האָט זיך נישט באַגרענעצט צו וואַרשע, נאָר האָט געדאַרפט אַרומנעמען די גאַנצע טעריטאָריע פון פוילן. כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דאָזיקער טענדענץ איז געווען דער באַפעל פון הויפט־קאָמענדאַנט [פון א. ק.] פון פעברואַר 1943 וועגן הילף פאַר די פאַרמאַכטע געטאָס, וואָס ווילן קעמפן מיט געווער אין האַנט.[14] אין זין פון דאָזיקן באַפעל זענען די פוילישע מיליטערישע קאָמאַנדעס [פון א. ק.] מחויב געווען צו געבן אַ מעגלעכע פאַר זיי הילף לטובת די יידישע ישובים. וואָס זענען געווען אונטערגעאָרדנט דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע און דער יידישער קאָאָרדינירקאָמיסיע. דאָס אויספירן דעם דאָזיקן באַפעל, אויף וועלכן עס האָבן זיך פילמאָליק פאַררופן די יידישע אָרגאַניזאַציעס און די מענטשן, וואָס האָבן געוואָלט העלפן די יידן צו פירן אַ קאַמף אין געטאָ, האָט זיך אָנגעטראָפן אויף אַ קעגנערשאַפט מצד די אָרטיקע מיליטערישע פאַקטאָרן. אין תוך גענומען איז דער דאָזיקער באַפעל געוואָרן אויסגעפירט בלויז אין באַצוג צום ביאַליסטאָקער געטאָ, וואָס האָט (לויט דער אינפאָרמאַציע פון כירורג), נאָך אַ ווירקזאַמער אינטערווענץ אין דער הויפט־קאָמענדאַנטור באַקומען אַ גרעסערע מאַטעריעלע הילף (אַן אויטאָ, געווער, א.ד.גל.)[15].

אין די ראַמען פון באַפעל פון פעברואַר 1943 האָט מען אָנגעקניפט אַ קאָנטאַקט מיט די יידישע אַרבעטס־פלעצער אין טשענסטאָכאָוו און אונטערגענומען נישט קיין געלונגענע צוגרייטונגען צו אַ זעלבשוץ אין די לאַגערן אין פאָניאַטאָוו און טראַווניק. זייער אומאַנגענעם און אין קעגנזאַץ צום גייסט פון דעם דאָזיקן באַפעל איז געווען די טעטיקייט פון אונדזערע אָפטיילונגען לגבי דער אָפטיילונג פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע אין טשענסטאָכאָוו, וואָס האָט זיך אויסבאַהאַלטן אינעם ראַיאָן פון קאָניעצפאָל און האָט זיך באַמיט מען זאָל זי אַריינגעמען צו אונדז. די דאָ־

[14] דער דאָזיקער באַפעל איז סאַבאָטירט געוואָרן דורך דער מערהייט אַ.ק־אָנפירער אין דער פראָווינץ.

[15] אין די יידישע קוועלן פון ביאַליסטאָקער געטאָ־אונטערערד ווערט דאָס נישט באַשטעטיקט.

זיקע אָפּטיילונג איז געוואָרן צוויי מאָל אויסגעשוחטן דורך דער גרופּע פון „אָזשעל“ (אַפּנים פון נ.ס.ז.) [16], טראָץ דעם, וואָס מען האָט מודיע געווען די אָרטיקע קאָמענדע, אַז דער אָפּטיילונג דאַרף מען העלפן.

6. אחוץ די אויבן אָנגעוויזענע פּרינציפּיעלע צוזאַמענאַרבעט־ריכטונגען און הילף, האָט דאָס מיליטער אַ סך מאָל געגעבן דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע הילף אויפן געביט פון פאַרבינדונג מיט אויסלאַנד, שיקנדיק אַ ריי דעפּעשן צו די פאָרשטייער פון די יידן אין דעם נאַציאָנאַלן ראַט און אויך צו די יידישע אָרגאַניזאַציעס אין ענגלאַנד, אַמעריקע און פּאַלעסטינע. די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע האָט אויך גענאָסן פון אונדזער לעגאַליזאַציע־הילף, באַקומענדיק דאָקומענטן־בלאַנקעטן, שטעמפּלען און אינסטרוקציעס זיי אויסצופילן. אין זיכערקייט־געביט האָבן געוויסע פאָרשטייער (אַנטעק, באָראָווסקי) גענאָסן פון שוץ אַדאַנק דעם, וואָס מיר האָבן גערודפט און געהרגעט דייטשישע אַגענטן, וואָס האָבן נאָכגעשפּירט די מיטגלידער פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע און באַדראָט די זיכערקייט פון אָט דער אָרגאַניזאַציע (דאָס רודפן, שאַנטאַזשירן, געריכטן פון דער רעגירונגס־דעלעגאַטור).

7. דער רעפעראַט האָט באַדינט די צענטראַלע אין זין פון אינפאָרמאַציע און פּראָפּאַגאַנדע. חוץ דעם שוין דערמאָנטן ערשטן „שוואַרץ־בוך“, זענען געוואָרן אַריבערגעשיקט קיין לאָנדאָן צוו. אַנד. צוויי גרויסע זאַמלונגען פון אינפאָרמאַציעס און דאָקומענטן אין שייכות מיטן ליקווידירן די יידן אין וואַרשע און אויפן גאַנצן שטח פון פּוילן. זיי זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין ענגליש ווי דאָס צווייטע „שוואַרץ־בוך“. חוץ דעם האָט דער רעפעראַט נאָרמאַל באַדינט מיט אינפאָרמאַציע דעם הויפּט־קאָמאַנדיר (פּעריאָדישע און ספּעציעלע דעפּעשעס) און די לאַנד־באַזעס.

8. במשך דער גאַנצער צייט פון דער רעפעראַט־עקזיסטענץ (ביזן 1־טן אויגוסט 1944) האָט די באַציונג צו די יידישע אָרגאַניזאַציעס כאַראַקטעריזירט אַ שכלדיקע אָנערקענונג פאַר דער נויטווענדיקייט פון צוזאַמענאַרבעט מיט די יידן, סיי צוליב פּאָליטישע סיבות, סיי מחמת דעם אומווילן און אומצוטרוי פון זיי. דעם אומווילן און דעם אומצוטרוי האָבן די יידישע פאָרשטייער, מיט וועלכע איך האָב אָנגעהאַלטן דעם אַמטלעכן קאָנטאַקט, אויסגעצייכנט אַרויסגעפילט. מען האָט מיר נישט איינמאָל דערציילט, אַז קאָנאַרס

[16] עקסטרעם־רעאַקציאָנערע און אַנטיסעמיטישע מיליטערישע פאָרמאַציע אין דער פּוילישער אונטערערד.

אָפּיצירן האָבן בעת זייער צוזאַמענאַרבעט מיט יורעקן, וועלכן זיי האָבן ליב געהאַט און געשעצט, דערקלערט אין זיין אָנוועזנהייט, אומגייטיק, זייער אומווילן און אומצוטרוי צו די ייִדן, וואָס יורעק האָט פֿיינלעך אָפּגעפּילט. למשל בעת זייער עפּעקטפֿולן, פֿון פּראָפּאַגאַנדיסטישן שטאַנדפּונקט, געווער־קאָנוואָי אין געטאָ אַריין, אויסגעפֿירט דורך אונדזערע מענטשן און געפֿירט דורך יורעקן, האָבן די אָפּיצירן, וואָס האָבן אויסגעפּילט דעם באַפֿעל, אַרויסגעזאָגט נעגאַטיווע אָנשוויונגען לגבי די ייִדן, הגם דעם טראַנספּאָרט האָבן זיי דורכגעפֿירט פּרעציז און דרייסט און אים געבראַכט אין געטאָ אַריין. אַן אויסדרוק פֿון דעם אומווילן איז געווען דער פֿאַקט, וואָס אַן אַנדער אינסטרוקטאָר האָט פֿאַרלאָזט זיין דינסט אין דער אויפֿשטאַנד־אָפּטיילונג פֿון דער ייִד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע; פֿאַר אַן אויסדרוק פֿון אַן אומגינסטיקער באַציונג לגבי די ייִדן האַלט מען אויך דעם פֿאַקט, וואָס מען האָט נישט אָנגענומען די ייִדישע אָפּטיילונג בעת דעם וואַרשעווער אויפֿשטאַנד. די דאָזיקע אָפּטיילונג האָט אין משך פֿון 24 שעה געוואַרט בחינם צו ווערן אויפֿגענומען פֿון אַן אָפּיציר פֿון א. ק. לסוף האָט מען אַנטעקן[17] (דעם קאָמענדאַנט פֿון דער ייִד. קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע) געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז איינשליסן די ייִדישע אָפּטיילונג אין א. ק. איז אוממעגלעך (די ידיעה שטאַמט פֿון ייִדישע קוועלן און איז דורך מיר נישט קאָנפֿראָנטירט געוואָרן מיט פּוילישע קוועלן).

9. אין איצטיקן מאָמענט רופֿן אַרויס די ייִדישע ענינים אויפֿן מיליטער־געביט די פֿאָלגנדיקע רעפֿלעקסן: די אָפּגעטוענע אַרבעט אויפֿן באַהאַנדלטן אָפּשניט פֿאַרמאָגט אַן ערנסטן פּאָליטישן באַטייט. בפֿרט וועט דאָס זיין וויכטיק אין דער צייט פֿון דער שלום־קאָנפֿערענץ. פֿון דעם שטאַנדפּונקט איז כּדאַי די אַרבעט ממשיך צו זיין. נאָך די דערפֿאַרונגען פֿון אויפֿשטאַנד ווייזן די ייִדן נישט אַרויס קיין איניציאַטיוו אין פּרט פֿון דעקלאַרירן די נויטיקייט צוזאַמענצואַרבעטן מיט א. ק. ביים אָרגאַניזירן די קאַמפֿן מיט די דייטשן. עס איז דאָ מסתּמא גורם דער מאַנגל אין גלויבן אין דער ווירקזאַמקייט פֿון די אונטערגענומענע אין דער דאָזיקער ריכטונג באַמיונגען. אויף וויפֿל עס איז מיר אין איצטיקן מאָמענט באַוווּסט, עקזיסטירט אין אָקופּירטן פּוילן איין ייִדישער ישוב אין טשענסטאָכאָוו (אין לאַגער[18]),

---

17 יצחק צוקערמאַן.
18 האסאג.

וואָס ציילט לערך 10 טויזנט נפשות. די מעגלעכקייטן פון צוזאַמענאַרבעט זענען אַזוי אַרום באַגרענעצט.

עס וואָלט אָבער געווען ווערטפול פאַר דער קאָנטינואַציע פון אונדזער אַרבעט צו אַקצענטירן און דאָקומענטירן אונדזער פאַראינטערעסירונג פאַרן גורל פון די יידישע בירגער אין דעם לעצטן מלחמה־פעריאָד, דורך שאַפן אַ קאָנטאַקט מיטן ישוב אין טשענסטאָכאָוו; די דאָזיקע צוזאַמענאַרבעט וואָלט געווען פאַרלייכטערט מחמת דעם, וואָס די קאָנטאַקטן מיטן דאָזיקן ישוב זענען געוואָרן אָנגעקניפּט אויפן באַפעל פון דעם הויפּט־קאָמענדאַנט קורץ פאַרן אויפשטאַנדס־אויסברוך (דאָס האָט געטאָן „ראָזמאַרין“ פון „ראָלניק“)[19]. דאָס אויספאָרשן דורך דער פאַרמיטלונג פון דעם דערמאָנטן קאָנטאַקט, וואָס עס קומט איצט פאָר אין דעם ישוב, הילף פאַר די אָרגאַניזאַציאָנעלע אָנשטרענגונגען אין דעם לאַגער גופא, וואָלט אפשר געווען דער לעצטער וויכטיקער דאָקומענט, וואָס וואָלט עדות זאָגן וועגן אונדזער צוזאַמענאַרבעט מיט דער יידישער געזעלשאַפט אויפן מיליטערישן אָפּשניט.

זאַקשעוזסקי[20]

צ. אַ. פון אינערן־מינ.,
דעלעגאַטור־מאַטעריאַלן, טעקע נומ' 458.
איבערזעצט פון פויליש.

108. וואַרשע, 19 אַפּריל 1944.

פונק-דעפּעשע פון יידישן אַרבעטער-פאַרבאַנד[1] קיין מאָסקווע, צום פאַרבאַנד פון פוילישע פּאַטריאָטן און יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט

דער פאַרבאַנד פון די יידישע אַרבעטער האָט איבערגעגעבן מיטן ציל צו פאַרעפנטלעכן אין דער פּרעסע פון ראַטנפאַרבאַנד די פאָלגנדיקע דעפּעשע:

„צום פאַרבאַנד פון די פוילישע פּאַטריאָטן און יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט אין מאָסקווע.

---

19 פאַרבינדלערינס פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע מיט דער יידישער אונטערערד אין „האַסאַג“ זענען געווען: מאַריאַ וואַניעוויטש און פייגע פּעלטעל.

20 הענריק וואָלינסקי (וואַצלאַוו).

1 אַזוי האָט זיך אָנגערופן די גרופּע יידישע טוער פון לינקע פּועלי ציון און קאָמוניסטן, וואָס זענען צוגעטראָטן צום נאַציאָנאַלן לאַנד־ראַט (קראַיאָווע ראַדאַ נאַראָדאָווע).

אין צוזאַמענהאַנג מיטן יאָרטאָג פון דעם העלדישן קאַמף פון וואַרשעווער געטאָ, שיקן מיר איבער אַ קאַמפס־באַגריסונג דער זיגרישער רויטער אַרמיי, דער פּוילישער אַרמיי פון גענעראַל בערלינג און די יידישע אַרבעטנדיקע פון דער גאַנצער וועלט, וועלכע שטייען אין קאַמף פאַר עקאָנאָמישער און נאַציאָנאַלער באַפרייונג. דאָס שוין קליינע הייפעלע פון פּוילישע יידן פון די פיין־לאַגערן, פון די באַהעלטענישן אין די שטעט און וועלדער, די בעסטיאַליש פאַרטיליקטע דורך די היטלעריסטישע רוצחים און זייערע מיטהעלפער, פאַרבינדן אַלע זייערע האָפענונגען מיט די זיגרייכע שלאַכט־אָפּעראַציעס פון דער רויטער אַרמיי. די יידישע אַרבעטער קעמפן אונטער די לאָזונגען פון דעם נאַציאָנאַלן לאַנד־ראַט — פאַר פרייהייט און דעמאָקראַטיע, פאַר אַ פאָלקס־פּוילן.

פאַרבאַנד פון די יידישע אַרבעטער
אין פּוילן

אַרכיוו פון צ. ק. פון פּ.פּ.ר.
דאָקומענטן־זאַמלונג
פון נאַציאָנאַלן לאַנד־ראַט; אָפּטייל 2, נ' 27
איבערזעצט פון רוסיש

דריטער טייל

פאָטאָגראַפיעס און פאָטאָקאָפּיעס פון דאָקומענטן

פייערלעכער אָוונט אין אַ יידישער יוגנט=היים ערב דער מלחמה, אין צענטער די באַקאַנטע פּעדאַגאָגין מרים ראָט= בלאַט. די דאָזיקע יוגנט האָט דערנאָך געקעמפט אין געטאָ=אויפשטאַנד אונטער דער אָנפירונג פון מרימס זון, לוטעק ראָטבלאַט. מרים ראָטבלאַט איז אומגעקומען אויף מילע 18

צוויי שמוגלער, אַ ייד און אַ פּאָליאַק, ביי די געטאָ=דראָטן אויף קראָכמאַלנע גאַס

ד״ר עמנואל רינגעלבלום, דער שעפער פון
אונטערערדישן געטאָ=אַרכיוו

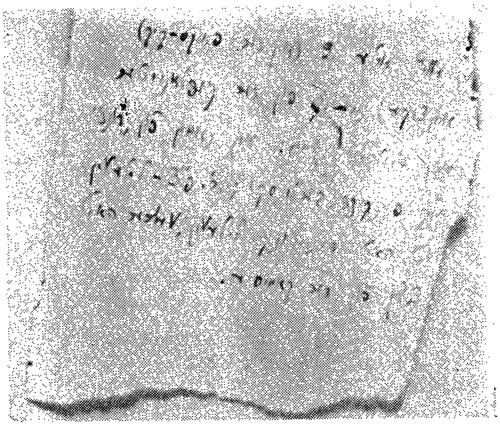

אַ זייטל פון פּראָטאָקאָל, געמאַכט דורך יצחק
צוקערמאַן, פון דער קאָנפערענץ פון מערץ
1942, וועגן שאַפן אַ געאייניקטע קאַמפס=
אָרגאַניזאַציע. געפינט זיך אינעם רינגעל=
בלום=אַרכיוו (ייד. היסט. אינסט.)

יוסף לעוואַרטאָווסקי אַלס
יונגער שילער אין זיין היים־
שטאָט ביאַלע־פּאָדלאַסק.

פּיניע קארטין (אַנדזשעי
שמיט) אַלס גימנאַזיע־שילער
אין זיין היים־שטאָט לוצק

אפרים פאַנדאַמינסקי און זיין
אייגנהאַנטיקע אויטאָביאָגראַ־
פיע געשריבן פאַר דער וואַר־
שעווער פאָליטעכניק

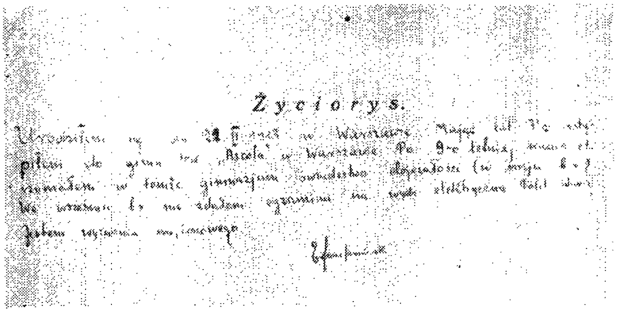

Życiorys.

[illegible]

אפרים פאַנדאַמינסקי און זיינע קלאַס־חברים פון דער גימנאַזיע
„השכלה“ אין וואַרשע מיטן פראָפ׳ מאיר באַלאַבאַן

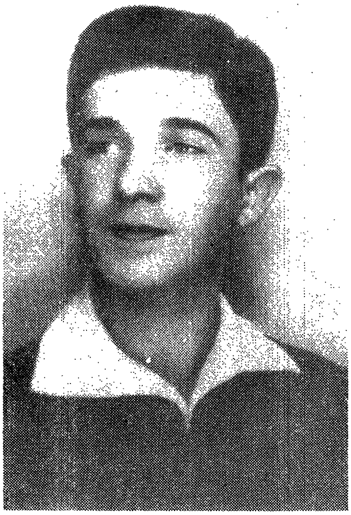

מרדכי אַניעלעוויטש, דער קאָמאַנדיר
פונעם אויפשטאַנד, אַלס שילער פון
גימנאַזיע „לאור“ אין וואַרשע

דאָס הויז אויף סאָלעץ־גאַס נ׳ 111
אין וואַרשע, וווּ אַניעלעוויטש איז
געבוירן געוואָרן

מיכאַל רויזענפעלד, מיטגליד
פונעם אויפשטאַנד־שטאַב,
אַלס סטודענט פאַר דער
מלחמה

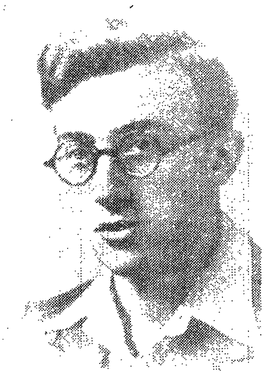

דוד באָוואָדוואָרסקי, אָפּטייל
לונג־קאָמאַנדיר, אַלס שומר
פאַר דער מלחמה

זכריה אָרטשטיין, אָפּטיילונג־
קאָמאַנדיר, אַלס חלוץ פאַר
דער מלחמה

אהרן בריסקין (פאַוועל),
אָפּטיילונג־קאָמאַנדיר, אַ קאָמ
יוגיסט, מיט זיין שוועסטער
פאַר דער מלחמה

רעגינע פודען (לילית),
געטאָ־קעמפערין

שרה בלום, באַקאַנטע לערע־
רין און געטאָ־קעמפערין

ריווע (ניוטע) טייטעלבוים,
געטאָ־קעמפערין און פאַר־
בינדלערין מיט דער „אַרי־
שער" זייט

עליזה (רישא) גריגרוז,
פאַרבינדלערין פון דער יי"ד.
קאַמפ־אָרגאַניזאַציע

לעאָן ראַדאַל, זשורנאַליסט,
קאָמאַנדיר פון יידישן מי=
ליטערישן פאַרבאַנד

פראַנציִשעק לענטשיצקי, וועַ=
טעראַן פון דער פוילישער
אַרבעטער=באַוועגונג, באַפול=
מעכטיקטער פון צ. ק. פפר
צו העלפן די געטאָ=קעמפער

וולאַדיסלאַוו גאיק (קשאַ=
טשעק), אָפיציר פון פאָלקס=
גוואַרדיע, פירער פון דער
אַקציע פון אַרויספירן צוויי
גרופן געטאָ=קעמפער דורך
די קאַנאַלן

יוליאַן גראָבעלני (טראָיאַן),
פוילישער סאָציאַליסטישער
טוער, פאָרזיצער פונעם ראַט
צו העלפן די יידן

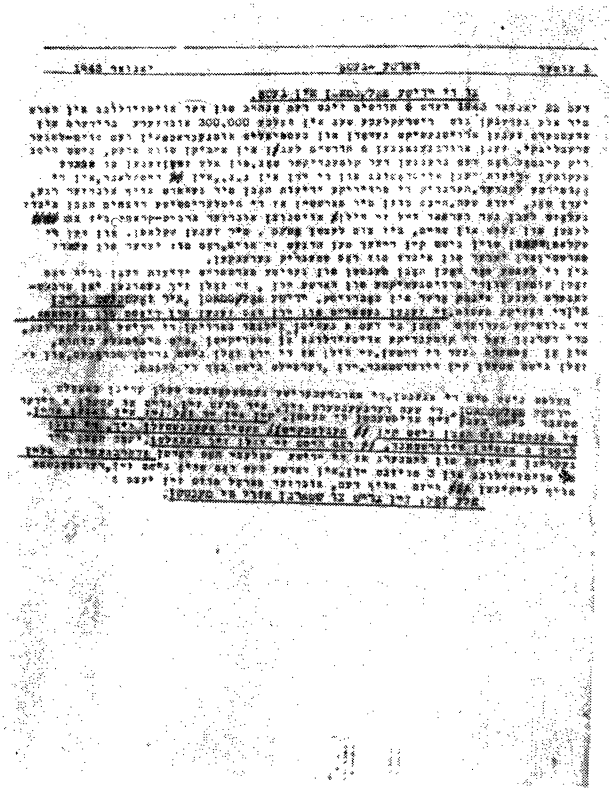

אויפרוף פון דער ייד. קאמפס=ארגאניזאציע אין יאנואר 1943
צום ווידערשטאנד און קאמף

W celu zorganizowania obrony ludności żydowskiej Warszawy przed akcją [illegible] ze strony okupanta oraz w celu zabezpieczenia ludności żydowskiej [illegible] przed zbrojnymi i [illegible], [illegible] utworzona Komisja Koordynacyjna, [illegible] Bund i Żydowski Komitet Narodowy, w skład którego wchodzą następujące stronnictwa: org. Syjonistyczna, Poalej-Sjon-Prawica, Poalej-Sjon-Lewica, Partia Rewizjonistyczna, Hechaluc, Haszomer-Hacair, Dror.

Działalność Komisji Koordynacyjnej oparta jest na następującym statucie.

Komisja Koordynacyjna.

1/ Na podstawie porozumienia, zawartego pomiędzy Żydowskim Komitetem Narodowym i Bundem, została utworzona Komisja Koordynacyjna w Warszawie.

2/ Celem Komisji Koordynacyjnej jest:
a/ zorganizowanie obrony getta w wypadku dalszej akcji wysiedleńczej.
b/ obrona [illegible] getta przed najemnikami i [illegible] okupanta.

3/ Komisja Koordynacyjna powołuje do życia Organizację Bojową, ustala wytyczne jej działalności i kontroluje ją.

4/ W skład Komisji Koordynacyjnej wchodzi 1 delegat z każdego stronnictwa politycznego.

Organizacja Bojowa.

I. **Budowa.**

1/ Jednostką podstawową jest "piątka" bojowa z dowódcą "piątki" na czele.

2/ "Piątki" zorganizowane są według terenów, na czele których stoi komendantura, składająca się z komendanta i dwóch zastępców.

3/ Na czele Organizacji Bojowej stoi komendant główny i pięcioosobowa Komendantura Główna.

4/ "Piątki" tworzone są po linii organizacyjnej, t.zn. według przynależności do organizacji. Tam, gdzie to jest niemożliwe, tworzy się "piątki" mieszane, a w [illegible] komisja [illegible] także i w pośród nieorganizowanych.

5/ [illegible] kandydatów [illegible] się [illegible] kandydatów.

II. **Uzbrojenie.**

1/ Do broni zalicza się: broń palna, [illegible], noże, kastety, środki łączności, środki palne i inne.

2/ Każdy członek "piątki" jest uzbrojony.

3/ Każdy teren zaopatrzony jest w broń i środki [illegible]

סטאַטוט פון דער יידישער קאַמפס=אָרגאַניזאַציע · 1=טע זייט
(דעלעגאַטור=אַרכיוו)

86

[illegible] do akcji ogólnej.

III. <u>Ogólne wytyczne akcji bojowej.</u>

1/ Opór w wypadku dalszej akcji wysiedleńczej prowadzony pod hasłem: "Nie damy ani jednego Żyda."

2/ Akcja terrorystyczna w stosunku do policji żydowskiej, gminy żyd. i Werkschutzu.

3/ Walka czynna z kierownikami szopów, grupowymi, rządcami, powiernikami jawnymi i tajnymi w imię obrony mas żydowskich.

IV. <u>Mobilizacja [illegible].</u>

1/ Utworzenie "[illegible]" i [illegible].

2/ Rekrutacja "[illegible]" i szopów.

3/ Zdobycie środków finansowych.

4/ Komendantury szopów przygotowują:
a/ dokładny plan terenu (magazyny, biura, Werkschutz, dyrekcja),
b/ spis elementów szkodliwych,
c/ dokładny plan akcji na terenie danego szopu.

5/ Komendantura główna przygotowuje plan akcji centralnej: sabotażowej i terrorystycznej.

6/ Propaganda oporu walki w społeczeństwie.

<u>Uwagi</u>

1/ Organizacja Bojowa przyjmuje nazwę Żydowskiej Organizacji Bojowej.

2/ W celu utrzymania ścisłego kontaktu pomiędzy obiema instancjami, t.zn. pomiędzy Org. Bojową a Komisją Koordynacyjną, komendant Org. Bojowej uczestniczy w posiedzeniach Komisji Koordynacyjnej.

[illegible] Komisja Koordynacyjna reprezentowana jest przez przedstawiciela Żyd. Komitetu Narodowego, występującego pod pseudonimem Jurek oraz przez przedstawiciela Bundu, występującego pod pseudonimem Mikołaj.

Warszawa, dn. 2.XII.42 r.

סטאַטוט פון דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע. 2־טע זייט

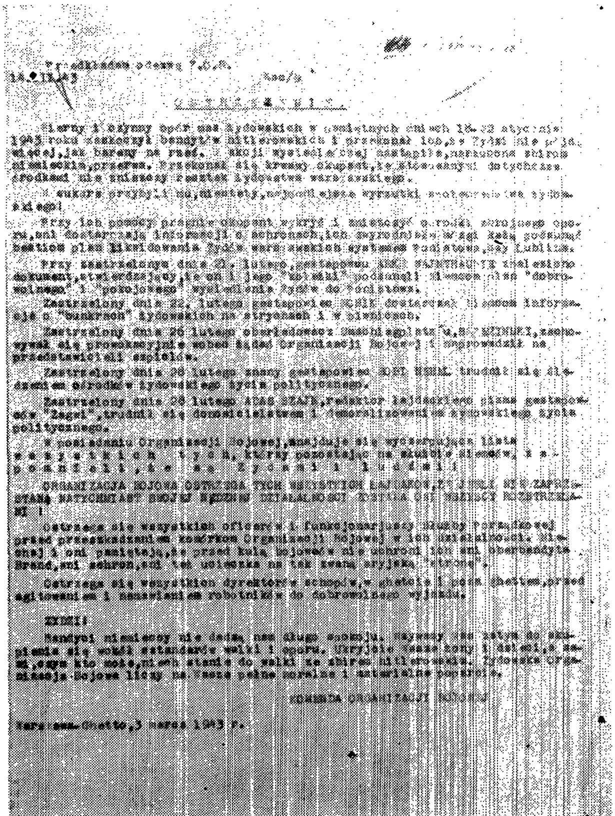

Przekazano [illegible] Ż.O.B.
[illegible]

O [illegible]

Pierwszy i czynny opór mas żydowskich w pamiętnych dniach 18–22 stycznia 1943 roku zaskoczył bandytów hitlerowskich i przekonał ich, że Żydzi nie pójdą więcej, jak barany na rzeź. W akcji wysiedleńczej nastąpiła, narzucona [illegible] niemieckim, przerwa. Przekonał się krwawy okupant, że [illegible] dotychczasowymi środkami nie zniszczy reszt[illegible] żydostwa warszawskiego.

[illegible] przyszli mu, niestety, [illegible] wyrzutki społeczeństwa żydowskiego!

Przy ich pomocy pragnie okupant wykryć i zniszczyć ośrodki zbrojnego oporu, oni dostarczają informacji o schronach, ich [illegible] plan likwidowania Żydów warszawskich systemem [illegible], np. Lublin.

Przy zastrzelonym dnia [illegible] lutego, gestapowcu [illegible] znaleziono dokument, stwierdzający, że on i jego "[illegible]" podsunęli Niemcom plan "dobrowolnego" i "pokojowego" wysiedlenia Żydów do [illegible].

Zastrzelony dnia 22 lutego gestapowiec [illegible] dostarczał Niemcom informacje o "bunkrach" żydowskich na strychach i w piwnicach.

Zastrzelony dnia 26 lutego oberleiter [illegible] zachowywał się prowokacyjnie wobec żądań Organizacji Bojowej i [illegible] na przedstawicieli [illegible].

Zastrzelony dnia 26 lutego znany gestapowiec [illegible] trudnił się [illegible] ośrodków żydowskiego życia politycznego.

Zastrzelony dnia 26 lutego [illegible], redaktor [illegible] pisma gestapowców "Żagiew", trudnił się donosicielstwem i demoralizowaniem żydowskiego życia politycznego.

W posiadaniu Organizacji Bojowej znajduje się wyczerpująca lista w s z y s t k i c h t y c h, którzy pozostając na służbie Niemców, z a p o m n i e l i, ż e s ą Ż y d a m i i l u d ź m i !

ORGANIZACJA BOJOWA OSTRZEGA TYCH WSZYSTKICH [illegible], ŻE JEŻELI NIE ZAPRZESTANĄ NATYCHMIAST SWOJEJ [illegible] DZIAŁALNOŚCI [illegible] NAJWYŻSZY [illegible]!

Ostrzega się wszystkich oficerów i funkcjonarjuszy Służby Porządkowej przed przeszkadzaniem [illegible] Organizacji Bojowej w ich działalności. [illegible] i oni pamiętają, że przed kulą bojowców nie uchroni ich ani [illegible] Brand, ani schron, ani też ucieczka na tak zwaną aryjską "stronę".

Ostrzega się wszystkich dyrektorów szopów, w ghetcie i poza ghettem, przed agitowaniem i namawianiem robotników do dobrowolnego wyjazdu.

ŻYDZI!

Bandyci niemieccy nie dadzą nam długo spokoju. Wzywamy [illegible] do skupienia się wokół sztandarów walki i oporu. Ukryjcie wasze żony i dzieci, a wy, [illegible] kto może, niech stanie do walki ze zbirem hitlerowskim. Żydowska Organizacja Bojowa liczy na wasze pełne moralne i materialne poparcie.

KOMENDA ORGANIZACJI BOJOWEJ

Warszawa-Ghetto, 3 marca 1943 r.

אויפרוף פון דער ייד. קאַמפס־אָרגאַניזאַציע פון 13טן מערץ 1943
וועגן טויט־שטראָף פאַר פאַררעטער און מוסרים

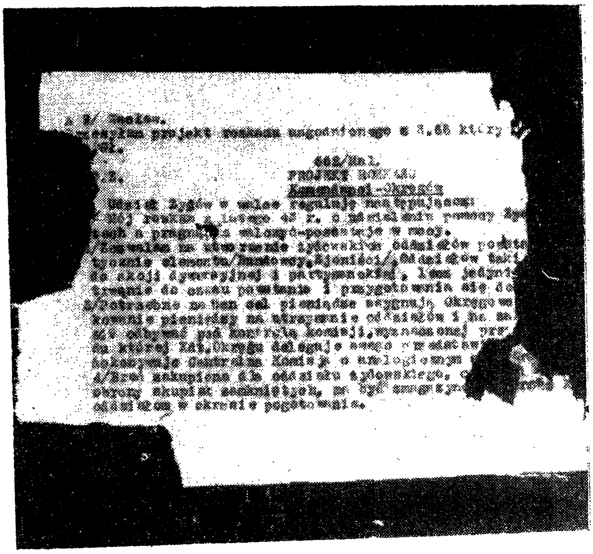

באַפעל פון אַ.ק.=פירער „גראַט“ וועגן באַוואָפענען געוויסע ייד. געטאָ=גרופן (צעשעדיקטער דאָקומענט, אין אַרכ. ייד. היסט. אינסט), פון וואָס עס איז גאָרנישט געוואָרן

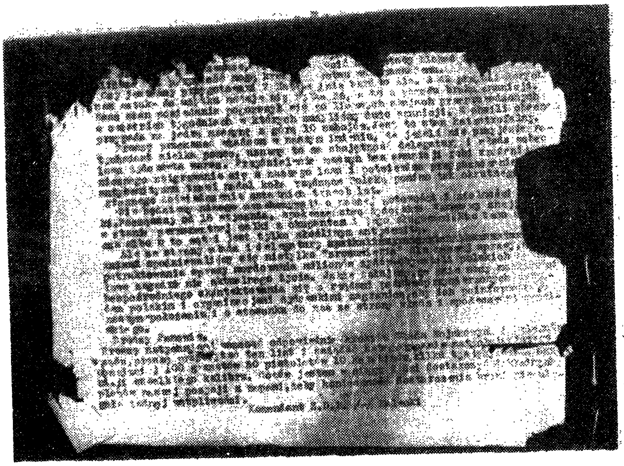

אַניעלעווישעס (קאַלאצקי) בריוו פון 13=טן מערץ קעגן דער נעגאַטיווער באַציונג פון אַ.ק. צו דער פראַגע פון געווער פאַרן געטאָ (צעשעדיקטער דאָקומענט, אין אַרכ. ייד.היסט. אינסט).

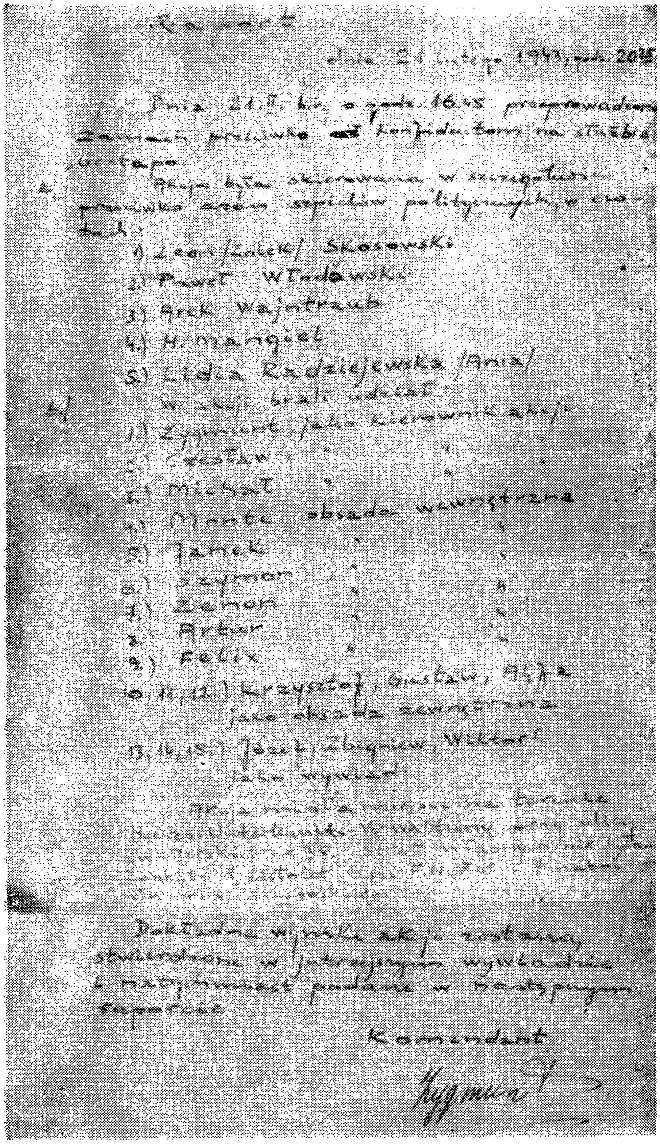
Raport

dnia 21 lutego 1943, godz. 20[illegible]

Dnia 21.II. br. o godz. 16.45 przeprowadziłem zamach przeciwko konfidentom na służbie gestapo.

a) Akcja była skierowana w szczególności przeciwko agentom szpiclów politycznych, w osobach:

1) Leon /Lolek/ Skosowski
2) Paweł Włodawski
3) Arek Wajntraub
4) H. Mangiel
5) Lidia Radziejewska /Ania/

b) W akcji brali udział:

1) Zygmunt, jako kierownik akcji
2) Czesław "
3) Michał "
4) Monte obsada wewnętrzna
5) Janek " "
6) Szymon " "
7) Zenon " "
8) Artur " "
9) Felix " "
10, 11, 12.) Krzysztof, Gustaw, Alfa jako obsada zewnętrzna
13, 14, 15.) Józef, Zbigniew, Wiktor jako wywiad

[illegible]

Dokładne wyniki akcji zostaną stwierdzone w jutrzejszym wywiadzie i najpóźniej podane w następnym raporcie.

Komendant

Zygmunt

מעלדונג פון ייד. מיליטערישן פאַרבאַנד וועגן ליקווידירן געסטאַפּאָ-אַגענטן אין געטאָ. דער אונטערגעשריבענער זיגמונט איז פּאַוועל פרענקעל

Raport.

Z rozkazu Władz Wojskowych [illegible] w porozumieniu z p. kpt. Jakubem [illegible] dnia 6 marca 1943 r. [illegible] a mianowicie podpalono magazyny SS [illegible] ul. Walowa 31.

Magazyny te połączone z warsztatem [illegible] wyposażenie dla [illegible] w postaci materacy, łóżek i koców.

Akcji dokonali: specjalnie przez [illegible] wydelegowany Oddział [illegible] w sile 3 ludzi oraz [illegible] w sile 9 ludzi. Kierownictwo akcji spoczywało w rękach p. Kpt. Jakuba i Kom. Zygmunta.

Przy użyciu butelek zapalających, bomb [illegible], termitu, benzyny i nafty wywołano pożar, który ogarnął cały objekt.

Wykonanie akcji, jak i odwrót odbył się w [illegible] porządku bez strat [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] strat [illegible].

Po upływie 4 minut przybyła straż [illegible]

[illegible] [illegible] samochodów Policji.

[illegible] [illegible] [illegible]

Skład osobowy: [illegible] Kom. Zygmunt, Czesław, [illegible], [illegible], [illegible], Roman, [illegible] i [illegible]

Komendant

Zygmunt

Warszawa, 6 marca 1943 r. godz. 21.50

מעלדונג פון ייד. מיליטערישן פאַרבאַנד וועגן
אונטערצינדן ס.ס.-מאַגאַזינען אין געטאָ

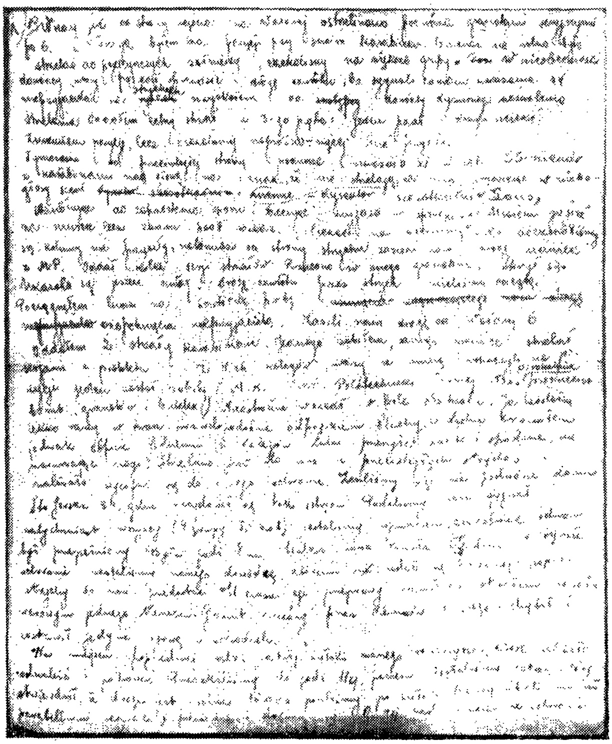

ראַפּאָרטן פון קעמפּענדיקן געטאָ, וואָס זענען געוואָרן אַרויסגע-
שיקט אויף דער „אַרישער" זייט

[illegible]

די פּוילישע דעמאָקראַטישע אונטערערדישע צייטונג „נאָווי דזשען“
(נייער טאָג) וועגן אויסברוך פונעם געטאָ־אויפשטאַנד

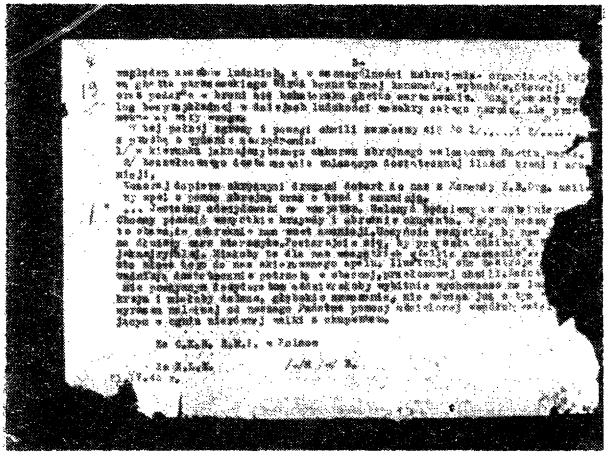

פונק־דעפּעשע פון „מיקאַלוי" (ד"ר לעאָן פיינער) און „באַראַווסקי" (ד"ר אַדאָלף בערמאַן) פון 21־טן אַפּריל 1943 קיין לאָנדאָן וועגן געטאָ־אויפשטאַנד

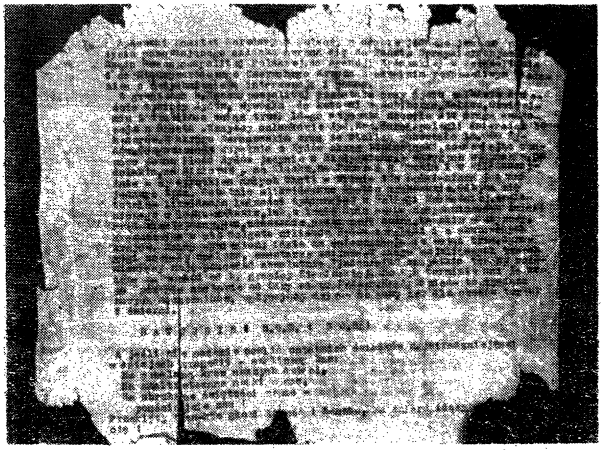

ס.אָ.ס.־דעפּעשע פון די יידישע אונטערערדישע אָרגאַניזאַציעס קיין אויסלאַנד וועגן הילף און רעטונג

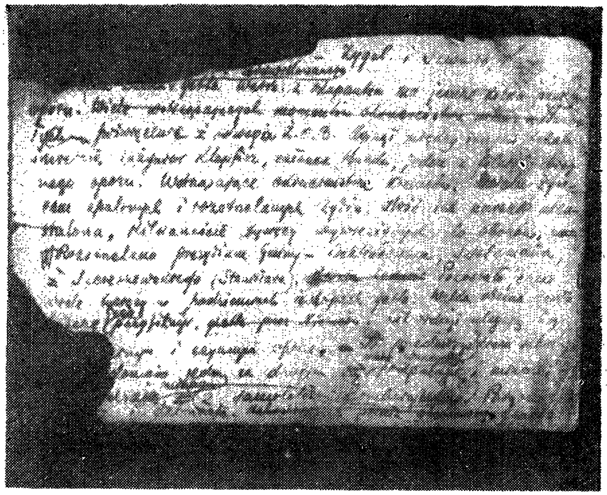

כתב־יד פונעם אָריגינאַל פון דער אַליאַרם־דעפּעשע פון די יידישע אונטערערדישע אָרגאַניזאַציעס, פון 20־טן אַפּריל 1943, קיין אויסלאַנד

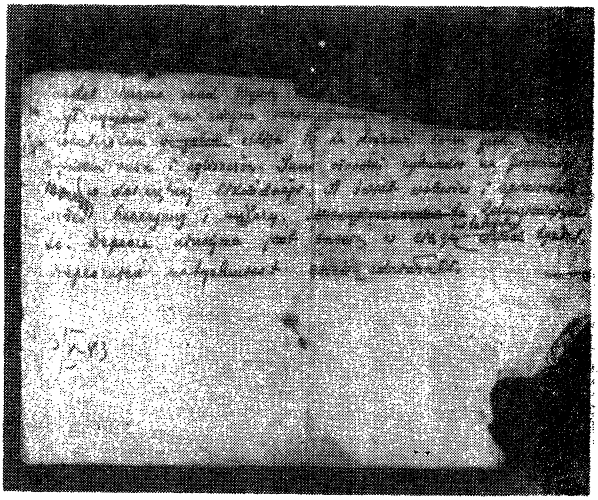

כתב־יד פונעם אָריגינאַל פון יידישן ס.אָ.ס. קיין אויסלאַנד, פון 3־טן מאַי 1943

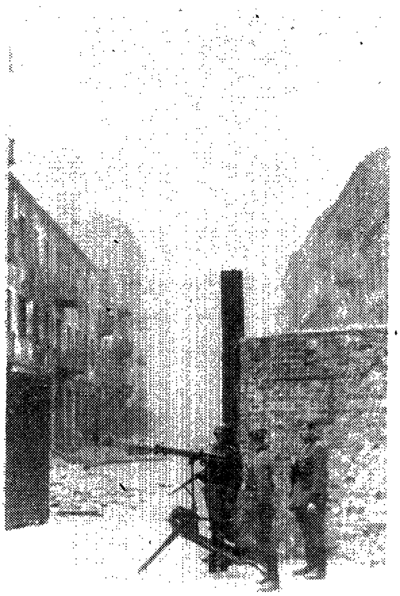

פּאָזיציע פון אַ דייטשישן שווערן
מאַשין־געווער באַשיסט די אויפ־
שטענדלער־פּאָזיציעס אין געטאָ

אַ גרופּע געכאַפּטע יידן אונטער אַ דייטשישער וואַך

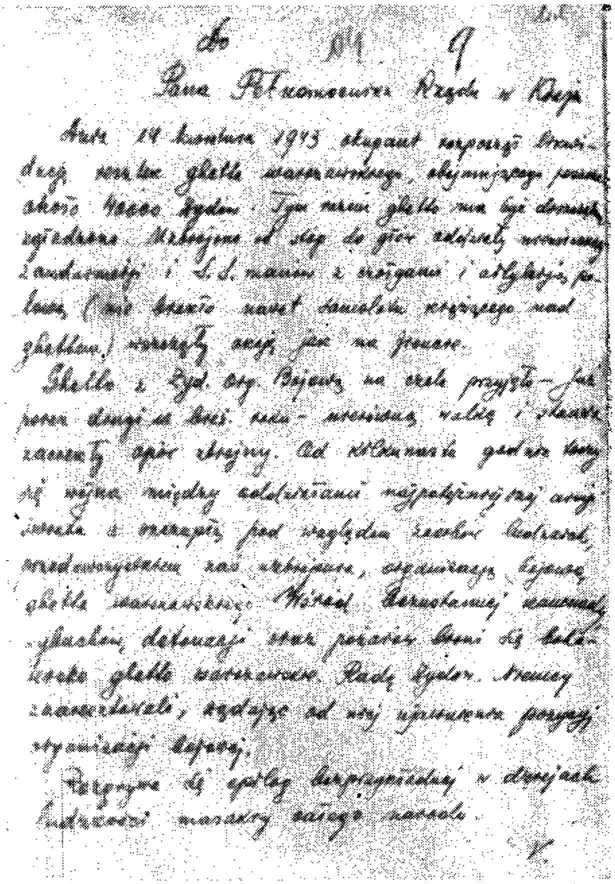

Do [illegible] 9

Pana Pełnomocnika Rządu w Kraju

Dnia 19 kwietnia 1943 okupant rozpoczął [illegible] [illegible] ghetta warszawskiego, obejmującego jeszcze około 40000 Żydów. Tym razem ghetto ma być doszczętnie [illegible]. Wkroczono od razu do ghetta oddziały uzbrojonej żandarmerii i S.S. [illegible] z czołgami i artylerią polową ([illegible] [illegible] nawet samolotu krążącego nad ghettem) [illegible] [illegible] jak na froncie.

Ghetto z Żyd. Org. Bojową na czele przyjęło [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] walkę i [illegible] zacięty opór zbrojny. Od kilkunastu godzin toczy się wojna między oddziałami najpotężniejszej armji świata a garstką pod względem zbrojnym [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ghetta warszawskiego. Wśród [illegible] [illegible], detonacyj [illegible] pożarów broni się bohatersko ghetto warszawskie. Rada Żydów [illegible] [illegible], żądając od niej [illegible] [illegible] organizacji bojowej.

[illegible] się [illegible] bezprzykładny w dziejach ludzkości [illegible] naszego narodu.

[illegible]

כתב־יד פון דער ווענדונג פון ד״ר פײַנער און ד״ר בערמאַן
צום דעלעגאַט פון דער פּױלישער עמיגראַנטישער רעגירונג,
פון 19־טן אַפּריל 1943, מיט דער פאָדערונג פון הילף

Nie przemoże się [illegible] wroga.

W tej porze [illegible] zwracamy się przeto do Pana Pełnomocnika R.P. w Kraju z [illegible]:

1. Bezzwłocznego porozumienia się z czynnikami militarnymi w kierunku natychmiastowego udzielenia [illegible] walczącemu Gettu warszawskiemu;

2. Bezzwłocznego przekazania do Londynu [illegible] w powyższej tej sprawie;

3. Wydania do Społeczeństwa odezwy, piętnującej nowe [illegible] okupanta i wzywającej społeczeństwo do udzielenia należytej pomocy ofiarom [illegible] wroga.

Wprowadzenie w życie powyższych dezyderatów [illegible] na Ludności Kraju. [illegible] 25 więźniów z Pawiaka [illegible] o [illegible] w [illegible] gdy chodzi o [illegible] mordowanych więźniów getta.

Akt taki umocniłby [illegible] i [illegible], [illegible] nie mówiąc już o tem, że byłby wyrazem należnej od Państwa naszego pomocy udzielonej współobywatelom – więźniom zamkniętych dzielnic.

W-wa, 15.IV.1943 Za C.K.K.Ż.M.P. w Polsce

[illegible]

Za Żyd. [illegible] Nar.

[illegible]

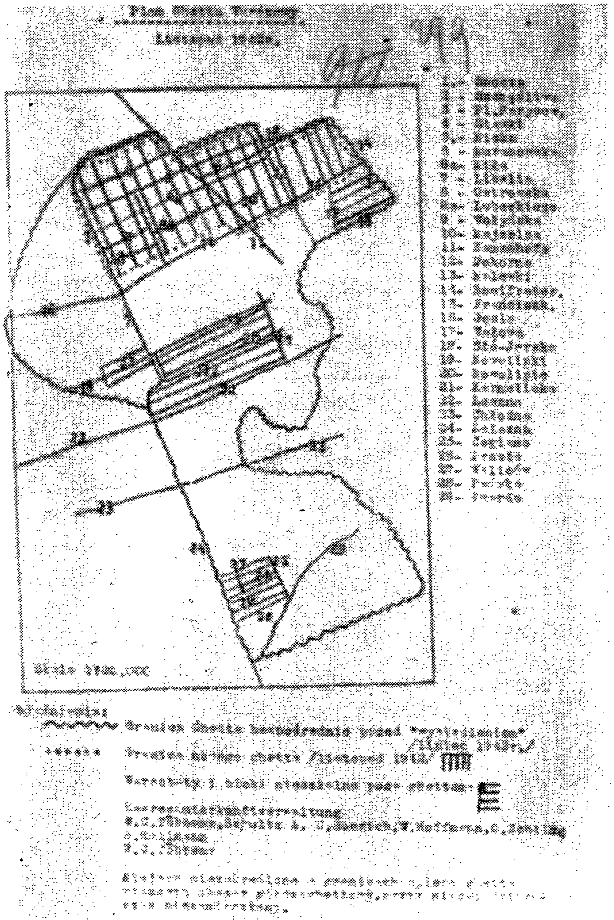

פּלאַן פון וואַרשעווער געטאָ אַרויסגעשיקט דורך דער ייד. קאַמפּס־
אָרגאַניזאַציע אויף דער „אַרישער“ זייט

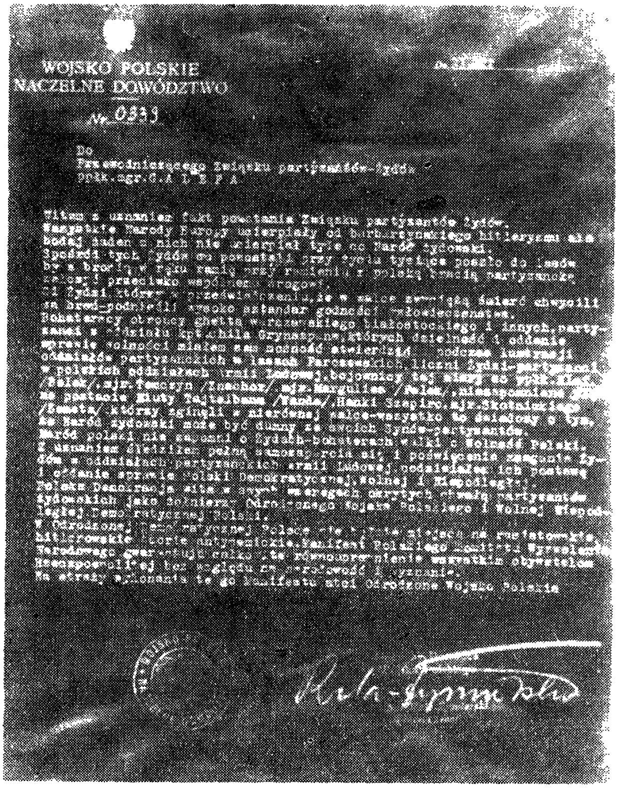
WOJSKO POLSKIE
NACZELNE DOWÓDZTWO
№ 0339

בריוו פון גענ. הויפּט־קאָמאַנדיר פון נייעם פּוילישן מיליטער
גענעראַל ראָלאַ־זשימיערסקי וועגן העלדישע יידישע פּאַרטיזאַנער

די אויסצייכענונגס־לעגיטימאציעס פון:

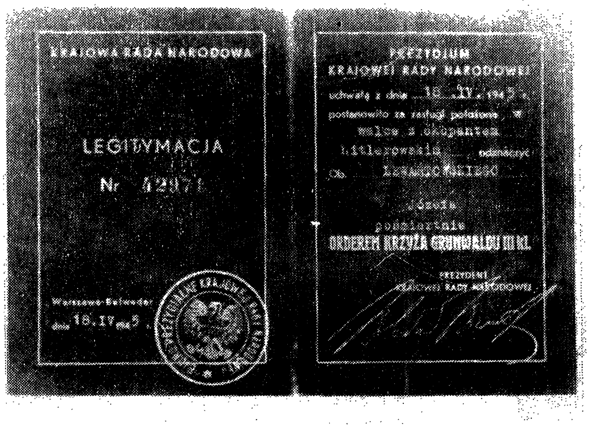
KRAJOWA RADA NARODOWA

LEGITYMACJA

Nr 42871

Warszawa-Belweder

dnia 16.IV.1945

PREZYDIUM
KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ

uchwałą z dnia 16.IV.1945 r.

postanowiło za zasługi położone w

walce z okupantem

hitlerowskim odznaczyć

Ob.

pośmiertnie

ORDEREM KRZYŻA GRUNWALDU III KL.

PREZYDENT
KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ

יוסף לעוואַרטאָווסקי

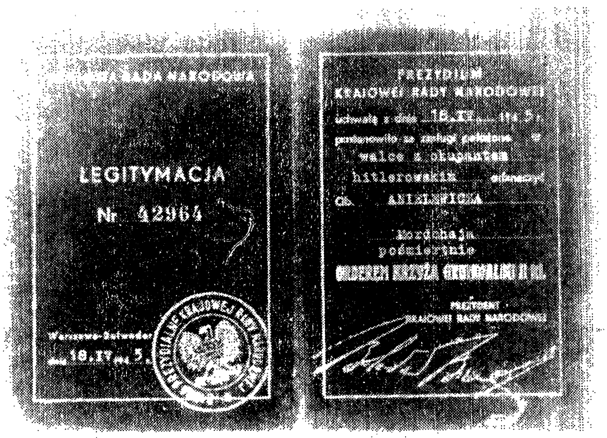
KRAJOWA RADA NARODOWA

LEGITYMACJA

Nr 42964

Warszawa-Belweder

dnia 16.IV.1945

PREZYDIUM
KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ

uchwałą z dnia 16.IV.1945 r.

postanowiło za zasługi położone w

walce z okupantem

hitlerowskim odznaczyć

Ob. ANIELEWICZA

Mordchaja

pośmiertnie

ORDEREM KRZYŻA GRUNWALDU II KL.

PREZYDENT
KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ

מרדכי אַניעלעוויטש

יוסף קאפלאן

זיגמונט איגלא

אומבאַקאַנטע פּאַטאָ־אויפנאַמע פון אומשלאַג־פּלאַץ, געמאַכט דורך אַ פּאָליאַק פון אַ הויכן פענצטער פון אַ שכנותדיקער געביידע

אַ גרופּע געטאָ־קעמפער אויפן וועג צום פּאַרטיזאַנישן אָטריאַד פון דער ייד. קאַמפס־אָרגאַניזאַציע אין די ווישקעווער וועלדער. אינמיטן: דער יידישער פאַרבינדלער און קעמפער צעלעמענסקי. זיין חבר טרייבט שפּאַס און „דראָט“ אים מיט אַ רעוואָלווער

דער שעפער פון
יידישן פאַרטיזאַנער=
הימן, הירש גליק

שמעון ראָזענפעלד,
אַ סאָוויעטישער ייד,
אַ קריגסגעפאַנגענער,
אָנטיילנעמער אינעם
אויפשטאַנד אין סאָ=
ביבאָר

דער שטיין אויפן בונקער פונעם אויפשטאַנד־שטאַב אויף מילע 18,
וו עס זענען אומגעקומען אַניעלעוויטש, פאַנדאַמינסקי, ווילנער,
גרוזאַלץ, ראַטבלאַט און נאָך קרוב 100 קעמפער

די קאָלעקטיווע מצבה אויפן יידישן בית עולם אין וואַרשע
אויפן קבר פון די עקסהומירטע פּאַרטיזאַנער פונעם אָטריאַד
א. נ. פון אַניעלעוויטש

די אינדיווידועלע מצבות פון די יידישע געטאָ־קעמפער און פאַר־
טיזאַנער אויפן יידישן בית עולם אין וואַרשע

אינדעקס פון נעמען

אַ.

אַדאַמאָוויטש אירענאַ — 17
אַוערסוואַלד — 198
אולריך — 30
אורבאַך רודאָלף — 233
אָזשעך מאַוריצי — 174 — 179, 211
אָזשעשקאָוואַ עליזאַ — 319
איגלאַ זיגמונט — 142
איוואַנסקאַ וויקטאָריאַ — 161
איוואַנסקי העגריק — 23, 57, 58, 98, 161
איוואַנסקי וואַצלאַוו — 99
אייגער אברהם — 112
אָלאַר פעליקס — 68, 161
אַלבערט יהושע — 163
אלטמאַן טאָסיע — 118, 120, 140, 282, 288
אלטער אהרן — 93
אַלעף גרשון („באָלעק“) — 17, 161
אַלעקס — 177
„אַלעקסאַנדער“, זע פאָנדראַמינסקי אפרים — 118, 195
אַנאָנים שלמה — 161
„אַנטאָני“, זע בוקסבוים נתן — 295
„אַנטעק“, זע צוקערמאַן יצחק — 161, 289, 338, 339
אַניעלעוויטש מרדכי — 17, 18, 33, 35, 36, 45, 54, 80, 88, 91, 118, 120, 121, 157, 160, 192, 196, 206, 208, 216, 218, 228, 240, 260, 262, 270, 315.
אַנקערמאַן חיים — 118.
אַפּעלבוים דוד — („יאַבלאָנסקי“, קאָוואַל, „מיעטעק“) — 24, 34, 49, 59, 100, 294.
אַרטור — 211.
„אַרטור“, זע זיגעלבוים, זילבער־בוים — 183
אַרטשטיין זכריה — 32, 41, 87, 127, 145, 147, 148, 206.
אַרטשינסקי פערדינאַנד, זע מאַ־רעק — 325.
אָרף אָדער אָרט — 233.

ב.

באָבאָווסקי זיגמונט — 71
באָזשיקאָווסקי טביה — 64, 111, 142, 163
באָטווין נפתלי — 8
באַיערלסאָן — 30
באַראַן, דבורה — 112, 113.
„באַרבאַראַ“, זע היזשאָוואַ — 325
באָרג בערנאַרד — 94, 108, 109, 162.
באַרטאָשעווסקי װלאַדיסלאַוו — 163
באַרטאָשעק פראַנצישעק — 71
באַרטשינסקי שלמה — 104
בונדקע אָטטאָ — 29, 136, 295, 296.
בוקסבוים נתן („אַנטאָני“) — 295
„בור“ זע קאָמאָראָווסקי — 71, 289
בזשעזשינסקאַ זאָבע — 93
בזשעזשינסקי יוזעף — 161
בזשעזשינסקי — 215.
ביאַלאָגראָד דוד — 153
בייגעלמאַן מנחם — 118, 120
בילער — 233, 313
בינשטאָק — 34, 98
ביר יאַנינאַ — 143
בלאָך — 179
בלאָנעס יורעק — 32, 62, 111, 125

בלאַנעס לושעק — 63, 112
בלווישטיין יצחק — 32, 127, 145
בלום אַבראַשע — 174, 175, 177, 178
בלומשטיין — 194
בליט לוציאַן — 178
בליימאַן, ברידער — 26
בלימבערג — 48
בעאַטום פראַניע — 33
בעללוויד — 29
בעלעשע יאָזעף — 30
בערלאַנד מ. 26, 79, 163
בערלינג גענעראַל — 341
בערלינסקי הערש („יעליען“) — 16, 32, 33, 40, 111, 123, 142, 161, 172, 174, 176, 178, 183, 191, 192, 199, 196, 205, 280, 284, 295.
בערמאַן אברהם, אַדאָלף („באָראָווסקי“) — 21, 143, 160, 162, 174, 182, 242, 262, 269, 270, 285, 295, 325, 328, 338
בערמאַן טאָסיע — 118
בערמאַן פראַנקע — 118
בערעזאָווסקי, זע פיינער לעאָן ד"ר — 183, 211, 242, 269, 285
בערעק — 127
בעשטימט פיניע, זע „פּאַוועל רודי“ — 34, 98, 134
בראַנדט קאַרל געאָרג — 22, 37, 85, 215, 233
בראַנדער חנה — 93
ברוידע בערל — 32, 42, 118
ברויער הערמאַן — 41, 245, 246
ברילאַנטענשטיין סטאַשעק — 112
בריסקין אהרן („פּאַוועל“) („מערדקעס“) — 42, 87, 123, 144, 145, 281, 291

ג.

גאַווראָש — 80
גאָטליב — זיגאַ — 195
גאָטעסמאַן — 143
גאַיעווסקי פּיאָטר, זע „סטעפאַן“ — 325
גאַיק וולאַדיסלאַוו, („קזשאַטשעק“) — 102, 103, 123, 125, 284.
גאָלדמאַן — 201
גאָלדמאַן — אינזש. 128, 129, 161.
גאָלדקאָרן דאָרקע — 69, 120, 163
גאָלדשטיין מ. — 94, 105, 311
גאָנטאַרסקאַ יאַנקע — 150
גאַנצוויך אברהם — 25
גוזשיק דוד, זע כפתור — 328
גוטמאַן הענאָך — 32, 111, 113
גוטמאַן ישראל — 161
„גוסטאַוו“, זע שטענהעל — 84
גזשעגאָזש, זע פּעלטשינסקי — 289
גזשענדאָ — 280
גיטלער־באַרסקי יוסף — 162
גיטלער יצחק — 76, 161
גיטערמאַן יצחק — 177, 180
גייבלער — 30
גלאָבאָצניק אָדילאָ — 30, 65, 245
גליק הירש — 157
געללער אליעזר — 32, 69, 83, 140, 164
געפּנער אברהם — 20, 26
גערלאַך ג. — 245, 246
גראַבאָווסקי ז. — 288
גראָוואַס מרדכי („מערדעק“) 32, 42, 189, 295
„גראָט“, זע ראָוועצקי סטעפאַן, גענ. — 19, 20, 71, 159, 185, 289
גראַיעק שלום, („סטעפאַן“) — 103
גראָבאָוויעצקי — 334
גראָסמאַן חיחקע — 17
גרוזאַלץ לוי — 32, 42, 118, 122
גרינבוים יצחק — 326
גרינשפּאַן יורעק — 32, 63, 111, 113

ד.

דאַשעווסקי פּנחס — 8
דוראַטש יעזשי — 71, 162
דיאַמאַנט אברהם — 63, 112
דילע לייטענאַנט — 29, 99

דימיטראָוו געאָרגי — 133, 144, 181, 206, 242, 287
דעמקע אָטטאָ — 57, 231

ה.

האַהן לודוויג — 30, 232
האָכבערג דוד — 32, 125
האַלדזובאַנד — 118
האַללמאַן בערנאַרד — 224, 225, 245, 246
האַנס ד"ר — 57
האָפּמאַן וו. 245
האַקמאַן הענאָך — 93
הוזעלמאַן — 30
הונדט — 233
היזשאָוואַ, זע „באַרבאַראַ“ — 325
היטלער — 171, 172
הימלער — 27, 28, 30, 40, 82, 135, 181, 307
הירשפעלד יאַקוב — 224
העלער שמעון — 83, 90
הערמאַן — 118
הערץ פּאָן — 135

וו.

וואָיטשעכאָווסקי טשעסלאַוו — 121
וואַלד בנימין — 32, 83, 104
וואָלינסקי הענריק, וואַצלאַוו — 21, 190, 191, 289, 340
וואַלסדאָרף — 88
וואָלסקי מיעטשיסלאַוו — 314
וואַלעווסקי זע לעווי רישאַרד — 150
וואָלף פרידריך — 163
וואָנסאָוויטש־לעשטשינסקאַ אוי־געניאַ — 141
וואַסער הערש — 192, 194
וואַרטענבערג ראָלל — 233
וואַרינסקי לודוויק — 71, 256
וואַרם בער — 161
ודאָווינסקי דוד — 24, 163
וולף יוסף — 163
וולף שיע — 34
ויטאָסעק — 57, 231, 232
ווייגעל — 86
וויינטרויב אַרעק — 214
ווינשטאָק ראָמאַן — 34, 98, 105, 311
ווילנער אַריה, זע יורעק — 21, 33, 118, 120, 122, 191, 333
ווילעזשינסקאַ אוירעליאַ — 320
ווינאָגראָן יהושע — 32
ווינטער שמואל — 111
וויעליקאָווסקי גאַמזע — 89, 285
וויקטאָר — 211
ווירט אנדזשעי — 161
וועבער סטאַניסלאַוו זע „בוי־רורג“ — 289, 334
וועלק ע. — 245, 246
וועגראָווער יהודה — 118, 120, 125, 282
ווענצקי, ביענקאָווסקי וויטאָלד — 325

ז.

זאטאָרסקאַ זאָשע — 17
זאָלאָטאָוו יורעק — 122, 126, 303
זאַמערן־פראַנקענעג, פערדינאַנד פאָן — 28, 30, 38, 39, 42, 45, 46, 198, 230, 300
זאַנדמאַן פנינה — 125
זאַקשעווסקי, זע וואָלינסקי הענ־ריק, וואַצלאַוו — 340
זיגמונט, זע פאַוועל פרענקעל — 212
זיידלער וולאַדיסלאַוו — 99, 162
זילבערבוים, זיגעלבוים שמואל, („אַרטור“) — 183, 241, 268, 285, 333
זילבערבערג הענריק — 32, 41, 47
זימאַק לילקע — 117
זלאָטאָגוראַ — 34
זענאָן — 211
זשאַגעל שרה — 118

ט.

„טאַדעק“ — 95
טאַוב פנחס („ווילק“) — 34
טאָמאַש, מאַקאָוויעצקי — 334
טאַרטשינסקי וולאַדיסלאַוו — 124, 125
טייטעלבוים ניוטע — 17, 71, 221

טעבענס וואַלטער צ. — 28, 67, 68, 219, 221, 245, 247, 261
טענענבוים מרדכי („טאַמאַראָף“) — 17, 178
טענענבוים שיע — 34
טראַיאַן, יוליאַן גראַבעלני — 325
טרונק ישיה — 163
טריפאָן רישאַרד — 103, 141
טשאַמפּעל משה — 117, 120
טשערניאַקאָווער לייב — 93

י.

יאָוואָרסקי מיכאַל — 162
„יאַנאָווסקי“ זע קאַסמאַן לעאָן — 133
יאַנטשין, זע אָזשעך מאַוריצי — 211
יאַנעק — 211
יאַנקאָווסקי, זע סאָבאָל — 222, 274
יאקוב — 76
ווּרעק, זע ווילנער אַריה — 190, 197, 333, 334
יחיאל — 45, 260
יעזואיטער — 30, 237
יעלען, זע בערלינסקי הערש — 280
יצחק, זע צוקערמאַן („אַנטעק“) — 192, 260, 328

כ.

כאָלאָדענקאָ — 210
כוואצקי, זע (פשעניני יוזעף) — 72, 258
„כוכראָ“, זע לעווינסקי יעזשי — 289
„כירורג“, זע וועבער סטאַניסלאַוו — 289, 334, 337
כמיעלניצקי, זע כרמי אהרן — 104, 163
כרושטשעל אַנטאָני, זע „מאָניטער“, קאָנאַר — 72, 73, 162, 291, 334

כּ.

כפתור, זע גוזשיק דוד — 328
כרמי אהרן, זע כמיעלניצקי — 104, 163

ל.

לאַוואַל — 187
לאוט העללער — 30
לאוץ, לאַוס — 62, 249
לאַזיאַ חיים — 162
לאָלעק — 77
לאַמבערט — 105, 311
לאַמערס מיניסטער ד"ר — 52, 233
לאַנדאָ — 177
לאַנדוי אַלעקסאַנדער — 245
לאַנדוי לודוויג — 100, 105, 144, 163, 206
לאָפּאַטאָ חיים — 26, 34, 127
ליבעטקין צביה — 119, 120, 121, 142, 163, 328
לייבגאָט בנימין — 206
לייקין יאַקוב — 20, 188, 203
ליכטענבוים מאַרעק — 89, 261, 285
לילית, זע פּודען רעגינע — 102, 104
ליפשיץ — 34
ליפשיץ אינזש. — 220
לעגעץ וולאַדיסלאַוו — 123, 163
לעגעץ סטאַניסלאַוואַ — 123, 163
לעהמאַן יוסף — 131, 162
לעוואַרטאָווסקי יוסף — 17, 172, 179, 182, 183
לעווי רישאַרד, זע וואַלעווסקי — 150, 151, 162
לעוויט מאַריוש — 97
לעווינסקי יעזשי, זע „כוכראָ“ — 289
לעווין לייזער — 174
לעוויצקי יוזעף, לענצקי — 225, 226
לעווענטאַל שמעון — 19
לענט הערש — 17, 194
לענט שאַנן — 63, 113
לענטשיצקי פראַנציזשעק — 102, 123
לעקערט הירש — 8
לערסקי (לערנער) — 84
לערער צפורה — 113
לעשטשינסקי וו. — 245

מ.

מאַזעלמאַן רישעק — 122, 126, 303

מאַטיוויעצקי מנשה, (נאַס־מיעק) — 143

מאַלאַוואַנטשיק דוד — 117, 120

מאַלעצקי יוזעף, „סענק“ — 123, 162

מאַנטע — 211

מאַנטער, זע ברושטשעל אַנטאַני — 72, 73, 162

מאַן — 188

מאַקאַוויעצקי, זע טאָמאַש — 334

מאַראַטשעוסקי — 241

מאַרגאַלים וויקטאָר — 17, 162, 206

מאַרגנשטערן — 174

מאַרמעלשטיין — 210

מאַרישע — 51, 160, 228, 243

מאַרעק, אָרטשינסקי פערדי־נאַנד — 325

מאַרק בער — 6, 160, 164, 288

מאַרקאָני לעאָנאַרדאָ — 135

מאַרקוס, מאיאָר — 311

מאָשקאָוויטש איגנאַש. — 150

מאָשקאָוויטש דניאל — 178

מייעראָוויטש מאיר — 32

מיללע וועל מילער — 311

מיכאַל — 211

מיכאַלסען געאָרג — 31

מיכאַלעק — 80—82

מיכנאָ אנדזשעי — 59

מיקאָליי, זע ד״ר פיינער לעאָן — 190, 191, 197, 325, 332, 334

מירסקי בראָניסלאַוו — 162

מלינאַרסקי יוזעף, („קרעט“) — 259

מלך, זע עסדעק, פיינקינד — 175

מעלאָן שמעון — 34, 127, 138, 150

מענדעלסאָן קלמן — 73, 98, 99, 162

„מערדעקס“, זע בריסקין אהרן — 182

מערעטיק שמואל — 17, 195

„משה באַלשעוויק“ — 34, 128, 150

נ.

נאָוואָדוואָרסקי דוד — 32, 75, 83

נאָוואָטקאָ מאַרצעלי — 178, 181, 182, 206

נאָסיג אַלפרעד ד״ר — 20, 215

ניבערג אריה („לעאָן“) — 132, 150, 151, 161

נישטאַט מ. — 161

„ניל“, זע פילדאָרף — 289

ניעמיעצקאַ רעגינע — 63

ניעפאָקולטשיצקי פולק. — 187

נעבעל באָבי — 215

נעראָן קייסער — 78

ס.

סאָבאָל, זע יאַנקאָווסקי — 222, 274

סאַגאַן שכנאָ — 17, 172, 177, 169, 180

סאַמסאָנאָוויטש יצחק — 83, 141, 262

סוקעניק יצחק, זע „קאָזע“ — 109, 117, 206

סטאַניעוויטש לייזער — 34, 99

סטיפען וויז — 201

סטעפאַן, זע גאַיעווסקי פיאָטר — 325

סטעפאן, זע גראיעק שלום — 103

סטראָאָפּ יורגען — 28, 30, 40, 45—50, 52, 54, 57, 60, 61, 62, 55, 67, 69, 74, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 90, 98, 99, 110, 113—115, 119, 121, 129—132, 135, 137, 159, 160, 230, 234, 237, 245, 255, 295, 300

סטריעווסקי פעליקס — 288

סטריקאָווסקי מיכאַל — 24

„סענק“, מאַלעצקי יוזעף — 123, 162

סרול־איסר — 117

ע.

עדעלמאַן מאַרעק — 18, 32, 33, 61, 109, 111, 125, 142, 196, 250

עדערער — 29, 149, 296
עלסטער פּאָלע — 142, 183, 191
„עסדעק“, זע פֿיינקינד מלך — 174
ערליך — 142

פּ.

פּאַדקאַנסקי יוזעף — 254
פּאַוועל, זע פֿרענקעל פּאַוועל — 211
פּאַוועל רודי, זע בעשטימט פּיניע — 22, 98—100, 127, 134
פּאָלישוק ד"ר — 133, 134
פּאָלע, זע עלסטער פּאָלע — 192
פּאַסמאַניק רבקה — 118
פּאַפּיער זישע — 119
פּאָקראָפּעק סטעפּאַן — 141
פּוטערמילך יעקב — 81, 82, 162
פּוטערמילך מאַשע — 162
פּיקאַ יאָסל (יאַנעק) — 22, 34, 98, 100, 126, 148
פּרילעצקים — 30
פּלאָטניצקאַ חנה — 17, 81, 82
פּלאָטניצקאַ פּרומע — 17
פּליענק — 29
פּעטראָוויקאָווסקי אַנדזשעי („טאַרנאַווא“) — 23
פּעלטעל־מיענדזיזשעצקאַ פֿייגע — 17, 164
פּעלטשינסקי, זע „גושעגאָזש“ — 289
פּערבנער יהושע — 162
פּערלמאַן — 118
פּראַשקער יעקב — 32
פּשעבני יוזעף, זע „בוואַצקי“ — 72, 258

פֿ.

פֿאָנדאַמינסקאַ ליבע, אַלאַ — 118, 120
פֿאָנדאַמינסקי אפֿרים („אַלעקסאַנדער“) — 118, 120, 122, 195
פֿאַרבער יוסף — 32, 127
פֿודען רעגינע (לילית) — 102, 103, 104
פֿייגענבלאַט יעקב („יאַצעק“) — 32, 77, 142
פֿיינגאָלד שבנאַ — 108
פֿיינער לעאָן ד"ר — 21, 143, 144, 325
פֿיינקינד מלך, זע „עסדעק“ — 174, 194
פֿייפער — 86
פֿילדאָרף, זע „ניל“ — 289
פֿינדער פּאַוועל — 144, 206, 207, 242, 287
פֿינקעלשטיין — 179, 180
פֿירער מירע — 118, 120
פֿירסט ישראל — 20
פֿישגרונד סאַלאָ — 143
פֿישער לודוויג ד"ר — 31, 232, 286, 287
פֿלאַמענבוים משה — 150
פֿליישמאַן — 44
פֿעדערבוש חיים — 34, 98, 99
פֿעליקס — 211
פֿעלם — 44
פֿעקער רבקה — 69
פֿראַנק גען. גוב. — 50, 51, 146, 233
פֿרידמאַן זישע — 177
פֿרידמאַן פּ. — 161
פֿרידריך זלמן — 122
פֿרומער חיים — 64, 117, 120, 121, 124, 164
פֿרענקעל פּאַוועל — 24, 27, 34, 49, 59, 139, 186, 211, 212

צ.

צביה, זע לובעטקין — 328
צוקער נעכע — 118
צוקערמאַן יצחק, זע „אַנטעק“ — 17, 18, 21, 33, 54, 122, 142, 143, 161, 174, 178, 192, 196, 206, 260
ציזעניס אָסקאַר — 29, 60
צעבוליאַזש טאָסיע — 93
צעלמייסטער יוסף — 162
צעלעמענסקי — 142

ק.

קאָה ד"ר — 233
קאָהן אַדאָלף ד"ר — 309

קאַוואַלסקי מאַריאַן — 37
קאַווע הערש — 32, 75, 83, 93, 102
קאַווענאָקי גוטע — 142
„קאָזע“, זע סוקעניק יצחק — 109
„קאַזשיק“, זע ראָטהייזער שמחה — 121
קאַלאַצקי, מאַלאַצקי, „מלאכי“ זע אַניעלעוויטש — 218
קאָלישקאָ סטעפאַן, „קאָלעיאזש“ — 122
„קאַלינאַ“, זע „גראָט“ גען. ראָוועצקי סטעפאַן — 159, 185, 186, 189, 200, 222, 223, 299, 300
קאַלעסקי קאַרל — 230, 233
קאָמאָראָווסקי טאַדעוש, זע „בור“ — 71, 289
קאַמינסקי אַלעקסאַנדער פּראָפ. — 333
קאַמינסקי העניק — 21
קאַן מאַריאַ — 161
קאַנאַל ישראל — 13, 33, 120, 121
„קאַנאַר“, זע ברושטשעל אַנטאָני, „מאָנטער“ — 289, 334
קאָנסקי יצחק — 19
קאָנראַד פראַנץ — 30, 159
קאַסמאַן לעאָן, זע יאַנאָווסקי — 133
„קאַפּיטאַן לעוויצקי“ — 25
קאַפּלאַן יוסף — 17, 178, 183
קאַץ שמעון — 60
קאַצענעלסאָן יצחק — 21, 166
קאַרזאַווסקי פאָן — 312
קאַרטין פּיניע, זע „שמידט אַנדזשעי“ — 17, 239
קאָרן לאה — 102
קאָרנגאָלד שמחה — 52, 95, 162
קאָשניץ אייגעניוש — 254
קודאַשעוויטש יוליאַן — 245, 246
קויפמאַן משה — 128
קויפמאַן שמעון — 34
קירשענבוים — 177, 169
קלאָנסקי — 150
קלאַסען — 30
קלייננוויס העניק — 80, 82
קליינמאַן שרה — 93
קלין דוד — 162
קלעפּפּיש מיכאַל — 63, 250, 260, 285
קנוט דוד — 160
קעטלינג צעזאַרי — 24, 162, 187
קערמיש י. — 161
קריגער פרידריך־ווילהעלם — 27, 31, 40, 82, 114, 146, 230
„קריוואָנאָס“ — 22, 134
„קרעט“, זע מלינאַרסקי זביגניעוו — 259
„קשאַטשעק“, זע „קשאַק“, גאַיק וולאַדיסלאַוו — 102, 123, 184

ר.

ראָבאַק — 126
ראָדאַל אברהם — 34
ראָדאַל לייב — 34, 49, 58
ראָוועצקי סטעפאַן גען., זע „גראָט“, „קאַלינאַ“ — 19, 20, 71, 159, 185, 186, 200, 223, 297
ראָזאָווסקי וואָלף — 32, 141
ראָזענבוים שרה — 131
ראָזענפעלד אַדעק — 93
ראָזענפעלד רוזשע — 94, 115
ראָטבלאַט לייב (לוטעק) — 32, 41, 87, 118, 120, 122
ראָטהייזער שמחה, זע „קאַזשיק“ — 121, 122
ראָטענבערג גוטע — 162
ראָבמאַן — 48
ראָבמאַן האַלינקע — 94
ראָלקמאַן — 30
ראָמאַנאָוויטש — 62, 125
ראָסום גען. — 31, 232
ראַקאָווער יאַנקל — 72, 73
רודניצקי לעוו — 77, 93
רוזשיצקי, רעק טאַדעוש — 325
רוטקאָווסקי אליהו — 27
רויזענפעלד מיכאַל („מעבל“) — 18, 33, 118, 120, 195, 196, 282
רון דוד — 164
ריבאָ — 93

רינגעלבלום עמנואל — 35, 100, 101, 106, 121, 177, 179, 314
רישאַרד — 211
רעריך קורט — 245, 246

ש.

שאָבערט — 292
שוואַרץ מאיר — 140
שוואַרצבאַרד יצחק ד״ר — 241, 268, 285
שוואַרצבאַרד שלום — 8
שוואַרצפוס אַדם („בואַלי וואַ־ניעק — 32, 295
שוויענטאָכאָווסקי וולאַדיסלאַוו — 116
שולמאַן ברוך — 8
שולמאַן דוד — 24, 34
שולץ — 26, 28, 66, 68, 74, 219, 224, 244, 246, 261
שולץ קאַרל־געאָרג — 244, 246
שולץ נתן — 34
שוסטער שליאַמעק — 63, 125
שושנה, (רוזשע מאַסטבוים) — 63
שטאָלצמאַן אַלפרעד — 89, 285
שטיענהעל העגריק („גוסטאַוו") — 84
שטערלינג העלענע — 93
שטערנהאַגעל — 29, 236
שטראָבל — 29
שיין אַדאַש — 215
שייגוט טוביה — 80, 103, 122, 142
שילינג אָסקאַר — 245, 246
שינטעל שמעון — 93
שיפער יצחק ד״ר — 177, 179
שיקאָרסקי גען. — 107, 180, 181, 185, 186
שיקאָרסקי ראָמאַן — 162
שלאַקמאַן שלמה — 122
שליעדזשעווסקי וואַצלאַוו — 121
שלענגעל וולאַדיסלאַוו — 21, 24, 226
שמוטקע רבקה — 69
שמידט אַנדזשעי, זע קאַרטין פיניע — 239
שמערלינג — 261
שניידמיל בערעק — 63
שנעבעל גען. — 28
שנערצער קאַרל — 29
שעווסקי פאָלע — 162
שענע ה. פאָן — 245, 246
שעפע — 29
שערינסקי יוזעף (שענקמאַן) — 13
שערעשעווסקי סטאַניסלאַוו — 89,
שערשען לייזער — 128
285
שפאַנצער שיע — 118

ת.

תמר — 42, 47

אינדעקס פון ערטער

א.

אָטוואָצק — 57, 59
אַלקאַזאַר — 319
ארץ ישראל — 178, 326
אָשוויענטשים — 172, 242, 266, 295, 300

ב.

באָברויסק — 202
באַראַנאָוויטש — 172
בוענאָס=איירעס — 163
ביאַליסטאָק — 17, 157, 178, 199, 213, 324, 327
בעלזשעץ — 51, 242, 263
בענדין — 81, 157, 327
בערגען=בעלזען — 327, 328
בערלין — 51, 135, 161, 274
בערלין מזרח — 163
בערלין מערב — 163
בריסק — 199

ד.

דייטשלאַנד — 327

ה.

האָלאַנד — 172
האַנאָווער — 328

וו.

וואַשינגטאָן — 288, 291
וויטעל — 327
ווילנע — 16
וווישקאָוו — 157
וועסטערפּלאַטע — 319

ז.

זאַמאָשטש — 266

ט.

טאַרנאָוו — 328
טראַווניק — 28, 45, 51, 118, 220, 221, 234, 254, 315, 329, 330, 337
טרעבלינקע — 13, 15, 118, 128, 157, 198, 199, 200, 204, 242, 243, 263, 327, 329, 330
טשענסטאָכאָוו — 157, 337, 339, 340

י.

יאַראָסלאַוו — 265, 266
יוגאָסלאַוויע — 171
יוזעפאָוו — 58
ירושלים — 161, 163
ישראל — 160

כ.

כעלמנאָ — 172
כרוביעשוו — 266

ל.

לאָדזש — 163, 331
לאָמיאַנקע — 103, 124

לאנדאן — 19, 40, 71, 159, 184, 186, 189, 200, 222, 241, 260, 268, 270, 274, 287, 288, 298, 332
לובלין — 30, 65, 143, 127, 180, 199, 213, 214, 231, 245, 265, 299, 330.
לוואוו—לעמבערג — 172, 213, 324

מ.

מאידאנעק — 51, 228, 242, 263, 303
מאסקווע — 17, 133, 144, 239, 263, 274
מיכאלין — 58
מינסק — 199
מינסק-מאזאוויעצק — 213
מרחביה — 164

נ.

נארוועגיע — 172
ניו-יארק — 164, 201

ס.

סאביבאר — 157, 242, 236, 327, 329, 330
סאראגאסע — 319
סטאלינגראד — 319
סטאניסלאוו — 300
סלאנים — 172

ע.

עין חרוד — 163
ענגלאנד — גרויס בריטאניע — 207, 324, 338

פּ.

פּאלעסטינע — 338
פּאמערן — 28, 74, 118, 213, 219, 220, 221, 329, 330, 337
פּאריז — 160
פּויזן — 172
פּוילן — 159, 160
פּינסק — 202

פֿ.

פֿאראייניקטע שטאטן — 207
פֿראנקרייך — 30, 157, 172, 222, 327

צ.

צוזמיר — 213

ק.

קאוונע — 17
קאטין — 287
קאניעצפאל — 337
קראקע — 27, 31, 46, 146, 284, 234, 300
קרינעק — 213

ר.

ראטנפארבאנד — 30, 161, 180, 207, 324
רוישע — 265, 266

ש.

שאוול — 17
שטאקהאלם — 328

ת.

תל-אביב — 161, 163, 164, 262, 270

אינהאַלט

הקדמה 5

ערשטער טייל.

דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ 11
קאַפּיטל איינס — ערב דעם אויפשטאַנד . . . 13
קאַפּיטל צוויי — דער אויסברוך פונעם אויפשטאַנד דעם 19 אַפּריל 1943 36
קאַפּיטל דריי — דער צווייטער טאָג פונעם אויפשטאַנד דער 20־טער אַפּריל 1943 . . . 53
קאַפּיטל פיר — די קאַמפן צווישן ברענענדיקע ווענט פון 21־טן ביזן 26־טן אַפּריל . . 74
קאַפּיטל פינף — די גרויסע שלאַכטן פון 27־טן אַפּריל און דער ערשטער „עקזאָדוס" פון ברע־נענדיקן געטאָ (30־טער מאי) . . 92
קאַפּיטל זעקס — די טעג פון איבערברוך פון 1־טן ביזן 10 מאי 108
קאַפּיטל זיבן — די קאַמפן צווישן די געטאָ־חורבות פון 10־טן מאי ביז מיטן יולי 1943 127
נאָכוואָרט 155
קוואַלן 159
ליטעראַטור 163

צווייטער טייל.

דאָקומענטן און מאַטעריאַלן . . . 165

דריטער טייל.

פאַטאָגראַפיעס און פאַקסימילעס
פון דאָקומענטן 343
אינדעקס פון נעמען און ערטער 377